RGSBRp 6: 24β. (rättepriset 8 Rg Banko)

1. 2 12mk

Toini Melander.

Tämän osan kuvat on puoliskoilla:

1. 13. 40. 61. 184. 212. 267. 307. 348. 393. 405.

lopulla 22 Taulua ja 4 Nuotti lehteä.

OTAWA

ELI

SUOMALAISIA

HUVITUKSIA

C. A. GOTTLUNDILTA.

OPPIVA.

I OSA

TUKHULMISSA.

Painettu M. G. Lundbergin Kirja-pajassa, vuonna 1831.

ISÄMMOALLEINI

JA

VARJOLLEN

ISÄ VAINOINI

Omistan minä näitä alkeitaini Suomenkielen harjoittamisesta!

Koska en soata yhtä teistä oatella, ellen jo muistelek toista, niin ottakaatten yhessä vastaan näitä Nuoruuen Tarjoja siitä vilpittömästä rakkautesta, jolla olen aina muistava *Isänmoataini ja Äitinkieltäini.*

a

Vade parve liber, locaque grata saluta!

OVIDIUS.

Prenumeranter *)

I Finland.

a) Uti Städerne.

Björneborg.

Gyllenbögel, Anders, *Öfverste-Löjtnant och Riddare.* Subskr.
Hällfors, Henr. Joh., *Kollega.* Subskr.
Lindeström, G. M., *Studerande.* Subskr.
Palander, J. D., *Apothekare.* Subskr.

Borgå.

Hirn, Joh., *Stads-Kapellan.*
Homén, G. W. *Filosof. Kandidat.*
Homén, Joh. Fredr., *Gymn. Adjunkt.*
Relander, Adolph, *Gymnasist.* Subskr.
Roschier, Herman, *Gymnasist.* Subskr.
Schroeder, Aron Joh., *Gymnasist.* Subskr.
Swahn, G. A., *Gymnasist.* Subskr.
Wallenius, Henr., *Gymnasist.* Subskr.
Weckman, Carl Joh., *Pastors Adjunkt.* . . 2 Exempl.
Wirén, Adam, *Gymnasist.* Subskr.
Zitting, Jakob, *Gymnasist.* Subskr.
Zitting, Joach., *Gymnasist.*

*) Syy minkätähen tämä Peällentarjojoihen luetus (Prenumerations-förteckning) kirjutetaan Ruotiksi, on, että Peällentarjojoilla on suurin osa Ruohtalaisia nimiä, ja että moni vielä kahtoisi ehkä ouoksi kuulla kunnianimensä (karakter) Suomennetuksi. Ne joihen nimensä lopulla mainitaan: "Subskr." ovat ainoasti tämän kirjan peälle-kirjuttaneet (subskriberat); ja ne joita merkitään merkillä: †, ovat siittempänä kuoleman kautta meistä pois-erkaneet, mutta joihen peällekirjoitus-oikeus tuloo hyväksi luettavaksi heijän perillisillen tahi tämän heijän peällentarjoitus-kuitin omaisillen.

Ekenäs.

Helsingius, Zachr. Wilh., *Kronofogde.* Subskr.
Laurell, Edvard Joh., *vice Pastor och Kapellan.* Subskr.
Lindstedt, Erik Joh., *Färgare.* Subskr.
Silfverberg, Simon, *Lo-Garfvare.* Subskr.

Fredrikshamn.

Bergenheim, Edvard, *Filos. Doktor och Lektor.*
Gripenberg, Odert, *Löjtnant och Inspektor vid K. Finska Kadett-corpsens Elementar-skola.*
Kejserliga Finska Kadett-corpsen.
von Knorring, Frans, *Lektor.*
Krogius, Lars, *Häradshöfding.*
Nordström, Gust. Magn., *Första Krets-Skollärare.*
Pesonius, Olof, *Kyrkoherde.*
Pfaler, C. G., *Filos. Magister.*
Schatelowitz, Gustaf, *Kaptén.* †
Tamelander, Joh. Aug., *Stabs-Kaptén vid K. Finska Kadett-corpsen, Riddare.*
Thesleff, P., *Chef för Kejs. Finska Kadett-corpsen, General-Major och Riddare.*
Wegelius, Gust. Ad., *Språklärare vid K. Finska Kadett-corpsen.*
Wrede, R. F. G., *Student.*

Gamla Carleby.

Krank. Christ. David, *Kofferdi-Skeppare.*
Libeck, Gust., *Apothekare.*
Nordling, Carl Joh., *Prost.*
Stening, Carl Anton, *Tullförvaltare.*
Winge, Hans Pehr, *Borgmästare, Lagman och Riddare.*

Heinola.

von Goes, Carl, *Post-Inspektor och Kolleg. Assessor.*

Helsingfors.

Agricola, Georg, *vice Häradshöfding.*
Alopaeus, Henr. Gabr., *Revisor.*
Clayhills, N. J., *Kolleg. Assessor och Riddare.*
Edelheim, Fredr. Wilh., *Stats-Råd, Lagman och Riddare, Ledamot af Kejs. Senaten för Finland.*
Falck, And. Henr., *Verkl. Stats-Råd, Lagman och Riddare, Ledamot af Kejs. Senaten för Finland.*
Gyldenstolpe, Carl E., *Geheime-Råd och Riddare, vice Ordförande vid Keis. Senaten för Finland.*

von Haartman, Lars Gabr., *Verkel. Stats-Råd och Ridd.*
Hiising, Carl Gerh., *Lagm. och Ridd., Ledam. af Kejs. Senaten för Finland.*
Hisinger, Jak. Wilh., *Verkel. Stats-Råd, Lagm. och Ridd., Ledam. af Kejs. Senaten för Finland.*
Ladau, Gust., *Verkel. Stats-Råd, Post-Direktör och Ridd., Ledam. af Kejs. Senaten för Finland.*
Melartin, Er. Gabr., *Theol. Doktor, Professor och Ridd.*
Merlin, Carl, *Collegii-Råd och Riddare.*
Molander, A. J., *Öfver-Direktör och Riddare.*
Munck, A. F., *vice Häradshöfding.*
Orraeus, And. Wilh., *Lagman och Riddare, Ledamot af Kejs. Senaten för Finland.* †
Orraeus, A. Dorothea, (*född* Wigelstjerna) *Lagmanska.*
Peron, *Filos. Mag. och Banko-Kassör.*
Pihlflyckt, F., *Syssloman.*
Richter, Carl Fr., *Hof-Rätts-Råd och Ridd., Ledamot af Kejs. Senaten för Finland.*
Saelan, And., *Skollärare.*
Stichaeus, Joh. Fredr., *Stats-Råd, Referend. Sekreterare och Ridd., Ledamot af Kejs. Senaten för Finland.*
Tamelander, Carl. G., *Öfverste-Löjtnant.*
Tawast, Joh. Wilh., *Hof-Råd.*
Tawast, Raphael, *Plats-Major i Helsingfors.*
Törnqvist, P., *Referend. Sekret. och Riddare.*
Walheim, Joh., *Referend. Sekret., Häradshöfding och Ridd., Ledam. af Kejs. Senaten för Finland.*
Wetterhoff, Georg Ad., *vice Häradshöfding.*

Keksholm.

Calonius, S. C., *Häradshöfding.*
Godenhjelm, Berndt A., *vice Häradshöfding.*
Löfberg, W. *Krets-Skollärare.*
Meron, Simon, *Borgmästare.*
Siponius, Joh., *Kronofogde och Guvernam. Sekreterare.*
Zitting, Joh. Magnus, *Förste Krets-Skollärare.*

Kuopio.

Alopaeus, Magn. Gabr., *Rysk Språk-lärare.*
Aminoff, Carl Henr., *Kommissions-Landtmätare.*
Bergh, Joh. Fredr., *Adjunkt.*
Engdahl, E. Em., *Kammarskrifvare.*
Gottlund, Mathilda Sophia, *Mamsell.*
Gottlund, Ullr. Soph., (*född* Orraeus) *Prostinna.*
Laurell, Gust. Fredr., *Öfver-Masmästare, Filos. Mag.*

Linqvist, Aron, *Scholaris.*
Lybecker, G., Baron, *Löjtnant vid H. K. M. Svit.*
Pesoinen, Olof, *Torpare i Haminalax.*
Salonius, Gust., *Borgmästare.* †
Sjöblom, Gabr., *Handlande.*
Tuovinen, Pål, *Smed och Skattebonde i Maninga.*
Wahlstén, J. H., *Konrektor.*
Wenell, Aron, *Rektor.*
von Wright, Henr. Magnus, *Major.*
von Wright, Magnus, *Studerande.*
von Wright, Wilhelm, *Studerande.*
von Wright, Wilhelmina, *Fröken.*
von Wright, Fredrika, *Fröken.*
von Wright, Rosalie, *Fröken.*

Lovisa.

Björkstén, R., *Handlande.*
Neclair, Gust., *Rektor.*
Neovius, Fredr., *Konrektor.*
Sirén, Herman, *Kollega.*
Wiberg, Pehr, *Auditör.*

Ny Carleby.

Calamnius, Fredr., *Borgmästare.*
Castrén, Erik, *Kyrkoherde.*
Sjöstedt, Fredrik, *Kyrkoherde.*
Stenbäck, C. Fredr., *Kontrakts-Prost.*
Topelius, Zachr., *Provincial-Läkare och Riddare.*

Nyslott.

Antell, Sam. Henr., *Studerande.*
Fuchs, Anna Sophia, (*född* von Nandelstadt) *Majorska.*
Lyra, Fredr., *Elementar-lärare.*
Masalin, Gustaf, *Apothekare.*
Masalin, Henrik, *Förste Krets-Skollärare.*
Tykén, Joh., *Förste Krets-Skollärare.*
Walldén, Erik, *Munsterskrifvare.*

Nådendal.

Forselius, Gust., *Komminister.*

Sordavala.

Boéhm, Thom., *Handlande.* Subskr.
Björk, Jak. Wilh., *Adjunkt.* Subskr.

Hasselblatt, Br. Wilh., *Hof-Rätts-Auskultant.* Subskr.
Hasselblatt, L., *Häradshöfding.* Subskr.
Laurenius, Henrik, *Titulär-Råd.* Subskr.
Löfström, Gust., *Kapellan.* Subskr.
Merlin, Henr., *Fanjunkare.* Subskr.
Wikman, Gabr., *Sergeant.* Subskr.

Tammerfors.

Hellén, Herm., *Stadspredikant.*
Kriander, Thom. Tim., *Filos. Mag. och Pedagog.*
Lundahl, Joel, *Handlande.*

Torneå.

Berger, A., *Kommissions-Landtmätare o. Ridd.* Subskr.
Castrén, E. C., *Nådårs-predikant.* Subskr.
Fellman, Jak., *Kyrkoherde i Enara och Utsjoki.*
Heickell', Carl, *Pedagog.* Subskr.
Junnelius, Er., *Handlande.* Subskr.
Matlein, B. J., *Länsman i Sodankylä.* Subskr.

Uleåborg.

Bergbom, Gust., *Handlande.*
Bergström, Joh., *Handlande.*
Carsström, Isak, *Konsul och Handlande.*
Enbom, J. H., *Kamrér och Landt-Räntmästare.*
Engman, Gustafva, *Mamsell.*
Engman, J. J.
Fellman, Joh. Abr., *Handlande och Rådman.*
Franzén, Joh., *Handlande.*
Hasselblatt, H. H., *Lagman och Borgmästare.*
Hedman, Petter, *Handlande.* Subskr.
Högvall, O., *Kofferdi-Skeppare.* Subskr.
Imberg, M., *Färgare.* Subskr.
Levonius, Gustaf, *Stads-Fiskal.*
Liljeqvist, Gustaf, *Kronofogde.*
Lithovius, Joh. P., *Studerande.*
Neuman, Henr., *Kofferdi-Skeppare.*
Niska, Claes, *Handlande.* . . . . 2 Ex.
Niska, Jon. And., *Handlande.* †
Niska, John, *Handlande.*
Nylander, Abr., *Handlande.*
Nylander, And., *Handlande.*
Petrelius, J. A., *Handlande.*
Sundborg, Joh. And., *Urmakare.*
Toppelius, G., *Stads-Fysikus och Professor.*

Törnqvist, Lars Henr., *Studerande.*
Wacklin, Fredr.
Wahlberg, H. E.
Wegelius, Henr., *Theol. Dokt. och Fält-Prost.*

Wasa.

Acimelé, Chr., *Medicine Doktor.*
Aminoff, Henr. Gust., *Hof-Rätts-Notarie.*
Asp, C. H. *Hof-Rätts-Assessor.*
Barck, Nils Magn., *Hof-R. Not. och vice Häradshöfd.*
Boy, C. J., *Hof-Rätts-Kanslist och vice Häradshöfding.*
Ervast, Henrik, *vice President och Riddare.*
Fagerström, A. E., *Hof-Rätts-Assessor.*
Forssell, C. H., *Hof-Rätts-Assessor.*
Gottsman, J. F., *vice Advokat-Fiskal.*
Hammarin, A. F., *Hof-Rätts Kanslist och vice Häradshöfd.*†
Hjelt, E. A., *Lands-Sekreterare.*
Järnefält, Ol. Anders, *vice Lands-Kamrér.*
Kellander, Ad. Fredr., *vice Lands-Sekreterare.*
Ladau, O. R., *Hof-Rätts-Kanslist och vice Häradshöfd.*
Långhjelm, Fredr. Gust., *vice Lands-Kamrér.*
Mellin, C. R., *Baron.*
Monselius, David, *Hof-Rätts-Råd.*
Roschier, Er. Gust., *Advokat-Fiskal.*
Roschier, O. M., *Hof-Rätts-Sekreterare.*
Sadelin, P. U. S., *Rektor Scholæ.*
Stenbäck, Jos., *Hof-Rätts-Aktuarie och vice Häradsh.*
Sundius, R. W., *vice Häradshöfding.*
Ticcander, Joh., *Extra Hof-Rätts Fiskal.*

Wiborg.

Alopæus, *Krono-Länsman.*
Europæus, And. Joh., *Öfver-lärare vid Gymnasium.*
Gjös, F, *Kaptén.*
Keldan, *Prest.*
Lagervall, F., *Kaptén.*

Wilmanstrand.

Barck, Fredr. Henr., *Löjtnant.*
Saelan, Dan., *Kapellan och vice Pastor i St. Andreæ.*
Soldan, Carl Gust., *Kronofogde.*
Stråhlman, Jak. Alex., *Kyrkoherde i Vilmanstrand och Lappvesi.*

Åbo.

Ahlqvist, C. H., *Studerande af Viborgska Nation.*
Ahrenberg, Carl Wilh., *Stud. af Boreal. Nat.*
Akiander, Math, *Stud. af Vib. Nation.*
Alcenius. J. J., *Filos. Mag. och Med. Kand.* Subskr.
Alopæus, M. E., *Stud. af Vib. Nat.*
Amnorin, O., *Häradshöfding.*
Appelgren, C., *Provisor.*
Arvidson, Sten Sture, *Filos, Kand.*
Aspelund, J. C., *Handlande.*
Aspelund, O. C., *Handlande.*
Avellan, Carl A., *vice President och Riddare.*
Avellan, Carl Fredr., *Hof-Rätts-Sekreterare.*
Bergbom, Reinh., *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Bergroth, Joh. Mich., *Stud. af Boreal. Nat.* Subskr.
Björkbom, A., *Häradshöfding.*
Bonsdorff, Jak., *Theol. Dokt., Professor och Riddare.*
Borenius, H. J.
Brander, Ernst Fredr., *Hof-Rätts-Råd.*
Brunér, J., *Lagman och Häradshöfding.*
Cajander, N. P., *Handlande.*
Cajanus, Lars Herm., *Studerande.*
Carger, A. H. G., *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Cavén, Math., *Handlande.*
Cavonius, G. A., *Studerande.*
Cederstein, Pehr Isak, *Stud. af Boreal. Nat.* Subskr.
Colérus, F. J., *Stud. af Boreal. Nat.* Subskr.
Ehrström, C. R., *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Fahlander, Leonh., *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Finckenberg, Berndt Fredr., *Hof-Rätts-Råd och Ridd.*
Forsander, J. W., *Handlande.*
Forssell, G. T., *Handlande.*
Friman, Gust., *Viktualiehandlande.*
Frosterus, Abr., *Stud. af Osterb. Nation.* Subskr.
Frosterus, Nils, *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Furuhjelm, H. W. W., *Studerande.*
Gadolin, Gust., *Theol. Doktor. Dom-Prost och Riddare.*
Geitlin, Gabr., *Stud. af Boreal. Nat.*
von Gerdten, O. R., *Hof-Rätts Auskultant.*
Gestrin, Gabr. *Kommerse-Råd.*
Grotenfelt Adolf, *Hof-Rätts-Notarie.*
Gyldén, N. A., *Stud. af Vib. Nat.*
von Hellens, Lars G., *Hof-Rätts-Assessor.*
Hellman, C. G., *Viktualiehandlande.*
Heurlin, J. W., *Stud. af Vib, Nat.*

Holmberg, O., *Hof-Rätts-Assessor.*
Hornborg, Carl Aug., *Stud. af Satakunda Nat.*
Hummelin, J. E., *Viktualiehandlande.*
Hästesko, Gust., *Län-Bokhållare.*
Julin, E., *Apothekare.*
Julin, John, *Assessor*
Kalm, Math., *Med. Doktor och Akad. Adjunkt.*
Keckman, Carl Abr., *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Keckman, Carl N., *Mag. Docens.* . . . . 2 Ex.
Kekoni, L. Abr., *Victualiehandlande.*
Kingelin, Abr., *Handlande.* . . . . 10 Ex.
Landtman, Joh. Ad., *Stud. af Boreal. Nat.* Subskr.
Lang, Ad. Reinh., *Studerande.*
Langell, Fredr., *Post-Inspektor och Kollegii Assessor.*
Leidenius, Gabr. Wilh., *Stud. af Boreal. Nat.*
Lemberg, G. A., *Häradshöfding.*
Lindfors, Adolph, *Handlande.*
Lindh, Dan., *Filos. Mag.*
Linsén, Sam. Jak., *Assessor och Landt-Räntmästare.*
Lode, Otto Joh., *vice Häradshöfding.*
Lohman, Aug., *Hof-Rätts-Notarie.*
Lundqvist, Carl, *Stud. af Boreal. Nat.*
Mechelin, Carl Fredr., *Stud. af Vib. Nat.*
Molander, Torsten, *Hof-Rätts-Notarie.*
de la Motte, C. R., *Häradshöfding.*
Mennander, J. H., *Stud. af Nyl. Nat.*
Munck, B. R., *Studerande.*
Niska, Erik, *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Nordensvan, Wiktor, *Studerande.*
Nordström, J. J., *Filos. Mag. och Jur. Utr. Kand.*
Norring, J. G., *Stud. af Vib. Nat.*
Ollonqvist, J. M., *Handlande.*
Paldani, Berndt, *vice Häradshöfding.*
Paldani, Nils, *Hof-Rätts Ext. Not.*
Pinello, Nils, *Filos. Mag.*
Pipping, Fredr. Wilh., *Professor, Bibliothekarie o. Ridd.*
Pomoell, Gust., *Hof-Rätts-Assessor.*
Randelin, J., *Guldarbetare.*
Rein, G., *Mag. Docens.*
Renvall, Gust., *Prost.* Subskr.
Sacklén, Nils Gust., *Hof-Rätts-Assessor.*
Sallmén, C. J., *Handlande.*
Sallmén, E. W., *Häradshöfding.*
Salovius. And. Joh., *Studerande.*
Schroderus, G. H., *Stud. af Osterb. Nat.* Subskr.
Schröder, C., *Studerande.*
Sevon, Chr., *vice Lands-Kamrér.*
Sillström, And. Wilh., *Stud. af Boreal. Nat.* Subskr.

Sjöman, Sten Edvard, *Stud. af Boreal. Nat.*
Sjöström, Ax. Gabr., *Akad. Adjunkt.* . . . . 3 Ex.
Snellman, And., *Handlande.*
Stenbäck, C. F., *Stud. af Österb. Nat.* Subskr.
Stålström, Ad., *Handlande.*
Sundberg, Carl Gust., *Hof-Rätts Extr. Not.*
Sundvall, C. G., *Hof-Rätts Kanslist.*
Sundvall, Joh. Math., *Filos. Adjunkt.*
Tamelander, Bror Ad., *Hof-Rätts-Fiskal.*
Tamelander, Fredr. Reinh., *Polis-Mästare.*
Tamelander, Wiktor Mauritz, *Studerande.*
Tengström, Jak., *Theol. Doktor, Erke-Biskop och Ridd.*
Ticklén, J. F., *Stud. af Österb. Nat.* Subskr.
Tihleman, Georg Ad., *Hof-Rätts-Notarie.*
Trapp, Carl, *vice Häradshöfding.*
Trapp, Rob., *Hof-Rätts Extr. Notarie.* Subskr.
Walleen, J. G., *Garfvare.*
Wallenius, Aug. Wilh., *Med. Licent.*
Wallenius, Iwar Ulr., *Akad. Adjunkt.*
Wegelius, Henr, *Stud. af Österb. Nat.* Subskr.
Widenius, Carl Fredr., *Filos. Mag.*
Widenius, Henr., *Filos. Mag. och Jur. Utr. Kand.*
Wikström, Math. Wilh., *Stud. af Satak. Nat.*
von Willebrand, A. F., *President och Riddare.*
Winter, J. P., *Hof-Rätts-Råd.*
Wirzenius, Carl, *Borgmästare.*
Åkerman, C. & F., *Handlande.*
Åkerros, Gust., *Stud. af Österb. Nat.* Subskr.
Öijer, Carl, *Extr. Hof-Rätts Notarie.* Subsk.
Österman, Matts, *Slagtare.*

Från Landsorterne.

a) Inom Åbo Stift. *)

Alftan, Gust., *Sergeant.*
Alm, Anders, *Adjunkt i Messuby S:n och Teisko Kapell*;

---

*) Minä soan tässä nöyryymmästi kunnioittoo Suomen Peä-Piispoo ja Turun Papis-Neuoittelemusta, heijän hyvätahostaan lähättämään minun Ilmoitus-sanat (anmälan) moa-pitäjillen; yksi ystävällisyys, jota toisossa en tavanut.

Bergroth, Carl Henr., *Filos. Mag., Kyrkoherde i Ruovesi* 2 Ex.
Castrén, Chr. Joh., *Kapellan i Ijo.*
Chydenius, Carl Fredr., *Sockne Adjunkt.*
Elfving, Carl Gust., *Kyrkoherde i Lohteå.*
Forssman, Carl Henr., *Prost i Sjundeå.*
Fortell, Frans Isak, *Adjunkt i Hyrynsalmi.*
Frosterus, Carl Jak., *Kyrkoherde i Muhos.*
Frosterus, Erik Joh., *Kontr. Prost och Ridd., Kyrkoherde i Ilmola*
Frosterus, Erik Joh. Abr:n, *Kyrkoherde på Carlön.*
Granfelt. C. G., *Kaptén, i Birkala.*
Grönfors, *Garfvare i Kangasala.*
Hanelles, Sal., *Filos. Kand. och Jordbrukare.*
Helenius, Carl, *Kyrkoherde i Pöyttis.*
Hipping, And. Joh., *Kyrkoherde i Vihtis.*
Hirn, Gabr., *Filos. Mag., Kontr.-Prost och Kyrkoherde i Kimitto.*
Hårdh, Carl Henr., *Kommissions-Landtm. i Uleåborgs Län.*
Jansson, Joh., *Kapellan i Kalajoki S:n och Haapajärvi. Kapell.*
Ignatius, Carl And., *Fil. Mag. Kyrkoh. i Halikko.*
Ignatius, Bengt Jak., *Theol. Dokt., Kontr. Prost o. Ridd.*
Johansson, Thore Matts, *Kyrkovärd i Rusko.*
Juntunen, Isak, *Bonde från Kianno by af Suomussalmi Kapell och Hyrynsalmi Socken.*
Konsin, Henr., *vice Pastor och Kapellan i Längelmäki.*
Kumlin, M., *Sockne Adjunk.*
Liljenstrand, Abr., *Filos. Mag., vice Kontr.-Prost och Kyrkoherde i Kangasala.*
Lybecker, Gust., *Friherre, i Virmo S:n o. Mietois Kap.*
Meurman, C. O., *Kaptén, i Kangasala.*
Montin, Isak, *Kyrkoherde i Siikajoki.*
Rancken, E., *Kapellan.*
Rydman, A. G., *Häradsskrifvare i Ned. Sääksmäki Härad.*
Rönnbäck, *Prost och Theol. Doktor.*
Setelä, Joh. Henriksson, *Skattebonde i Kuumo.*
Sipelius, Carl Dettlof, *Filos. Mag., Kyrkoherde i Saltvik.*
Snellman, Henr., *Theol. Dokt. Kontr.-Prost och Riddare. Kyrkoherde i Wasa och Mustasaari.*
Strandberg, C. H., *Filos, Mag., Kyrkoherde i Loppis.*
Sundvall, Isak, *Lagman, i Töfsala.*
Tamlander, Claes Joh., *Kapellan i Akkas.*
Tolpo, Martin Joh., *Prost och Kyrkoherde i Sagu.*
Törnudd. And. Gust., *Kapellan i Lohteå S:n och Toholampi Kap.*
Wallenius, Josef, *Lagman, i Hvittis.*

Wegelius, Dav. Joh., *Kyrkoherde Eura-Åminne.*
Wegelius, Esaias, *Kyrkoherde i Keuru.*
Wellenius, Isak Joh., *Kapellan i Eura S:n och Kiukas Kap.*
Wessell, Abr., *Kyrkoherde i Kyrkslätt.*
Vitikkala, *Rusthållare i Kuumo.*
Åkerman, Wilh., *Prost och Kyrkoherde i Hattula.*

b) Inom Borgå Stift.

Adam Johansson, *Bondeson från Nikinoja by af Mäntzälä Socken.*
Henrik Thomasson, *Skattebonde från Haaviston-Erola i Pyttis.*
Hoffrén, J. R., *vice Pastor i Strömfors.* †
Hukkainen, *Häradsdomare i Randasalmi.*
Jeremias Paulsson, *Bonde från Haapala By i Elimä Sock.*
Jung. Gust., *Fältkamrér, i Leppävirta.* †
Matts Eriksson, *Bondeson från Haavisto i Pyttis.*
Strömmer, Joh. Mårten, *Kapellan i Jyveskylä.*

Jokkas.

Fabritius, Lisett, (*född* Leopold) *Kapténska.*
Grotenfelt, Herman, *vice Häradshöfding.*
Homén, Margr. Lovisa, *Mamsell.*
Suomalainen, Henrik, *Inspektor.*
Teitinen, Göran, *Rusthållare i Taipale.*
Teitinen, Matts, *Smed och Skattebonde i Taipale.*
Witting, Otteljana, *Mamsell.*

Lampis.

Blåfjeld, Gust. Ad., *vice Häradshöfding.*
Cleve, Joh. Fredr., *Häradshöfding.*
Forssell, Lars Reinh., *vice Häradshöfding.*
Lindberg, C. A., *vice Häradshöfding.*
von Platen, F. A., *Protokoll-Sekreterare.*
Waldens, W. E., *Hof-Rätts Auskultant.*

Mäntyharju.

Berner, Anders, *Gymnasist.*
Forsström, C. M., *Expeditions Befallningsman.*
Godenhjelm, Carl Gust., *Kommissions-Landtmätare.*
Godenhjelm, Adolf Fredr., *Direktör och Riddare.*
Hirn, Fredr., *Landtmätar-Auskultant.*
Kroijerus. E. J., *vice Länsman.*
Majorin, G., *Klockare.*

Nikländer, Erik, *Nådårs Predikant.* . . . . . 2 Ex.
Stenius, D. C., *vice Pastor.*
Stierwald, Carl Fredr., *Student.*

Nastola.

Glansenstjerna, Gust. Magn., *Öfverste-Löjtnant.* *)
Ticcander, Tob. Jak., *Komminister.*
Utter, Carl Gust., *Assessor.*

I Ingermanland.

St. Petersburg.

Ehrström, Carl Gust., *Filos. Dokt., Prost och Riddare Kyrkoherde vid Svenska Församlingen i St. Petersburg.*
Finnander, Zacharias, *Pastor i Duderhoff.*
Finnér, Erik, *Pastor i Strelna.* Subskr.
Grundstroem, *Pastor i Kattila.* Subskr.
Nodén, P. *Pastor i Peterhoff.*
Sirén, C. W., *Pastor vid Finska Församlingen i St. Petersb., Riddare.*
Sjögren, And. Joh., *Filos. Doktor.*
Weber, Berndt, *Apothekare.* Subskr.
Zandt, G. F., *Filos. Doktor och Komminister.*

I Estland.

Pernau.

Rosenplänter, Joh. Henr., *Pastor i Pernau.*

I Swerige. **)

Stockholm.

Brakell, Gust. A., *Banko-Kommissarie.*
Burman, Fahle, *Riksdags-Fullm. från Norrbotten.* Subskr.
Ekman, Robert Wilhelm.

---

*) Myö uskallamme tässä, Herra Evest-Luutnantin suostumisella, kopioittoo ne sanat mitkä hään oli kirjuttanut Peälletarjoitus-kirjan laijassa (i marginalen) kussa hään, toistukseksi hänen isämmoan rakkautesta ja moamiehellisesta suosiosta, sanoo lyhyyesti, mutta somasti: "Är Finne. Kan icke Finska. Älskar Fäderneslandets männer."

**) Tämä kirja ei ouk ollutkaan tarjottu Peällentarjotettavaksi Ruotsissa. Ainoasti muutamat minun Tuttavat, joilla tästä oli tietoa, ovat nimellänsä muistaneet minua.

Ekström, C. U., *Prost och Kyrkoherde på Mörkö.*
Finnberg, G. W.
Franzén, Fr. Mich., *Theol. Dokt. och Prof., Kyrkoherde i St. Claræ Församling.*
von Gerdten, A. G., *Öfverste och Riddare, Ståthållare på Strömsholm.*
Hedman, Joh., *Krydkramhandlande.* Subskr.
Hård, Adolph.
Invenius, Joh., *Fält-Sekreterare.* Subskr.
Lefrén, P., *Öfverste och Ridd., Guvernör på Carlberg.*
Lindström, Erik, *Målare.* Subskr.
Meinander, Durre, *Provisor.* Subskr.
Montgommery, Gust., *Öfverste-Löjtnant o. Ridd.* Subskr.
Munck, Bror Gust. Reinh., *Löjtnant.* Subskr.
Smolander, Joh., *Mantals-Skrifvare.*
Strömmer, Henr. Joh.
van Suchtelen, P., *Grefve. General och Ridd. m. m. Kejs. Rysk Minister Plenipot.* . . . . 4 Ex.
Tesche, Petter Joh., *Löjtnant.*

Upsala.

Aminoff, Gregorius, *Studerande af Finska Nationen.*
Aminoff, Zacharias, *Studerande af Finska Nationen.*
Baer, Adolf Fredr., *Studerande af Finska Nationen*
Löwenhjelm, C. A., *Studerande af Verml. Nat.* Subsk.
von Törne, Petter Reinh., *Stud. af Finsk. Nat.* †
von Törne, Joh. Ulr., *Studerande af Finska Nationen*
Romanson, Henr. Wilh., *Professor och Med. Dokt.*
Räisäinen, Joh., *Studerande af Norrska Nationen.*
Räisäinen Matts, *Studerande af Norrska Nationen.*
Zetterström, Carl, *Professor och Med. Dokt.* Subskr. †

Gottland.

Andersin, Gust., *Kaptén och Tyg-Officer.* Subskr.
Carpelan, C. M., *Friherre, Öfverste-Löjtnant och Riddare.* Subskr.
Wilkman, Gust., *Sergeant vid Kongl. Vend. Art. Reg.* Sub.

Wermland.

Bjurbäck, Olof, *Theol. Dokt. och Biskop, L. N. O.* †
Jerdin, Joh., *Magist., Kyrkoherde i Ny* och *Dalby.*

Wermländska Finskogarne.

Dalby Finskog.

Hartikainen, Anders Persson, *i Neuvola.*
Havuinen, Henrik Andersson, *Fjärdingsman i Skallbäck.*

Havuinen, Henrik Nilsson, *i Kringsberget.*
Honkainen, Joh. Danielsson, *i Hjerpliden.*
Honkainen, Bertil Danielsson, *i Medskog.*
Hämäläinen, Olof Mattsson, *i Hjerpliden.* . . . 2 Ex.
Hyytiäinen, Erik Henriksson, *i Nikkarila.*
Kalainen, Elias Olofsson, *i Roviomäki.*
Kuosmainen, Jonas Henriksson, *i Murtolehto.*
Kymöinen, Lars Larsson, *i Halsjön.*
Muhoinen, Olof Olofsson, *i Aspeberget.*
Puttoinen, Anders Henriksson, *i Nikkarila.*
Räisäinen, Henrik Henriksson, *i Kymölä.*
Siekinen, Pål Danielsson, *i Aspeberget.*
Sikainen, Kersti Mattsdotter, *i Antinaho.*
Tarvainen, Olof Olofsson, *i Rögden.*
Veteläinen, Daniel Danielsson, *i Ukonhauta.*
Vilhuinen, Anders Henriksson, *i Vilhula.*

Fryksände Finskog.

Himainen, Sigfrid Persson, *i Mangen.*
Hyytiäinen, Anders Andersson, *i Våhlberget.*
Hämäläinen, Matts Olsson, *i Stengårds Utskog.*
Karttuinen, Jan Halstensson, *i Karttula.*
Kirnuinen, Petter Andersson, *i Niipimäki.*
Kituinen, Henrik Olsson, *i Myrgubben.*
Kähköinen, Jan Jansson, *Nämndeman, i Kähkölä.*
Manninen, Per Johansson, *i Rattsjöberget.*
Nuualainen, Anna Mattsdotter, *i Snårberget.*
Orainen, Nils Nilsson, *i Norra Lekvattnet.* . . 2 Ex.
Orainen. Olof Nilsson, *i Sarvilampi.*
Reituinen, Matts Mattsson, *i Fagerberget.*
Riekinen, Anders Sigfridsson, *i Mammola.*
Sikainen, Carl Carlsson, *i Norra Lekvattnet.*
Soikkainen, Per Jansson, *i Haikola.*
Tarvainen, Anders Andersson, *i Nubben.*

Gräsmarks Finskog.

Ikoinen, Matts Henriksson, *i Södra Ängen.*
Norilainen, Jan Pålsson, *i Fiskarekärn.*
Norilainen, Matts Mattsson, *Skolmästare i Fiskarekärn.*
Puuppoinen, Olof Mattsson, *i Puuppola.*
Riekinen, Sigfrid Sigfridsson, *i Suurola.*
Suuroinen, Johan Johansson, *i Suurola.*
Suuroinen, Matts Jansson, *i Långkärn.*

Gun-

Gunnarskogs Finskog.

Kahilainen, Henrik Andersson, *i Bogen.*
Riekinen, Nils Sigfridsson, *i Pennala.*
Riekinen, Anders Andersson, *i Kössilä.*
Soikkanen, Johan Johansson, *i Stora Bogen.*
Suhoinen, Jan Olsson, *i Närkilä.*

Mangskogs Finskog.

Kukkoinen, Erik Eriksson, *i Riitaho.*

Ny Finskog.

Hartikainen, Henrik Henriksson, *Nämndeman, i Flatåsen.*
Havuinen, Lars Mattsson, *i Monkamäki.*
Hämäläinen, Henrik Henriksson, *i Rämälä.*
Ruohtalainen, Christer Olofsson, *i Karvala.*
Räisäinen, Matts Olsson, *i Vaisila.*
Vaisinen, Brita Andersdotter, *i Svenshögden.*

Östmarks Finskog.

Haljainen, Staffan Jönsson, *i Sikala.*
Hotakka, Per Jakobsson, *i Sparkberg.*
Häkkinen, Erik Henriksson, *i Saunoila.*
Hämäläinen, Matts Henriksson, *i Glekärn.*
Kauttoinen, Jakob Jansson, *i Runsjöviken.*
Kiiskinen, Staffan, *i Lillskogshögden.*
Lehmoinen, Henrik Henriksson, *i Kronskogen.*
Moijainen, Bengt Mattsson, *i Poalala.*
Moilainen, Anders Andersson, *i Purustorpet.*
Oinoinen, Henrik Andersson, *i Oinola.*
Porka, Anders Olsson, *Nämndeman, i Runsjön.* . 3 Ex.
Porka, Johan Johansson, *i Vasikkamäki.*
Puuppoinen, Anna Jansdotter, *i Hvitkärn.*
Tenhuinen, Johan Johansson, *i Tenhula.*
Valkoinen, Anders Hansson, *i Ärnsjön.*

i Svenska Lappmarken.

Fjellner, Anders, *Präst o. Missionär i Svenska Lappmarken.*
Laestadius, Lars Levi, *Kyrkoherde i Karesuvanto.*

I Norrige.

Norrska Finskogarne.

Aasnaes Finskog.

Honkainen, Johan Mathisen, *i Kirkkomäki.*
Kuosmainen, Henrik Olsen, *i Haukamäki.*

Piesainen, Ole Andersen, *i Piesala.*
Soastainen, Paul Erichsen, *i Östra Vermunden.*
Veteläinen, Anders Andersen, *i Halkoijen.*

Brandvolds Finskog.

Hotakka, Matts Larsen, *i Jaakkola.*
Hotakka, Anders Henrichsen, *i Ronkaisentorppa.*
Hähme, Mathis Morthensen, *i Grasberget.*
Liukkoinen, Lars Larsen, *i Liukkola.* †
Navilainen, Peder Henrichsen, *i Tröen.*
Oinoinen, Erich Olsen, *i Salmi.*
Orainen, Morthen Henrichsen, *Skolmästare, i Lehtomäki.*
Orainen, Henrich Henrichsen, *i Lehtomäki.*
Porka, Anders Andersen, *i Naimaho.*
Räisäinen, Paul Pedersen, *i Öijern.* . . . . . 4 Ex.

Elverums Finskog.

Suuroinen, Ole Mathisen, *i Ulvimäki.*
Vauhkoinen, Mathis Henrichsen, *i Haunamäki.*

Grue Finskog.

Hähmä, Paul Morthensen, *i Kalnäs.*
Karhinen, Thomas Andersen, *i Hyytiälä.* . . . 2 Ex.
Kiiskinen, Abraham Larsen, *i Kalsjöninmäki.*
Kuikka, Johan Mathisen, *i Samulinkankas.*
Lehmoinen, Daniel Halversen, i *Räfhultet. Riddare af Kongl. Danska Dannebrogsmans-Orden, och för tapperhet i fält, begåfvad af Prins Carl Aug. med en hedersvärja.*
Lehmoinen, Ole Andersen, *i Poalala.*
Mulikka, Erich Olsen, *i Mulikkala.*
Mulikka, Henrich Olsen, *i Kalnäs.*
Multiainen, Lars Pedersen, *i Sarvimäki.*
Multiainen, Lars Andersen, *i Koarlola.*
Navinen, Johan Pedersen, *i Orala.*
Pasainen, Ole Olsen, *i Norra Löfberget.*
Poalainen, Ole Mathisen, *i Norra Askogsberget.*
Räisäinen, Peder Olsen, *i Tvengsberget.*
Räisäinen, Anders Olsen, *i Räisälä.*

Hoffs Finskog.

Lehmoinen, Halver Larsen, *i Harmoamäki.*
Navilainen, Ole Thomsen, *i Röykä.*
Räisäinen, Ole Pedersen, *i Roatikkala.*
Veteläinen, Bertha Olesdotter, *i Fallet.*

Trysilds Finskog.

Siekkinen, Ole Danielsen, *i Lutua.*

Vaalers Finskog.

Käiväröinen, Morthen Morthensen, i *Risberget.*
Käiväröinen, Syver Syversen, *i Grabergsmoen.*

Vingers Finskog.

Haikoinen, Johan Henrichsen, *i Värälä.*
Karhuinen, Thorbjörn Thorbjörnsen, *i Kankas.*
Kirnuinen, Peder Henrichsen, *i Yöperinmäki.*
Kuikka, Ole Mathisen, *i Ämtilä.*
Orainen, Erich Henrichsen, *i Viikero.*
Orainen, Johan Johansen, *i Orala.*
Soikkainen, Erich Erichsen, *i Autiomäki.*

Tiijustuksia

Sekä Peälletarjojoillen, että Peällekirjuttajoillen ja muillen Ostajoillen.

Tämä 1:*nen Osa, joka sisällänsä pitää* 40 *painettua arkkia,* 14 *kuvoo,* 22 *Taulua ja* 21 *Soittoa, paihti monta piirutettua nimitös-lehtee, m. m. ja joka tavallisessa kirjakaupassa oisi vähinnik* 12 *Riksiä Pankossa maksavainen, ei tulek maksaman Peälletarjojoillen jos* 4 *Riksiä Pankossa; mutta Peällekirjuttajoillen* 7 *Riksiä, ja Ostajoillen* 8 *Riksiä, samassa rahan-luvussa.*

Mutta jos niin tapahtuisi, että së josta kusta syystä ei tulisik kyllä ostetuksi, eikä Peällentarjojoilta lunastetuksi, tahi että vielä vuuen peästä löytyisi tästä kirjoja jälellen myömätäk, niin tämän kautta tievoksi annetaan että hinta tuloo silloin koroitettavaksi, niin että vuotesta 1831 *eteenpäin, niin maksaapi tämä kirja* 10 *Riksiä Pankossa Ostajoillen,* 8 *Rks. Peällekirjuttajoillen, ja* 6 *Rks. Peälletarjojoillen.*

Sitävastoin toas, jos niin olisi, että se tulisi paljon ostetuksi ja peräänkysytyksi, niin tahon minä muistuttoo, ettei tästä ouk painettu muuta, kuin vähä toista satoo kirjankappaletta Ostajoin varaksi, ja että heistäkin on moni puuttuvainen, toinen yhtä, toinen toista, näistä kuvista ja piirutoksista; ja heistä toas jotka löytyy, niin on moni

myös painin-panemisessa (wid färgläggningen) *tullut turmelluksi ja tärvätyksi. Minä soan seneistä vakuuttoo Peällentarjojoita, jos muka tahtoovat kunnollisia kirjoja, että nopeemmittain lunastaa omansa, jott'ei se ennettäisi tulla muillen pois-myötyksi. Samasta syystä varoitan ostajoitani, että ostoa ajalla, jos mieliivät, ja jos tahtoovat muka välttee soaha viallisia ja puuttuvaisia kirja-kappaleita, jotka kuitenkin hinnansa puolesta ovat toisten kanssa yhtä veroiset.*

Noutoaksein selkeyttä ja visseyttä, molemmis puolin, sekä kirjoin että rahoin laittamisessa, niin tahon minä, sekä omasta puolestain, että Peälletarjojoihen ja Toimittajoihen hyväksi, muistuttoo, että ehkä Peällentarjoihen oikeutta myöten tulisi lunastamaan kirjansa heiltä, joihen kautta ovat peällentarjoneet, niin koska nämät toisinaan asuuvat heistä kaukana, toisinaan kahtoovat ehkä vaikiaksi tälläistä kirjan-toimitusta, niin soapi jokainen, joka ite, tahi toisen kautta, tahtoo noutoo näitä kirjoja — tehä mieltänsä myöten, kummin tahaan. Ensimäisessä aikomuksessa niin kirjuttakoon suorastaan minullen näistä asioista, ja laittakoon kirjassa rahat, niin tahon minä pitee siitä huolta, että kirjat tuloo jonkun luotettavan reisuvaisen kanssa heillen lähätettäväksi; ja ellei se kohta tapahtuisi, niin olkaat kuitenkin vakuutetut siitä, että minä pitän kirjat tallella heijän varaksi. Mutta tuloo muistuttavaksi, että heijän täytyy silloin, paihti hinnan meäree, lähättää 16 kill. pankossa, postikirjan lunastamiseksi ja laittamiseksi, ja lähättämiseksi tämän Otavan.

Kuin ikeän tästä kirjasta kokountuu niin paljon rahoja, että soan toisen Osan toimitetuksi, niin se tuloo teillen annettavaksi — ehkä vielä tänä syyssä; sillä siitä on jo suurin osa painettu. Että nyt toimittoo sitä yht' aikoo, tulisi teillen ehkä kovin kalliiksi, ja tuntuis vaikeeksi minullenkin, kustennoksiin puolesta. Teillä on lukemista kyllä tässä, siihen kuin toinen kerkiää.

Syy minkätähen tämä ensimäinen Osa — joka jo viimäisenä syksynä oisi muuten ollut valmis (lue Esip. XXV p.) — on viipynyt tähän asti, on ollut se, että minun on ite täytynyt painilla kaunistella näitä kuvia, soahaksein sillä tämän kirjan moamiehilleini niin huoikaksi kuin suinkin mahollinen, jota, jos oisin toisella tiettänyt, oisi vielä kohottanut hinnan, yhellä Riksillä. Sen eistä jos olette moittinut tätä viipymistä, niin se on ollut varsin syyttömästi.

Tukhulmissa 24 *p. Heinäk. vuonna* 1829.

C. A. GOTTLUND.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit; et immemores non sinit esse sui.

OVIDIUS.

Rakkaat Moamieheini! — Mitenkä minä alottelisin yhtä kirjoo, joka niin monessa tarkoituksessa on puuttuvainen ja vian-alainen? Joka kullakin puoliskolla (pagina) tarvihtoo selitöksiä minun puolesta, ja teijän puolesta ystävällistä hyvyyttä ja mielen-suosiota. Puhunko minä minun nuoruutestain ja kokemattomuutestain (oerfarenhet) vai puhunko minä näihen toimein työläisyytestä ja vaikeutesta, meijän kielen köyhyytestä ja harjoitamattomuutesta, näihen vehkeihen kustennuksista ja maksuista, eli niistä moneista muista vastuksista, jotka joka hoaralta ovat kohtaneet minua näissä minun aikeissaini, — vai mistä minä soannen sanoja, rukoilla teitä altiksi-antamisuutestanne (skonsamhet) tätä kirjoa lukiissa ja tutkitessa?

Jokainen rehellinen ja valaistu isänmoatansa rakastava Suomalainen havaihtee kyllä tämän ison vaikeuven; ja löytää ei ainoastaan viheliäisyyttä niin tässä kuin muissakin ihmisten töissä, mutta myöskin, toisella puolella, jota-kuta ansiollista ja hyveä tarkoittavaista. Heijän silmissä minä en tarvihte vetee verukkeita (förebära ursäkter) tahi esteleitä (urskulda mig) näistä minun virheistäin; sillä hyö ottaavat tarkoitukseksensa sitä sisällistä ja toellista (det werkliga, reella) ei ainoastaan sitä ulkonaista puheen-pukemista. Ne toiset toas, jotk' eivät milloinkaan puhuk Toimittajan *) ansiosta ja hyvästä tarkoituksesta; voan

*) *Toimittaja* (*kirjan-toimittaja*) Författare, egentligen Utgifware.

jotka ovat aina, ikeän kuin Kärpäiset, soapuvilla toista alentamaan ja ryvettelemään, jotka ei ainoasti ylöshaek virheitä muissa (ehkä ovat ite enin virhen- ja puutteen-alaiset) mutta jotka keäntelöövät vielä viattomiakin paikkoja viaksensa — heijän silmissä minä en aattele käyvä tilin-tekoon, tahi annaita (inlåta mig) johun-kuhun selitökseen. Mutta se on teillen vaka-mielisillen, jotka seisotten ikeän kuin näihen molemmien keskellä — jotka, ehketten soimaa ketään, etten kuitenkaan ouk hyvät omasta peästänne perustamaan tästä teijän oatoksenne — joillen hyväksi, minä luulisin, että muutama sana, tästä kirjasta ja hänen aikomuksesta, oisi ehkä sopiva ja tarpeellinen.

Kukiin kirja-toimittaja alkaa että esipuheessansa luettoo siitä isosta vaivasta, joka on ollut hänellä kirjansa sepittäissä, ja ilmoitettua sitä uutta tietä, jolla hään on ikeän kuin auvaissunna viisauen portit, lopettaa sillä, että sisään-sulkea ihtesäk ja kirjansa Lukioihen muistiin ja mieli-hyvyyteen (ynnest). Mitäs siitten minä sanoisin, joka, niin monestapäin kahottu, olen uskaltanut astua yhtä aivan äkkinäistä ja raivaamatointa tietä; joka on ottanut koittelaksein yhtä asiata, johon ei vielä yksikään ennen minua hirvinyt puuttua; joka on yht-aikoa ruvenut että yhellä varsin roa'alla ja harjoittamattomalla kielellä toimittoo Tietomuksiin *) ja Taitomuksiin **) suloisuutta; ja että näissä aikeissa käyttää tätä kieltä toisella tavalla, kuin on tähän asti käytetty; eli toisella sanalla: joka on koettellut koroittoo tätä Suomen kieltä muihen

---

*) *Tieto*, theoretisk kunskap; *Tietomus*, Wetenskap, Litteratur (objective).

**) *Taito*, praktisk kunskap; *Taitomus*, t. *Taitaus*, skön konst. Se on arvattava, ettei Suomalaiset vanhuutesta tunteneet muita taitauksia, kuin *runomista* (poesi) ja *soittamista* (musik); mutta se on uskottava että kielen ja mielen harjoittamisella, sytyttäisiin meissä halu toisiakin nouattamaan.

oppineihen kieliin rinnallen, ja soattaa häntä siihen kunnollisuuteen, jota tarvitaan ihmisten ymmärtämyksiin *) ja oppimuksiin **) käsittämiseksi. Jos esi-puhe oisi millonkaan ollut tarpeessa, niin se oisi tällaisissa tiloissa, kussa yhöllä puolella tarvitaan että selittää tämän kirjan aivotusta ja oikeata käyttämistä, ja toisella, ilmoittamista sitä syytä, joka on minussa aikoin-soattanut näitä aikeita. Tämä on ehkä tarpeellinen näillä ajoilla, jollon rehellisyys ja hyvyys on ussein tullut moailmassa kateuelta soimatuksi, ja poljetuksi pahoilta; jollon ymmärtämättömät (sekä alimmaisesta että ylimmäisestä seävystä) ovat olleet näpset luulemaan jonkun vieraan tarkoituksen olleen salaistunna opin ja viisauen aineissa (lue p. 180) ja kahtoneet kummaksi, jos jokuu oatteleisi asiassa toista, kuin hyö muka — joill' ei ouk ollenkaan omoa oatosta, voan jotka riippuuvat ymmärtämättömästi ainoasti niihin vanhoin luuloin. Moni on minustakin jo arvellut, mistä minä olin ensin soanut tämän rakkauen omaan kieleeni, ja minkä puolesta minä oun niin harras tätä toimittamaan. Ehkä asia on itestään kyllä selvä (sillä omastaan jokainen piteä), niin tahon minä kuitenkin alusta kerroita, mitenkä minun mieli on ensin tullut näihin sytytetyksi, että sillä näyttää mitenkä yhestä pienestä asiasta monesti vajuu isompiakin vaikutoksia, ja mitenkä koko meijän elämä-kerta ussein riippuu yhestä tahi toisesta asian mutkasta. Ne monet vastukset (motgångar) ja vaikeukset (beswärligheter) jotka ovat kohtaneet minua näissä aikeissain, olkoon opiksi muillen, jotka mieliivät astua minun poluillein, että meijän täytyy usseen tulla vastuksissa koeteltuksi, mutta ettei nämät ouk hyvät sammuamaan hyviä aikomuksia povessamme, jos ainoasti karaistaavat heitä.

---

*) *Ymmärtämys*, Begrepp.
**) *Oppimus*, Lärdom, Litteratur (subjective).

Se on moni joka piteä sitä oma-rakkauteksi *) (egenkärlek) puhua. ihestään ja omista töistään — ja soattaa ehkä niin olla! Mutta on väli mitenkä puhutaan. Erittäin on puhua yhtä yksinkertaista elämän-tarinamusta, erittäin on pöyhistellä ja kiitoksella kehoittoo ihtiänsä. Myö soisimme mielellämme jos kukin kirjantoimittaja antaisi meillen jo alussa jonkun tiion omasta olennostaan, sillä myö tahtoisimme kernaasti ikeän kuin jo eiltäpäin tuntea sitä miestä, jonka kanssa meijän tuloo rueta tutuksi. Moni on siitä luulosta, ettei meijän pie huolia Toimittajasta, ainoastaan hänen työnsä on meillen otollinen ja hyötyllinen. Sekin soattaa olla oikeen oateltu! Mieltänsä myöten kukiin ajatteloo. Meijän oatos on, että yksi työ aina juohuttaa meijän mieleemme tekiätänsä; ja kuin ne yksinkertaisemmat ihmitteleevät paljaan työn, ja jäävät siihen ällistelemään, niin ne viisaammat ihmitteleevät niitä jotka ovat sen tehneet, ja kiittäävät heijän tointa ja ymmärrystä. Sillä tavoin niin ne isoimmat vehkeet moailmassa, ikeän kuin ne kauniimmat käytökset, ovat ainoastaan isoin miesten muisto-merkkiä. Sillä heijän työt ja toimet ovat ikeän kuin jeähmettynnä näissä kuolleissa teoissa (produkter) siitä heissä löytyneestä kuolematto-

---

*) *Oma-rakkaus* on monessa tarkoituksessa ei ainoastaan luvallinen, mutta myös luonnollinen ja tarpeellinen, sillä se hoitteloo ja johtattaa meitä hyvyyteen. Ne kirjan toimittajat, jotka kiittäiksen vapaaksi kaikesta oma-rakkautesta — elkööt pisteekkää nimeensäkkään kirjaan! Yksi semmoinen luonnollisen ja kohtuullisen oma-kunnian pois-heittäminen, oisi meijän mielestä kamala ja suvaihtamtoin; sillä myö luemme aina niitä kirjoja mielullisemmin, kussa heijän tekiätä meillen ilmoitetaan, ja kussa hänen nimensä on ikään kuin yksi takaus hänen sanastaan. Sitä vastoin luemme vähemmellä mieloisuuella niitä kirjoituksia, kussa Toimittajat ovat nimittämättömät (anonyma); sillä rehellisyys aina paljaistaa ihtesäk, mutta koiruus kätkäiksen, ja piiloitteleiksen salaisuutessa.

masta voimasta; joka näissä osoittaiksen ja levitteleiksen muillen, joita ne sytyttäävät samalla innolla ja mieli-pakolla, hyviä ja jaloja töitä nouattamaan.

Mutta jos (niin kuin sanottiin) nimittäisimme niitä aiheita, jotka ovat minussa ensin sytyttänyt tämän rakkauen Suomen kieleen, joka on riippunut minussa jo pienuuesta pitäin, niin se on merkillinen mitenkä minä vasten omaa lnontoain *), oun tullut nouattamaan tätä kieltä.

Minä olin lapsuutessain näpsä laskeimaan lauluin lavuillen, sillä minä tein toisinaan Ruotiksi, toisinaan myös Suomeksi pieniä laulun-sipaleita omista renkilöistämme ja piioistamme. Minkalaiset hyö lie olleet, on arvattava, yhen lapsen loruja — minä en ollut silloin jos 12:llä vuuella. Kuitenkin eivät tainneet olla varsin ilman oatoksetak, koska heitä laulatettiin ei ainoastaan kotona, mutta myös noapurissa. Sillä tavalla juoksivat jo puheet kylään tästä pienestä virren-sepästä. — Niin tapahtuipa että Herra Lakimus-Kirjuttaja (Magistrats Sekreteraren) *J. Judén* asui silloin *Juvalla, Vehmaisen* hovissa, kussa se oli Lasten-koulūttaja (Informator) ja jota jo silloin mainittiin hänen rakkauesta Suomen kieleen **). Niin koska hään oli soanut kuulla näistä minun lauluin-laitoksista, niin tuloo hään yhtenä

*) Minä olin, niin kuin suurin joukko meijän vallasväestä, ylöskasvatettu Ruohtalaisessa kielessä, joka vielä nytkin tahtoo voittaa minua puheessaini. Sitävastoin olen minä ite aina harjoittanut tätä Suomalaista puhetta; ja koska en ole syntynytkään Suomalaisessa pitäjässä, niin tämä on aina ollut mulle kankia ja vaikia oppiaksein. — Oikeen puhua sitä minä en taija vielä nytkään.

**) Hään luetti jo silloin yhellen ja toisellen pitäjän Herroista, näitä hänen ensimäisiä aljeitansa, jotka kohta siitten (v. 1810) painettiin Turussa, nimeltä *Kirjoituksia Jac. Juteinilda,* I:nen Osa.

lauantai-iltana pappilaan (minä muistan tätä niin tarkasti kuin oisi vasta öylöin tapahtunnut) ja pyytää minua ensin näitä laulamaan; siitten tarttui hään minun käteen, ja sanoi: "Elä sinä veikkonen huo-"lik näistä Ruohtalaisista Runoista! Heillä on kyllä "niitä, jotka runoillee heijän kielellänsä, ja jotka "ylös-harjoittaavat heijän puhettansa; mutta meijän "Suomalaisesta puheesta ei huolik ykskään. Sitä alene-"taan ja poljetaan, ehkä se on suloisempi kuin yks-"kään muu. Harjoita kultainen ihtiäis ainoasti tästä "omasta kielestäis, siitten sinusta tuloo aikoa myöten "aika mies, ja tulet moa-miehiltäisi siunatuksi." Minun täytyi luata tätä hänellen, oikeen kättä-antamisella; ja tämä oli minun ensimäinen herätys tällen Suomalaisellen tiellen *).

Mikäpäs nyt oisi mulle sovelliampi, kuin että selittee näitä minun Suomalaisia harjoituksia tästä minun lupauksestain, jo lapsuutessain. Mutta se ei ollut varsin niin! Kyllä minä jonkun ajan tarkoitin hänen sanansa peähän, mutta se unehtui multa välleen, ikeän kuin kaikki minun lauluin-laitokset, kunnekka tulivat jo toisen kerran ylös-sytytetyiksi.

---

*) Minä olen siitten vanhempana, muistellessain tätä, kahtonut ouoksi, että hään hoastatteli minua, lassa ollessain, tällaisista asioista, johon tarvitaan miehen mieltä; mutta *"oraassa on laihon alku, Pojassa miehen mukama."* Se on moni ehkä joka irvisteleksen näistä lausumuksista minun lapsillisesta ijästäin, joilla minä ainoasti olen tarkoittannut selittee mitenkä minä olen tullut johtatetuksi tällen Suomalaisellen tiellen, jollen minä nyt jo tahtoisin johtattoo muita. Jotka piteävät halpana puhua pienemmistä asioista, kuin oisi suurempia puhuttavia, eivät muistanek että lapsestakin kerran viruu mies, ja *"mitä lassa kuullaan lausuttavan, juohtuu miessä mieleen."* Se joka näistä nerkästy, muistakoon mitenkä *Cornelius* alkaa esi-puhettansa, puhuissaan varsin näistä pienistä asioista: *Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturæ, leve, et non satis dignum ...... judicent, cum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam. Sed hi erunt fere expertes litterarum, ...*

Minä olin jo 14:nen vuuen vanhana, kuin minua pois-laitettiin, ensin *Porvon* Lukistoon (Gymnasium), ja siitten *Turun* Opistoon (Akademi). Siitä päivästä minä oun aina ollut pois kotoa, ja jos minua jollon-kullon lupa-aikoina (under skol-ferierna) laskettiin kotiin, pitämään Joulua tahi Juhannusta, niin unehtui multa kuitenkin, kaupuntiloissa ollessain, sitä Suomen puhetta, jota olin jo joksikin oppinut, ja oisi kokonaan multa pois-hävinyt, ellei yksi toinen tapaus oisi toas innoittellut minua, ja taivuttannut minun mieleini siihen Suomalaiseen kieleen.

Se oli s. 9:nä päivänä Loka-kuussa v. 1815 koska minä kahen miehen keralla *) läksin soutamaan *Jukajärven* selän poikki, panemaan ketun-sankojaini *Kytöniemellen*, toisella puolla järven, jollon minä uuestaan tulin muistutetuksi tästä Suomenkielen sointumisesta. Minä pyysin heitä ajan-ratoksi laulamaan jotakuta minullen mielen-nouteeksi. Silloin rupeisi *Torvelainen* kokassa koroittamaan eäntäsek, ja laulo vasta-tuuleen, jotta veneh vapisi, airot vetkistyit veneessä. Hään runoilli vanhoja mehtä-runoja, joita muinon laulettiin, kuin lähettiin Karhua koatamaan **). Sekä ne kauniit sanat, että hänen heleä eäni, jossa ei ollut lapsellista mutta urhollista sointua, hällytti minun nuoren mieleni, että rupeisin juuri itkemään. Minä olin jo ennen kuullut Suomea laulattavan, voan

---

*) Yksi heistä oli *Mikko Torvelainen* Kaskista, yksi uhkia parta-suu uro, joka oli mainio Karhun-tappaja, ja joka kanto syämmesäk alla isoja arpeita heijän torahampaaistaan. Toinen oli *Pentti Väisäinen* Lemetistä, niinikään yksi tarkka mehtä-mies ja kuuluisa ketun-pyytäjä; jonka seurassa minä olin jo monesti ennen vietellyt yötä metän-korvessa.

**) Nämät Runot löytyy painettunna I:sessä Osassa *Pienistä Runoista Suomen pojillen ratoksi*, N:o X, ja II:sessa Osassa N:o XI, josta ne siitten painettiin *v. Schröterin* Finnische Runen p. 66 (keskustele *Diss. de Proverbiis Fennicis*, p. 11).

ei vielä yhtään tällaista vanhan-aikuista Runoa. Nytpä minä vasta keksin tämän kielen kauneutta ja somaisuutta, ja havaihtin syämmessäin yhtä liikutosta, joka ei ouk sanoilla selitettävä *). Kuin tulimmo kotiin, niin oli ensimmäinen teko, ylös-kirjuttamaan näitä hänen Runojansa, ja kuulustella ellei hänellä ollut muita sellaisia. Minä kirjutin kaikki mitä hään taisi, ja kuta usseemmin minä heitä lu'in, sitä enemmin minä heihin mielistyin; nytkin juohtui minun muistiin mitä *Judén* oli muinon puhunut tämän kielen suloisuutesta, ja mitä minä olin jo silloin luvanut. Minä rupeisin nyt jokaista kysymään jos osaisivat Runoja; ja koska Rippi-koulu silloinkin sattu olemaan meijälässä, niin minä yht-aikoa laulatin kaiken pitäjän lapset. Muutamat nauroivat mullen, muutamat laulelivat mitä taisivat, ja mitä hyö lauloivat pistin minä kirjaan. Vanhoja ja nuoria, miehiä ja akkoja, poikia ja piikoja — kaikkia minä laulatin. Ja koska moakunta aina pyhinnä tuli pappilaan, niin silloin olin minäkin aina tiiustamassa, kutka heistä taisi, parhaittain Runoja. Se oli alussa varsin työläs soaha heitä luettamaan laulujansa tahi lukujansa. Nuoret kainustelivat, ja vanhat ujostelivat

---

*) Silloinpa se ajatus ensin nousi minussa ettei tälläisiä Runoja pie heittee uneukseen; ja peätin itekseín, että kokoella heitä, pelastaksein heitä häviämästä. Samalla tavalla hain minä siitten myös vanhoja Sananlaskuja, Arvotuksia, Satuja, Loihteitja ja muita senkalttaisia vanhan- aikuisia kansallisia puheita, kussa kansan mieli ja tavat ilmoittaiksen, ja kussa Runomus ja kielen henkitär (Språkets genius) tavataan elävänä. Tämä Suomenkielen suosio nousi siitten vielä synkiämmäksi, koska sain lukeaksein *Porthánin* ja *Gananderin* kirjoituksia. Seneistä, kuin siitten näin *Geijerin* ja *Afzeliuksen* "Swenska Folkwisor", joista pitivätten niin paljon, ja minä heihin kehnoin lopsutoksiin vertaisin meijän Suomalaisia Runojamme, niin aattelin itekseen, että mullapa on oarteet — teillä homeet.

vat minua. Moni pelkäis tulevaan tuosta sakoillen *), moni piti sitä häpiäksi laulella näitä vanhanaikuisia loilotuksia, moni syytti ääntänsä kehnoksi, moni laulunsa; ne jotka oli viisaita olevoinnaan pelkäis tulevasek voimattomiksi, jos muka opettelisivat minullen loihtu-sanojansa **). Mutta *"vilja voittaa "viisahankin, tauti tappaa taitavankin"!* Minä kuletin kaupunnista painettuita Suomalaisia veisuja, eli "arkkiloita" kuin heitä kuhutaan, joita minä annoin niillen nuorillen, vaihtoksi heijän Runoistaan; ja ne vanhat miehet täytyi minun lepytää viinalla, kunnekka heijän kieli läksi liikkeellen ***). Moni sanoi mullen suorastaan, ettei se käynyt kuivin-suin laulaminen, ja että tahtoi mieltä velloittoo, elleivät olleet vähä rohkeisillaan. Sillä tavalla laulatin minä joka lauantai-iltana *Juvan* moakuntoo †), ja

---

*) Tämä pelko tullaksensa kanteen-alaiseksi ja manatuksi lailliseen esi-vastaukseen heijän loihtimisistaan tahi runoloistaan, on Savossa aivan suuri, ja perustaiksen sen peälle, että olivat muinon tulleet näistä sakoitetuiksi ja rankaistetuiksi (lue tästä esipuhetta Väinämöisessämme).

**) Heijän tapa oli seneistä poisheitteä muutamia sanoja, alinomattain niitä synkimmiä, sillä hyö luulivat että jos voan yksi sana puuttuisi näistä heijän loihtuluvuistaan, niin heistä ei ois mitään apua. Mutta kuin minä tätä keksin, niin minä luetin heitä uuestaan, eivätkä silloin muistaneetkaan samoja sanoja heittee, voan heittivät toisia, jotka mulla oli jo pistetty paperille. Sillä tavalla tuli viimen kaikki sanat kirjaan.

***) Minä olen monestin perästäpäin mielessäin muistuttanut minun Vanhemmien hyvyyttä minua vastaan, jotk' eivät millonkaan kieltäneet minua soamasta tällaista muistutos-juomista näillen Runo-laulajoillen..

†) *Juvalla*, niinkuin niissä muissakin pitäjissä Savossa, on aina se tapa, että ne pitkämatkan-takaiset tuloovat jo lauantaina kirkollen ripillen kirjuttaimaan, lapsiansa kastamaan, kuolleitansa hautoamaan, soataviansa maksamaan ja muita asioita toimittamaan, kuin että myös levätäksensä tästä heijän pitkästä käymisestä.

minun Runoin- ja Loihtuin-kootukset kohoisi päivä-päivältä aina isommaksi. Semmoiset asiat tuli kohta kuultuiksi, ei ainoasti noapurissa, mutta niissä kaukaisemmissakin moa-kylissä, eikä ainoasti *Juvan* pitäjässä, mutta myös niissä muissa likimmäisissä. Jokainen Velho ja Kuohari, joka matkusti näillen maillen, kävi ensin *Juvan* pappilassa laulamassa "nuorellen Herrallen" Runojansa; niin että tässä nähtiin usseen minun seurassain Salvuriloita, Puoskariloita, ja kaikellaisia Poppamiehiä *).

Suurin osa heijän lauluistaan oli joutavia remputoksia, paha-päiväisiä ruokottomia loruja, viinavirsiä ja muita juomari-loilotuksia, tok' oli aina joukossa monta kaunista Runoa, monta verratointa vertausta ja synkäitä Loihtu-sanoja. Etteivät pitänneet pahastua, ja että pitivät lauloo kaikkia laulujansa, täytyi minun kuulla niin hyvät kuin huo-

---

Pyhä- ja juhla-oattoina ovat seneistä pappilat että kirkko-kylät täpö-täynnä kirkko-miehiä, jotka piteävät siinä yötä. Tässä kirkko-rahvaassa tapaisin minä aina Runon- ja Virren-tekiöitä, ja muita laulu-miehiä; mutta enin viljelin minä näitä Suomalaisia lauluja syksyllä ja talvella (käräjä-aikoina) jollon minä käräjä-miehiä laulatin; samaten myös keväillä ja syksyllä (rippi-koulun-aikoina) jollon minä laulatin sitä nuorta kansoo. Vanhoja kivullisia ja potevaisia, jotk' eivät kyenneet kirkollen, voan joihen sanottiin taitavan vanhoja Runoja, läksin minä ite hoastattamaan, poski-kylissänsä.

*) Hyö kävivät usseen mun luonain yö-kunnissa, laulelemassa, kuin eivät päivillä joutaneet tulla. Hyö saivat aina silloin mieltesäk myöten tupakoija ja pakinoija. Ja vaikka se monesti tuntui mullen mielikarvaksi olla heijän parissa, ja kuuleskella heijän joutavia lopsutoksia, niin minä kuitenkin tein tätä mielelläin toivotessain että joukossa aina kuulla parempiakin vanhanaikuisia puheita. Se joka tahtoo oppia tunteaksensa kansoin tapoja ja juohtumuksia, hänen täytyy rueta heijän mukaiseksi, johon voaitaan mielentaipumista, ja heijän tapoin tointumista.

notkin; erinomattain koska pitivät ne vanhimmat ja kauniimmat Runot halpoina; ja aina ensin laulelivat nykyisempiä Turussa painetuita veisuja.

Jokainen kysyi minulta: "no mikskään Työ hy-"vä Herra näitä aivootten, ja minkätähen Työ näitä "niin halajatten — eihään ykskään ennen ouk heistä "huolina?" Ja jos minä selitin heillen, että se oli säilyttee heitä kavotuksesta, että oppia heistä tuntemaan meijän kielen-suloisuutta ja mieloisuutta, ja tiiustellaksein heistä meijän esi-vanhimmien Salamusta (mythologi) ja Runomusta — niin eivät yksikään sitä uskoneet; liioiten kuin kuulivat ettei mulla ollut tästä mitään palkkoo, voan että minä tein tätä kaikkia omalla käskyllä ja kustennoksella. Hyö arveli yhtä ja toista, ja viimen laskivat sen puheen ilmin, että minä olin lyönyt yhtä rahan-vetoa toisten Herroin kanssa, kuka meistä piti vissiin ajan-peähän soaha enin näistä Runoista ja Loihteista; ja että se oli tämän kalliin rahan voitto, joka pakoitti minua näin ahkerasti näitä kokon-hakea.

Sillä tavalla arveli tätä asiata se yksinkertainen talonpojallinen kansa, joka luulee että raha, ja moallinen hyötymys, on se ainua vaikuttamus (motifwet) meijän töissämme. Pitäjän Herras-miehet, jotka luuliit paremmin tätä ymmärtäväsek, nauroi mullen salassa, ja näillen minun aikeillen, joita pitivätten lapsen-laitoksena. Muutaman kuulin minä jo poskeltapäin aprikoivan, ellei minä laulamisen nimellä ainoastaan houkuttellut tyttölöitä luoksein, heitä likistelläksein. Semmoinen oli se rakkaus, jota hyö pitivät rahoja suurempana. Yhtä korkeampata henkellisempätä rakkautta — nimittäin Tietohin, Totuuteen ja Kauneuteen, ajatuksissamme ja sanoissamme (joka ilmistyy Runomuksessamme ja kielessämme) — eivät kyökään lie selittänneet. Sillä tavalla tuli jo lapsuutessain nämät minun ensimäiset alkeini, Suomenkielen-tiijustamisessa, soimatuiksi, luultuiksi ja pahoinpäin

toimitetuiksi — ei ainoastaan siltä roa'alta rahvaalta, mutta myös niiltä, jotka pietään muita ymmärtäväisempinä. Ainoastaan minun Vanhemmat ja parraat tuttavat tiesivät paremmin asian perustusta; ja heijän suosio *) ja oma ilomieli-tunteminen

---

*) Se ainua kehoitus ja huvitus kuin minulla on tähän asti ollut tästä minun monen-vuotisesta työskentelemisestä ja harjoittamisesta, ja jotama myös luen kaikkiin-suurimmaksi, on *minun vanhemmien mieli-suosio*. Minun *Isä* vainooni, joka ensin puhumatak kahteli näitä minun kokemuksia, antoi siitten ei ainoastaan suostumuksensa heihin, mutta mieltyi heihin niin, että hään viimeisellä rupeis jo itekkin ylösharjoittamaan tätä meijän Suomalaista puhettamme; jota kielen-rakkautta Rühsin tutkimus ja Juttelemus Sanan-laskuistamme erinomattain sytyttivät hänessä. Myö ruettiin nyt kumpainenkin harjoittamaan tätä kieltämme, hään Henkellisissä, minä Opillisissa aineissa. Hään oli jo monin kerroin (monta vuotta jo ennen) Ruotiksi uuestaan toimittanut Pyhän Roamatun kirjoituksia (sillä se oli hyvin kielentaitava itäläisten puheessa) mutta nyt heitti hään tätä työtä ja rupeisi keäntämään heitä Suomeksi. — Yksi selvä toistus tästä hänessä ilmauntuneesta palavasta rakkautesta Suomen kieleen on hänen monet salanimelliset (krypto-nyma) kirjoitukset, Suomen kielestä. Tämä rakkaus oli hänessä niin palava, että hään jo ensimäisenä vuonna (v. 1820) koska rupeisi kielestämme puhumaan, kirjutti 4 selitös-kirjutosta tästä Suomalaisesta puheesta; kussa hään nimitti ihtesäk milloin "Sawolarbo" milloin "*Fennoni Amicus.*" Nämät löytyy painettunna *Mnemosynessä* v. 1820, N:o 14, 15, 30, 33, 34, 43, 44. (S. v. painutti hään "*Saarnansa. Laskiais-Sunnuntaina, pidetty Juvan kirkossa*, v. 1820") Toissa vuonna, (v. 1821) painutti hään niinikeän aatoksensa siitä kansallisesta mieli-valaistamisesta, ja pappiloihen toimituksista, joka oli hänen viimeinen kirjutos, ja kussa hään kirjutti ihtesäk "Folk-wän;" ja semmoisena se eli ja kuoli. Mutta hään ei ollut ainoasti kirjuttanut meille oatoksiansa, hään oli myös mies heitä käyttämään. Se oli täksi henkelliseksi ja kansalliseksi mieli-valaistamikseksi, kuin hään mieli uuestaan paremmaksi Suomeksi toimittoo, ja omalla kustennoksella painuttoo koko Roammatun. Koetteksi tästä painutti hään Turussa vielä samana vuonna, kirjansa: Försök till en

(inre tillfridsställelse) oli minun parraat puoltajat, ja oli minullen kyllä unouttamaan toisten kanteita ja kontti-puheita.

Se oli ainostaan jouto-ajat, joita minä sain omistoo näillen minun mieli-huvituksillein, sillä lukuaikoina laitettiin minua aina kaupuntiloihin, kussa minun täyttyi tarkoittoo aikaini muihin töihin. Minun oatos oli silloin, että ainoasti kokoella näitä aineita, ja vasta vanhuuellain heitä tasoittella (ordna) ja toimittella. Mutta tämä harjoitus on nyt kypsynyt minussa ehkä kyllä aikaisin, johon kohta kuullaan syytä.

Minä läksin Turusta Upsalaan 19 vuotta vanhana, ja tulin, aivan nuorra ja äkkinäinen moailmassa, Savon synkiöistä tämmoiseen vieraasen moahan. Minä olin tuskin peässyt sinne, ennen kuin minua jo tahottiin tutkimaan (recensera) *Rühsin* kirjoo "Finland och deß Inwånare;" josta kirjasta minä en ollut

---

omarbetad Finsk tolkning af Apostlarnes Såndebref, jemte Anmårkningar öfwer nu brukliga Finska öfwersåttningen, af Math. Gottlund, Prost och Kyrkoherde i Jockas. Åbo 1821, 8:o sid. 384; josta kirjasta enin osa paloi Turun viimen-syksysessä tuli-palossa, paihti niitä kirjan-kappalcita (Exemplar) joitama tuotin tänne Ruotsiin, näillen Norin ja Ruohin Suomalaisillen; ja josita minä nyt olen laittanut ne viho-viimmeiset takaisin Suomeen. Ilman tätä kirjoo oli hään jo lähättänyt Turkuun, painettavaksi, hänen Suomennoksia koko Vanhasta Testamentistä; mutta hään kuoli jo syksyllä samana vuonna, parraassa i'ässänsä, suureksi vahinkoksi meijän kielellemme ja kansakunnallemme. Merkillinen oli että ehkä myö nouatimme erilläistä kirjoitus-tapoo, hään sitä vanhoa, josta minä olin erkanut; niin ei myö tästä niin milloinkaan riitauntunna välillemmö, mutta kumpainenkin nouatimme tyyvennössä omoo mieltämme. — Mutta se ei ollut ainoastaan minun *Isäin* joka suostui näihin minun Suomalaisiin vehkeihin; minun *Äitikin* mielistyi heihin niin, että hään (joka ennen oli kehno kielessämme) lukemisellansa näitä mun, ja Isän vainajan kirjoituksia, tuli selväks Suomalaiseksi; ja anto suostumuksensa ei ainoasti näillen minun Suomalaisillen matkustamisillen, mutta on myös rahalla auttanut minua näissä minun kirjan-kustennuksissa.

vielä kuullut puhuttavankaan. Minä en mielelläin tahtona rueta yhteen työhön, joka oli minun voiman ja ymmärryksen ylitten, ja johon ei muutkaan ennen minua ouk tahtoneet puuttua: mutta *Palmblad* joka oli näihen Tieto-sanomien kirjuttaja, ja joka jo kauan oli tavoittanut yhtä miestä, joka meijän kielen-tuntemisella oisi ottanut tätä tehäkseen, ei heittänt minua, ennen kuin täyvyin tätä hänellen luata. Minä kirjutin silloin miten taisin tätä Tutkimista (recension) kussa jo silloin selitin omat oatokseini meijän kielestämme Salamuksestamme ja Runoistamme *).

Rühsissa kuulin minä ensin puhuttavaksi niistä Ruotsin ja Ruijan mehissä asuvista Suomalaisista, ja samassa nousi minussa se ajatus, että tarkemmin tiiustella heitäkin. Minä ha'in ja lu'in kaikki ne paikat, kusta *Rühsi* oli ottanut tietoansa; mutta minä en kyllästynnyt heihin, voan tulin vielä halukkaammaksi että tarkemmin näistä kuulustella. Minä kyseillin Upsalassa ensin niitä Ruohtalaisia Oppivaisa, jotka oli sieltä maisin kotoisin, mitä hyö tiesivät näistä Suomalaisista; mutta suurin osa eivät

---

*) Tätä Kirjan-tutkimusta luetaan Swenſk Litter. Tidning för år 1817, N:o 19, 22, 24, 25, 26, 49, 50, 51. Tämän Tutkimisen kautta tulin minä jo ennen aikaini näihin asioihin puuttumaan, ja kuin kerran olin alun tehnyt, niin oisin myös loppua tarkoittannut. Säkä tästä minun Tutkimisesta Litteratur Tidningissä, että muutamista lauluin-sipaleista, joita minä (v. 1817, 1818, 1819) painutin *Atterbomin* ja *Bruzéliuksen* Kalenderilöissä, kuhuttiin minua jo kerran *Phosphoristiksi;* yksi sana, joka itestään ei merkihte mitään, voan joka paljon avistaa tyhmiin miehiin päissä. Se on ihmeh ja nauretettava mitenkä hyö monestin reuhoavat tyhjästä; mutta se on surkuteltava, että näitä ymmärtämättömiä tavataan ylhäisemmassakin seävyssä. Niin e. m. on yksi meijän muinoisista Moaherroista (olkoon nimittämätöin!) sättinyt minua *Jakobiniksi*, ainoastaan sen perustoksen peälle, että minä olin Paukarlahen kestkiivärissä päiväkirjassa kirjuttanut nimein Suomeksi (! ?)

ollenkaan heitä tunteneet—ei ies nimekskään. Ja ne toas jotka olivat kuulleet näistä puhuttavan, hoastelivat heistä niin monella tavalla, etten minä tiennyt mitä minun piti tästä uskoman. Yksi kiitti heitä, toinen moitti, kumpainenkin ylinpalttisesti. Yksi sanoi heijän ei eneän taitavan Suomea, toinen toas heijän olevan niin umpi Suomalaisia, etteivät ymmärtänneet Ruohtia *). Näistä puheista tulin minä vielä pikaisemmaksi soahaksein heistä selvemmän tievon, ja peätin että ite käyä heitä kahtoamassa. Minun aivotus heijän hoastattamisella, oli — *1:ksi*, että oijaista Rühsin puheita, heijän olosta ja elämästä. — *2:ksi*, että tarkemmin kuulustella heijän tänne-tulosta, elleivät muka olleet jo polvin-päivin näissä maissa asunneet. — *3:ksi*, että välitellä jos heijän puheet paljon eroitti meijän kielestämme, soahaksein sillä-tavoin tieteä miten paljon meijän kieli on muuttunut vissin ajan peästä **). — *4:ksi*, että kokoella heijän Runojansa ja muita vanhoja puheitansa, ja heijän välittämisellä meijän Runohin, joten-kuten tarkoittoo näihen vanhuutta ***).

---

*) Ehkä nämät heijän puheet kuului kyllä välillensä soveltumattomiksi (oförenliga, inkonsekanta) niin havaihtin minä siitten, että kumpainenkin hesitä puhuivat totta; mutta että yksi puhui yhestä Suomalais-mehästä, toinen toisesta. Sillä koska vielä löytyy näitä Suomalaisia, ainoast tässä Ruotsissa, enemmin kuin 50:nessä pitäjässä, ja 7:ssä erinnäisessä moakunnassa (Provincer) niin on arvattava että asian-hoarat soattaa olla varsin monellaiset.

**) Sillä jos nämät Suomalaiset oisivat e. m. asunneet 300 oastaikoa Ruotissa, pois-eroitetut Suomesta, niin on arvattava että se eroitus, joka nyt osoittaiksen heijän ja meijän puheemme välillä, oisi yhtä, kuin jos luettaisiin tätä kielen-muutosta 600:lla oastajalla omassa moassamme; koska kumpaisetkin kansat, pois-eroitettuansa, eri-kohalla ja eri-tavallaan ovat ulosvenyttäneet kielensä — varsin sen tautta vielä enemmin.

***) Sillä se oli arvattavana, että jos samat Runot laulettiin heijän moassa, kuin lauletaan meijän moassa, niin olivat jo tulleet Suomessa lauletuiksi, ennenkuin

Minä läksin jo samana kesänä (v. 1817) matkustamaan *Dálan* ja *Helsinkin* moahan, näitä vanhoja moamiehiämme ylös-hakeaksein *). Tästä minun matkastain, ja näihen ihmis-poloisten kehnosta elämästä, soan minä ehkä tilaisuutta, että 3:nessa Osassa tästä minun Otavastain, laveammasti puhua **).

Ennen

nämät sieltä läksivät; ja mikä nyt heitä eroittaa on se aika ajanluvussa, jota mainittiin.

*) Minä samoisin silloin jalkaisin, ja iho-yksinäin, lävitten niitä synkiä mehtiä, kussa nämät Suomalaiset asuskelevat. Sillä tavalla tiiustelin minä sinä kesenä niitä Suomalaisia, jotka asuuvat *Svärdsjöin*, *Rättvikin*, *Oren*, *Orsan* ja *Móran* pitäjässä, Öster-Dálin moakunnassa; ja niitä, jotka asuuvat *Malungin*, *Äppelboin*, *Jernan*, *Näsin*, *Flódan*, *Grangärdin* ja *Säfsin* pitäjässä Vester-Dálin moakunnassa. Gestrikinmoan Suomalaisista, kuulustin minä heitä jotka löytyi *Boldnäsin*, *Ofvansjöin*, ja *Ockelboin* pitäjissä. Helsinginmoan Suomalaisista tiiustelin minä ainoasti niitä eteläisempiä; nimittäin niitä, jotka asuuvat *Altan*, *Ofvanåkerin*, *Ferlan*, ja *Ytter-Hógdàlin* pitäjissä, kuin myös heitäkin, jotka asuivat *Svégin* ja *Lill-Herrdàlin* pitäjässä, Herjeädàlin moakunnassa. Mutta kaikki Helsinginmoan pohjoispuolimmaiset, Medelpadin, ja Ångermanninmoan Suomalaiset, jäivät silloin multa käymätäk. Takaisin-tullessain kävin minä pohjois-puolimmaisia Vermlanninmoan Suomalaisia kahtomassa; nimittäin heitä, jotka asuuvat *Gustávan*, *Gåsbornin*, ja *Remmin* pitäjissä; kuin myös niitäkin, jotka löytyi *Hellforsin*, *Ljusnarsbergin*, *Skinskattebergin* ja *Nya-Kopparbergin* pitäjissä, Vestmanlanninmoakunnassa. Josta kaikesta soahan vastapäin enemmin kuulla.

**) Muutamia tiiustuksia näistä Dálan Suomalaisista painutin minä jo *Mnemosynessä* Syyskuulla v. 1821. Että tarkoittoo Hallituksen huolen-pitoa heistä näillä valaistuksilla, painutin minä heihin omat nimitöslehet (tittel=blad) ja annon heitä sekä Upsalan Opiston Peä-Kirjuttajallen (Kanzler) Hänen Kuninkaallisellen Korkeuellensä Peä-Prinsillen (Kron=Prinsen) että muutamillen niillen isoimmillen valtamiehillen (Stats=mån): josta siitten kuulin että moniat näistä pitäjin virka-miehistä oisi soanneet käskyn antamaan tästä selitöksiänsä; mutta olen tietämätöin — läksikö tuosta mitään muuta.

Ennen kuin minä läksin sinne, oisin Upsalassa painuttannut muutamia meijän vanhempia Runojamme, joita minä oattelin antoo näillen Suomalaisillen, vaihtoksi heijän omista lauluistaan, ja ikään kuin tuomiseksi heijän vanhasta perintö-moastaan; mutta Opiston kirjanpajassa (Akad. Boktryckeriet) oli silloin niin paljon tekemistä Juttelemuksien (Dissertationer) ja Kuhtelemuksien (Programmer) painattamisella *), että vaikka olin ite jo pujonut (satt) heitä valmiiksi, niin en kuitenkaan ennättänyt soaha heitä painetuiksi, ennen kuin vasta syksyllä, kotiin tultuain **)

Vuonna 1818 painutin minä minun Juttelemuksein Vanhoista Suomalaisista Sananlaskuista ***), kussa minä niinikkään koittelin, että jotenkuten selittää meijän kielen ja runoin mieloisuutta.

Vuonna 1819 oli Upsalassa yksi Saksalainen Lain-Oppia (Juris Doktor) nimeltä *von Schröter*. Sekin oli niin muka innoissaan moamiehillensä toimittamaan meijän Suomalaisia Runojamme, ja pyysi minulta niin ahkerasti heitä soahaksensa. Minä tar-

---

*) Sillä se oli luku-ajan lopulla, ja muutamia päiviä ennen Tietous-Oppian Koroittamusta (Filosofie Magister Promotion).

**) Heitä painettiin Savon puheen-murrella, nimellä: *Picniä Runoja Suomen Poijillen ratoksi. I:nen Osa.* Näitä poislahjotin minä Suomessa monta satoo, ilman rahatak, jott' ei maku näihin vanhoin Runoin pitännyt varsin pois-häviämän meijän moastamme, niin kuin ovat jo monesta paikoin tehneet; ja jotta meillä oisi jotaik tukkeeksi sitä tulvoa vastaan huonoista veisu-remputoksista, joka vuosittain kuohuu Turun kirjanpajasta. Koska nämätkin Runot (niin kuin suurin osa meijän vanhoista lauluistamme) oli paikkapaikoin murtuneita ja katkaistuneita, niin täytyi minun jatkella heitä monessa kohin omilla sanoilla (verser) samalla perustuksella kuin muut Runo-laulajat.

***) Tätä painettiin nimellä: *Dissertatio de Proverbiis Fennicis, Praes. Joh. Tranér. P. I.* $7\frac{1}{2}$ Arkkia 4:o.

join hänellen niitä *Porthánilta*, *Ganandérilta* ja osittain jo minultakin painetuita; mutta hään ei tyytynyt heihin, voan halaili muita uusia, minun omista käsi-kirjuitoksistain. — *Kyllähän aina ois oksan ottavia, jos ois kuusen koatavia!* Etten minä siihen tahtona suostua, on arvattava, sillä paihti sitä, että se oli minusta kamala, ettei mies tainut niin sanoa Suomea, ja tahtoi kuitenkin kirjallisesti pöyhistellä meijän-moan runoilla, niin minä oattelin ite aikoa myöten toimittoo heitä, ja tähän tarpeiseen käyttää näitä omia kootuksiain. Että sen-eistä nyt jo eiltä-päin hätäillä heijän ulos-antamisella, tahi heitteä heitä vieraan käsiin, oisi minun mielestä ollut että tärvätä koko asian, liioitenkin koska nämät Runot ovat (pian kaikki) niin musertunneet, ja toisisek kanssa pois-sotketut, että voaitaan monta Runo-vaihtamia (wariationer) laveata kielentuntemista, ja jaloa peä-älyä heitä oikeen selittee ja toimittoo. Mutta koska muutamia minun moamiehiäkin yhistivät ihtesek hänen kanssaan (luulessaan meijän kielellemme tapahtuvan suurenkin kunnian jos sitä Saksalaisillen keännettäisimme) ja pyysivät hänen puolestaan, soahaksensa multa näitä, niin minä annoin heillen muutamia *), etteivät pitänneet luulla, minun kieltänneen näitä, katehtin häntä; eikä pyytänyt heiltä muuta, jos ainoasti ettei heijän kirjansa pitänt tulla kaupaksi Ruotissa eikä Suomessa. Tämän painutti hään heijän avulla **) Upsa-

---

*) Eikä siinä kyllä, että minä kirjutin hänellen näitä; minä keänsin heitä myös Ruotiksi (koska se oli selvä Ruohtalainen) ja anno hänellen muita tarpeellisia valaistuksia, joita hään pisti esi-puheessansa ja muistutuksissansa.

**) Hyö auttovat häntä, ei ainoastaan keäntäissä näitä Runoja Saksaksi, ja heijän muistutuksiansa kirjuttamisessaan, mutta painuttivat hänelle myös (hänen kustennuksella) koko kirjan; sillä ite hään ei tainut painon-ojennustakaan (forrekturen) lukea. Se on merkillinen mitenkä kiitämättömyys myös osoittaiksen

lassa v. 1819, nimeltä. Finnische Runen, finnisch und deutsch, von *D. H. R.* von Schröter. 10 arkkia 8:o ynnä yhön soitto-lehen.

Vuonna 1820 kävin minä Suomessa, mutta v. 1821 läksin minä toas uuestaan kuulustamaan niitä Suomalaisia, jotka asuuvat *Vermlannin* moakunnassa Ruotsisa, ja *Hédemarkin*, *Österdálin*, *Sollöerin* ja *Oudálin* Vouti-kunnissa (Fögderi) Norjassa *).

---

oppineissakin. Ei siinä ainoastaan, ettei hään mullen, eikä heillenkään antanut yhtään kirja-kappaletta (exemplar)kostoksi meijän vaivastamme, jota toinen oisi jo tehnyt varsin mielellään (myö saimmo rahallammo ostoo omia käsitekojamme) mutta hään moittii vielä minua kirjassansa p. 138, minuun kirjuttaneen Suomea tavattomasti, ja ymmärtäväisten mieltä myöten varsin pysyymättömästi. Se näyttää ehkä kuin minä kertoisin tätä pahuuellain, tahi tätä paheksissain — voan vielä vainen! Sillä vähä kyllä minä hänen puheitansa suren, vielä vähemmin näiten "ymmärtäväisten mieltä;" se on se vähin, jota hyö taitaavat sanoa minusta, minun moittamiseksi. Mutta totuus pitäis kerran paljastettaman: eikä ainoasti kiitämättömyys yhellä puolella; mutta myös turha-kiittäminen, toisella. Sillä kuin luetaan kaikkia niitä joutavia kiitoksia, jotka annetaan tällen *Schröterillen* sekä Upsala Litter. Tidningissa v. 1820, N:o 14, että *Mnemosynessä* v. 1820, N:o 18, m. m. paihti monessa kohin Saksalaisissa Tietosanomissa, kussa tämä kirja on tuottanut hänelle kuuluisannimen, — niin en taija olla mainihtematak, ettei hään, mutta kahet meijän moamiehet, Herrat A . . . ja P . . . (jotka silloinkin olivat Upsalan Opistossa) ovat tästä ansaineet meijän kiitoksiamme. Ja kuin kiittelivät näitä hänen vanhoja Runojansa, niin eivät lie arvelleet heijän olleen monessa paikoin minun tekemiä — yksi kunnia, joka ei millään tavalla ouk minullen tuleva, ja jotama tämän kautta sanon pois luotaan.

*) Minä matkustin sillon niinikkään ilman toveritak, ja paljasta jalka-tietä, Vermlannin ja Norin syvämmaita; kussa minä puhuttelin ensin ne Suomalaiset, jotka asuuvat *Stáfnäsin, Gilbergan, Långserúdin* ja *Glávan* pitäjissä (Gilbergan kihlakunnassa) ynnä ne jotka asui *Sillerúdin, Silbodálin, Karlandan* ja *Järnskógin* pitäjissä, Nórdmarkin kihlakunnassa.

Sillä se poltti minun mielein että soaha täyellisen tievon kaikista näistä Suomalaisista kansan-istuttamuksista (kolonier). Ennenkuin läksin Upsalasta painutin minä 2:sen osan näistä minun "pienistä Runoistain"; *) joista minä ilman maksutak jakaelin lähes 1000 kirjakappaletta, näillen mehtä-asujammillen terve-tuliaisenna heijän perintö-moastaan, ja hätä-varaksi heijän Suomalaisessa kirjan-puuttehessa; kunnekka minä siitten toissa talvenna sain tilaisuutta, lähättee heillen Suomesta muita henkellisiä ja Jumalisia kirjoja **).

Siitten kävin minä myös kuulustamassa niitäkin Suomalaisia, jotka asuuvat varsin rajan-varrella; nimittäin *Kölan, Edan, Gunnarskógin* ja *Mangskógin* pitäjässä, Jössin Kihlakunnassa; *Gräsmarkin, Fryksin* ja *Östmarkin* pitäjässä, Fryxdálin kihlakunnassa, ja *Exhäradin, Nyin* ja *Dálbyin* pitäjässä, Elfdálin kihlakunnassa. Siitten läksin minä näistä Vermlannin Suomen-mehistä Noriin tahi Norjaan, kuulustamaan heitäkin, jotka sielä löytyi; jossa tapaisin paljon näitä Suomalaisia, erinomattain *Meskóin, Vingerin, Brandvaalan, Grúin, Hovin* ja *Aasnäsin* pitäjisssä Sollöcrin ja Oudálin Vouti-kunnassa; ja *Vaalan Elverumin* ja *Tryssildin* pitäjissä Öster-Dálin Voutikunnassa, Hédemarkin Amtista, Aggerhúsin Moakunnassa. Näistä kaikistakin tullaan vastapäin enemmin puhumaan.

*) Heitä painettiin nimellä: *Pieniä Runoja, Suomen pojillen ratoksi. Toinen Vihko. Upsalassa annettu Em. Bruzéliuksen kirjan-pajasta, vuonna* 1821. 1½ Arkkia 12:o

**) Minä olin jo ensimäisennä vuonna tuottanut heillen Suomesta 2074 monen-loatuista kirjoo, joista 1425 jaettiin heillen ilman rahatak ja mitään maksutak, ja 649 kohtuullisella hinnalla (lue tästä minun Loka-kuussa v. 1822 Upsalassa painettua kirjutosta "*Niillen Norin rajoilla asuvillen Suomalaisillen*", joka löytyy liitettynnä niihin kirjakappaleihin, minun Isän vainajan keännöksistä Apostoleitten kirjoista, joitama tuotin tänne Ruotsiin, ja joista minä niinikkään lahjoitin suurin osan näillen Suomalaisillen). Heijän hyväksi annoin minä vielä Marraskuussa samana vuonna painuttoo Upsalassa yhtä Suomalaista kirjan-luetosta (Bok-katalog) kaikkiin niiten Suomalaisten kirjoin peälle, joita olin sinne kaupaksi lähättänyt, ja kussa hinta oli ulospantu Ruotin rahoissa. Tämä

Peätarkoitus (åndamålet) minun käymisellä oli, ikään kuin matkustamisella v. 1817, että hankkia kaikkia niitä tietoja ja valastuksia meijän kielestämme ja Tarinamuksestamme, jotka heijän kautta oli mahollinen soaha, ennen kuin muistot heistä näissä maissa varsin pois-häviäisi; ja sillä täyttää yhen avauksen, joka löytyy sekä Suomalaisten että Ruohtalaisten Tarinamuksessa. Mutta nähessäin heijän kehnoa elämätä, nousi minussa siitten toinenkin tarkoitus, nimittäin että Hallituksen ylös-valaisemisella, tehä heijän päiviänsä onnellisimmiksi, jos suinkin oli mahollinen. Valittain armottomuuttansa rukoillivat hyö minua kaikki niin hartahasti, ja juuri itku-suulla, että Kuninkaallen alimmaisessa nöyryytessä toimittoo heijän moninnaista vaikeutta ja ahistosta, sekä heijän kansallisessa että yksinnäisessä elämässä, niin hyvin henkellisessä kuin valta-hallittavaisessa tarkoituksessa (så wål i Ecklesiastiskt som politiskt hänseende). Kuultua kaikkia heijän asian-laitoksia, keskusteltua heijän kanssaan yhteisesti, ja soattua heiltä heijän valta-luvansa (fullmagt) että puhua ja kir-

---

luetos, jota jaettiin ympärin koko Suomalais-mehän kannatti tämmöisen nimitöksen: "*Suomalaisia kirjoja, jotka kaupaksi löytyy Talonmiehen Poavo Räisäisen luonna Oijerin kylässä, Bergon* (t. Brandvaalan) *Suomalaisissa, Norissa.*" Siittenkin ovat hyö monestin soaneet kirjoja Suomesta, yksinkin Turun Viikko-Sanomia, joita hyö kahtena vuonna nouattivat postin kautta, kolmet kappaletta. Näihen Suomalaisten puolella, tuloo minun tässä kiitoksella mainita sekä Keis. Suomen Biblatoimitus-kuntoo (K. Finska Bibel-Sällskapet) joka heillen lahjoitti 100 kokonaista Suomalaista Roamatusta, ja 100 Suomal. Uusitestamenttilöitä, että K. Suomen Evankéljumintoimitus-kuntoo (K. Finska Evangelie-Sällskapet) joka lahjoitti heillen 1000 kappaletta heijän kirjuitoksistaan; kuin myös K. Suomen Talontoimitus-kuntoo (K. Finska Hushållnings-Sällskapet) joka niinikkään lahjoitti heillen 300 kirjankappaletta heijän kirjoistaan.

juittoo heijän nimessänsä puuttumatak *), lupaisin minä heillen tehäksein tässä asiassa kaikki mitä oli minun voimassain **). Voan ennenkuin ma pistin niin sanoo paperillen, kävin minä ensin Peä-Prinsiä puhuttelemassa, joka oli minun Peä-Kirjuttajana; hoastattelemaan näistä aineista, ja kysyttelemään jos hään muka luuli tällaisiin asioihen käyvän toimeen. Hään kuuli pystyllä korvalla näitä minun puheitaini, ja sanoi mielellänsä suovansa heillen yhtä parempata elämän-laitosta, jos taitaisivat muka kirjallisesti toimittoo puutteitansa. Minä mainihtin että olivat jo pyytänneet minua tätä tekämään, ja kyselin jos oli mulla lupa kirjuttoo heijän eistä, koska olin toisen Hallituksen alainen; ja jos hään ottais minua ja näitä Suomalaisia turvataksensa, jos asiat niin voatisivat? Jota kaikkia hään lupaisi juuri lujasti. Silloin vasta otinma heijän asioita huosteesein, ja niissä kirjoissa, jotkama heijän puolesta kirjutin Kuninkaallen ja niillen Tukhulmissa niinnä aikoina (v. 1823) Herroinpäivillä istuvillen, ko'in minä laveasti selittää tämän kansan entisiä ja nykyisiä aikoja, heijän puutoksia ja vastuksia, heijän

*) Tämmoinen avonnainen (in blanko) ja vapa-valtainen lupa, että heijän nimessänsä tehä ja vaikuttoo mieltäin myöten, oli annettu mulle 6:lta 100:lta Suomalaiselta Talonpojalta, rajan varrella, jotka asuivat yhtä 12 peninkuorman pitkeä ja 3 ja 4 penink.läveä mehteä, joihen perät teki 8,000 henkee. Mutta ettei Ruohtalaiset pitänneet närkästyä siitä, että minä, joka olin vieraasta moasta, olin soanut niin monen tuhannen heijän moamiesten parasta hakeaksein, niin en pannut millonkaan oman nimein heijän kirjoin alle, muuten kuin kirja-tekiänä, voan pistin mieltäin myöten näihen joukosta 12 niiten nimiä, joitama tunsin rehellisinnä ja ymmärtäväisimminnä miehinnä.

**) Tätä olen minä myös pitänyt, ja tehnyt tässä tarkoituksessa enemminen kuin ykskään muu. Sillä jos ei kaikkia heijän anomuksia ouk tulleet myötistetyksi, niin on kuitenkin jotaik jo tehty heillen hyväksi, ja on uskottava että aikoa myöten muutkin heijän puutokset tuloo autetuiksi.

kärsimisiä ja neännyksiä niin yhessä kuin toisessakin tarkoituksessa; jotka oli siitä vajunneet, että olivat heitettynnä itekseen mehän korpein, ilman papillista ja laillista hoitamista; että heitä piettiin orpo-lapsinna, vierahilta korjattavinna, josta heitä molemmis-puolin poljettiin ja neänytettiin, sekä Ruohtalaisilta että Norjalaisilta. Tätä kaikkia selitin minä ja selvittelin, sekä toistuksilla Tarinamuksesta kuin myös muutamien heijän pappien kirja-toistuksilla, ja 12:nellä heijän omista miehistään, josta oli yksi kustakin Suomalaisesta (Finskog) tullut Tukhulmiin, näihin asioihen tähen. Toisella puolella toimitin minä myös ne menot ja laitokset, jotka heijän mielestä turvaisi heitä samalla laitisella vakauella (säkerhet) kuin muitakin valtakunnan asukkaita, ja jotka tuottaisi heillen ei ainoasti huojellusta ja helpotusta tässä heijän nykyisessä onnettomuutessaan, mutta jotka myös tästä-puolin perustais heillen yhtä onnellisempata elämätä, tulevillenkin ajoillen *). Jota kaikki minä moa-karttoloilla väenlaskun-tauluilla (folktabeller) ja muilla senkalttaisilla tarpeellisilla kirja-

*) Nämät heijän pyytökset oli erinomattain, että Norjan-puolen Suomalaiset piti soaha sisään-lunastoo tilojansa ja maitansa, ja panna heitä Ruunun-veroillen, että myös mehissänsä ylös-ottoo uusia taloja. Ruohinpuolen Suomalaiset, jokta myös pyysivät soahaksensa mehän-juuresta synnyttää uusia tiloja, rukoilivat soahaksensa veronsa alenetetuksi niiltä kehnoimilta tiloiltaan. Yhessä pyysivät hyö molemmis-puolin rajan, että saisivat yhistää ihtesäk vissiin pitäjäisiin, ja omaan kihlakuntaan, kussa saisivat toimiittoo Jumalanpalveluksensa omalla kielellään. Ja koska heijän Ruohtalaiset riita-toverit ovat tathoneet varsin tehä näitä heijän kanteitansa tyhjiksi, niin pyysivät että ensin yksi Tiiustamus-Toimitus (Undersöknings-komité) rebellisiltä, kunniallisilta ja Suomea ymmärtäväisiltä miehiltä piti heijän kotonaan tästä asiasta istutettaman. Tästä asian juttelemisesta luetaan 1823 vuotisessa Herroin-päivin toimituksissa, joista yksi osa on painettu *Mnemosynessäkin* Eloo-kuussa v. 1823.

johtauksilla sekä valaisin että vahvistin *); heittäin muten hellä-syvämmäisen Kuninkaan ja valaistetun Hallituksen viisauteen, että ottoo näitä asioita paremman ja tarkemman koittelemuksensa ala.

Jokainen tuntoo sitä papin-paipatosta, joka jo ens-alussa nousi Papis-seävyssä, tätä asiata vasten, ne monet juonet ja koneet, jotka tehtiin, viritettiin ja juoksutettiin sotkeaksensa ja pois-taivutaksensa näitä anomuksia, mitenkä minua ja näitä Suomalaisia soimattiin **) häväistettiin ja hätyytettiin; ***) ja kuin-

---

*) Se oli arvattava, että niin monessa pitäjässä, niin monessa erinnäisessä kihlakunnassa, ja vielä erinnäisissäkin valtakunnissa, piti asian laita olla erilläinen; tästä tuli että jos nämät kirjoitukset piti olla täyelliset, niin nämät monenkaltaiset selitökset nousi äijän paljoks, ja kohoisi kokonaiseksi kirjaksi. Tämä joka oisi pitänyt olla kevennökseksi sillen tulevallen Tiiustamus-Toimituksellen, luettiin hänen Peä-istujalta, Koarloistahan Moaherralta, varsin suureksi vaivaksi näitä läviten lukeaksensa (lue hänen Betänkande tässä asiassa. painettu Koarloistaassa v. 1824 p. 5) *"Ain on aikaa vireällä, kiire laiskalla kotona, jos ei muutoin-niin makuullen."*

**) Sanottiin muka että myö juoksutettiin valeh-puheita, (vaikka kakkia näytettiin toteen) ja että nämät asiat oli tulleet nostetuiksi yhen nuorukkaisen syvämmenhillittämättömyytestä (entusiasm, excentricitét) tahi rakkautesta Suomen kieleen. Sillä tavalla hyö tätä sevoittivat ja sotkivat. Ja sanoivat vielä minun tehneen tätä ainoasti oma-hyötymiseksi, (vaik en tähän päivääukään ouk ottanut heiltä niin tenkoo, kaikesta minun monesta vaivastain ja kirjutoksistain). Ja kuin eivät muuten soaneet tätä asiata moahan-tallatuksi, niin valehtelivat että nämät menot ei olleet minun omiain, voan vieraita tarkoittamuksia jonkun toisen hallituksen. Tätä sanottiin salaisesti että julkisesti, suullisesti että kirjallisesti, kunnekka saivat heitä siihen uskoon; ja kaikki vikain oli siinä, että minä olin vieraasta moasta.

***) Kaikissa näissä vastuksissa niin oli mulla Hänen Kuninkaallisessa Korkeuvessa Peä-Prinsissä yksi vahva turva. Ilman hänetäk, niin tiesi hänet mitenkä oisi käynyt.

kuinka koko asia viimen vaikeni yhestä hyvästä tarkoittamuksesta joutaviin Toimitus-laitoksiin. Tämä kaikki, jota jo tekisi itekseen yhen kirjan, ei kuuluk näihin aineihin, ja heitetään seneistä toiseksi

Nämät asiat olivat, heijän laveuveltaan ja paljoueltaan, ei ainoasti katkaistanneet minun Opistoliset lukemiset (akademiska studier) mutta myös joksin-kuksin seisauttaneet niitä Suomalaisia harjoituksia, jotka tarkoitti meijän omoo moatamme. Minä olin kyllä jo vuonna 1819 puhutellut muutamia meijän Upsalassa oleskelevia moamiehiämme, ellei myö, kotiin-tultuamme, omamme kielen-harjoittamiseksi, koitteleisimme toimittoo joita-kuita Suomalaisia Tieto-sanomia (Finsk Tidning) meijän valaistumman kansan huvitukseksi, poistaivuttaaksemme heijän mieltänsä Ruotsin kielestä, ja keänyttää sitä omaamme. Mutta koska Tarinamus-Apulainen *v. Becker* oli v. 1820 ottanut tätä yksinään tehäksensä *), niin peätimme että sen siassa painuttoo

*) Hänen tarkoitus oli monessa paikoin soveltuva meijänkin kanssa. Häänkin rupeis jo kirjuttamaan Savon puhetta, mutta nouatti kuitenkin vanhoja kirjoitus-tapoja; voan — *ei ouk puolesta, kuin ei kokonaisesta!"* Siinäkin eroitti hään ihtesek, että hään kirjutti ainoasti sille roa'alle kansalle; myö, sille valaistummalle. Hään tahtoi aloittoo valaistamisensa kansan juuresta, mutta siinä hään pettiin; sillä kaikki valaistus tuloo ylältäpäin, ei altapäin. Seneistä jos tahomme valaistoo kansakuntoamme, niin ruetkamme ensin valaisemaan heitä, joill' on enemp' mieltä; tuosta soavat siitten toisetkin, joill' on vähämp'. Ne monet moittimiset, jotka tehtiin hänen kielestään (ja jota nyt tehtäneen minunkin puheestain) ja ne monet nuhtelemukset ja varoitukset, jotka tuolta teältä annettiin hänen kirjutoksestaan, teki häntä yhtätyytyväiseksi (likgiltig) koko asiastaan; että hään heitti sitä sipo-sillään. Hänen kaunis aivotus, että valaista meijän mieltämme, ja harjoittaa meijän kieltämme, käytetään nyt toisilta, yhellä tavalla, joka häpäisee meitä kaikkia.

yhtä Suomalaista kirjoa, koitteeksi jos olisi muka mahollinen omalla kielellämme toimittoo Tietollisia ja Opillisia aineita. Ja teimme liiton välillemmö, että kukin meistä piti vissiin ajan-peähän kirjuttaman jotakuta valistukseksi meijän Tarinamuksessamme ja moastamme, tahi selitökseksi meijän kielestämme ja Runomuksestamme, eli jos ei muuta, niin suomentoo ies vieraista kielistä muihen kansoin opetuksia ja Runomuksia; koetteksi muka, että meijänkin kielellä käsittää heijän mieli-valaistusta ja kieli-somaisuutta. Minä outin, yhestä vuoesta toiseen, tämän luvan täyttämistä; mutta havaisin kohta ettei yksikään heistä pitänyt sanaansa; ja koska minä tästä heitä muistuttelin, niin syytettiin yhtä ja toista, ja vetivät kukiin verukkeitansa esteleitäksensä; monipa eivät eneän vastanutkaan minua minun kirjoin peälle *). Mitäspä minun siitten täytyy, kuin yksinään ruveta tähän pulmaan, ja kokea näitä vehkeitä aikoin soaha, joihen voittamiseksi oisi voaittu yhtä yhistettyä väki-tarttumista. Vaikka se on työläs kyllä minullen, ruveta semmoiseen kauppaan, ja antaita siihen, kussa yhellä puolella kohtaa minua pilkkoo ja irvistelemistä, ja

---

*) Kuitenkin olen minä outtanut heiltä tätä kirjallista apua (bidrag) aina loppuun asti tästä kirjan-painamisesta, soahaksein heiltä ies muutaman sanan tähän pistetyksi; ja olen sen tautta nimelläin merkittänyt omia tekojain, että eroittoo heitä muista; yksi neuo, jota ei oisi tarvittu. Mutta sitä-vastoin olen minä tässä olevassa Kuninkaallisessa Moalamus-Opistossa (Målare-Akademin) tavannut monta nuorta Suomalaista, jotka ovat olleet varsin hyvätahtoisat auttamaan minua näihen kuviin kuvittamisella ja kivellen piiruttamisella. Tästä heijän vaivastaan ja toimestaan, jolla ovat merkillisellä tavalla tämän kirjan kaunistaneet, soan minä heitä tässä julkisestä kostella, ja kitoksella mainita veljekset *Magn.* ja *Wilh. von Wright* Kuopiosta, *Henr. Joh Strömmer* Pieleksestä, *Rob. Ekman* Uuesta-kaupunnista, ja *Ad. Härd* Kuopiosta.

toisella puolella, omoo vahinkoo ja mänettämistä *) niin tahon minä ennen kuitenkin uskaltaa kaikkia, ennenkuin heittäisin yhtä asiata koittamatak, joka on minun mielestäin niin kallis, ja suloinen kaikillen Suomalaisillen.

Minä tunnen aivon hyvästi laveuven ja voaran minun kokemisestain, mutta eipä sekkään ouk ollut hyvä peloittamaan minua tästä, koska juohtuupi mieleini sitä etua ja hyötytystä, henkellisessä tarkoituksessa, joka tuosta vajuisi meillen, jos meijän kielemme tulisi muka paremmin ylös-harjoitetuksi. Minä tiiän että tähän asiaan voaitaan, ensinnik yhtä valaistettuampata ymmärrystä, ja yhtä isompata opetusta, kuin on mullen ies mahollinen tässä nuoressa ijässäin **); ja toiseksi, yhtä sel-

*) Minä oisin kyllä välttänyt moittimuksia, jos oisin kirjuttanut tavattomasti vanhalla tavalla, ja oisin ehkä käsittänyt rahallista voittoa, jos oisin päinuttanut tavallisilla kirjoitus-nenillä (bokstäfwer) talonpojiltakin luettavaksi. Mutta mikä oisi ollut voitto minun puolesta, oisi kielen puolesta ollut kavotus.

**) Se on moni joka lukoo minun nuoruuttain mullen viaksi, ja sanoo, että minun oisi pitänyt seästää näihen asioin toimittamista vanhoillen ajoillein, jollon mulla oisi enemp' mieltä ja ymmärrystä. Toiset, jotka ovat olleet vielä enemmin yksi-pintaiset, ovat sanonneet, että se on juuri hävittömästi ja oma-rakkautesti (egenkärt) multa tehty, rueta näin vanhoja kielen-piiroksia musertamaan, ja niskoittelemaan vasten kaikkia vanhoja kirja-tapoja; ja ovat peättäneet minun tehneen tätä ainoastaan halataksein sillä kuuluisan nimen. Mutta hyö eivät ehkä tuntenek että se joka ainoasti tahtoo kunnioitetun nimen, niin hänen pitäis nouattaman kaikkein mieltä; hänen pitäis keänteä ihtesek, niin kuin kaislat, tuulen mukaan, voan ei tuulen vastaan; eli hänellä ei piek olla mitään omoo oatosta, mutta hänen pitäis olla yksi mielen-noutaja muihen oatoksista ja tahosta. Se ei ouk seneistä mikään nimen-kuuliaisuus, eikä mikään oma-rakkaus, joka on minua tähän yllyttänyt, kussa minua moititaan, voan ei kiitetäk. Minä olen jo itekkin arvellut, käypkö minun poika-mies-

vempätä Suomenkielen-tuntemista, joka myös puuttuu minullen. Siitten voaitaan vielä tämmoi-

---

sä näin rueta nutustelemaan sekä vanhoja että nykyisiä kirja-seppiä, ja pujottaa meijän kielemme uusiin pauloin? Sillä yhellä puolella nähessäin kuuluisia ja ylhäisiä Suomalaisia kielen-kirjuttajoita, joihen etessä kansa kumartaiksen, ikeän kuin näillen heijän vanhoillen kirjoitus-tavoillen — niin minua hirvittää; ja nähessäin, toisella puolla, minua iho-yksinään, ilman minkään-laisetak turvatak, ja takanain Suomen Kielitär (Språk-gudinnan) istuavan surussain suu-kahleissaan — niin minua peloittaa: pitäiskö minun tähän pulmaan rueta, vai oisiko paras ehkä olla hänestä pois järkiään. Mutta jos minun omain paras oisi voattinut multa tätä viimeistä, niin meijän kielen paras voatiipi sitä ensimäistä. Ja koska yksi hyvä aikomus ei millonkaan piek lykättämän huomeseksi (sillä tavalla on jo moni hyvä asia jeännyt tekämätäk), ja koska se on multa tietämätöin kuinka pitkä ikä mulle on luotu, tahi kuinka kauan minun piti varttuman tätä päiviäin vanhenemista, niin se oisi ollut tyhmästi tätä outtamaan. Ja koska minä olen havainnut, että ne kauniimmat, isommat ja voimallisemmat työt ovat usseemmittain tehty ihmisiltä heijän nuoruutessaan, vaikka vasta vanhana ovat siitä tulleet kuultuiksi ja kunnioitetuiksi, niin aattelin ettei ouk vikoo nuoruutessa, eikä vanhuuen varttumista. Ja kuin kahotaan näitä omia vanhojamme, ja kysytään, missä ne työt ja vehkeet, joita ovat aikoinsoaneet, missä ne viisauen ja vanhuuen hetelmät, joista aina puhutaan, ja jotka meillen kypsyttäisivät? niin löyetään, että ne joilla on ansioita näyttää, ovat jo nuoruutesaan heitä hakena (sillä: "*joka on nuorra nopia, se on virkku vanhanakin*)," toiset toas, jotka ovat seästänneet ihtesek vanhuuteen, heillä ei ouk muuta kuin vanhuus ja huonous jälellä, sillä heijän suurin viisaus on ollut puuttumattomuutessa. (Ilmankos sanotaan, "*joka jeäpi terältä, niin se jeäpikin hamaralta*"). Ja koska se vielä käynnöön minunkin kanssain samalla tavalla, että tultua vanhaksi, soaha omoo parasta valvoataksein, jollen yhteistä uhrataan (jota nykyisin viisauteksi mainitaan) tahi keäntyä huonoksi ja heikoksi, kussa puuttuu uskallusta, koska voima on vajoolla, niin minä olen ei ainoasti kiiruhtanut näihen toimittamista, mut-

siin asioihin, yhtä rahan-varoo, joka on mulla vajoolla, ja yhtä kovaa-luontoista uskallusta ja mielen-hartausta, ensinnik että ruveta, ja siitten että ees-tunketa yhtä asiata, joka niin monessa paikassa riiteloo vanhoja luuloja ja tapoja vastaan. Näistä voatimuksista, on suurin vastuus ollut mulla kustennoksista — ja kuka heijät maksaa. Min'en puhuk työstäin ja vaivastain, eikä myös minun kalliista ajastain ja elostain, sillä heijät minä mielelläin uhraan yhteen asiaan, joka minun mielestäin on se kauniin johon minä taijan rueta; mutta minä hoastan paljasta painamisen ja paperien maksuista, jotka ovat jo näistä kahesta Osasta nousuneet 4000:ta Riksiin. Muissa maissa niin ovat Hallitukset aina auttaneet sellaisia kokemuksia, kussa yhteistä parasta haetaan, ja ellei Hallitukset ouk sitä tehneet, niin ovat yksinnäiset varakkaammat moamiehet tarjoneet apunsa niillen, jotka tässä työskentelevät. Minä uskon myöskin että tällaisia esimerkkiä tavataan aikoa myöten meijänkin moassa, ellei heitä nähäk meijän ajalla, ja toivon että nämät asiat silloinkin paremmin käveistyyvät (jos eivät nyt luonistu) koska kerran mieli on jo ikään kuin enemmin heihin taipuna.

Minä kyselin jo v. 1823 kusta oisin soanut Kirjan-kustentajaa (förläggare), mutta eipä siihen ruvenut yksikään — liioiten kuin kuulivat, että minun piti kirjuttoo tätä Suomeksi. Turusta oisi tok yksi Kirjankauppias siihen ruvenut, jos oisin toimittanut näitä Ruotiksi. Mutta koska Suomen-kielen harjoittaminen oli minun peä-tarkoittamus, ja aineet, joita kirjuitin, vähemmästä arvosta, niin en siihen antainaan. Kaikki ovat sanoneet mullen, ettei se ikeän Suomeksi synnyk sellaisia asioita toimittoo, ja kieltäneet minua niin kovasti tähän rupee-

---

ta paheksin että olen jo näin kauan näitä laimin lyönyt.

masta, sanoten "sinun kirjais ei luek yks'kään, kuin kirjutat Suomeksi, voan keänyt omaan vahinkoon." Vahinkoa minä en pelänyt, sillä minä en ollut voittoa tarkoittannut, ja voisin minä ehkä tuota kärsiä, jos ainoastaan voittaisin tämän peä-tarkotukseini. Enkä minä sanok sitä kummaksi, jos kaikki minun Ruohtalaiset tuttavat juttelivat näitä vasten, mutta se oli minusta ihmeh, että kaikki mun Suomalaisetkin ystävät juonittelivat niin paljon ja niin yksinmielisesti tätä asiata vastaan, että olin jo vähältä tätä heittämässä toiseksi kerraksi.

Minä tunsin kyllä sitä kovaa onnea, joka aina kohtaa kaikkia uusia kokemuksia, kaikkia hyviä aikomuksia ja mielen-tarkoituksia — sitä mielen kankeutta ja kiitämättömyyttä, jota osotetaan palkaksi niillen, jotka uhraavat ihtesek muillen *); mutta minä tiesin myöskin, että yksi hyvä asia auttaa ihtesek, ja että totuus ja hyvyys vihtoinkin keäntyyvät voiton puolle. Se on tämä ajatus, ja minun oma ilomielentunteminen, työskeltännein hyvään tarkoitukseen, jotka ovat minua vahvistaneet ja vahvuuttanneet rupeemaan tähän työhön, ja hyö olkoon aina ne valvoavaiset tähet, jotka saattaavat ja valaisee minun askeliaini.

Minä tunnen myös minun moamiehein luontoa, ensinnik ne vähät aljet, jotka oppimukset ovat heijän seassa aikoin-soaneet **), jos muka vertoomme

---

*) Ja ilman tätä kaikkia — kuka meistä ei tunnek niitä luulioita ja korvan-kuiskuttajoita, niitä sala-kuuntelioita ja sanan-juoksuttajoita, jotka vihalla ja kateuella lukoo viattomiakin paikkoja viaksensa, ainoasti että toisen vahinkoittamisella hyötyttää ihtesek; ja jotka ovat ehkä jo varoissaan minuakin tavoittamassa.

**) Minä en puhuk kaupuntiloista eikä meijän isommista virkamiehistä, kussa tavataan ymmärrystä, joka painaa paljon; mutta tässä on puhe moa-kylistä ja kokonaisesta kansasta. Jos tutkistelemme meijän Moisi-miehiämme monessa paikoin, eli moa-junkka-

meitä muihin enemp harjoitettuihin kansoin. Siitten tunnemme myös sitä yhtä-tyytyväisyyttä ja jäykkä-miellisyyttä, jota osottaavat kaikkia uutta vastaan *), ja joka on alussa minuakin kohtavan; mutta toisella puolella minä tunnen, että kuin kerran ovat tulleet vakuutetuiksi jonkun asian otollisuutesta, niin ovat hartaammat ja mielellisemmat sitä nouattamaan, kuin yks'kään muu kansa; ja kuin kerran tähän puuttuuvat, niin silloin eivät eneä hopussa heitäk, eivätkä kahok hintoo eikä muuta, kunnollisuutta vasten.

Minä olen myös havainnut, että sitä myöten kuin Opinkeinot ja rakkaus Tietomuksiin, ovat näinnä viimeisinnä vuosinna lävinneet muissa maissa,

---

rimme, kuin heitä ennen kuhuttiin (ja joks saisimme heitä vielä kuhtua) — kuinka monta heistä nouattaa kirjallisia harjoituksia ja mielen-valaistusta? Minä tunnen pitäjäitä, kussa löytyy toista ja kolmatta kymmentä hoviloita tahi moisioita, ja kussa ei 10:nessä vuuessa ostetak yhtä uutta kirjoo — sitä vähemmin luetaan. Määppäs heitä puhuttelemaan? Hoasteloovatko hyö muuta kuin Hevoisistaan ja Koiristaan, tahi pelloloistaan ja Sioistaan, eli korttiloistaan ja juominkiloistaan? (Tätä ymmärtää kaikki Talonpojatkin). Ja meijän nais-väki — eihään heilläkään ouk (monessa paikoin) muuta puhetta, kuin toisten voatteista ja puheista, jota ne välillään kertoavat ja juoksuttaavat. Eikä se ouk heijän syy, se on meijän, jotka ei ouk tuottaneet heillen mielullisempia huvituksia, emmekä itäk näihin suostuk. Niin se oli muutamia vuosi-kausia siitten, ellei asiat nyt lie muuttuneet. Sanotaan ehkä, ettei meill' ouk varoo hukuttoo rahojamme kirjoin, Vai ei! Mutta jos tulisi puhe juomisesta ja pelistä — kyllä siitten rahoja löytyis, ikään kuin muihin joutaviin laitoksiin, jotka huvittaavat meijän turhaisuutta (fåfänga). Se oisi toivottava jos toimelliset miehet, moalla, asettaisivat isoimmissa moa-pitäjissä laina-kirjastoja (Läns-bibliothek) joilla huvittais ja hyövyttäis moa-miehiänsä.

*) Tätä on sanottu heillen kunniaksi, voan ei häpeeksi; sillä se vältää meistä kävytmielisyyttä ja huikentelevaisuutta. Mutta jos tämä mielen-jäykkäys ainoasti vajuisi paljaasta valaistamattomuutesta, niin ei ouk meillen mitään kehumista.

sitä myöten ovatten myös Suomessakin puhkistuneet. Toistaahan ne monet kirjan-pajat (boktryckerier *) ja ne monet Tieto- ja Viikko-sanomat **) jotka ovat näillä 10:nellä viimeisillä vuosilla lisäyntyneet meijän moassamme, että kirjan- ja Opin-harjoittamiset ovat olleet paisumassa ***). Tämä kaikki, ja se tieto ettei mikään Opin-ainek oisi luonnostaan pitännyt olla meillen suloisempi, kuin meijän kielemme harjoittaminen, (sillä se taitaa sisällänsä sulkea heitä kaikkia) yllytti minua, ilmin-antamaan näitä minun aikeitaini, ja pyytämään moamiesten peällen-tarjomista (prenumeration) soahaksein kahtoa jos

---

*) Muutamia vuosia siitten, ei löytynyt Suomessa kuin yks ainua kirjanpaja Turussa, (sillä se joka oli Voasassa, ei painant paljon nyt jo löytyy 9; nimittäin 3 Helsinkissä, 2 Turussa, 1 Porvossa, 1 Viipurissa, 1 Oulussa, ja 1 Voasassa. Niin että kyllä ois Painajoita, jos ois kirjuttajoita ja lukioita. Mutta jos toas kahotaan mitä on painettu, niin se on enemp kyllä kokouestaan, kuin eesmännäinnä aikoina, miten liennöön sisällä-piostaan.

**) Ennen annettiin Suomessa ainoasti yhet Viikko-sanomat, nimittäin Åbo Tidning; mutta näinnä vuosinna on jo annettu 7; nimittäin Finlands Allmänna Tidning, Mnemosyne (jota on lopetettu) Åbo Morgonblad (jota pois-kielettiin) Åbo Underrättelser, Åbo Tidning *Turun Viikko-sanomat*, ja Wiburgische Wochen-blatt. Ja se on uskottava, että näistä uusista kirjanpajoista ilmistyy vielä muitakin.

***) Tätä selitetään e. m. siitä, että kuin v. 1776 aloitettiin Turussa toimittoo yhet Suomalaiset Sanoma-lehet nimellä "*Suomen-kieliset Tieto-sanomat*;" niin nämät aikomukset kohtais niin paljon vastusta, ja niin vähä osto-miehiä, että kuin olivat painaneet 4 Numerota, niin herkäisivät pois koko laitoksesta. Sitä vastoin kuin *Becker* v. 1820 painutti Sanomiansa, niin hään sai toista tuhatta peällen-tarjojoita, ja sanotaan että ainoasti Ilmolan pitäjässä oisi talonpojat nouattaneet 120 kappaletta näitä lehtiä. Pahuus, että yksi asia, joka sai niin hyvän alun, piti soaha niin kunnottoman lopun!

jos oli mahollinen, ilman aivan suurta vahinkoa, toimittoo näitä kustennoksia.

Minä painuutin täksi tarpeeksi syksyllä v. 1825 yhet ilmoitus-sanat (anmälan), kussa minä lyhykäisyytessä toimitin minun aikomukseini. Ja koska minä, ilman tätä kirjoo, myös mielin painuttoo muita toisia, niin minä yhtaikoo nimitin heistäkin, aatellen *"yks tie, kaks asiaa."* Näistä ilmoitus-sanoista lähätin minä ison joukon Suomeen, sekä tuttavillen ja muillen kielen-ystävillen, mutta erinomattain niillen molemmillen Papis-neuoittelemuksillen, (Konsistorierne) soahaksein heijän kautta näitä lähätetyiksi kuhunkin seurakuntaan ja kappeliin. Minä lupaisin kyllä että jos peällen-tarjoitukset oisi sisään tulleet Moaliskuuhun v. 1826, niin oisin minä jo Juhannukseksi samana vuonna painuttanut ensimmäisen Osan tästä minun Otavastain; mutta petinpä ihteini sen perustoksen peälle, etten ennättänä soaha peäletarjomus-listoja sisään-lähätetyiksi siihen meärättyyn aikaan. Hyö viipyivät vielä koko vuosikauen, moniat eivät tulleet ennen kuin vasta syksyllä v. 1827, ja moni on vielä tulematak. Tämä hitaisuus heijän toimittamisessa ja takaisin-lähättämisessä, oli ensimmäinen syy tämän kirjan myöhistymiseksi. Kuitenkin tulin minä jo syksyllä v. 1826 Tukhulmiin sitä painuttamaan, ehk'en vielä tuntena puoliaankaan Peälen-tarjojoista.

Mutta monet esteet ja vastukset ovat siittenkin tätä viivyttäneet *), ja olen itekkin joksi osaksi ollut

---

*) Näistä esteistä ja vastuksista ovat ne isoimmmat, niinkuin tässä seuraa: Koska minä Lokakuussa v. 1826 aloitin painuttoo tätä Otavoain Ecksteinin kirjanpajassa Tukhulmissa, niin siinä oli niin vähä näitä paino-neniä (stil, typer) koska siinä painuttiin muitakin kirjoja niillä samoilla, ett'en tainut soaha kuin puolen Arkia kerrallaan pujotetuksi. Ja koska Suomen-kieli oli heistä äkkinäinen, ja varsin vaikia painonojennuksistaan, niin eivät yks'kään tahtoneet siihen

siihen syypeänä. Sillä jos oisin ainoastaan painuttanut 8 tahi 9 Arkkia kuhunkin Osaan, eikä tavoittanut hei-

---

mielellään ruveta; voan heittivät minun työni muita jälemmäksi. Minun täyty juoma-rahoilla läpyyttää heitä, ilman en oisik tullut mihinikkään. Tällä tavoin en tainut soaha jos puolen Arkin viikossa painetuksi; niin että koko ensimmäisenä vuonna ei painettu muuta kuin 30 kokonaista Arkkia. Jos sehik oisi kaikki ollut 1:stä osoo, niin oisi ollut hyvä, mutta minä alotin toistakin osoo yht' aikoo (heitä painettiin vuorotellen) koska olin sitäkin luvanut aikaisin valmiiksi. Syksyllä v. 1827 loppui multa paperit, jota olin ite ostanut (luulessain sillä soavain sitä helpommalla hinnalla) ja koska nyt piti samalta Paperin-kauppialta ostoo enemmän, niin ei ollutkaan hänellä eneän sellaista. Hään oli sillä välillä pois-myönyt kaikki tätäloatuista paperia, eikä löytynyt sellaista (sinistä) koko kaupunnissa ostoksi. Minä sain nyt vasta tietäksein, että se oli tuotettu *Lesseboin* paperin-pajasta (Pappersbruk) lähes *Vixiönin* kaupuntia *Skånassa*, ja ettei sellaista ol't soaha ennen kuin ens' keväellä, mertä myöten. Mitäs minun nyt piti tekemän! Pitikö minun varttuman siihen, vai pitikö mun ottoo tois-loatusta valkoista paperia, joka yksissä kirjoissa näyttää varsin rumallen? Minä outin aina Touko-kuuhun (v. 1828) toivoissain ennen syksyä kuitenkin soavain kirjain painetuksi. Sillä tavalla mäni multa kaiken talvi hukkaan. Kuin tuli uutta paperia, niin silloin olin toas ilman rahatak, eikä tässä rahatoin piäsek mihinikkään. Ne rahat, jotka minun piti Suomesta soaha, viipyivät ylin aikaasek; ja oisin seisonut siinä, ellei minä oisik soanut lainaksi muutamilta teällä asuvilta Moamiehiltä. Sillä tavalla rupeis toas Otavan painaminen. Ettei pitännyt käyä näin hitaisesti, voan jotta piti joutua, painutin minä häntä nyt kahessa kirja-pajassa, nimittäin toisen Osan vanhalla paikalla, ja tätä ensimmäistä *Norstedtin* luonna, *Poikineen* (Norstedt & Söner). Tässä painaminen kävi muutamia viikkoja oikeen uhosti (riskisti) voan tämä paja oli asetettu varsin K. Tietomus-Opiston (K. Wetenskaps Akademins) varaksi (sitä sain vasta silloin tietä). Opistolle tuli siitten niin paljon Allakkoita ja muita tarpeellisia kirjoituksia painettavaksi, jotka oisi pitännyt jo Juhannukseksi joutua valmiiksi, että kaikkein muihen täytyi jeähä sipo-sillään. Sillä lailla seisautettiin min ua toas aina Elo-kuuhun, jollon toas aloitin. Siit

hin niin monta kuvoo, ja niin paljon soittamusta, niin oisin jo aikoa tainut tätä toimittoo. Mutta mi-

---

päivästä se on käynyt solkenaan, ilman esteitäk. Mutta ei siinä kyllä! Vähäkös mulla oli tekemistä näihen kuviin, piirutoksiin ja soittamuksiin kanssa, jotka ovat antaneet mullen paljon toimittamista. Ja ilman sitä niin minun on vielä sillä välillä täytynyt kaiket päivät istua K. Kirjastossa (Kongl. Bibliotheket) ja K. Valta-Säilyksessä (K. Riks Arkifwet) tahi K. Vanhain-Säilyksessä (K. Antiqwitets Arkifwet) ja K. Vapa-Huoneen Säilyksessä (K. Riddarhus Arkifwet) luskuttella ja tiiustella meijän Vanhojamme (Häfder) joka työ ei miestä lihoitak. Iltaisilla ja yö-kausilla on ollut tekämistä kyllä että kirjuttoo valmiiks Suomeksi, ja luskutella painon-ojennuksia. Koska minä nyt jo epäillen jos Otavat joutuuvat tänä syyssä Suomeen, niin olen minä vielä lisäksi ruvennut painuttamaan *Väinämöiset* ja *Valaistajata*, jotta lähättäisin heitä eiltäpäin. Kuin tähän vielä pannaan, ett'en ouk soanut olla huoletoin omasta henkestäin ja aikoin-tulemisestain, niin löyätten veikkoiset, että mulla on ollut työtä kyllä, ja huolta monellaista. Mutta ei nämätkään ouk olleet ne ainokkaiset vastukset! Sekin on ollut vaikia mullen, että minun on täytynyt vieraassa moassa, eroitettu pois omiltamme, synnyttää tämän Otavan. Sillä kuinka ussein eikös mulla oisi ollut tarvista keskustella moamiehiämme meijän kielestämme ja hänen tavoistaan, sekä uusiin sanoin synnyttämisessä, että vanhoin tarkoittamisessa, kuin että muutenkin neuoitella muissa asian-laitoissa. Kuin muut vanhemmatkin kirjantoimittajat aina ensin antaavat kirjoituksiansa muillen heijän tuttavillen ja ystävillen, lukeaksensa ja oijaistaksensa, ennen kuin hyö heitä julistaavat, niin mulla ei ouk ollut ykskään, joka ois ies ottanut heitä kahtoaksein, eli joka oisi neuoillansa minua jossa kussa oijaistannut. Heijän neuonsa oli ainoastaan: "ettei puuttua koko työhön;" ja kuin en ottanut tätä totellaksein, niin heillä ei ollut muuta mullen antoa. Se ei ouk minulle ainoasti, mutta Moamiehillemme karsas kahtoa, että yksi kirja, joka on kokonansa omistettu heijän kieleensä ja Tarinamukseensa, on painettu vieraassa moassa. Mutta se ei ouk minun syyni! Minä olen ehtinyt kirjankustentajata Suomessa, soahaksensa tätä siellä pinetuksi; mutta en ole soanut. Minun on seneistä täytynyt painuttoo sitä Ruotissa, omilla kustennoksillain ja rahan-neuoilla. Tok ei ouk mikään niin

nä luulen, että sekä Ostajat että Peällen-tarjojat soisivat mielellään soahaksensa jota-kuta toimellisempata ja täyellisempätä heijän rahoistaan, jos kohta vähän outtaisivatkin, ennen kuin heistä rupeisivat hätäillemään. Sanotaan: *"välleen koira pennut teki, sokeetpa hyö syntyi;"* ja sanotaan toas: *"joka hiljemmin hiiltyy, se paremmin palaa;"* kumpainen on oikeen sanottu, sillä työtä toimella tehään, ei väin paljouella. Vielä siittenkin niin ovat nämät aineet aina kasvaneet ja paisuneet, sitä myöten kuin minä heitä liikuttelin, niin että ovat tulleet monta loajemmaksi kuin ensin oattelin; sillä *"tehten työt leviävät, tekemätä soukistuuvat."* Minä tahtoisin että tämä kirja, eli se ensimmäinen astuminen tällä Suomalaisella tiellä, ei mahtais olla heikko ja kykenemätöin, mutta jalo ja urhollinen, sillä sen peälle perustaiksen ehkä ne toiset *). Ja koska meillä ei ouk yhtään Suomalaista kirjoo oppimuksissa ja runomuksia (i Litteratur och Witterhet) jota taitaisimme vieraillen näyttää, **) tahi ottoo ite käteemme

---

paha, kussa ei löyvyk toisella puolella hyvyyttäkin. Jos oisin painuttanut tätä kirjoo Turussa, tahi jos oisi joutunut valmiiksi siihen meärättyyn aikaan, ja lähätetyksi Turkuun, niin se oisik nyt kaikki porona ja tuulen nojalla.

*) Minä olen itekkin jo niin kyllistynyt niihin moniin pieniin juoksu-kirjoin (strö-skrifter) jotka ovat näillä ajoilla ruvenneet mielyttämään yhteistä kansoo, ja joilla ovat ikään kuin jo pois-taivunneet meijän mielemme vaikkeimmista ja isoimmista harjoituksista — ja jotka, jos eivät paljon maksak, eivätkään myös paljon hyövytäk — niin ett'en minä mitenkään tahtoisi tulla luetuksi heijän joukkoon, jotka kirjuttaavat ainoasti rahoin tarkoitukseksi, ei valaistuksen harjoittamiseksi. Sillä hyö tavoittaavat niitä aineita, jotka tänä päivänä meitä mielyttäävät, voan jotka huomena jo unoutetaan, koska heillä ei ollut muuta arrova kuin hetkellistä.

**) Minä olen kuullut monen nauravan ja sanoavan Suomalaisten kielen ei kelpoavan mihinikkään, eikä auttavan heitä opillisissa aineissa. Semmoiset puheet on

lukeaksemme, niin tahtoisin minä että tämä oisi sekä näöltään että teoltaan, niin kunnollinen kuin on mulle mahollinen, ei ainoastaan minun kunniaksein, mutta meijän kielen ja koko kansakunnan. Voan se on kirjoin kanssa, niin kuin muihen kaluin kanssa, *"ettei kaunista kannetak, jos ei kallista annetak."* Sillä se on asian luonto, että kuta enempi työtä, sitä enemmin palkoo. Se on moni joka ehkä kahtoo näitä kirjoja kovin kalliiksi, jos tähän hintaan vertoovat heijän vanhoja henkellisiä tahi kouluttavaisia kirjoja; mutta erittäin on mitä Hallitus ja koko valtakunta kustentaa, ja mitä luetaan ja ostetaan ikeän kuin väki-pakolla kussakin koulussa ja yksinäisessä talossa — erittäin on mitä yksi yksinäinen kustentaa, ja mitä ostetaan niiltä varakkaammilta ja oppineisimmilta *) ikeän kuin mielen-ratoksi ja valistukseksi. Jos tahotten tarkempi tutkia tätä asiata, niin löytäisitten, että minä olen ei ainoastaan halvempi kuin muut, mutta että tämä kirja tuloo Peälentarjojoillen kolmasti, ja Ostajoillen kolmanneksi, huokiammaksi, kuin mitä se maksaisi tavallisessa kirjakaupassa **). Tämän uhramisen kaikesta omasta hyö-

---

aina pistänyt minun vihaksein, sillä hyö ikään kuin tarkoittaa, että Suomalaiset ovat muita kehnompia, ja silloin vasta tuloovat kunnollisiksi, kuin rupeevat muihin kieliin pauloin. Kuin olen nähnyt mitenkä muista vieraista kielistä ammenetaan oppimuksia, niin olen aina oatellut, eiköshään Suomen kielestä millonkaan haettaisik jotaik tietäksennä?

*) Näistä, niin ne varakkaammat ja rikkaammat aina ovat saijimmat, sillä hyö piteävät rahastaan enemmin kuin mielen-henkellisyytestään; ja ne toas jotka halaajavat ymmärryksen valaistamista, ovat ehkä vielä meijän moassa kovin harvat.

**) Sillä jos lasketaan lukua, niin tällaista hienoa paperia ja pränttiä maksaa vähinnik Arkki 5 killinkiä Pankossa; se tekisi jo 40:nestä arkista 4 Riksiä 8 killinkiä Pankoossa. Siitten näitä kuvia maksais vähinnik kappale 16 killinkiä, se tekisi 13:stä, 4 Riks. 16 kill; näitä vanhoin-piirutoksia ei otetak jos 6 kill. kappale, se tulisi 3 Riksiä; ja soittamus-lähet 40 kill.

tymisestä, olkoon teillen yksi varma toistus ett'en ouk tarkoittanut omoo voittoa, voan yhteistä hyvyyttä.

Se rakkaus, jolla moni moa-ystävä on koettelut etes-auttoo tämän kirjan peälletarjomista, ja se suostumus, jonka minä tapaisin yhteisessä Suomen kansassa, on ei ainoastaan ilahuttanut minua ja lohtuttanut, mutta myös sytyttänyt minussa sitä luuloa, että aika on lähestymässä, jollon Suomalaiset ovat havaihtevia, ettei ouk mikään niin kallis ja tarpeellinen heillen, kuin oma-kielen harjoittaminen. Minä soan sen eistä tässä julkisesti kostella ensin kaikkia niitä, jotka ovat olleet hyvätahtoisat ja nöyrät toimittamaan minun anomomukseini, Peälletarjojoihen hankkimisella, ja kirjoin ja rahoin laittamisella; ja siitten soan minä myös kiitoksella mainita kaikkia Peällen-tarjojoita, yhteisesti, siitä heijän luottauksesta, jota ovat osottaneet minullen, vasten kaikkia kateita, jotka ovat jo eiltäpäin soimaneet ja alentaneet minun aivotukseini. Näihen nimiä tahon heittää uneukseen, mutta heijän, jotka ovat eteen-auttaneet näitä aikomuksia, tahon minä tässä jo kirjan alussa liittää, heijän iso joukko olkoon yksi selvä-to-

— ei sekkään ouk paljo. Sitomisesta ja niomisesta 6 kill. Niin se tekisi tästä 1:stä Osasta 12 Riksiä 14 kill. Pankkoa — neätse mihinkä se jo ampuu? Ja se oisi siittenkin kohtuullinen hinta. Kahoppas e. m. niin Ruotsissa maksetaan 3 R. Pankkoa kirjasta "Ett år i Swerige," kussa on ainoasti 6 tällaista kuvoo (ei ollenkaan parempoa) ja yks painettu Arkki; eikä se ouk kahottu kalliiksi, koska sillä on toista tuhatta Peällentarjojoita. Jos kahotaan toisella puolella meren, niin maksetaan Vironmoalla 5 Ruploo kustaik osasta *Rosenpläntterin* Viron kielisistä kirjoista (Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache) jotka ovat painettu paljon karkeammalla ja huonommalla sekä paperilla että painolla, ja joka on ainoasti 10 Arkkia ilman mitään kuvitak; joka teköö 50 kopeekkoo joka Arkista, eli 10 kill. Pank. joka on kahta kalliimaksi, kuin Otavasta.

istus jälkeentulevillen, näilläkin ajoilla löytynneen Suomessa miehiä, jotka ovat olleet heijän kielelleen rakkahaita *).

Näillä puheilla olen nimä tahtonut selittää mitenkä minä olen ensin tullut juohutetuksi tälle Suomalaiselle tielle, ja mitkä ovat olleet minun ensim-

---

*) Koska minä pitän kaikkia Peällentarjojoitaini niinnä miehinnä, jotka ovat tahtoneet ei ainoasti etees-auttaa tätä meijän kielen harjoittamista ja mänestymistä, mutta jotka minuakin kohtaan ovat osottaneet uskallisuutensa ja luottamuksensa, niin minäkin, omasta puolestain, tahon osottoo heillen kiitollisuutta ja kostoa, sillä, että kirjuttelisin heijän mielekseen, ja alennan heillen tätä kirjah-hintoo niin paljon kuin suinkin on mahollinen. Eikä siinä ainostaan, mutta tahon vielä vastakinpäin pitää paljon heijän ystävyytestään, ja heillen halventoo muitakin Suomalaisista kirjoistain, niin kauan kuin ovat ahkeraat lunastamaan tahi ostamaan tätä O t a v a t a i n i. Sitävastoin niin Peällen-kirjuttajat (Subskribenterne, tämä kirja ei oukkaan tarjottu peällen-kirjuttamiseksi.) eli oikeemmittain, ne Peällentarjojat, jotk' eivät ouk peällentarjo ttamus-rahaansa sisään-lähättänyt ovat kieltä ehkä rakastaneet, ehkei kuitenkaan niin paljon, että oisivat uskaltanneet rahansa (yhen Riksin) eiltä-käsin — vai lie minua ehkä luulleet? Sekin on l u o n n o l l i n e n, sillä *vahinkosta viisaaksi tullaan; ja kerran viisas petetään, voan ei toista.* Mutta heitä, jotk' eivät ouk niin paljon uskaltanneet äiti-kielensä suhteen, eikä enemmäksi arvanneet isä-moatansa kuin tätä pientä rahan-tarjomusta, heitä emme myökään taija mikskään lukea; voan mielisimme kallistoo heille hinnan vielä isommaksi kuin Ostajoillen, ja sitä moar' tekisimme, ellei saattais olla mahollinen, jotta toimittajoissa oisi viheliäisyyttä. Muut Osto-miehet, jotka tahtoovat ensin kahtoa, *haisooko hyvällen,* ennen kuin rupeevat tuota ostamaan — heijän tuloo minua kiittää, voan en minä heitä, sillä hyö tarkoittaavat omoo hyötymistä, voan ei toisen auttamista. Sekin on l u v a l l i n e n, vaikk' ei k i i t o l l i n e n; sillä *parempi kahtoa, kuin katoa.* Mutta sillä tavalla niin moni väikkylä, (niin kuin minäki) jäisi kehoittamatak, ja kielen-asia harjoittamatak. Sillä *alussa apua tarvitaan, lopulla kiitos seisoo; auta miestä mäessä, elä mäen alla,* ja *auta sitä joka avun tuntoo!*

mäiset aljet hänessä. Siitten olen minä myös suttremmassa lyhykäisyyessä ilmoittanut, mitenkä mulla tuli tekemistä niiten Ruotissa ja Norissa asuvien Suomalaisten kanssa; ja mitenkä minun matkustamiset heissä tarkoitti Suomenkielen ja kansan tarkempata tuntemista; mutta minun kirjuttamiset heijän eistä, ainoasti tarkoitti hakeaksein heillen yhtä parempata ja onnellisempata elämätä. Ja nyt viimeiksi olen myös julistanut tämän kirjan ensimmäistä alkua, hänen tarkoitusta, hänen moninnaista vaikeutta ja myöhään-joutumista. Nyt minun tulee vähä laveammalta puhua jota-kuta esipuheeksi tämän meijän Otavan.

Tarkoitus tämän kirjan painamisella, on ollut monellainen, niin kuin on jo ennen sanottu. Nimittäin ensinnik, että sytyttää meissä rakkautta tätä meijän omoo puhettamme vastaan, ja että tällä meijän omalla kielen-harjoittamisella, koroittoo häntä muihen kieliin rinallen Tietomuksiin tiellä, jotta taitaisimmo aikoa myöten asettaa sitä yheksi yhteiseksi kansalliseksi kirjoitus-kieleksi. Tämä on ollut meijän peätarkoittamus. Ja että näyttää, jotta se ei ouk ainoastaan mahollinen mutta myös keviä tehäksemme niin olemme koetellut tässä osottoo hänen merkillistä rikkauttansa ja äväriäisyyttänsä, niin taivotuksissaan kuin merkityksissään *) hänen kauneuttansa ja

---

*) Vaikka se on näin rikas luonnostaan, niin se on kuitenkin varsin köyhä ja puuttuva opillisessa asneissa, koska sitä ei ouk vielä siihen käytetty. Minun olen seneistä täytynyt ei ainoasti antoo monellen sanallen lavempata tarkoitusta, kuin ennen, mutta olen täytynyt myös sepittää monta satoo uusia sanoja ja puheen-mutkia. Minä olen ymmärtämyksein myöten hakenut heitä ei vieraasta puheesta, mutta omasta, niin että heitä mälkeen ymmärtäisimme ilman selit-

ja somauttansa sekä sanoissaan että tavoissaan, josta löyetään että se on niin hyvin sopiva kuin muutkin

---

tämätäk; kuitenkin olen minä, huojennukseksi lukemisessa, ensin selittänyt heitä Ruotiksi, että sillä paremmin peähän tarkoittoo heijän merkitystä. Että nämät sanat ovat monestin tulleet pitkiksi, ei pieteitä närkästee, se on meijän Suomenkielen luonto, että rakastaa pitkäisyyttä. Meijän vanhat Roamatun suomentajat ovat ne ensimmäiset ja viimeiset, jotka ovat niinikkään omasta kielestämme sepittäneet uusia sanoja, kussa heitä puuttui puheessamme, erinomattain henkellisissä asioissa (niin kuin e. m. *voanhurskas*, *pitkämeilinen*, *kaikkivaltias*, m. m.). Seneistäpä heijän keännökset ei haisek vieraalta, niinkuin monen muun, voan kiitetään hyviksi ja kunnollisiksi. Siitä ajasta ovat kaikki meijän Suomenkieliset kirjantoimittajat (joista ei ouk yks'kään varsin mainittava) synnyttäneet sanojansa näistä vieraista kielistä, sillä että ovat suomentaneet, ei heijän merkitystä, ainoasti paljaat sanat (niin kuin e. m. *ojennus-nuora*, *ylös-rakennus*, *peäläkatsannos*, *ylönluonnollisesti*, m. m. rättesnöre, uppbyggelse, åsigt, öfwernaturligt) tahi sillä, että ovat ainoasti antaneet näillen vieraillen sanoillen Suomalaisen taivotuksen (niin kuin e. m. *bookstavi*, *breivi*, *tyyris*, *falski*, *flikka*, *förklaaran*, *groovi*, *gongi*, m. m.). Tällä tavoin ovat hyö ei harjoittanneet kielemme, mutta ainoasti tärvänneet häntä, ja tuottaneet sisään näitä muukalaisia sanoja, jotka paikka-paikoin ovat jo ruvenneet poistunkemaan omia vanhojamme. Seneistä on syntynyt meillen uusi työ, syseä heitä ulos kielestämme, ja jälleen-omistaa näitä omiamme, joka monellen ehkä näyttää ouoksi, jotka ovat jo kerran heihin tottuneet. Mutta erittäin on pois-sysätä näitä vieraita, erittäin on synnyttää näitä uusia; yks on keviä tehä, toinen vaikia. Mitä niihin meiltä tehtyin sanoin tuloo, niin meijän aivotus ei ouk sunkaan, asettaa heitä mainittavina (klassiska) sanoina, myö oumme ottaneet heitä ikään kuin hätä-varaksi, koska emmö ouk soana sen-parempia; ja olemme heittäneet heitä jälleen, kuin on löyetty uusia parempia: toistukseksi, ettemme piek heistä mitään mahtia, voan heitämme kullenkin oikeutta hakeaksensa parempia, jos löytää; joka aina oisi voitoksi ja lisännökseksi meijän kielessämme.

kielet, käsittämään kaikellaisia opillisia aineita, ja vielä paljon soveliampi toimittamaan ne tarkemmatkin asiat, yksinkin varsin puhtaat ymmärtämykset (abstrakta begrepp) ilman että heijän tavalla lainata merkitys-sanojansa muista vieraista kielistä *). Mutta ei siinä kyllä, että se on hyvä nouattamaan heijän Tietomusta ja ajattelevaista mieli-henkellisyyttä; se on myös toisellen puolellen hyvä käsittämään heijän Runomusta, tahi heijän henkellistä mielen-juohutosta ja kielen-suloisuutta. Toistukseksi olemme uskaltanneet suomentoo niitä kauniimpia Runon-kappaleita muista kielistä, e. m. Greekan-kielestä **), joka, niistä vanhoista, luetaan kaikkiin suloisin. Ja luulemme tätä tehneen melkeen mieleksenne, uskollisesti ehkei orjallisesti. Uskomme muka meijän nouattanneen hänän henkellisyyttä ja suloisuutta, ilman että kavottoo oman kielen kauneutta ja somaisuutta.

Asian puolesta, olemme toas tarkoittaneet sellaisia aineita, jotka jolla-kulla tavalla valaisoo meitä meijän

---

*) Tätä olemme erinomattain osottaneet, sekä koettelemuksessamme että selittää vanhoin Suomalaisten viisautta, e. m. p. 15, 151, 161, 163, 173, m. m. että myös meijän oatoksessamme Uskomuksesta ja Valaistuksesta, e. m. p. 193, 195 — 197, 455, m. m. Vaikka tätä on vielä tehty varsin vähä, ettei väsyttäisimme lukioitamme kovin paljon ymmärtämyksen tarkoittamisella opillisissa asioissa, niin olemme kuitenkin näyttäneet että sitä käypi tekeminen, kunkin asian-laitoa myöten.

**) Niin olemme e. m. suomentanneet yhen kappalen *Homéruksen* 4:stä Iliadin versyn-kootuksesta (p. 241 — 249), yhen ison joukon *Anakreonin* Lauluista (II. Osa, p. 131—161); niin myös *Sapphon* Runomuksia (II O. p. 169 — 180) ja *Nossin* Sanauksia (I O. p. 326; II O. p. 162) m. m. Myö olemme myös tavoittanut toimittoo Moa-miehillemme Ruohtalaisten Runomusta, ei tyhmällä sanan-keännöksellä (niin kuin tapamme on ollut) mutta hänen henkensä ja luonnonsa tavoittamisella; joka enin osottaiksen *Bellmannissa*, heijän kuuluisammassa ja kansallisemmassa Runojassa (mest nationella Skald) (p. 316 — 325).

esi-vanhemmistamme, heijän mielestä ja luonnosta, heijän töistä ja tavoista, heijän kielestä ja runomuksesta, heijän juohtumuksesta ja soittamuksesta, heijän viisautesta ja opin-laitoksesta, heijän yksinnäisestä että kansallisesta elämän-käytöksestä, heijän jättöksistä ja vanhoin-jeännöksistä, m. m. eli myö olemme tavoittaneet sellaisia aineita, jotka valaisoo meijän tarinamuksemme, ja meitä ihtemme. Meijän aivotus on ollut kahellainen, että harjoittoo meijän kielemme, ja että valaista meijän mielemme; tahi, että yhellä puolella huvittaa; toisella, hyövyttää. Myö olemme tahtonut huvittoo teitä — ei toisten irvistelemisellä eikä pilkkoamisella, ei sillä että tässä ketään soimataan, häväistään ja alas-nauretaan *) (vähin meitä ihtiämme); mutta sillä, että käy-

---

*) Myö olemme ottaneet tavaksemme (tagit för princip) että eleä suosiossa ja tyyvennössä muihen Suomalaisten kielen-kirjuttajoihen kanssa, jos kohta erilläiset mielet ja oatokset meitä eroittaisi; ja peättäneet ettei moittia eikä soimata ketään heistä — ei sen-puolesta, niin kuin ei heijänkin töissä löytyisi mitään moitittavata; mutta sen-eistä ett'emme tahok tora-sanoilla häväistä ja alentoo ne ainoat jotka ovat uskaltanneet puuttua meijän-kielcemme, eikä sytyttää vihaa ja vainoa välillemme, kussa yksi yhteinen rakkaus pitäis meitä yhistämän. Että rueta niin kuivilla sanoilla syyttää ja nuhtella, niin kuin tehtiin *Strahlmannin, Beckerin* ja *Fellmannin* kanssa, oisi ainoastaan että peloittoo heitä rupeemmasta yhteen työhön, kussa heillä ei oisi muuta kuin pilkkoamista viljellaksensa. Niin rauhallisesti kuin elämme kansallisessa elämässä, niin rauhallisesti tahomme myös eleä opillisissa aineissa, ja sallia kunkin piteä omat luulonsa ja arvonsa. Mutta jos meitä ensin tavoitettaneen ja sormella tarkoitettaneen, eli jos meitä tahotaan tappeluhun kielen-kankahalle, niin silloin ei eneän autak rauhassa istuminen; silloin meijänkin pitäis paljaistaa miekkojamme — *"mies se joka puolensa piteä!"* Meijän on seneistä jo täytynyt vasten tahtoamme (2:sessa Osassa p. 226 j. s.) veteä tuima tupestamme, ja rueta miekkoin-kapinaan; voan se ei ouk meijän syy — se on heijän, jotka ovat meitä tähän nostanneet, moittimisellaan meijän kirjoitus-tapojamme.

tetään teijän kielenne kunniaksenne ja mieleeksenne. Puhuissamme meijän asioistamme, olemme toisellakin puolella välttäneet joutavata kehuimista ja pöyhistelemistä, turhoa ylistystä, tyhmiä kiitos-virsiä. Tarinamus voatii totuutta, ja sitä olemme harjoittanneet. Jos olemme missään erehtynneet, niin se on tapahtunut tapaturmaisuutessa ja tietämättömyytessä — antanettahan työ meille anteeksi!

Koska meijän aivotuksemme on ollut, huvittamaan kaikkia meijän Moamiehiämme, joilla löytyy miel' oppia ja lukea, eikä ainoastaan vissiä siätyjä tahi mieli-noutajoita (liebhabrar), niin meijän tarkoituksemme on myös ollut, että mahollisuuemme myöten kokoella ja toimittoo sellaisia yhteisiä (allmänna) aineita, jotka oisi soveltuvaiset niin yhöllen kuin toisellenkin; mutta jotka yhtä hyvin oisi eriluontoisia ja moni-tapaisia, että mielyttelisivät moni-mukaisuutellansa, yksi yhtä, toinen toista. Sillä tavalla luulisimme että myö parhaittain meijän vallasväessä, tahi siinä valaistetussa kansan-seävyssä, sytyttäisimme rakkautta tähän heijän kieleensä, ja sillä lailla vähittäin pois-tunketa sitä Ruohtalaista puhetta, joka meijän kielemme vahinkoksi on soastuttanut ja ryvettänyt meijän suutamme. Mitä on sanottu Ruotin kielestä, niin on myös sanottava mistä vieraasta kielestä tahaan, jota meillen tunkettaisiin omamme siaan. Sillä kuka on kuullut kummempata kuin, että koko moan täytyy opettoo yhtä äkkinäistä muukalaista kieltä, käsittämiseksi niitä opinaineita, jotka ovat kussakin kansakunnassa ne tarpeellisimmat? Että koko Suomenkansan täytyy kumartaman ihtesek Ruohtalaisessa puheessa, vaikka häillä on itellä yksi kieli, joka on suloisempi ja monta parempi? Kukapa uskoisi — ettei koko Suomen moassa löyvyk yhtään ainuata Koulua, Lukistoa, tahi Opistoa, kussa opetetaan (eli kussa ies harjoitetaan) Suomen-kieltä? Että kaikki meijän lailliset ja moalliset kirjat ja asiat toimitetaan Ruotiksi — se on niin outo, että Ruohtalaisten ite täytyy sanoa

sitä kummaksi, eivätkä tahok sitä uskoa, mutta nauraavat kuin kuuloovat tätä *). Myö ouoistumme, että meijän muinoisat esivanhemmat piti Jumalanpalvelluksensa ja kirkko-menonsa Latinaksi, jota eivät ymmärtänneet **), ja meijän jälkeen-tulevaisemme

---

*) Minä olen kuullut oppineita miehiä, sekä Upsalassa että tässä Tukhulmissa, ja muissakin Ruotin kaupuntiloissa, jotka kummiksii kuin kuuloovat minun puhuvan Ruohtia (koska olen Suomesta); minä olen nähnyt heitäkin, ylhäisemmistä kansan seävystä, jotka ovat pitänneet ihmeksi että Suomessa soitetaan, ja tansitaan, ja heitetään korttiloita; tahi, että meillä eletään, niin kuin muuallakin moailmassa. Semmoisia hulluja luuloja heill' on (jo vanhuuesta) ollut Suomesta ja Suomalaisista. Jokainen tuntoo ne monet tarinat Suomalaisista Ryökinöistä ja Mamsellilöistä, jotka ovat tässä tehtynä heijän nauroksi ja pilkaksi, ja joita moni irvihammas, joka on siellä käynyt ja hyvännä pietty, siitten tässä lasketteloo ja valehteloo. Mutta mitäsmä näistä! Se on vielä ouvompi ettei löyvyk ykskään Oppiva Upsalassa jok'ei muuta tiiä, kuin että Suomalaisessa Opistossa luetaan ja opetetaan kaikkia Suomeksi, ja että tämä kieli kirjutetaan kaikissa meijän lain-asioissa (enkä minä sano sitä ouoksi, että näin uskoovat; se on ouompi ettei ouk näin tehty). Tämä heijän tietämättömyys ei ouk ainoasti kansastamme, mutta myös moastamme. Kuin lähetään Viipuriin, niin laittaavat terveyksiä Ouluun. Mistä tämä tuloo ellei siitä, että olemme ite laimin-lyöneet valaista meitä, että muita, meijän omistamme. Ruohtalaiset ovat tottuneet ettei Suomesta kuulla muuta kuin kaikkumista (ett echo) heijän omasta viisautestaan; ja kusta kaikku kuuluu, siinä on aina tyhjyys ja onto.

**) Ja kuitenkin eivät tahtonneet hänestä luopua, vaikk'ei häntä ymmärtänneet. Jokainen muistaa niitä kauheita sota-kapinoita, jotka nousi uskon-muutoksestamme (reformation). Ei ainoasti Poavilaiset ja Pappiset paniivat tätä vasten, mutta tuhmat talonpojatkin valittivat itkulla, että messua laulettiin Ruotiksi; sanoivat: "ennen sitä tok piettiin isonna pyhyytennä (helgedom) mutta nyt lauleloo tätä joka mies mehtään männessään." Ja minkälaiset heillä siitten oli messut ja rukoukset? Ne oli sian-saksoo. Niin e. m. oli yksi, tämmöinen:" "Arse Maje, Domer i dike, Buller i amen,

ovat ihmettelevinnä, että myö vielä 19:nellä sa'an luvulla, tästä ihmisen mielen-valaistamisesta, noutamme vieraita kieliä meijän omissa moan-asioissamme. Myö oumme vakuutetut siitä, että jos Hallitus oikeen tuntisi ne monet esteet ja puutokset siinä kansallisessa ylöskasvattamisessa, ne monet vastukset ja rasitukset sekä yksinäisessä että yhteisessä elämässä, jotka vajuuvat tästä meijän kielen moahantalloamisesta, — jos se kuulisi kaikkein rehellisten Moamiesten hartaimmia toivotuksia, niin se ei malttais kauan täyttämästä yhtä asiata, joka on se ensimmäinen kussakin hyvin harjoitetussa kansakunnassa.

Minä tunnen myös, toisella puolella, niitä puheita, jotka aina nostetaan tätä asiata vastaan, ja tiiän itekkin että tässä, niin kuin monissa muissa asioissa, on monta estettä ja vastusta voitettavinna; ja että kuta jalompi yksi asia on, sitä jalommat ovat myös olleet ne esteet, jotka makoovat rikki-murrettunna ja voitettunna hänen ympärillänsä. Se on aina heikkoin ja pelkur-mielisten tapa, että pauhata näistä esteistä, jotka nousoovat heijän silmissä kahta suuremmaksi, kuin ovat, ja sillä heitä juuri hirvittää ja peloittaa. Hyö seisahtuuvat usseemmittain heihin, ja painatteleksen hiljan takaisin vanhoillen poluillensa. Sitä-vastoin niin jalot miehet voittaavat näitä esteitä, tahi astuuvat heitä ylitten; sillä hyö näyttäiksen heijän silmissä aivan vähäisiksi, sitä yhteistä hyvyyttä vastaan, jota heijän voittamisella tarkoitetaan. Sillä kussa yhteistä parasta haetaan, siinä täytyy meijän uhrata yksinäisiä etuja ja hyötymisiä.

Maja i more, Meckel i brore, Meße ree, Böcker bree. Guds ord, Amen"! joka lie ollut rumennettu näistä Latinalaisista sanoista: *Ave Maria! gratias Domino dico . . . . Mariam oro, mecum labora, misere . . . .* (lue: Fernows Beskr. öfwer Wermland. p. 250, 392)

Niistä monesta esteistä, joita kannetaan sitä asiata vastaan että koroittoo meijän Suomenkielemme peä-kieleksemme, luetaan:

1:siksi. *"Että uuella kielen-noutamisella moahan revittäisimme ja hävittäisimme meijän vanhat Ruohtalaiset kielen-tavat ja kirjan-laitokset."* — Aivan niin! Sen-eistä meillä on mieli ja ymmärrys, käyttää sitä hyväksemme. Kuka hullu lainaa kylästä vanhoja huonoja housuja, kuin hänellä on itellä uusia parempia. Kaikki moailmassa muuttuu, uusi tuloo vanhaksi, ja vanha tuloo huonoksi; mitäsme siitten muutosta pelkeämme, jotka ite oumme muutoksen alaiset. Muutoksia tapahtuu joka päivä meijän ympärillä, juuri meijän silmiin etessämme *) — mikä

*) Jos vähänkään oivaltaisitten, niin ymmärtäisitten, ettei ilman muutoksetak soahak mitään parempata aikaan, sillä ilman vanhoin rajoin levittämisellä, ja vanhoin tavoin hävittämisellä, seisoisitten aina yhellä kohalla, kunnekka ruettaisiin verkaisillaan vajenemaan taaksceppäin. Jos vähänkään siirtämme silmämme ympärillemme moailmassa — miten isoja muutoksia eikös ouk tapahtunut siitä uskon-uuistamustamme (efter Reformationen)! Miten monta uusia kansoja ja kieliä eikö ouk kussakin moailman kolkassa jo ilmistynneet, jossa ennen oli onttoja syvämmaita, tahi juuri kesyttömiä (wilda) ihmisiä; ja miten paljo eikö meijän omat oatoksemme, monessa asiassa, ovat jo siitä päivästä muuttuneet! Koska Poavin valta kerran laakeis, eli koska katkeis ne kahleet, jotka sulki tätä henkellistä viisautta tyhmiin ulkonaisiin menoin, ja myö tulimmo tuntemaan ettei kaikki autuus ouk uskoa Poavin peälle, eikä Latinan kielessä kaikki meijän viisaus; eli koska havaihtimme että kävi Jumalata rukoellemaan kaikilla kielillä, eikä ainoastaan pappiloin kautta, mutta myös omalla suulla että syämmellä — niin mitä tapahtui? Ei ainoastaan ihmisten henkellisyys ja Jumalanpalvellus toimitettiin nyt kullakin kielellä (joka tapahtui 300 vuotta siitten) mutta koska elämmö yhessä moailmassa, kussa myös tarvitaan moallista viisautta, niin rupeisivat nyt kukin tätäkin toimittamaan omalla puheellansa. Greekan ja Latinan kielet, jotka muita vanhempia, jo kauan oli yksinään loistaneet Opillisissa aineissa, heijän

hulluus se oisi siitten, tavoittamaan moailmassa mitä muuttumatointa. Kukin asia on ainoastaan aikaasek

pitä-

---

täytyi nyt heittee tätä kunniatansa, muillenkin nuoremmillen. Ne isommat kansat ylös-harjoittivat ensin kieltänsä, jossa asiassa kirjanpainamisen-ilmistys autto heitä merkillisellä tavalla. Sillä lailla tuli *Franskan*, *Saksan* ja *Englannin* kielet muita kuuluisammaksi; ja milt' eivät jo tahtoneet oppimuksiin seurasta ikeän kuin pois-tunkeita niitä pienempiä kieliä. Niin että moni luki viisauteksi, oppia ainoasti näitä kieliä, joilla itekseen ei ouk mitään ansiota, ellei heistä jotaik viljellak. Mutta kuta enemmin valaistus leveni, sitä enemmin tuli ihmiset tuntemaan, ettei yksi kieli ouk paremp kuin toinenkaan, voan että ovat kaikki soveliat toimittamaan ihmisillen sekä henkellistä että moallista viisautta. Ja nyt nähtiin, joka hoaralta, niitä pienempiäkin kansoja, kuhik ottavan kielestänsä voarin. Se on meijän ajalla kuin tämmöinen yhteinen kieliin ylös-harjoittaminen moailmassa on levinyt, ja oisi meille häpiäksi, jos myö aina oisimme muita myöhäisempiä, hyvissä harjoituksissa. Se on Englannin Biblan-Toimitokset (Bibel-komitéer) jotka erinomattain, ja enin, ovat tähän tarkoitukseen vaikuttaneet. Heijän Biblan-levittämisellä ja kirjapajoin-asettamisella, ovat hyö levittäneet moailmassa ei ainoastaan tätä J u m a l i s t a s a n o o, mutta ovat sillä myös sytyttäneet ihmisten y m m ä r r y s t ä ja a j a t u s t a, ja antaneet tällen ymmärrykselleu tilaisuutta kirjallisesti toimittaaksensa, ja tulla muilta käsitetyksi. Myö neämmö vaikutoksen tästä, heijän omissa kansan-istuttamuksissa (kolonier) sekä Pohjos-Amerikassa että Indiassa, jotka ovat paisuneet ja vointuneet, ei ainoasti rikkautessa ja avaruutessa, enemmin kuin moni muu vanha valtakunta, mutta myös tievollisissa aineissa jättänyt monta heistä jälellensä. Ei ouk missään moailmassa Tietomukset tulleet niin nopeen levitetyiksi, kuin näissä maissa. Siinä kussa ei ollut ennen yhtä Kirjanmerkkiä, siinä kirjutetaan nyt monella kielellä, ja monelta kansalta. Kuin kuullaan mitenkä ne kesyttömät (wildarne) *Indian* ja *Kanadan* maissa, jo ylös-harjoittaavat omoo puhettansa, niin se oisi häpiä jos myö Suomalaiset, jotka jo niin kauan olemme virkistyneet vieraalla valaistuksella, vielä viivyttelisimme harjoittoo omoamme. Johan meijän

pitävä, että piteä sitä yli aikansa, on luonnotoin; sillä muutosta soahaan viivytellä, voan ei estellä; kuin se tapahtuu ajallansa, niin se on otollinen; mutta kuin se tapahtuu ennen aikaasek, tahi jälkeen, niin se on voaran-alainen. Minkä tautta myö tässä asiassa oisimme niin tarkat noutamaan vanhuuttamme, kuin olemme muissa asioissa jo aikoa siitten heittänyt meijän vanhojamme uneukseen? Johan se Ruomin kieli, joka ajallansa kukisti ja moahan-tallais kaikkia muita, nyt lakastuu itestään, mitäs siitten luuletten, että tämä Ruotin kieli oisi hyvä iäksi sotkia meijän Suomalaista puhettamme? *)

2:seksi sanotaan, että *"Suomen rantamaissa puhutaan monessa kohin Ruottia, ja että se oisi näillen yksi iso hämmennös ja vastuus, jos heijän nyt täytyis oppia Suomea."* Sekin on yksi turha puhe! Pitäiskö koko kylä opeitteleman Ruohtia, jos sitä puhutaan yhessä talossa? Eiköhään osa pitäis sovi-

---

heimolaiset *Ungerilaiset* (joihen kieli niinikkään on ollut moahan poljettu aina tähän astikka) ovat heijän viimeisissä Herroin-päivissä peättäneet, että 5:en vuuen sisällä toimittoo kaikkia heijän lain-asioitansa omalla kielellään; ja myö — myö vielä kainustelemme tätä, ja luulemme mahottomaksi käyttää meijän kieltä kirjallisesti.

*) Moni soattaa ehkä luulla, että vaikka olemme laimin lyöneet harjoittoo Suomea, niin olemme kuitenkin harjoittaneet Ruohtia, josta ansiosta meille on kosto tuleva Ruohtalaisilta; mutta, niin kuin Latinan kieli ei ouk viljellyt mitään hyövytystä eikä mitään hyvyyttä siitä, että sitä käytettiin tietollisissa aineissa ympäri koko moailmata (nopeemmin se oli hänellen vahinkoksi ja tärvämiseksi) niin on Ruotinkin kieli ei viljellyt mitään etua siitä, että sitä on Suomessa käytetty — kylläpä sitä arvataan palkastamme! Niin kuin nauretaan meijän Ruohtalaisesta puheesta, niin nauretaan myös meijän Ruohtalaisista kirjoista ja kirjuttamisesta. Lue e. m. Tutkimus *Aurasta; Sw. Litter. Tidning* 1817, p. 331, 332 m. m. heijän Tutkimus *Terpsichoresta;* lue Kometen 1827, N:o 17, 23, m. m.

tettaman kokonaisuutensa mukaan, voan ei kokonaisuus osansa mukaan. Minun oatos oisi, että Ruohtalaisissa pitäjissä saisi harjoittoo Ruohtia, ja Suomalaisissa, Suomea; siitten ei oisi kumpaisellakaan syytä valittoo. Se on yksi vanha, mutta yksi tyhmä luulo, että "kaikki on sulatettavana yhteen malliin;" mutta se on yksi uusi ja viisas sana, että "pitäköön kukiin omat muotonsa." Ennen uskottiin ettei yksi valtakunta oisi mahollinen, ellei hänessä ollut *yksi* uskomus (Religion) ja vielä uskotaan, ettei se ouk pysyvä, ellei hänessä ou *yksi* puhe *). Pohjos-Amerika ja Venäjän moa, jotka ovat ne voimakkaammat hallitukset moailmassa, osottaavat ettei voaitak kummaistakaan; ja että ne valtakunnat ovat kaikkiin vahvimmat, kussa ne erinnäiset osat soavat kukiin piteä omat luontonsa, ja kussa heitä nioitaan yhteen, voan ei sevoitetak tahi sulatak **).

3:neksi, syytetään *"meijän kielen olevan niin köyhän ja oppineihen töihin taipumattoman, että se oisi muka mahotoin hänestä harjoittoo jotakuta hyveä"* ***). Mutta mistä se tulee, ellei meijän omasta huolimattomuutesta? Kaikki valittaavat meijän kielen puutoksista, mutta harvat ovat hoastaneet hänen suloisuutesta, hänen sisällisestä rikkautesta ja kauneutesta, ei ainoastaan ymmärtämysten tarkoittamisessa ja sanoin taivuttamisessa, mutta myös hänen ylös-harjoittamisessa ja ulos-venymisessä. Meijän kielemme

---

*) Lue Pappiloihen ja Porvaliloihen juttelemuksia, viimeisissä Herroin-päivissä (v. 1823) niistä Vermlannin Suomalaisten pyytöksistä, soahaksensa Suomalaista Jumalanpalvelusta; jotka löytyy painettunna kirjassa Preste-Ståndets Protokoller wid Riksdagen 1823 (för d. 3 Martii) p. 567—584; samt (för d. 23 Maj) III B. p. 319—329. Borgerskapets Protok II B. p. 1098—1108. Bih. till samtl. Stånd. Prot. 8:de Saml. p. 303—309, m. m.

**) Lue meijän oatoksiamme Uskomuksesta ja Valaistuksesta, ynnä heijän vaikuttamisesta kansakunnissamme, e. m. p. 202, 209, m. m.

***) Tätä huuetaan joka paikassa, kussa voan tuloo puheh hänen harjoittamisesta.

on ikeän kuin yksi lihava peltomoa, jota pietään kesantonna, ja kussa kasvaa vahvast heiniä ja ruohoja, mutt'ei ruista eikä vehnee. Onko se siitten pellon syy, vai viljellys-miehiin? Minä olen nyt ruvenut kyntämään, viskatkoon muut siemenet, niin soahaanpas kahtoa ellei meijän Suomalainen pelto rupeisi hetelmöittämään, ja ellei ajan takoo kiitettäisik meitä, jotka ensin tähän työhön repeisimme *). Mutta niin kuin on kieliin kanssa, niin on myös Oppimuksiin ja Tietomuksiin kanssa, jotka kielissä toimitetaan; nekin ovat verrattavat yhteen vainioon, kussa kynnetään ja kylvetään, ja josta siitten viljellaan ja eletään — ei moallisesti, voan henkellisesti. Tietomukset on yksi henkellinen vilja; kuta enempi sitä käytetään (hyväksemme) ja korjataan, sitä enempi se meitä hyövyttää ja huvittaa **). Mutta niin kuin se moallinen vilja ymmärtämättömällä käytöksellä tahi nauttimisella, ussein keäntyy vahinkoksemme, niin saattaa myös tämä Tietomuksen elo keäntyä turmioksemme, jos myö sitä veärin käytämme. Voan onkos se siitten viljan vika — vai eikős lie vika meissä? Moni Hallitus on koettanut, että

---

*) Mitähään, jos tulisi käsky, että kaikki pitäis kirjutettaman Suomeksi! Minun mielein ihastuu paljaasta tästä oatoksesta. Mutta niihin aikoin taitaa vielä olla kauka, eikä nähtävät tään-ikäisiltä. Kuitenkin toivotamme, että oisivat lähestymässä, ja pitäisimmö sitä isommaksi iloksemme, jos oisimmo tällä kirjallamme heitä jouvuttaneet, tahi ehkä jo aloittanneet.

**) Tällä henkellisellä viljalla on sama luonto kuin sillä moallisella: kuta enemmin sitä kylvetään ja karhitaan, (harjoitetaan) sitä enemmin siitä viljellään ja ravitetaan. Kirjuttajat ovat kyntö-miehet, lukiat ovat viljellys-miehet, ja Tietomukset on tämä henkellinen siemen, jota kylvetään, ja josta siitten viljellään viisautta ja valaistusta. Se on harva meistä joka levittää tätä pelto-moatamme, tahi enentää meijän ymmärrystämme uusilla tiejoilla; ne muut käyttäävät ainoasti tätä vanhoo siementä, joka aina muuttuu uueksi eloksi, kylvettyänsä.

viinan-kielolla varoittoo ja esteä juopumista ja viljan tuhlamista — sanokoot hyö, jos heijän alimmaiset ovat muita onnellisempia, rikkaampia tahi muuten siistimpiä? Moni on myös (e. m. Poavilaiset) koettellut että kirjoin- ja painon-kielolla vastuuttoo Tietomuksiin liian levittämistä — sanokoot hyö, jos ovat sillä onnistanneet omiansa, tahi varjelleet heijän mieltänsä ymmärtämästä? *) Ei ikeän! Ainoastaan ymmärryksen valaistamisessa, ja syvämmen hyvistymisessä, löytyy se ainua ja paras välikappale ihmiskunnan onnistumiseksi; silloin ei ou pelättäveä, että juomme ihtemme juovuksiin, tahi hullluttelemme mielemme joutavilla ja turhilla ajatuksilla. Ja jos se joskus tapahtuis, että myö tuttavien joukossa oisimme leikkipuheliaiset, tahi ajatus-juohtumuksissamme vapaalliset ja vallolliset, eihän meitä tuosta sakoitettanek, tahi kuritukseen kuletettanek, kuin emme tappelek välilämme, eikä toistamme häväise. Ainoastaan lasten ja sen roa'an kansan täytyy olla holhotuksen alla, mutta ymmärtäväiset ja täysi-mieliset holhoovat parhaitten ihtesek. Yksi kansa, joka osottaa lain-kuuliaisuutta, ja kuuliaisuutta laillisen esivallansa vastaan, joka uskollisesti täyttää kaikkia yhen alimmaisen velvollisuusia, on jo niin paljon mielistynnyt, ettei sitä eneä tarvitak hoitella mielen- eikä kielen-kahleilla.

4:neksi, olen minä myös kuullut sanottavan, "*Suomenmoan olevan niin pienen, ja Suomalaisen kansan niin vähäisen, ettei se ouk hyvä yksi-*

---

*) Niin kauan kuin eivät valtamiehet itek maltak olla ryyppeämätäk, tahi kirjoin puuttumatak, niin elkööt kielteäk tätä nauttimista alimmaisillensa! Se on luonnotoin ja mahotoin. Sillä kussa viljaa löytyy, siinä lyötyy myös viinoo, ja kussa ymmärrystä tavataan, siinä tavataan myös tietoa (Tietomuksiin tarkoittamista). Kumpainen virvoittaa meitä, ja on terveellinen; mutta kumpainenkin meitä juovuttaa, ja on voarallinen. Kielolla hyö meitä himoittaa, mutta luvallisella nauttimisella, huvittaa.

nään kustentamaan ja voimassaan piteä yhtä omaa Oppimusta" (en egen Litteratur). Niin kuin se oisi meille muka huokiampi, kustentoo yhtä vierasta, äkkinäistä *). Tämä puhe on minusta niin tyhmä, kuin että sanoa, ettei pieni mies ole hyvä oppimaan niin paljon, kuin suuri mies. Tätä vastoin neämmö, että ne pienet ja voimattomat miehet usseemmittain ovat monta viisaammat ja oppisemmat kuin toiset, jotka ovat isommat ruumiltaan. Mistä se tulee, ellei siitä, että kuin nämät harjoittaavat ruumillisyyttänsä ja voimoansa, niin toiset harjoittaavat järjellisyyttänsä ja ymmärrystänsä. Samaten on myös valtakuntien ja kansoin välissä! Eikös ne isommat heistä aina tarkoitak ulkonnaisuutta, ja ne heikommat sisällisyyttä. Niin on Luoja antanut luovuillensa, kullenkin omat osansa: Härälle suuret sarvet, Ketulle hyvä ymmärrys. Koska Suomalaisille on luotu, ettei rehvastoo joukkoon muihen kansoin kapinoissa; mutta koska soamme olla rauhassa ja tyyvennössä kotonamme, yhen viisaan ja jalon Hallituksen suojassa, niin tarkoittakaamme että käyttää tätä onneamme hyväksemme, ja harjoittakaamme niitä viisauen hetelmiä, jotka rauhan alla kypsyisivät meijän moassamme! Siivistäkämme meijän tapojamme (siinä on meillä kyllä!) ja valaistakaamme meijän mielemme — ei muihen ansiolla, voan omalla — omalla kielen ja mielen harjoittamisella! Se oisi yksi voitto ihmisyyellen, ja meillen Suomalaisillen yksi kunnia, monta suurempi kuin että (niin kuin nyt tehään) matkittaa muihen puheita, tahi kehua ja pöyhistellä muihen opinpauloissa. — Sillä eihään myö ollak mitkään Jätkyt-

---

*) Eikös se oisi parempi että painaisimme ite kirjojamme, kuin että ostoo heitä rahallamme toisilta? Eikös olisi luonnollisempi harjuttoo omoo kieltämme, kuin että harjoittoo yhtä vierasta.

täjöitä (Papegojor) joihen suuhuun sovitetaan mitä vajuu muihen suusta, ja jotka Harakoina kertoavat ja märehtiivät muihen purtuja ja syljyksiä.

Seneistä kuin sanoovat meijän kansan vielä olevan vähäisen harjoittamaan omoo Oppimusta, niin eivät ymmärräk mitä Oppimukseen voaitaan: "ruumiillista heikkoutta, ja henkellistä mieli-vakautta." Se on koko kansan kanssa, niin kuin yksinäisen ihmisen kanssa; että pienuutessamme ja nuoruutessamme oomme sopivaiset mieltämme taivuttamaan, ja oppimaan; mutta vanhuutessamme ja voimuutessamme tahomme jo muita opettoo, ja taivuttoo mieltämme myöten; ja kahomme monestin halpoiksi vanhoja opettajoitamme ja opetuksiamme. Mutta se on viisas, joka oppii vielä vanhanakin; sillä vanhuus huonistuu ja nuoruus vahvistuu, mutta viisaus on aina vihertävä ja viheriäinen. Mitä on sanottu ihmisistä yksinäisesti, on sanottavaksi heistä yhteisesti. Ne pienet kansat ovat soveliat oppimaan, ja harjoittamaan Tietomuksia; ne suuret tahtoovat jo opettoo muita. Ja eikös se lie niin luotu luomisessa, suurien olevan niiten pienein Herroja.

Sen-eistä kuin luetten mitenkä ne pienet Greekkalaiset hallitukset oli hyvät muinon harjoittamaan kukiin omoo puhettansa ja oppimustansa, kussa olivat monta kuuluisemmat, kuin isommat valtakunnat; ja kuin kuuletten mitenkä pohjoisessakin-päin yksi pieni kansatus (befolkning) yhöllä soarella, kaukana Rutjan-meressä, oli hyvä yksinään harjoittoo ja voimassaan piteä yhtä omoo Oppimusta, yhellä ajalla jollon Tietomukset olivat jo ikeän kuin pois-sammuneet koko tästä moailmasta — mitäs siitten sanotten tämän Suomen moan olevan köyhän ja kykenemättömän harjoittoo omoo puhettansa ja oppimustansa, kussa jo 200 vuotta on löytynyt 1 oma Opisto, 2 Lukistoa, toista satoo kouluа; kussa löytyy 30 kaupuntia, kolmatta satoo pitäjätä, ja toista miljuonia ihmisiä; ja kussa jo tavataan 8 kirjan-pajoa.

Mikäs siitten meissä puuttuu, ellei toimi ja työ? Syy on siinä, ei että meitä on vähä työmiehiä, ei että kajoomme työtä; mutta että tiemmö turhaan työtämme, että kylväämme tätä vierasta viljoo, joka ei ikeän loista meijän moassamme; ja että meijän omat pellot seisoovat autionna ja kesantonna. Mikä kaunis keto eikös avauntuis meillen ja meijän työn-taitavaisuuellemme (wår arbetsförmåga) jos ruettaisiin viljelemään omia ruoka-maita — ei vieraalla viljalla, voan omalla. Siitä viruisi meillen yksi riista, joka täyttäis meijän hinkaloitamme, ja turvaisi meitä tästä henkellisestä ruuan-puutoksesta, jonka nälkästymisessä myö neännymme ja lauhtumme, ikeän kuin siitä moallisesta ruuan-puutoksesta.

5:neksi, olen minä kuullut monen sanovan: "*Meijän nykyinen Hallitus ehkä ei suvaihtek, että ruettaisiin harjoittoo kielemme, tahi valaistoo mielemme, koska valaistuksen sanotaan olevan kansa-kunnassa vahinkollinen.*" Missä sitä luetaan, että valaistus on voarallinen, tahi että ymmärrys on luotu meillen vahinkoksemme? Eikös se ouk ymmärryksen luonto, että harjoittoo tietoa? Eikös se ouk peä-tarkoittamus meijän Ristillisessä Uskomuksessa (Religion) että levittää ihmisissä henkellistä mielen-valaistusta? Se ei olluna ihmisen käsky, mutta se oli käsky Jumalalta; "Mänkee ulos moailmaan, ja opettakaa kaikkia kansoja!" Mitäs siitten pelkeämme tätä henkellistä viisautta? Ei ouk vielä valaistus ketään häväisynyt, eikä ymmärrys kennen mieltä pilanut; sill'ei "raha ratki kukkarota, mieli säre miehen peätä" tiesivät jo esivanhemmamme. Se on hulluus että luettaa sitä valaistuksen syyksi, mikä seuraa tämän ymmärryksen veärästä käyttämisestä, tahi veärästä valaistamisesta. Yksi veärä ja ymmärtämätöin käytös, yksi tyhmä mielen-harjoittamus, jos kohta ymmärryksellä kin tarkoitettu, on kuitenkin ymmärtämättömyys, eikä kuhuttava puol'-valaistukseksi; sillä yhtä semmoista ei löyvyk. Sillä valaistus saattaa olla vä-

häinen, ja soattaa olla isompi, mutta valaistus se on kuitenkin. Yksi puol'-valaistamus on jo valaistamattomuus, voan ei valaistus, sillä hyö erkanoovat tästä, kuin yö erkanee päivästä, veärä-tie oikeasta. Niin kuin rahat ovat ilman arvotak, elleimme ymmärräk heitä oikeen käyttää, niin ompi myös oppimus ja viisaus (itekseen) ilman ansiotak, ellemme heitä oikeen ymmärräk keänyttää hyväksemme ja sivistymiseksemme. Yksi rikas saattaa olle kelvotoin, ja yksi oppinut, kunnotoin; taitaa olla mielettömät kumpainenkin; voan ei se ouk rahan syy enemmän kuin oppimuksen; syy on heijän veärässä käyttämisessä, s. o. ymmärtämättömyytessä, joka syntyy valaistumattomuutesta. Valaistus kuhutaan mielen-valaistukseksi, sillä se harjoittaa ei ainoasti ymmärryksen viisautta, mutta myös mielen hyvyyttä; se tarkoittaa hyvyyttä yhellä puolella, ja viisautta, toisella; niimittäin viisautta hyvyyteen — ei pahuuteen. Viisaus pahuuteen, on peä-pahuus. Ei löyvyk vielä sitä miestä, joka katoo eli paheksii tietoansa, vaikka kuinka vähäinen; mutta monella on ollut syytä ehkä valittoo hänen veärästä käyttämisestä *); eikä

*) Mistä se tulee, että monesti käytämme viisautemme hullusti, ja villittelemme meitä joutavilla juonilla? Vika on meijän yksin-puolisessa ylös-kasvattamisessa. Meissä tarkoitetaan (yhellä puolla) kyllä ymmärrystä ja moninnaista viisautta; mutta ei harjoitetak kyllä tätä mielellistä valaistusta (henkellistä viisautta) jotta tietäisimme oikeen käyttää tietojamme. Ja koska sen-eistä käytetään heitä pahoin, niin lykätään Tietomuksiin syyksi. Toisella puolla: niin uskomus tarjoo meille toas tätä henkellistä viisautta (henkellisyyttä) mutta laimin lyö että harjoittoo meissä sitä moallista, joka moallisillen on yhtä tarpeellinen — sillä ilman sitä ei tullak aikaan. Kuin käyttivät henkellisyytensä ymärtämättömästi 14 ja 15 saan vuos-luvun hurjuuttelemisessa, niin eipä tätä sillon luettu uskomuksen viaksi; mutta vika luettiin hänen veärässä käyttämisessä.

ikä löyvyk sitä valtakuntoo, kussa tietomukset ja valaistus ovat tehneet hämmennöstä ja villitöstä; mutta monta, kussa tyhmyys ja mielettömyys ovat kumouttaneet toisiaan, ja heittäneet härän-pyllyä. Että seneistä sanoa, jotta valaistus on kansassa voarallinen, on mielettömästi puhuttu; eikä sitä muut sanokkaan, kuin tyhmät ja tylsäyntyneet miehet. Ja että uskoa, jotta meijän Esivalta tahtoisi vastuuttoo tätä totuullista mielen-valaistusta, tahi poistaivuttoo meistä tätä omoo kielen-harjoittamista *), oisi että tahalla ja pahuuella häntä soimata ja alentoo, tahi panetella häntä ymmärtämättömyytestä. Yksi semmoinen oatos oisi luonnotoin ja mahotoin, eikä pie löytyä yhölläkään Suomalaisella. Sillä oottenkos millonkaan kuullut yhtä isää, joka tahallaan kasvattaa lapsissansa tuhmuutta ja mielen-tyhmyyttä? Nopeemmin hään heissä harjoittaa viisautta ja ymmärrystä. Niin tarkoittaa myös joka Esivalta, että levittää valaistusta ja tietomusta alimmaisissansa; että hakea heijän parasta ei ainoasti moallisissa, mutta myös henkellisissä. Eikös meijän muinonenkin Keisarimme osottan't tätä mieltä Suomalaisiakin vastaan, sekä hyvyyvellänsä Turun muinosta Opistoa kohtaan, kuin hänen moneilla muillakin armollisilla toimistuksilla, harjoittaksensa meijän mielen-valaistamista? — Mitäs siitten epäiletten että tämä nykyinenkin Keisarimme harjoittaisi tätä meissä? Joka on jo monesti ottanut turvataksensa näitä meijän henkellisiä tarpeitamme.

*) Moni on seneistä neuonut minua, ett'ei puhua mitään *oma-kielen rakkautesta*, voan sanoa minun ainoasti tehneen tätä *leikiksi*, ja ikään kuin *lystin vuoksi*, kielen-koitteeksi. Mutta minä tunnustan vilpittömästi (sillä minun suussain ei piek kahta kieltä löytyä) ettei mikään muu, kuin tämä palava Suomenkielen rakkaus on minua tähän kehoittanut, sillä kukapa leikin vuoksi rupeisi tällaisiin kustennoksiin?

Moni on myös sanona: *"Hallitus tahtoo ehkä että ruettaisiin Venäjän kieltä harjoittamaan!"* Aivan niin, "ei työ miestä häväise, taito tapoja pahennak!" Voan erittäin on yhtä, erittäin on toas toista. Sillä eihään Suomenkielen-harjoittaminen kieläk meitä Venäjänkieltä oppimasta; eikä toas Venäjänkielen-oppiminen kiellek meitä Suomenkielen-harjoittamisesta. Meijän pitää rakastoo omoa kieltä, ja kunnioittoo muihenkin kieltä; vasta silloin kuin rupeavat meijän puhettamme polkeamaan, silloin vasta kuuntelemme heitä vihalla. Se oisi luonnotoin voatia meitä rakastamaan sitä, joka meitä alentaa ja polkee, ja se oisi mahotoin sytyttää meissä rakkautta Venäjän kieleen, Suomen kielen polkemisella. Se on tarpeellinen ehkä meille että, yhistettyä Venäjän kanssa, oppia Venäjätä, mutta se on tarpeellisempi meille, osata Suomea. Se on mahotoin että Hallitus vieraan kielen opettamisella tarkoittais alas-tallata omamme. Eihään Virolaisetkaan, eikä vanhat Suomalaiset, eikä monet muut kansat Venäjässä ouk tulleet pakoitetuiksi ottoo Venäjätä kirjakieleksensä! Ja sanotaan että se avullinen Keisari ALEXANDERI vainaa oli Porvon Herroin-päivissä kahtonut kummaksi, että harjoitimmo Ruottia kirjakieleksemme, ja tarjonut meille Suomeammo, mutta että silloin olevaiset kunnioitettavat Herroinpäivämiehet piti tätä vierasta parempana. Minä luulisin, että jos nyt oisi semmoiset asiat meillen tarjoilla, niin oatokset oisivat ehkä toiseppäin.

Koska nyt olemme toistanneet, että oma-kielen harjoitus ei ouk ainoastaan otollinen ja tarpeellinen, mutta myöskin mahollinen ja luonnollinen, niin kysytään siitten: *"minkälainen se Suomenkieli pitäis olla, jota harjoitettaisiin kirjakieleksi?"* Että sen pitäis olla sen parraaimman ja suloisemman peättelöö jokainen. Mutta *mikä puhe on heistä paras ja suloisin?* Siinä on kysymys! Tämän sanan peälle — kuuleppas mitenkä huutaavat, yksi yhtä, toinen toista; Hämäläiset,

Pohjalaiset, Turkulaiset ja Karjalaiset — kaikki nyt avaavat suutansa tästä juttelemaan, ja milt' eivät tappele välillänsä, siitä, kennen muka puhe oisi heistä paras. Minä annan heijän pauhata ja riehua, ja kuin kerran väsyyvät sohisemasta, niin silloin minäkin tahon puhua. Mutta ensin tahon minä kuulla mitä ne viisaammat heistä sanoovat, jotka lausuuvat: *"meillä on jo kerran yksi kirja-kieli, joka on ylösharjoitettu ja hyväksi kahottu, ja jota kaikki ymmärtää — mitäs siitten ruvemme nyt joutavia juonittelemaan, ja ottoo yhtä uutta puhetta kirjan-puheeksemme, jot' eivät moni meistä ymmärräk?*

Mutta minä puhuisin teillen ensin yhen tarinan yhöstä talosta, kussa oli monta miestä. Suurin osa heistä oli laiskat työllen, voan oli niitä moni nöyräkin. Heillä oli yksi vanha pelto-moa, kuiva-luontoinen ja hiekka-pohjainen; sitä ne joka vuosi pieksivät kuokillansa, ja repivät oatroillansa, soahaksensa yhtä vaivallista laihoa, joka usseemmittain paleltui kevät-pakkaisilla, ja kussa mato söi orasta. Yksi näistä nuoremmista miehistä, joka oli kiivas työllen, mäni korpeen toisella puolella kylee, ja löysi siinä hyviä synnemmaita; kussa oli muta-pohja, ja kussa ei halla pannut halmetta. Siihen hään teki ruis-sänkynsä, ja rupeisi sitä pyytämään viljavainioksi. Toiset miehet nauroivat hänellen ensin ja häväisivät häntä, ja sanoivat: "sinä koira et' tie työtä meijän pellolla, voan omallais!" ja kuin näkivät mitenkä hään siellä poltti ja raivais moata, tahi kaivo valta-ojia, ja rovioitti suota, niin sanoivat välillänsä: "hullu semmoiseen työhön menköön! kyn- "netään myö tätä valmista moata, jota meijän van- "hemmat ovat meillen raivanneet, kyllä se meitä "elättää, niinkuin heijätkin. Tässä osaapi jokainen "jo asettaa vakojansa — mitäs siitten lähemme uuel- "la työllä katkaistamaan ihtiämme." Niin puhuivat ne suurimmat laiskurit ja velto-turpaiset. Toiset ymmärtäväisemmät miehet eivät virkkaneet mitään,

voan kynsivät tavallansa sitä vanhoa peltoansa, kunnekka näkivät sen hyvän vuos-tulon siinä uuessa — silloin hyökin muuttivat sinne oatrojansa. Mutta ne laiskat miehet eivät tulleet sinne ennen kuin vasta leikkuun-aikana, kosska siinä ukon-maljoa juotiin. Silloin hyökin tunkeksivat sinnek, ja kiittivät muka niin, pulloa pullistaissa, tätä hyveä uutista. Niinpä se on veikkoiset niiten kanssa, jotka nyt veäristelöövät suutansa näillen minun aikeillen; ne jotka enin moittiivat ja reävääväť minua — kysytkeepäs heiltä, mitä ovat ite tehneet meijän kielen kunniaksi? Ne ovat ne samat miehet jotka ovat paisuneet laiskuutessaan; *) sillä jotka kerran ovat työskelleet ja tuskauntunneet kielessämme, eivät eneän kiivastu eikä kiroile, jos toinenkin hänessä ropottaa — toisella kohalla.

Monen olen minä myös kuullut sanovan, joka piteä sitä Suomea, jolla Roamattu on suomennettu, juuri kulta-jyvänänsä — *"että siinä löytyy sitä parasta ja selvintä Suomea, meijän puheessamme, ja että meijän pitää sitä nouattoo."*

Emminä usko siihenkään! Sillä ehkä kyllä löytyy kehnompata Suomea kuin Roamatussa (e. m. Virsi-kirjassamme)niin löytyy myöskin parempatakin Suomea (e. m vanhoissa Runoissamme). Mutta koska ihmiset aina riippuuvat niihin vanhoin luuloin, eivätkä usseen eroitak sitä sisällistä siitä ulkonnaisesta, eikä sitä henkellistä hänen ruummiillisesta piiroksestaan, niin antaavat näillen puheenpiiroksillen yhtä henkellistä arvoa, joka ei heissä itekseen löyvyk, voan jota hyö ainoasti oisi tomittavana. Tästä tulee ett'eimme (e. m. ru-

---

*) Jopa on mullenkin moni sanonut: "mikä nyt rupee vielä uutta opettelemaan, ja vaivata ihtemme äkkinäisillä sanoilla? (*Laiskat aina töitänsä luetteloo*). Mutta hyö eivät muistanek, ettei opetetak mitään vaivatak! Sillä *ei kauhalla mieltä peähän ajetak, voan vaivalla;* ja tämä on yksi vaiva, joka ajallansa tuottaa huvituksensa.

kouksissamme) tahok luopua vanhoista sanantavoista, jotka soattaa ehkä monin kerroin olla tyhmät ja sopimattomat (keskustele p. 148, 150, m. m.) Heijän hyväksi, jotka juuri henkelisinnä käsittäävät näitä ulkonnaisia puheen-piiroksia, ja jotka luuloovat että Jumalallisuus katoisi, jos kielemme parantaisimme, (ja heitä on suurin osa) niin pitäköön Roamattu sitä Suomea, jolla se on kerran toimitettu, ja johon se on ikeän kuin koventunut! Eihään se kielläk meitä muissa kirjoissa kirjuttamasta toista Suomea!

"Noh, pitäiskös meillä siitten olla kahta kieltä kirjoissamme?" kuulen minä kohta jonkun kysyvän. Ei kahta kieltä, voan kielen-piiroksia soattaa olla vaikka miten monta! *"Eihään Ruohtalaisillakaan ouk kirjoissansa muuta kuin yksi kielen-piiros!"* Vai ei! Eikös heijänki Roamattu ou kirjutettu yhellä eri- ja vanhalla kielen-piiroksella, jota ei käytetäk eneän missään; ja eikös heijän Laissakin nouatetak yhtä vielä vanhempata ja erinomaista puheen-piirosta, joka perustaiksen sillä kirjoitustavalla, jota tavataan heijän vanhoissa moakunnan-Lakiloissa (Province-Lagar). Jos tarkasti tutkistelemme, niin kullakin kirja-toimittajalla, eli kullakin ihmisellä, ikeän kuin kullakin ajalla, löytyy aina yksi vissi oma puheen-piiros, joka eroittaa heitä muista, ehkä tämä eroitus usseemmittain on niin vähäinen, ettei sitä jokainen selitäk. Mutta yksi eri piiros puheessamme, on ainakin yksi eri piiros ajatuksillemme, koska ajatukset piirutetaan puheella. Niin erinnäiset kuin ajatukset ovat, niin erinnäiset saattaa myös olla puheen-piirokset; mutta ajatukset ovat monellaiset, seneistä täytyy myös puheen-piiroksien olla monellaisia. Tästä seuraa, kuta enemp' meillä löytyy näitä puheen-piiroksia, sitä keviämpi ja huokiampi meillä on myöskin toimittoo ajatuksiamme. Meijän ei seneistä pie kaisea, mutta nopeemmin tavoittoo monta puheen-piirosta meijän kie-

lessämme, sillä hyö tekööwät sitä viljakkaammaksi ja rikkahammaksi toimittamaan ajatuksiamme. Nyt on kukin puhe-murrekkiin ainoasti yksi iso erinnäinen piiros meijän Suomalaisesta puheesta, kussa löytyy kussakin monta erinnäistä pienempätä piirosta. Mitäs siitten vihoitatten ja pois-eroitatten näitä erinnäisiä peä-piiroksia, jotka löytyy meijän kielessämme, ja jotka tekööwät sitä suloisemmaksi ja hetelmällisemmäksi?

Minun oatos on sen-eistä, että meillä Suomalaisilla on yksi kieli (sillä myö ymmärrämme hyvin kyllä toisiamme, ehkä meitä eroitetaan puheessamme) joka osoittaiksen, ja jota jaetaan, vissiin puheen-piiroksiin, ikeän kuin meillä on yksi moa, jota jaetaan vissiin moa-kuntiin ja hippa-kuntiin. Koska nyt *Turunmoa* on niin hyvin Suomenmoata kuin *Pohjanmoa*, ja *Savolainen* niin selvä Suomalainen kuin *Hämäläinen*, niin on myös heijän puheen-murretkin selvee Suomen puhetta, ehkä heitä eroitetaan toisistaan, monessa paikoin. Mikä oikeus meillä on että koroittoo yhtä puheen-murretta kirja-kieleksemme ja alentoo kaikkia muita? On haan kaikilla Suomalaisilla yhtälaiset oikeuet ja vapauet kansallisessa elämässä, minkätähen-siis heillä ei oisik sitä opillisessakin? Eli minkä perustuksella ei oisi oikeutta jokaisella toimittoo puhettansa sekä suullisesti että kirjallisesti?

Ne jotka aina hokkii sitä, *että ainoastaan yksi puheen-murreh pitää kohoittoo kirjan-kieleksi*, ovat semmoiset, jotka kansallisessakin elämässä tahtoowat koroittoo yhtä kansan-seätyä vallan peälle, ja tehä ne toiset hänen alimmaisiksi; eli jotka soisivat ite kapua ylimmäiseen nokkaan, että sieltä moahan-sysäisivät muita, alimmaiseen.

Turun ja *Hämeen* puheet ovat jo niin kauan pöyhistelleet meijän kirjoissamme, että oisi aikoa jos toisetkin heissä näkyisi *). Minä olen nyt otta-

*) Koska valaistus ensin leveni ranta-mailla ja *Turun* ympärillä, niin se oli arvattava, että heijänkin kieli

nut Savon puhetta koetteeksi -- ottakoon toiset toisia. Ei myö siitä piek riitauntuman eli vihoittoo toisiamme, jos myö kukiin harjoittamme omoo puhettamme. — Suomeahan se on kaikki! Minä luulen että se puheen-murre on paras, kussa Suomen Kielitär (Språkgudinnan) löytyy omassa peri-puhtautessaan ja täyellisemmässä äväriäisyyessään; ja uskon että tämä murrek viimen voittaa kaikkia muita omalla viljallisuuellaan; voan ei sillä, että se polkee ja painaa toisia alasek, mutta että se on ensimmäinen heijän joukossa kauneuestaan ja voimallisuuestaan — ei millään muulla. Eli yksi puheen-murre soattaan piteä paremmassa arvossa kuin toinen, ikään kuin yksi ihminen kahotaan paremmaksi kuin toinen — ei hänen nimestään, eikä hänen ijästään, mutta hänen kunnollisuuestaan. *Sillä* kunnnollisuus tuottaa kunniallisuutta, voan ei aina kunniallisuus, kunnollisuutta.

Nyt minä uskon että *Savon puhe*, eli se puhe kuin hoastetaan *Savossa* (liioitenkin pohjoisemmassa peässä) yhessä osassa *Pohjanmoalla*, ja paikka-paikoin *Karjalassakin*, on se selvin ja somin Suomen puhe. Mutta niinkuin jokainen kielen-murre sisällänsä suljee monta erinnäisiä ja pienämpiä puheen-murteita ja puheen-piiroksia; niin löytyy möys tässä Savolaisesssa kielessä monta erinnäistä puhetta. Sama oikeus kuin niillä isoimmilla puheen-murteilla on, sama oikeus on myös niillä pienemmillä. Kukiin piiros on otollinen ja sopiva kirjaamme, joka on luonnollinen puheessamme. Minä omistan sen eistä heitä kaikki kirjan-

---

ensin tehtiin kirjakieleksemme; mutta koska se nyt on levinyt aina *Savoon, Karjalaan* ja *Pohjanmoahan*, niin on uskottava että heijänkin puheet tuloo aikoa myöten käytetyiksi kirjoissamme. Tämä on yksi varsin luonnollinen asia, ja se oisi luonnotoin, ellei niin tapahtuis.

kieleksemme. Nyt vastataan mulle toas: *"kirjan-kieli pitäis olla yksi!"* (Aivan niin, yksi kieli, mutta monta mutkoo!) — *"ja hänessä ei pie olla sanan-paulat erilläiset; voan yhtäläiset."* Yhtäläiset ne ovat kielemme muka, vaikka ovat erilläiset keskenänsä. Se ei ouk seneistä mikään sopimattomuus (inkonsequens) kielessämme, jos yhtä asiata toimitetaan kahella sanalla, tahi yksi sana kirjutetaan kahella tavalla. Mutta se sotii kielemme vastaan, että kirjuttaa toisella tavalla kuin puhutaan, tahi puhua toisella tavalla kuin hoastetaan.

Se on moni joka tahtoo *sulkea kielemme vissiin piiroksiin*, ja kiinittää häntä, ikeän kuin vankia, vissiin kahleisiin, eli niin kuin sanoovat *"käsittee häntä vissiin lakiin"* (regler) mutta se on yhtä tihuvata työtä, kuin että kiinittää meijän ajatuksiamme vissiin piiroksiin *). Niin kauan kuin kumpainenkin heistä on elävänä, niin niillä on myös elävän luonto, nimittäin että kasvaa ja katoa (muuttua) ehkä se tapahtuu varsin verkaisillaan. Se on aivon tästä paisumisesta (jolla se muuttaa ja levittää vanhoja piiroksiaan) ja katoamisesta (jolla se toas heitteä heitä hävitökseen) josta häntä tunnetaan eläväksi ja henkelliseksi, ja josta se tuloo soveliaksi toimittamaan yhtä elävätä ajatusta, ja yhtä henkellistä ymmärrystä. Minäkin olen tässä Otavassain muuttanut monta voajoo, meijän Suomalaisessa puheessamme, yli heijän vanhoja rajojaan, ja teroittanut ehkä monen uuen seipään. — Eihään se

*) Se on kyllä tosi, että kussakin kielessä löytyy vissiä piiroksia, joita se nouattaa, ja joita ovat asettaneet *Lakiloiksi*. Mutta näihen Lakiin pitäis sovitettaman kielemme mukaan; voan ei kieli näitä Lakia mukaan. Sillä vaikka Laki pitäis olla kuollut ja muuttumatoin, mutta koska kielet ovat elävät ja muuttuvaiset, niin täytyy näihen Lakiloihenkin olla muutoksen alaiset.

se liedluettu mullen kielen-murhamiseksi tahi sortamiseksi, mikä on tehty hänen lisännökseksi ja enentämiseksi? Kahtokaamme heitä, jotka paljon ovat vaivaanneet aivoansa, asettamaan vissiä piiroksia heijän kielellensä, joihenka ylitten hyö eivät häntä laskisi: ja jotka poiskitkeävät hänestä yhen sanan, ja kasteloovat toista hyvin; ja jotka panoovat ikeän kuin aitoa joka puheensa ympärille, jota kieli kasvattaa heijän koali-moassansa! Eikös heijän täyvyk vuosittain korjata aitoansa, ja kitkee kieltänsä, ja vuosittain kuitenkin valittoo, ettei se tule heiltä kyllä kitketyksi eikä korjatuksi? Se joka tahtoo poispoimita ne huonommat ja pienemmät jyvät aitastansa, niin kyllä sillä on poimimista! Ja sitä myöten kuin hään poimii, niin viljat vähennöö hinkalosta. Ja se joka toas tahtoo panna aitoa kullenkin orraalle, laiho-halmeessansa, niin kyllä sillä on panemista, ellei hään yhellä aijalla turvoo koko halmettansa. Jos tahomme kieltämme kitkee, niin kitketkämme pois hänestä tätä vierasta poroa, ja puhistakaamme sitä — ei sillä, että seuloamme pois jyviä, mutta ruumenia ja akanoita, jotka ovat heihin tarttuneet. Ja jos toas tahomme piiroksella suljeta meijän kielemme, niin olkoon se semmoinen, että se sisällänsä suljee kaikki meijän puheen-murteet ja mutkat.

Toiset toas, jotka sanoovat: *"meijän pitä harjoittoo yhtä puheen-murretta kirjan-kieleksi* *); *voan*

---

*) Viimeksi minä vielä kerran kysyn teiltä: onkos siitten Suomen nykyinen kirjakieli *yksi* tahi *yhteinen?* (tässä muka tarkoituksessa). Ei ikeän! Eri Suome on Roamatussa, eri on Virsikirjoissamme, eri on toas Runoissamme; toista puheen-murretta nouvattaa Ganander, toista Judén; toisellaista kirjuttaa Strahlman ja Hornborg, toisellaista toas v. Becker ja Rénvall; eri Suomea luetaan Turun Viikko-Sanomissa, eri toas

mitkä sanat hänessä puuttuu, pitäis meijän lainata niistä toisista kielen-murteista!" Siinä syntyis toas riita — ensin, mikä murre harjoittoo pitäis, ja siitten, mitkä sanat lainata pitäis. Syntyisi siinä toas lainamista ja poimemista. Sillä jos verroitaan siihen entiseen vertaukseen, jyvän hinkalosta, niin yksi poimisi yhtä, toinen toista, ehtiissään kukiin niitä suurempia ja parraaimpia jyviä; eivätkä saisi sitä siittenkään kyllä poimetuksi. Siitä tulisi sama tarina kuin äsken; mutta kuin toanon poimittiin jyviä pois aitastamme, niin nyt poimittaisiin heitä yhestä hinkalosta toiseen. Ei semmoiset neuot maksak mitään! Ei ouk vielä yhtään kieltä tehty konstin jälkeen, ellei se ouk tehty ilman konstitak. Minun meininki on, että kieli on yksi ja yhteinen, mutta puheet ovat monellaiset ja erinnäiset *).

Oulun Viikko-sanomissa. Mitäs siitten teköö heijän kielet yhteiseksi? Se on heijän tavattomuus kirjuttamisessaan; hyö noutaavat kaikki (vähämpi toinen, toinen enämpi) sitä vanhoa kirjoitus-tapoa, ja kirjuttaavat näitä muukalaisia puustavia, jotka ei ikeän löyvyk meijän kielessämme (puhtautessaan) voan joihin olemme jo niin tottuneet, että luulemme meijän kielen luontomme varsin seisoavan heissä. Tämä heijän yhteinen virhe luetten heijän ansiokseksi, ja minun ansioini, että olen heistä puhistannut kieleini, luetten mullen viakseni.

*) Minä olen kuullut monen, muuten ymmärtävän miehen, sanovan, että *puhua soattaa monella tavalla*; *mutta ainoasti kirjuttaa yhellä* (?); ja pian kaikki ovat peättäneet, että *olkoon kirjakieli yksi* (joka oisi yhteinen kaikillen) *mutta puhutkoon ja luetkoon kukiin omalla tavallaan.* Tämä kuuluupi kyllä kauuisti korvillemme, mutta on ymmärryksellemme kamala. Sillä tämmöinen käytös ei synnytäk niistä moneista kielen murreistamme yhtä *yhtenäistä kieltä*, mutta se siittää ja synnyttää tästä yhtänäisestä kielestämme monta *erinnäistä* kielen-loatua. Eikös se aseta meillen ensin

Tämä olkoon sanottu kielestämme ja puheenmurteistamme; nyt tuloo myös jotaik sanottavaksi kielen-kirjuttamisestamme.

---

yhtä eri kieltä, jolla *kirjutetaan*, jos meillä on kirjakieli itekseen (ja jota saattaisi kuhtua kirja-kieleksi); toinen, jolla *lauletaan*, koska meijän Runot lauletaan toisella kielen-murrella (ja jota soattaisi kuhtua Runo-kieleksi). Kolmaas, jolla *luetaan* tätä meijän kirjutettua kieltämme, jos sitä muka luotaan toisella tavalla kuin kirjutetaan (se oisi luku-kieli). Neljääs oisi jota *puhutaan*, ja jota ei sovitettaisik kirjoin, koska se erkanee kirjakielestä (se oisi puhe-kieli) — ja oisi erillainen kussa moakunnassa.

Minun aatos on aina, niin kuin olen jo ennen sanonut: *jos puhutaan eritavalla, niin kirjuttakaamme myös eritavalla; sillä niin kuin kieli on piiros meijän ajatuksellemme, niin on kirjutos piiros meijän kielellemme.* Jos meijän ajatus ja hänen piirokset ovat monellaiset, niin täytyy myös meijän kirjutos (kirjuttamiset) ja hänen piirokset olla monellaiset; ja elkeä antako vietellä teitä niiltä, jotka puhuuvat *yhestä yhteisestä kielestä;* sillä vasta silloin se on *yhteinen*, kuin se sisällänsä sulkee kaikkia meijän kielen-murteitamme. — Moni on sanonut mulle, *ettei Ruohtalaiset, eikä muut kansat ouk ottaneet kirjoitus-kieleksensä kaikkia heijän puheen-murteitansa.* Mitäs myö Ruohtalaisista tahi muista! Seneistäpä heijän kieli on itestään köyhä ja puuttuvainen, että ovat poisheittäneet monta hänen piiroksistaan. Se on vierästanut omoo luontoansa, ja lainanut rikkauttansa muista kielistä. Mutta kahotkepas Greekankieltä! Se oli somin ja rikkain kaikista, jotka on tulleet kirjutetuiksi. Minkätähen? Sentähen, että hyö ottivat kaikkia puheen-mutkiansa kirjaasek, ja harjoittivat kaikkia puheen-murteitansa. Mitäs siitten kerskatten minua, että olen kirjassain noutanut tätä Savon puhetta, joka on kaikista rikkahin ja kaunin? Moni on sanonut mullen (kuin on tullut tästä puheeksi) että *"meijän pitää nouattoo sitä vanhoo kirjoitus-tapoo (! ?) ja siihän ainoastaan lisätä niitä sanoja ja sanantaivotuksia, jotka löytyy Savolaisten puheessa, ja jotka puuttuu meijän nykyisessä kirjakielessämme.* Syntyispä siitä hyvä sanan-höllötös, jos tähän Turun tahi Hämeen Suomeen sevotettaisiin Savolaisten sanan-taivutoksia, kirjutettuna vieraalla puheen-murrella. Se oisi yhtä, kuin että pukea tyttölapsi aika-miehen voatteihin.

Niin kuin olen uskaltanut ottoo yhtä toista Suomea kirjuttaaksein, kuin on ennen kirjutettu, niin olen myös uskaltannut kirjuttoo sitä toisella tavalla, kuin on muulloin kirjutettuna. Sillä jos ensin tutkimme mitenkä meijän vanhat ovat muinon sitä kirjuttaneet, niin jokainen jo löytää heijän kirjoituksissaan suuria puutteita ja virheitä; ja jos siitten tutkimme mitenkä tätä kirjutetaan meijän ajalla, niin löyämme vielä meissäkin paljon viheliäisyyttä. Mutta se on harva ehkä, joka havaihtee omia puutoksiamme; siihen voaitaan, että osaisimmo ikeän kuin käyä *eiten* meijän aikojamme, selittääksemme näihen aikoin vikoja. Ne jotka kaikissa seuraavat aikaansa, hyö seuraavat häntä myös puutoksissaan. Minun oatos on, että kirjutoksen pitäis olla kielemme mukaan, voan ei kielemme kirjutoksen mukaan; tahi että meijän pitä kirjoissamme nouattoo meijän kielen puhemista (uttal) niin paljon kuin suinnik on mahollinen. Jos puhuminen on monellainen, niin olkoon myös kirjuttaminen monellainen: sillä ei meijän puheemme siitä sorruk, jos yksi sana kirjutetaan kahella tavalla, ikeän kuin ei kielemme menety siitä, jos yksi asia kahella tavalla puhutaan. Eikä se ouk sopimattomuuteksi (inkonsequens) eikä hämmennökseksi (förwirring) jos meillä oisi monellaiset kirjoitus-tavat; kielen-rikkauteksi myö sitä mainittaisimme. Sillä hämmennös (ajatuksissamme ja sanoissamme, *s. o.* kielessämme) ei synnyk millonkaan monesta ja erinnäisistä kielen-mutkista, mutta harvoista ja yhtäläisistä. Sen eistä kuin muut kielentoimittajat (Grammatici, Linguister) kirjuttaavat monta lakia (Reglor, Lagar) mitenkä Suomenkieli pitäis oikeen kirjutettaman, ja siitten mitenkä häntä pitäis oikeen puhuman, ja kunkin Lain nojaan asettaavat monta ojennusta ja erkausta (undantag) eikä siittenkään soa kaikkia oikeen sopi-

maan ja luonistumaan, voan juuttuuvat vihtoin omiin kieli-pauloin — niin minä ainoastaan asetan yhen lain: "kirjuta niin kuin puhutaan! ja puhu niin kuin hoastetaan!" Tätä lakia minä tahon myös seurata, enkä minä siitä vajenek, ennen kuin näytetään minullen yhtä toista parempata. Että seneistä enemmin hoastoo tästä asiasta on sopimatoin, ennen kuin ensin tarkemmin tutkistelemme meijän puhettamme. Mutta tämä olkoon ainoasti sanottu Suomalaisista sanoista! Pahemp on sovittamaan vieraita sanoja meijän kieleemme. Minä olen kyllä koettellut että vältteä heitä, niin paljon kuin on ollut mahollinen, ja olen poisheittänyt monta näitä juoksu-sanoja, mutta niitä on monta siitennik joihen ei käy heittäminen, niin kuin e. m. kaikki nimet ja nimi-sanat. Minä tunnustan etten minä ole ollut missään niin pahassa pulassa, kuin näihen vierain nimien kanssa (joihen joukossa omainkin on luettava) mitenkä heijät pitännöön Suomeksi kirjuttoo. Sillä kirjutanko minä heitä, niin kuin heitä kirjutetaan muissa kielissä, niin eivät Suomalaiset soatak heitä lukea, eivätkä taivuk kielemme mukaan, voan seisoovat siinä kuin muut kapeet; ja kirjutanko minä heitä toas meijän puheemme myöten, niin muuttuuvat niin tunnettomiksi, ettei ykskään vieralainen (fremling) heitä selitäk, tuskin myö ite, liioitten vississä sanan-taivutoksissa. Muissa kielissä niin nimet jeävät melkeen muuttumatak, koska asian laita toimitetaan apu-sanoilla, niin kuin lisätys-sanoilla (adverbia) yhistys-sanoilla (konjunktioner) esi-sanoilla (prepositioner) m. m. Mutta koska meijän kielessämme kaikkia toimitetaan sanantaivutoksilla (genom deklinations-former) tahi sanan-loukkailla (genom kasus), niin täytyy meijän näitäkin sanoja taivutella, jos mielimme heitä ymmärteä. Mutta siitä muuttuuvat jo sanatkin. Että toas kirjuttaa nämät Suomalaiset

taivutokset tahi liitto-sanat (partif. enklitika, suffixer) erillä kirjoitus-nenillä (med ferskild stil), että sillä heitä eroittoo, oisi ehkä selvin; mutta sillä syntyy niin suurta vastusta kirjuttamisessa ja painamisessa, ettei siitäkään ouk mitään apua, ja näyttää varsin ouvollen, kuin yhessä sanassa tavataan e. m. toinen puoli Ruohtia, toinen puoli Suomea. Minä olen aatellut asian näin, että näitä vieraita sanoja jaetaan kahteen loatuun: yhteen loatuun luetaan kaikki ne sanat, jotka ovat jo ikään kuin suomennoitetut (fenniciserade) tahi jotka ovat jo mukaistunneet (lämpat sig) meijän kieleemme; siihen luetaan e. m. suurin osa ristimä-nimiä, m. m. (e. m. *Poavo, Pentti,* m. m.) joita käytetään varsin niin kuin peri-suomalaisia sanoja. Toiseen loatuun kuuluu kaikki äkkinäiset tieto-nimet, suku-nimet ja moa-nimet, m. m. (e. m. *magnét, Copernicus, Frankriiki*) heitä kirjutamme varsin muuttumattomasti, heijän omalla vieraalla tavallaan, ainoasti sen lopulla liitetyn Suomalaisen taivutoksen on muutoksen alainen; ja se on sillä, kuin myö sovitamme heitä Suomalaiseenkin puheeseen. Että jotenkin toimittoo moamiehillemme mitenkä hyö ovat luettavat, oummo jollon-kullon into- ja paino-merkkilöillä (accent-tecken) tätä osottaneet; mutta tässäkin olemme kohtanneet vastuksia, sillä löytyy moni kirjotus-nenä kussa ei löyvyk tällaista merkkiä kiini-juotettunna e. m. *y. ä. ö.* Yksi toinen vastuus on myös kohtanut meitä; siinä, että on varsin mahotoin asettaa yhtä vissiä väli-rajoa näihen molemmien sanoin-loatuin välillen, sillä moniat sanat taijetaan luettoo niin hyvin yhteen kuin toiseenkin loatuun, ja taijetaan kirjuttoo sekä yhellä että toisella tavalla, sitä myöten kuin tahomme enemmin tahi vähemmin tehä heitä Suomalaisiksi. Tästä syntyy kahtalaisuus (dubbelhet) meijän kirjuttamisessamme; voan ei sopimattomuus. Mutta koska emme ouk välttäneet sitä omassa kielessämme, niin mitäs siitten kajoomme tätä näissä

vieraissa sanoissamme, kirjutetaanhan heitä molemmis muissakin kielissä *).

Tämmoiset ovat minun oatokset meijän kielestämme ja hänen kirjuttamisestaan **). Nyt minä tahon myös puhua jota-kuta omasta puheestain ja kirjutoksistain. Minä tunnustin jo heti alussa, etten minäkään ole varsin selvä Suomalainen, sillä ei yksikään taijak tehä ihtesäk paremmaksi kuin hään on. Minä olen syntynyt ja ylöskasvatettu Ruohtalaisessa kielessä ***), niin kuin on jo mainittu; ja olen vasta

---

*) Minä oun kuullut monen, joka aina ottaa Ruotin kielen esimerkiksensä, koska kysymys tuloo kielen-kiruttamisesta (ehkeivät muita kieliä tuntenek) — siinäkin kirjutetaan monella tavalla yksi sana, e. m. *Johan, John, Jonas, Jönis, Jöns, Jusse, Jösse, Jutte, Janne, Jan, Jankus, Johannes;* eikä se meitä siksi villitä.

**) Se on mahollinen että minä olen näissä joskus erehtynyt, voan toivon että tulla ymmärtäväisimmiltä valaistetuksi ja oijaistetuksi — ei pikaisuuella, eikä irvistelemisellä, mutta mielen tyyneyellä. Sillä tavoin tahon minä juuri mielelläin ottoo niitä muistutuksia vastaan, jotka mullen annettaneen, olkoon siitten suullisesti tahi kirjallisesti. Kuitenkin tahtoisin minä tehä yhtä välipuhetta, joka oisi että kaikki tutkimiset, moittimiset, ja muistuttamiset tästä kirjastain, tehteisiin Suomeksi — ei Ruotiksi. Sillä tavoin ylös harjoittaisimme näillä meijän keskenäisillä juttelemisillamme tätä meijän omoo puhettamme, ja hakisimme kahellaisen voiton, sekä kielen että asian puolesta. Ainoasti sillä ehdolla, tahon minä annaita jonkuun vastaukseen; muita Ruohtalaisia moitti-puheita mänöövät minun korviain sivuihten, ja jeävät multa vastoamatak.

***) Asian valistukseksi tahon minä nimittää, että minä olen syntynyt *Pyhteen* pappilassa Uuvellamoalla, varsin Ruohtalaisessa kylässä, josta minä yhen vuuen vanhana muutin vanhemmain kanssa *Porvon* kaupunkiin, kussa minun Isäini oli Pitäjä-pappina. Tässä minua kasvatettiin peri-Ruohtalaiseksi, (sillä Porvo on niitä Ruohtalaisia pitäjäitä Uuellamoalla). Minun

siitten harjoittannut oppiaksein tätä Suomalaista puhetta. Minä en taija seneistä, enkä tahokkaan

asettaa

Isäin, joka oli lähtenyt Talonpojan seävystä, ja ollut nuoruutessaan ummikko Suomalainen, koetteli kyllä jo lapsuutessain harjoittoo minussa Suomenkieltä. Hään otti täks-vuoksi Askolan kappelista yhen peri-Suomalaisen pojan, jonka hään anto mullen leikkitoveriksein. Minä olin silloin 6 tahi 7 vuotinen. Mutta mitenkä se kävi? Ensin ujostelimme toisiamme, ja kuin oltiin jonkun ajan yksissä ollut, niin tuli *Mikko* Ruohtalaiseksi ennenkuin ykskään luuli, ja minä olin ainoastaan tarkoittannut muutaman sanan peähäin, hänen Suomalaisesta puheestaan. Minä olin 9:sän vuuen vanha, kuin minun Isäin muutti Savoon, varsin Suomalaiseen pitäjäseen, mutta siinäkin elimmö kauan tietämättömyytessä tästä meijän kielestämme; sillä minun Vanhemmat oli ottaneet myötensä, kaikki palvellus-väkeänsä, Uuvelta-moalta, ja keskenänsä hoastelivat aina Ruohtia, niin kuin on tapa valloissa — erinomattain, koska minun Äiti oli Suomen kielessä heikko. Koska minua jo silloin kaiket päivät Ruotiksi luettiin ja kirjaan taivutettiin, niin ei annettu mulle tilaisuutta oleskelemaan orjiin ja alusväen joukossa, kussa kuultiin tätä Suomen puhetta. Sillä josma jollonkullon lupa-aikoina pistimme perentupaan, niin en malttanut siinä kauan, ennen kuin piti jo joutua pois ruuallen tahi läksyillen. Näinnä aikoina puhkistui viimeinen Suomen-sota, joka vaikutti muutosta sekä siinä kansallisessa että yksinnässessä elämässä. Silloin ei ollut eneän aikoo istua kirjan eäreen. Kuin muut olivat huolessaan heijän henkistään ja omaisuutestaan, niin myö lapset olimme varsin ilman huoletak, ja heitettynnä omin valloillemme. Se oli näinnä vallattominna aikoina, kuinma muihen Poikiin kanssa riehuisin metessä, milloin marjoja poimimassa, milloin linnun-pesiä pelmuttamassa, milloin toas eksieroomassa ja sotoa pitämässä, toisinaan leikin vuoksi, toisinaan täyvessä toessa, kuin minä, tolpparioihen ja alusväen lasten seassa, opettelin tätä Suomalaista puhetta, jota mun kohta piti toas heittee. Sillä rauha oli tuskin tehtynnä ennen kuin minua jo laitettiin pois Kaupunkiloihin; ja siitä päivästä, on minun täytynyt iteksein, ikään kuin salakähmässä,

asettaa minun puheini esimerkiksi muillen — ainoastaan koetteeksi. Halu mulla aina on ollut hyvä, mutta voimain on tähän asti ollut minussa varsin puuttuva *); senpä tautta on minun paljon täyttynyt työskennellä ja tuskantua tämän huonon voiman kanssa, joka nyt ehkä jo antaapi mullen puohtinsa. Minä olen tarkoittanut oppia tätä Suomenkieltä ei kirjoistamme **), eikä joka miehen suusta,

---

harjoittoo tätä kieltä. Minä tiiän, että moni ehkä moittii näitä lausumisia omista käytöksistäin; mutta *toinen aika, toinen mieli!* Eiköö myö nyt miellellämme kuuneltaisi millä lailla Ganander, Porthan, Lencquist, m. m. ovat ensin tulleet oppimaan ja rakastamaan tätä Suomenkieltä, jota ne miellen toimittivat. Sillä ne pienimmätkin asiat, heijän elämästään, kahotaan nyt kalliiksi, koska arvataan heijän ansioita, meijän kielen ylösharjoittamisessa.

*) Yhtä selvämpätä toistusta, tästä heikoutestain Suomalaisessa puheessa, ei tarvitak, kuin 1:nen paino näistä *Pienistä Suomalaisista Runoista,* jotka ovat niin tuhratut kielen ja kirjoitus-virheillä, ett'en tiiäk itekkään hävästääkö hyö minua, vai naurattaa; ja jotka, elleivät oisik minua innoittelleet oppimaan tätä kieltä paremmaksi, niin oisivat kokonaan poistaivuttaneet minun mielein häneen pystymästä. Se oli tämä äkkinäisyys ja hoiperoittelemus kielessä, joka, vielä aloitellessain tätä Otavoa, teki häntä kymmenesti työläisemmeksi, kuin muuten oisi ehkä ollut.

**) Minä olen kyllä ottanut monta Suomalaista kirjoa lukeaksein, voan en ole tavanut yhtäkään, joka oisi oikeen toimittanut meijän kielen henkitärtä, sillä hänen muka omalla elävällä valollansa ja luonnollansa. Minä olen meijän Suomalaisissa kirjoissamme kyllä tavanut Suomalaisia sanoja, mutta pujotetut Ruohtalaisiin kirjoitusueniin (bokstäfwer) ja sovitetut vieraisiin ajatus-juotoksiin, eli outoin ja kielemme vastaan sopimattomiin sanan-tapoin; sanottu sanalla, heissä on kyllä ollut ulkonainen suomalaisuus, mutta sisältä ovat haisuneet vieraasta olennosta. (Liekö siitten vika minussa, vai heijän puheen-murteissa.)

(sillä moni ryvettelöö sitä myös suussaankin) mutta vanhoista Runoistamme, sekä painetuista että painamattomista, voan erinomattain vanhoin ijällisten puheesta, kussa olen tavanut toista henkitärtä, kuin tässä kansan nykyisessä, joka-päivällisessä lausunnoksessa. Niinkuin on jo ennen sanottu, niin olemma erinomattain tarkoittanut Savon Suomea, jota puhutaan muutenkin monella tavalla. On myös mahollinen, että jollon kullon joku sana muistakin puheenmurteista on tullut näihen sekkaan; sillä *siinä pieni pisteleiksen, kussa suuri keänteleiksen.* Ja koska minä ei ainoasti suullisesti, mutta myös kirjallisesti, olen näinnä viimäisinnä vuosinna paljon tottunut kuulla näihen Norin rajoilla asuvien Suomalaisten puhetta, (joka on selveä Savon Suomea, ehkä hänessä tavataan muutamia erinomasuita, egenheter) niin saattaa olla mahollinen että minun Suomalainen puheini maistaa vähä heijänkin kielestä, liioiten koska minä kolmatta vuotta pitelin kaks heijän poikoa luonnain, heitä kouluttaaksein. Tästä seuraa jott'en varsin taija sanoa, kirjuttanein juuri paksua Savon Suomea, kuitenkin en luule sitä varsin veteläks'kään. Minä olen jo ennen nimittänyt syyn minkätehän minä nouan tätä Savolaisten puhetta, nimittäin hänen puhtautensa, hänen kauneutensa *) ja

Seneistäpä minä myös olen heistä luopuna, ehkä tahtonut heitä ies lukea, etten sillä soastuttaisi omoo puhettaini, jota minä tahtoisin juuri varjella tästä vieraasta mausta. Ainoasti Roamattu on minusta ollut se paras kirja, kussa kielemme on käsitetty, mutta oisko se paljon — se, joka jo niin montaa kertaa, ja niin monella miehellä, on tullut korjatuksi? — eikä sekkään ouk ilman isoja virheitä ja puutoksia.

*) Myö luemmo sitäkin kauneuteksi kielessämmä, että hänessä löytyy monta näitä tointuvaisia kaks-äännellisiä ääniä, e. m. *ai, au, ei, eu, eä, oa, oi, ou, ua, ui, yö, äy, öy, ia, iu, ie,* m. m. jota muut kuhtuuvat

hänen rikkautensa suhten; sillä se on mesimarja meijän kielessämme, joka sitä kypsyttää ja hetelmoittaa, ja jonka kukissa Suomen Ruuojat ovat säilyttänneet meillen mieli-juohtumisiansa. Moni on luullut, että minä olen tehnyt tätä ainoasti omatahi koti-rakkauesta; mutta minä olen jo ilmoittanut, että olen Uuellamoalla syntynyt, ja ylöskasvanut Ruohtalaisessa kielessä; ja että se on ainoasti sillä mieli-tunnolla, että tämä puhe on muita puhtahampi, kuin minä olen siihen mieltynyt. Sillä kuin Turun ja Pohjanmoan puheenmurret, Suomenniemen etelässä ja lue peässä, ovat heijän Ruohtalaisesta noapuruksesta tulleet tärviöllen *) — ei sillä ainoastaan että ovat ottaneet hyväksi monta näitä yksinäisiä vieraita sanoja, mutta noutaavat kokonaisia outoja sanantapoja (konstruktioner) — niin on Karjalan ja Aunuksen kielet, Suomen itäpohjoisessa peässä, joutuneet pilallen Venäjänkielen soapuvilla. Ainoasti Savon ja Hämeen puheet ovat pysyneet peripuhtautessaan. Mutta jos kahotaan mikä on heistä kauniin ja rikkahin luonnostaan, miten heikoksi eikös Hämäleisten puhe keännyy? Ei siinä kyllä, että heillä puuttuu koko tämä runomuksen sulollisuus, joka teköö kielet henkellisiksi (sillä heijän kieli ei taivuk Runoihin, ikeän kuin heijän mieli ei ouk ollut karaistettu tälläisiin mieli-tarkoituksiin); mutta heillä puuttuu myös monta-monuista sanan-taivutosta ja

---

puheen-leveyteksi ja kielen-roakauteksi; mutta jota myö pitämme täyellisyyteksi ja kieli-somaisuuteksi; sillä jos ne *eänelliset puustavit* (vokalerna) arvataan eli verroitetaan niin kuin eänet (tonerna) kanteleessa, niin nämät *kaks-eänelliset* (diftongerne) ovat ikeän kuin sointumiset soittelossa (ackorderne på ett instrument.)

*) Minä uskoisin, että jos puhuttaisiin Hämeen Suomea niin heikosti kuin suinkin mahollinen, niin siitä tulisi selvee Turun Suomea.

taipumista (dekliu. och konjung. former) jotka nyt ainoasti tavataan Savon puheessa, ja jotka toistaavat meijän kielen vanhoa äväriäisyyttä. Jos siihen vielä pannaan se iso joukko omia sanoja, jotka löytyy Savon kielessä, ja jotka teköö sitä muita viljakkaammaksi, niin tämä paisuu, toiset painuu; vielä liioiten, jos muistuttelemme, ettei mikään Suomalaisista puheen-murteista ouk niin paljon ympärin levitetty kuin tämä Savon puhe. Sillä sitä puhutaan ei ainoasti Savossa ja pohjois'peässä Hämeessä, mutta suurimmassa osassa Pohjanmoata ja Karjalassa (pikkuisella ehkä eroituksella); sitä puhutaan Dálan, Helsingin, Gestríkin, Ångermannin, Vermlannin ja Norin Suomalais-mehissä, niin myös Norin ja Ruohtin Lapissa, aina Rutjanmeren rannoillen, niiltä sielä asuvilta Suomalaisilta ja Lappalaisilta. Niin ikeän puhutaan tätä SavonSuomea aina Pietarin takoo, tuolla puolla Gatshinan, koko Inkerinmoassa, niin myös niiltä Tvérin, Smolenskin, Gorodnon ja Pleskovin moakunnissa asuvilta Suomalaisilta, eli Karjalaisilta (kuin heitä sielä kuhutaan). Niin että taijammo sanoa, jotta kolm' neljettä osoo Suomalaisista kansoista nouattaa Savon puheen murretta.

Että paremmin selittee missä ja' mitenkä Savon suome erotaksen muista puheista, niin oisi ollut ehkä tarpeellinen, kirjuttoo teillen yhen johtauksen, tahi selityksen, hänen olosta ja luonnostaan; mutta kosk'ei tilaisuus annak sitä myöten tällä kertoo, niin olen minä jo eiltäpäin lähättänyt teillen *Väinämöiset*, että sillä totuuttoo teitä tähän puheesen, johon jo ennen oletten monasti tullut johtatetuiksi, näissä vanhoissa Runoissamme; niinikkään oisi ollut tarpeellinen, että jo tässä ensimmäisessä Osassa, selittee niitä kuvia, jotka tässä annetaan teillen, ja joilla tarkoitetaan tarkempata tiiustusta meijän voatteenparista, koti-tavoista, m. m. mutta koska tämä kirja on jo muutennik liian paisunut, niin täytyy minun ylös-lykätä tätä toiseksi kerraksi.

Että selvällä toistuksella johtattaa kaikkia meijän puheitamme, (erinomattain tarinallisissa, i historiska, ja vanhanaikuisissa asioissa) olemme löytäneet tarpeelliseksi, että tarkasti ja vilpittömästi nimittää ja ilmoittoo niitä kirjoja, ja niitä paikkoja, kusta olemme heitä käsittäneet, että sillä antaisimmo lukialle tilaisuutta tarkemmin tutkistella meijän sanojamme, ja oikoja heitä, jos oisimmo jossa-kussa erehtynnä.

Tässä lopetan minä tätä pitkeä esipuhettaini, ja tahon vielä teitä vakuuttoo: elkätä kerskata ja kitistä tästä kirjastaini! Elkeäte moittia ja soimata, ennen kuin oletten kaikkia lävitten lukenneet! Elkeätte olke luulon-alaisia ja epä-uskoisia! Elkeeten jo eiltäpäin ruveta mullen eripuraisiksi ja salavihaisiksi! Miksi minä tarvisin tästä teitä varoittoo, ellei pahennusta moailmassa ussein viritettäisik vastukseksi hyvillen aikomuksillen. Minun ainua aikomus, ja minun peätarkoittamus on ollut meijän kielen-harjoittaminen ja mielen-valaistaminen. Jos luetaan rikoksi tämä rakkaus äitinkieleemme, niin olen juuri rikoksen alainen; jos tahotaan keäntää pahaksi, niin ne kaikkiin tyynimmätkin sanat ja viattomat puheet saattaan tehä luulon ja kanteen alaksi. Sillä — *kyllä Susi syytä soapi, Lammas-lauman roatellessa.*

Se on jo tapahtunut tällen kirjallen, jota en tiiä ennen millonkaan tapahtunneen, nimittäin että se jo ennen syntyänsä on tullut luulon ja kanteen alaksi, mitenkähän siitten käynöön synnyttyänsä *).

---

*) Se on aina tapa, että kaikki uusi ja äkkinäinen tuloo mainituksi ja merkkitetyksi; jokainen mittuuttaa sitä omalla voaksallansa, peukaloillansa ja ymmärryksellänsä. Niin on tehty tästä minun kirjastainkin, josta puheet on kuullut monellaiset, sekä tällä että toisella puolella meren. Tässä Ruotsissa puhutaan,

Suomenmiehet, jos teissä löytyy jokuu, joka tuntoo syvämmässänne yhen liikutoksen, yhen lämpeyen tahi rakkauen kielenne ja moatanne kohta (ja heitä löytyy ehkä monta) niin kohtakaatte hyvyyvällänne näitä ensimmäisiä kokeita, joilla tarkoitetaan meijän kielen ja kansan kunniata, ja elkee siitä närkästyä jos alussa ovat puutteen ja virhen alaisia. Se on mahotoin yhellä eli kahella aikoin soaha jota-kuta varsinaista; mutta toisten avulla, ja muihen auttamisella, se keäntyisi keviäksi. Minä olen tässä näyttänyt teillen, ettei ouk kielessämme puutosta, eikä myös mielessämme. Mutta jos mitä puuttuu, niin se on teijän suosio ja hyvätahtonne, joka toistais, ettei ouk vielä lähestynyt aika, meijän kielen ylös-koroittamiseksi. Seneistä, jos kahotten tätä kirjoa soveliaksi, ja soisitten ettei kaikki seisauttuis tähän ensimmäiseen koitteesehen, niin oisi teillä tilaisuutta osottoo tätä suosiotanne — ehk'ei tätä aina teillen tarjoitak. Sentähen jos löytyisi yksi Suomalainen, tällä tahi toisella puolla meren, jolla oisi vara ja halu, raha-neuoillansa, auttamaan näitä kokeita, niin tahon minä omasta puolestain tarjoa sitä vähee mitä mulla on taitoa ja tietoa, työskentellemisessä Suomalaisia huvituksia. Hukutammehan myö usseen rahammo, ja mänetämme aikamme muihin jouttaviin huvituksiin; eiköshään oisik teillä jotaik jälellä oman kunnianne vraksi, ja kielenne hyväksi? Minä olen jo uskaltanut vähä

---

että meijän Hallitus kustentaa minut ja minun kirjaini, soahaksensa Ruotsin kieltä häviämään Suomesta, että sillä enemmin eroittoo näitä kansoja toinen toisestaan. Minua on tehty ainoasti palkkamieheksi toisen työssä. Tätä on sanottu minulle suullisesti isommiltakin virkamiehiltä. Minä en tarvihekkaan toeksi näyttää näihen puhein valetta; se on jo hyvin näytetty niistä laitoksista, jotka ovat voarin-otetut Suomessa, hänen vastaan ottamiseksi, ja jotka toistaavat siellä käyneen *toisia kontti-puheita.*

voimani ja varani, eikös tok toinenkin jotaik uskaltaisi? Ilman sitä, niin ei ouk toivomistakaan hakeaksemme tätä yhteistä parasta, tätä henkellistä viisautta, tätä mielen-valaistusta ja tapoin-parannusta, joka meitä onnistais ja omistais jumalallisuuellen, ja joka koroittais meitä ihmisyytessä ylitten niitä kansoja, joita ei paljon eroitetak luontokappaleista.

Tässä tarkoituksessa olen minä tämän kirjan aloittanut, tällä tarkoituksella tahon minä häntä myös lopettoo. Moamiesten paras, kansan ja kielen kunnia, yhteinen mielenvalaistus on ollut minun aikomukseni! Mutta jos ei päivä ole vielä lähästynyt tähän meijän mielen ja kielen koroittamiseen, jos Suomalaisten ikäpäivin täytyy olla Ruohtalaisten eli muihen muukalaisten puheen-orjuutessa — niin se olkoon Jumalan tahto, voan ei ihmisten! Mutta ketä tuuloo siitä syytetteväksi — ellei ihtennä? Suomalaiset, teijän haltuhun on kielemme annettu, ylösharjotettu teijän mielen valaistukseltanne — voaitaan tätä teiltä takaisin; olemmeko käyttäneet sitä niin kuin meijän pitäis, niin kuin yks lahja anettu meillen Jumalalta? Muut kansat harjoittaavat, korjoavat ja kunnioittaavat puhettansa; mutta myö poljemme ja alenamme — ja vielä valitamme, että asian laita on semmoinen. Kukapa huoli meijän valituksistamme — eiköhään meijän ite pie korjata kielemme, tahi auttaa heitä, jotka tätä toimittaa; eli outatteko että Ruohtalaiset pitää sen meillen tekämän — kyllähän siitten syntyy outtamista! Minä olen jo peän aloittanut — tarttukee miehet köyteen!

Eli jos vielä tahotten ylpeillä näillä vierailla ryysyillä, jos nämät muukalaiset puheet aina juoksutteloo teitä ja hulluutteloo, niin aikomukseini on yksi tyhjä yritys, joka toas vaikenee, kuitenkin en oisik tehnyt työtäini varsin hukkaan, jos oisin ainoasti muutaman ies poveen sytyttänyt tätä rakkautta omaan puheesen, jos oisin säilyttänyt tämän tulen sammuamasta jokaisen syämmestä, ja kätkenyt yhen ki-

punan valaistukseksi ja mänestymiseksi tuleviin aikoin. Olkoon hyö onnellisemmat ja Suomalaisillen lykyllisemmät, ja muistakoot silloin, niinnä kulunneinä vuosinna monen olleen, joka oatoksissaan on maistanut tätä suloisuutta, koska ei ollut suotu tuntea sitä totuuessaan.

Annettu Tukhulmissa Joulukuun 30:nä päivänä vuonna 1828.

Carl Ax. Gottlund.

H. J. Strömmer kuv. ja piirtt.

Karjalaisen Tyttö

Uuvelta Voitto-moalla

(Lutheruksen Uskosta)

Kesä-voatteisfaan.

H. J. Strömmer kuv. ja piirt.

Karjalainen

Uurelta Voitto-moalta
(Lutheruksen Uskosta)
Kesä voatteissaan.

TOIVOTUS.

Oli muinon Suomenmuakin
Maita muita muhkiampi,
Koska Vanha Väinämöinen
Jännitteli jouhiansa,
Sormet soitollen sovitti,
Hyppisensä hypytteli.

Moni miesikin mokoma
Otti soiton sormillensa,
Kanteletta kahmaloonsa;
Oisi soittanut somasti,
Kaunihisti kaikuttannut;
Mutt' ej käynyt, eikä kyennyt,
Kourat kovat ja kompelot,
Ei tainnut tuohon taipua,
Tähän työhön työnätellä.

Moni nuori Neitonenkin,
Moni kaunis kasvoistansa,

Pyysi kalun kahtellaakseen,
Pyysi koneet koitellaakseen;
Oisi suonet suostutellut,
Kultakielet kuiskutellut;
Mutt' oil hoikat ja hoperot,
Sormet niinkuin soittajatkin.

Ukkopa suuttua suhahti:
"Mänkee poisi piika-lapset,
"Vaimon-taimet taaksempana!
"Itemä rupian Runoillen,
"Omin sormin soittamahan;
"Laskenmahan omat Laulut."

Ite Vanha Väinämöinen
Otti käyrän käteheensä,
Kopaat omahan kopraan;
Kahteloovi, kiänteloövi,
Sanoipa: "mokoma konna!
"Eikös sinuun kynnet käynek,
"Pystyne nämät näpit?
"Mielisin minä sinua
"Soitella sormin nenillä,
"Hyrryyttää juuri hyvästi."

Siitten Ukko Väinämöinen
Istuiksen niemen nenään,
Soitti ruojuista rojua,
Kalan-luista kanteletta.

Siihen soivat Siian suonet,
Varsan jouhet vastatuksin;
Jotta raikui rahka-soilla,
Kajahti kovaan kallioon.

Kuin hään soitti, honkat huojui;
Honkat huojui, järvet järskyi,
Väinämöisen laulellessa,
Yritessä yhen miehen.
Kuin hän lauloi, vuarat vaipui;
Vuarat vaipui, vuoret voihkui,
Väinämöisen laulellessa,
Soitosta sokian Uron.

Ukko Vanha Väinämöinen
Kuhtui kaikki kuulemaani,
Pojat pohjosta kotoisin,
Lapset loajasta Lapista.
Sankarit Savon salosta,
Hyökin juosten jouvuttivat;
Kuulemaani, kahtomaani,
Mikä soitti niin somasti,
Kanteletta kapsutteli.

Siipinensä, sulkinensa,
Linnut läksivät lehosta.
Kalat suurilta seliltä
Tulivatkin kuhtumata,
Kuulemaani, kahtomaani,

Mikä soitti niin soreesti,
 Kanteletta kalkutteli,

 Metän viljat villaisemmat,
 Metän karvaiset kapehet
Tulivat tuulen tavalla,
Lemmon lailla lennettivät
 Kuulemaani, kahtomaani,
Väinämöisen laulellessa,
 Soittoa sokian Pojan.

 Kukin kuunteil kurkistellen,
 Ällisteliin tähän iloon.
Jänis korvansa kohotti,
Porot kohoitt' sarviansa
 Kuuntella tätä suloista,
 Huilun piästä huikutosta.

Hirvet hirnui ja hikoili,
Seikehteliin, seisoitteliin!
 Karhu kahto kauhiasti
 Aholta, aijan raolta:
"Onko tämä Lemmon lyömä,
"Lapsen pahan paukotosta?
 "Tämä on Uron uhomman,
 "Lumousta Lujan Miehen!"

 Tuokin vanha Vein-Emäntä
Ej hän tietän't, eikä tunten't
Vaikk' ois ollut kuormillissa,

Kuin hään ruohoillen rojahti,
Viskaisiin vesikivelle,
Ensin häänkin heinikossa,
Lumpeen ala luikisteliin,
Hiljan hiiskutti vetessä;
Oisi piänsä peittännynnä,
Piiloittannut pitkät hiukset,
Mutt' ej ruasiu't *), eikä ruven't,
Kuulessaan tätä kumua
Veti hään vatsankin vetestä,
Nännet kaikkein nähtäviksi.
Niinpä mahalla makaisi
Veten Eukko. Vein-Emäntä
Oli varsin suovallansa.
Joss hään soitosta sokehtui,
Niin hään mieheen mielusteliin,
Mieleen Vanhan Väinämöisen.

Mitäs lauloi Väinämöinen,
Mitäs soitollans sopotti,
Koska mieltyi Miehein mielet,
Sytytti Piikoin syvämmet?
Sitä lauloi Väinämöinen,
Sitä soitollans selitti,
Johon Luonot luonistuupi,
Sekä Luonot että Luojan;
Luovut että luonottomat.

---

*) t. ruahtin't; (Juvan puheenmurre).

Ensin rupeisi runomaan
Luomisesta kaiken Luojan,
Kaikkein taivaisten tavoista;
Ilmoittellen ihmisillen
Kuka taivahan takoili,
Ilman kannet kalkutteli.
Sep' oil Seppä Ilmarinen,
Joka tiesi teräksen synnyn,
Jokapa rauvankin rakensi.
Hään toi tulen tullessansa,
Tullessansa muan majoillen.
Johon ahjonsa asetti,
Siihen kiisti kipunansa;
Johonpa paiskaisi pajansa,
Siihen heitti helleynsä;
Taivaast' valkian valotti
Pimiähän Pohjolahan,
Jolla pilvet piirităttiin,
Hämäräitä hätyytättiin
Syömästä Lapin maita,
Suomenmaita suljemasta.

Siitten Ukko Väinämöinen
Lausutteli, lasketteli,
Mikä on Luojassa lujihin,
Kaikkin vahvin taivahaassa:
Se on Rauha ja Rakkaus,
Hyvä Sopu ja Sovinto.

Selitteli, selvitteli,
Sanoi sanoilla sulilla,
Laveasti lausutteli,
Kuka *Rakkauen* rakensi,
Sovitti *hyvän Suosion.*

Se oil Luoja luomisessa,
Ite Ilmoinen Jumala;
Joka pani Pojan poveen
Rauhaisuutta, Rakkauutta;
Joka pisti Piian syvämmeen
Helleyttä, Lempeyttä.
Sillä luonot liikutteli,
Sillä mielet mielytteli,
Tyytymääni, taipumaani,
Mikä oil osaksi pantu,
Luottu kuhunkin hyväksi.
Silläpä siitävät sikiät,
Sukukunnat suurennoovat.

Kuulessa tämän sanoman,
Lehmät ammuvat aholla;
Karhut karju kankahaalla,
Soilla Suvetkin uluisi.
Sorsat rupeis soitimellen,
Luuvoilla kalat kutoivat;
Tetri kukers kaiken päivän,
Kuusen latvassa kuhisi.

Kaikki heittiin helleyteen,
Rakkauteen raukeisivat;
Ite ihmiset ihastui.
Naineet niinkuin naimattomat
Saivat tämän nyt samaten,
Tähän tuskaan tuimentuivat;
Nuoret, että varsin vanhat
Tunsivat tätä tulista.

Sepä muutti Miehen mielet,
Teki pojasta urohon;
Urot jälleen lapsellisiks.
Kuin se tyrmäis Tyttölöihin,
Kiini Piioissa piteli,
Ei se kahton't kaunoisia,
Eikä kaihten't kainuisia.
Kuiskutti vähä kutain.
Ensin heittiin helmuksihin,
Helmuksista helmihihin,
Siitä syyhytti syvämmet,
Näpisteli Neitoisia.

Näitä kaikki nähtähessä
Ite Ukkokin ihastui!
Silmät vettä vuotelivat,
Kyyneleitä kyllä paljon
Tippuivat silmät-terestä

Pitkin hänen partojansa,
Kahenpuolen kasvojansa,
Valuivat vesi pisarat.
Kummaistahan kulmahasta
Putoisivat piällen toisen,
Niinkuin räyskyt räystäheltä,
Kalkareet tuvan katolta.

Viimein Vanha Väinämöinen
Pitkästä ilon piosta,
Kauvan panneen kantelesta,
Oli uneen uupununna.
Mäni muata manalaan,
Tuonelahan torkkumahan;
Heitti meillen miekkahansa *),
Muistohoksi muinoisia,
Ennen entuiset asiat.

* *
*

Niinpä laulo Väinämöinen,
Soitti soittojen tekiä;
Suloisessa Suomenmuassa
Virret viisahat viritti.

Mutta nyt ej ykskään laula,
Eikä laula, eikä lausu;

---

*) Väinämöisen miekka eli viitakke, kuhutaan taivaalla yksi tähtisikeri, (constellationen Orion).

Pilvet paksut ja pimiät
Päivän meiltä peittänöövät.
  Nyt on Runot ruostettunna;
  Nyt on Laulut lakastunna;
Kieli kehnoksi kahottu.
  Voi meitä poloiset pojat,
  Voi meitä huonot heittiöt,
Kuin ei kunniass' pitämme
  Oman kielen käyttämistä,
  Puhtautta oman puheen.
Se ois arvon ansaitsevan,
Kunniaksi kuhuttavan,
  Harjoittaa Suomen sanoja,
  Omoo kieltä käsitellä.
(Mutta tuost' ej vielä tiiä,
Ehkä vastapäin parempi).

  Moni mies on moitittava,
  Kuhnukseksi kuhuttava;
Tok' on moni moittimaton.
Moni halulla hyvällä
  Tätä kieltä käsittääpi,
Sanat saumoillen sovittaa,
Viskoo virret jo vireillen.

  Niin myö toivomme totella,
  Halajaamme hartahasti,
Että kohta Koikin koitais,
Päivän valo valkenecisi,

Tästä pitkästä pimeestä,
Tästä yöstä ikuisesta.

Otavainen Neito nuori,
Kaikkin pienin Tyttäristä,
Pilkisteliin pilven taakse,
Paistoi päivän portahalla;
Nousi kohta korkeimmaksi,
Aina ylöspäin ylensi.
Kuu kannoilla takana
Kuumotteli, kuuloisteli;
Paisto valkeella valolla,
Kuulakalla kuutamalla.
Tuostapa muutkin jo rupeisit
Kuumoittamaan kuuvalolla,
Väillymään näihin välillä.

Siitten selvi *Seulajaiset*,
Siitten *Rysmytkin* rupeisi,
Siitten kaikki *Kolmuisetkin*
Saivat paisteensa parraimman.
Mill' oil muoto muuttununna,
Mill oil' kasvot kaunistunna,
Mill' oil purstot, mill' oil pyrstöt,
Mill' oil tutkamet tuhannet,
Kaiken karvan karvalliset.

Niinpä tuli taivaan tulet
Meillen jälleen nähtyviksi;

Meijän silmillen sätehet,
Jotka kauvan kaivattihin,
Viikon piettiin vihoissa.
Totta nyt on uamupuoli,
Päivän salo suapuvilla;
Koska hälviää hämärät,
Pimeet pilvet pienenöövät.

Toivokaamme siit' totella,
Että päivä kohta koittais;
Uamurusko ruskottaisi,
Että viimein *Aurinkonkin*
Suomenniemessä nähtäisiin.

Olkoon siitten Otavainen
Onnellinen, otollinen!
Suattavan hyvän sanoman —
— Terve tultua tuvissamm'!

ACROSTICHON *).

Oli yksi nuori Nainen
Taivaassa tyttö hutikka;
Aina sen siniset silmät
Vietteli meijän mielet,
Ajatuksemme ajeli.

G—nd.

---

*) *Puheen-alkajaiset* (börje-läsning).

W. v. Wright.

Jousi-Mies

VANHOIN SUOMALAISTEN

VIISAUS JA OPIN-KEINOT.

Koottu heijän vanhoista Sananlaskuista ja Vertaus-puheista.

(*Yksinkertainen Yritys, että sitä lyhykäisesti selittää*).

Cumque locum, moresque hominum, cultusque sonumque
Cernimus, et, quid sim, quid fuerimque subit.
Ovidius.

Kussakin kansassa löytyy aina yksi vissi Luulo, tahi Usko, tahi Oppi, henkellisistä asioista, joss kohta vaikka kuinka vähäinen ja mualliselIa tavalla sovaistu. Sillä ihmisen ymmärrys on siitä luonosta, että se ikään kuin kohottaa ja vuatii hänen ajatuksiansa taivaasen päin. Sillä hään tahtoo mielessänsä selittää, ja ymmärryksellänsä käsittää luonnollisia asioita, jonkan perustusta hään ei tiiä, ja henkellisiä, joihen luontoa hään ei tunne. Tämä hänen Usko henkellisistä, ja Tieto luonnollisista, yhteen veitty ja tarkoitettu, toimittaa kunkin kansan Viisaus-Oppia.

Kuta ruajempi ja vähempi valaistu yksi rahvas on, sitä ouvommalla ja harjoittamattomalla tavalla osoittaiksen tämä heijän oppimus, useemmittain ilmoittaiksen epäluulossa ja moninaisissa epätiioissa. Totuutta ja Tietoa ne kyllä kaikki tarkoittavat, vuan eksyyvät turhiin ja joutaviin uskoin. Sen eistä, kuin tarkemmin tutkistellaan näitä kansankuntien vanhoja Opinkeinoja, niin löyvämme myö, että ehkä suurin osa heistä on paljasta tyhjyyttä ja mielen sokeutta, niin on kuitenkin ikään kuin pohjassa jota kuta perustusta ja totuutta; joka totistaa yhtä Viisautta, sevoittu ja sotkettu turhiin ja tyhjiin menoin kanssa, usein niin peitetty ja salaistu, että sitä tuskin käsitetään.

Semmoinen kansan Oppi ei maha milloinkaan olla varsin paljasta jonnin joutavia; sillä joss ej hänessä olisi muuta kuin turhuutta ja hulluutta, niin se itestänsä raukeisi ja muahan vaipuisi, (sillä se on tapa kaiken turhuuven), eikä kuunna pänä pysyisi kansan suussa ja mielessä, vuosikausia monen sa'an. Sillä ne valaistamattomatkin kansat eivät ouk niin perätin ilman luonollista ymmärrystä, etteivät eroittaisi, mikä on valetta ja hulluutta, erinomattain, koska ne viisaammat heistä aina harjoittavat näitä heijän opinkeinoja. Sen eistä myö taijamme toiksi sanoa, että *kunkin kansan opissa, aina löytyy jota kuta totuutta ja tietoa perustettunna, ehkä tämä täytyy, toisella puolella kahottu,*

olla ouvolla ja ruakalla tavalla kuvailtu, heijän mielen mukaan, jotka ovat tätä toimittaneet, ja sen kansan mukaan, jollen se on soveltua.

Koska nyt ihmisen mieli käsittää muallisia ja silmillisiä asioita paremmin kuin henkellisiä ja näkömättömiä, niin ovat myöskin aina ne taivaalliset että henkelliset opit, osotettu luonnolisten ja muallisten kuvausten kautta *).

Greekkalaisten, Ruomalaisten, Egyptiläisten ja Indialaisten kansat, ehkä monessa asioissa aivan valaistut, toimittivat heijän Jumalan palvelusta ja henkellistä tietoa, kuvilla ja luonnollisella osottamisella. Kuvauksien kautta Vapahtajakin täytyi omia Opetuslapsiansa opettoo niitä taivahan toteita, joita eivät muuten oisivat käsittäneet. Kuvia luetaan vielä tarpeellisiksi Puavillaisten ja Greekkalaisten uskonnouvattamisessa **), kuvien kautta myökin opettamme lapsiamme ne en-

*) Tämä on varsin selvä; sillä meijän kokonainen *Ymmärrys* ja *Tieto* on vihtoinkin perustettu *Keksimuksen* piällä (på sinlig åskådning, contemplation); ja koska nyt keksimiseen vuaitaan muallisia ja silmiltä (tahi muilta ihmisen aistimilta) käsittäväisiä asioita, niin on arvattava, että myöskin *henkellisiä*, täytyy näiltä tulla kuvailtuksi, ennen kuin heitä ajattelemuksen tarkoittamisella (genom tankeförmågans reflection, inre riktning) selitetään Ymmärryksellä; joka heiltä poisriisuu (abstraherar) ne mualliset ja puutoksen alaiset kuvaukset, ja ainoastansa tarkoittaa ja paljastaa tätä heijän henkellistä tietoa ja totuutta.

**) Wid deras trosbekännelse, Religionsbegrepp.

simäiset aljet Jumalan tuntemisessa; ja kuin ihtämme oikeen ehkä koittelemme — eiköhään suurin osa meistäkin nouvata niitä ulkonaisia tapoja meijän Jumalanpalvelluksessamme, jotka ainoastansa kuvaellevat sitä; ja harvaat ehkä käsittää sitä sisällistä henkellistä. Rahvas ja se isoin joukko turvaiksen siihen ulkonaiseen menoon ja siihen sisälliseen tarkoitukseen, ainoastaan sokialla uskolansa ilman mitä ymmärryksen käsittämätä *); — niin ovat muulloinkin meijän pakanalliset esivanhemmat tehneet, heijän opin keinoissa. Ne yksinkertaiset ovat muka uskonneet ja siihen luottaneet; ne viisaammat, ovat asian ajatelleet ja aprikoineet. Sen eistä kuta enemmin yks kansa on valaistu ja valaistettu, sitä enemmin ovat nämät hänen henkelliset tietot ja uatokset *selkiät* ja *julkiset*; hyö ei ovat peitetyt ja puetut luonnollisissa aineissa, vaan heitä toimitetaan ymmärryksellä ainoastansa ajatuksen avulla, puhuttelemisella, opettelemisella ja neuvottelemisella. Mutta kuta roajempi ja mielessänsä sovaistu yksi kansa on, sitä ruajemilla ja usein luonottomilla kuvilla toimitetaan heillen taivaan tapoja, heijän Viisaimmilta.

---

*) Se on tämä sokia usko, joka yksinkertaisessa ihmisessä on yhtä vaikuttava, kuin ymmärryksen valo ja vissєyten tieto, valaistuneissa.

Viisaimmilta. Sen eistä, *kuin kerran tunnemme yhen kansan Viisaus-oppia*, *niin siitä suamme jo selvän tiion, sen aikuisen kansan valistuksesta*. Se ruoka rahvas on usein, niin kuin jo sanottiin, niin valaisematoin ja typerä, etteivät ollenkaan käsitä sitä vähee henkellisyyttä jota nämät kuvat toimittaavat, vuan turvaiksevat heihin, ja pitäävät paljaat kuvat henkellisessä arvossa. Sillä tavalla ovat usein ihmiskunnat luonnollisesta Jumalan tuntemisesta vaipuna luonnottomiksi Jumalan palvelioiksi *).

Sen eistä se on yhtä tarpeellinen, että tellainen kansan oppi on osottelemuksessansa tahi ulkopuolellansa aivan roaka ja elikä turhallinen; kuin että se toimittuksessansa, tahi sisällensä, salaja jota kuta Viisautta ja henkellistä Oppia. Se ulkopuolimainen osa hänessä, on syntynyt ihmisten turhuutesta ja tyhmyytestä; se sisäpuolimainen on lähtenyt siitä valosta ja ymmärryksestä jota Jumala pani ihmisen poveen, ja joka teki häntä hänen henkensä kaltaiseksi.

Että ilman koittelemata, ikään kuin pimeen päässä riehua vasten näitä kansojen Vanhoja opetuksia, näitä hävittääksensä ja poiskajottaaksen-

---

*) Heitä kuhutaan silloin meijän pyhässä Raamatussa epäjumalan-palvelioiksi.

sa, on varsin tyhmästi meillä tehty: Se on että kansan mielestä poisryöstämään sen vähän henken valistamusta, kuin Jumala heillen annoi. Sillä yksi Jumala joka anto meillen ymmärryksen valoa, hän antoi myös sen pakanoillen, ehkä se heissä, (niin kuin meissäkin) toisinansa ilmoittaiksen peitetty mielen pimeyvellä ja syvämmen sokeuvella. Että hävittää kaikkia näitä ilman tutkimista, oisi että meiltä poiskavottaa ne ainuat ja parraimmat tietonjohtatukset, joilla oppisimme tuntemaan ihmiskunnan entisiä aikoja, meijän maanvanhimmia, heijän aatoksia ja ajatuksia, sekä henkellisissä ett muallisissa asioissa — sanottu, kaiken heijän mielenvalaistuksen. "*Valaise kansoo* (niin kuuluu Laki) *niin pimäys katoa ihestään; ja tutki hänen oppimusta, niin käsität hänen Viisautta.*"

Tästä nähään julkisesti heijän huolimattomuutta, jotk' eivät o' kehtaneet kokoonhakea ja säilyttää näitä vanhoja puheita ja opinaineita, jotka vielä ovat vanhoista jälellä, ehkä hyö oisivat sitä hyvin tainneet. Eikä heijän typäryys ouk montà vähempi, jotk' eivät uskoa taija, että näissä vanhoissa kansan Tarinoissa ja Runoloissa (jotka toimittaavat näitä heijän opetuksia) suljetaan jota kuta *sisällistä viisautta*, joita kuita *ylhäisempiä aatoksia*, kuin ainoastaan ne roakkaat kuvaukset jotka vanhat muinon ovat käsittäneet näitä kuvaellessa, ja joilla ne ovat rahvahallensa niitä toimittaneet.

Kuinka tyhmät eikös siitt' ne ovat jotka suutansa viäristälöövät niillen, jotka tahtoisivat nouvattoo näitä heijän sisellisiä ehkä salaistuja merkityksiä? Mutta se on ihmisten tapa että nauraa toisillen, ja pilkata sitä jot' eivät ymmärä.

Koska Jumala loi ihmiset hyviksi ja ei pahoiksi, niin on arvattava että **Hyvyys** ja **Viisaus** aina ovat *vanhemmat* muailmassa, kuin **pahuus** ja **mielenpimeys**; sillä hyö ovat luontonsa puolesta lähteneet Jumalasta, vaan nämät siirtyneet ihmisten omista muallisista himoista. Tahi, kansat eli koko ihmisen sukukunta, ovat ensin olleet luotut ja valaistut hyvyyvessä ja viisauvessa, mutta siitten oman turmelluksen ja vapatahtoisen mielikäyttelemisen kautta joutuneet turhuuteen ja hulluuteen *), josta sokeuvesta heijän nyt tuloo mie-

---

*) Se on mainittava, ja varsin merkilliseksi luettava, että kansoihen vanhoissa puheissa ja tarinoissa, ei millonkaan lykätä Jumalan syyksi, meijän tulleen luotuiksi näin heikoiksi ja vihelliäisiksi, vuan sanotaan aina Häntä luonneen meitä hyviksi ja onnellisiksi; mutta että myö ite varoittamattomuuellamme (genom wår oförsiktighet) ja tottelemattomuuellamme oommo kavottanna meijän onnemme. Ruamatussa puhutaan jo mitenkä Eeva oli pikainen purra siitä kielletystä hetelmästä, ja sillä suatti turmelluksen muailmaan. Greekkalaisten tarinoissa puhutaan mitenkä Proteys pikaisuuellansa ei malttanut olla Pandoran kielettyä vakkoa ilman avoomata, ja sillä kavotti ihmiskunnan onnelisuutta. Sanotaan että kaikki hyvät onnet lensivät silloin taivaiseen, ainoastansa *toivon* saivat kannen pohjalla seisahtuneeksi. Suomalaisilla on samat tarinat, hyö lausuvat Runoissansa että oisi-

len valistuksen ja syvän-henkellisyyven kautta, ikään kuin omin voimin, jälleen omistaa tätä heijän entistä luonnon onnellisuutta ja henkën pyhyyttä *). Tähän tarkoittaavat kaiket viisauen-opit kaiket Jumalan-palvelemiset, ja kaiket tavoin ja elämisen sivistymiset. Tästä meijän entisestä ja luonnollisesta täyvällisyytestä, on ehkä se puhe lähtenyt, jota kussakin kansassa löytyy ikään kuin perustettu, että hyö ennen aikana ovat olleet paljon paremmat, onnellisemmat, jaloimmat ja voimallisemmat; tästä se luonto, joka kussakin yksinäisessä ihmisessä on juurtunut, nimittäin: että hänen nuoruuven ikä on ollut nykyjään monta lykyllisempi. Eikä se ouk mikä hairaus eli tyhjä luulo, mutta yksi arvattava totuus, sillä hään eli pienuuvessa luonollista luontonsa myöten, tyytyväisyyvessä ja täy-

---

vat muka ollect onnelliset, jos Jompainen ja Väinämöinen olisi pohjan vesillä Samman käsittänneet; mutta kovin hätäiset, kajottivat hyö lauluillansa häntä pakoon, ja sillä hävitti meijän onnea. Tästä Samman pavosta, luetaan näin: ... ''*Lensipä Sammas pilveen. Löi nuori Jompainen miekalla kaksi varvasta Sammalta poikki. Yksi lensi mereen, toinen suatiin muallen. Joka lensi mereen, siitä tuli suolat mereen; joka suatiin mualle, siitä tuli heinät muallen; kuin ois useemmat suanut, niin ois vilja tullut ilman kylvämätä.*'' (Lue tästä: *Dissert. de Proverb. Fenn.* p. 10, Not. 6, ja Topeliuksen *Suomen kansan vanhoja Runoja.* II. Osaa, 15 p.).

*) Tämä heijän luotu onnellisuus, oli se *onnisto* (paradis) josta Raamattu puhuu; jota ihminen turhuuvellansa kavotti, ja johon hään nyt palaja piästäksensä.

vellisessä suosiossa muihen luotuihen ja oman olenonsa kanssa; vaan vanhempana eroittivät häntä tästä, muailman mielikoitsemiset ja hänen omat lihalliset himot. Niin kuin on käynyt yksinäisen ihmisen kanssa, niin se myös käupi koko kansakunnan keralla. Hyö ovat syntyniisessänsä ja alussansa, luontonsa ja luojansa uskollisia, vaan siitten viettelevät heitä halut ja mielet turmelukseen; kuitenkin hyö havattaissa omoo onnettomuutensa, jälleen palajavat valistuksen tielle; ja sillä tavalla synnyttävät uuven kansan, tahi uuvistavat ja oikaisoovat tätä vanhoa. Se ei oukkaan sen eistä yksi tyhjä puhe, että myö oommo ennen olleet täyvellisemmät ja onnellisemmat; se on selittävä luojan luomisesta, ja nähty meijän omasta olennosta, ja se on jo totistettu tarinamuksessamme *), että monet kansat jotka nyt ovat aivan roakat, ovat ennen olleet varsin valaistut ja viisaat. Eikä myö muuta tarvihte, jos ainoastansa silmittää niitä jäänöksiä **), jotka vielä ovat jälellä, näistä vanhoista ajoista, ja jotka yksinänsä ovat hyvät suattamaan meitä kunnioittamaan ja ihmittelemään sitä voimoa, jaloutta ja viisautta joka heissä osoittaiksen. Mutta ajan kulut ovat jo hajottannut ja musertannut ne isoimmatkin näistä vehkeistä, ja meijän tarinamus

---

*) *Tarinamus*, Historie.
**) *Jäänöksiä*, Ruiner, ålderdomsmärken.

ej ollenkaan käsitä kaikkia kansoja; sillä sekä se on varsin puuttuvainen vanhoissa asioissa, että myös paljon nuorempi, kuin kansat ja heijän valistus.

Jos myö sen eistä ottaisimmo koittelladksemme että toteksi näyttää, *Suomalaisia ennen olleen viisaampia ja enempi valaistuneita kuin nykyisin* (myö puhumme ainoastansa moa-rahvahasta) niin tätä ei millä tavalla vastaan soti Luojan laitoksia, ihmiskunnan vajenemisiä ja vajeltamisia valistuksen tiellä, ja meijän omat jo suatut kokemukset *).

Sillä jos kohta Tarinamus ei ouk ollut hyvä tätä meillen toimittamaan, niin eihään tuo mahtane olla yhtä totistusta Suomalaisia ikäpäivinään olleen roakoja ja ilman mitään valistusta. Kuinka monta kokonaisia kansoja eivät ouk tykkänään meijän tarinamuksessamme uneutetut, eikä ies nimitetyt, ja jotka myö vasta myöhäisimpinä aikoina oommo tullut tuntemaan; ja täytymme väkisekkin totistaa että hyö monessa paikassa ovat meitä monta viisaammat **). Se on uskottava että niillä ajoilla kuin visaus loisti Greekan ja Europan eteläisim-

*) Eikä myö muuta tarvihtemme, kuin ainoastansa verroitella näitä meijän viimeisiä aikojamme, ja tiiustella niitä Runoja jotka vanhat laulelivat, ja niitä huonoja pahapäiväisiä remputoksia jotka nyt lauletaan, liioitenkin Hämeen ja Turun läänissä, niin nähään kyllä mihinpäin Viisaus vaipuu.

**) e. m. Jaapan ja Kiinan asujammet, muita mainihtemata.

missä maissa, ihmiset pohjoissimissa eivät varsin vaeltannut pimäyvessä *). Erinomattain koska tämä viisauen valo oli jo loistanut siinä monta satoo aastaikoa. Mistä tämä viisaus tuli Greekan muahan? Sanotaan Vähästä Aasiasta. Mutta missä se siinä ilmauntui, — sitä ei tiiä ykskään. Iästä on kaikki tullut yksin ihmisetkin, *"iästä talvi, iästä kesä, iästä ikuiset tuulet"* sanotaan vanhassa sananlaskussa; joka osottaa että Suomalaiset, vielä nytkin, pyrkivät ajatuksillansa ja mielen-juohtumisellansa itäiseenpäin, — sieltä mistä ovat tulleet, päivän-nousun rannoilta. Oisiha tämä koitto sieltä tainnut levittää valonsa niin hyvin pohjoisen päin, kuin luoteeseen; se on valkeuven että valistuksen luonto, että valaista ympärillensä ja joka puollellansa, ei ainoastansa yheppäin. Ilman sitä jos Suomalaiset niinnä aikoina asuskelivat iässä niin kuin on uskottava, niin olivat silloin vielä likemmin tätä taivaan ruskoa. Että luulla tämän kansan aina olleen yhtä roaka kuin silloin koska se 1150 vuosien luvulla, voitettiin Ruohtalaisilta, oisi yhtä kuin että piättää muitakin kansoja aina olleen yhtä sovaistut, kuin

*) Ruohtalaiset, Ruijalaiset ja Juutilaiset ovat jo puolestansa kokenut käsittää ja ilmiksi suattaa heijän esivanhemmien opin-keinoja; mutta ei ouk ykskään vielä uskaltanna puuttua meijän Suomalaisten. Jos päivä paisto Ruotin rannoilla, mikä se siitten meijän maita pimitti? Oisiha se uskomatoin luulla olleen silloin yötä toisella puolla järven.

heitä tavattiin Paavin aikana, koska tämän ajan mieli-sokeus heitä pimitti. Eikä Suomalaisia silloin ruakoiksi mainittu ainoastansa pakanoiksi; — moni pakana on ollut ristittyä viisahampi. Sotivat haan hyö kauan näitä vallattomia vieraita vasten, ehkä täytyivät viimein vaipua voimastansa. Olihaan niillä aluksia ja merimiehiä, koska hyö v. 1187 tulivat yhessä Estiläisten kanssa, yliten meren ja tunkeiksivat Melari järveen, tappoivat Piä-Piispan Juhanan omassa kartanossansa ja tulella polttivat ja hävittivät Ruohtalaisten vanhoa piäkaupunkia, Sigtuna mainittavata. Totistaahan ne vanhat soat jotka muinon piettiin Biarmalaisten muassa, että siinä käsitettiin einettä, kultoa ja rikkautta. Jos tämä ois tosi, niin eihään nämät kansat silloinkaan lie olleet köyhät, armottomat ja valaistamattomat, koska heijän rikkaus yllytti muita vieraita ja kaukaisia kansoja heitä ylösehtimään ja köyhyttämään. — Mitä toas Tacitus puhui meistä, niin ei sekään ole tietoon verrattava, koska hään kirjutti sitämyöten mitenkä juoksu-puheet tulivat hänen korviinsa. Jokainen tuntoo kuinka valheet ja joutavat puheet juoksoovat likeimmistäkin nuapurista, satikka seinmoisen matkan takaisista. Lukekaamme ainoastansa heijän monet joutavat tarinat *Hippopodiloista*, *Hellusiloista*, *Oxioniloista*,

Arimaspiloista,

Arimaspilvista, ja muista pohjoisessa asuvista kansoista kuka mielellinen rupia heihin uskomaan? Myö ei taho sen eistä lykätä Tacituksen puheita Suomalaisisista aivon valheiksi, sillä hyö taitavat olla sopivaisia yhellen osallen meistä, vuan että uskoa, että koko Suomalainen kansa on niiltä tullut selitetyksi ja tietyksi tehty, oisi minusta melkeen yhölläistä, kuin että sanoa Suomalaisia ei ennen olleen tilassakaan, ennen kuin heijän nimet tarinamuksessa mainittiin. Se on kyllä tosi, että Tacitus piti meitä aivan ruakana, ja köyhänä, vaan millä hään on tätä totistanut *), sillä hänen suusanansa ei toimita mitään? Myö tunnemme jo hyvin, mitenkä kansat toisiansa soimaavat, mitenkä äkkinäisiä, erinomattain pohjoisessa asuvia kansoja, alenetaan ja raukkoinna pietään. Moni luuloo vielä nytkin meijän asuvan karhuin ja suttein luolissa, ja elävän melkeen kuin mehän pevot. Nämät oatokset olivat vielä viimeisellä vuos-sa'alla omassa nuapurissa, Ruotin muassa, tavalliset että varsin julkiset; ja ovat vielä nytkin mielessä monen miehen. Myö olemme näihin tyytynyt, ja ite heihin uskoinnut; että kuin huastamaan ruvem-

*) Ruomalaisten rikkautta, ylpäyttä ja hekkumata vastaan hänelle oli ehkä syytä kyllä, pitämään meitä puutteen allaaissa.

me meijän muan-vanhimmista, niin alotamme myö heijän puheilla kuhtua neitä ruakoiksi ja varsin valaistamattomiksi. Se ei oisi aikaisin minun mielestäini, jos ruveisimme kerran tutkimaan meijän omat vanhuukset *), ja kansan omista käytöksistä ja opin laitoksista, tiiustella meijän esivanhempien olentoa ja elämätä.

Kuin ruvetaan tutkistelemaan *Suomalaisia kansoja*, niin löyvämme myö, että hyö monessa tarkoituksessa, ovat aivan merkilliset. Hyö ovat ensinnik siitä mainittavat, ettei mikä kansa muailmassa, on tullut niin ympärinkuultuiksi heijän Taikauksista ja Noitumisistaan, kuin tämä Suomalainen kansa **). Nämät keinot ovat heissä kohottanneet ihtiensä varsin yheksi Opiksi, eli Tietomukseksi †); joka kyllä ulkopuolellansa osoittaiksen, osittain ruakoilla ja ouvoilla kuvilla, osittain merkillisillä tapauksilla, *joit' ei ykskään ole vielä tutkinut.* Sisällensä osottaa tämä Oppi ynnä turhuutta, monta myöskin *isoa tietoa ja viisautta*, joka selittää, että ehkä Suomalaiset silloin elivät melkeen mielen pimäyvessä, niin oli heillen kuitenkin yks luonnollinen ehkä erikummainen *Viisaus*, joka oli aivan iso, vaikka se tehtiin luonnottomaksi; ja oso-

---

*) *Vanhuukset*, Häfder. †) *Tietomus*, wettenskap.

**) Tästä heijän *Taikausopista* tuloo enemmin puhuttavaksi kirjassamme kuin mainitaan: Försök att förklara Taciti omdömen öfwer Finnarne, m. m.

tettiin ouvolla tavalla. Tällä heijän viisauvellansa ja turhuuvellansa peloittivat hyö muita kansoja, ja piettiin voimaallisimpina ja tietävämpinä muista ihmisistä *). Sanottiin kyllä että hyö olivat liitoksessa perkelen kanssa, ja siltä saivat sekä viisauvensa että voimansa. Luonnottomalla tavalla ovat ihmiset aina olleet nopiat selittemään käsittämättömiä tapauksia; ja jos taikausten harjoittaminen osottaisi Suomalaisissa mielen valistamattomuutta, niin eivät hyökään ollut heitä viisaammat, jotka taisivat tätä uskoa, ja siihen luottivat. Tämä Suomalaisten taikaus-oppi ei mitenkään toimita heitä olleen muita *ruasempia* ja *tuhmempia*, mutta nopeemmin muka *viisaampia*, sillä ne jotka pettäävät toisia, ovat aina heitä kavalammat joita petetään **). Sillä

---

*) Tämä heijän *taikaus-oppi* piettiin niinnä aikoinna muissakin valtakunnissa suurimmassa arvossa — ei niin kuin nyt nauron allaaissa. Silloin laitoivat muilta mailta lapsiansa Suomeen, näitä oppimaan, ja kuninkaat ite harjoittelivat näitä opin-keinoja. Odin joka oli kaikista Ruotin Uroista viisahin ja enin oppinut — hänen viisaus oli taikauksissansa, jotka häntä sanotaan oppineen Gylfeltä Juottalaisten (tahi Suomalaisten) kuninkaalta. Tästäkin jo nähään että tämä taikausoppi, silloin luettiin *isoimmaksi viisauveksi*, ja että se *harjoitettiin Suomalaisilta*.

**) *Velhoimisen* ymmärtämys (sjelfwa begreppet af charlataneri) osottaa (förutsätter) jo yhtä *tietoa* (kunskap) jota Noijat muka ovat osavoinaan. Että muut kansat ovat tulleet siihen uskoon, *että Suomalaisilla oli yksi iso viisaus*, totistaa että *näillen mahtana ennen aikana olla jota kuta erinäistä tietoa*, jota ei muut käsittäneet. Jos meijän Poppamiehet ei eneä piäsö sen perillen vaan ovat petturia, niin siitä nä-

nimelle, niin kuin suuria velholoita ja Noitia, Suomalaisia ensin mainitaan Ruohtalaisten ja muihen kansoihen vanhimmassa tarinamuksessa. Sillä tälläinen luonnon-tapainen oli meijän esivanhemmien *viimeinen oppi*, ja jota vielä nytkin salassa Suomessa harjoitetaan *). Tämä heijän Oppinsa jaettaisiin kolmeen erinäisiseen toimitukseen, nimittäin 1) *Luvut* tahi *loihtimiset*, 2) *Luonnolliset avun-aineet*, 3) *Puoskaroimiset* tahi *taikaukset*, eli ne joutavat ja luonnottomat käytökset, joilla luonnollisia asioita salaistaan ja peitetään. Nyt ovat kaikki nämät Luvut ja loihtimiset runoinna luettavia, tahi Runon tavalla laitettunna; eli hyö ovat ikään kuin valettu Runon piiroksessa **), josta seuraa että *runot ovat vanhemmat kuin nämät luvut ja loithtimiset*, tahi, että *runomisen aika oli Suomessa paljon vanhempi kuin loihtimisen* ***).

Kuin tarkemmin tutkistellaan heijän loihtimisia ja lumouksia, niin löyvämme heissä monta sipaletta vanhoista Runoista, jotka tykkänänsä pu-

---

hään että tämä tieto on *kansasta kavona*, ja sevoittu ja sotkettu *turhuuvella* ja *hulluuvella*.

*) Yksi selvä tieto tästä heijän taikaus-opista, on paljon valaiseva meijän vanhoja aikojamme, ja meijän esivanhempiamme. Meillä oisi mielessämme että tuonempana ottoa tätäkin toimittaaksemme.

**) *Piiros*, form, begrånsning.

***) Selvemmän tiion näistä, suamme selityksessämme Tacituksesta.

hunvat muista asioista, niin kuin e. m. *Muailman luomisesta*, *Luonnon moninaisista vaikutuksista*, *Ihmiskunnan onnellisuuven katoamisesta*; *valistuksen muailmaan tulemisesta*, *Laulamisen luonnon laupeutesta* ja muita simmoisia jalompia aineita, jotk' ei ollenkaan juohtuisi mieleen roa'an ihmisen; ja jotka ei millään tavalla ole taikauksihin ja loihtimisihin puuttuvia. Se Viisaus ja Oppi joka heissä suljetaan, on luontonsa puolesta, kokonaan *erilläinen*, kuin se joka osoittaiksen taikauksissamme. Myö täytymme sen eistä pitää tätä heijän Oppiansa, *vanhempana* ja *tuonempana*, ja *toista tykkänään*, kuin tätä viimeh mainittua taikaus-oppia. Näitä vanhoja Runoja, joissa kansan Vanhimmat ja Viisahimmat seilyttivät ja salaisivat niitä tietoja kuin heillen muka oli, henkellisistä että muallisista asioista, ovat jo suurin osa kavonneet ja hävinneet. Eikä se oukkaan ihmeteltävä, sillä se totistaa, että ne mahtaa olla vanhempia kuin ne toiset, jotka vähä kussakin kylässä vielä tavataan. Mutta tästä myös seuraa, että meijän tieto tästä heijän opista on aivan vähäinen ja puuttuvainen. Niistä repaleista jotka vielä ovat jälellä, nähään että hyö ovat tehty varsin luonnollisilla, leikkilliisillä ja valaistuilla kuvauksilla. Hyö osottaavat sillä että mielenjuohtumus oli silloin kirkkaampi ja puhtaampi kuin Loihtimisissä; ja ettei kansan mieli ja ajatukset ollut vielä vaipuneet siihen ruakauteen, kuin

hyö taikauksissa ilmoittaiksen. Myö taijamme sen eistä piättää, että niinnä aikoina kuin nämät valistus ja viisaus-Runot loistivat, ja harjoitettiin Suomessa, niin mahtoivat Suomalaisetkin olla monta viisaampia, kuin olivat koska rupeisivat harjoittamaan noitumisia ja taikauksia. Mutta muistettava on myös, että koska heijän tievot ei ollut varsin selkiät, eikä ainoastaan ymmärryksessä perustetut, mutta kuvailtu kuvauksilla, niin heijän opetukset ei myöskään tainnut varsin selkiästi ilmistyä näissä heijän Runoloissa. Heitä tavataan siinäkin salattu ja suljettu *muallisissa kuvauksissa*. Se ensimäinen joka otti koitellaakseen että näistä ulosvenyttää sen heissä olevan sisellisen Viisauven, oli Otavan toimittaja, koska hään otti oijastaaksecn Rühsin "Finland och deß Innwånare *)." Siitten on myös opettaja F. I. Mone, Heidelbergissa, kir-

---

*) *Ruohtalaisessa Oppimus-Tievustuksessa* (i Swenska Litteratur-Tidningen). Lue näitä Tiiustuksia v. 1817, p. 371—382. Tätäkin oisi jo moni mielellään moittinut jos oisi vuan käsi käynyt parempoa pannakseen. Luepas v. Schröterin Finnische Runen, esipuheessa IX. p. ja Oskyldigt Ingenting, Åbo 1821, p. 68 & 76. Tässä sanotaan minua pois kieltäneen Suomalaisille olleen *Salauksia* (Myther), ehkä se oli minä joka *ensin tätä ilmoitin*. Sillä *Salaus* merkihtee minun mielestään yhen *luonnollisen tavan* (ett sinligt sått) *että selittää, tahi salata henkellisiä asioita, taivaallisia toteita, ja käsittämättömiä tapauksia* — ei että palvella epäjumaloita, uskoa heitä, ja rukoilla joutavia kuvia, nimiä, ihmisiä, tahi muita seittyisiä; niin kuin muut tätä pitäävät. (Lue Ganandeiia, m. m.)

jassansa Symbolik und Mythologie der Alten Völker, painettu Leipzigissa 1825, 8:o koetellut käsittää tätä heijän sisällistä *). Mutta näitä selityksiä ei ouk muuten arvattavia, kuin ainoastansa ensimäiset kokeet, näitä käsittellä. Koska nyt kansasta katoisi tämä vanha luonnollinen Viisaus, ja kansan vanhimmat rupeisivat puuttumaan taikauksiin ja mualliseen turhuuteen, niin sovittivat mitkä taisivat näistä vanhoista viisaus-runoista näihin loihteihin, syntyihin ja sanoihin; ja sillä tavalla on selitettävä mitenkä hyö löytyy heissä siseentunkeitut ja sovitetut toiseen tarkoitukseen. — Tämä oli se *toinen Suomalaisten Viisaus-oppi*.

Se *kolmas*, joka jo on tykkänänsä katonut, on mahtana ehkä olla kaikista vanhin ja enin valaistu **). Minkälaiset ne viisahimmain opetukset lie olleet, emmöö eneä tunne; ainoastansa niitä pieniä sipaleita, jotka suljettu vanhoissa sananlaskuissa ja vertaus-puheissa, oli hajotetut ja

*) V:sä Osassa, p. 43—66. Tästä oli muutamat sipaleet otettu, ja Ruotiksi toimitettu Sanomien Åbo Underrättelser ensimäisissä numeroissa, v. 1824.

**) Tätä nähään siitä, ettei tämä niin kuin muihen kansoihen Viisaus-Opit ilmisty muallisella tavalla tahrattu ja sotkettu pimeyvellä ja mieli-sokeuvella, vaan osoittaiksen ymmärrykseltä käsitetty, ja toimitettu opetuksissa ja neuvomisissä. Senpä tautta suomalaisilla ei vanhuutessakaan löyvätty *Jumalan kuvia*, eikä *huoneita*, eikä *uhria*, eikä *palvellusta*, eikä *uskomusta* (troslära, religionsbekännelse). Sillä kaikki suljettiin heijän viisauven opissa; ja se toimitti kaikkia.

levitetyt ympäri koko muan, oommo myö harjoittanneet kokoonhakea, että heistä suaha jota kuta tietoa näistä Vanhoin Suomalaisten ajatuksista ja Opinkeinoista. Näistäkin ovat jo suurin osa hävinneet, ja häviävät vielä päivä päivältä. Kuinka harvoin eikös heitä nyt eneä puheissa mainitak? Ainoastansa vanhoin suussa heitä ehkä vielä tavataan. Viisaat ja Tietäjät ovat myöskin puolestansa kokenut heitä mielessänsä pitää, että niillä tietojansa lisätä. Että hyö ovat kaikista Suomalaisten opinkeinoista ne *vanhimmat* ei maha ykskään epäillä. Sillä ilman sitä että Sananlaskun *ymmärtämyksessä* *) osotetaan että hyö ovat perin vanhat, niin tätä nähään jo *kielestäkin*, jossa tavataan sanantapoja **), jotka nykyisestä Suomenkielestä ovat pois heitetyt. Toiseksi siitäkin että hyö ovat *levitetyt* ei ainoastansa ympäri koko Suomenmuan, mutta myöskin, Aunuksessa, Ingerissä, Eestissä ja Virossa, ja missä vuan Suomalaisia kansoja löytyy; kolmanneksi heijän *rikotusta* ja *murretusta luonosta*, josta

*) *Ymmärtämys*, begrepp.

**) *Sanantapa*, konstruktion. Se on merkillistä että Suomen kielessä ei löyvy sitä sanoa: jag äger; joka toimitetaan puheella: *minulla on* (jag har); vaan näissä vanhoissa sanan laskuissa, niin ei aina löyvy tätäkään. Sillä, tahi se on poisheitetty lyhyyvän ja someuventautta, tahi sitä ei tarvittu eikä tahottu, e. m. *Tekeminen, luotut lapset; syöminen, tehtyt evähät.*

josta nähhään että ne ovat katkaistut ja otetut vanhoista kavonneista Runoista; neljänneksi siitä *viisauesta ja mielen valaistuksesta* joka heissä ilmoittaiksen, ja joka näyttää, että se kansa jossa heitä harjoitettiin ja arvossa piettiin, mahtoi olla yks toinen kansa, kuin se taikauksihin joutuneen. Myö taijamme vakavasti piättää, että ne ovat hyvinkiin niin somaat ja soreet, kuin ne kauniit Opetukset, jotka Greekalaisten ja Ruomalaisten Oppineet toimittivat heijän kirjoissansa, ja joista hyö ovat tulleet muailmassa mainituksi. Meijän Suomalaiset vertaukset, ei ainoastansa ole rinnallen veittäviä, vaan monesti myös jalompia näitä heijän ajatus-juohtumuksia ja puhenparsia *).

*) E. m. Suomalaiset sanoovat: *Pouta pilvien perästä, suvi suuresta lumesta*, Ovidius: *Nube solet pulsa, candidus ire dies;* Suomalaiset: *Joka syytäk suuttuu, se lahjoitak leppyy;* Publius: *Bonum ad virum cito moritur iracundia*, etc. Muita tälläisiä välitöksiä löyvät jos lueskentelet *Diss. de Prov. Fenn. p.* 29—40. Muistettava on myös, että nämät Suomalaiset *Sananlaskut* ei oukkaan seittyisiä kuin monen muihen kansan, e. m. Ruohtalaisten. Sillä heijän ovat ainoastaan joutavat sanat jotka pistetään puheissa, irvistelemiseksi (på ironi, skämt), vaan ei opetukseksi; eikä heissä löyvy sitä jaloa aatosta, (den höga idée) eikä sitä suloista juohtumusta (den sköna poesi) kuin meijän vertauksissa, jotka osottaavat sivistys-puheita (moraliska sentenser, sedespråk) ja muita oivallisia opetuksia. Sen eistä se on myös mahotoin että Ruohtalaisten sananlaskuista valmistella jota kuta kokonaista tahi varsinaista, joka toimittais heijän Opinkeinoja. Ne ovat suurin osa niin harjattomat ja roakat, että käypi karvasti heitä kuun-

Myö ja'amme sen eistä **Vanhoin Suomalaisten Viisauen ja Opinkeinon** kolmeen erinäiseen ja erilaiseen luatuun; ja pitämme uskottavaksi että kukin opetusluatu on vuorollansa loistanut meijän muassa. Nimittäin ensin se **Viisaus**, kuin *vanhoissa sananlaskuissa* on suljettu; toiseksi se **Viisaus** kuin toimitetaan *vanhoissa luonnollisissa Viisaus-runoissa*, *ja tarinoissa*; ja kolmanneksi se **Viisaus** kuin heijän *taikauksissa ja loihtimisissa* on salaistu. Ne jotka eivät suostu tähään jakamiseen, niin tehköön toisen paremman! Ne jotka tuas luuloovat että kaikki nämät opetus keinot ovat yhellä ajalla suattaneet sopia Suomalaisten suuhun, niin pitäköön luulonsa. Piäasiassa se on yhtä, jos olivat yhellä tahi eri ajalla, ainoastansa ne ovat siinä olleet. Mutta tällä tavoin minä luulisin parraittain taitavan näitä selittää; ja pi'än mahotoinna että kaksi eli kolmet erinäistä uskomusta ja oppimusta yhellä ajalla oisi yhessä kansassa yhtä toimittavaiset; sillä yksi heistä oisi aina painava niitä toisia alaasak, niin kuin sanalaskussa sanotaan: *"ei kahta kuninkasta yhteen linnaan sovi."*

---

nella valaistuneilla korvillä, niin kuin, e. m.: Den som ger så att han tigger, han skall slås så han ligger (?) — Hårdt mot hårdt, sa' käringen då hon bet i sten (!) — När tranan går i dans med stod-hästen, får hon brutna ben (?) Semmoisia suat koko kontillisen, jos tahot lukea Grubbin *Penu proverbiale*.

Sillä se näyttäisi minusta ikään kuin mahotoin, että sama kansa joka seuraisi sen Viisauven kuin seilytettiin vertauksissa, taisi nouattaa joutavia ja turhia Poppamiehiä ja taikaus-tekiöitä, tämä ei ouk suinkaan mahollista muuten, kuin että nämät tietämykset harjoitettiin eri ajoilla *). Tämä ilmoittaaksen vielä selvemmin, kuin molemmat nämät opit veitään rinnallen, selitetään, selvitetään, ja välillänsä verroitetaan.

Myö aivomme jo v. 1818 tarkemmin selittää tätä Suomalaisten vanhoa viisautta yhessä Juttelemuksessa, nimitty: *Dissertatio de Proverbiis Fennicis*, josta ensimäinen Osa mainittunna vuonna painettiin Upsalassa. Tämä Yritys, jota tässä olemme uskaltannut, on arvattava niin kuin yks jatkamus tästä meijän juttelemuksestamme, kuitenkin sillä tavalla otettavaksi, että se itekseen on arvolta kokonaiseksi luettava. Ne jotka tahtonoon näistä meijän Sananlaskuista selvämmin tietoa, niin osotamme myö siihen.

Viimeiksi tahomme muistutella ettei näistä ouk aivan kaikki luettava peri vanhoiksi; sillä muutamat ovat ehkä syntyneet myöhäisempinnä aikoinna. Sitä myöten kuin uuet elämänkeinot, laitok-

---

*) Että hyö oisivat kukin, eri paikallansa, tahi erinäiseltä Suomenkansalta harjoitettu, — siihen uskoon ei o mikä meitä vuatimassa.

set ja asetukset, muuttaavat kansan vanhoa elämänkertoa, sitä myöten ehkä myös syntyy joita kuita uusia sananparsia ja mielen tarkoittamuksia. Mutta kansan mieli ej hopussa luovu, eikä erkane vanhoista tavoistansa, sen eistä ovat myös hänen vanhat aatokset ja sananlaskut hänessä pysyväiset ja juurtuvaiset. Jos muutamat ovat muka muuttuneetkin, niin se on ainoastansa ulkonaisessa puvussa ja piiroksessa, vaan sisellensä toimittaavat hyö kuitenkin kansan vanhoja aatoksia. Sillä jos myö tarkemmin tutkistelemme ihmiskunnan nykyisiä että entisiä aikoja, niin löyvämme myö, että hyö jo niissä kaikkin vanhimmissakin, osottaavat samat mielet, samat halut ja himot, samat avut ja hyvyyvet, samat tunnot ja taijot, samat teot ja työt, kuin nytkin. Sanalla sanottu, myö havaimme että ihmisen luonto on aina ollut yhellainen, ilman muuttumata, että hyö ovat olleet hyvät ja pahat, pahat ja hyvät, kummaistakin, molemmiss' ja vuorotellen. Mikä on siitten muuttuua — ellei luonto? Se on ne erinäiset tavat ja käytökset, joilla tämä luonto on ihmisissä ilmoittainnaan ja vaikuttainnaan; ne erilaiset tarkoittamukset (åsigter) ja mielen hoivauttamiset, jotka koroittaavat tahi alentaavat meitä meijän mielessämme, meijän luontoamme ja olentoamme, Jumalallisiksi tahi luontokappaleiksi, henkellisiksi tahi pahapäiväisiksi mua-eläiviksi. Meijän luonto on aina vihelliäinen

ja puuttuvainen, vaan se on viisaus ja mielen valaistus joka on häntä hoivauttava, ja jotka ovat meillen oikian arvon ja kunnian antava. Sillä viisaus ja Opinkeinot ovat aina muailmassa ihmisiä hallinneet ja onnistanneet; jotka ovat olevoinaan heijän piämiehiä ja suattajoita, ovat ainoastansa tämän toimittajat ja palveliat, uskolliset — jos ovat oikeen tätä käsittänneet ja harjoittanneet, uskottomat — jos ovat käyttäneet sitä viärin. Hyö homehtuuvat ja katoovat toinen toisese perästä; ainoastansa viisaus ja Totuus elää iankaikkisesti, ja ovat ikuiset niin kuin Luoja, josta ne ovat lähteneet. Käykämme sen eistä muailman opinlaitoksia tutkistellen, työ jotka harjoittate viisautta, ja levitätte ihmisillen mielenvalaisemusta! Myö Suomenpojat, meijän tuloo meijän piävanhimpiä tiiustella! Se on kauniin luettavaksi meijän töistämme, oppia tuntemaan meitä ihtiämme ja meijän vanhempiamme. Sillä kuin tiiustamme heitä, heijän tapoja, heijän käytöksiä, heijän toimituksia ja opetuksia, ja piemme nämät heijän vanhat muistot arvossa ja kunniassa, niin myö meijän Vanhoissamme kunnioitamme meitä ihtiämme, ja suamme muiltakin sen arvon, kuin on niillen tuleva, jotka pitäävät kunniastansa vaarin; mutta jos myö halpaaksi kahomme ja ouoistamme tätä meijän omoo sukua, näitä meijän omia vanhempiamme, niin myö sillä häpäisemme meitä ihtiemme, ja tulemme muiltakin an-

sion perästä pietyksi pilkan ja nauron alaissa. Senpä tautta jokainen kansa tahtoo mieleen johtattaa heijän esivanhempien elämätä, että sillä kohottaisivat keskenänsä innon ja luonnon, nouvattamaan vanhoin jaloutta ja kylkemään heijän turhuutta. Ainoastansa myö Suomalaiset, myö vieraistumme ja kajoomme omoa kieltämme ja omoa sukuamme, tahi toisinpäin sanottu, meitä ihtiemme. Ehkä jos oikeen tuntisimme meijän perujamme ja meijän omia vanhuksiamme, jos oikeen käsittäisimme meijän vanhoin viisautta, rehellisyyttä ja urhollisuutta, jos oikeen ymmärtäisimme, meijän omoa hartautta ja vakautta, niin meillä oisi ehkä syytä kyllä kiittää ja ylistää meijän isiämme, ja koroittaa meitä ihtjämme rinallen muihen kansoihen. Kuin nyt kuulemme tässä heijän aatoksia ja opetuksia, heijän tapojansa ja neuojansa ikään kuin heijän omasta suusta, niin tarkoittakaamme näitä heijän sanoja meijän mieleemme, ja muistakaamme heitä meijän syvämessämme, että ne mahtaisi sytyttää meissä innon heitä nouvattamaan, että ne mahtaisi kasvattaa meissä rakkautta hyvyyteen ja visauteen, ja suattaisivat meistä miehiä heijän mokomia.

Mutta kiänäitkämme takaisin keskustelemaan heijän vertauksia. Että näihen joukossa löytyyvät niin varsin harvat jotka toimittaavat heijän opettuksia henkellisissä asioissa, on siitä selittävä, että

ensin Paavilaisen, ja siitten Lutheruksen Oppi, on heitä ulostunkena. Muissa elämän käytyksissä ovat muka viljaisemmat. Nämät jotka nyt tässä julistetaan, olen minä ulos valinnut niistä moneista kootuksista, jotka minä jo nuorra kokoisin korvessamme, ja joihen kanssa minä olen verrannut muihenkin kootuksia *). Uskottava on, että vielä löytyy meijän maassamme moni kaunis vertaus, joka oisi tähän soveltua, sen tautta maamiehet! kehoitta-

*) Se ensimäinen kootus jota tunnemme, on Laurentius Petri *Liber Proverbiorum Fennicorum*, lisätty hänen pojalta Gabriel Tammelinilta, ja vihtoin Henric Florinin toimituksen kautta Turusa painettu v. 1702. 8:o, tällä nimityksellä (unter denna tittel) *Vanhain Suomalaisten Tawaliset ja Suloiset Sanan Laskut, mahdollisuden jälken monilda cootut, ja Nyt vastudest ahkerudella enätyt.* Näistä mahtaa suurin osa olla koottu Turun ja Porin liänissä, koska heillen ei ouk ollenkaan se luonto ja tarkoittamus kuin niissä peri vanhoissa. Siitten painattimmo myö sitä jo mainittua Juttelemustamme, Upsalassa v. 1818. Samanna Vuonna toimitti Judén Viipurissa yhtä isoa koottusta, nimellä: *Valittuja Suomalaisten Sanan laskuja.* Mutta näihenkin joukossa oli veitty äijän paljo Ruohin kielestä suomenettuita, jotka ei paljon toimita mitään. Mutta se on meistä lystin, että hään v. 1816 painatti Viipurissa *Uusia Sanan Laskuja* (?) jotka kaikki ovat (jos ei erehtymme) hänen omia tekemiä. Myö olemme jo osottanut että se sana *Sanalasku* toimittaa vanhuutta ja jota kuta kansasta vajunutta (l. *Diss. de Prov. Fenn. p.* 22). Ehkä näihen joukossa muutamat saattaa olla toiset vanhempia, toiset nuorempia, niin täytyyvät kuitenkin kaikki vanhuueltansa olla ikään kuin vahvistettu. Että *kirjuttoo yhöllen kansallen Sanan-laskuja*, oisi yhtä kuin että tarjota housujansa Väinämöisellen; ja että nimittää heitä *uusia*, on yhtä sopimatoin kuin sanoa näitä olevan Seppä Ilmarisen ompelemia.

kaamme toinen toisiamme, näitä vastapäin muistihimme kirjutella, että jos minä eli kuka toinen meistä ottaisimmo näitä vasta selvittääksemme, että mahtaisimmo tehä sitä yhteiseksi hyväksi, ja kansan kaiken kunniaksi.

Viho viimeiseksi, suan minä vielä mainita, etten ole tainnut asettaa näitä Opinkeinoja niin lomattain kuin oisin tahtoina; se ei ouk tilkuista tehä jota kutä ehyttä ja kokonaista. Käypi se muutenkin vasten karvoja sovitella eriluatuisia ja vastenluontoisia aineita, yhteen paikkaan tahi poukamaan. Mulla on ollut työtä kyllä tasoitella heitä niin kuin nyt ovat vississä joukoissa ja lohkareissa; erinomattain kosk' en ole tahtona omilla sanoillain heitä niotella ja käsitellä. Että suaha heitä toinen toisesek tointumaan, olen minä jollon kullon kahesti maininnut yhtä sanoa *). Että muutoinkin tämä koittelemus on viheliäinen ja puutoksen alainen, havaihtoo jokainen; mutta muistakaatte myös että se on ihan ensimäinen **), ja minun alottamain!

---

*) Koska suurin osa näistä sanalaskuista, on vertauksia, ja vertaukseen tarvitaan kahta asiata (jotka välillänsä verroitetaan), niin ovat hyö myöskin kaheltapäin otettavat. — **) Ne toiset Toimittajat ovat ainoastansa heitä koonneet, mutta ei mikskään tarkoittelleet.

VANHOIN

R. W. Ekman Kuv. ja piirittännytt.

Hämäläinen

Talvi voatteissaan.

Vanhoin Suomalaisten Viisaus.

Sisällenpito.

Ensimäinen Lohko.

a) *Jumalasta.*

I. Luojasta, 1. Hänen luomisen töistä, 2. H. luovuista, 3. H. Kaikkitietävyyestä, 4. H. Armollisuuesta, 5, 666. (*H. Avullisuuesta* 9, 268, 680. *H. Hoivauttamisesta*, 912).

II. Rukouksia Hänellen. Hyvästä vuos-tulosta, 6. Hyvästä Ajan-kulusta, 7—9. Mielen-valaisemisesta, 10, 584. Ruumillisesta nautinnoksesta, 11, 607. Muusta moallisesta lahjoittamisesta, 12.

III. Jumalan-palveluksesta. Ulkonaisesta Jumalan-palveluksesta, 13, 99. Jumalan siunauksesta, 14, 418. Peätös Jumalaan luottamisesta, 15.

b) *Ihmisestä.*

IV. Inhimisestä. Hänen olennosta, 16. H. luomisesta, 17. H. luonnosta, 18. H. tavoista, 19, 115. H. mielestä, 20. H. i'ästä 21—25, 344. H. henkellisestä luonnosta, 26. H. eteensä aattelemisesta, 27. H. elämän kerrasta, 28, 29, 617. (*H. elämisestä*, 193, 1124, 1131). Peätös ihmisen sukukunnasta, 30, 31.

c) *Iankaikkisuuesta.*

V. Iankaikkisesta elämästä ja kuolemasta, 32. Yhestä toisesta tulevasta elämästä, 33. Yhestä tiilin teosta tahi tutkimuksesta, meijän töistämme, meijän kuo-

leman perästä, 34. (*Hyvyyven vihtoinkin kostamisesta, ja pahuuven palkkaamisesta*, 134, 513).

d) *Hyvyyestä ja Pahuuesta.*

VI. Hyvyyestä. Siveyestä, 35. Rakkauesta, 35, 46, 199. (*Vaimon rakkauesta miestänsä kohtaan*, 315—317. *Hänen rakkauesta lapsiansa kohtaan*, 318, 319. *Miehen rakkauesta vaimonsa kohtaan*, 288, 318. *Hänen rakkauesta lapsiansa kohtaan*, 460, 461. *Lasten rakkauesta*, 438. *Luonto-kappalein rakkauesta*, 46. m. *)). Totuuesta, 36. Hyvistä tavoista: Avullisuuesta, 37, 38. Antamisuuesta, 39, 40, 167. Alentelemisuuesta, 41. Sovittamisuuesta, 42. Anteeksi-antamisuuesta, 43. (*Armollisuuesta*, 198). Suosioisuuesta, 44. Ystäväisyyestä, 45, 87, 323, 618, 720, 903. Kohtulisuuesta, 47. Kunniallisuuesta, 48—50. (*Kunniasta*, 55, 165, 436). Hyvyyen harjoittamisesta, 51. Hyvyyen arvosta, 52, 96, Hyvyyen ansiosta, 53. Hyvistä, 53, 54, 39. Peätös hyvästä elämästä, 55.

VII. Pahuuesta. Pahoista, 56, 39. Pahan teoista, 57. P. luonnosta, 58. P. tuntemisesta, 59. P. menestymisestä, 60, 61. P. iloitsemisesta, 62. P. ilosta, 63. P. mieli-suosiosta, 64, 65. P. mielen-nouvattamisesta, 66—69. (*Pahoista sanomista*, 52). Pahoista tavoista: Viisastelemisesta, 70. Vilpistelemisestä, 71, 72. Puheen-pettämisestä, 73, 74. Valehtelemisesta, 75, 76. 586. Kielenkantamisesta, 77, 78. Soimauksista, 79, 80. Panettelemisesta, 81, 82. Reävämisestä, 83, 84. Haukkumisesta, 85, 86. Puheen-juoksuttamisesta, 87, 88. 323, 537. Puheen

---

*) M. merkihtee; *muistuttamuksessa* (i noten, anmärkningen).

nostamisesta, 89, 90. Pilkkoomisesta, 91, 92. Kiittelemättömyyestä, 93, 94. Turha-kiittämisestä, 95, 96. Moailman-kunnioittamisesta, 97. Kevyt-mielisyyestä, 98. Huikentelevaisuuesta, 99. Sanan-syömisestä, 100, 278. Huoruuesta, 101. Varastamisesta, 102—105. (*Varkahasta*, 98, 99, 101, 106). Luulemisesta, 106, 197, 205, 548. Katehtimisesta, 107, 108. Vihasta ja Vainosta, 108. Syvämmenkovuuesta, 109, 110. Armahtamattomuuesta, 111. Ylönmielisuuesta, 112. Ylpeyestä, 113. Tuhlaamisesta, 114, 116. Pelistä, 115. Veärin-hyötymisestä, 116, 47. Itaraisuuesta, 117, 118. Saitaisuuesta, 119, 120, 705. Ahneuesta, 121, 122. Kylän-juoksemisesta, 123, 300. Pahan liikkumisesta, 124—126. P. Ilmistymisestä, 127. P. parantamattomuuesta, 128. P. syyttämättömyyestä, 129. P. katomuksesta, 130. P. surkuttelemisesta, 131. P. palajamisesta, 132. P. puhistelemisesta, 133. (*P. pelvosta*, 53. *P. palkasta*, 134). Peätös pahasta elämästä, 134.

e) *Muutamia opin Peä-toteita.*

VIII. Ajasta ja Avaruuesta, 135. Tyhjyyestä, 136. Olemisesta, 137. Sikiemisestä, 138, 423. Ymmärtäväisyyestä, 139. Tähtien tietämyksestä, 140.

Toinen Lohko.

Seästä ja Vuoen-ajoista.

IV. Vuosista ja Vuuven ajoista. Keväästä, 141, 942. (*Keväin niska*, 152. *Keväiset tuulet*, 181). Suvesta, 142, 1129. Kesästä, 143—149, 1129. (*Kesä-teitä*, 878). Syksystä, 150—153. (*Syksyn niska*, 152. *Syksyiset yöt*, 126. *Syksyiset tuulet*, 181). Talvesta, 154—162, 143. *Talven jatko*, 152, 181. *Taka-talvi*, 147, 148,

173. *Talvi-teitä*, 878). Vuuven varasta, 163—168. (*Vuosiveroista*, 166, 1041.

X. Ilmasta, Pouvasta, 169—172, 174, 176, 182, 183, 185. Ruskosta, 173, 174. (*Syksy R.*, 173. *Kevät R.*, 173. *Ilta R.*, 174. *Oamu R.*, 174). Pilvisestä ja usmailmasta, 175, 176, 174, 344. (*Pimiä Pilvi*, 175. *Savinen P.*, 177). Sateista, 177, 178, 175, 183, 169, 170. (*Kasteesta*, 153. *Pakkaisesta*, 156—159, 161, 185, 186. *Vilusta*, 160, 162, 164, 1053. *Kylmästä*, 160, 147, 148. *Hallasta*, 153, 154, 690, 1021—1023. *Kovasta ilmasta*, 653. *Tuiskusta ja pyry-ilmasta*, 158. *Lumesta*, 158. *Suvesta*, 158. *Lämmästä*, 149, 162, 164. *Päivän sapesta*, 169, 178, 769. *Sään S.*, 171. *Kuusta*, 812. *Pysty-K.*, 170. *Lauku K.* 170. *Kuun kehästä*, 178. *Otavasta*, 140, 812. *Tähistä*, 812, 841).

XI. Tuulesta, 179, 180, 990, 110. (*Vasta T.*, 179, 188, 281. *Myötä T.* 990). Syksyisistä T. 181. Keväisistä T., 181. Pohjos T., 182, 183. Itä T., 184, 185, 183, 338. (*Iän ilmat*, 185, 157. *Iän pakkaiset*, 186, 185). Länne T., 186. Erinäisistä T., 187. Pahasta seästä, 188, 170, 185.

Kolmas Lohko.

Ihmisten erinäisistä elämän kerroista.

a) Hallituksesta ja kansan Säävyistä.

XII. Hallituksesta, 189. Kuninkaasta, 189, 1117. (*Hänen Puvusta*, 190, *m. H. matkoista*, 190). H. palvelemisesta, 191. H. käskyn käyttelemisestä, 192. Alamaisten käyttämisestä, 193.

XIII. Moan-oikenesta ja Laista. Lain laittajoilta oivalttettavaksi, 194—198. Riitoin karttamisesta,

199, 640, 643. (*R. Kasvamisesta*, 631). Riioista ja riitamiehistä, 200, 626, 680—682. Heijän asioista, 201, 882. Asiau ajamisesta, 202. A. ajajasta, 203. A. tutkimisesta, 204. Luultuista, 205. Voitettuista, 206. Syyllisistä, 207, 380. (*Pahan-tekiöistä*, 59, 207). Rauvotetuista, 208. (*Vierasmiehistä*, 104, 613, 614). Sovittamisesta, 209. Joutavista juttuloista, 210. Lahjoista, 211. Lain kääntelemisestä, 212, 213. Juttuin julkeuesta, 214, 215. Rikkain ja köyhäin riioista, 216—219, 680—682. Tuomarista, 220. Rankaisemisesta, 221—223, 204. (*Kurittamisesta. l.* Lapsista, XXI). Rankaistuksesta 224, 225, 207. Rankaistuksen vaikuttamisesta, 226, 227. Rankaisioista, 228. Rankaistuista, 229.

XIV. Papista ja Papin seätystä, 230. (*Hänen näöstä*, 312, 780). H. kylään tulemisesta, 231. H. ravinnoksesta, 232, 233. H. puheista, 234. H. soarnasta, 225, 236. H. otoista, 237, 238. H. talouesta, 239. H. viran arvosta, 240, 241. (*H. lapsista*, 233). Lukkarista, 242, 243.

XV. Ruununmiehistä ja muista Herroista. Ruununmiehistä, 244—246. Muista virkamiehistä, 247—249. Herroista, 250, 251, 232, 755, 190, m. Heijän matkoista, 252, 253. H. kohtaamisesta, 254—256, 905. H. käskyläisistä, 257, 258. H. veijoamisesta, 259, 260. Hoviloista tahi moisioista, 261, 262. H. noapuristausa, 263, 264.

b) *Ihmisen yksinäisestä elämästä.*

XVI. Miehistä, 265, 247, 660, 708, 858, 17. Heijän näöstä, 266. (*H. nimestä*, 83, 84). H. luonnosta, 267. (*H. mielestä*, 453, 269). H. toimesta, 268. H. ymmärryksestä, 269. H. järjellisyyestä, 270. H. Hartauesta,

271, 272. H. tavoista, 273, 274, 667, 115, 617. H. Sanasta, 275, 276. H. Puheesta, 277, 278. H. Lupauksista, 279, 280. H. mielivakaisuuesta, 281, 282. H. urhollisuuesta, 283. H. jalouesta, 284, 409. Huonoista mies-retkaleista, 285, 286. (*Pelkurista*, *l.* Torasta ja tappeluksista, XXIX. *Varkaista*, *l.* Pahuuesta, VII). Avio-miehistä, 288, 289, 319, 407. Pojista, 290—292, 657. Nuorista miehistä, 293—295. (*Vanhoista ukoista*, 299, 301, 317, 321, 907).

XVII. Vaimoväestä. Vaimosta, 296, 293, 1031. Hänen kotona-olemisesta, 297—300. Kotonaisesta vaimoväestä, 301, 302. Avio-vaimoista, 303—312, 407. (*Akoista*, 299, 300—340, 462. *Kauneista*, 304—307, 378, 379. *Rumista*, 304—308, 311. *Riitelevistä*, 309. *Toruvista*, 310, 309. *Tekeväisistä*, 309, 303. *Vireeistä*, 427, 457. *Laiskoista*, 311, 312, 427, 457). Vaimon kauneuesta, 313, 314, 263, 264, 354. Hänen rakkautta miestänsä kohtaan, 315—317, 909. H. helleyttä lapsiansa kohtaan, 318. H. vaivaa lapsistansa, 319, 320, 778. H. suotta-suuttumisesta, 321, 322. H. puheen-juoksuttamisesta, 323. H. älystä, 324, 325. H. arvosta, 326, 327. Pahoista vaimoista, 328—334, 376—379, 382. Vaimon vallasta, 335, 334. Ämmäin torasta, 336—340; 634, 635. (*H. tappeluksista*, 645. *Naiseista*, 292, 753, 901). Piioista ja Tyttölöistä, 341, 342, 328. Heijän kypsymisestä, 343. H. vanhaksjoutumisesta, 344. H. houkuttelemisesta, 345. H. viettelemisestä, 346. H. vallottamisesta, 347. Piikaisuuesta, 348—350. Piioin naittamisesta, 351—356, 366, 392. Heijän miehellen toivomisesta, 357, 302, 369. H. naimisesta, 577. Morsiammista, 358—360, 319, 416, 426. Nuorikoista, 361, 424. Naineista, 362. Naimattomista, 363.

(*Jätetyistä piioista*, 384). Pietyistä piioista, 364—366. (*Lapsen soaneista*, 128, 902). Huorista, 367, 368, 380, 98, 99, 101. Leski-vaimoista, 369, 370. Vaimoväin toivotuksia, 371.

XVIII. Kosiomisesta ja Naimisesta. Vaivaisten ja köyhäin naimisesta, 372, 373. Rikkain naimisesta, 374, 375. Kosiomisesta, 376—379. Rutto-naimisesta, 380, 381. Hätä-naineista, 382, 383. Vanhoin piikoin naimisesta, 384. Noapurin-naimisesta, 386—388. (*Koti-naimisesta*, 386, 387. *Kaukoo-naimisesta*, 386, 387). Pahoista naiseista, 389, 390. Heijän erosta, 391. (*Neitoisten kauppittelemisesta*, 395, 396). Piian valittajoista, 385. Kosiasta, 392. Sulhaisesta, 393, 358, 401. Puhehmiehestä, 394, 353. Kättäilemisestä, 395, 396. (*Kihlamisesta*, 392). Vaimon rikkauesta, 397—399. Naimisen puheista, 400.

XIX. Aviosta. Yksinvaimoisuuesta, 401. Yksinnaimisuuesta, 402—404, 356. Halauksista ja likistämisestä, 405, 406. (*Suun-antamisesta*, 405. *Muista hyväillemisistä*, 406).

XX. Sukulaisuuesta, 407. Vanhemmista, 408, 409, 432, 441, 442, 445. Veljistä, 410—412, 648. (*Pojista*, 454. *Tyttäristä*, 417, 454, 455, 82, 613, 619, 128, 101). Kälyksistä, 412. Tätilöistä, 413, 904. Apista ja Anopista, 414. Väyystä, 415—417, 360. Miniästä, 418, 419, 417. Lankoksista, 420. Muista omaisista, 420—422.

XXI. Lapsista ja heijän yläskasvattamisesta. Heijän syntymisestä, 423. Sauna-vaimoista, 424, 1119. Lapsen saunasta, 425. Heijän tuuvittamisesta, 426, 427. H. ruokkimisesta, 428, 429, 474. (*H. imettämisestä*, 448). H. itkemisestä, 430, 431. H. hoivauttamisesta, 432, 433. H. nuhtelemisesta ja kiittelemisestä, 434, 435. H. kurit-

tamisesta, 436—444, 198. H. opettelemisesta, 445, 446, 4"3. H. mielestä, 447, 448, 453. H. mielen-tarkoittamisesta, 449, 456. H. muistamisesta, 451. H. oppivaisuuesta, 452, 453. H. syvämmen luonnosta, 454—456. H. luonnon erinkaltaisuuesta, 457. H. hyvista merkkilöistä, 458, 459. H. Vanhemmien huolenpiosta heistä, 460. H. vanhempiin toivotuksista heistä, 461. (*H. mieheksi joutumisesta*, 291, 657). Vanhoin akkoin kasvattamia, 462. Kelvottomista ja pahankurisista lapsista, 463—465. Laiskoista lapsista, 466. Lasten hyvään tointumisesta, 467, 468. Vieraista lapsista, 469, 470. Turvattomista L. 471. (*Armottomista L.* 519—521. *Köyhistä L.*, 692, 693). Lapsi-puolista, 472, 473. Lasten apua, 474. L. sikiämisestä, 475, 128.

XXII. Nuoruuesta ja Vanhuuesta. Nuoruuen hulluesta, 476. Nuorukaisten iloitsemisesta, 477. Nuortein kilpeyestä, 478. N. viriäisyyestä, 479. Heijän vanhenemisesta, 480, 481. H. vanhaks pyrkimisestä, 482, 483. Vanhoin viisauesta, 484, 476. V. elämän kerrasta, 485. (*Heijän vanhenemisesta*, 480—483). H. muistamattomuuesta, 486, 487. H. voimattomuuesta, 488, 489. H. virkistymisestä, 490. Nuortein ja vanhoin luonnosta, 491.

XXIII. Viisauesta ja Hulluuesta, 492. Erotus tyhmän ja viisaan puheissa, 493, 494. Eroitus heijän käytöiksissä, 495, 496. Erotus heijän ajatuksissa, 497, 498. (*Hulluista*, 435, 494, 495, 498—507, 510, 543, 559, 631—634, 1014. *Narriloista*, 291, 83. *Hätäisistä*, 380, 381, 383. *Heikoista*, 347. *Houkoista*, 345. *Mielettömistä*, 345, 346, 504, 505, 555. *Järjettömistä*, 505. *Sokeista*, 507. *Mykistä*, 494. *Rohkeista*, 1103. *Väkevistä*,

580.

850. *Kainuista*, 1103. *Hämäläisistä*, 977. *Savolaisista*, 1061. *Meriläisistä*, 1002, 1032, 1061. *Mustolaisista*, 63. *Pakanoista*, 240). Hullun puheen-pitämisestä, 499, 500. H. Puhuttelemisesta, 501, 502. H. neuvottelemisesta, 503, 504. H. teoista ja töistä, 505, 202. H. hyvän-tuntemisesta, 506. (*Viisaista*, 496, 497, 543, 554, 555). Viisauen villittelemisestä, 507—512. V. turvaamisesta, 513. (*Tietosta*, 197. *Oppineista*, 747).

XXIV. Surusta ja Murheesta. Murhellisen mielestä, 514. Murheen levottomuuesta, 515. M. vanhuuttamisesta, 516. M. laihuttamisesta, 517. M. huonontamisesta, 518. Armottomiin murheesta 519. Orvoisten murheesta, 520, 521. Itkusta, 522—524, 130, 138. (*Lapsen itkusta l.* Lapsista XXI). Murheen poisheittämisestä, 525, 526, 400. Surullisen syvämmestä, 527.

XXV. Toivosta ja luottamisesta, 528—532.

c) *Ihmisen kansallisesta elämästä.*

XXVI. Lauluista ja Lausumisista. a) Lausuista: Hoastamisesta, 533, 534. Puhumisesta, 535, 536. Puheen juoksuttamisesta, 537, 538. Sanomisesta, 539—541. Leikki-puheista, 542—544. Valhe-puheista, 545—547. Vanhoista puheista, 548. Loskariloista, 549—551. Puheen puutoksesta, 552. b) Lauluista: Laulamisen huvituksesta, 553. Laulun aineesta, 554—556. Runon luonnosta, 557. Laulajoista, 558, 559, 871. (*Soittajoista*, 561). Laulamisesta, 560, 562, 598. (*Lapsen laulamisesta*, 429). Laulattamisesta, 563, 564.

XXVII. Juominkista ja Juopumisesta. Juopuneista, 565, 690. Heijän juoneista, 566. H. tapauksis-

ta, 567, 568. H. levosta, 569, 570, 593. Tottuneista ja äkkinäisistä, 571—573. (*Juominkista*, 599). Juomariloista, 574. Heijän janosta, 575. Kaljasta, 576. Oluesta, 577, 578, 571—573, 581. Viinasta, 579—582, 630. Juoma-astioista, 583. Humalasta, 584, 585. Juopumisesta, 586, 581, 569.

XXVIII. Juhlista ja Vieraista. Joulusta, 587—589, 155, 230, 590, 592, 602, 687. (*Joul'-yöstä*, 371, 63). Laskiaisesta, 590, 591. Keyristä, 592, 593, 687. (*Peäsiäisestä*, 592, 594. *Helluntaista*, 1028, 1029. *Juhannuksesta*, 1028, 129. *Juhla oatosta*, 591). Juhla päivistä, 594, 595. (*Kynttelän Päivästä*, 141, 147, 148, 150. *Vapun P.* 1024. *Pietarin P.* 187. *Tuomaan P.* 187, 589. *Antin P.* 187. *Poavalin P.* 147, 148, 151. *Uolovin P.* 141, 150, 151. *Perttulin P.* 153, 947, 982. *Nuutin P.* 589. *Juhla ajasta*, 376, 377). Pyhän pitämisestä, 596, 778—780. Kestilöistä, 597, 601, 11. (*Pioista*, 351, 599, 620, 623, 695). Ilon kyllyyestä, 598, 594, 595. Häistä, 599, 600, 601. Ristiäisistä, 601. Hautaisista, 602, 400, 520, 521, 1133, 1135—1137. Vieraista, 603, 411, 648. Vierain kuhtumisesta, 604. Vierain kokountumisesta, 606. Vieraan varasta, 607, 606, 810, 1076. V. tulemisesta, 608. V. vastaan-ottamisesta, 609, 610. V. ravittamisesta, 611, 612, 758. V. keksimisestä, 613, 614. V. ajatuksista, 615. (*Tuttu-vieraista*, 605). Outo-vieraista 616, 617. Heijän tutuuttamisesta, 618. Renttu-vieraista, 619. (*Kuokka-vieraista*, 736). Vierain vähenemisestä, 620. V. lähtemisestä, 621. Emännän kiittäämisestä, 622. Vierain poismäntyjä, 623, 856. Vieraisiin käymisestä, 624. Isännäen ja Emännän vieraista, 625.

XXIX. Torasta ja Tappeluksista. Tappelemi-

sesta, 626—629. Syy tappelukseen, 630—633. Torumisesta, 634, 635. Pelkurista, 636, 637, 282. Kehujoista, 638, 639, 435. (*Kova-luonnoisista*, 283—281, 287). Kapinan karttaamisesta, 640—643. Lyötyistä, 644—646, 111. Veri-hoavoista, 647, 648, 223. Pahoin pieksetyistä, 649. Tapaturmasta, 650, 509.

XXX. Soasta ja Sota-Uroista. Soan onnettomuuesta, 651. Rauhan onnellisuuesta, 652, 651. (*Rauhasta*, 253, 681, 1139). Soan sanomista, 653. Sota-Sankareista 654. Tappelus-uroista, 655, 274, 228. (*Tappeluksista*, 626—629). Sota-aseista, 656, 862, 865. (*Miekasta*, 865, 865. 256. *Kilvestä*, 865). Soan käymisestä, 657, 658. Voittamisesta, 659, 660. (*Voitosta*, 215). Voitetuista, 661, 662. (*Sotamiehen vaimosta*, 800).

XXXI. Onnesta, 663—667, 658. Hyvästä onnesta, 920. Kovasta onnesta, 668—671, 662, 1034. (*Onnen-tyttärestä*, 665. *Onnellisista*, 97, 672).

d) *Ihmisen puuttuvaisesta Elämästä.*

XXXII. Rikkauesta ja köyhyyestä. a) Rikkauesta: Rikkain elämän kerrasta, 672—676, 261, 262. Heijän potevaisuuesta, 677, 678. H. kovaan tottumattomuuesta, 679. H. riioista, 680—682, 216—219. (*Vaimoin-rikkauesta*, *l.* Kosiomisesta ja naimisesta, XVIII). b) Köyhyyestä: (*Köyhistä*, 259, 680—695. *Heijän syvämmestä*, 41). Köyhän elämän-kerrasta, 683. Hänen vähästä varasta, 684—686. H. pioista, 687—689. H. juominkista, 690. H. ruumin-luonnosta, 691. H. lapsista, 692, 693. H. moahan vaipumisesta, 694. H. kuolemasta, 695. Onnettomista, 696, 997. Kerjäläisistä, 698—700, 109. (*Vaivaisista*, 263, 264, 368, 372, 373, 666, 669—671, 687, 695, 97).

XXXIII. Voatteista ja Puvusta. Voattein tarpehesta, 701. Kalliista voatteista, ja heihin pöyhistelemisestä, 702—705. Halvemmista voatteista, 706, 708, 702—705, 119, 1012. (*Nutusta*, 871. *Takista*, 366. *Turkista*, 179. *Nahka voatteista*, 179. *Vyöstä*, 871. *Housuista*, 1045. *Hameesta*, 10 2. *Paijasta*, 366. *Kypärästä*, 1014, 190, *m*. *Hatusta*, 190, *m*. *Rukkaisista*, 161. *Kintahista*, 567, 621. *Vantuista*, 160). Jalkineista, 709, 710. (*Kenkistä*, 704, 707, 709. *Suappaista*, 710. *Virsuista*, 905, 1045. *Sukista*, 337. *Töppöisistä*, 160). Puhastamisesta, 711, 712, 708, 1050.

XXXIV. Velasta ja Rahoista. (*Velan antamisesta*, 685). V. maksamisesta, 713, 714, 280, 869. V. tekemisestä, 715, 702, 1087. Lainatuista rahoista, 716. Lainan ottajoista, 717. Takaus-miehistä, 718. (*Rahoista*, 453, 216, 217, 720. *Raha-kukkarosta*, 453, 218, 721. *Kulta*, 684, 728. *Hopia*, 684, 728, 1040. *Vaski*, 684. *Tina*, 684. *Rauta*, 861, 111, 820). Rahoin vaikuttamisesta, 719, 720, 816, 818, 218. R. vaikuttamattomuuesta, 721, 278. R. kasvamisesta ja katoamisesta, 722, 895, 1040. Rahan hankkimisesta, 1040.

XXXV. Kaupasta ja Ostoamisesta. Kaupan teosta, 723—725, 892. Hätä-kaupasta, 726, 727, 380, 381. Kaupan pitämisestä, 754.

XXXVI. Moailman tyhmyyestä. Ulko-kullaisuuesta, 728, 729, 789, 70—72. Ylenemisestä toisen ansiolla, 730—732. Turvaamisesta toisen ansioon, 734, 735. Hyvyyestä omaksi voitoksi, 733. Hyötymisestä toisen vahinkosta, 736—738. Varon-olemisesta, 741, 742. Evun ehtimisestä, 741, 742. Ihtiään pitämisestä, 743, 744. Onnettomista kokeista, 745, 746.

e) *Ihmisen talollisesta Elämästä.*

XXXVII. Talosta ja talon asettamisesta. Talonpojista, 747, 748, 255. Talon toimesta, 749, 750. T. asettamisesta, 751, 752. (*T. elämästä*, 608. *T. pitämisestä*, 1087). T. hävittämisestä, 753, 754, 855. T. Isännistä, 755—758. T. Emännistä, 759—761, 298—300.

XXXVIII. Talon Eläimistä. Hevoisista, 296, 334, 335, 599, 188. (*Hyvistä H.* 390, 751, 263, 364, 562. *Häjyistä H.* 433. *Suurista H.* 763, 318. *Pienistä H.* 763. *Sota H.* 313. *Ratsas H.* 762. *Veto-H.* 898. *Palkka-H.* 818. *Ajetusta H.* 364. *Ruunasta*, 525. *Tammasta*, 322, 353, 395. *Oriista*, 322, 341, 675. *Varsoista*, 764—766, 433, 468, 469. *Suvikunnasta*, 764. *Rekivetoisista*, 766. *Kolm-talviaisista*, 766. *Hevoisen kaupasta*, 387, 395, 353). Hevoisten hyvistä merkkilöistä, 767—769, 326. Ruavaista: Nautoista, 770, 771. Lehmistä, 772—774, 776. (*Mahoista*, 1017). Häristä, 775, 776, 275, 599, 734, 735, 188. (*Pahoista H.* 58. *Sonnista*, 266, 386. *Juhtasta*, 289. *Karjasta*, 777, 422, 857. (Paimenista, 778—780, 734, 775, 777). Vasikoista, 781, 770, 501. Lampaista, 782—784, 757, 783, 958, 952. (*Karitsasta*, 784. *Vuonnista*, 782. *Vuohista*, 465, 317. *Pukista*, 712). Sioista, 785, 786, 312, 332, 466, 464, 736, 740, 752, 1073, 1039. (*Porsaista*, 463, 464, 782). Koirista, 787—802, 66, 73, 74, 93, 100, 221—226, 332, 605. Heijän vanhenemisesta, 790—792. Talon-koirista, 793—795. Rakki-koirista, 796, 797. Mehtä-koirista, 788, 799. Kalamiehen koirista, 80. Juoks-koirista, 801. (*Herroin koirista*, 257. *Pentuista*, 849. *Vanhoista koirista*, 92, 793—795. *Koiran haukkumisesta*, 85, 86, 635, 637, 885. *Heijän puremisesta*, 92, 329, 795). Kissoista, 802—804,

244—246, 331. Kanoista, 805—808, 375, 396, 638. Kukoista, 807, 808, 806, 375, 638. (*Kukon laulusta*, 564, 812, 885).

XXXIX. Orjista ja Palkka-väestä. (*Orjista*, 756). Orjin töistä, 809. Heijän mielestä, 810. H. oatoksia, 811. H. tevosta, 812, 813. H. palkkaamisesta, 814, 815, 419. Päivä-miehistä, 818. (*Heijän palkasta*, 168). Vieraasta että omasta työstä, 819. Työ-rahvahasta, 820.

XL. Taiturista ja kalun tekiöistä. (*Taijosta*, 829. *Taitavaisista*, 509). Rautioista ja sepistä, 821—823, 240, 241, 761, 1127. Heijän töistä, 922. H. maksamisesta, 823. Puu-sepistä, 824. Suutarista, 825. Ompelioista, 826. Kankuriloista, 827, 325, 430, 665. (*Villan-lyöjästä*, 240). Palkkaan tyytymisestä, 828.

XLI. Työstä ja Työn tiettämisestä. Työstä, 829, 623. (*Puun hakkoamisesta*, 202, 838, 840, 830, 437, 741, 838. *Kasken tekemisestä*, 1015. *Palon rovihtemisestä*, 306. *Aitan panemisesta* 809, 872, 1022. *Veräjästä*, 471, 327, 339. *Aijan vitaksista*, 661, 438, 440. *Seipähistä*, 412. *Kyntämisestä*, 835, 850, 859, 1014. *Mullostelemisesta*, 1018. *Kylvämisestä*, 1019—1025, 1030. *Siemenistä*, 1021, 1009. *Leikoamisesta*, 1019, 1021. *Puimisesta*, 929. *Jauhottamisesta*, 850. *Leipomisesta*, 472, 330, 331, 324. *Keittämisestä*, 689, 652, 503. *Olven panemisesta*, 760, 330. *Viinan keittämisestä*, 760. *Lypsämisestä*, 772, 773, 177. *Kirnumisesta*, 330, 860. *Lampain kerittämisestä*, 356. *Ketremisestä*, 828. *Kutomisesta*, 325, 665. *Soutamisesta*, 835, 236, 346, 993, 994, 998. *Niittämisestä*, 820, 872, 147. *Takomisesta*, 822, 821. *Vuolemisesta*, 824. *Neulomisesta*, 825, 826. *Suutaroimisesta*, 825). Työn tekemisestä, 733, 1099, 1100, 1101, 271, 272. T.

alkamisesta, 830, 831. T. lopettamisesta, 832. Kuhnustelemisesta, 833, 834. Mahollisista ja mahottomista töistä, 841—844. Hiljaisista töistä, 845, 846. Kiireistä töistä, 847, 848, 252. Hätäisistä töistä, 849, 850. Työhön tottumattomuuesta, 851, 679, 1048. (*Työn tekiöistä*, 754. *T. tiettäjöistä*, 717, 816, 817. *T. saaliista*, 686, 827).

XLII. Työ-ajasta. Ajasta, 852, 833, 532, 989, 22. (*Entisistä A.* 20. *Vanhoista*, 81, *m.* 548. *Nykyisistä A.* 81, *m. Hyvistä A.* 97. *Pahoista A.* 97. *Autuasta koto-ajasta*, 907). Kyntö ajasta, 853. (*Kylvö A.* 1021—1026, 1028, 1029). Heinä A. 854, 820. Puhteen A. 855. Oamun A. 8, 856. (*Päivän A.* 818, 529, 553). Ehto A. 857, 360, 416, 529, 622. (*Hämärän A.* 858). Yön A. 858, 886, 124, 126, 528. (*Ajan vietosta*, 1007, 930).

XLIII. Työ-kaluista ja Talon tarpeista. Aseista, 859, 853, Aurasta, 860. Kirvehestä, 861—864, 866, 869, 968. (*K. varresta*, 824, 968). Nyrhistä, 863, 864, 872. (*Napa kairosta*, 864. *Tapparasta*, 1004). Veihtestä, 865—868, 861, 265, 293. (*Parta-veihestä*, 867). Viikahtesta, 868, 861, 870. Rauta-lapiasta, 869, 871. (*Paasta*, 1052, 79, 401, 652. *Kattilasta*, 79, 363, 604. *Tuopista*, 11. *Tuohisesta*, 326, *m.* 923. *Pikarista*, 11, 582, 220. *Kannusta*, 573. *Ämpäristä*, 582. *Seulasta*, 1030. *Vakasta*, 247, 1030. *Vokista*, 828. *Kontista*, 250. *Köyvestä*, 45, 897. *Säkistä*, 237, 699. *Reestä*, 91, 898. *Kelkasta*, 91. *Rattaista*, 211). Päreistä, 870, 230. Muista talon-tarpejsta, 871, 872. Heijän korjoamisesta, 873—875, 568. (*Heijän häviämisestä*, 578, 568).

XLIV. Talon teistä. (*Teistä*, 881, 882, 905, 254. *Uroista ja polku-teistä*, 928. *Moanteistä*, 1137). Kylän

teistä, 876. Talon T. 877, 871. Talvi T. 878. Kesä T. 878. Suorista T. 879. Mäkisistä T. 880, 766, 37.

XLV. Matkoista ja kulkemisesta. Matkaan mänämisestä, 881, 882, 699. M. Joutumisesta, 883, 884. Yö-majasta, 885, 886, 884. Matkan-käyneistä, 887, 888. Tieltä eksyneistä, 889—891. Tietä kysymisestä, 892, 893. Kulkevaisista, 894, 895. Heijän toivutoksia, 896. Kuornista, 897—900. Heijän raskauntumisesta, 899. H. koatamisesta, 900, 737. Evästä, 901—903. Matka-toverista, 903. Tiellä tuttavista, 904, 413. Kohtaamisesta tahi vastattuksin tulemisesta, 905, 254—256.

XLVI. Kotosta ja koti-rakkauesta. Koton suloisuuesta, 906—908. K. ansiosta, 908. K. kaipoamisesta, 910, 911. K. heittämisestä, 912, 913. K. muistamisesta, 914. K. heittäjöistä, 915—919. K. asettamisesta, 920, 724. (*Tuvasta*, 617, 920. *Pirtistä*, 520. *Saunasta*, 225, 228, 643, 694, 225, 520. *Aitasta*, 1083. *Tallista* 395. *m. Oma moan makeuesta*, 921—924. *Taipumuksesta vanhoin tapoin*, 925, 926, 617, 667).

f) *Ihmisen erinäisistä elämän-keinoista.*

XLVII. Linnustamisesta ja Peton-pyytämisestä. Mehtämiehistä, 927, 928. Heijän vaikeuesta, 929. H. pyytöpäivistä, 930, 931. (*H. pyyvyksistä*, 943, 962, 963, 510). H. mehän käynöstä, 932, 933, 971. H. soalistansa, 934, 935. H. tyhjään käymisestä, 936—938. H. vähään tyytymisestä, 939. Linnuista, 940—955, 208. Heijän soitimesta, 942, 943. H. kaksinoimisesta. 403. H. poijillisuuesta, 944, 945, 320. H. emäks joutumisesta, 946, 947. (*H. lentemisestä*, 940, 208. *Linnustamisesta*, 933, 972). Kyhkyisistä, 948. Pyistä, 949—951, 931. (*Koppellosta*,

pelosta, 931. *Teurestä*, 952. *Yököstä*, 124. *Kuresta*, 745, 746, 928, 1031. *Kärestä*, 928, 484. *Korpista*, 196, 932. *Variksesta*, 172, 196, 281, 484. *Harakasta*, 227, *m*. 736). Pienistä linnuista, 953. (*Käki*, 142, 1025. *Tikka*, 21, 642. *Peäsky*, 142, 144. *Västäräkki*, 144. *Kiven-Via*, 144. *Pulmuinen*, 144, *m*. *Peipuinen*, 144, *m*. *Kiuru* 144 *m*.) Vesi-linnuista, 954, 955. (*Joutsenet*, 154. *Hanhet*, 154, 943. *Kakari*, 1025. *Alli*, 700, 519. *Tavi*, 955. *Telkkä*, 955. *Lokki*, 954. *Kajova*, 954. *Seäski*, 131). Pevoista, 64. Karhusta, 956, 957, 675. Suvesta, 958, 959, 641, 130, 62, 67, 68, 69. Ketusta, 960, 961. Jäniksestä, 962, 963. Oravasta, 964, 965, 951, 798, (*Kärpästä*, 118, 641. *Mykrästä* 117. *Hiirestä*, 118, 245, 803, 804. *Hylkeestä* 731, 955). Ampumisesta, 966, 967, 276, 930, 965, 256. (*Ampujasta*, 259). Jousesta, 968. Nuolesta, 276. (*Nuolen noutajasta*, 966). Suksista, 969, 970. (*Jälistä*, 889—891, 937. *Hiihtemisestä*, 929).

XLVIII. Kalastamisesta. Kalan pyyvöstä, 971, 972. Kala-miehistä, 973. Heijän elämä-kerrasta, 974, 975. Kalastamisesta, 976, 977, 984, 985. Kaloista, 978, 979, 935. (*Hauki*, 4, 955, 979, 382. *Lohi*, 982, 731. *Ahven*, 978, 981, 1072, 550. *Särki*, 978. *Silakka*, 977. *Muikku*, 983. *Kiiski*, 1072, 504, 326, *m*. *Maet*, 1073). Heijän kuvusta, 980, 981, 942, 51. H. kuvun taukkoamisesta, 982, 983. Kala-vesistä, 984, 985. Kalan-pyyvyksistä, 986, 987, 973, 988. (*Nuotasta*, 973. *Käsi-verkoista*, 973. *Tihjästä V*. 986. *Harvasta*, 987. *Merroista*, 988. *Onkimisesta*, 985). Kalan-soalihista, 988, 933. Veneestä, 989, 990, 334, 357, 1033. Purjeesta, 991, 992.

(*Airoista*, 991. *Melasta*, 242). Soutajoista, 993, 994, 992. (*Soutamisesta*, 231, 242, 346, 835, 993, 994, 998). Vesillen mänemisestä, 995, 996, 990, 933, 736, 111. (*Uimisesta*, 995, 1126. *Meri-miehistä*, 1032, 1033, 1061, 1121, 1002). Kosken-laskioista, 997, 1001, 1002. Koskista, 997, 558. (*Virroista*, 836. *Joista*, 998, 999. *Ojista*, 842). Kosken laskennoksesta, 1000. Laskioihen uskalluksesta, 1001, 1002.

XLIX. Moan viljelemisestä. (*Maista*, 913, 1003, 1031. *Vieraista maista*, 616, 617, 923. *Omista M.* 921—924. *Kaukaisista M.* 896, 912, 617). Tietämättömistä maista, 1004. Moan isännistä, 1003. Mehtä-maista, 1005, 1006, 922. (*Korpi*, 1005, 928. *Kankas* 1005, 1006. *Suo*, 527, 709, 746. *Salo* 964. *Notko*, 1113. *Mäki* 880, 1006, 765. *Vuori*, 765. *Puista*, 767, 1115, 339, 455. *Laho P.* 511. *Vettyneistä P.* 683. *Honka* 1000. *Petäjä*, 969, 1005. *Janhus* 968. *Kuusi*, 1005, 336. *Koivu* 365. *K. kylki*, 968. *Hoapa* 969. *Pihlaja*, 969. *Paju*, 438. *Niinipuu*, 456. *Ruohosta*, 1135). Pelto-maista, 1008—1011, 531. (*Savisesta P.* 1008. *Lanta-savisesta P.* 1010. *Santaisista P.* 1008. *Hiekaisista P.* 1008. *Kivisistä P.* 1009—1011). Kyntö-miehistä, 1012, 1013, 1032, 148. Kyntämisestä, 1014, 835, 850, 859. Kaskesta, 1015. (*Halmeesta*, 952, 1083). Palon-kynnöstä, 1016. Ahon-kynnöstä, 1017. Mullostamisesta, 1018. Kylvämisestä, 1019, 1020. Myöhäk kylvystä 1021—1023. Herneen ja Pavun K. 1024, 1025. (*Herne-moasta*, 752). Kauran K. 1025. Tattarista, 1026. Nauriista, 1027, 61. (*Nauris-moasta*, 40. *N. halmeesta*, 878. *N. syömisestä*, 1042. *Humaloista*, 584). Kasvun joutumisesta, 1028, 1029. (*Oraasta*, 459, 290. *Laihosta*, 290. *Touvosta*, 459). Moan-kasvuista, 1030.

M. hetelmistä, 1031. Moa-miesten Elämä-kerrasta, 1032, 1033.

L. **Laiskuuesta ja Ahkeruuesta.** Ahkeruuvesta, 1034. Nöyryyestä, 1035, 259. Viriäisyyestä, 1036, 1039. Teräväisyyestä, 1037. Kiiruuesta, 1038. Unisuuesta ja makoomisesta, 1039—1044, 570, 663, 664, 682, 811, 823, 906. (*Levosta*, 569, 1139). Laiskuuvesta, 1045—1051, 994, 1036, 1039, 144.

Ll. **Syömisestä ja ruuvan-neuvoista.** Vatsasta, 1052, 439, 810, 1058. Syömättömyyestä, 1053, 1054. (*Nälestä*, 112, 249, 596, 1021, 1023). Kyllin syömisestä, 1055, 1056, 569. Kohtuullisesta syömisestä, 1057, 1058, 1081. Ruuvasta, 158, 817, 1103, 149. Talon-R. 1060, 1061. Pereen-R. 1062, 1063. (*Lapsen-R.* 467, 128. *Vanhoin-R.* 468). Vieraan-R. 1064, 1065. Ruuvan laittamisesta, 1066, 1067. (*Kypsetystä*, 1066, 1067, 1084. *Paistetusta*, 1067. *Keitetystä*, 1066, 1067. *Jäähtyneestä*, 1088, 989. *Uuvesta*, 1068, 312. *Suolaisesta*, 1063. *Sakeasta*, 1063, 1062. *Karvaisesta*, 1085, 210. *Makeasta*, 1084, 1085. *Herkusta*, 232). Ruoka-laijista, 1068—1073. (*Keitos*, 609. *Huttu*, 1058, 1071. *Puuro*, 1060, 1061, 1069, 1070, 704, 740, 49. *Velli*, 1071, 1086. *Vellinki*, 1060, 1065, 1070, 1087. *Koali*, 1070, 1086, 1087, 1103. *Rokka*, 137, 1103, *m. Piimä*, 1060. *Liemi*, 1061, 1090. *Liha*, 1060, 1068, 1089, 385, 468, 590. *Kala*, 1068, 1072, 971. *Leipä*, 325, 343, 385, 729, 816, 662, 1060. (*Vehnäisestä*, 105. *Vehkaisesta*, 105. *Olkisesta*, 924. *Tamppuisesta*, 303. *Rukiisesta*, 303). *Rieska*, 1071. *Taikina*, 137, 312, 343. *Voi*, 468 (*Vuohen V.* 398). *Munia*, 503, 954. *Marjoja: Mustikoita*, 1006, 921. *Puolukoita*, 1006. *Mansikoita*, 1006, 921. *Mesi-*

marjoja, 389. *Marjan poimimisesta*, 251. *M. syömisestä*, 1007. *Omenoista*, 389). Ruuvan seästämisestä, 1074—1079. Vähään tyytymisestä, 1080—1083. Ruuvan moittimisesta, 1084—1087. Syömisestä, 1088, 1090, 1035, 1037, 1061. Juomisesta, 1091—1093, 1035. (*Oluet*, 1091, 571—573, 577, 578. *Kaljat*, 1091, 576. *Vesi*, 575, 576, 923, 410, 95. *Joki-V.* 1092, 600. *Kaivo-V.* 450. *Lähte-V.* 1092. *Sammakon sahtia*, 1093. *Oravan otria*, 1093). Ruoka-Ajasta, 1094—1098. (*Suruspala*, 1094, 1096, 1098. *Murkina*, 1097, 1098. *Puolipäivä*, 1097. *Iltainen*, 1098, 1097. *Vanhoin syömä-A.* 1095. *Lasten syömä-A.* 1095). Ruuvallen kuhtumisesta, 1099, 1100, 605. R. leikkoomisesta, 1101, 1102. R. ottamisesta, 1103. R. syötyä, 1104, 757.

LII. Tauvista ja Kuolemasta. Tauvista, 1105, 1106, 579, 678, Parantamisesta, 1107, 1108. Potevaisista, 1109, 1107, 1108. Vaivasta, 1110, 210, 515. Vammasta, 1111. (*Tuskasta*, 899. *Paiseista*, 677, 1109. *Ruvesta*, 677, 1048, 1109). Leäkäristä, 1112, 1113. *Puoskarioista*, 1112. *Lumojasta*, 1113. *Noijasta*, 1113). Terveyyestä, 676, 1107. Neuvo pitkällisen iän nouvattamiseksi, 1114. Kauvan sairaistuneista, 1115. Kuolevaisuuesta, 1116, 1117. Kuolevista, 1118. Kuolevaisista, 1119. Kuolleista, 1120—1122, 733, 27. (*Suru heijän perästä*, 400). Männeeistä, 1123—1127. Kuollosta, 1128. Kuolemisesta, 1129. Kuolemaan pyrkimisestä, 1130—1132. Kuolemasta, 1133, 1134, 678, 695, 753, 55. Maahanlaskemisesta, 1135—1138. Loppu sanat, 1139.

Suen=Ajajat

SUOMALAISIA SANAN-LASKUJA JA VERTAUS-PUHEITA.

Multa poëmatia tenuiter, multa subtiliter, multa venuste, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile.
C. Plinius.

Ensimäinen Lohko.

a) JUMALASTA *).

I. Luojasta.

1. Jumalall' on onnen-ohjat, Luojalla lykyn-avaimet.

Hänen Luomisensa työstä.

Ei ole Seppee selvempätä, taitavampoo takojata, kuin on taivahan Takoja, kaiken luonnon Kalkuttaja.

---

*) Se on merkittäväksi, että ehkä minä olen jo kuullut kolmatta tuhatta näitä vertauksia ja sananlaskuja, niin en ole vielä yhessäkään kuulut *Perkelen* nimeä ies mainittavan — hään joka taikaus-opissamme on piettävä peäparraaina. Tämäkin jo totistaa, että nämät molemmat opit ovat toinen toistansa vasta-kälkäiset (hwarandra alldeles motsatta). Silläpä tämä osottaaksen Jumalisuuellansa, ja tavataan pian joka sanassa valaistusta, viisautta, ja totista jumalisuutta. Muistettava on myöskin, ettei näissä puhuta *Moariasta* (joka osottais Poavilaisten oppia) harvoin *Kristuksesta* (joka tarkoittaisi meijän Lutheruksen oppia), sillä nämätkin opit ei oukkaan, niin kuin vanhoin opin-keinot, sananlaskuissa suljetut, mutta ainoastansa kirjoissamme toimitetut.

Hänen Luotuista.

Jumala teki kiven kovaksi, vesi rauvan karkeaksi, tuuli taivahan viluksi.

Hänen Kaikkitietävyytestä.

Hauki hauvan pohjan tiesi, Jumala meren syvyyven.

Hänen Armollisuutesta.

5. Joma jossakin olisin, kussakin kuljeksisin, ilman armota Jumalan, toimeta totisen Luojan.

II. Rukouksia Hänellen.

Hyvästä Vuos-tulosta.

Anna Jesus ora-vuotta, Jumala jyvä-keseä, saisit orjatkin oltta, vierettäkin vein vetäjät.

Hyvästä Ajan-kulusta.

Anna Jumala ajan kuluu, päivän tulla, toisen männä.
Auta Jumala oamuun, oamulla hyvät sanomat.
Aina autaavi Jumala, ajan kunkin katkaisoovi.

Mielen-valaisemisesta.

10. Anna vastahik Jumala sitä mieltä miehen piähän, ettei huomena katuisi, päivän piästä pelkeäisi.

Ruumiillisesta nautinnoksesta.

Anna vastakin Jumala, toistekkin totinen Luoja, pikarit pivossa viertää, tuopit röyhkyssä rovita.

Muusta muallisesta lahjoittamisesta.

Anna Jumala antamista, kahen käen kantamista.

III. Jumalan-palveluksesta.

Ulkonaisesta jumalan-palveluksesta.

Ei kirja kiellä helvetistä, paperi pahalta tieltä, jos ei taito taivaisissa.

Jumalan siunauksesta.

Hyvä on risti ristin *) päällä, siunaus sitä parempi.

Päätös Jumalaan luottamisesta.

15. Hyvä joukossa Jumala, kaunis Jesus kumpalinna.

b) IHMISESTÄ.

IV. Inhimisestä.

Hänen olennosta.

Ihminen on kuin Jumala luopi, tavatoin kuin itse tahtoo **).

Hänen luomisesta.

Ei ole mies ***) pahasta tehty, eikä aivan arvoistakaan.

Hänen luonnosta.

Harvoin hyvänä, kauvan pahana, iän päivän ilkeänä.

Hänen tavoista.

Ei niin pahoo, ettei jokuu kiitä; eikä niin hyvee, ettei jokuu laita.

---

*) *Alii:* riistan.

**) Tällä sanalla osottaavat meijän esivanhemmat, ettei Jumala ole luonut ihmistä pahaksi, vaan että hään ite tavattomuuellansa (genom sin osedlighet, odygd) on joutunut turmellukseen.

***) *Miehellä* tässä merkitään *ihminen*, koska miehet ovat meijän sukukunnassamme, ensimäiset. Tällä sananlaskulla toimittivat hyö että ihmiskunta (menniskoslägtet) ei oo kovin paha, vaan ei varsin hyväkään.

Hänen mielestä.

20. Ah! entinen aikani, nykyinen mieleni *).

Hänen iästä **).

Tikka kirjava mehässä, ihmisen ikä kirjavampi.

Ikä yksi ihmisellä, monta aikoa iässä.

Tallella on ikä eletty, elämätä eissäpäin.

Opiksemme ikää pitkä, viisaueksi vaiva kaikki.

25. Ei ole ikee iän mäntyvä, vuotta lehen lankettua.

Hänen henkellisestä luonnosta.

Eloon on elävän mieli, ehkä surma suun ovella ***).

Hänen eteensä-aattelemisesta.

Eteensä elävä ajattelee, takana kuolut katselee.

Hänen elämän-kerrasta.

Eletään niin kuin voijaan, ei niin kuin tahoitaan.

Elä mualla muan tavalla, tahi mualta pois pakene!

Piätös ihmisen sukukunnasta.

30. Sekalainen seurakunta.

On joukossa jotaik, karjassa kirjavia.

c) IANKAIKKISUUTESTA.

Iankaikkisesta elämästä ja kuolemasta.

Yksi tie tuonelahan, yksi ikuiseen iloon.

Yhestä toisesta tulevasta Elämästä.

Eloon on elävän mieli, vielä hauvan vieressäkin.

Yhestä

---

*) M. tyytymättömyyttä ja mielen huikentelevaisuutta.

**) Om deß lifstid.

***) Tämä ja jälkimäinen vertaus osottaa tietämättömällä tavalla yhtä toista elämätä, yhtä tulevaista; tahi että ihmisen henkellinen luonto ei ouk luotu kuolevaksi.

Yhestä tilin teosta meijän töistämme, kuoleman perästä.
Eteensä elävä ajattelee, taakse kuollut katselee.

d) HYVYYTESTÄ JA PAHUUTESTA.

VI. Hyvyytestä *)

35. Siveys muan perii, Rakkaus lain täyttää.
Totuus ei palak tulessakaan.

Hyvistä tavoista ja käytöksistä.

Avullisuutesta (om Hjelpsamhet, medlidande).
Auta miestä mäessä, älä mäen alla!
Auta sitä, joka avun tuntoo!

Antamisuutesta (om Gifmildhet).
Antaa Hyvä vähästäkin, eipä Paha paljostakaan.
40. On ottaakin, jättääkin, hyvän miehen naurismuassa.

Alentelemisuutesta (om Nedlåtenhet).
Annak kättä köyhän miehen! köyhällä on lämmin koura.

Sovittamisuutesta (om Försoning).
Joka syytäk suuttuu, se lahjoitak leppyy.

Anteeksiantamisuutesta (om Miskundsamhet, Tillgift).
Olkoonpa olleheksi, Sika salmen uineheksi **).

Suosioisuutesta (om Förlikfamhet).
Hyvä hyvään sopii, suosio leivän lisää.

---

*) Om Själsgodheten, det moraliskt Goda, Dygden.
**) "Sika salmen uineeksi," yks somea puheenparsi, jota merkihtee jota kuta kehnoa käytöstä.

Ystäväisyytestä (om Wänskaphet).

45. Ei kolmisäinen köysi kesken katkia, ystäviä yhessä voitetak.

Rakkautesta *) (om Kärlek).

Siinä rikkautta kussa rakkautta.

Kohtuullisuutesta (om Måttlighet).

Ei liika lihoita, jos ei kohtuus elätä.

Kunniallisuutesta (om Årbarhet, Ärlighet).

Kunnia hyvä tapa, hyvä vieras vilja-vuosi.

Puuro hyvä ruoka. Kunnia hyvä tapa.

50. Paremp' Kunniaa kourallinen, kuin häpiää helmallinen.

Hyvyyven harjoittamisesta (om Dygdens utöfwande).

Tyynessä kala kutoo, hyvät tavat hiljaisella.

Hyvyyven arvosta (om Dygdens wärde, valör).

Hyvä kello kauvas kuuluu, paha sanoma etemmin.

Hyvyyven ansiosta (om Dygdens förtjenst).

Toivoen hyvät tuloovat, peljäten pahat mänöövät.

Hyvistä (om Dygdige).

Ei niin hyvää, ettei parempoa ole.

Piätös hyvästä elämästä (resultatet af en dygdig lefnad).

55. Hyvä hyvästi elää, kaunis kuolla kunnialla.

---

*) Tässä on puhet syvämmellisestä rakkautesta (etheriskt kärlek) ei Luonnollisesta (fysiskt kärlek) jota *haluksi* ja *himoksi* kututaan. Luontokappaleitten rakkautesta, sanotaan puheenparressa: *Himo on Hirvelläkin, halu Huavalinnullakin.*

VII. *Pahuutesta* *).

Pahoista (om de lastfulle).

Pitkä on piru metässä.

Pahan teoista (om den l. gerningar).

Saivaria täi munii, pahoja pahat tekeevät.

Pahan luonnosta (om den l. natur).

Kuin on kaukana niin ampuu, kuin on likellä niin puskoo, se on tapa pahan Härjän.

Pahan tuntemisesta (om den l. kännetecken).

Suusta syönehen tuntoo, silmästä pahantekiän.

Pahan menestymisestä (om den l. trefnad, lefnadslycka).

60. Ei hyvyys kiellä kuolemasta, pahuus kauvan elämästä.

(Ei karvas-nauris ensin mätäne).

Pahan iloitsemisesta (om den l. fröjdande).

Ihastuu kuin Susi ruumen-kokoon.

Pahan ilosta (om den l. glädje).

Niin mäni kuin mustolaisen joul'-yö.

Pahan hyväilemisestä (om den l. smek, ömhetsbetygelse).

Nuolee petokin poikiansa.

---

*) Om Sinnes-ilskan, det moraliskt Onda, Synden, Lasten. Että Suomalaiset näillä ajoilla mahto olla viisaammat ja enemmin valaistut, nähään siitä ettei heijän juohtumiset (indillning, föreställning, fantasi) ollut niin roakat ja moahan vaipuvaiset, kuin monen muihen kansan. Sillä puhuttaissa synnistä ja pahuutesta, hyö eivät tarvihtanna kuvaella ja vertaukseksi vetää tulisia kekäleitä, hiiltyvä helvettiä, ja sarvipäitä perkeleitä. Hyö juttelivat niin kuin vanhanaikuiset oppineet ainoastaan pahuuvesta itekseen puhuttu, ilman mitään kiihkousta, (excentricité, pathetisk ytterlighet).

65. Omansa lempokin nuolee.

Pahan ykstuumaisuutesta (om de l. likstämmighet).

Kyllä koira veljensä tuntoo.

Yhteenpäin Suet ulvoovat.

Yhtä Sutten silmän väliä, vaika kahta kahtellaan.

Yhtä Sutten silmän väli, yhtä varasten ajatus.

Pahoista tavoista.

Viisastelemisestä (om förställning, gyckel).

70. Ei oo karvoin kahtomista, eikä puheen uskomista.

Vilpistelemisestä (om hyckleri, swek i tal).

Se on suusta, vuan ei syvämmestä.

Se on ulkopuolla hampaita.

Puheen pettämisestä (om bedrägeri).

Pettää paha puheensa, syö Kojra oksennuksensa.

Syö Kojra kahleensa, pettää paha valansa.

Valehtelemiesta (om osanfärdighet).

75. Valheella ovat lyhyet jäljet.

Ei tyhjä säkki pystyssä pysy.

Kielenkantamisesta (om baktalande).

Lihainen kieli leikkaa luisen kaulan.

Juopuuvat oluenjuojat, vaipuuvat vahlehteliat, kielenkantajat katoovat.

Soimauksista (om Förwitelse).

Kattila patoo soihmoo, musta kylk' on kummallaik'.

80. Se toista uunista essii, joka itc uunissa asuu.

Panettelemisesta (om Tadel *).
Minä muita, muut minua palkata panettelevat.
Minä muita, muut minua, minä muihen tyttäriä.

Riävämisestä (om oqwädande, chikaner).
Narri nimen antaa, mies nimen kantaa.
(Ei nimi miestä pahenna, ellei mies nimeä).

Haukkumisesta (om Öknämnande).
85. Haukuk Koira kotonais, älä kylässä hauku.
Haukkuu huonokin Koira, hyvän Koiran kahleissa.

Puheen juoksuttamisesta (om Sqwaller).
Yksi sanoo ystävällensä, ystävä koko kylälle.
(Sanasta sana itee, kypenistä mua kytöö).

Puheen nostamisesta (om ryktens utspridande).
Kuin jouhi suahaan, niin Hevoista tehhään.
90. (Älä paa omiais sekaan).

Pilkkoamisesta (om begabbande).
Kelkka pilkkoa teköö talonpojan puu-reistä.
(Älä vanhaa koiraa kauvan pilkkaa, se pure luuhun saakka).

Kiittelemättömyytestä (om otacksamhet).
Nostak Koira kaivosta, puisteloo vettä korvilleis.
Nosta Konna mättähälle, niin se niskaas hyppää.

Turhakiittämisestä (om hyckald tacksamhet).
95. Vetelä vesi varaksi, turha kiitos kunniaksi.
Vetelä kiitoksen liemi, arvo ansaihtee parempoo.

---

*) *Moittamisesta* (Om kritiker) sanotaan: "Joka vanhoja kiittää, se nykyistä moittii."

Maailmallisesta kunnioittamisesta (om werldslig ärebetygelse).

Autuasta hyvään aikaan siunataan, vaivaista pahaan aikaan kirotaan.

Kevytmielisuutesta (om lättsinnighet).

Hyvä sytän huoraksi saattaa, vapatahto varkahaksi.

Hulkentelevaisuutesta (om flygtighet, ostadighet).

Ei ole huoran itkusta, varkaan valasta, juopuneen jumalan-kiitoksesta.

Sanan-syömisestä (om oordhållenhet).

100. Syö Koira oksennuksensa, ottaa konna antimensa.

Huoruutesta (om lösaktighet).

Varas varkaan pojasta, huora huoran tyttärestä.

Varastamisesta (om tjufnad).

Kaksi veistä varkaalla, tyhjä tuppi toisen vyöllä.

Hyvä virka varkahalla, mutta kaulalla kamala.

(Hullu kattelee kuin viisas varkaisiin menee).

105. Toista toisen vehnenen, toista toisen vehkanenkin.

Luulemisesta (om misstänksamhet).

Yksi synti varkahalla, yheksen luulialla.

Katehtimisesta (om afwund).

Paha on suova sormen piässä, vaan ei kateen kainalossa.

Vihasta ja Vainosta (om hat och hämd).

Viha viepi viljan muasta, kateus kalan merestä.

Armahtamattomuutesta (om obarmhertighet).

Älä kerjäläisen povesta leipää etsi.

110. Ei tuonikaan tyhjästä otak, tuuli jäältä kaljamalta.

Syvämmenkovuutesta (om hårdhjertenhet).

Älä lyö lyötyn mieltä, säre suruisen syväntä.

Ylönmielisyytestä (om förmätenhet).

Syöpi ruoste rautoakin, viepi vesi ylennimielen.

Ylpeytestä (om högfärd).

Joka on ylän ylpiä, kyllä sen nälkä nylkee.

Tuhlaamisesta (om slösaktighet).

Ei tuli kylläyyk, eikä tuhlaja rikastu.

Pelistä (om Spel).

115. Joka pelissä rikastuu, se tavoissa köyhtyy.

Viärin hyötymisestä (om slem winning).

Viärin mänöö viärin suatu, tuhlataan vaivata tullut.

Itaraisuutesta (om girighet).

Kantaa kuin Myyrä pesällens.

Hiiri syöpi köyhän siästön, Kärpäinen itaran kätkön.

Saitaisuutesta (om nißhet, njugghet).

Joll' on paikka paikan piällä, sill' on markka markan piällä.

120. (Paremmin kerran kyllin, kuin aina niuka).

Ahneutesta (om snålhet).

Ei oo köyhää köyhempätä, vaivaista vaivaisempata, kuin on ahnas tyytymätöin, joll' on puutos puuttumatoin.

(Ahneus viisaankin pettää).

Kylän-juoksemisesta (om beständigt rännande i byn).

Häviää kylän käviä.

Pahain liikkumisesta (om de lastfulles sålande).

Yöllä Yököt lentelöövät, hämärällä häijyt linnut.

125. Yötyr yöllä kulkoo, pimiellä pillomukset.

"Syvynen hyvä seä," paha ajattelee, syksyinen yö ajaa yheksellä Hevoisella.

Pahan ilmistymisestä (om den l. uppdagande).

Valkeus nauraa pimäyven työillen.

Pahan parantamattomuutesta (om det ondas obotlighet).

Se on tehty kuin on tehty, — — — — (*tahi*) Tehty seisoo — — —

Pahan syypeälisyytestä (om den l. ourskuldande).

Pane pahan matkaan, lähe ite myöten.

Pahan katomuksesta (om den l. ånger).

130. Tulee vesi Suenkin silmään, kuin kuoppaan joutuu.

Pahan voivotuksesta (om den l. klagorop).

Ei kuulu Siäskin iäni taivaaseen.

Pahan palajamisesta (om den l. återvändande).

Matala kynnys sisään-männessä, korkia ulos-tullessa.

Pahan puhistelemisesta (om den l. rättfärdigande).

Puhas kuin pesty kekäle.

Piätös pahasta elämästä (resultatet af en lastfull lefnad).

Paha saa pahan palkan.

VIII. *a*) MUUTAMIA OPIN PIÄ-TOTEITA.

(Selittävällä tavalla, ehk' ei selvällä, osotetut).

Ajasta ja Avaruutesta (om Tid och Rum).

135. A i k a vanhin, A v a r u u s suurin *).

Tyhjyytestä

---

*) D. w. s. Tiden är det äldsta och Rymden det största. (Detta innehåller deras lära om T i d och R u m).

Tyhjyyestä (om nulliteten).

Ei tyhjästä mitään tule 1).

Olemisesta (om tillwarelsen).

Lisänä rikka rokassa, Hämähäkki taikinassa 2).

Sikiämisestä (om fortplantningen).

Ei tekemätöin Toukka kasva, eikä suamatoin sikiä 3).

Ymärtäväisyyestä (om förmågan af förnuft).

Sika kaiken keseä kyntää, mutt' ei jouluna juok' oltta 4).

Tähtiin tietomuksesta (om Stjern-kunskapen).

140. Oikein Otavat käyvät, tähet taiten taivoisella 5).

---

1) D. w. s. *Ex nihilo nihil fit.* (Detta innehåller kausalitets-begreppet — att allt måste hafwa sin orsak).

2) D. w. s. *In nihilum nihil revertitur.* (Detta innehåller annihilations-begreppet — att ingenting kan egentligen förswinna, utan blott till former upplösas).

3) D. w. s. *Omne vivum ex Ovo.* De trodde således icke på någon *generatio æquivoca.* (Detta innehåller deras begrepp om propagations-läran). *Alii:* "Touko."

4) D. w. s. att djuren handla utan att kunna reflektera beröfwer utan att deraf formera ett begrepp, eller derpå grunda ett annat. (Detta innehåller deras karakters skillnad emellan förnuftiga warelser och blotta djur).

5) D. w. s. att Planeterne och Stjernorne hafwa sina bestämda banor och omlopps-tider. (Detta innehåller deras begrepp i Uranografin, eller läran om de himmelska Kropparne).

Minä kuulin Norin Suomalaisissa yhen toisen vertauksen, joka tarkeemmin osotteloo Otavaista; nimittain: *Seihtemän tähtiä Otavassa, kaheksan vannetta olt'-tynnärissä.* Merkillistä on että vanhoilla Suomalaisilla oli monet omat nimet isoimmillen tähti-sikerillen.

Toinen Lohko.

SIÄSTÄ JA VUOS-AJOISTA.

IX. *Vuosista ja Vuuven-ajoista.*

Keväistä.

Kevättä Kynttelistä, syksyä Uolovista.

Suvesta.

Käki tuo suven sanoman, Piäsky päivän lämpymän.

Kesästä.

Kesä keikkuin tuloovi, talvi suuta viäriställen.

Kuu Kiurusta kesään, puoli kuutta Peipuisesta (*alii:* Pulmuisesta) viikaus Kiven-viasta, päivä Piäskyisestä, Västäräkistä ei väheekään.

145. (Silloin lämmin kivi järveen, kylmä kivi lähteseen lähätäk).

Kirjava on kesänen Kiesus, monenmuotoinen Jumala.

Kuin ei kylmäk Kyntteliltä, eikä palella Puavalilta, silloin on halla heinä-kuulla, talvi keskellä keseä.

Kuin ei kylmä Kynttelinnä, eikä pauka Puavalinna, niin kylmää kynnet kyntäjältä.

Lämmin hyvä kesälläkin, ruoka vilja-vuosinakin.

Syksystä.

150. Kevättä Kynttelilta, syksyä Uolovilta.

Kyllä on yötä Uolovista, päiveä Poavalista.

Lämmintä syksyisen niska, talven jatkoa keväen.

Talvesta.

Ei lähek halla haon takoa, kaste kaihesta siasta päivän Perttulin perästä.

Halla Hanhein siiven alla, talvi Juotsenen takana.
155. Takana Joulun talvi kaikki.
Pakkainen talven tavaksi, syvän-kuillen kunniaksi.
Iän ilmat ilkiämmät, pohjan pakkaiset pahimmat.
Pakkainen pyryn perästä, suvi suuresta lumesta.
Pakkainen paha-tapainen, alta jalkoja anoovi, kieltä suusta riitelöövi.
160. Kylmä ryysyä kysyypi, vilu valju vanttuhiita.
Hyvä hyvään sopii, nahka-rukas pakkasehen.
Kylmät talven lämpymätkin, lämpymät kesän vilutkin.

Vuuven varasta.

Vilu vuosi, vilja vuosi.
Vilu viljan kasvattaa, lämmin terän teköö.
165. Kunnia hyvä tavara, hyvä vieras vilja vuosi.
Kyllä vuosi veronsa vie, ajastaika antimensa.
(Ei entisellä kauvan elätäk, jos ei Jumala vastaista annak).
Vuosi viepi vuuen varan, päiväkunta päivän-palkan.

X. Ilmasta.

Pouvasta.

Pouvaksi kuun kehä, sateheksi päivän sappi *).
170. Pysty kuu vein pitää, laukku muahan laskettaa.
Rinnass' on säen sappi, väki varsan sierammissa **).

*) Sanotaan myös: "*kuumeeksi kuu kehässä, sateheksi päivä-sappi.*" — **) Sanotaan myös "Rinnassa on Särellä sappi" j. n. e.

Varis huutaa illalla, hyvä ilma huomeneksi, Varis huutaa uamulla pahaa seätä päiväksi.

Ruskosta.

Suveksi syksyinen rusko, taka-talveksi keväinen. Ilta-rusko selvä ilma, uamu-rusko pilvi päivä.

Pilvisestä ja Usma-ilmasta.

175. Peloittaa pimiä pilvi, savenkarvainen sataa. Pouta pilvien perästä, ilo seuraa itkuakin.

Sateista.

Sataapi savinen pilvi, Lehmä lypsääpi lihava. Päivän sappi sateheksi, kuun kehä pouviks ja tuuliks. (*Pakkaista*, lue: Talvesta; *Lämmintä*, lue: kesästä).

XI. Tuulesta.

Turkki tuulella parempi, nahka-vuate vastaisella. 180. (Tuuloo tuvan takana, ei tuvassa tunnukkaan).

Syksyisistä ja keväisistä tuulista.

Suojaksi syksyiset tuulet, talvenjatkoksi keväiset.

Pohjos-tuulesta.

Pouvan pohjonen tekööpi, selkiän selän-takainen. Iästä isot sateet, pohjoisesta pouvat pitkät.

Itä-tuulesta.

Iästä kesä, iästä talvi, iästä ikuiset tuulet. 185. Iän pakkaiset pahimmat, iän ilmat ilkiämmät, iän pouvat ponnottommat.

Länne-tuulesta.

Lännen tuulet länsiämmät, iän pakkaiset pahimmat.

Erinäisistä tuulista.

Ei oo aina Antin tuuli, viel' on tuuli Tuomahani, Pietarin perän takana.

Pahasta seästä.

Päin Härkä pahaan siähään, perin tuulessa Hevoinen.

Kolmas Lohko.

Ihmisten erinäisestä Elämäkerrasta.

a) HALLITUKSESTA JA KANSAN SIÄTYISTÄ.

XII. Hallituksesta.

Ei kahta Kunninkasta yhteen linnaan sovi.

Kuninkasta †).

190. Anna Jumala Kuninkaan kuulua, vaan ei näkyä *).

Hänen palvellemisesta.

Paremmin piätä palvella kuin hänteä.

Hänen käskyn-käyttämisestä.

Koira käski häntänsä, häntä käski karvojansa, karvat vasta kahisivat.

Alamaisten käyttämisestä.

Tie niin kuin käsketään, eläk niin kuin hyvä on.

XIII. Maan-oikeuvesta ja Laista.

Lainlaittajoilta oivaltettavaksi.

Älä kaikkia korvenna kuin karvanen on.

---

†) *Hänen puvusta:* "Tuntoohaan Kuninkaan kyperästä, herrasmiehen, hatusta. — *) Tässä on puhe vanhoista ajoista, silloin koska hyö matkusti isolla joukollansa, ja sillä rasitti moata.

195. Ei sitä hävätä sua, jot' ei parata voi.

Ei Varis kiroin kuole, Korppi kuiviin sanoin.

Eipä Luulo ole Tieton vertainen.

Paremp Armo kuin Uhkaus *).

Riitoin karttamisesta.

Ei lämmin luuta särje, rakkaus riitoja salli.

Riioista ja Riitamiehistä.

200. Olkoon asia riita-mies.

Heijän Asioista.

Asiassa on monta retkee ja monta mutkaa.

Asian ajamisesta.

Asioissa mieltä tarvitaan, hakkoo hulluik halkoja.

Asian ajajasta.

Muotoksi molemmat silmät, ajaa asian yhelläkin.

Asian tutkimisesta.

Ennen asia tutkitaan, ennenkuin miestä mutkitaan.

Luultuista.

205. Joka kerran keksitään, sitä aina arvellaan.

Voitetuista.

Ei se ole koiralta purtu, jok' o Lailta voitettu.

Syyllisistä.

Syyllinen sakkoo veteä, pahatekiä rankaistaan.

Rauvoitetuista.

Ei auta linnun lentää, siitten kuin siivet leikataan.

Sovittamisesta.

Sileät sovinnon jäljet.

---

*) *Uhkaus* merkihtee tässä, strånghet; *armo*, mildhet.

Joutavista juttuloista.

210. Ei kaikkia vaivoja puntariin panna, eikä kaikkia karvaisia korvenetak.

Lahjoista.

Lahjat Lain lumoovat, rasva pyörän pyörittääpi.

Lain kiäntelemisestä.

Laki niin kuin luetaan, asia niin kuin ajetaan.
Sinne asia oikiaa kunne kantajat paremmat.

Juttuin julkeuvesta.

Sillä juttu julkisempi, jolla kantaja jalompi.
215. Sillä voitto kennen kunnia.

Rikkain ja köyhäin riioista.

Rikkaan raha kuluu, köyhän miehen piä mänöö.
Rikas piäsöö rahallansa, köyhä selkä-nahallansa.
(Ei ketään kukkaro kaulassa hirtetä).
Täytyy köyhän kärsiä, vaan ei valittaa.

Tuomarista.

220. Jo laki lainehtii, koska Tuomari pikaria pitelee.

Rankaisemisesta.

On kalikoita jos Koiriakin.
Koskoo se Koiraan, jos kalikkaankin.
(Kyllä Koira huavansa nuoloo).

Rankaistuksesta.

Se eläht' kehen kolaht'.
225. Opiksi Koiralle kylmä sauna.

Rankaistuksen vaikuttamisesta.

Kuin kovan näkee, niin Koirakin poikkee.
Kyllä routa Porsaan kotiin ajaa.

Rankaisioista.

Vanha sauna antaa hyvän löylyn.

Rankaistetuista.

Jopa hiisi on hiukset viennyt, lempo liemenet kerinnyt.

XIV. Pappiloista ja Papin siätystä.

230. Joulu juhlista parahin, Pappi paras vierahista.

Hänen kylään tulemisesta.

Jo on aika joutumassa, kuin on Pappi soutamassa, Kirkkoherra kiskomassa, Lukkari peränpiossa.

Hänen ravinnoksesta.

Viina herkku Herroillakin, paras Pappien parissa.
(Ei Pappi paljon syö, Papin lapset paljon syövät).

Hänen puheista.

Kyllä Papilla puheita on.

Hänen Suarnasta.

235. Papill' on sanoja kuin päreh-halkoja.
(Itestänsä paha Pappi suarnaa).

Hänen otoista.

Pohjaton kuin Papin säkki, pitkä kuin nälkä-vuosi.
(Suusta Jumalan korvaan, Jumalankorvasta kukkaroon).

Hänen talouvesta.

Vanha miärä Pappilassa, kuus sikoo, seihtemän liikkiöö.

Hänen Viran arvosta.

240. Seppä ja Pappi, Villan-lyöjä — ne oil kolmet kovoo miestä.

Pakanatkin

Pakanatkin tuloo Papita aikaan, vuan ei Sepätä sekkään.

Lukkarista.

Lukkari perään pitääpi, Pappi melan hallihtoopi.

Lukkari, Papin plakkari.

XV. Ruununmiehistä ja muista Herroista.

Ruununmiehistä.

Ruunun Rotta, vouvin Kissa.

245. Kissan ilo, Hiirein itku.

Koska Kissa Karhuksi piäsöö, kaho silloin karjalaumais.

Muista Virka-miehistä.

Vakka kanteensa, mies virkansa valihtee.

Ei mies nimellä eläk, vuan viralla.

Viis virkoo, kuus nälkee.

Herroista.

250. Minä Herra, sinä Herra, kuka meistä kontin kantaa.

Ei ole Herroin kanssa marjaan mänemistä.

Heijän matkoista.

Pitkät on Herrain kiiruut.

(Rauha ruok'-aikana Herroissakin).

Heijän kohtamisesta.

Pois tieltä! ulos jalosta! tie auki! (herrat huutavat).

255. Pois tieltä talonpoika! Herrasväki tulee! (huutaa heijän käskyläiset).

(Ampukaa hiljaa hyvä Herra! (talonpoikiin vastaus).

Heijän käskyläisistä.

Herroiks Herroin Koiratkin, hännättömät, hailuttomat.

Hulluilla Herrat kyntäävät.

Heijän veijomisesta.

Helppo köyhää narrata, hyvä nöyrällä ajaa.

360. Kauroilla ottaa, kannuksilla ajaa.

Hoviloista ja Moisioista.

Hupa Hovissa elämä, vaikka peällä vaarallinen.

Hyvä on Hovissa elää, vuara piätä varjellessa.

Heijän nuapuristansa.

Vaivaisella vaimo kaunis, hullulla hyvä Hevoinen Herrasmiehen nuapurissa.

Hullulla hyvä Hevoinen, sitä kaikki ajeloo; vaivaisella vaimo kaunis, sitä kaikki kaulailoo.

b) YKSINÄISESTÄ ELÄMÄSTÄ.

XVI. Miehistä.

265. Järki miehen, terä veisen kunnia.

Hänen nävöstä.

Kunniaksi Sonnilla suuret sarvet, nenä miehellä.

Hänen luonnosta.

Mies on luotu liikkuvaksi, vaimo pirtin vartiaksi.

Hänen toimesta.

Mies syöp, Mies suap, Miehellen antaapi Jumala.

Hänen ymmärryksestä.

Missä miehiä, siinä mieliä.

Hänen järjellisyytestä.

270. Mies se joka mielensä hillitsee.

Hänen hartautesta.

Mieli harras työn tekee, ei voima väkevänkään.

Kuin kovaa kalvetaan totta siitä hiukka lähtee.

*Hänen tavoista *).*

Mualta Mies pois suahaan, vuan ei tavoiltansa.

(Ei luja lutise, eikä vaka vapise).

Hänen sanasta.

275. Sanasta miestä, sarvesta Härkeä.

Puhuttu puhe, ammuttu nuoli.

Hänen puheesta.

Mies se, joka puheensa pitää.

Ennen mies muansa myöp, ennen kuin sanansa syöp.

Hänen lupauksista.

Annettu luvattu lahja.

280. (Lupaus on pahempi velkaa).

Hänen mielivakaisuutesta.

Huovaa Variskin vastatuuleen, Mies voittaa vahinkonsa.

Hätäynyt hullu on, vuan ei Mies vahinkossa.

Hänen urhollisuutesta.

Ei pie yhteen hyvään ihastua, eikä kahteen pahaan pahastua.

Hänen jaloutesta.

Piähään piikoa katsotaan, jalkoin jaloa miestä.

---

*) Om deß principer.

Huonoista Mies-retkaleista.

285. Moni miehestä mänee, Urosta alkenee, poika polvikautenaan, konna ompi kuoltuaan.

(Ei ne kaikki Miehiä ole, jotka pöksyssä pyörii).

Pehmyt-mielisistä.

Kova kotons pitää; ei pehmee p—kään.

Avio-miehistä.

Hiki hellen, lämmin laiskan, pakkainen pahan uron.

Jok' on julma Juhtallensa, se on valju Vaimollensa.

Pojista.

290. Orassa on laihon alku, pojassa miehen mukama.

Mies tuloo räkä-nenästä, vuan ei tyhjän naurajasta.

Kuin on peukalo Uroista, sehi on Naista naukeampi.

Nuorista Miehistä.

Ota veihti vyölleis, Vaimo viereis.

Kaikkia muuta mies katuu, paitsi nuorra naimistaan.

295. Naiman nuorena pitää, ett' on vara vanhanakin.

XVII. *Vaimoväistä.*

Vaimosta.

Hevoisessa miehen henki, Vaimossa talon pitäntö.

Hänen kotonna-olemisesta.

Mies on luotu liikkuvaksi, Vaimo pirtin vartiaksi.

Emäntä hyvä kotonna suihtua kohenteleepi, kekälettä kiänteleöpi.

Akka autuas kotonna, ukko kurja kulkemassa.

300. (Asiallen mies kylään, vaimoo varten syömistä).

Kotonaisesta vaimoväestä.

Ei tiiä viisaatkaan Vaimot, missä miehet mellastaavat, missä uhmaavat urohot; usein on urot lumessa, mies-parat pahassa siässä.

Ei tiiä kotoiset Vaimot missä miehet mellakoivat, ei tiiä nykyiset miehet, milloin Piiat tuoristuuvat, maito nännissä makaapi, utarissa uuvet piimät.

Avio-vaimoista.

Parempi rukinen vaimo, kuin tamppuinen Rouva.
Ruma työllä rohkiampi, kaunis katsella parempi.
305. Kauneutta kaksi silmää, teköö työn toisellakin.
Ryhmys-rähmys työn tekeepi, kaunis kattoo karvansa.
(Ei näkö työtä tie, kaunis kaskia rovihte).
Ryppy-lakki liina-vaimo, puu-lukko Sepän emäntä.
Riski vaimo riitelevä, tekevä toruva akka.
310. (Hyvä akka aikanansa, ehkä toruu toisinansa.
Laiska lapsillen parempi, ruma työhön rohkiampi.
Uuvella Sika lihoo, Vaimo laiska taikinalla.

Vaimon kauneutesta.

Vähäisestä vaimo kaunis, suuresta sota-hevoinen.
Ei yhen kaunis, kaikkein kaunis.

Vaimon rakkautta miestänsä kohtaan.

315. Musta minä muiten nähen, valkia oman emoisen.
Omat kukin kauniit ovat, mustat muiten valkiatkin.
Vuohi vaivaisen eläin, hellä vaimo vanhan miehen.

Hänen helläyttä lapsiansa kohtaan.

Hepo hellä varsallensa, ukko hellä akallensa, vaimo varsin lapsillensa.

Hänen vaivaa lapsistansa.

Suru sillä joll' on sulha, sillä vaiva joll' on vaimo, sillä kaksi joll' on lapsi.

320. Huoli linnun pojistansa, vaiva vaimo lapsestansa.

Heijän suotta-suuttumisesta.

Ei ole ämmän ähkymistä, kuin on äijän piä sylissä, parta puarmoilla.

Kyllä Orih tamman potkemisen tuntee *).

Heijän puheen-juoksuttamisesta.

Panet poveisi, niin putoovi; sanot akalleisi niin saapi ilmi.

Heijän älystä.

Älyä ämmätkin tarvitsevat, jos ei muuta niin leipoessa.

325. Kuteillen kankas kahtoo, leipä hiere-jauhoilleen.

Heijän arvosta.

Halpa vaimo lapsitoin, paha hännätöin Hevoinen.

Halpa vaimo haltiatoin, avoi pieletöin veräjä **).

---

*) Tässä tarkoitetaan tyttölöitä, kuin hyö kutjailleeksen, kurmaelleeksen tahi ketkasteleeksen (kokettera, wisa sig behagsjuka).

**) Vanhoin aikoina ei ollut vaimoilla muuta arvoa, kuin sen vähän minkän saivat miehiltänsä, joka usein oli varsin hiukka. Miten halvassa arvossa muinon pitivät piikojansa nähään monestakin paikasta, vaan liioitenkin siitä, että sanoivat: "Ei ole Vushi eläin; Piika, ihminen; Harakka, lintu; eikä tuohinen, astia."

Pahoista Vaimoista.

Paha vaimo toruvainen, hyvä Koira haukkuvainen.

Paha on pureva Koira, vaimo vihanen kamala.

33o. Ärjyy Ämmä leipoessa, kiukkuinen kirnutessa, olta pannessa äkäinen.

Tiellä Kissat, tiellä Koirat, pahan vaimon leipoessa.

Sika paistaa kylkeänsä, Koira paistaa kuonoansa, paha vaimo reisiänsä.

Kolmee on paha kattoa, olki kenkässä, naskali taskussa, paha vaimo ikkunassa.

Kolmee ei tule uskoa, venettä vesille, Hevoista tielle, pahaa vaimoo taloinsa päällä.

Vaimon-vallasta.

335. Surma Hepo suitsitak, vahinkoksi vaimon valta.

Ämmäin torasta.

Ämmät ähkyin eläävät, kuuset paukkuin palaavat.

Kyllä sukka suuta suap, paha vaimo tora-sanoja.

Ei itä ennen herkiä tuulemasta, ennen kuin se sataa, eikä akka torumasta, ennen kuin se itkee.

Puilla minä portit suljen, suljen suuretkin veräjät, mutta millämä suuta suljen?

34o. Ei sen kieli ole puurossa palanut, joka ämmäin kanssa toruu.

Piioista ja Tyttölöistä.

Hyvä tyynnä Tyttölapsi, rajunna Orih-hevoinen.

Hyvät Piiat, kauniit Tyttäret, mistä pahat vaimot tulevat?

Heijän kypsymisestä.

Läsnä leipä taikinassa, läsnä piika kasvamassa.

Heijän vanhaks-joutumisesta.

Kuluu päivä pilvessäkin, ikä piikana ollessa.

Heijän houkuttelemisesta.

345. Pian on houkka houkuteltu, mieletöin miehellen viety.

Heijän viettelemisestä.

Pian on souttu soukka salmi, mitattu matala meri; lyhyt mieli liikutettu.

Heijän vallottamisesta.

Pian heikko henkestyy, väsyy vähä-väkinen.

Piikaisuutesta.

Ei piikaisuus *) menesty asioissa.

Ei piikaisuus muussa kelpoo, kuin kirppuja käsittäissä.

350. Vähässä vahinko tulee, pikaisesti piian rikko.

Piikoin naittamisesta.

Piot piioista tuleevat, hyvät neuvot neitsyvistä.

Pois tunkiot tuasta, pois tyttäret talosta.

Tamman kauppa tanhualla, neijon nelis-nurkaisessa. (Kasvot piian puhemiehet).

355. Maa naittaa pahatkin piiat, isän pellot ilkiätkin.

Yksittäin piiat naijaan, yksittäin Lampaatkin keritään.

Heijän

---

*) Muutamat sanoovat *pikaisuus;* kumminkin saattaa olla oikeen sanottu.

Heijän miehillen toivomisesta.

Neijon mieli miehellen, korkiastaik koista, veteen venosen mieli tervatuilta teloilta.

Morsiamista.

Suoni sulhaista vetää, nuiska nuorta morsianta.

Työstä työhön morsianta, unesta unehen lasta.

360. Illasta ilmoo kiitä, vuonna toissa morsianta, kolmanna kotivävyä.

Nuorikoista.

Naituaan naiset lihoovat.

Naineista.

Jop' on nähty naineen varsi, näkemätä naimattoman.

Naimattomista.

Mikä lie minua nähty, kuka kummaa keksittännä, kuin ei naitu naima-vuonna, otettu orit-kesänä.

Pietyistä piioista.

Muahan kahtoo pietty piika, ahollen Hevo ajettu.

365. Ei oo koivua kokematointa, eikä piikoa pitämätöintä.

Jos takki tavat ilmottaisi, puhuis paita pellavainen, harvoin naitais neitsy nuori, miest' ei monta uskottaisi.

Huorista.

Piällä keuhot kattilassa, huorat vaimoen seassa.

Huorat hulluksi tekööväț, salavaimot vaivaiseksi.

Leski-vaimoista.

Keviät on lesken kenkät, miestä toista toivotessa.

370. Työläs leskee lepytellä, kauvan nainut naurattella.

Vaimoin toivotuksia.

Ennen kesän lehmätä, ennenkuin Joul'-yönnä ukota.

XVIII. Kosiomisesta ja Naimisesta.

Vaivaisten ja köyhäin naimisesta.

Naiman nallikin pitää, vaimon soaman vaivaisenkin.

Vaivainen vaivaisen naipi, siitä suahaan pussi-seljät, siitä vaivaiset venyyvät.

Rikkain naimisesta.

Sukujansa suuret naivat.

375. (Ei tohi torpan Kukko, tassia talon Kanoja).

Kosiomisesta.

Älä juokse juhlan alla naima-tiellä naapurissa, silloin on siveä kukin, puhas piika ruokotonkin.

Älkös pyhinnä naiko, juhla-iltanna ajelko, silloin peä on palmikossa, niin häijyn kuin hyvänkin naisen.

(Kaunis on kantokin kuin kaunistetaan).

Moni on kaunis kahtoissa, vaan on tyly työn teossa.

Hätä-naineista.

380. Hätäinen huoran naipi, syypää sakon vetää.

Hätäinen kauppaa tekee, mies päällä kattelee.

Naineista, vaimon puuttehessa.

Syöpi Hauki Sammakonkin selän suuren uituaan;

naipi mies pahankin vaimon, viikon ilman oltuaan.

(Hätäinen hullu, nälkäinen raivossa).

Vanhoin piikoin naimisesta.

Se suap valitun vaimon, joka nai jätetyn piian.

Piian valihtijoista.

385. Luu lihan jakajalle, kuori leivän alkajalle, huora piian valitsialle.

Nuapurin naimisesta.

Hyvät naip nuapurista, pahat taipalen takoa, Sonni kotona naipi.

Lähestä naiminen parempi, kaukoa Hevoisen kauppa. (Koira kotoansa nai *).

Pahoista naiseista.

Mesimarja mielittäissä, omena otettaissa, vaan votsa vihittynnä.

390. Jouhista hyvä hevoinen, paha piika palmikosta.

Heijän erosta.

Parempi hyvä ero kuin paha yhtyys.

Kosiasta.

Naitaissa kalua kyllä, killinkiä kihlattaissa.

Sulhaisesta.

Yksi ylkä paras on, kaksin molemat katoovat.

Puhe-miehestä.

Kokki suolan kokee, puhemies morsiammen.

---

*) Tässä ymmärretään, ettei pie ruvetak omiin piikoihin tahi renkihin pauloin.

Kättäilemisestä.

395. Tallissa on Hevoisen-kauppa, Neijon nelis-nurkkaisessa.

Kanan kauppa on orren alla, neijon nelis-nurkkaisessa.

Vaimon rikkautesta.

Riitoiksi Vaimon varat, miehelle mäntyânsä.

Vuohen voi, vaimon tavara, ei ole tarpeelle talossa.

Kylmä kulta kumpaniksi, valjut vaimon rikkauuvet.

Naimisen puheista.

400. Nauretaan naineita, itketään kuoleita, vuosikausi kumpiakin.

XIX. Aviosta.

*Yksinvaimoisuutesta *).*

Sopii kaksi pataa yhelle tulelle, vaan ei kaksi neitsykeistä yhen yljen vuotehellen.

*Yksinnaimisuutesta **).*

Kaksin tiällä kaikki ovat, kaksin aijan seipähätkin.

Kaksin linnut ilmassa, kaksin kalatkin meressä.

Kaksittain kaikki paras, kaksi orrella pysyy.

Halauksista, ja likistämisestä.

405. Halaus halun lisää, suun-anto hyvän sovinnon.

Muista hyväilemisistä.

Ei hyvä pahoo tie.

XX. Sukulaisuutesta.

Mistä vaimo kotoisin, sieltä mies sukuisin.

---

*) *Yksin-vaimoisuus*, monogyni.
**) *Yksin-naimisuus*, monogami.

Vanhemmista.

Ilkiä isäini, erikummainen emäini.

Pukki isäin, vuohi emäin, minä mies täyvälleen.

Veljistä.

410. Vetelä vesi varaksi, vetelämmät veikon armot.

Vieras veikkoa parempi, emän-lasta laupiampi.

Kälyksistä.

Sisärekset me kälykset, veljet meijän miehiemme.

Tätilöistä.

Hyvä on täti niemen nenässä.

Apista ja Anopista.

Apin siltaa astumatak, syömätä anopin leipeä, käymätä kylän keräjät.

Vävystä.

415. Ei väkisin vävyksi, ylimielin ystäväksi.

Illasta ilmoa kiitä, vuonna toissa morsianta, kolmanna koti-vävyä.

Vävystä vähää varaa, tyhjä turva tyttärestä, miniästä mieli karvas.

Miniästä.

Harvoin miniätä kiitetään; harvoin vuotta siunataan.

Harvoin orjaa kiitetään, miniätä ei milloinkaan.

Lankoksista.

420. Lankot on vaivaisen lähimmäiset, omaiset onnettoman.

Muista Omaisista.

On suvussa Susia, joukossa jotaik.

On joukossa jotain, karjassa kirjavia.

XXI. Lapsista ja heijän ylöskasvattamisesta.

Heijän syntymisestä.

Ei lapsi isätä synnyk, eikä tule ilman emota.

Sauna-vaimoista.

Kaks tietä tiinehelle, joko luo tahi kantaa.

Lapsen saunasta.

425. Hyvä on lämmin laihan lapsen, ei liiaksi lihavankaan.

Heijän tuuvittamisesta.

Unesta uneen lapsi, työstä työhön morsianta.

Lapsi ompi laiskan turva *), viivyttääpi viriän.

Heijän ruokkimisesta.

Itkein laps' emältäns ruuan suap', mainittellen vierahalta.

Laulaa laps' syötyänsä, itkee ilman oltuansa.

Heijän itkemisestä.

430. Ei katkimatointa kankasta eikä itkemetöintä lasta.

Ei Sika syytäk vinku, lapsi vaivatak valita.

Heijän hoivauttamisesta.

Hyv' on lapsen lasna olla, kuin on vanhempi varana.

Paha lapsi lasna kauvan, varsana häijy Hevoinen.

Heijän nuhtelemisesta ja kiittelemisestä.

Moni laitos kiitollinen, moni kiitos laitollinen.

435. Hullu kiittää vaimoansa, epätieto lapsiansa.

---

*) Nimittäin, *laiskan Vaimon*.

Heijän kurittamisesta.

Joka kurituksetak kasvaa, se kunniatak kuolee.
(Sinne voaja vaipuu, kuin nuija voatii).
Lyöten lapset rakkahammat, hautoen pajukin parempi.
Vitsa lapsen viisahaksi, vatsa lapsen varkahaksi.
440. Väli veätyllä vitsalla, väli veäntämättömällä.
Villainen isällä vitsa, äitin vitsa villaisempi.
Villainen äitin vitsa, isän ruoska runteleva, vitsa vierahan verinen.
Käypi syöntö syönnön peällä, vaan ei lyöntö lyönön peällä.
Eipä auta äitin armot, eikä muorin voivotukset.

Heijän opettelemisesta.

445. Ota oppi hyväkseisi, varoitukset vanhemmaisen.
(Hyvä syönyttä syöttää oppinutta opettaa).

Heijän mielestä.

Lapsella on lapsen mieli, tyhmällä on tyhmän kieli.
(Äiti antaa nisän lapsellen, vuan ei mieltä piähään).

Heijän mielen tarkoittamisesta.

Ei kauhalla mieltä piähän ajeta, vaan vaivalla.
450. Ei panenta mieli piässä pysyk, eikä kaunantovesi kaivossa.

Heijän muistamisesta.

Mitä lassa kuulin lausuttavan, se juohtuu miessä mieleen.

Heijän oppivaisuutesta.

Ei niin pahaa piätä, ettei vähee mieltä.

Ei raha ratke kukkarota, mieli säre miehen peätä.

Heijän syvämmen luonnosta.

Pojall' ovat isän tavat, äijin eljet tyttärillä.

455. Puuta myöten siirto juoksee, äijin tavat tyttärissä.

(Niin on niinet pitkät puussa, kuin on niinipuu itekkin).

Heijän luonnon erinkaltaisuutesta.

Hyvä lapsi laiskan vaimon, viivyttelevä viriän.

Heijän hyvistä merkkilöistä.

Piältä tunnen päiväkauven, silmästä hyvän sikiän.

Orasta ma touvon tunnen, miehen nuoren nousennosta.

Heijän vanhemmien huolenpiosta heistä.

460. Hyppyisessä hypertelöövi, ei jouvak jouten olla, jos on mieli miestä suaha.

Heijän vanhempien toivotuksista heistä.

Suopi miehen vertaiseksi, poikansa paremmaksi.

Vanhoin akkoin kasvattamia.

Pahoin mulla parta kasvoi, turpa tuhmasti yleni, akan vanhan vaipan alla, akan vanhan kuskuissa.

Kelvottomista ja pahankurisista lapsista.

Vie Porsas saksaan, tuot Sikana takaisin.

Lyö Sikoo, pese Porsasta, yhellä tavalla ne vinkuuvat.

465. Ei Vuohen viemisestä, kuin hään lypsettää kotia tulee. *Laiskoista*

Laiskoista lapsista.

Sialla on monta vikoo, milloin mua kylmä, milloin kärsä kipiä.

Lasten hyvään tointumisesta.

Ei ole varsan kauroista, eikä lapsen viinasta.

Ei ole voista veitsettömän, eikä hammattoman lihasta.

Vieraista lapsista.

Oma laps', lapsi ompi; toisen lapsi, lapsukainen.

470. Oma lapsi lapsukainen, toinen lapsi lastukkainen.

Turvattomista lapsista *).

Halpa lapsi haltiatoin, rikki pielitöin veräjä.

Lapsi-puolista.

Etessä emätöin lapsi, äreen ämmän leipoessa **).

Emällistä neuvottiin, emätön opiksi otti.

Lasten apua.

Apu lapsesta on, ellei hään kalan sua niin hän kalan syö.

Lasten sikiämisestä.

475. Lapset lapsia teköövät, vanhemmillen vastukseksi.

---

*) *Armottomista lapsista*, lue: Surusta ja murheesta; *Köyhistä lapsista*, lue: Rikkautesta ja köyhytestä. — **) Oisi ehkä parempi sanoa: "äreen, emän, leipoessa."

XXII. *Nuoruutesta ja Vanhuutesta.*

Nuoruuven hulluutesta.

Nuoruus ja hulluus, vanhuus ja viisaus.

Nuoruuven iloitsemisesta.

Ilo siinä kussa nuoret, sauvan-kolke kussa vanhat.

Nuortein hilpeytestä.

Hiili on nuoren hihassa, tuli neijon pohkeessa, kekälettä kannan-piässä.

Nuortein viriäisyytestä.

Joka on nuorra nopia, se on virkku vanhanakin.

Heijän vanhenemisesta.

480. Vuosi vanhan vanhentaa, kaksi lapsen kasvattaa.

Mies kasvaa, hammas karkenoo.

Heijän vanhaks-pyrkimisestä.

Moni vanhaksi pyytää, vuan ei piäse puoletkaan. (Ei niin vanhaa, jok' ei luule vuotta elävänsä; eikä niin nuorta, joka ei luule vanhaksi tulevansa).

Vanhoin viisautesta.

Vanhalla Variksen silmä, Kären silmä neitosella.

Vanhoin elämän-kerrasta.

485. Paljon vaivaa vanhetessa, vanhana paha elää.

Heijän muistamattomuutesta.

Mikä vanha vanhenoo, sen mieli myöten mänöö.

Tallelle vanha panee, vaan ei muista.

Heijän voimattomuutesta.

Hyvä vanhan vaeltaa, hyvän nuoremman nojalla.

Hiljalleen huono käypi, sauvan voimaton pitäävi.

Heijän virkistymisestä.

490. Terävä nuori syötyänsä, vanha yön muattuansa.

Nuortein ja Vanhoin luonnosta.

Äijä nuorra kaunihita, paljo vanhana pahoja.

XXIII. Viisautesta ja Hulluutesta.

Suuta sanan siaks', piätä mielen kukkaroks.

Erotus tyhmän ja viisaan puheissa.

Tyhmän sytän aina suussa, viisan suu sytämmessä.
(Mykkä viisas, hullu väkevä).

Erotus heijän käytyksissä.

495. Hullu pilaan suuttuu, viisas vastaa puolestansa.
Harvoin viisas vihastuu, harva siitä ihastuu.

Erotus heijän ajatuksissa.

Kauvas viisas näkee, etemmäksi ajattelee.
Hullun ajatukset ovat hajalla, kuin akanat tuulessa.

Hullun puheen-pitämisestä.

Hullu huolensa puhuu huolen tuntemattomalle.
500. Hullu putkeen puhuu, mieletöin avaimmeen.

Hullun puhuttelemisesta.

Lähe hullun kanssa huastamaan, vasikan kanssa juoksemaan.
(Pitkät hiukset, lyhyt mieli).

Hullun neuvottelemisesta.

Neuvo hullua et sua mieltä, keitä munoo et sua lientä.
(Silloin kala Kiiskistä, koska mies mielettömästä).

Hullun teoista.

505. Sinne mieletöin mänee, kuin järjetöin käskee.

Hullun työstä.

Hyvin kyllä hullu kyntää, jättää kyynären vaon väliä, puoli-toista toisinahan.

Hullun hyvää-tuntemisesta.

Hullu hyvän tuntee, maun maistaapi sokia.

Viisauten villittelemisestä.

Tulee vahinko viisaallenkin, tuhman on toisessa käessä.

Tulee häiriö hyvällenkin, tapaturma taitavallen.

510. Käyp viisas vipuun, hullu huimaelee sivuten.

Vahinkosta viisaaksi tullaan, ehk' ei rikkaaksi.

Kerran viisas petetään, vuan ei toista.

Viisauteen turvaamisesta.

Ei hyvä hylyksi jouvu, eikä viisas vaivaiseksi.

XXIV. Surusta ja Murhesta.

Murhellisen mielestä.

Ei sen mieli mettä keitä, jok' on suuressa surussa.

Murheen levottomuutesta.

515. Eipä anna murhe muata, vaiva vaikia levätä.

Murheen vanhuuttamisesta.

Murhe tuottaa mustan muoton, pahat päivät parran pitkän, halu harmahan hapenan.

Murhen laihuttamisesta.

Murhe mielen mustuttaa, kasvon teköö kajoks.

Murheen huonontamisesta.

Huoli miehen huonoks tekee, murhe muita mustemmaksi.

Armottomien murhesta.

Alaalla on Allin mieli, uijessa vilua vettä, alempana armottoman, käyvessä kylän väliä.

Orvoisten murhesta.

520. Pimiä isoton pirtti, ehkä päivä paistakoon; kylmä on emoton sauna, ehkä löyly lyötäköön.

Puoli-orpo isätöin, koko-orpo emätöin.

Itkusta.

Älä itke ilman syytä, ilman vaivata valitak.

Ei itku hätästä piästä, poru päivistä pahoistak.

Ei se parkuen parane, eikä huutain huokene.

Murhen poisheittämisestä.

525. Anna huolia Hevoisen, murehtia mustan Ruunan; Hevoisell' on piä paremp, piä parempi, luu lujempi.

Annak olla olleeksi, mustat on mulla muutkin päivät, mustapa minä itekkin.

Surullisten sytämmestä.

Suot sulaa, muat sulaa, suruisen sytän, ei sula silloinkaan.

XXV. Toivosta ja Luottamisesta.

Ei yö niin pitkä, ettei päivä perässä.

Kyll' on päiviä iässä, ehtoja lännessä.

530. On neuvoja, jos on pahoja päiviä.

Kyllä luu lihan kasvattaa, pelto palkihtee vahinkon.
Toivoessa aika kuluu.

c) IHMISEN KANSALLISESTA ELÄMÄSTÄ.

XXVI. Lauluista ja Lausumisista.

a) Lausuista.

Huastamisesta.

Huastaissa sanat suloisemmat, käyneet muat leppeemmät.
Sanasta sana itää, kypeneistä mua kytöö.

Puhumisesta.

535. Ei puheen paljoutesta, eikä kirjan suuruutesta.
Puhu miestä kaiken päivän, älä nimeä sanok.

Puheen juoksuttamisesta.

Enempi on vähempikin, musta-mulli valkiampi, mielen kielen puhuttaissa.
Yksi sanoo ystävälle, ystävä koko kylälle.

Sanomisesta.

Sauva maita paljon käypi, sanat paljoa enemmin.
540. Ei sitä sanoa sanota, jonka peähän ei peästäk.
Ei sanoma siivitä lennä, puhumata kauvas kuulu.

Leikki-puheista.

Lupa leikkiä puhua, ehk ei tarve irvistellä.
Hullu pilaan suuttuu, viisas vastaa puolestansa.
(Ei sana sioo tie).

Valhe-puheista.

545. Ei ole tyhjästä tytyä, valeheista valan täyttä.

(Älä paa omiais sekaan).
Ei tyhjä säkki pystyssä pysy.

Vanhoista puheista *).

Joka yöllä yksin käypi, luulaan varastelevan, joka vanhoja puhuu, luulaan valehtelevan.

Loskariloista.

Ei puralta puheet puutuk, sanat suaren jatkajalta.

550. Ennen umpi-lampi Ahvenia puuttuu, meren ranta kiviä puuttuu, ennen kuin minulta sanoja puuttuu.

(Puhuvan suuhun sanat tuloovat).

Puheen puutoksesta.

Ei ouk suatuja satuja, ennen tehtyjä puheita.

b) Lauluista.

Laulun huvitoksesta.

Yöllä päivät jatketaan, virsillä vähät oluet.

Laulun aineesta.

Siitä viisas virren suapi, jost' ei tuhma tunnekkaan.

555. Noista viisas virren otti, hullun pitkistä puheista, mielettömän lausunnosta.

(Kaikki laulavan virteen sopii).

Runon luonnosta.

Kaksi sanaa **) vanhaa virttä, hyryä lisäksi.

---

*) Om traditioner, fornsägner.

**) *Sana*, merkihtee tässä: strof, rad, wers; *hyryä* betyder ett slags onomatopojetiskt anklang af ord, som alludera på hwad som blifwit sagt i föregående wers.

Laulajoista.

Ei koski kitaskana laske vettähän visusti, eipä laulaja hyvänäik, laula kaikki laulujansa.

Hullu koko virttänsä laulaa, hullu kaiken taitonsa ilmoittaa, hullu valheille nauraa.

Laulamisesta.

560. Ei satut sanoihin puutuk, virret veisaten vähene.

Sormet soittajan kuluu, kieli laulajan väsyy.

Laulu työksi lankiaapi Hevoisen hyvän reessä.

Laulattamisesta.

Ei kuiva kulku kumaja, henki rasvatak helise.

Ei Kukko käskyllä laula, kuin ei laula käskemätäk.

XXVII. Juominkista ja Juopumisesta.

Juopuneista.

565. Ei se ole ihmeitä nähnyt, jok on nähnyt juopuneita.

Heijän juonista.

Monta juonta juopuneella, ei yhtä hyvää juonta.

Heijän tapauksista.

Jotain juomarille tapahtuu, joko kissat kenkät syövät, tahikka kintahat katoovat.

(Juo vähemmin, kato kaluis)!

Heijän levosta.

Jouten syönyt sairastaa, jouten juotilas lepää.

570. Uni-silmä sippurassa, viina-silmä killin-kallin.

Tottuneista ja äkkinäisistä.

Mies vanha oluen juop, lahopuu vein vetääpi.

Oppinut

Oppinut oltta juop, oppimatoin oksentaa.
Ohho, sanoi outo, ollutta! kannun joi kaksi oksensi.

Juomarista.

Joisinpak jokaik päivä, kuin ei kukkaro kuluisi, raha-tasku raukenisi.

Heijän janosta.

575. Juomaan juomari tuleepi, jos ei muuta niin vettä.

Kaljasta.

Ei vettä vihalla juuva, eikä kaljaa kateuvella.

Olvesta.

Oluella onni hyvä, juotaan janotakin, ei piialla pahempi, naitaan kokematakin.
Oluella ollessaani kalua mulla kyllä, olut päästä olkenee, kohta kalukin katoopi.

Viinasta.

Vilja voittaa viisahankin, tauti tappaa taitavankin.
580. Viina viisaat villihteepi, väkeviltä voiman viepi.
Viina villiin tekeepi, olut tuopi toisen mielen.
Jota viina viivyttää, sitä Sika imettää.

Juoma-astioista.

Piiat juovat pikarista, vanhat ämmät ämpäristä.

Humalasta.

Jumala mielen antaa, humala mielen ottaa.
585. Humalassa hullut kaikki, pahat paljon juotuansa.

Juopumisesta.

Juopuuvat oluen juojat, vaipuuvat valehteliat, kielen kantajat katoovat.

XXVIII. Juhlista ia Vieraista.

Joulusta.

Joulu juhlista paras, Pappi paras vierahista.

Jokapa jouluhun eläisi, joulusta johik tulisi, elikkä elo parempi, tahi kuollo rohkiampi.

Hyvä Tuomas joulun tuopi, hyvä Nuuti pois-hiipoittaa.

Laskiaisesta.

590. Juoman Jouluna pitää, syyvä lihaa Laskiaissa.

Aatto juhlista jalompi, ilta-puoli Laskiasita.

Kekristä.

Jouluna jollaan, keurinä kellään, Piäsiäissä piätymistä myöten.

Kerta Kekriä pietään, toinen kerta kellellään.

Juhlapäivistä.

Joka päivä joulu meille, toinen päivä Piäsiäinen.

595. Ilossa ikä kuluu, riemussa rehettelöö.

Pyhäin pitämisestä.

Joka kaikki pyhät pitää, se kaikki näljät näkee.

Kestilöistä.

Kesti kestiä vuatii, pöyvän-peä pyöräystä.

Ilon kyllyytestä.

Täysi täysi, kyllä kyllä, tämän illaista iloa, päivän laskuhun laulantota.

Häistä.

Ei Härkä häitä kiitä, Hepo pitkiä pitoja, jouhihäntä juominkia.

600. Häpiä häistä lähteissä juota joelta vettä.

Ristiäisistä.

Kesti kestiä vuatii, heät hyvät ristiäiset.

Hautaisista.

Ei siinä iloa eletä, kussa on kuollut kotona, lasten vanhin lattialla.

Vieraista.

Pappi paras vierahista, Joulu juhlista parahin.

Vierain nähtyviä.

Ite haukun vierahaini, ite nuolen kattilani.

Tuttu-vieraisten tulosta.

605. Kojrat kuhtuin tuleevat, hyvät vieraat kuhtumata.

Vierain kokountumisesta.

Vilja vieraita kokoopi.

Vieraan varasta.

Vetää Jesus vieraita, vetää vieraan varoa.

Vierain tulemisesta.

Vieras tuloo ajallansa, talo elää tavallansa.

Vierain vastaan-ottamisesta.

Syötä vieraita sanoilla, siksi kuin keitos kerkiä.

610. (Pian kypsi kerkiä, emännän hyvän käestä).

Vierain ravittamisesta.

Hevoiselle heinä-tukko, miehelle mitä tuloo.

Mies miehen tuntoo, tupakkata suuhun tunkoo.

Vieraan keksimisestä.

Mies vieras vian näkee, talon toisen tyttäressä.

(Varas vieraan silmä).

Vieraan ajattelemisesta.

615. Alak vieras kahteloo, yläk ajatteloo.

Outo-vieraista.

Outo on ouvossa kylässä, vieras muualla vierahalla. (Toinen tupa, toinen tapa).

Heijän tuttuuttamisesta.

Ouvoista omat tuloovat, hyvät veljet vierahista.

*Renttu-vieraista *).*

On joukko jorottaria, paljon Poayon tyttäriä, juovat joulu-tynnörini, syövät syöttiläs-sikaini.

Vierain vähenemisestä.

620. Ei piot parane, jos ei vieraat vähene.

Vierain lähtemisestä.

Lähtö-mieli vierahalla, kuin on kintahat käessä.

Emännän kiittämisestä.

Illoin ilmat kiitetään, huomenin hyvät emännät.

Vierain poismäntyistä.

Talo työlle, vieras tielle, juhlan pietyn perästä.

Vieraisiin käymisestä.

Vuoroin vieraissa käyvään.

Isännän ja Emännän vieraista.

625. Autuas emännän vieras, vaivainen isännän vieras.

XXIX. Torasta ja Tappeluksista.

Tappeluksesta.

Ei silloin yksi riitele, kuin kaksi tappelee.

Hyvä tapa tappeluksessa, se lyö joka ennättää.

---

*) *Kuokka-vieraista*: "Ei niin pieniä pitoja, jos ei kuokka-vieraita."

(Lyö yhtä, laske toista).

Mies se joka puolensa pitää.

Syy tappelukseen.

630. On viinankin vika, jos lie muukin vihletys.

Ei hulluja kylvetä eikä kynnetä, itestään niitä kasvaa.

Hullu saapa vihaa, siitä sua suamatonkin.

Hullu tyynellä toruu, tasasella tappeloo.

Torasta.

Perästä huonon torujan, sanat suuhun tuloovat.

635. Ei se lyö joka uhkaa, eikä pure joka haukkuu.

Pelkurista.

Pelko-koira paljon haukkuu, pauhaa mies peljästynyt.

Haukkuu huonokin Koira, hyvän Koiran kahleissa.

Kehujoista.

Jumala varjelkoon kannuksia Kanan jaloista, Kukon suusta hampahaita.

En pelkää Perhoisia, vaikka lentävän näkisin.

Kapinan kartamisesta.

640. Joka pitää suuren suun, pitäköön leveän seljän.

Suu suattaa Suen ritaan, kieli Kärpän lautaiseen.

(Oma suu Tikan-pojan surma).

Älä mäne syyhymätäk saunaan, asiata ansaan.

Lyötyistä.

Kipee on kivellä lyöty, kipiämpi kirvehellä.

645. Häpiä on Hevon purema, häpiämpi Vaimon lyömä.

Arka lyöty, hellä purtu.

Veri-hoavoista.

Ei niin vettä sakiata, ett' ei veri sakeampi.

Vetelä on veljen veri, vieraan veri vetelämpi.

Pahoin pieksetyistä.

Jo silloin huulet hukassa, kuin kieli muata vetää.

Tapaturmasta.

650. Tapaturma miehen surma.

XXX. Soasta ja Sota-Uroista.

Soan onnettomuutesta.

Sota sortaa, rauha rakentaa.

Rauhan onnellisuutesta.

Rasvainen rauhan pata, vaikka vettä keittäköhön.

Soan-sanomista.

Ei Soat sanomitak ole, kovat ilmat mainioitak.

Sota-Sankareista.

Jalotoin on jalo soassa, piätöin päihen leikatessa, joll' ei ole jalkoa paeta, eikä peätä peällen männä.

Tappelus-Uroista.

655. Siihen miestä merkitään, pukarista punnitaan, kuin on tarvis tappeluhun, eli mieli miekatella.

Sota-aseista.

Tolkku toimea teköö, miekka miestä merkihtöö.

Soan käymisestä.

Joka ennen patoja nuoli, se nyt sotia käyp.

Onnellansa mies sotia käyp, mutt' ei väen paljouvella.

Voittamisesta.

Koiran-voitto ensimäinen, miehen-voitto viimeinen.

660. (Mies on mies voitettukin).

Voitetuista.

Ollaan vuosi voitettunakin, ajastaika aijan vittanakin.
Ollaan vuosi onnettakin, vaan ei leivätäk.

XXXI. Onnesta.

Mies makaa, Onni valvoo.
Haoksi onni makajan kahtoo, nukkuneen kuolleeksi.
665. Onnen tytär ensimäinen, kaikki kankaat kutoovi, kaikki lapset liikuttaavi.
Ompa onni ouvollakin, vaivasellakin Jumala.
Onni miehen eillä käyp, tapa tallaa takana.

Kovasta onnesta.

Suap tyhjän pyytämätäk, kovan onnen ostamatak.
Vaivainen varhain nousi, kova onni kohta kanssa.
670. Autualta voi putoo, vaivaisen maito kuatuu.
Toisen vaivaisen vahinko, toisen onni autuahan.

d) IHMISEN PUUTTUVAISESTA ELÄMÄSTÄ.

XXXII. *Rikkautesta ja köyhyytestä.*

a) Rikkautesta.

Rikkaan elämä-kerrasta.

Avarasti autuat, isosti isot eläävät.
Istualta rikas puhuu.
Rinnain rikkaat ajaavat, käsityksin köyhät käyvät.
675. (Olet kuin orih-hevoinen, elät kuin elätti Karhu).
Hyvä on rikkaana olla, terveenä kauan elää.

Heijän potevaisuutesta.

Rupi rikkaassa, paisi pajarissa.

Kuuluissa Rikkaan tauti, ei köyhän kuolemakaan.

Heijän kovaan tottumattomuutesta.

Hellät työttömän käet, arat armoin kasvatetun.

Heijän riijoista.

680. Auta Jesus köyhää miestä, rikas riitoinkin elää.

Kuin rikkaat riitelee, silloin köyhä saa rauhassa olla.

Rikkaat maita riitelee, köyhät unta kiittelee.

b) Köyhyytestä.

Köyhän elämän-kerrasta.

Niin köyhä elää, kuin merkä puu palaa.

Hänen vähästä varasta.

Tina kulta köyhän miehen; vaski vaivaisen hopia.

685. Ei köyhän velka viikoks jouta, tuvassa antaa porstuassa ottaa.

Käestä kärsään köyhän sualis.

Hänen piosta.

On kekri köyhälläkin, joulu-juhla vaivaisella, laskiainen laiskallakin.

Kerran köyhä Lehmän tappoi, nahan pitkäksi venytti.

Malttaa köyhä keittää, vaan ei jäähyttää.

Hänen juominkista.

690. Halla matalan meren kylmää, vähä köyhän juovuttaa.

Hänen ruumiin-luonnosta.

Suusta röyhkä köyhä mies, ruumihilta ruikamoinen.

Hänen

Hänen lapsista.

Piästä paksu köyhän lapsi, persiltä putikka.

Susi syöp köyhän lapsen, koira juoksevan puroo.

Hänen moahan vaipumisesta.

Ei köyhä korkealta putoo, saunan lavolta lattiaan.

Hänen kuolemisesta.

695. Ilo köyhän kuolemasta, pilkka vaivaisen piosta.

Onnettomista.

Kokenut kaikki tietää, vaivainen kaikki kokee.

Kaikki on katala nähnyt, koitellut kova-osainen.

Kerjäläisistä.

Vaivainen vaivaisen naipi, siitä suahaan pussi-seljät, siitä vaivaiset venyyvät.

Ei muuta: manni matkaan, keppi käteen, säkki selkään!

700. Alaalla on Allin mieli, uijessa vilua vettä, alempana armottoman, käyvessä kylän väliä.

XXXIII. *Vuatteista ja puvusta.*

Vuattein tarpeista.

Parempi vähä vuatteessa, kuin kaikki vatsassa.

Kalliista vuatteista ja heijän pöyhistelemisestä.

Joka on verassa, se on velassa.

(Ei kaunista kanneta, jos ei kallista anneta).

Puuro ruuan puutteessa, verka-vuate vanhatessa, musta kenkä köyhyytessä.

705. Köyhyyvessänsä köyhä verassa käypi, ryysyillänsä rikas koreilee.

Halvemmista vuatteista.

Paljo kuluu korkeana, paha huonona pysyy.

Paremp' ryppy kenkässä, kuin rakko varpaassa.

Vähä miehen mustuutesta, kuin on mieltä muutoin piässä.

Jalkineista.

Hyvä suolla suuri jalka, kirkossa kepeä kenkä.

710. Suanut suappaat pitää, käyp köyhä kenkätäkin.

Puhastamisesta.

Paha on mies parratoin, paha pitkän parran kanssa.

Parta-mies Papin näköinen, parratoin Pukin näköinen.

XXXIV. Velasta ja Rahoista.

Velan maksamisesta.

Ei veestä kastumatak, eikä velasta maksamata.

Uusi velka vanhanakin.

Velan tekemisestä.

715. Veli velkaa tehessä, koira konna maksatessa.

Lainatuista rahoista.

Paremp' tyhjä kukkaro, kuin lainattu raha.

Lainan ottajoista.

Ei käskevä väkeä puutuk, lainan ottaja rahoo *).

Takaus-miehistä.

Tuppurainen Tappuraisen takaus-mies **).

---

*) Sillä *ottaissa* on hänelle rahoo, vaan ei *ottamatak*.

**) Sanotaan myös: "Tuppurainen Tappurainen takaus-mies;" ja: "Tuppuraissa tappuraissa takaus-mies."

Rahoin vaikuttamisesta.

Raha mielen muuttaa, tarve kunnian pettää.

720. Joll on raunio rahoja, sill' on suova ystäviä.

Heijän vaikuttamattomuutesta.

Ei ouk taskussa tapaa, kukkarossa kunniata, olkoon tyhjä taikka täysi.

Heijän kasvamisesta ja katoamisesta.

Tenkoin raha kasvaa, tenkoin raha katoa.

XXXV. Kaupasta ja Ostamisesta.

Kaupan-teosta.

Kieltty kaupalta rahatoin.

Koto-kauppa, paras kauppa.

725. Kahen kauppa, kolmannen korvapuusti.

Hätä-kaupasta.

Tarvet kauppoa teköövi, mies piälle kahteloovi.
(Parempi on kahtoa, kuin katua).

XXXVI. Tavallisesta maallisesta tyhmyytestä.

Ulko-kullaisuutesta.

Ei kaikki kultaa kuin kiiltää, eikä kaikk' hopeeta kuin hohtaa.

Kaunis kakku peältä nähten, täynä Sirkkoja sisus, akonoita alla kuoren.

Koroitetuista toisen ansiolla.

730. Ei sill' ole tuska uijessa, jonka piätä kannatetaan.

Hyvä on Hylkehen elää, juopi vettä vierestähän, syöpi luontaan Lohia.

Hyvä on puusta puhua, mäen peällä möllötellä.

Hyvyyestä omaksi voitoksi.

Paremp' on syönyttä syöttää, kuin kuolutta kostuttaa.

Turvaamisesta toisen ansioon.

Ei ole Härällä hätää, kuin on Poavo paimenessa.

735. (Kyllä Härkä häntänsä tarvihtoo, jos ei ennen niin kesällä).

Hyötymisestä toisen vahinkosta.

Missä Harakka, jos ei Sian tappaisissa?

(Aina siihen korsi jää, kussa kuorma kuatuu).

(Jossa Peura piehtaroipi, siihen karva katkiaapi).

Varoissaan olemisesta.

Jok' ei otak suatuansa, se ei sua tarvihtaissa.

740. (Pistä silloin Sika säkkiin kuin on päin).

Evun ottajoista.

Kyll' ois Oksan ottavia, jos ois kuusen kuatavia *).

(Ottaja otottelee, antaja ajattelee).

Kukin ihestänsä.

Oma osa ensimäinen, toisen tarves takimainen.

Visu viljassa pitäävi, auli kaikki aneloovi.

Onnettomista kokeista.

745. Kerran Kurki puuhun, silloinkin jalka poikki.

Siihen Kurki kuolee, ennen kuin suo sulaa.

---

*) "Ei luontaan lisä lykkää" (mera will mera ha).

e) IHMISEN TALOLLISESTA ELÄMÄSTÄ.

XXXVII. *Talosta ja talon asettamisesta.*

Talonpojista.

Talonpoika tarkka työllä, oppinut on sanoin seppä.
Paremp' kyntäjän kyperä, kuin rahat rannan-kiertolaisen *).

Talon toimesta.

Toimi talon pitää, ei väin paljous.
750. (Ei syöpä laihtu, eikä tekevä köyhty).

Talon asettamisesta.

Hyvä mies, hyvä Hevoinen, vaimo kohta kolmanneksi.
Oma Sika, oma papu, oman Herran hernet-moa.

Talon hävittämisestä.

Naisi kuoli nauha taittui, mies kuoli talo hävisi.
(Niin sitä silloin elettiin, kuin oli työllä tekiät, rannalla rahan hakiat).

Talon Isännistä.

755. On Herra herrallakin, Isäntä isännälläkin.
Olempa ollut orjanakin, olen orjaakin pitänyt.
Jok ei malta muattuvaan, eikä syrji syötyvään, ei sillen Siat sikiä, eikä kasva Lammas-lauma.
Ei silku Sikoa syötäk, laiska vieraita ravitse.

Talon Emännistä.

Isännälle ikä pitkä, emännälle perä paksu.
760. Siit on hyvä mieli, ilo kaikelle kylälle, jok'

---

*) *Rannan-kiertolainen*, Wiking, korsar, sjöröfware.

ei kysyk kynsiä kylästä, tointa toisesta talosta, pirran piitä naapurista; joka osaa oluen panna, viinan vissisti viruttaa.

Seppä syöpi selvän leivän, selvemmän sepän Emäntä.

XXXVIII. Talon Eläimistä.

Hevoisista: (Ratsas-hevoisista).

Hevoisessa miehen henki, ratsussa rahan vahinko.

Pienistä ja suurista Hevoisista.

Kiitä pientä Hevoista, pyri suuren rekeen.

Varsoista ja suvikunnista.

Pane varsa valjaisihin Suvikunta suihti-suuhun.

765. Lyö helmellä Hevoista, paiskoa pavun jyvällä.

Rekivetoisista ja kolmtalviaisista.

Reistatkoon rekivetoa, koittakoon kolm-talviaista, jaksannonoko mäessä männä, voinoonko vuorellen yletä.

Hevoisten hyvistä merkkilöistä.

Oksana paha puu, harjana hyvä Hevoinen.

Hiki on hyvän Hevoisen, vuahti varsan kunnia.

Rinnassa on särellä sappi, väki varsan sieramissa.

Nautoista.

770. Oiva kyttö kytkyssä, oiva vuajassa vasikka.

Kytöt kyynnä kynnyksissä, nauvat nauloinna pihassa.

Lehmistä.

Paremp' Lehmä lypsää, kuin tappaa.

Leuvoistansa Lehmä lypsää, ruoalla työ tehhään.

Luusta Lehmä lypsää, vuan ei sarvistaan.

Häristä.

775. Hätä käskee Härjän juosta, pakko paimenen paeta.

Harvoin Härkä linnasta palaja.

Karjasta.

Ei karja niin katoo, kuin paimenet puhuuvat.

(*Paimenista*).

Ei ole paimenen pyhistä, eikä vaimon lapsillisen.

Muut kuuloo kirkon-kellon, minä kurja karjankellon.

780. Muut näköö papin parran, mina kurja kuusen latvan.

Vasikoista.

Ei Vasikka rukoillen eläk, oli musta eli kirjava.

Lampaista.

Ei silloin Siat sikiä, kuin Porsaat potoovi, eikä kasva Lammas-lauma, kuin on vuonnat voivuksissa.

Yksi lammas vettä miäkkii, koko karsina janoo.

Vuosi vanhalla ikeä, kuukausi Karitsalla.

Sioista.

785. Sika kesän kyntää, mutt' ei joulunna juok oltta.

Silloin Sika säkkiin, kuin on päin.

Koirista.

Kovalle on Koira luotu, kivellekin makaamaan.

Opiksi Koiralle kylmä sauna.

Kaho Koiran kuonoon, ei karvoin.

Heijän vanhenemisesta.

790. Missä Koira vanhenoo, jos ei juostessaan.

Hyvä Koira kuoltuansa, paha Koira eläissään.

Kuolten Koirat tavansa heittää, ei paha Koira kuoltuankaan.

Talon-Koirista.

Ei vanha valetta hauku, luppa-korva luuhattele.

Älä vanhaa Koiraa kauvan pilkkaa, se puree luuhun saakka.

795. (Hampaissa Koiran ase).

Rakki-koirista.

Haukkuu huonokin Koira, hyvän Koiran kahleissa.

Purevata peljätään, ei liehakoitsevata.

Mehtä-koirista.

Ei se Koira Oravaa hauku, joka väkisin mehtään viiään.

Lupa on Koiran luuta purra, Hirven hankia hypätä.

Kalamiehen Koirista.

800. Sotamiehen vaimo, kalamiehen Koira.

Juoks-koirista.

Elää Koira yhen talon, kuolee Koira kahen koton.

Kissoista.

Kissa kiitoksella elää, Koira piän-silitöksellä.

Kissan ilo, Hiirein itku.

Aika Hiiren haukoitella, kuin on Kissahan kiassa.

Kanoista.

805. Takaperin Kana työn teköö, herroillen veron vetää.

Mitä Kukko noukahtaa, se Kanaan kajahtaa.

Kukosta.

Kukosta.

Kukko on piällä kurjanahi, Kana alla armossahi.
Ei tohi torpan Kukko tassia talon Kanoja.

XXXIX. *Orjista ja Palkkaväestä.*

Orjiin töistä.

Ajakseen orja aitoa panoovi, poika*) polvi-päiväksehen.

Heijän mielestä.

810. Vatsassa on Orjan mieli, vuan ei vierahan varassa, eikä pellon siemenessä.

Heijän aatoksia.

Yksi talon työ, joko syö tahi makaa.

Heijän levosta.

Otavass' on Orjan merkki, ei kuussa eikä Kukossa.
Ei Sika sikihissä makoo, sian toisen tonkihissa; eipä Orja toinenkana, Orjan toisen kenkihissä.

Heijän palkkaamisesta.

Raukea rahatoin Orja, paha palkata kasakka.
815. Paha palkatoin kasakka, ruuatoin sitä rumempi.

Työn tiettäjöistä.

Siinä leipä syyvään, jossa työ tehhään.
Kennen ruoka sen ruoska, kennen rokka sen tupakka.

Palkkamiehistä.

Miestä päiväksi, Hevoista kylän väliksi.

---

*) Ymmärretään omoo poikaa talossa.

Vieraasta, ja omasta työstä.

Liikkuu tuppi linnan työssä, olkapiä omassa työssä.

Työ-rahvahasta.

820. Rahvas ruuan syöpi, rauta heinän leikkaa.

XL. *Taiturista ja Kaluntekiöistä* *).

Rautioista ja Sepistä.

Sentähen Seppä pihit pitää, ettei sormet palais.

Hänen töistä.

Taloja myöten Seppäkin takoo, miesten myöten meikuttaa.

Hänen palkihtemisesta.

Paha on Seppä palkata, paha suuren palkan kanssa.

Puu-sepistä.

Jo teki kieron kirves-varren, värttänän viärän vanutti.

Suutarista.

825. Tyhjä neuvo neulan tiestä, nälkä naskalin siasta, riutuvassa kaupunnissa.

Ompelioista **).

Kyllä sen neula syö, jonka neula sua.

Kankuriloista.

Kyllä rukki ruokaa tuop' kehrä-varsi keittämistä.

Palkkaan tyytymisestä.

Saaneella sia on, ei ansaineella.

---

*) *Taituri*, konstnär, artist; *Tekiä*, fabrikör; *Kaluntekiä*, handtwerkare.
**) *Ompelia*, Skräddare.

XLI. *Työstä ja työn tiettämisestä.*

Töistä.

Ei työ miestä häväise, taito tapoja pahennak.

Työn alkamisesta.

830. Piästä pinoa aletaan, hyvä asia alusta.
Tehty työ on aljettunna, aivotessa aika mänöö.

Työn lopettamisesta.

Alku työn kaunistaa, lopussa kiitos seisoo.

Kuhnustelemisesta.

Aika mänöö arvellessa, päivä piätä kiännellessä.
(Ei se katellen paremmaks tule, eikä kuiva kurkistellen.

Työn loppumattomuutesta.

835. Kyll' on moaata kyntävälle, vettä viljoin soutavalle.
Ei työt tehen lopuk, virrat vuotain vähene.
Tehten työt leviäävät, tekemätä soukistuuvat.
Maassa on työ matala, ei o puussa pitkäkään.
Pian pitkää lyhennetään, kauvan lyhyttä jatketaan.
840. (Missä hoikka, siitä poikki).

Mahottomista ja mahollisista töistä.

Ennen lyhyt rikan maasta ottaa, ennen kuin pitkä tähen taivaasta.
(Paremp ojaa tukkia kuin jokea).
Pieni pitkällä ulottuu.
(Siinä pieni pisteleiksen, jossa suuri kiänteleiksen).

Hitaisista töistä.

845. Hiljain tehty, hyvin tehty.

Joka hiljemmin hiiltyy, se paremmin palaa.

Kiireistä töistä.

Ei Jumala kiirettä ouk luonnut, sen on pahat ihmiset suonnut.

(Ei kiireellä kauvas mennä).

Hätäisistä töistä.

Väleen Koira pennut teki, sokeetpa hyö syntyik.

85o. Ei juosten jauheta, eikä kannuksessa kynnetä.

Työhön tottumattomuutesta.

Tottunut työn teköö, tottumatoin tuskantuu.

XLII. Työ-ajasta.

Ajasta.

Ei aika miestä ototu, jos ei mies aikaa.

Kyntö-ajasta.

Aseessa työn teko, ajallansa pellon kyntö.

Heinä-ajasta.

Ajallansa työnteko, hetkellänsä heinän niittö.

Puhteen-ajasta *).

855. Ilta-virkku, uamu-torkku, se tapa talon hävittää.

Amun-ajasta.

Arki uamulla tuloovi, talon työhön tarvitahan.

Ehto-ajasta.

Ehto karjan, yö perehen kokoo.

Yön-ajasta.

Ei yöltä silmä puhkiak, hämärältä jalka taitu.

---

*) "Varhain myllyyn, myöhän kyytiin."

XLIII. Työ-kaluista ja Talontarpeista.

Aseista.

Aseessa työn tientö, miehessä pellon kyntö.

Aurasta.

860. Aura arpoja parahin, kirnun-mäntä tarpomia.

Kirveestä.

Kirves hyvä kierteestä, veihti hieno-karkeesta, viikahte murenevasta.

Kuhun miekkansa Kuninkas, siihen köyhä kirvehensä.

Nyrhistä.

Nilkis nalkis Naisen kirves, milloin puuhun, milloin muahan, milloin keskellen kiveä.

(Ei kirves kiveen pysty, napakairo kalliohon).

Veihtestä.

865. Miestä myöten miekka vyöllä, kilpi kantajan mukahan.

Tylsä veisi tyhmän miehen, terävä tekevän ase.

Paha laiskan partaveihti, vein vie, karvan jättää.

Viikahtesta.

Viitake karvan katkaisoo, harava kaks koapaisoo.

Rautalapioista.

Kirkon kirves ja Rauta-lapio, köyhän velan maksaa.

Päreistä.

870. Viikahte varteen, ohra piälle ja päret orteen.

Muista kaluista ja töistä.

Sitä myöten vyö kuin nuttu, tie kuin talo, vars' kuin lapia, virs' kuin laulaja.

Niin on, niin on niitun aijat, kuin on niitun niittäjäkin, niin on niitun veräjät, kuin on tylsä kirveheni, kovin koski koivun kuori, pahoin potkaisi petäjä.

Heijän korjoomisesta.

Kalua kahtoa pitää, ennen suatua säilytellä.

Ei kalua suaten rikkaaksi tulla, vaan siästäin.

875. Joka siästää suatuansa, sill on tarpeissa tavara.

XLIV. Talon teistä.

Kylän-teistä.

Tiet kulkoo kylien myöten, ihmiset tietä myöten.

Talon-teistä.

Sitä myöten tie kuin talo, vars' kuin lapia.

Talvi- ja kesä-teistä.

Talon kautta tie talvella, nauris-halmeen kesällä.

*Suorista ja koukku-teistä *).*

Paremmin virsta viärää kuin voaksa voaroo.

Mäkisistä teistä.

880. Kyllä mäki velkansa maksaa.

XLV. Matkoista ja kulkemisista.

Matkaan mänemisestä.

Suap tiellen olla lähtemätä, vuan ei viikon viipymätä.

(Yksi tie, kaks asiaa).

---

*) Pitkästä koukusta, sanotaan sanaksi: "Halikon kautta Ruohtiin."

Matkan jouvuttamisesta.

Juosten matka joutusampi, ehkä käyven keveämpi.
Käyven kylään kerkiää, juosten tielle jäähään.

Yö-majasta.

885. Kylä siellä kussa Kukko, haukkuu Koira korvessakin.
Pitkä on yö kylässä.

Matkan käyneistä.

Jo on turpa tuulta nähnyt, parta päiviä pahoja,
Käynyt matkaase sanoo, käymätöin ajattelee.

Tieltä eksyneistä.

Jälki jäänneen neuvoo, umpi eksyttää hyvänkin.
890. Tietä eellinen tekööpi, jälki jäänneen vetäävi.
(Yhtäälle on yhen jälki, kahtaalle kahen polku).

Tietä kysymisestä.

Ei se eksy joka kysyy, eikä katu, joka katsoo.
(Käypä johonkin yhtyy).

Kulkevaisista.

Ei vierävä kivi sammaloitu, mies kulkeva rikastu.
895. (Aina kulkevalta kuluu).

Heijän toivotuksia.

Ompa muata muallakin, ilmoa etämpänäkin.

Kuormista.

Köytetyn kotihin suapi, köyttämätöin tielle jääpi.
Sen Hepo kotihin tuopi, joka pannahan pajuillen, liistehillen liitetähän.

Heijän raskauntumisesta.

Kyllä matka kuormaa lisää, tuska vaivoja valoa.

Heijän koatamisesta.

900. Kyllä matalakin kanto kuorman koataa.

Evääistä.

Tasan naiset taipaleella, tasan matkoissa eväät.

Tekeminen luotut lapset, syöminen tehtyt evähät.

Tiellä tuttavista.

Hyvä tiessä ystävä, reppu reessä parempi.

(Ei ole tätiä tiellä).

Kohtaamisesta, tahi vastatuksin tulemisesta.

905. Kyll' on tiellä tiloo, jos on vartta virsullaik.

XLVI. Kotosta, ja koti-rakkautesta.

Koton suloisuutesta.

Ah, kullaista kotoa, jos on ruoka niukemmalta, niin on unta viljemmalta.

Aika autuas kotona, Ukko kurja kulkemassa.

Kaikki kauniit kotona, ihana isän majassa.

Koton ansiosta.

Moni muualla mulko-silmä, kotonansa kyynö-silmä.

Kotin kaipoamisesta.

910. Muut kotihins mänöövät, majohinsa matkustaavat, mull' ei kurjalla kotia, kataloll' ei kartanota.

Koton heittämisestä.

Vie Jumala mihin viet; kuin et kotiin vie.

(Suo siellä, vetelä teällä, ei kuivoo kussaan.

Koton muistamisesta.

Kylä hyvä jätettävä, koto huono muistettava.

Koton

Koton heittäjöistä.

915. Nyt on Matti muansa myönyt, konna heitänyt kotonsa.
(Antaa menevän mennä, kyllä jääpä neuvonsa pitää).
Ei huolta hävyttömällä, työtä muansa myöneellä.
Rata maansa myyneelle, tienvieri väsyneelle.
Suru sian siirtäjällä, murhe majan muutajalla.

Koton asettamisesta.

920 Onni uuteen tupaan, hyvä vuos vieraiks'.

Oman muan makeutesta.

Muu mua mustikka, oma mua mansikka.
Omat muat makuammat, omat mehät mieluammat.
Paremp omalla mualla, juua vettä tuohisesta; kuin on mualla vierahalla, juota tuopista olutta.
Paremp on oma olkinen, kuin vieras villainen.

Taipumuksista vanhoin tapoin.

925. Tapa entinen taluu, virka entinen vetää.
Aina uusi hempiämpi, ehkä entinen parempi.

f) IHMISEN ERINÄISISTÄ ELÄMÄN-KEINOISTA.

XLVII. Linnustamisesta ja Petonpyytämisestä.

Mehtämiehistä.

Minä mies metän käviä, Uros korven kolkuttaja.
Kuljenma Kuren teitä, käynmä Kären uroja.

Heijän vaikeutesta.

Suapi hiihtäjä hikensä, riihen-puija lämpymänsä.

Heijän pyytö-päivistä.

930. Hyvä olo, laiskat päivät, niitä lintuja ampuu.
(Mäne Pyytä pyytämään, Koppelo kotona katoisi).

Heijän mehän-käynnöstä.

Hiis on mehän käymättömän, Korppi käyneen uron.
Ei tule lintu liikkumata, kala jalan kastamata.

Heijän sualiistansa.

Mikä miehissä suahaan, se miehissä syyvään.
935. (Ei luutointa lihaa, eikä piätöintä kalaa).

Heijän tyhjään käymisestä.

Ikävä iloton ilta, päivä pitkä sualihiton.
Paha syyvä suamatointa, ajoo näkemätöintä.
(Jos lie pyytäjä typerä, niin on antaja *) itara.

Vähään tyytymisestä.

Hyvä on jalkakin jänistä Suen suusta suatuvaase.

Linnuista.

940. Liukas lintu lentäissä, liukkahampi linnustaja.
Sitä lintu linnullen, jota linnulla itelläkin.

Heijän soitimesta.

Vuotta myöten lintu soipi, kevättä kala kuteepi.
Aika siitten ansoja punoja, kuin on Hanhet soitimella **).

Heijän pojillisuutesta.

Silloin lintu laihimmallansa, kuin on pojat pienimmällänsä.
945. Laiha lintu lapsillinen, lapsitoin lihava lintu.

---

*) Ymmärretään *Tapio* (metän kuninkas) tahi *Anni* (metän miniä).

**) Merkihtee, se on siitten "muka myöhä" (*post festum*).

Heijän emäks joutumisesta.

Kuin kynä katoo, niin silloin kynsi kasvaa.

Ei sikiä siipi-lintu, päivän Perttulin perästä.

Kyyhkyisistä.

Syvän kylmä Kyyhkyisellä, syyvessä kylän kekoja.

Pyistä.

Koska pilli pienestäns pirisee, Pyyn pienen pettääpi poveensa.

950. Paremp Pyy käissä, kuin kaks' oksalla.

Ei ole Pyystä kahen jakoo, Oravassa kolmen osaa.

Teuristä.

Sen teki Tetren poika, appo aholta marjat.

Pienistä linnuista.

Ilonna Käki mehässä, lammas laiho-halmeessa.

Vesi-linnuista.

Lokki luotohon munii, Kajova kivi-karihin,

955. Telkkä poikia teköövi, Tavi lapsia latoovi, niitä Hauvit hajottaavi, Veenkoirat viettelöövi.

Karhusta.

Karhu on karkia mehässä, minä oun Karhua karkiampi.

Lähen Karhun kuatamaani, metän onnen ottamaani,

Suesta.

Kyllä Susi syytä sua Lammas-lauman ruatellansa.

Toisin on Hukalla huoli, toista ampuja ajatteloo.

Ketusta.

960. Ketull' on keviät jalat, jotk' ei pauka pakkaisella, eikä kolka kovalla siällä.

Ruskia on Repo kuoltuakin.

Jäniksestä.

Jänis jäppä juppa-niska, juokse kohti lankojaini.

Juokse vintura vipuun, kantura kahain, pyörä silmä pyyvyksein.

Oravasta.

Osais se Orava juosta, salon halki, toisen poikki, kolmannen vähä vitäisin.

965. Ammuun ohtaan Oravan, kärsään kävyn-purian.

Ampumisesta.

Ei auta ampuminen, kuin ei ole nuolen-noutajata.

Hätä opettaa Lappalaisen ampumaan.

Jousesta.

Janhus jousessa pitäävi, koivun-kylki kirves-varressa.

Suksista.

Pihlaja ylös pitäävi, huapa hankellen vetäävi, petäiä perätin viepi.

970. Hyvä on suksi suunnallinen, sivon piällinen sivakka.

XLVI. Kalastamisesta.

Kalan pyyvöstä.

Kalan-pyyntö kansallisen, mehän-käyntö miehellisen.

Kalalle kala käskee, lintu linnun pyyvykselle.

Kalamiehistä.

Joka on nuotalle nopia, käsiverkoillen käpeä, se on laiska nuullen työllen.

Heijän elämän-kerrasta.

Kaita on kalamiehen pöytä, leviämpi leipä-pöytä.

975. (Pitä kaipoin kala eräsi, levittellen Lehmän anti).

Kalastamisesta.

Ei tule ilo ehtimätä, kala jalan kastamata.

("On niitä syöty, ehk ei suatu;" sanoi Hämäläinen, Silakkoista).

Kaloista.

Ahven armas tuorehelta, Särki siästössä parempi.

Uipi Hauki harjullenkin, kyntömiehen vakoja myöten *).

Heijän kuvusta.

980. Tyyneessä kalat kutoovat, hyvät tavat hiljaisella.

Ahven kuvun alkaa, ahven kuvun lopettaa.

Heijän kuvun-taukkoamisesta.

Loppuu Lohta piä-kaloa, päivän Perttulin perästä.

(Jo mäni mäti kalalta, muna Muikulta putoisi.

Kala-vesistä.

Aina kala vetessä, ehk' ei aina apajalla.

985. Jos ei tärpä tästä lammista, kyllähään tärppää toisesta.

Kalan-pyyvyksistä.

Tihjä verkko miehen onni, surma kaikillen kaloillen.

Harvoin harva syöttelee, senkin suurilla kaloilla.

Kalan sualihista.

Sen mies omana pitää, minkän merrasta löytää.

---

*) Merkihtee, että käypi rahalla muallakin kalan pyytöminen.

Veneestä.

Aika tuopi tyynen meren, aika vuotavan venehen.

990. Vie veneisi vesillen, kyllä tuuli tuuvittaapi.

Purjeesta.

Ei olek siitä purjeesta, joll' ei ole airoillen apua.

(Soisi soutaja veneensä soutamata juoksevaksi).

Soutajoista.

Joka tyynellä makoo, se tuulella soutaa.

Laiska moallen soutaa, veltto vesillen heittää.

Vesillen mänemisestä.

995. Ei uhalla uimaan, eikä vetjulla vesillen.

Ei vesi hullua kukuta, ennen viepi viisahamman.

Kosken-laskioista.

Se kosken tavat tietää, joka kosken korvalla asuu.

Koskesta, eli joesta.

Kyllä juonia joella, joka mutkan soutamista.

On joissa jotaik', haukia hakojaik'.

Kosken-laskennosta.

1000. Honka ota uraisi, kivi pitä varaisi *).

Laskioihen uskalluksesta.

Kuin olin miessä nuorempana, osaisinma Ouluun soutaa, kivirannan kiikutella, piipun suussaini pitää, tousan toisessa käessä.

(En kiitä meristä miestä, kovan kosken laskiata, merisilt' on mielen viennyt, koski korvat särkenynnä.

---

*) Kosken laskian sanat, purrellensa.

XLVII. Muan viljelemisestä.

Moan isännistä.

Ei muata markatointa, eikä ilma isännätöintä.

Tietämättömistä maista.

Kyllämä tiiän tilkun-maata, syömätöintä, lyömätöintä, miehen miekan käymätöintä, tapparan talloomatointa.

Mehtä-maista.

1005. Korpi kasvaa komean kuusen, kankas kaunimman petäjän.

Mustikka ei mäkee muutak, puola polto-kankaita, maita mansikka pahennak.

(Ajan vietto, marjan syöntö).

Pelto maista.

Sakoisampi savi kuin santa. hiekka-pellolla.

Mua kavottaa kivinen pelto-siemenen.

1010. Kiitä kivistä muata, laita lanta-savea.

Kasvaa kivinen pelto, vaan ei kasvak kakkarainen.

Kyntö-miehistä.

Ei salli savinen pelto sukan-vartta valkeata, miestä verkaista vaolla, piikoin pitkee hametta.

Paremp kyntäjän kyperä, kuin rahat rannan kiertolaisen.

Kyntämisestä.

Hyvä kyllä hullu kyntää, jättää kyynärän vaon väliä, puoli-toista toisinahan.

Kaskesta.

1015. Kaikill' on kaskessa työtä, ei yhelle kyntäjälle.

Palon kynnöstä.

Eessäpäin on pitkä kanto kaskessa.

Ahon kynnöstä.

Apuna ahonkin kyntö, lisänä mahonkin maito.

Mullostamisesta.

Toisin tonkia pitäävi, muutoin muata mullostella.

Kylvämisestä.

Joka taajan kylvää, se loajan leikkaa.

1020. Joka puolelta pivon kylvää, se puolelta leikkaa *).

Myöhäk kylvöstä.

Halla hiljain kylväneellä, nälkä siemenen syöjällä.

Halla myöhäisen panoo, sika syöpi aijattoman.

Nälkä varhain syöneen, halla myöhään kylväneen.

Herneen ja pavun kylvöstä.

Jos ei o' Vappuna vaossa, ei se puoha puohtimessa.

Kauran kylvöstä.

1026. Kauroja Kakarin suuhun, Käen suuhun herneitä.

Tattarista.

Tattari talon tuottaa, tattari talottomaksi.

Nauriista.

Navat syöpi nauritoin, kuoret kuopatoin puroo.

Kasvon joutumisesta.

Ei tähätöintä Helluntaina, eikä jyvätöintä Juhannusta. (Harvoin

---

*) Taitaa merk. että se joka panoo puolen-siemenet, niin suapi puolenkin kasvusta.

(Harvoin Helluntai tähätöin, harvoin Juhannus jyvätöin *).

Muan kasvuista.

1030. Ei seula satoja kasva, kvlvy-vakka kymmeniä.

Muan hetelmästä.

Muasta leipä kynnetään, vaimosta väki tuloo.

Muämiesten elämän-kerrasta.

Kyllä kyntäjät elää, aatranpainajat asuu, koska me meriset miehet aina aikoin tulemme.

(Mualla muatonnik elää, vesillä venehetonnik **).

XLVIII. Laiskuutesta ja Ahkeruutesta.

Ahkeruuesta.

Ahkeruus kovankin onnen voittaa.

Nöyryytestä.

1035. Siitä tunsin nöyrän miehen: pian joi, pian söi, pian pistihin pihalle.

Viriäisyytestä.

Viiesti viriä käypi, kerran laiska katkaseikse.

Teräväisyytestä.

Joka on rutto ruuvillensa, se on töillensä terävä.

---

*) Mitenkä tätä Suomessa soattaneen sanoa? ehkä se tapahtuu Virossa, ja eteläisimmissä maissa, missä Suomalaisia löytyy? Sanomme myös: "Ei peätöintä Juhannusta."

**) T. veneetöinkin, venehetöinkin, muatoinkin.

Kiiruutesta.

Ei hätä hävetä anna, kiire kauan kiinitellä.

Unisuutesta ja makoomisesta.

Ain' on aikaa vireällä, kiire laiskalla kotona, jos ei muutoin niin makuulle.

1040. Eipä maaten markat, eikä istuin iku-hopeat.

Ei unta verosta viiä, makuutta maan otoista.

Ei uni maaten lopuk, nälkä nauriita syöten.

Unta täynnä makavan vatsa, viljaa vireän vatsa.

Makoo laiska syötyään, istuu ilman oltuaan.

Laiskuutesta.

1045. Siitä tunsin laiskan miehen: viikon istui virsu-käissä, kauvan housu-kainalossa, milloin siltä rätti räiskähti, milloin paula paukahti.

Hiki laiskan syyvessä, vilu työtä tehessä.

Laiska työtäns luetteloo.

Rakko työttömän käissä, rupi laiskan p-hessä.

Sikiävät työn tekiät, laiskat ite lakastuuvat.

1050. Jok' on laiska lauantaina, se on musta sunnuntaina.

Kurki laiskan pellon sonnittaa.

XLIX. *Syömisestä ja ruuan neuvoista.*

Vatsasta.

Vatsa vanhin pyyvyksistä, pata vanhin astioista.

Syömättömyytestä.

Ei vatsa velkaa salli, nälkä niänyttää hyvänkin.

Nälkä syömätäk tulee, vilu päivän paistamatak.

Kyllin syömisestä.

1055. Kyllin syönyt röyhtelöövi, nälkähistä p-rettäävi.

Joka kyllin kylässä syö, se huolen kotiinsa tuo.

Kohtuullisesta syömisestä.

Ei ole nälkä eikä jano, eikä kuitti kummastakaan.

Siäli huttuu, siäli vatsaa, vähä elättää, tyhjä kuolettaa.

Ruuasta.

Ei ruoka syöten lopu, mutta saamattomuuten.

Talon ruuasta.

1060. Liha, leipä, miehen ruoka; puuro, piimä, piian ruoka; vellinki vasikan ruoka.

Savolainen pullo-poski, syöpi puuron leivän kanssa; meriläinen mekko-takki, syöpi liemen leivätäkkin.

Perhen ruuasta.

Ei perhe sakeata soimaa, eikä paksua pakene.

Suolainen ja sakea, se on köyhän makea.

Vieraan ruuvasta.

Kylkeen on kyläinen syönti, vasta kova kuin kotona syöpi.

1065. Ennen vettä veljeltä, kuin vellinkiä vieraalta.

Ruuan laittamisesta.

Kypsynyt hyvä, kauvan kiehunut makee.

Se kypsen syö, joka keitetyn paistaa.

Ruoka-laijista.

Liha uusi lihoittaa, kalla uusi kuolettaa.
Puuro hyvä ruoka, kunnia hyvä tapa.
1070. Koali kolkka koiran ruoka, vellinki vasikan juoma, puuro vasta miehen ruoka.
Hupa huttu, viepä velli, rieska kaikkiin kavalin.
Kuka uskoi, kenpä luuli, Kiiskistä kalan tulevan. Ahvenista aimon ruuvan.
Sian kieli ja Mateen maksa, voille verttaa vetää.

Ruuan siästämisestä.

Joka siästää suatuansa, sill' on ottaa tarvittaissa.
1075. Ei hyvin syöten seästetä, eikä siästäin hyvin eletä.
Vanhassa vara parempi.
Ei vanhasta seästäinkään ole.
Ei syötyssä, syömistä; nahkaa, ennen nyljetyssä.
Aina syötävä kuluu, piettävä pahenee.

Vähään tyytymisestä.

1080. Vähä elättä, tyhjä kuolettaa.
Ei liika lihoita, jos ei kohtuus elätä.
Ei mies miehen ruokaan kuole.
Ei ole aittaan asiata, kuin on suossa suurus-pala; leipä männyssä mäellä.

Ruuan moittimisesta.

Suu makian maistaa, kieli kypsen koittelee.
1085. Joka kaikki makeet maistaa, kyllä se karvaat kakaisee.

Joka hylkee hyvän vellin, syöp se kualin syljetynkin.

(Vellinki velan tekee, koali kartanon pitää).

Syömisestä.

Syöminen piätynyttä, jyystäminen jäätynyttä.

Kalvetaan luu lihavankin, syyvään liha laihemmankin.

1090. Muunoin lientä leivän kanssa, muunoin leivätä lihaa.

Juomisesta.

Kaljalla työt tehään, oluella piot pietään.

Juuvaan joki-veitkin, kosk' ei läsnä lähe-vettä.

Suapi Sammakolta sahtia, ottaa Oravalta otria.

Ruoka-ajasta.

Paremp varhain suurustella, kuin kaiken päivän syömätöinnä.

1095. Varhainen vanhan syyäk, aikainen anoa lapsen.

Paremp on pala suussa, kuin on aivan annitoinna.

Murkina kuin syötään, puoli päivä kuin pietään, ehto itestään tulee.

Suurus-pala silloin tällöin, murkina kuin muistetaan, ilta ilmankin tuloo.

Ruuallen kuhtumisesta.

Käskemätäk työllen, lusikata ruuallen.

1100. Väkisin työllen, ei ruuallen.

Ruuan leikkaamisesta.

Syöty leikattu pala, annettu luvattu lahja.

Ansaittu anottu ruoka, syöty leikattu pala.

Ruuan ottamisesta.

Rohkia ruuvan suapi *), kainu ei sua kualiakaan.

Ruuan syötyänsä.

Suurus suuhun, mieli piähän, talon työhön taitavasti.

L. Tauvista ja Kuolemasta.

Tauvista.

1105. Ei kaikki tauvit ole kuolemaksi.

Ei tauvin kovuuteen kuolla.

Paranemisesta.

Kyllä tervekin kuolee, sairaskin paranee.

Kyllä hyvästäkin kuollaan, pahastakin parataan.

Potevaisista.

Rupi rikkaassa, paise pajarissaik.

Vaivasta.

1110. Ei se ole vaivata, jok' ei ole syntymätä.

Vammasta.

Kuin on vampa varpahassa, syväntäkin syytelööpi.

Liäkäristä tahi Parantajoista

Itse Liäkärit läsiivät, itse Puoskarit potoovat.

(Lumoja lumelle kuoli. Noita nevon notkelmalle.

Neuvo pitkällisen iän nouvattamisesta.

Piä tapais, niin elät kauvan.

Kauvan sairaistuneista.

1115. Kuatuu kerran kitua puu, kuolee kauvan sairastanut!

---

*) Sanotaan myös: "Rohkia rokan särpää," j. n. e.

Kuolevaisuutesta; om dödligheten.

Ei se peäse kuolemata, jok' ei peäsnyt syntymätä.

Kuoloovat Kuninkaatkin, vaipuuvat valtiatkin, sati minä poloinen poika.

Kuolevista; om de dödlige.

Sian tiiän kussa synnyin, paikan kaiken kussa kasvoin, vaan en tiiä sitä siaa, kuhun kuoleman pitää.

Kuolevaisista; om de döende (de som dö).

Ei syntyvä siaa etsi. paikkaa kuoleva valihte.

Kuolleista; om de döde (i anseende till kroppen).

1120. Näkyy elävän silmät, ei kuolleen koskaan.

Tuloo mies meren takoo, vuan ei tule turpeen alta.

Täi elävässä, mato kuolleessa.

Männeheistä; om de afledne (i änseende till själen).

Hyvä kuollut, kaunis kavonnut, ehkä elävä parempi.

Jäämän hyvästäkin pitää, aikoin tulla pahoinkin kanssa.

1125. (Armu kuolee, yrmy elää).

Ei ole miestä männehestä, urosta uponnehesta.

Piäsnyt kuolut vuorostansa.

Kuollosta; om döden (objective betraktad).

Kovat kourat kuolemalla, pihit Sepällä pitemmät.

Kuolemisesta; om till att dö (tiden att dö).

Suloinen suella kuolla, lämmin lähteä kesällä.

1130. Ei käiten kuolla, eikä uhaten eletä.

Kuolemaan pyrkimisestä; om åtrån att dö.

Ei suotta kuolla, ehkä suotta sairastetaan.

(Joka uhalla kuolee, se p—rulla hauvataan).

Kuolemasta; om döden (subjective betraktad).

Surkea surma silmin nähen, kuolema käsin pitellen.

Eloon on elävän mieli, ehkä surma suun ovella.

Muahan laskemisesta.

1135. Lehti puuhun, ruoho muahan, minä rauka muan rakoon, minä Toukka turpeeseen.

(Mua omansa perii).

Muantie höyhtyneen, kirkon-nurkka nukkuneen.

Meijän elämäkerrastamme.

Hyvä hyvästi elää, kaunis kuolla kunnialla.

Loppu-sanat.

Rauha elävillen, lepo kuoleillen.

KOETTELEMUS ETTÄ NÄISTÄ MEIJÄN VANHOISTA SANANLASKUISTA TIIUSTELLA MEIJÄN ESIVANHEMPIEN MIELÆNLUONTOA, *) HEIJÄN TAPOJA, KÄYTÖKSIÄ JA AJATUKSIA, NIIN HENKELLISISSÄ KUIN MOALLISISSA ASIOISSA.

Meijän vanhoin *Jumalan tuntemuksesta* ja *Jumalanpalveluksesta* on varsin vähä sanottavoo, sillä se on jo tykkänään poiskavonna kansastamme. Kuitenkin löyvämme myö näistä jälellen jäänneistä sanantavoista, että hyö uskovat yhtä *Jumalata*, jonka hyö kuhtuivat "taivaan ja moan *Luojaksi*" (1, 5, 11, **), ja puhuvat hänestä, että hään oli taivaan ja moan sepittänyt. Häntä kuhuttiin myöskin sen tautta "taivahan takojaksi, kaiken luonnon kalkuttajaksi" (2, 3,); ja koska hänestä puhuttiin, sanottiin myös: "Juma-

*) *Mielenluonto*, karakter.

**) *Luoja*. Koska häntä mainittiin, sanottiin aina, että hään oli se "*totinen Luoja*," jolla sanalla hyö tahtovat ikään kuin eroittoo häntä pois muista Luojista, joita hyö muuten nimittivät *Luonnottaret* ja *Synnyttäret*, ja joilla ymmärrettiin *luonnon vaikutuksia*, jotka synnyttäävät monillaisia uusia äkkinäisiä luotuja, ja joihen luonnollisen voiman hyö tekivät runoissansa eläväksi ja henkelliseksi.

la ylhäll' Taivoissesa", koska hänen istumensa luultiin olevan taivahassa.

Olennonsa puolesta, hyö pitivät häntä yhtenä henkenä, koska ei missäkään löyvy merkkiä, että hyö oisivat kuvaillut häntä moallisella tavalla, tahi tehneet häntä luonnollisella tavalla silmissämme nähtäväksi. Heijän juohtumuksetkin, jotka muuten oli kyllä paisuvaiset ja pöyhisteleväiset luonnostansa, eivät kuitenkaan uskaltanna kuvaella häntä luonnollisessa tahi silmin-nähtäväisessä hoamussa, joka osottaa että heijän juohtumukset hänestä ei ollut moalliset ja roaat, mutta henkelliset, koska hyö ajatuksillansa käsittivät yhtä henkee, ilman että pukea häntä moallisilla piiroksilla.

Luontonsa puolesta häntä piettiin hyvätahtoissa (15, 9, 5). Sanottiin hänen olevan kaikkiin-täyvellisin (2), armollinen (5), avullinen (9), hyvä-syvämminen (15), ja kaiken-tietävä (4) *) Hyö anovat sen

*) Häntä piettiin myös voimakkaanna, koska kaikissa häneltä apua anottiin. Mutta hänen voimansa näyttää ainoastaan olleen hyvyyttä vaikuttamisessa, ei pahuutta rankaisemisessa, koska hyö taikausten ajoilla panivat pahan hänen rinnallen voimallisuutessa, ja luulivat heijän Noitiinsa ja Velhoinsa taitavan voimuutessansa kilvoitella Jumalan kanssa, niin kuin vielä kuullaan siitä vanhasta sananlaskusta: *Kaks kovoo koitteloo, Susi ja Hevoisen varsa, meijän poika ja Jumala.* Että heijän Velhot ja Noijat, taikausten ajoilla vielä harjoittivat tätä luonnollista viisautta, nähään siitä sanasta: *ken pahat sanoopi, se taivahan tähet lukoopi, meren allot arvoapi.* Ja että heillen luettiin voimallisuutta ei ainoastaan myrskyjä ja pahoja säitä sekä soahaksensa että hävittääksensä, mut-

eistä häneltä apua ja hyvyyttä (6—12), sillä hänessä luultiin olevan kaiken onnen ja autuuen alku (1).

Hänen ylistämisestä tahi kunnioittamisesta ei mainitak missäkään näissä sananlaskuissa, eikä puhutak ollenkaan josta kusta ulkonaisesta Jumalanpalveluksesta hänen nimensä kunniaksi. *) Hänen palvellus näyttää ainoastaan olleen sisällinen; nimittäin rukouksissa hänellen tästä hänen sulasta armosta ja laupeutesta (6—12). Häntä ei myöskään millonkaan mainitak kiivaaksi tahi kovaksi, jäykäksi eli pahuutta rankaisevaksi; sen eistäpä häntä ei myöskään pelätty, **) eikä uhrilla lepytetty. ***)

---

ta myöskin ajan-juoksuja pitellä ja vuosiaikoja viivytellä, nähään siitä sanasta jossa hyö ikään kuin joepäilleevät heijän voimoa, ja ovat ikkään kuin ristin uskoon taipuvaiset. *Joka laittaa pahaa laittakoon suvesta talven; joka kiittää hyvää, kiittäköön hyvät Jumalat.*

*) Ne sananlaskut jotka tarkoittais tähän (13, 14, 709), ovat kaikki syntyneet siitä päivästä kuin keäntyime Ruohtalaisten käsihin, eikä ouk perivanhoiksi luettavia.

**) Se sana *Jumalan-pelko* (Gudsfruktan), joka on Ruohin kielestä suomenettunna on vielä nytkin vieras meijän korvissamme, ej ainoastansa siinä, että se ikään kuin pelottais meitä yhestä hyvästä isästä, mutta se kuluu vielä ouvommaksi, niin kuin oisi muka ite Jumala joka pelkäisi. Ettei meijän Jumalan *pelvosta* ollut meillen pakkoo, nähään Tacituksestakin, joka kirjuttaa meistä: *Securi adversus Deos ....ut illis ne voto quidem opus esset.*

***) *Uhramiset* ja muut kirkko-menot oomme myö vasta myöhäisempinnä aikoinna tullut tuntemaan. Tämä Ruohin kielestä Suomeksi murrettu sana, osottaa jo kyllä että myö heiltä ensin oomme oppina näitä toimituksia. Sillä heijän oil tapa ihmisiäkin uhrata lepyttelläksensä heijän Jumaloitansa. (lue Tacitusta, Sturlesonnia ja muita).

Yhestä Kolminaisuutesta, Lunastoksesta, ja Pyhän Henken vaikutoksesta ei heillen ollut mitään tietoa. Ei myöskään Enkelistä, uskosta, papista, kirkosta, *) kumarruksista, siunauksista, helvetistä ja seittyisistä, kaikki nämät nimet ovat vielä nytkin äkkinäiset meijän kielessämme, ja osottaa että poavilaiset ovat näitä meillen tuoneet.

Perkeleestä hyö kyllä mainihtivat, vaan eivät hänestäkään nimittäneet muuta kuin hänen nimeensä, jolla hyö ymmärsivät yhtä pahaa henkellistä olentoa. Koska he eivät häntäkään kuvaelleet millään luonnollisella tavalla, niin se on arvattava että hyö pitivät häntä henkellisenä, jota ei suatu pukea maallisiin piiroksiin. Luontonsa puolesta hyö pitivät häntä Jumalisuutta vastaan ikään kuin vastakälkeisenä, mutta halvana eikä mistäkään arvosta **).

*) Yhessä vanhassa Ruohtalaisessa satussa hoastetaan kyllä, että Biarmilaisilla tahi Permiläisillä oli yksi kirkko pyhitetty Jumalallensa, jossa ne palvelivat hänen kuvaansa, valettu kullasta. Mutta niin kauan kuin se ei ouk väheekään tarinamuksessamme totistettu, niin kauan kuin ei kansassamme eikä kielessämme löyvy yhtä ainuaakaan jälkee, joka tarkottais siihen, niin myö täytymme pitää tätä, niin kuin monta muutakin paikkoo näissä heijän satuissa, aivon valhena ja joutavana.

**) Meijän nykyisessä uskomuksessamme on *Perkele* pantu sen Raamatussa puhutun *Saatanan* virantoimituksellen, ja soanut muka hänen ammattinsa, ensin että vietellä ihmis-poloisten sieluja, ja siiten että tulella vaivutella heitä helvetissä (?).

Eivät häntäkään pelänneet, sen vähemmin rukoilleet. Senpä tautta ei hänen nimee näissä vanhoissa sananlaskuissa mainitak *).

Mutta koska nämät valistuksen ajat rupesivat meiltä helviämään, ja Suomalaiset kansat hämärässä hätäyntymään, nouattaissa noitumisia ja joutavia taikauksia, silloin rupesivat myös häntäkin rukoilemaan ja hänen nimeensä palvelemaan. Ja koska hyö Poavilaisten opista tulivat oppimaan, että se kävi Jumalata uhrilla ja lahjoittamisilla lepyttää, tahi soaha Jumalatansa lahjoitetuksi (eli oikeemmittain hänen pappiloitansa), niin hyö keksivät sen neuvon, että mahtoi myöskin laillen käyvä perkelettä näin lahjoittoo. Hyö rupesivat nyt häntäkin lepyttämään, ensin siinä toivossa, että (koska hään oli muutoinkin luonnostansa paha) hyö hänen avulla soattaisi heijän vihamiehiänsä ja vihollisiansa vahinkoitetuksi; ja siitten, että hyö heijän vahinkoittamisella taitaisi ite hyötyä **). Niin kuin hyö kasteessa antaitivat Jumalallen, niin hyö nyt kivellä kosken kovan pyörtimessä kastuttivat ihtiänsä pahallen. Lahjat Jumalallen annettiin kirkoillen ja papillen, joista heitä hyviksi kiitettiin, siunattiin,

---

*) Otava, I Osa, p. 61.

**) Mutta se ei ollut ainoastaan vihamiehiä kuin hyö tarkoittivat, hyö tavoittivat myös muita ihmisiä, ja luulivat hänen kavalluuellansa luvattomalla tavalla keäntävänsä toisen vahinkoa omaksi voitoksensa.

ja kostoa Jumalalta luvattiin; mutta lahjat pahallen ei annettukaan näillen, vaan salaistiin kirkko-maihin, puihen juuriin, tuvan hiiluksiin, kota-liiuksiin, ja muihin semmoisiin paikkoin. Eikä hänelle paljoa annettu, sillä hänellä sanottiin olevan moallista tavarata kyllä, vaan vähän tätä henkellistä. Hyö olivat kuulleet kirkossa, ja lukeneet kirjassansa, että se halaisi nieltäksensä heijän sielujansa *); hyö pantittivat niitä sen eistä hänellen sillä eholla että hänen piti kaikissa olla heijän palveliana tässä muka maailmassa; toisessa lupaisivat hyö toas vuorostansa olla hänen käskyn kuuliaiset.

Mutta kaikki nämät heijän joutavat ja turhat käytökset ynne heijän taikauksensa ei ole näihin aikoin kuuluvia, vaan myöhäisempinnä piettäviä, jonkapa tähen heitä nyt heitetään sillään, kunnekka myö jollon kullon tuonempana tulemme ehkä heistäkin puhumaan.

---

*) Eiköhään nämät sanat ja muut semmoiset jotka vielä löytyy meijän henkellisissä kirjoissa, ja joita ehkä ennen aikana tarvihtivat kolkutellakseen roakoin korvihin, soattaisi soveliammilla sanoilla muuttaneeksi nykyisen valaistetun ajan vaatimusta jälkeen! tahi eiköhään se nykyinen ihmiskunta ou jo niin valaistu että se käsittää henkellisiä asioita ilman näitä roakoja puheita, jotka itekseen ei toimitak mitään. Toivomme totella että ne Suomessa säätetyt *Toimitukset* (komiteer), joihen tarkottamus oisi, soahaksensa meijän Suomalaisen kirkko-kirjan käsi-kirjan ja katkesmuksen paremmin korjatuksi ja oijaistuksi, ja jotka jo monta vuotta tässä aivotuksessa ovat näitä lukenneet luskutelleet — mahtaisi viimeinkin soaha näitä asioita junkaan.

Jos heillä oli mitä ymmärrystä yhestä toisesta *tulevasta elämästä*, tahi niin kuin myö sitä kuhumme: "iankaikkisesta elämästä ja kuolemasta, on tietämätöin. Mutta kyllä se näyttää kuin hyökin oisivat vertauksissansa tarkoittanneet yhtä toista parempata elämätä perästä tämän maallisen (33, 34). Tämä ajatus on ihmisessä niin luonnollinen (naturlig) ja ikään kuin Jumalalta hänen syvämmeen painettu, ettei sitä saata mitenkään poiskajottoo. Sillä ei maha olla yhtään kansoo, joka ei luottai yhteen Jumalaan, ja joka ei turvai yhteen parempaan tulevaisuuteen, ehkä heijän ymmärtämykset tästä ovat monenkaltaiset, luonnolliset (sinliga) että henkelliset (öfwersinliga), toivoissa sitä muutamat jo tässäkin moailmassa, muutamat toisessa. Sillä kuka ymmärtäväinen luulisi meistä, että meijän ymmärryskin kuoloo, tahi että meijän henki mätänee silloin kuin ruumiskin. Semmoinen ajatus oisi luonotoin (onaturlig) meijän ymmärryksessämme, ja vasten kaikkia lakia ihmisen ajatuksissa. Sillä meijän ymmärrys on perustettu meijän keksimyksemme peälle: ja kukapa meistä on henken vielä nähnyt *) sitä vähemmin hänen kuolevan?

---

*) Myö neämmö ainoastansa hänen vaikutoksia, hänen viisautta ja voimallisuutta, niin kuin myö luonnossakin käsitämme Jumalan. Myö havaamme kyllä siitä ruumillisesta syntymisestä ja kuolemasta, että henki vaipuu yhestä luonnollisesta piiroksesta, ja ilmauntuu toiseen, vaan ei se siksi saata kavota tahi iäksi hävitä, tahi kiäntyä tyhjäksi.

Se ei oukkaan tähän silmittäväisen moailmaan kuuluvainen, eikä sen eistä hänen lain-alainen. Se on luontonsa puolesta lähtenyt yhestä toisesta olennosta *), joka maalisillen aistimillen on käsittämätöin, ja joka on tukala ihmisen ymmärryksellä tapaella **). Jos nyt

*) Minkä tähen meitä kuhutaan *Jumalan lapsiksi*, tahi sanotaan olevan *häneltä luovut*, ja *hänen kaltaisia*, elleimc hänestä oisi soanneet jonkun, osallisuuen meijän luotuissa. Meijän ruumis muistuttaa meitä että myö olemme moallisia, muistuttakoon meitä myös meijän henkemme että myö oommo henkellisiä. Se on tämä henkellinen luonto meissä, joka teköö meitä Jumalan mukaisiksi, ja josta meitä kuhutaan hänen kuvaksensa. Mutta ilman tätä ruumista, joka kiinittää meijän henkeemme moahan, niin meijän ymmärrys lentäisi niin kuin meijän ajatuksemme taivaaseen, alku-ymmärrystänsä kohti, ja oisi luonostansa vapa, niin kuin on kaiken ymmärryksen luonto; vaan jos ei meissä oisi toas tätä henkee, joka kohoittaa ja nostaa meijän ajatuksia pois näistä moan laksoista, niin oisimme järjettömät luontokappaleet, joita ei mullasta eroittaisi; ja oisimme kokonansa katovaiset ja muutoksen lain-alaiset niin kuin on kaikkein moallisten luonto. Ihminen on sen eistä se kauniin kappale luomisessa, hään on se panta joka siotteloo Jumalata moailmaan, ja jossa yhellä puolella, tavataan sekä taivaallista henkellisyyttä, että toisella, moallista viheliäisyyttä. Hään seisoo portaalla taivaan ja moan välillä, ja se on annettu hänen omaan valtaansa jos hään tahtoo nousta taivaiseen, tahi laskeita moahan.

**) Senpä tautta koska ei myö *luonnollisella* tahi kuin se Raamatussa kuhutaan *"omalla"* ymmärryksellämme taija tuntea Jumalatamme, niin voaitaan kaikissa Jumalan uskomuksissa, *uskoa* enemmin kuin *ymmärrystä*. Ja se on tarpeellisin niillen, joill' on vähä tätä ymmärrystä eli mielen valaistusta. Viisaat toas ja kirjan oppineet, jotka ajatuksillansa ja ymmärryksen tarkoittamisellansa sanoovat muutenkin käsittävänsä näitä taivaan tosia — hyö *uskoovat* näitä ymmärtävänsä. Sillä tavalla se on heissäkin *usko* joka vaikuttaa, ehkä se ei ouk tätä sokeata tahi yksinvakaista uskoa;

nyt löytäisimme että ne moalliset kappaleet eivät perin katoa ja jouvu hukkaan (kuole), mutta itse kuolemassa ainoastaan muuteloovat piiroksensa, ja sillä synnyttäävät toisia erikaltaisia kappaleita, tahi si'ittäävät toisia yhtäläisiä olennoita, niin sitä vähemmin on se henkellinen olento meissä kuoleva, jok' ei ou muutoksen lain-alainen; se on sen eistä luontonsa pitävä, eli se on eläväinen ja henkellinen, ja paljoa enemmin kuin ennen, koska se ei eneä ouk yhistetty tämän mullallisen ruumiin kanssa. Sillä jos henki kuolisi, mikä siitten enee moailmassa virkistyis? jos ymmärrys kerran katoaisi, mikä siitten taivaat ja moat asettaisi? Silloin ei oisi moailmassa eneä muuta, kuin ikuinen kavotus ja pimeys. Sillä se henki ja ymmärrys, joka ylöspitää taivaan koaret ja moan pohjat, joka ilmistyy päivän paisteessa

---

mutta yhtä mielessä valaistettua ja ymmärryksellä tarkoitettua. Ne raukat, joill' ei ouk tätä yksinkertaista uskoa, eikä toas ymmärrystä kyllä käsittämään tätä valaistettua, (ja niitä löytyy ehkä monta kyllä), hyö ovat kaikista luovuista luettavat onnettomiksi. Hyö kääntyyvät kuin meren kaislat mihin tuuli painaa, ja heissä puuttuu se oma syvämellinen luottamus, se henkellinen johtatus ja lohtutus, joka koroittaa heitä yliten kaikkia luontokappaleita, ja onnistaa heitä heijän onnettomuutessansakin. Hyö epäilleevät kaikkia mitä hyö eivät käsitä sillä heijän vähällä ymmärryksellänsä; hyö ovat kahappäin uskovaisia, jos Jumalata ollenkaan löytyy, jos löytyy maailmata ja ihmisiä toin perään sanottu. Hyö ovat tietämättömiä, jos löytyy heijä nomaa olentoansa, ellei vaan kaikki liene yksi viettelevä uni, yksi tyhjä mielen-pettäminen.

ja pienemmissä moan matoissa, osottaa yhtä jumalista voimoo, yhtä henkellistä ymmärrystä, joka on luontonsa puolesta ikuinen kuin ite Jumala.

Kuin Suomalaiset näkivät mitenkä ruohot syksyllä lakastuivat, mitenkä toukat turpeessa paniivat moata, ja mitenkä ihmiset ite peitettiin multaan ja laskettiin moan poveen (1139); ja toas, mitenkä hyö ajan peästä ilmistyivät, koska keväillä, päivän tultua olivat jo virkistynneet ja virvoittunneet — kuin näkivät jälleen eläväksi sen heissä mukkuneen, tahi heistä hävinneen, ja heijän sikiöissänsä ilmistynneen henken — kuin näkivät mitenkä taas heinät ja kukkaiset loistivat ketolla, mitenkä ne halvimmatkin moan elävät, maot, muutettunna ilmistyivät paremmissa ja täyvellisemmissä olennoissa tahi piiroksissa, oisihan se siitten ollut tyhmästi luulla, heijän uskoneen, ihmisiä, jotka luovuista olivat kaikkiin kalliimmat, jäänneen multaan iäksi. Miksikä siitten auttaisi meitä se hyvyys, jota olemme maailmassa harjoittaneet? Missä se kosto, monen viattoman vaivoista ja kärsimisistä, jos meitä kuin koiria kaivettaisiin moahan, ettei enee kuunna pänä uusissa piiroksissa tahi jolla kulla toisella luonnolla ilmauntua? Oisihan se luonotoin luomisessa, ja vääryys luojassa, että tasoitella rikkautta ja kaikellaista maallista autuutta yhellen (672—676), ja rasittaa toista köyhyyellä ja kaikellaisella maallisella onnettomuuella (671, 700), jos meijän elämä tähän loppuisi? ja

vielä siittenkin ouvompi — että vaivata hyviä, ja palkata pahoja (1125, 60, 61), niin kuin se usein näyttäiksen meijän silmissämme. Ja toiseksi, minkätähen se kasvattaisi tätä viheliäistä ihmisten sukua, jonka käsiin Hään oli antanut tämän moailman avaruuen, jonka ymmärrykselle hään oli uskonut tietoa tuntemaan taivaan ja moan tapoja? Siksikö hään olis meitä tähän tuonnut, lahjoittanut meitä viisauellansa, pannut meijän poveen hänen tahtonsa sanan-saattajaksi meijän omassa tunnossamme, sallinut meillen oman henkensä, ja tarjonut meillen ihtiänsä lunastajaksi ja ylösvalaisiaksi, — ainoastansa että muuttaa meitä mullaksi, ja peästää meitä jälleen poroksi? Sotisihan tämä sitä viisautta vastaan jota joka paikassa luomisessa tavataan, ja oisihan tämä käytös muutoin selittämätöin, jos eime luottaisi siihen, että me oomme luovut joksi korkeemmaksi tarkoitukseksi, joksi paremmaksi olennoksi, kuin tähän moalliseen syömiseen ja juomiseen.

Ja koska meillä on ymmärrystä mitenkä meijän pitäis henkemme puolesta laittaita, vaan meijän nykyinen luonto on siitä luonnosta; että se on monestin mahotoin, että yht'-aikoo nouvattoo sen meissä olevan henkellisen että luonnollisen luonnon voatimuksia, koska nämät ovat monesti toisensa kanssa sopimattomat ja vastaan riiteleväiset; niin nähään selvästi, ettei meijän ymmärrys, tahi se meis-

sä vaikuttava henkellinen luonto, ouk luotu tällen meijän luonnollisellen luonnollen (ruumiillen ja hänen luonnollisillen haluillen) ikuiseksi toveriksi. Osottaishan tämä toas yhtä sopimattomuutta luomisessa, että yhistää kahta tälläistä eriläistä ja toisiaan vastaan sotivaista luontoa yhessä olennossa — ainoastaan että heittää häntä orjaksi näihin keskenensä riitauntuneihin käsiin. Meijän täytyy sen eistä peättää, että meijän tuloo jonkun ajan peästä poisriisua tämän meijän moallisen piiroksemme, ja soaha jonkun toisen sopivaisemman, joka on enemmin meijän ymmärrystämme ja henkellistä luontoamme myöten mukainen *); nimittäin kussa meijän uusi luonto ja ymmärrys ovat yhänneppäin vetävät ja yhtäläiset. Mutta meijän ymmärrys on henkellinen, meijän luon-

*) Tämä meijän luonnollisen piiroksen poisheittäminen tapahtuu meijän ruumillisessa kuolemassa. Ja tästä tulee, että ne viisahimmat ja alaistunneemmatt miehet, niin myös kuin ne paraimmat ja urhollisimmat, jotka eläissään aina ovat enemmin harjoittanneet tätä henkellistä, ei milloinkaan kajoo kuolematansa; vaan juuri sen silmiin-nähen harjoittaavat hyvyyttä, ja nouvattaissa jaloja vähkeitä, uskaltaavat ihtiensä henken vaaroin (654, 283): ja kuin kuoloovat, niin kuoloovat hyvällä suosiolla ja leppeellä syvämmellä, ikään kuin toivoissa toista parempata (53, 55). Sitä vastoin ne taas, jotka kaikissa ovat enemmin seuranneet tämän maailman menoja, ja joihin mieli sen eistä ei milloinkaan ouk puuttunna henkellisiin töihin, hyö pelkäävät kuolematansa ikään kuin pirua, sillä heillä on aina ollut vähä siitä henkellisestä uskalluksesta; ja hyö kuoloovat usseemmittain kauhistuksella ja sisällisellä vaikeutella, ikään kuin peljätessä jotakuta pahempata (53).

to täytyy myöskin sen eistä tulla henkelliseksi, ellei hyö toas jouvuk keskinäiseen hämmennykseen. Kuin eime neä tätä tapahtuvan tässä moailmassa, eli tässä elämässä, niin meijän täytyy ajatuksillamme tavoittaa tätä toisessa tulevassa, jota myö kuhumme *iankaikkisuuteksi*.

Se näyttää kuin meijän esivanhemmat oisivat jo oivaltanneet, ettei elon tahi elämisen eli henkellisen luonto ouk luotu kuolevaksi (26, 33); että ruumiillisen kuoleman perästä vielä oli jotaik jälellä (23), joka oli perustettu tämän aikuisen elämisen peälle (34); että pahuus piti viimeinkin pahalla kostettaman (134 *) ja hyvyys hyvyyellä (55, 513). Minkä tähen ne monet kauniit opetukset siivolliseen elämiseen harjoittamiseksi (35—55)? Minkätähen ne monet varoitukset välttämästä pahuutta (56—134)? Minkä tähen hyö sanovat: "*Siveys* moan perii, *Rakkaus* lain täyttää, *Totuus* ei palak tulessakaan"? Ovatkohan ne milloinkaan tässä maail-

*) Millä tavalla tämä piti tapahtua ei selitetä, koska eivät Jumalastakaan puhuneet, että se oli pahuutta rankaiseva, ja vainoava kova-korvaisia ja hänen käskynsä knulemattomia; (sillä vainoomisen luonto, ei ollut heijän mielestä sopiva Jumalan hyvyyteen). Sanottiin ainoastansa: *peljäten pahat mänöövät* (53). Se oli tämä heijän oma pelko, joka heitä ajeli ja ahisti, se oli tämä heijän omantunnon rauhattomuus, jok' ei antana heillen lepoa, eikä yö-rauhoa, tämä oli se tulinen helvetti joka jo eläissä poltti heijän poveansa, ja kaluisi heijän syvämmiä; ja tämä oli se rankaistus, jonka pahuus ite myötensä tuottaa.

massa nähneet näin tapahtuvan? ei suinkaan! Kaikki tässä tarkoittaa yhtä toista elämätä, jossa Siveys ja Hyvyys palkitaan, Rakkaus luetaan lain täyttämiseksi, ja jossa Totuutta ei eneä saateta salata.

Kuin muutoin tiiustellaan mitä hyö mainihtivat *Hyvyyveksi* (dygd *) tahi mitä hyö lukivat hyväksi, niin se oil erinomattain avullisuus (37, 38), Antamisuus (39, 40), Alentelemisuus (41), Sovittamisuus (42), Anteeksi-antaminen (43), Suosioisuus (44), Ystivällisyys (45), Rakkaus (46, 199), Kohtullisuus (47), Totuullisuus (75 76), ja Kunniallisuus (48—50). Hyö kehoittivat toisiansa hyvyyteen, sillä sanalla, että se olis heillen ansioksi, ja kaunistukseksi harjoitella hyvyyttä (55, 53) ja myös hyväksi toivoksensa (63), koska hyö sillä toivoivat tullaksensa hyvyyvestäkin osallisiksi (513). Sillä hyvyyven harjottaminen oli se tie, joka soatto heitä ikuiseen iloon (32).

Pahuus (last) ilmoittaiksen moailmassa niin monella tavalla, ja pujotteleksen niin monessa pu-

---

*) Suomen kielessä ei löyvyk sitä sanaa dygd, joka alustapäin (ursprungeligen) merkihtee hyvyyttä tahi mielen nouvattamista *Jumalata vastaan;* eikä myös sitä sanaa synd, joka merkihtee pahuutta tahi rikosta *Jumalan tahtoa vastaan.* Se näyttää niin kuin Suomalaiset eivät oisi tehneet tätä erotusta; vaan että hyö pitivät hyvyyttä *ihmisiä vastaan,* hyvyyveksi *Jumalatakin vastaan,* ja pahuutta *luotuja vastaan,* pahuuveksi heijän *luojaansa vastaan.* Tahi toisilla sanoilla: mitä hyö kahtovat *hyvyyveksi moalla,* sitä lukivat myös *hyvyyveksi taivaassa;* ja mikä oli *pahuus moalla,* se oli *pahuus taivaassakin.*

vussa ja piiroksessa, ettei niitä kaikkia ouk hyvä nimittää, kuitenkin olemme tässä jonkun osan heistä toimittanut (70—123). Mutta se on meistä muistettava ettemme milloinkaan ou kuulleet sananlaskuissa mainittavan isommista rikoksista, niin kuin murhasta myrkyn-juottamisesta, väkivallasta, tulen-polttamisesta, Jumalattomuutesta, valan-pattomuutesta *) ja muista seittyisistä hirmuisista ja kauheista pahuuksista. Että selittää tätä sillä, että sanoisimme Suomalaisiin ei tunteneen näitä, oisi naurettava. Uskottavampi on että ne kuitenkin olivat harvoin nähtäviä, kosk' eivät joutunneet sanan-tavoiksi; ja että ne vanhat tahallaan kavahtivat lausumisellansa johtattamaan näitä nuortein mieleen, niin kuin hyvät vanhemmat eivät kernaasti puhuk kelvottomista, lasten kuulla.

Minkälaiset meijän vanhoin aatokset lie olleet siitä *ruumillisesta kuolemasta*, ei selitetä. Ne sanovat että heijän vainoot olivat männyt (rumiinsa puolesta) *Tuonelaan* **) tahi *Manalaan* ***); ja (henken-

*) Sanottiin kyllä: *pettää paha valansa* (74); mutta näillä sanoilla ei kuitenkaan tarkoitettu semmoisia, jotka oisivat varsin tahallaan tehneet *veärän valan;* mutta ainoastaan sellaisia koiruus-miehiä, jotka pahasta tavasta ovat heittäneet heijän valansa (lupauksensa) pitämätä. (Tässä mahtaa puhe olla erinomattain naiman-kaupoista).

**) *Tuonela*, on siitä ehkä soanut nimensä, että sanottiin heijän vienneensä kuolleitansa *tuonek t. tuonne* (kylmiin kartanoihin), josta siitten rupesivat kuhtumaan paikkoo kuhun heitä vietiin *tuonelaksi*.

***) *Manala*, tahi *maan-ala* on samalla tavalla nimensä

sä puolesta) Jumalaan tahi taivaiseen. Sillä "että moa omansa perii" (1136), sen hyö tiesivät, josta myös oli arvattava, että henki piti keäntyä henkeksi. Muutamat ovat nykyisinnä aikoina luulleet, että Tuonela piti merkihtemään yhtä kuin Greekkalaisten *Hades*, tahi yhtä paikkoo kussa kuolleihen sielut (tahi henket) käytettiin, ennen kuin heitä peästettiin ilo-paikoillensa; vaan tämä on meijän mielestämme yksi ereys, sillä Suomalaisilla ei ouk minkään täänkaltaisia puheita kuolleihen menoista ja teoista Tuonelassa *); eikä heissä käynekkään puheet, että kuollein ihmisten varjot vielä kulkoovat perästä kuoleman ympärin moailmata näyttäimässä. Sillä' ehkä ei Suomalaiset (meijän tiettyviksi) välittäneet eripaikkoja hyvillen eri pahoillen, niin näyttää kuitenkin kuin oisivat tätä mielessänsä tarkoittanneet, koska sanoivat: "*yksi on tie tuonelaan*,

soanut siitä että heijän kuolleita laskettiin *maahan* tahi *maan ala* (*alle*).

*) Yhessä laulussa, kussa lausutaan yksinäisen miehen kerran ajanneen rahtain kirkkomoan sivuitten, sanotaan Keijuisen tahi Männinkäisen eli kuolleen ihmisen varjon nousseen hänen tarakkaan, ja lausuineen: *Kuu paistaa, kuollut ajaa, tuonelassa häitä juuvaan — etkös pelkää?* Vaan tämä laulu mahtaa olla nykyisempiä, ja Ruohista ehkä Suomenettunna. Mutta taikausten ajoilla, koska kyöpelit ja muut hoamut ilmistyivät, silloin puhuivat jo kuolleistakin; vaan ej silloinkaan vielä heitä nimitetty minkään toimittavaisiksi, mutta luultiin olleen nukuksissa, koska noijat tulivat heijän luita ja ruumiita koluuttelemaan, uskoissaan soavaan sillä jotakuta aikaan.

laan, yksi ikuiseen iloon." Paikat johon panivat kuolleitansa maata, kuhtuivatten runoissansa k y l-miksi kartanoiksi ja Kalmistoiksi. *) Hyö pitivät heitä kuin matkamiehiä, jotka olivat peässeet vuorostansa (1127); kuin väsynneitä, jotka olivat uupuneet uneen (1137), ja joillen oli lepo tarpeellinen (1139, **).

Olkoon tämä sanottu heijän henkellisestä.

Mitä heijän *moallisesta viisauvesta* tuloo sanottavaksi, niin ei ouk toivottava että pitäis olla paljon yksissä sananlaskuissa suljettunna. Että heillä oli yksi iso kokemus (erfarenhet, empirisk kunskap), sitä toistaa jokainen näistä sanallaskuista; ja koska kaikki ihmisen tieto ja viisaus on vihtoinkin perustettu meijän kokemuksemme peälle, niin on arvattava, että jos heillä oli iso kokemus, niin heillä myöskin oli iso viisaus. Myö olemme jo nähnyt, että hyö näillä tarkoittivat opetuksia ei ainoastansa heijän yksinäiseen ja kansalliseen elämiseen kuuluvia, mutta läksivät myöskin laveammasti luonnon

---

*) *Kalmistot* (benhus) merkihti semmoisia paikkoja, kussa säilytettiin kuollein luita, ja kusta *kalma* (kuolluin paha haisu) kävi nenään. Muutamissa on *kalma* ja *kuolema* yhtä toimittavaiset.

**) Näin kauniisti vertaisivat hyö heitä, ainoastaan niin kuin vuoteillansa makoovia. Tämäkin osottaa, että hyö vielä kerran piti havahtua ja nousta, ehk ei eneä tällä heijän luonnollisella piiroksella (1120, 1121).

vaikutuksia tutkistellen. Hyö osottivat, että hyö aivon hyvin tiesivät eroittoo päivän ja kuun vajelluksia, tähtien vajennuksia, *) seän ja ilman vaihetuksia, tuulen ja myrskyn vaikutuksia, j. n. e. Sanokeepas jos taijatte, oliko se kansa roaka ja valaisematoin, joka tarkoitti mieltänsä sellaisiin asioihin, ja ymmärsi säilyttää heitä jälkimmäisillensä, suljetut lyhykkäisiin sananlaskuin? Missä se kansa, jonka vertaukset tahi vanhimmat kansan-puheet sisällänsä pitää tällaista selkiätä viisautta, sevottamatoin joutavista ja turhista savuista ja loruista, ihmeistä ja valeeista?

Se on merkillistä ettei näistä sanoista ouk ykskään, joka osottais jotakuta vanhanaikuista *laillista* tahi *kansallista elämätä*, tahi joka puhuisi josta kusta keskinäisestä liitoksesta tahi yhteytestä, siävyistä ja asetuksista, **) käskyn-antajoista ja sanankuullioista, tahi mitä muuta semmoista, joka toimittais heijän asunneen kansakunnissa, ja nouvattanneen jotakuta hallitusta. Sillä kaikki mitä tässä puhutaan hallituksesta ja kansan siävyistä (189—264), on luettava siitä päivästä kuin tulimme yhistetyiksi Ruohtalaisten kanssa. Mutta toisin puolin on yhtä merkillinen, ettei missäkään näissä

*) Lue tästä: *Vanhoin Suomalaisten ajan-luvusta* (Otavassa II:ssa Osassa, 48 p. ja jälkimäisiä).

**) Se näyttä niin kuin varkaillen oisi muinon ollut henkellinen rankaistus (104. Pien. Run. II. O. V.) mutta tämäkin saattaa olla asetettunna Ruotin vallan aikana.

puhutak yhestä *luonnollisesta vallollisuuesta* *), joka antaapi kullenkin oikeuven että **ite** vainota vallattomuutta; **) ja kussa kaikki ihmiset ovat yhtäläiset ja samasta arvosta, niin kuin myös ovatkin jos heiltä nimet, virat ja voatteet poisriisuttaisiin, niin ettei muuta heillen heitettäis, kuin se heissä olevainen luonnollinen voima ja sukkeluus. Sanalla sanottu, näissä sanoissa ei löyvyk sitä elämän laitoo, jonka ensimäinen laki on: *"voima väkeväisen, laki huonommaisen,"* ja toinen: *"sillä mitalla kuin oot antana, sillä on sullen annettava"*. ***) Nämät meijän sananlaskut ovat varsin ilman mitään sellaiseta tarkotukseta seävylliseen tahi vallolliseen elämiseen; vaan kuitenkin niin toimelliset, että ne sopisi niin yhteen kuin toiseenkin elämään.

---

*) *Luonnollinen vallollisuus*, naturligt oberoende, natur-frihet.

**) *Vallattomuus*, oförrätt, wåld.

***) *Luonnollinen Laki* (Natur-rätten, den naturliga lagen) tahi *luonnollinen oikeus*, kuin sitä myöskin kuhutaan, on se tietomus joka osottaa meillen minkälaisia myö olemme Jumalalta luovut, tahi minkällaisia myö olemme hänen eissä; ei missä arvossa myö olemme ihmisten silmissä. Elikkä se on se oppi, joka toimittaa meillen minkälainen ansio ja arvio on meillen tuleva ihmisinä, ei alamaisina eikä valtamiehinä. Tämä oppi joka yksin puolin koroittaa ne alhaiset ja onnettomat moailmassa, ja toisin puolin alentaa ne muka ylhäiset ja onnelliset, teköö meitä kaikkia tasapäisiksi Jumalamme eissä. Mutta että luulla tällaisen tasauven ja yhtävertaisuuen olevan tässä moailmassa toivottavan, tahi sopivan, tahi ies mahollisen, se oisi että kukistaa koko meijän kansallista elämätä (Samhällslifwets bestånd), ja ettei lainkaan ymmärtää mihin nämät opin-keinot tarkoittaavat.

Heijän aatokset *ihmisen suvusta*, oli että ihminen on tullut Jumalalta luovuksi hänen mieltänsä myöten, mutta omalla mieli-vallalla ja vallattomuuella tullut kunnottomaksi ja tavattomaksi (16, 98). Ettei Jumala ole luonut meitä pahoiksi, vaan ei kovin hyviksikään, koska se salli meitä alentamaan ihtiämme pahuuteen (17). Että ihmisiä sen eistä harvoin nyt enee tavataan hyviä, mutta usseemmittain pahoja ja kelvottomia (18). Kuitenkin ei ouk ykskään niin varsin paha, eikä toas niin perin hyvä, ettei hänessä löyvyk vähä kummaistakin (452, 54). Että muutoin ihmisten toistukset tässä asiassa (nimittäin toisten *hyvyyvestä* tahi *pahuuvesta*) ovat varsin puuttuvaiset ja monentapaiset; sillä hyö kiittäävät ussein turhuutta, ja heittäävät ansion ilman arvotak (95—97); ainoastaan Jumala tuntoo syvämmen pohjat, ja tietää mitä lepee meijän mielessämme. Sen eistä, tarkasti puhuttu, niin ovat ihmiset sekalaisia, sekä hyviä että pahoja (30, 31).

Mitä taas ihmisen *iästä* oisi sanomista, niin se on tässä moailmassa aivan viheliäinen ja moni-mutkainen (21). Hyö muistuttivat että on "ikä yksi ihmisellä, mutta monta aikaa iässä" (22); että mikä hänestä on eletty, se on tallella, tahi sitä ei eneä saata tyhjäksi tehä; mutta että elämätä on eissäpäin, tahi tietämättömyyessä (23). Sanoivatten

"opiksemme ikä pitkä, viisaueksi vaiva kaikki" (24 *).

Mitä meijän *elämiseen* tulee, niin "pitäis eleä niin kuin voijaan, ei niin kuin tahotaan" (28); tahi meijän täytyy tyytyä meijän onnen osaammo. Ja koska myö kerran olemme tähän moailmaan tulleet, niin täytyy kersiä niitä vaivoja ja rasituksia jotka eläminen moailmassa myötensä tuottaa (1110), myöskin ite kuolemankin (1116). Ja koska myö ei ainoastaan olla henkellisiä, mutta myöskin luonnollisia moallisia olentoja, niin "täytyy meijän moalla elää moan tavalla, ellei myö taho moalta pois paeta" (29). Viroissamme ja toimituksissamme "meijän pitää tehä niin kuin käsketään, vaan elee niin kuin hyviin tapa on" (193).

Kuin nyt tarkemmin tiiustellaan mitenkä hyvän ihmisen tuloo elee, tahi mitä heijän mielestä voaitaan tavaksi *kunnollisen miehen*, niin löyvämme että heijän mieltensä myöten, yksi mies ensinnik piti olla sanoissansa luja ja kintiä (275—280); aattoksissansa tarkka ja selkiä (497, 544, 492, 493); voaroissansa valpas ja vakainen (281, 512); vastuuksissa ja vahinkoissa, muuttumatoin (282, 508); myö-

---

*) Yksi toinen vertaus on myös: *"opiksi ikee, vaan ei eleek,"* joka vielä selvemmin osottaa, että tämä nykyinen ikä ei ouk tehty meillen eleäksemme (ikuiseksi, ainuaksi), vaan ainoastaan opiksemme (koettelemukseksemme, harjoittelemukseksemme). Yksi juuri tarkka sana!

täisissä, *) iloinen ilman ihastumata (283, 496); sanalla sanottu, että kaikissa osottaa järjellisyyttä (265, 749, 497, 469), ja hillittää omat himoinsa (270, 543, 283, 495, 640—642).

Äkkinäisessä joukossa, piti hään olla ikään kuin itekseen (fluten inom sig sielf) ja harva-puheinen (501, 494, 535), eikä milloinkaan turvaita tuntemattomihin **) (70—72, 614, 615); puheissansa toimellinen (beständ), vaan ei pitkällinen (535, 555), ja muihen turhia puheita kuuleskella ilman nauramata (291, 559 ***).

Muutoin oli hyö käytöiksissänsä vakaiset ja yksintapaiset (925, 926); menoissansa jäykeet ja yksintoikoiset (273—278; tavoissansa kankiat ja yksin-

---

*) *Myötäinen* ja (*plural.*) *myötäiset*, niin myös, *myötyys* medgång.

**) Tämä meijän luontomme, että aina olla omin varoisek, eikä luottaita muihin (josta siitten myös seuraa, ettei kaikkia uskoa eikä puhua (70—72, 558, 559) ovat Ruohtalaiset kuhtuneet *luulemukseksi* (mißtänksamhet) ja *salamielisyyteksi* (förbehållsamhet), ja saattaa ehkä niin olla. Tässä myö heistä eroitamme meitä: sillä hyö ovat puheissansa, käytöksissänsä ja tavoissansa julkinaiset (öppna), niin että ne monestin paljastaavat ihtiänsä ehkä liiaksikin. Tämä on yks kaunis tapa, joka osottaa heissä rehellisyyttä ja kunniallisuutta (jos se vajuu syvämmestä); mutta jos se vajuu kielenkantimesta, tahi mielen-keveyvestä, niin se ei toimitak muuta, kuin että ovat loskariloita (skrodörer) liian-puheliaita (pratmakare), veltto-luontoisia ja pehmyt-mielisiä.

***) Se on vielä nytkin yksi tapa Suomalaisten mielenluonnossa (ett nationaldrag, karaktersdrag), ettei joutavat jaaritokset ja irvistelemiset heitä mielytä. Siinäkin eroittaiksen hyö muista monesta, *etteivät naura tyhjästä.*

mukaiset (608, 1114 *); voatteissansa halvat ja yksinkertaiset (701—712); ruuissansa siistit ja kohtulliset (1055 — 1058); elämissänsä kiivaat ja vähään tyytyväiset (1080—1083, 923, 924); rahoissaan ja veloissaan totuulliset ja rehelliset (713—724); tavaroistaan ja varoissaan, tiuriit ja seästäväiset (873—875, 1074—1076); vaan ei siksi saittaat eikä itarat (116—119). Heijän luonto oli, että kuin kerran rupesivat runsaiksi ja heittäiksivät, silloin olivat aulit yltä-kyllän (120), niin ettei kahtoneet omoansa, eikä seälineet ihtiänsä. Vieraillen olivat avarat ja hyvätahtoiset (609—612). Pioissansa ja juominkissansa hyö eivät pitänneet viinallen vihoo (571—574), ehkä hyö tiesivät ja varoittivat hänen vaikutuksia (578—586), vaan nauttivat tätä viljoo toisinaankin ehkä liiaksensa (569, 570, 593, 565). Ystävien ja tuttavien joukossa olivatten leikki-puheliaiset ja hauskat, ja suloiset ja iloisat keskenänsä (533, 534, 477).

Erinomattain olivatten näppärät viskoamaan toinen toisillensa leikki-puheita ja sisuus-tikkaisia

---

*) Tästä meijän kankeasta ja jäykästä, tahi kiivaasta ja kovasta luonnostamme, löytyy myös meijän kielessämme montaa sanaa jotka merkihtee tään-tapaisia mieliä, jotk eivät taivuk muihen mukaan, vaan ovat kovia ja taipumattomia; niin kuin e. m. *jäykkä-niskainen* (hallstarrig), *uppi-niskainen* (uppstudsig) *kova-korvainen* (ohörsam), *kylmä-kiskoinen* (ofördragsam), *eripurainen* (egensinnig), *iteppäinen* (enwis), *vasta-hakoinen* (motspänstig), *suuri-syväinen* (stormodig), *äkäpertty*, *äkäpässi*, *syvämikkö*, *jurrikka*, m. m.

(542, 492). Että siitä suuttua, pitivät hyö mielettömäksi (543, 544); vaan että vastata heitä puolestansa, miehulliseksi (543); ja mielelliseksi että halvaksi arvata koiriin ja narriin irvistelemistä (83, 85, 339). Valeeita ja joutavia kehuitoksia, hyö ei ollenkaan suvaina, eli ies malttana kuulla (545—547, 559 *); ja että kiittää ihtiänsä tahi omiansa, luettiin hullun tavaksi (435 **).

Ne

---

*) Kaikki mitä tässä puhutaan meijän tavoista ja mielen-luonnostamme, tarkoittaa erinomattain sitä talonpojallista kansoo, vaan tapoo myöskin ussein herrasmiehiä. Kuitenkin sanotaan Savon herroin, liioitenkin vanhalla rajalla, ennen tulleen jo muilta Suomalaisilta rajuutetuksi, heijän *roivaillemisesta* ja *valehtelemisesta*, jolla ne tultua rantamaillen toimittivat muka koti-vähkeitänsä.

**) Sanotaan myös: *Hullu kiitti miestänsä, mielipuoli naistansa:* ja *Hullu kiitti hevoistansa, miespuoli akkaase.* Tämä on yksi kaunis tapa meissä, *ettemme kiitä ihtiämme eikä omiamme, eikä myös vanhojamme;* joka osottaa ei ainoastaan, ettemme ole paisuvaisia eikä ylpeileväisiä; mutta myös että meissä vielä löytyy sitä miehullisuutta, urhollisuutta, ja luonnollista voimallisuutta, joka jo monelta puuttuu. Sillä yksi urhollinen mies, ei se kehu milloinkaan uhkeuttansa (hänen käytökset osottaavat tätä jo kyllä): samaten yksi urhollinen kansa — ei sekkään tuosta pöyhisteletö eikä isoinna käyttelete. Vasta kuin *voima* ja *uskallus* (joka aina luottaiksen voiman peälle) on hänestä kavonna, silloin vasta rupiavat tuosta puhumaan ja pauhamaan, että sillä saattaisivat muitakin muka uskomaan tätä vielä löytyvän heissä; ja jos eivät muuta taija, niin hoasteloovat ies esivanhemmistansa, jott' eivät heijän ansiosta jäisi varsin osattomiksi. Silläpä on jo niin monaisten sekä luettu että laulettu siitä *pohjoisen voimallisuuesta*, siitä *rauta-kivisestä moasta*, ja *niistä vanhoin Jööttiläisten uhkeuesta*, että mahtaisivat tuosta jo kerran kyllästyä, ja ite osottoo jotaik jaloutta.

Ne vanhat laulelivat ussein viinan tiloilla (563), ja virsillänsä jatkovat vähät oluensa (553). Kyyrymäisissään hieroivat hyö kämmenillään runot välillänsä (557); ja lukivatten isoksi viisaueksi kulkea Runoniekanaa virren töissä työskentellen (554, 555, 749). Semmoisia Runojoita löytyi aina heijän pitopaikoissansa. Aineensa tahi virren alkunsa ottivatten mistä peätyi (554); ussein "toisten pitkistä puheista, mielettömiin lausunnosta" (555). Eikä kahottu mikskään, mitä hyö virtteensä panivat (556, *).

Töissänsä heijän oli aatos, että kutakin asiata piti alusta nouvattaman (830, 832); ja että ahkeruuella ia hartauella kaikki oli voitettava (1034, 271, 272). Että tehä hiljaisesti ja hitaisesti, lukivatten hyvästi tehtyksi (845, 846); että kiirutella ja löyhytellä, pitivät muka yhtä hyvänä (847—850 **) Evät-

*) Näistä heijän Runoista käytettiin heitä ussein oikeuteen, ja tahottiin muka laulajat sakoillen näistä heijän runon-teoistansa. Nämät toas luulivat ettei heillen tuosta pitänyt olla sakkoa, kuin olivat vaan vetäneet oman nimensä virteen, jonka tähen sitä myös ussеemmittain tavataan siihen liitettynnä.

**) Tästä meijän hitaisuutesta ja hiljaisuutesta meitä syytetään *kehtoomattomiksi* (flegmatiska), ja *pitkällisiksi* (långsamma); ja kyllä se on tosi, etteime suinkaan joutavasta löyhistele, emmäkä tyhjästä hätäile. Meijän luonnossamme löytyy merkkillisellä tavalla yhistettynnä yksi ulkonainen jäykkäys ja yksi sisällinen tulisuus, joka ikään kuin yhtaikoo meissä muistuttaa näitä kylmiä pohjan-maita kussa asumme, ja niitä lämpöisiä iän-mantereita kusta olemme lähteneet.

aikoina ja kiireellä työnajalla hyö eivät malttana yölläkään levätä (857, 858, *); mutta sillä välillä, koska heillä oli hyvät jouvot eikä paljon mitään tekemistä, niin perivät uniansa takaisin, ja vietteliyät aikansa kotona makoomisella (906, **).

Muutoinkin hyö rakastivat kotiansa (907—910), ja pitivätten omaa moatansa muita maita parempana (921, 922 ***), ja milt ei pitäneet juuri vihoo

---

*) Otavan II:ssa Osassa, 60:nellä puoliskolla muist.

**) Tätä on monikin tainnut jo liian paljon ottoo tavaksensa, koska heitä tuosta varotetaan ja nuhtellaan (907—910).

***) Tämä heijän *koti-rakkaus* ei ollut mikään *isänmaan-rakkaus*; sillä ehkä nämät syntyyvät ja kasvaavat yksissä, ja ikään kuin yhestä juuresta, niin hyö kuitenkin eroittaiksen toisista eri-tarkoituksillansa. Yksi heistä ei kasvata muuta kuin pieniä pähkineitä omallen suullen; mutta toinen kantaa hetelmiä, jotka kypsyyvät vielä tulevinna aikoinakin, ja tuottaa meillen siunauksia meijän sikiellisten.

Että rakastaa sitä *yhteistä kansoo*, tahi sitä *yhteistä isämme-maata*, sitä eivät hyö ennen ymmärtännä, ja moni ehkä ei vielä nytkään sitä oikeen ymmärrä. Sillä niin kauvan kuin olimme Ruohin vallan alla, niin minkä mieli ei palana omaan hyötymiseen, niin sen syväntä poltti se Ruohtalainen nimi, ja ne Ruohtalaiset käytökset, Oma kansa piettiin halpana ja jaloin poljettavana, ja nouvattaissa vieraita tapoja heitettiin omat unoukseen. Kansan kieli ja valaistus jätettiin sipo sillään seisomaan omillen kannoillensa, ilman harjoittamata, sillä mitä hänestä harjoitettiin, harjotettiin vieraalla kielellä, että sillä oisivat tekevöinään meitä muka muukalaisiksi. Meijän mielestämme ja meijän muistostamme poistaivutettiin kaikki, joka oisi valistannut meitä meijän vanhoistamme, tahi tarkoittannut tietoa omasta tarinamuksestamme. Kaikkia sevoitettiin ja sotkettiin siihen Ruohtalaiseen nimeen; niin että jos nyt tahtoisimme tiiustella meitä ihtiämme, niin meijän täytyy vainehtia niitä jälkiä jotka vielä ehkä löytyisi näijen kirjoissansa ja

niillen, jotka olivat kotonsa heittäneet (917—919). Soassa olivat hyö uhkeet ja urholliset (627—629), tappeluksissa uljaat ja kauheet (654, 655), ja kuninkaallensa kuuliaiset (193) ja uskolliset (189—191).

---

heijän tarinamuksessansa. Mutta siitäkin ovat hyö jo tarkasti poispyyhittynnä; sen eistä eroittua heistä, seisomme tässä varsin avopäinä, tietämättömät mistä olemme lähteneet. Meijän tuloo sen eistä kiitoksella kostella heitä, jotka suurella vaivalla ovat kokeneet tahi vielä kokeevat säilyttää meillen näitä meijän muistojamme, pelastain heita heijän kavotuksesta ja hakiin heitä valkeuteen. Jos sen eistä Ruohtalaisten muinoot Ruhtinat yllytti meitä luopua omistamme, ja tunkiissa meillen tapojansa vaativat meitä hylkeämään ihtiämme, niin se olkoon heillen anteeksi, sillä hyö näyttivät meillen muuten hyvyytensä ja laupeutensa; eikä kielistä niinnä aikoinna pietty suurta lukua, joina eivät paljon pitäneet henkestäkään. Mutta se oli tämä heijän mielikarvaus kieltämme vastaan, ja meijän oma huolimattomuus, joka vahinkoitti meitä juurin juuressamme, ja joka eroitti sen valaistun kansan meistä pois meijän moarahvahasta. Tämä jäi uskollisesti seisomaan omillen anturoillensa, vaan tuo nouvattaissa vieraita tapoja, vieraistui pois joukostamme. Jos sen eistä Ruohtalaiset halaisivat meitä nieltäksensä, sillä että tahtoivat tehä meijän ihteyttämme (individualitet) tyhjäksi, niin se on nykyisten aikoin valaistusta, jota meijän tuloo kiittää, etteivät voittajat eneä syö voitettujansa suuhunsa, tahi uhraa heitä Jumaloillensa niin kuin muinon tekivät (ja jota vielä joskus tapahtuu), eivätkä tie heitä (niin kuin muutlon) varsin orjaksensa, ryöstettyä heiltä vapautensa, lainsa, nimensä, puheensa, moansa, valaistuksensa — ainoastaan henken heillen tuskin heittävänä; mutta että niitä nyt turvataan henkellisellä vakauvella (med personlig säkerhet) ja suojellaan ja varuisstellaan laillisella asetoksella, annettua heillen tilaisuutta harjoitella omoo parasta, ja kieltänsä että valaistustansa tarkoitella; tekiin heitä sillä niin onnellisiksi alamaisiksi, niin vapaisiksi kansallisiksi (medborgare) kuin on suinkin mahollinen.

Jaloja miehiä hyö rakastivat aina, osottaissa heillen kunniansa (284), kuitenkin eroittivat "ettei kaikki ouk kulta kuin kiiltää" (728, 729); eikä ylistäneet käteen turhilla kiitoksilla (95, 96, *). Hyö

---

*) Tämä on yksi kaunis tapa meissä, ettei *liukkaalla kielellä ketään kiusata tahi lepyytellä*; ja se on kunniaksi meillen, ettei koko meijän kielessämme löyvyk yhtä sanoo, joka juuri merkihtee smickra, smila, (liukastella, vickastella). Samaten ei myöskään löyvyk meissä sitä tapaa että *kaikkia joutavia kuuleskella* (wara nyfikna), joka on varsin vasten meijän vakaista luontoamme (536); senpä tähen ei kielessämmekään löyvyk yhtä sanoo, joka merkihteis nyfikenhet, (uteliaisuus).

Mutta koska olemme nimittänyt näitä meijän hyviä tapojamme, niin emme myöskään saata salata niitä kehnompia, tahi luulla ettei meissäkin löyvyk vihelliäisyyttä. Suomalaisilla on ensinnik se paha tapa että hyö *luuloovat* (205, 106) ja *soimaavat toisiansa*, (79—86); kuitenkin eivät tiek sitä pahuuella eikä pilkan vuoksi, (niin kuin on muualla nähty). Toinen paha tapa löytyy meissä myös: *myö olemme harvoin yhtä-pitäväiset* (250, 269). Tämä vika on nähty muissakin muuten urhollisissa kansoissa. Greekkalaiset (vanhassa tarinamuksessamme) ja Puolalaiset (tässä meijän nykyisessä) hyökin ovat aina näin välillään juonittelleet ja riitauntuneet. Tämä tuloo ehkä meijän eripuraisuutesta. Muut kansat ovat myös totistaneet meijän olevan *pikaisia* (häftiga, hastiga, snarstuckna) *iteppäisiä* (enwisa, egensinniga) ja *jäykkä-luontoisia* (buttra, trumpna). Eikä sitä saata salata, että meillä on karkia luonto, jos sitä kerran nostetaan. Mutta jos tällainen kiivas luonto taivutettaisiin hyviin tarkoituksiin, niin se oisi pystyvä ja saattaisi paljon aikaan, ja oisi tämä into hyvä soaha meistä vielä yhen mainittavan kansan. Mutta niin kuin tämä luonto nyt usseen osottaiksen meissä, nimittäin taipumattomuuella joutavissa, niin se on luettava meillen nauroksi vaan ei kunniaksi.

Kuitenkin niin kaikeista meijän virheistä meijän *yhtätyytyväisyys* (liknöjdhet) ja *kehtoomattomuus* (sleg=

Hyö selittivät aivon hyvin, että monestin pahapäiväisistä poijista oli virunut aika miehiä (291, 657); ja että sitä vastoin, moni joka kulki isoinna miessä, tahi joka oli korkeista lähtenyt, oli huono retkale, ja muita kelvotompi.

Niin kuin muutkin kansat, niin myöskin Suomalaiset uskovat yhtä *onnea*, tahi yhtä välttämätöintä asioihen tapahtumista (658, 663—671). Tämä aatos on aina rahvaallen ja niillen vähemmin valaistunneillen omainen, koska hyö kyllä näköövät sen järjestyksen joka luonnossa osottaiksen, mutta eivät kuitenkaan ajatuksillansa käsitä sitä jaloutta ja voimallisuutta, joka kaikkia moailmassa sovitteloo, hoivauttaa ja hoiteloo. *) Kuitenkin hyö tästä eroittivat yhtä äkkinäistä ja vastatahtoista tapausta, jota ne *tapaturmaksi* kuhtuivat, ja joka toisinaan tapahtuu ikään kuin itekseen ilman kennen puuttumatak (65).

Tällaiset olivat ne vanhat Suomalaiset luonnostansa, tahi tämmöiset piti miehet heijän mielestänsä olla, jos heitä Uroiksi mainittiin. Että hyö ovat myöskin semmoiset olleet, totistaa muutkin kansat,

---

ma) on suurin luettavaksi, se on häijyn heistä kaikista, ja yksi sikiä laiskuutesta ja mielen-valaistamattomuutesta; eikä sitä saata muuten hävittää, ellei paremmalla toimella ja mielen valaistuksella.

*) Tämä *hoivauttamisen tapa* (wårdande egenskap) kuhutaan meijän uskomuksessamme, *Jumalan edeskatzomus* (Guds försyn), tahi *Jumalan sormi* (Guds finger).

koska ne vertoovat heijän olleen so'issa urholliset *), hallituksensa ja kuninkaansa uskolliset, **) toimessansa rehelliset ja ilman vilpistelemätä, ***) töissänsä hartaat ja kiivaat, †) ruumiiltansa kovaluontoiset, ja tottuneet sekä kovuuteen että köyhyyteen, ††) mielestänsä pikaiset ja ruttoluontoiset, †††) syvämmestä hyvätahtoiset, *) vierain joukossa harva-puheiset, **) vaan keskenänsä rattoisat ja iloisat, ***) j. n. e.

Olkoon tämä sanottu heijän miehistä, mutta meijän tuloo myöskin jotaik puhua heijän *vaimoväistä*, ja toimittoo mitenkä heijän oil laita †). Niin kuin muutkin itäiset kansat, niin myös Suomalaisetkin pitivät vaimojansa aivan halpoina ja varsin vähästä

---

*) Rühs I D. p. 3, 187. III D. p. 133. Että nimittää niitä kaikkia jotka kiittää meitä urhollisiksi, oisi että täyttää kirjan tykkenään; myö tyytymme sen tähen ainoastaan tähän.

**) Rühs, I D. p. 182, 187.

***) l. c. II D. p, 38. III D. p. 133. Boëthii bref. lue Mnemosyne 1821. p. 272.

†) Rühs, II D. p. 38. I D. p. 3. III D. p. 133, 134.

††) l. c. II D. s. 38. III D. p. 133. Mnemosyne 1821. s. 269, 270.

†††) Rühs, II D. s. 38. III D. s. 133.

*) Rühs, II D. s. 38. III D. s. 133, 139.

**) l. c. I D. s. 9. III D. s. 133, Eikä ainkaan utelevaiset (nyfikne) Rühs II D. 38.

***) l. c. II D. s. 38. III D. s. 140.

†) Meijän Suomen vaimoväki on aina tullut kunnioitetuksi heijän puhtautesta sekä voatteissansa että ruuissansa. (Rühs, III D. s. 134. Mnemosyne 1821. s. 269). Yksi kiitettävä tapa joka juuri koroittaa heitä meijän silmissämme. Erinomattain ovat Karjalaiset ja Pohjalaiset tässä olleet kuuluisammat.

arvosta *). Vanhoinna aikoina heitä muissakin kansoissa ei pietty parempana; ja vasta valaistuksen vajenemisella, annettiin sillen vaimollisellen henkellen sitä arvoa ja kunniata joka on hänellen tuleva. Sillä kuin ennen pitivät heitä miehen orjuutessa, ja kaikissa hänen käskynsä alaissa, niin kuin muka vaimot oisi luotut miesten tähen, ja ei vaimot ja miehet toinen-toisennsa tähen — niin piämme heitä nyt meijän elämän kumppalinna ja toverinna, joihen toimituksia luetaan: että suosioisuuellansa ja suloisuuellansa poisvietellä meistä meijän murheemme, että likistämisellänsä ja kuiskuttamisellansa mielyttää meijän mieltämme koska olemme työstämme väsynneet tahi surun-alaiset, että sillä tavoin onnistaa meitä meijän vaimoissamme, meijän lapsissamme ja meijän koti-majoissamme; eli toisella sanalla: että keventää ja huojentaa meijän huoltamme ja vajvojamme, tahi että puoleksi kantaa meijän vastuksiamme ja myötyyksiämme. Sen eistäpä myö kuhumme heitä myöskin meijän puolisoksemme ja toveriksemme, sillä ilman heitä meijän elämä ainoastaan oisi puoli, vajoo ja kolkko.

---

*) Tätä Suomalaisten kovuutta vaimojansa vastaan, mahtaa ehkä moni pitää to'istuksenna heijän ennen olleen varsin roakoja, koska se tapa usseemmittain tahtoo nouvattaa raakoja kansoja, että alentaa vaimojansa. Mutta myö piämme tätä (ikään kuin heijän kylpemistä, ja monta muuta tapaa p. 23) to'istukseksi heijän tulleen iästäpäin, ja nouvattaneen itäisten tapoja. Siinä vielä tänä päivänäkin vaimot pietään varsin kovassa kurisa. —

Miten halpana Suomalaiset muinon pitivät vaimojansa, nähään siitä, että pientä poika-lasta, kuin hänessä oli vaan väheekään Uron uhkeutta, piettiin heitä paljoa parempana (292, 807). Hyö vertaisivat naisväkeensä Vuohiksi elävistä (409, 317, 398). Harakoiksi linnuista, ja tuohisiksi astioista (317, m. *), eikä nämätkään ollut ne pahimmat sanat, joihen heitä verrattiin (352). Ainoastaan talon-emännät ja äitit saivat jonkuun ansion (196, 761, 625), jota annettiin heillen heijän miehensä tahi lapsensa tautta (316, 317); mutta piikoja ja naisia ei kahottu mikskään, sillä heitä luettiin kaikista kehnommiksi, (352, 417), ja tuskin että heitä ihmisiksi arvaeltiin (317, m. **). Senpä tähen lukivatten vaimot piikaisuuensa ikeä kaikkiin vaikiammaksi ja onnettomaksi (344). Vanhemmat myöskentelivät ite piikojansa ja tyttäriänsä sillen joka heistä enin maksoi (395, 396, 353 ***), ja Lappalaiset kuuluu vielä nytkin

näin

---

*) Meijän täytyy tunnustoo, että ehkä nämät vertaukset eivät suinkaan ihaillut heitä, mutta nopeemmittain alensivat ja häväisivät, niin hyö eivät kuitenkaan olleet varsin ilman tarkoitusta.

**) Eikä Suomalaiset olleet ne ainokkaiset, jotka näin vaimoissansa polkeisivat ihtiänsä. Muut kansat ovat niinikkään ilkaistelleet, ja ovat juuri tahtoneet totistuksilla vahvistaa näitä heijän lopsutoksia; lue e. m. *Disp. qua probatur mulieres homines non esse. Parisiæ* 1593. 12:*o*.

***) Tästä on vielä nytkin se puheen-parsi meijän kielessämme: ”*joko hään on naiman-kaupoissa?*” Lue muuten tästä *Paul. Jusstenin* Chronic. Episc. Finl. p. 70; Rühs Finland och deß inwånare, I:a Del. p. 16. — Swenskt Litter. Tidn. 1817, p. 343.

näin kaupoitella lapsiansa. Ne nuoret vaimot vaivattiin työstä työhön (359), ja peästyä ämmiksi, heitettiin heitä kotiin pirtin-vartioiksi (297, 298 *). Pitopaikoissa ja isoimmissa väin-kokouksissa hyö saivat palvella ja mielen-nouvattoo miehiänsä, ja hyvä oli jos saivatten siitten jälestäpäin syyvä alapeässä pöyvän niitä tähteitä jotk' olivat jäänneet jälellen uroiltansa. Karhuin peijaisissa ja muissa semmoisissa jaloimmissa juhla-paikoissa, ei laskettu vaimoja ollenkaan tiloillen, eikä suvaittu heitä ies näkyvillen; **) ja Lappalaiset pakottaavat heitä vielä nytkin, ettei milloinkaan pistäitä heijän kotahan siitä pienemmästä sulusta, jota kuhtuvat pohjan-reijäksi, ja jota ne rajuuttavat. Jos naisten elämä kahottiin halvaksi, niin heijän kuolemansa kahottiin vielä halvemmaksi. Sitä ei verrattu sen suuremmaksi, kuin jos oisi nauha talossa katkenna (753); ja miehet jotka pitivät ansionsa alla että nauroo toisillensa, heillen oli lupa nauroo naisten kuolemalle ***) että naimiselle (400).

Kuin pitivät piikojansa tällä tavoin pilkan alaissa, niin oli arvattava että heijän viattomuus †), se

---

*) Että sen eistä heillen uskaltaa talon hallitusta, luettiin vasten huoneen-lakia (335), ja häpiäksi olla (645) heijän kurituksen alla.

**) *Pieniä Run.* II:ssa Osassa XI.nessä kappalessa.

***) *"Naura hyvällä, naura pahalla, naura naisen kuolemalla,"* (vertaus).

†) *Viattomuus*, oskuld.

vaimollinen puhtaus ja kunniallisuus ei suureksi luettu (348—350), eivätkä sakoillen panneet heitä vietellä ja villitellä (345—347). Harva tyttö uskottiin sen eistä miehistä varsin vapa (365, 366), ja se näyttää kuin oisivat vaimon puuttehessa panneet heitä tasan välillänsä (901). Niillä, jotka ne pietyiksi nimittivät, ymmärrettiin semmoisia joilla oli tietyt miehet, tahi joillen oli oma mielitietonsa. Näistä eroittivat heitä joita ne portoiksi tahi huoriksi mainihtivat, ja joita hyö muista vaimoista välittivät (367, 368, 101).

Kosiomisessa se oli puhemiehen asia että kuulustella ja tiiustella morsianta (394). Sulhainen ei ollut ussein häntä nähnytkään, sitä vähämmin kokenut (577). Että paljon valita vaimoisia luultiin tihuvaksi työksi (385); ja varoitettiin erinomattain ettei ollenkaan juhla-iltoinna ollut paljon karvoin kahtomista, koska silloin oli siviä kukin, niin häijy kuin hyväkin naisi (376—379). Kukin piti heijän mieltänsä myöten naija vertaisiansa, eikä juosta sivuihten omiansa (373—375). Kaukoa-naiminen *) ja koto-naiminen luettiin kumpaisetkin yhtä ouvoksi (386, 388); sen eistä piettiin noapurista naiminen onnellisinna (386), ja paraiksi talon toisen tyttäriä (387),

---

*) Sillä se oli muka uskottava, että se joka *matkan peästä* haki itellensä vaimoa, ei soannut häntä likempänä, vaan oli kajottu (afskydd) oman kylän tyttäriltä. *Koto-naimisesta*, lue p. 91.m.

(koska heitä muka tunnettiin tavoistaan että käytöiksistään). Että naija nuorena pitivätten parempana (295, 294); mutta että hätäillä naiman-kaupoissansa lukivatten katumukseksi (380—383). Kaunukkaisiksi kahottiin hoikkaisia ja pienoisia (313 *), kuitenkin oli miesten mielet monellaiset (314—316). Ehkä kasvot oli piioillen parraat puhemmiehet (354), niin heijän rikkauetkin oli heillen hyvät naittajat (355), ehkei kaikki heistä pitäneet (398, 399).

Se näyttää kuin Suomalaiset vanhuuestakin ainoastaan oisivat männeet yksin-naimiseen; ei sentautta että se oli heillen kielty pitää usseempia akkoja, vaan koska nämät eivät sopineet välillänsä (401), vaan olivatten miehellensä sekä vaivaksi että vastuukseksi (368); ja vielä siittenkin koska näkivät, että kalat meressä (403), linnut ilmassa, ja kaikki luonnossa olivatten kahen-käsken (402), niin arvaisivat tuosta, että kaksittain oli kaikkiin paras (393, 404). Muutoin näyttää kuin ei oisi ollut kielletty luopua pahasta ja kelvottomasta akasta, ja että pitivät hyvän eron parempana kuin pahan yhteyven (391).

Akkoin asia oli ainoastaan että synnyttää ja ruokkia lapsiansa (424, 428, 448), — ei että heitä

*) Tämä sananparsi ei ouk suinkaan Savolaisten mieltä myöten sopiva, sillä hyö kahtoovat ihanaisiksi *suuria hilpeitä* (riskiä) tyttölöitä, jotka ovat hyvin työntekeväisiä, ja joista on hyviä työmiehiä toivoo. Hyö halajaavat *valkee-verisiä* (ljuslätta, blonda) ja *punapintaisia* (rödbrusiga); vaan kajoovat pieniä musta-kulmaisia (brunetta). (Pieniä Run. I Osa, 11 k.)

kasvattaa. Poikiin yläs-kasvattaminen tehtiin miesten mukaan (290); sillä akkoin joukossa heitä ei tehty uroiksi (462). Lapset eivät soana kauan lasna olla (433), heitä taivutettiin jo aikaseen työhön (433) ja totutettiin pois-luopua hekkumista ja muista herkuista (467, 468). Heitä ylöskasvatettiin kurituksessa (436—444), ja kuuliaisuutessa (445). Heijän vanhemmat kokivat kaikella tavalla soaha heitä miehiksi (460, 462); eikä laimin lyöneet että oijaista heitä opetuksillansa ja neuomisellansa (473, 453, 449). Tästä tapahtui myöskin, että ehkä isän tavat ussein nähtiin pojissa (454, 101), ja äijin eljet tyttärissä (455, 456), niin taisi kuitenkin (kunnollisen kasvattamisen kautta) huonommistakin vanhemmista selvitä hyviä lapsia (409, 457); ja hyvistä vanhemmista (kehnon kasvattamisen tautta) virua kelvottomia lapsia (285); joita ei eneä opetuksillakaan saatu oijaistuksi (463—465).

Tässä lopetamme myö meijän tiiustelemisia meijän esivanhemmistamme. Myö olemme ehkä tehnyt heitä kovin lyhykäisesti ja viheliäisesti, mutta että toas enemmin johtata näitä vanhoin elämän-laitoksia, oisi ehkä että liian pitkäksi venyttää tätä meijän koittelemustamme, joka jo ehkä monen silmissä mahtaa tuntua pitkäksi. Myö heitämmö tätä sen eistä toisillen, ja tyytymme siihen, että myö olemme

kerran jo alun tehneet — tehköön muut lopun *). Myö olemme jo ilmin saattanut, että oisi muka mahollista, näistä meijän omista vanhoistamme tutkistella vanhoja aikojamme, ja tarkoittaa tietoja meijän Suomalaiseen tarinamukseen kuuluvia. Myö olemme jo näyttänyt että näissä meijän vanhoissa sanan laskuissamme **) löytyy yksi iso viisaus sul-

*) Myö olemme tällä koettelemuksella (p. 145—174) ainoastaan tahtonna näyttää millä tavalla näitä vanhoja sananlaskuja pitää käytettämän jos heistä tahomme hakea jonkun evun valaistokseksi meijän tarinamuksessamme. Ne jotka tahtoovat tätä laveammasti nouvattoo, niin olemme heillen hyväksi asettanneet yhen *siselläpion* (p. 41—60), josta hyö numeroijen osottamisella aivan huokiasti taitaavat ihtiensä johtattaa.

**) Mutta se ei ollut ainoastaan sananlaskuissa, jossa meijän esivanhemmat säilyttivät meillen viisautensa, sillä niitä löytyy kansassamme muitakin opin-puheita jotka ovat vajunneet meijän vanhoistamme, ja joissa tavataan samoo tarkoitusta, nimittäin meijän mielen-valaistusta. Nämät ovat pitempiä puheita, jotka ovat tehtyt ikään kuin luvun tavalla, että hyö sillä pysyttelisivät heitä meijän muistossamme. Näistä on e. m. yksi joka opettaa meitä miten monta kuuta eläimet käyvät tiinehessa, ja joka on siitä merkkillinen, että se ikään kuin asettaa elävät *eäntänsä myöten* vissiin joukoihin tahi sukukuntiin, jonka (eänen) vaarin ottamista meijän nykyiset luonnon-tutkisteliat ovat tykkenään laimin lyöneet. Se kuuluu näin:
Kymmenen kuuta naurava (ymmärretään Ihminen).
Kaksitoista-kymmentä kuuta hirnuva, (Hevoinen).
Kymmenen kuuta ammuva, (Lehmä).
Viisi kuuta vinkuva, (Sika),
Neljä kuuta popottaja, (Jänis).
Kolmet viikkoo kaakottaja, (Kana).
Neljä viikkoo kotkottaja, (Hanhi).
Seihtemän kuuta mököttävä, (Vuohi).
Kuusi kuuta meäkyvä, (Lammas).
Kuusi kuuta reäkkyvä, (Kettu, Koira).
Neljä kuuta naukuja, (Kissa). (Martini *Hodeg. Lingu.*

jettunna *), ja että myö näihen tarkoittamisella tai-

Fenn. & Petraei *Brev. inst. Lingu. Finn).* Mutta tämä luku mahtaa olla heiltä vaärin kirjutettu. Minä on kuullut tämän luvun Savossa toiseppäin, nimittäin: "*Kasi kaks; Koira kolm; Neito* (sika) *neljä; Villur* (lammas) *viisi; kymmenen Lehmoinen ementineen.*

Yksi toinen tällainen puheen-liitos joka niinikkään muistuttaa meitä vähä yhtä ja toista, kuuluu näin:
Mikä yksi? Minä tässä.
Mikä kaksi? Kaks silmää peässä.
Mikä kolme? Kolmet jalkoo pa'alla.
Mikä neljä? Neljä nänneä Lehmällä.
Mikä viisi? Viis sormee käissä.
Mikä kuusi? Kuusi kaplasta reessä.
Mikä seihtemän? Seihtemän tähtiä otavassa.
Mikä kaheksan? Kaheksan vannetta tynnörissä.
Mikä yheksän? Yheksän reikee ihmisessä.
Mikä kymmenen? Kymmenen kynttä varpahissa.

Kolmas, on yks joka on jo tehtynnä Runon tavalla, ja näyttää kuin oisi variten vasta rakettu Runon-piirokseksi (till ett schema för runor). Se alkaa: *oli meillä olli-malli, olli-mallista matikka* j. n. e. Tästä olen minä kuullut monet erintapaiset luvut (olika läsearter). Niin se kyllä ensimältä näyttää, kuin tämäkin oisi ainoastansa yksi tyhjä lopsutos, mutta kuin tarkemmin ajatellaan, niin se osottaa meillen yhtä ainaseuravaa järjestystä, (serie) joka juoksoo ikään kuin ihtensä yhteen, tahi jolla ei ouk alkua eikä loppua. Eli se toimittaa meillen ymmärtämystä *iankaikkisuutesta.*

*) Moni maktaa ehkä luulla, jos Suomalaisilla vanhuessa oli tällainen luonnollinen viisaus ja mielen-valaistus niin, oisiha se tok pitänyt olla jossa kussa paikassa mainittunna, ja tullut tietyksi muilta äkkinäisiltäkin kansoilta. Myö vastoamme siihen mitä myö 22:nella puoliskolla (pagina) jo sanoimme, ja muistuttamme vielä siitenkin, meijän aivotuksemme ei olleen muijen vieraisten puheita meistä kerroitella (ehkä myö vastapäin tulemme tuostakin puhumaan) mutta että meijän kielestämme ja meijän omista vanhoistamme tiiustella meitä ihtiämme.

Vaan saisimme nuon arvolta sanoa, että Ruomalaistenkiin vanhat Tarintajat (Historiker) toimittivat kirjoissansa pohjossa päin olleen kansoin joukossa niitä jotka

jamme joksikuksi vielä käsittää ja selittää meijän esivanhemmien tapoja ja opin-keinoja. —

G—nd.

---

elivät yhtä hiljasta ja onnellista elämätä, ja jotka ovat tullut kuultuiksi muista heijän Rehellisyytestänsä. Sillä paihti sitä mitä Tacitus meistä puhuu (joka eli 90 vuotta jälkeen Vapahtajan syntymistä) sanova meistä: *illis voto quidem non opus sit;* niin näyttää kuin hään näillä sanoilla oisi tarkoittannut sitä mitä Plinius (joka eli 60 v. jälkeen. Vap. synt.) kirjutti Hyperboræilöistä (peri-pohjalaisista), koska hään sano, että Riphaein (Uralin) tunturiin tuolla puolla, aina pohjoiseen hamaan, löytyi yksi onnellinen kansa, aivan kuuluisa heijän kummituksista: *Pone eos montes ultraque aquilonem gens felix (si credimus) quos Hyperboræos appellavere, annoso degit ævo, fabulosis celebrata miraculis* (Hist. Nat. Lib. IV. c. XII). Se näyttää juuri kuin Plinius oisi tällä puheella tavoittannut sitä mitä Strabo (joka eli 20 v. jälkeen Vap. synt.) lausui niistä Scythilöistä (*Scythit l. Tschudit*, merkihti Suomalais-sukuiset kansat) jotka hään muista rajutti siitä heijän hyvyytestänsä, josta hyö ovat tulleet muilta mainituksi: *De iis loquor, qui moribus utuntur probissimis. Sunt enim quidam de vagis seu nomadibus Scythis, qui.... justitia omnibus hominibus sunt superiores, quorum et Poëtae meminerunt.* (Rer. Geograph. Libr. Paris 1620. fol. p. 302). Jornandes (joka eli 500 v. jälkeen Vap. synt.) on se ensimäinen, joka ikään kuin kerroittessa samoja sanoja, selittää Suomalaisista: *Finni Mitissimi, Scanziæ cultoribus omnibus mitiores* (De Gethis. Cap. 3).

PUHEEN-PULMA *)

Ite olenma Kala,
Vaan peätönnä Lakka;
Ilman niskata, Akka,
Ja ilman ruumiita, Sika.

G—nd.

---

*) *Puheen-pulma,* Logogriphus (ordgißning, charad).

Otava 1 Osa, 184 p.

M. v. Wright piirittänyt.

Kuopiolainen,

Talvi-voatteissaan.

MUUTAMA SANA

USKOMUKSESTA JA VALISTUKSESTA

*(ynnä heijän vaikuttamista kansakunnissamme *).*

Myö olemme jo ennen kertoineet, ettei yhtään kansaa maha löytyä, jok ei usko yhtä Jumalata,

*) Yhellä ajalla jolla pauhataan niin paljon *valistusta* vastaan, kuin muinon sotivat *uskomusta* vastaan, oisi minusta luonotoin ettei tästä jotaik puhua. Sillä se joka *hylkee valaistuksensa*, tahi sallii sitä pimentymään, se on myöskin hyvä *luopumaan uskomuksestansa* ja antoo sitä muihen pilkan alle; sillä minä uskon puolestani, että ne molemmat yhtä halullisesti tarkoittaavat ihmiskunnan *yhteistä hyvyyttä*, ja ettei yks *totinen uskomus* ouk aateltava ilman *mielen valaistamiseta*, eikä toas yksi *totinen valaistus* ilman *henkellistä uskomusta*. — Sillä ikään kuin yksi *yksinvaltainen henkellisyys* keäntyy *henkelliseksi hurjuuteksi* (fanatism), tahi *henkelliseksi orjuuteksi*, (hierarki), niin vaipuu myöskin yksi *yksintoikoinen valaistus* joutaviin *ajatus-juohtumuksiin* (sophismer, kabbalistiska spitsfundigheter, grillfängerier), tahi turhiin *sanoinjuonittelemuksiin* (logomakier, ordstrider). *Valaistus* (sekä se luonnollinen että henkellinen) osottaiksen sillä, että se kokee hakea ihmisillen selkeyttä, ymmärrystä ja tietoa kaikissa asioissa, jotka jollakulla tavalla enentää ja lisee meijän ymmärrystämme, valaisee meijän mieltämme, sivistää meijän tapojamme ja onnistaa meijän elämätämme. Sen *tarkoittamus* on että tehä ihmisiä ymmärtäväisiksi, hyviksi ja onnellisiksi, ja sen *luonto* että ihmisissä levittää rakkautta, yhtäläisyyttä ja tietoa. Tästä hänen *sulasta luonnostansa* hään ej kanna salavihoo kellenkään, sitävähämmin hään ketään soimoo ja panettele, ei tyhmyyttä eikä turhuuttakaan, (ehkä hyö ovat hänen pahimmat vihamiehensä), vaan nopeemmittain hään heitä seälii ja hyviksi harjoittaa. Tästä hänen rehellisyytestä ja totuullisuu-

ehkä hyö nimittäävät ja kunnioittaavat Häntä kukiin eri-tavallansa. Usseemmat kansat luottaavat *yhteen*

---

testa, hään ei myöskään pelkeä muita joutavia oppia, eikä muihen kavaluutta ja juonittelemista häntä vastaan; vaan vaeltaa sitä suoroo tietä, jota hään on pantu vaeltamaan.

Valistamattomuus taas on sen tapainen, että koska se ei itek ymmärrä mitään, niin se ei myöskään salli muihenkaan mitään ymmärtämään. Sen valta on perustettu pimeytessä, jossa hään on ite yksinvaltias ja siinä hään pimeenpeässä luuloo ja pelkee kaikkia joihen kuvat ovat häntä valkoisemmat, uskova muka heijän olevan outoja kapeita (ſpöken), jotka tavottaavat häntä. Sen eistäpä hyö häntä peloittaa ja juuri hirvittää ikään kuin valkoisia vaatteita, jotka yöllä peloittaa pelkuriä ja kehnosti opetettuita lapsia. Tästä tuloo että valaisemattomuus ei ainoastaan *pelkää,* mutta myöskin *vihoo ja vainoo* kaikkia niitä opin-aineita, jotka tuottais hänellen valkeutta, sillä ne silloin hävittäis hänen oman luontonsa, paljastais hänen tyhmyyttä, ja pesisivät häntä valkoiseksi. Tästä tuloo että valaistuksen lävittäminen moailmassa on aina käynyt niin hitaisesti ja voatinut monta vuos-satoja vaeltamiseksi, sillä valaisemattomuus on aina sotina urhollisesti häntä vastaan; ja sitä hyvyyttä mitä muutamat oli valaistuksellansa jo maailmassa matkaan saanneet, sitä ovat monta olleet hävittämässä ja maahan sotkemassa. Sillä tavalla on aina hyvyys ja pahuus, valaistus ja valaisemattomuus, valkeus ja pimeys olleet vastatuksin, ja ovat aina näin olevat.

Kuin *Ristin usko* ensin onneksi koko ihmiskunnan levitettiin maailmahan, että sillä soaha sen vanhan pakanallisen pimeyven hänestä häviämään, niin nähtiin kyllä mitenkä hyö silloin jo pelmuisivat tätä vasten. Pitkelliset vihat ja vainot rasitti ne ensimmäiset kastetut, ja monta tuhatta heistä tapettiin ja surmattiin heijän saarnansa ja uskonsa tähen, jota hyö kaikki kärsivät tyynellä syvämmellä, heijän uskomuksen uskollisuutensa kautta.

Samalla tavalla on myös se *luonnollinen mielenvalaistus,* tahi tietomuksiin harjoittaminen ja levittäminen maailmassa, tullut valaisemattomukselta vastuutetuksi ja vainotetuksi, sillä sekin oli siitä luonnosta, että se tarkoitti hävittää tätä hänen tyhmyyt-

Jumalaan, ja selittäävät hänen olemisellansa (tillwarelse) kaikki ne monet tapaukset, kussa luon-

---

tänsä ja pimeyttänsä. Senkin harjoittajat täytyi sen eistä myöskin monestin vuotattaa verensä oppinsa ja opetuksensa suhteen; ja hyö kärsivät tätä kärsivällisyytellä totuuen rakkautensa tautta.

Koska kesk-ajan mielen-sokeuvesta ihmiset taas rupesivat mieltymään, niin nähtiin heissä vielä kauvan sekä se henkellinen että luonnollinen valaistus vaipununna siihen ymmärtämättömyyteen, joka on valistamattomuksen omainen. Hyö olivat jo kumpaisetkin soanet hänen luontonsa, että *pelätäk* ja *vainota* muita uskovaisia ja opin-johtattajoita. Silloin muka kuin papit ja ne henkelliset toimittajat juhlallisesti heijän uskon kunniaksi elävinä poltivat niitä *petturiloiksi* (kättare) mainittavia eri-uskoisia; silloin Tuomaritkin ja lain-toimittajat poahtaisivat ja tulessa paistattivat niitä *taikuriloiksi* (trollkarlar) kuhuttavia villitettyjä ihmis-poloisia. Vasta monen ajan peästä, ja miehen monen ansiolla, oli tietomukset taas tullut niin paljon harjoitetuiksi, valaistus niin paljon levitetyksi, ja uskomukset niin jälleen puhistetuiksi, ettei hyö eneä tuomihtineet kuolemaan ja kavotukseen niitä, joihen aatokset ja uskomukset olivat toiseppäin. Mutta nykyisinnä aikoinna ovat ihmiset toas ruvenneet kuhisemaan ja sohisemaan. Hyö ovat nyt vuorostansa ruvenneet pelkeämään varsin tätä valaistusta, joka teki heitä onnellisimmaksi ja ymmärtäisimmiksi, ja ovat peättäneet tietomuksen ja valaistuksen olevan kansakunnissamme varsin vaarallisen ja vahinkollisen. Hyö ovat sen eistä nyt ruvenneet julkisesti poltamaan niitä kirjoja kussa näitä opetuksia heillen johtatettiin, sanoten heijän olevan manatuita ja kirotuita pahuuven sikiöitä — ikään kuin muinon kalttaisivat pieniä viattomia lapsia, joita syytettiin yhteyttä pitänneen perkelen kanssa. Etteivätten ne ouk valkeutesta lähteneet jotka tätä saarnaavat, nähään kyllä, mutta hyö ovat pimeyvestänsä nyt taas uskaltanneet lähteä valkeuen kanssa sotaan. Näin on nyt toas valaisemattomuus ruvenna ihmisiä vallottamaan ja tekemään heitä orjiksi pimeyven pauloin. Mutta se on ainoastaan yksi yhteen-liitetty vallatoin joukko (sekt) joka näitä juonia harjoittaa ja levittää omaksi mielen-nouteeksi (intreße); ja se on jo myöskin havaittu, että hal-

nossa yksi luonnotoin voima osottaiksen. *) Toiset taas jotka kyllä selittäävät että luovuissa monestin löytyy yksi heissä vaikuttavainen käsittämätöin henki tahi voima (joka erinnäisissä olennoissa osottaiksen eritavalla) vaan eivät kuitenkaan havaihte että se on tuleva yhestä yhteisestä ikuisesta alku-voimallisuuvesta (en gemensam ursprungelig Urkraft) — hyö ovat pitänneet näitä luonnossa löytyviä voimia, tykkenään erinnäisinä ja itekseen olevina voimallisina ja henkellisinä olentoina, ilman että heijän olemisella tarkoittoo yhtä yhteistä ja yksinäistä alku-voimallisuutta, joka heissä vaikuttaa ja osottaa voimansa. Hyö ovat sen eistä soaneet monta tälläista henkellistä olentoa, tahi *monta Jumalata*; eli oikeemmittain, Jumalatansa säveiltyksi moneen olentoon. Tällä tavalla on *Päivä*, *Kuu*, *Ukkoinen*, *Tuli*, m. m. soaneet kukiin palvelioitansa, ja tullut Jumaloinna pietyiksi. Tahi oikeemmittain ehkä sanoa, niin hyö ovat rukoilleet Jumalatansa näihen kuviin alla. Sil-

---

litukset niissä valtakunnissa joissa näitä suvaihtaan, ovat jo olleet, tahi heti tulleet, rauhattomilta rasitetuiksi.

*) Ne ymmärtäväisemmät pitäävät Jumalan kaiken luonnollisenkin voiman ensimmäisenä alkuna. Tahi ne ymmärtämättömät äkkäävät ainoastaan yhtä selittämätöintä voimallisuutta (jumalatansa) kussa se luonnollinen järjestys moailmassa (serien, kedjan af de skapade tingen) on heijän silmissä ikään kuin katkaistu; sitä vastoin ne ymmärtäväiset selittäävät tätä voiman jaloutta ja viisautta (Jumalata) ite tässä järjestyksessä ja joka jumalainuassa hänen pannoissa ja liitoksissa.

lä ne ymmärtäväiset oivaltaavat kyllä, ettei aurinko ouk Jumala, vaan että Jumala aurinkossa osottaa voimansa; ainoastaan ne ymmärtämättömät, jotk eivät ouk hyvät ajatuksiansa niin paljon karkaisemaan tahi tarkoittamaan, että älyväisivät kullakin asialla olevan perustuksen — hyö ehkä seisahtaavat ajattuksillansa tähän, ja pitäävät päiväsäk Jumalana.

Koska ihmiset ovat luonnollisia, tahi koska heillä on vähemp ymmärrystä ja henkellisyyttä kuin luonnollista älyä, (sillä heijän aistimet ovat aina olleet tarkemmat kuin heijän mielensä), niin ovat myöskin aina tahtoneet mielusasti käsittää Jumalatansa muulla kuin ymmärryksellänsä; tahi hyö ovat tällen hänen henkellensä myöskin tahtoneet yhtäruumista, jotta ne sillä saisivat häntä jollakulla luonnollisella tavalla nähtäväksi. Ja kuin eivät löytänneet sitä missään, niin ovat hyö ite tehneet hänellen ihmisen muotoisen kuvan. *) Näitä kuvia ovat hyö kussakin uskomuksessa löytänneet tarpeellisiksi, että niillä ikään kuin johtattaa kansan luonnollista ymmärrystä henkellisyyteen, ja että niillä muka muistuttoo ja vakuuttoo yksintoikoisia, kunnioittamaan ja kumartamaan heijän Jumalatansa. Näissä hänen

*) Että ihmiset aina kuvaillecvat Jumalansa oman muotoisensa, on meijän mielestämme yksi merkillinen tapaus, joka ikään kuin saloapäin toimittaa, että hyö lukoovat häntä kaltaisekseen, ikään kuin Jumala loi heitä omaksi kuvaksensa.

kuvissa kunnioittaavat häntä nyt ne yksinkertaiset, niin kuin ne viisaat ja valaistut ylistäävät häntä luomisessa ja luonnon erinnäisissä luotuissa. *)

Meijänkin uskomuksessamme kunnioitamme Jumalatamme kolmella nimellä, ja sanomme, että se kolmella tavalla meillen ilmoittaa ihtiänsä; nimittäin, 1) kuin Luoja ja kaiken luonnon holhooja (*Jumala Isä*), 2) niin kuin ihmiskunnan onnistaja ja lunastaja (*Jumala Poika*), ja 3) niin kuin meijän mielen-valaisia, ja uskonvahvistaja ja henken-herättäjä (*Jumala Pyhä-Henki*), kuitenkin ei ouk kolmee Jumalata, vaan kolmet henkee yhessä Jumaluutessa; tahi hyö toimittaavat meillen yhtä olentoa, joka osoittaiksen meillen, kuin ikuinen *Viisaus*, ikuinen *Rakkaus*, ja ikuinen *Pyhyys*. **)

Myö eime ouk suinkaan piirittänyt Jumalatamme luonnollisissa kuvissa, tahi moallisella tavalla

---

*) Oppineet ovat olleet kovin kiivaat ja mielettömät, kuin ovat uskoneet yksintoikoisien rukoilleen ainoastaan *paljaita kuvia*, ja sen tautta kuhtuneet heitä *luonottomiksi Jumalanpalvelioiksi* (onaturliga Gudsdyrkare, afgudadyrkare); samaten ovat myös ne vähemmin valaistut puolestansa, olleet pikaisia ja ymmärtämättömiä, kuin ovat peättänneet, Oppineitten, jotka luomisessa käsittäävät Jumalatansa, pitänneen *kaiken luonnon Jumalana*, ja sen eistä (siinä tarkoituksessa) nimittäneet heitä *luonnollisiksi Jumalanpalvelioiksi* (naturliga Gudsdyrkare, naturdyrkare, pantheister). Ne valaistut ja viisaat vaeltavat keskellä sitä väliä, ja eroittaavat ne sisimäiset ymmärtämykset heijän ulkonaisista piiroksista, sitä henkellistä (ideella, andeliga) maallisista aineista (materiella, sinliga).

**) Tahi kaikkein henkellisten (alla förnuftiga varelsers) *luoja*, *rakastaja* ja *pyhittäjä*.

tehnyt häntä meijän silmillemme nähtäväksi; *) mutta myö oommo kuitenkin antana Jumalalle luonnollisia nimiä, **) että sillä muka selittäisimme häntä yksinkertaisillen; ehkä myö näillä nimillä oommo tehnyt häntä kovin luonnolliseksi (sinlig) ja käsittämättömäksi ymmärryksellemme (obegriplig för förnuftet — det menskliga. ***) Sillä näillen nimillen Jumaluutessamme ej saata antaa samoja merkityksiä, ymmärtämyksiä, ja torkoittamuksia, kuin heillen annetaan, koska puhe on moallisista.

Ne monet errinnäiset Uskomukset moailmassa, ovat ainoastaan erilläisiä piiroksia, joilla ihmiset tapaileevat Jumalatansa, ja osottaa hännellen heijän

*) Paitsi Jumalan Poika, joka on ilmoittana ihtensä meillen luonollisella tavalla — häntä olemme kuvaellut hänen ihmisen haamussansa.

**) E. m. *persona* (henki), *Isä* ja *Poika* (yhtaikoo).

***) Se on aivan luonnollinen (naturligt), ettemme millonkaan taija tulla varsin tuntemaan Jumalaamme, ja oisi muka hävittömästi vaatia, että myö ihmisen ymmärryksellä käsittäisimme Jumalan henkellistä luontoa, tahi hänen ymmärrystä. Eihään myö siitten oltaiskaan ihmisiä jos saattaisimme luojamme näin peripohjin tutkistella. Mutta tästä ei seuraa etteime hänestä pie tarkoittoo meijän ymmärrystämme; senpä tautta se on meillen antanut ymmärryksen valoa, että myö sillä mahtaisimme selittää hänen viisautta, hänen jaloutta, hänen tahtonsa ja olentonsa, niin paljon kuin suinkiin on mahollista; vaan ei että pyrkiä sinne jonn ei meijän ymmärrys ylty. Ikään kuin se on kuurollen mahotoin että soiton soitumisesta (klang, samljud) tulla tietäväksi, tahi että selittää sokeellen päivän valoa, niin se on myöskin mahotoin että ilman henkellistä ymmärrystä (ymmärrystä henkellisistä) käsittää Jumalan viisautta jo jaloutta. Ja tähän voaitaan luonnottomia ymmärtämyksiä (öfwersinnliga begrepp), vaan ei luonnollisia nimiä.

uskonsa ja palveluksensa. Näistä piiroksista saattaa toiset olla paremmat, toiset pahemmat. Monet heistä ovat ehkä ouvot ja turhat, monet myöskin viisaat ja avulliset. *) Sitä myöten kuin kukiin kansa on vaeltanut valistuksen tiellä, sitä myöten ovat hyö myöskin vuoroltansa heittäneet ja poishyljänneet ne entiset eksyttäväiset uskot ja opit, ja ottaneet toisia heillen soveliampia ja kunnollisempia, tahi tarpeensa myöten puhistanneet, oijasseet ja tarkoittaneet tätä vanhoo entistä. **)

Ne erinnäiset ymmärtämykset meijän Jumalan uskomuksessa, joita moni pitää heijän juurin kallihinna ja sisellisinnä osana — nekin ovat ussein ulkonaisia piiroksia, joilla myö ymmärtämyksessämme koemme tarkoittoo ja käsittää tätä Jumalista olentoa, ja jotka ei kiellä toisia, toisilla ymmärtämyksillä, häntä käsittämästä.

Mikä

*) Ne uskomukset kuhumme *viisaat* ja *avulliset* jotka onnistaavat koko ihmiskunnan, jotka harjoittaavat hyvyyttä ja rakkautta moailmassa, ja lähestyttää meitä meijän Luojaamme. Mutta *ouvoiksi* ja *turhiksi* kuhumme niitä, jotka poistaavat meistä näitä tarkoittamuksia, tahi eksyttelööt meitä heijän käsittämisestä.

**) Myö löyvämme näissä muutoksissa, että *ulkonaisuus* ja *turhuus* on tullut heitetyksi, ja *sisellisyys* ja *henkellisyys* tarkoitetuksi. Tahi toisinpäin, ne *ulkonaiset salvokset ja piirokset* ovat itestään lauenneet ja pois-vaipuneet, ja sen sisällisen ymmärryksen *vapaus*, ynne sen hänen peällen luotettu uskon-*vakaus*, tullut vakuutetuksi ja perustetuksi.

Mikä on siitten se sisimäinen henkellinen ja eläväinen osa meijän uskomuksestamme — ellei se ouk nämät peä-ymmärtämykset meijän uskomuksessamme? Se on jokaisen ihmisen oma sisimäinen usko, hänen henkellinen mielenvalaistus, hänen Jumalallisuus, pyhyys ja vaanhurskaus, joka osoittaiksen ei sanoissa eikä puheissa, mutta hänen käytöksissänsä ja tavoissansa, hänen teoissa ja töissä, eli koko hänen täänaikuisessa (timmeliga) elämässä. Uskomus on ulkopuoleltansa ainoastaan se piiros kussa tämä meijän syvämmellinen usko toimittaaksen. Mutta koska se ulkonainen uskomus ei ainoastans ensin sytytä ja herätä tätä meijän sisällistä henkellisyyttä, vaan yksin-kertaisissa syvämmissä ottaapi kokonaan hänen siansa, ja sillä tavalla on myöskin sisälliseksi luettava — niin se ei eneä ouk ainoastansa yksi tyhjä piiros meijän henkellisyyelle, mutta yhtaikoo myöskin tämä meissä virvottavainen sisällinen, henkellinen ja eläväinen usko.

Että toivoo, että kaikki ihmiset moailmassa seuraisi yhtä uskoa, tahi nouattaisi yhtä ulkonaista Jumalan-palvelusta, oisi yksi lakia (from) mutta yksi lapsellinen toivo, ikään kuin se että ne puhuisivat yhtä kieltä, tahi pukeisi ihtiänsä yksiin voattein pariin. Sillä jos kohta se olisi mahollinen ja saattaisi tapahtua että kaikki ihmiset tulisivat e. m. ristityiksi, niin ne kyllä ehkä tavottaisi kaikki yhtä

yhtäläistä ulkonaista Jumalan-palvelusta, tahi uskomuksen piirosta, mutta heissä löytyisi ehkä vielä siittenkin moni pakana, ei nimelliseksi — vaan syvämmelliseksi. Mutta että toivoa, jotta kaikki ihmiset tulisi mielessänsä valaistunneeksi, syvämmissänsä henkellisiksi, ja elämissänsä onnellisiksi, se on yksi Jumalallinen toivo, jota ei ainoastaan ne monet hallitokset ja Valtiat, ne monet uskomukset ja viisauen opit ovat tavoittavoinaan, mutta jota myöskin joka ihmisen pitäis puolestansa harjoittoo ja kaikesta voimasta ahkeroittaa. *)

---

*) Tämä on se korkein tarkoittamus kaikessa meijän elämässämme, nimittäin että tehä meitä täyvällisemmiksi ja ymmärtävämmiksi. Tämän tarkoittamuksen tautta, joka tarkoittaa että valaista ja onnistaa sitä yhteistä ihmiskuntoo, on jo niin monet tuhanneet hyviä ihmisiä vuottaneet verensä ja henkensä heittäneet, kärsinneet veäryyttä, vaivoja ja rasitoksia, ja kuitenkin yhtä rakkaat osottanneet hyvyyttä vihamiehillensakin. Tämän tarkoituksen tautta — että harjoittoo hyvyyttä ja rakkautta ihmisissä, että levittää moailmassa valaistusta ja totista onnellisuutta — pitäis vielä ihmiskunnan hyväksi, monta tuhatta viattonta uhrattaman, ja ihtiänsä uhrata — pitäis ihmisten vielä elämän monta-monuista aikaa ja ihmisikeä — pitäis vielä ihmisten monin kerroin lankiaman epä-uskoon, turhiin menoin, suuriin syntiin, ja nouattaman isoja villityksiä. Miksi? — Siksi, että heijän joukko on vielä isompi, jotka harjoittaavat pahuutta, ja jotka omaksi voitoksensa ettiskelevät että ihmisissä levittää pimeyttä ja mielen-sokeutta, tehän tätä huikentelevaisuuellansa ja mielettemättömyällänsä, tahi saastaisuuellansa ja saittaisuuellansa, eläin sillä turmioksi itellen että muillen. Eikös myö luetak joka päivä, mitenkä kussakin kansakunnassa, liioitenkin Europan luoteisimmissa valtakunnissa, *pimeys* ja *valistus* ovat olleet vastatuksin, ja kuinka hyö siellä

Kuin toas tarkoittamme näitä erinnäisiä Uskomuksia, niin löyvämme myö, että ne jotka eivät kovin harjoita näitä ulkonaisia piiroksia, vaan antaavat sillen *luonnollisellen ymmärryksellen* myöskin vallan, että ynnä sen *henkellisen uskon* kanssa, ja ikään kuin hänen rinnalla, tiiustella ja vaikuttoo, ovat aina olleet ihmisillen *onnellisemmat*. Näistä on erinomattain se Lutherin-Evangeliumillinen, se vastaanpeätätty ja se uuistettu *), ne enin taipuvaiset.

Sillä hyö salliivat kunkin pitämään oman uskonsa henkellisissä asioissa, ainoastaan hyö eivät levitä tätä muillen, tahi julkisesti rupia soarnaamaan, vasten sitä laillista esivallalta jo hyväksi kahottua Jumalanpalvelusta. Hyö eivät polje eikä soimaa muita uskovaisia, vaan saarnaavat rakkautta ja hyvyyttä kaikkia vastaan, ja kärsivällisyyttä myöskin vihamiehiämme kohtaan. Sillä näihen uskomuksien luonto on, että harjoittoo rakkautta ja hyvyyttä moailmassa, ynnä henkellistä yhtäläisyyttä; **) josta siitten myös

---

ovat taas ruvenneet ihmisiä innoittelemaan. Se on tämä *henkellinen* mielen-orjuus ja vapaus (josta siitten myös seuraa *laillinen* orjuus ja vapaus; tästä toas seuraa *puheen* ja *painon* orjuus ja vapaus) jotka kussakin hallituksessa ovat jo väk-karttua vetänneet, ja jotka nyt toas Frankriikin, Spanjan ja Portugalin maissa ovat tukka-nuotaisillaan.

*) *Vastaan-peätetty uskomus*, den protestantiska Religionen; *uuistettu*, den reformerta.

**) *Yhtäläisyys*, Jemnlikhet. Tästä *henkellisestä yhtäläisyytestä* seuraa siitten myöskin *laillinen yhtäläisyys*. Josta on arvattava että kansoihen *laillinen vapaus* ja *yhtäläisyys* on viimeinkin perustettu heijän

seuraa yksi laillinen yhtäläisyys. Tästä tuloo että asujammet niissä valtakunnissa kussa näitä uskomuk-

---

uskomuksensa peälle; sillä minkälaiset heijän aatokset ovat *henkellisissä asioissa*, sellaiset ovat myöskin *moallisissa*. Kussa *uskomus* on *yksinvaltainen* (despotisk), siinä on myöskin *yksinvaltainen hallitus;* ja kussa toas löytyy yksinvaltainen hallitus, siinä löytyypi ussein *yksinvaltaisuus* (despotism), ja kussa tämä löytyyä, siinä ej kansallinen valaistus menesty; sillä valaistus aina tuopi myötensä ymmärtämystä *yhtäläisyytestä* ja *vapautesta*. Eikä muut kansat ook oikeen arvaneet ja ansaineet vapauttansa, kuin *valaistuneet;* sillä valaisemattomissa tämä heijän *vallollisuus* välleen muuttaisiin *vallattomuuteksi*. Soannoonhan seneistä kahtoa jos Portugalin valtakunnassa yksi *asetoksen-alainen* hallitus (konstitutionell Statsförfattning) jääpi pysyväiseksi, ellei tämä hejän poavilainen uskomus tule monessa paikassa oijaistuksi ja vapaallisemmaksi; sillä meijän tietyviksi ei ouk vielä poavilaisissa maissa yksi asetoksen-alainen hallitus mänestynyt. Sitä vastoin kussa kansassa löytyy yksi rauhallinen ja vapaallinen *uskomus*, siinä myöskin aina tavataan yksi kansallinen ja yhtäläinen *asetus* eli *hallitus*. Ja ellei sitä tavatak nimestään, niin sitä kuitenkin tavataan luonostaan; niin kuin e. m. Danmarkissa, kussa Hallitus on kyllä nimeltään *yksinvaltainen*, mutta kuitenkin luonostaan aivan vapainen ja kansallinen. Koska pohjos-Amerikassa ei löyvyk minkäänlaista *peä-uskomusta* (Stats-Religion, hufwudreligion) vaan kaikki uskot ovat yhtäläiset ja yhestä arvosta, niin seuraa myöskin siitä, ettei siinä milloinkaan taija löytyä yhtä *peä-valtiasta* (Monark, *yksi-valtias*), sitä vähemmin yhtä *yksin-valtiasta* (despot), niin kauan kuin asian laita on muka tällainen; vaan että kaikki asujammet täytyy olla *yhtäläiset ja varsin vapaat*. Se oisi muuten mahotoin asettaa tässä yhtä omoo hallitusta, ilman tällaista ehota, ja tulevaiset ajat soanoovat totistoo jos tämmöinen outo ja merkillinen Hallitus on hyvä jäämään seisalleen. Sillä muissa maissa *yhtäläinen uskomus* on ollut se ensimäinen peä-tarkoittamus, vaan tässä *yhtäläinen hyötytys*. Muualla ovat perustanneet hallituksensa ja lakinsa *henkellisyyen* peälle; mutta tässä ainoastaan *laillisuuen* peälle (på laglikmätighet).

sia harjoitetaan, ovat ne onnellisemmat ja enin valaistut, niin kuin e. m. Englannissa, pohjos Frankriikissa, Saksan maalla, Schveitsissa, Ruotissa, Norissa, Danmarkissa ja Suomessa.

Sitä vastoin ne uskomukset jotka ainoastansa harjoittaavat *ulkonaisia tapoja*, ja jotka usseemittain heittäävät ne sisälliset sillään, niin kuin e. m. Poavin uskomus, *) jossa luetaan rikokseksi kuunnella muita Jumalanpalveluksia, auttaa muita uskovaisia, tutkistella ja perustella näitä heijän uskomuksen toteita; jossa luonnollinen ymmärrys suljetaan näihin ulkonaisiin menoin, jossa mielen valaisemus luetaan ihmisillen vaaralliseksi ja vahinkolliseksi, (sillä se kajottaa pimeyttä ja mielen sokeutta) ja sen eistä alaspoljetaan ja moahan sotketaan; **) jossa ruokitaan ja

*) Tästä seuraapi myös että kaikissa Poavilaisissa maissa, kussa valaistus paihti uskomuksensa on ilmistynnä, siinä ovat hyö toisiaan vastaan ponnistavaisia; sillä heijän *uskomus* (joka tarkoittaa henkellistä orjuutta) ei salli tätä *mielenvalaistusta* (joka tarkoittaa henkellistä vapautta). Sen eistä ovat hallitukset heissä kahen riitauntunehen käsissä. Sillä jos pitäävät uskomuksensa puolta, niin heijän täytyy vastuuttella ja ikään kuin alaspainaa valaistusta, vapausta ja tietomusta; jos tahtoovat toas näitä suojella, niin heijän täytyy helpoittoo sitä henkellistä orjuutta, josta papit taas paheksiivat. Sitä vastoin muissa ristityissä maissa, kussa ei löyvyk tällaista *orjallista uskomusta*, siinä on sekä *mielen-* että *henkellinen-valaistus* yhäppäin taipuvaiset, siinä käyvät hyö käsityksin, ja onnistaavat yhteistä kansoo. Ei siinä hallitus eikä uskomus pelkeä tietomusta, vapausta ja mielen valaistusta, mutta nopeemmin hyö heitä harjoittaavat.

**) Näistä uskon-nouattajoista on erinomattain ne *Jesuiittilöiksi* mainittavat henkelliset velhot, ne enin

syötetään yksi iso joukko pappia laiskuutessa ja mielen-valaistamattomuutessa, jotka juonillansa enemmin harjoittaavat maallisia asioita, kuin henkellisiä, niin kuin nyt liioitenkin nähään Spaniassa ja Frankriikissa — siinä ompi myös kansa aina varsin valaistamatoin, roaka ja onnetoin.

Missä taas hallitus ja uskomus on niin yhteenjuurtunneet ettei kummaistakaan heistä eroitetak ilman toiseta, tahi missä niillen moallisillen toimitoksillen aina annetaan henkellistäkin tarkoittamusta, niin kuin e. m. Muhametin tahi Islamin opissa, kussa muita uskovaisia tuskin luetaan ihmisiksi, vaan maal-

---

rauhattomat. Ehkä näitä ei löyvyk meijän maissa, niin löytyy kuitenkin niitä jotka ovat julenneet sanoa valistuksen olevan meillen juuri vahinkollisen (Mnemosyne 1820. N:o 100, 104), kuitenkin hyö ovat varsin harvat, eikä heitä ouk ykskään malttana kuuleskella. Se kunnioitettava Toimitus jonka huolessa meijän Suomalaiset Opin-laitokset äsköttäin ovat olleet uskotut, on heijän nöyrymmässä koettelemuksessa (förslag) Keisarin armollisimmaksi suostumukseksi suonneet, että Suomessa piti asetettaman 4 lukistoa (Gymnasier), 13 peä-koulua (Trivial-Scholor), 13 isompaa koulua Tyttölöihin neuoittelemiseksi, ja ilman näitä yksi alutos-koulu (pedagogi, elementarskola) Bell-Lancasterin tavan jälkeen kussakin kaupunnissa; ja samalla opetus-tavalla, 200 pitäjän-koulua kussakin hippakunnassa, eli yhteseen 400 pitäjän-koulua. Ja vielä siittenkin että kuhunkin lukistoon ja peäkouluun piti pantaman yksi Suomen kielen opettaja, jotta saattaisimme tätä vähittäin harjoitetuksi ja parempaan kuntoon. Se on meijän onneksemme ja kunniaksemme, että tällaiset asetokset ovat tulleet toimeen; ja että kansan paras on tullut annetuksi haltuun tällaisten miesten, joita ei myö eikä meijän lapsemme taija tästä täyvellisesti kyllä kostella.

lisissakin asioissa alenetaan koiriksi; kussa luetaan rikoksi muuta oppia, kuin mitä heillen heijän uskomus opettaa, ja joka on sen tapainen, että hään miekalla vaan ei mielenvalaistuksella vahvistaa valtaansa, niin kuin e. m. Turkin ja Villiturkin *) maissa — siinä ovat ihmiset ja heijän mielet, yhtaikoo sekä henkellisessä että moallisessa orjuutessa.

Sentähen nähään, että ne viisahimmat hallitukset eivät ouk milloinkaan sevoittaneet henkellisiä toimituksia moallisihin, eli moallisia henkellisihin, vaan tykkenään heijän moallisista asioista pois-eroittaneet ne henkelliset toimitokset, ja sallineet kansan henkellisyyttä, yhellen erinnäisellen holhotuksellen, asetettu pappiloista ja Jumalisen sanan toimittajoista, joihen asia on että valvoa kansan henkellisyyttä ja pitää tuosta huolta; kuitenkin niin että hyö kaikissa ovat hallituksen lain-alaiset ja hänen käskynkuuliaat. **)

Ne monet erinäiset vapavaltaiset hallitukset ***) pohjospeässä Amerikkaa, ****) joista nyt ympärin

---

*) *Villiturkit*, barbaresker, Marockaner.

**) Mitä on sanottu kansan *henkellisyytestä*, on myöskin sanottava kansan *valistuksesta*, joka on luonnostansa henkellinen. Sillekin on annettu omat holhotukset, joihin ei muut maalliset menot puutuk.

***) *Vapa-valtainen Hallitus*, Fri-Stat; *Yhteen-liitetyt vapa-valtaiset Hallitokset*, förenta Staterna i Norra Amerika.

****) Nämät yhteen-liitetyt vapavaltaiset Hallitukset ovat pituueltansa 430 Ruohtalaista peninkuormoa, ja leveyeltänsä 260 penink. eli hyö ovat 47,190 peitto-

moailmata mainitaan, ja joihen äkkinäisessä loistamisessa ja vointumisessa ei yksikään kansa taija vertaita, osottaa meillen kyllä mitä yks laillinen vapaus (en lagbunden frihet) aikaan soattaa; kussa ei eroitus kielissä ja uskomuksissa vaikuta mitään moallisissa asioissa, *) ja kussa alamaisten parasta ja valta-kun-

peninkulmaa (qwadratmil), josta moasta Indialaisilla vielä on ⅘:tta osoo; tahi hyö ovat yhteisesti 7 kertaa isommat kuin koko Ruohti (joka on 3,871 peittopenink.) ja Nori (2,828 p. pen.) yteiseen (6,699 p. pen.).

*) Nämät yhteen-liitetyt Hallitukset pohjos-Amerikassa ovat moailmassa ne ainuat Ristilliset kansakunnat (samhällen) jotka ei nouvata yhtä vissiä peä-uskomusta, ei Ristillistäkään, mutta jotka juuri kieltää ja epuusteloo, ettei milloinkaan sellainen valta-uskomus pie heissä löytyä (Swea VII. H. p. 165; IX. H. p. 17; XII. p. 13). Ne vanhimmat Hallitukset pitivät kuitenkin Ristilliset uskomukset parainna, erinomattain sen vasta-peätetyn; mutta näinnä aikoina kahtoovat tätä asiaa niin vähästä arvosta, että Louisianan perustuslaissa ei uskomuksesta ollenkaan mainitak (IX. H. p. 18), ja Columbiankin perustus-laki, joka alkaa näillä sanoilla: "Jumalan nimeen"; niin ei puhutak sen kopoisen-koommi tästä heijän Jumalasta (XII. p. 102). Mississippin ja Tennesseen perustus- laki voatii ainoastaan ikäin kuin ehonna (ett wilkor) peästäksensä Lailliseen virkaan (ett civilt embete), että pitäis muka uskoman *Jumalan löytyvän*, ja rankaistuksen että kostamisen perästä tämän elämisen. New-Englannin perustus-laki suostuu siihen, että jos jokuu uskomus ei salli tunnustajoitansa tekemään valaa, tahi vannomaan sen Jumalan nimeen jota tunnustaavat, (jos muka tuntoovat ketään) niin on kyllä kuin hyö ainoastaan teköövät vahvistuksen (försäkran, affirmation) kussa ei Jumalata mainitak. Tällainen on myös se vala jota Hallitus-liitoksen isoin hoivauttaja (högsta styresman) tekööpi (IX H. p. 19). Tuomarit tahi lain-tutkiat, ja peä-kokouksen että lain-asettamuksen osalliset (Kongreßens och Lagstiftningens medlemmar) teköövät ainoastaan varman lupauksen *että voimassansa piteä lii-*

kunnan vakausta perustetaan keskinäisen velvollisuuen ja vapauen peälle — ei ulkonaisella usko-

---

toksen perustus-lakia (IX H. p. 40, 66), sillä kansakunnan (tahi lain ja hallituksen) tarkoitus on heijän mielestänsä, niin kuin myös Liitoksen asetuksessa luetaan: "*että vahvistaa* (turvata) *oikeutta ja sisällistä tyyvennyyttä* (t. vakautta), *että pitää huolta yhteisestä varuistamuksesta* (t. varjelemuksesta), *ja eis-auttaa yhteistä parasta ja hyötytystä* (hyvyyttä). (IX H. p. 12, 40).

Sen eistäpä se on peä-kokoukselle kovasti kiellätty julistamasta yhtä lakia, kussa yksi uskomus koroitettaisiin peä-uskomukseksi, tahi jolta toinen uskomus tulisi millään tavalla estetyksi hänen julkisesta toimituksesta, ja ettei yhelläkään ouk oikeutta pakottaa toista vastaan-luontonsa kuuleskelmaan yhtä Jumalanpalvelusta, joka ej ouk hänen uskoansa tahi mieltänsä myöten sopiva.

Tästä henkellisestä vapautesta ja yhtäläisyytestä, niin peä-kokous valihtee päiväksi mieltensä myöten yhen papin, milloin yhestä milloin toisesta uskomuksesta, soarnamaan tahi pitämään heillen ilta-rukouksensa (IX H. p. 56). Tästä tapahtui kerran Virginiassa, nimittäin vuonna 1817, että koska papit aina nouvattaavat yhtä vissiä uskomusta, niin suurin osa Ala-huoneesta (pluraliteten i Underhuset) ei suvainna itelleen mitään pappia soarnomaan, koska lukivatten sitä vasten lakia, että ainoastaan nouvattaa *yhtä* uskomusta; josta myös jäivät sinä päivänä ilman rukouksetak (IX H. p. 56; X H. p. 42). Tästä heijän henkellisestä että laillisesta yhtäläisyytestä tapahtui myöskin kerran, nimittäin vuonna 1823, että yksi Juudalainen (Jude) nimellä Mardoch Noach tehtiin New-Yorkissa *High Sheriffiksi* eli ylimäisiksi peälysmieheksi (IX H. p. 18; X H. p. 45). Tästä heijän henkellisestä vapautesta on selittävä, että ainoastaan New-Yorkin kaupunnissa löytyi v. 1824, 150,000 henkee, 97 kirkkoa 16:nestä erinnäisestä uskomuksesta, ja kaikellaisista kielellisistä. Jos tämmöinen *henkellinen vapaus* pohjos Amerikassa vierastuisi (Kulle urarta) *uskomusyhtätyytyväisyyteksi*, tahi (joka oisi vielä pahemmin) *uskon-vallattomuuteksi* ja varsin *uskottomattomuuteksi*, niin kuin moni jo varoo, silloin myöskin seuraisi tapoin pahennamus, ja koko Hallituksen kavotus.

muksella, *) eikä (välillensä) miekkoin terillä; kussa tarkoitetaan yhteistä hyvyyttä ja yhteistä henkellisyyttä, ei ainoastaan yhtäläistä Jumalan-palvelusta ja puheen-lausumista. **)

---

*) Meijän aatos ei ouk suinkaan, ettei uskomusta ollenkaan tarvitak, tahi että se on muka yhtä, olkoonpa tuo minkälainen tahaan. Myö luulemme sitä vastaan, että se on *varsin tarpeellinen*, niin valtakunnissa kuin yksinäisissäkin ihmisissä. Sillä kussa ei löyvyk *uskomusta*, siinä ei myöskään löyvyk *henkellisyyttä*, koska henkellisyyen (ehkä sisällinen luonnostansa) täytyy ilmauntua jonkuun ulkonaisen piiroksen alla, tahi jollakulla tavalla tulla ihmisillen t imitetuksi. Tämä tapahtuu niissä erinnäisissä uskomuksissa. Myö luulemme seneistä, että uskomus on kansakunnissamme *kaikkiin tarpeellisin*, mutta että hänen ulkonaiset piirokset eivät ouk yksinään hyvät kiinittää ja yhistää muita ihmisiä kuin valaistamattomia, jotka pitäävät näitä juuri henkelisinä; ja että sitä vastoin *henkellisyys* (uskomuksiin henkellinen, sisimmäinen luonto ilmautunna meijän syvämmessämme) yhistää kaikkia ja kaikkia kielellisiä. Sen eistä ihmiset ennenaikana (mielen-valaisemattomuutessansa) pitivät sotoo ja vihoo keskenänsä, ja tappoivat toisiansa ainoastaan uskomuksen ulkonaisesta puvusta ja piiroksesta; mutta nyt eläävät hyö (mielen-valaistuksellansa) rauhassa ja ystävyytessä muihenkin uskollisten kanssa, jotk eivät pue uskomuksensa samoihin piiroksiin kuin hyö.

**) Tämä näihen vapavaltaisten Hallitusten yhteinen liitos ja hallitus-meno on rakettu sen perustoksen peälle, että kaikki ihmiset syntyyvät vapauteen, ja että kaikki vapaat ihmiset ovat yhtäläiset ja samasta arvosta, koska ovat luonnolta soaneet samat oikeuvet (Swea XII. p. 11); sen eistä ei yhtään heistä, ei syntymisellänsä eikä muulla ulkonaisella kunniallansa eli kauneuellansa, pietäk muita ylhäisempänä. Kansa asettaa seneistä itek lakinsa, ja ulos-valihtee toimitusmiestensä kautta (genom sina ombud) isommat virkamiehet, sekä lailliset että sotalaiset (civila och militäriska) ja piteä heitä velkapeännä laillisesti vastoamaan viran-käyttämisestänsä. Nämät soavat siitten valita niitä alaisempia virkamiehiä. Samalla tavalla kansa yksinään valihtee ja palkihtee pap-

Ei ouk mikään moa moailmassa, niin lyhyvellä ajalla koroittannut ihtiänsä rinnallen muihen

---

piansa ilman Hallituksen siihen puutumatak (IX. H. p. 17, 76, XII. p. 91). Sitä vastoin eivät papitkaan soa puolestansa puuttua hallitus-toimituksiin (IX. H. p. 72, 39). Ehkä tämä liene syy että moni on heistä tullut sieltä takaisin, valittain heijän tyytymättömyyttänsä.

Tällainen on kunkiin vapavallan yksinäinen hallitus, mutta yhteisesti heitä hallitetaan peä-kokoukselta, joka on heijän yhteinen peä-hallitus, ja johon hyö kukiin lähettelöövät *puolistajoitansa* (representanter). Peä-kokous on jaettu kahteen *toimituskuntaan* (departementen) tahi kahteen *huoneseen* (twenne hus); joista yks kuhutaan *lain-asettamuksen kunta* (lagstiftande magten, corpsen) tahi *ala-huone* (underhuset) jonka velvollisuus on että asettaa ja oijaista hallituksen lakia; toinen, *lain-toimittamuksen kunta* (lagskipande magten, corpsen) tahi *ylä-huone* (öfwer-huset) jonka asia on että oikein käyttää ja toimittaa lakinsa, ja jonka käsiin seneistä laillinen valta on uskottu. Heijän peämies kuhutaan *praesidentiksi* (esi-istuja) joka on vapa-vallan ylimmäinen virkamies, ja jonka käsissä on *toimitus-valta* (werkställande magten). Kansa valihttee häntä aina 4:en vuuen peästä uuestaan, niin myöskin molemman huonein osalliset, nimittäin *Ala huoneen* aina 2:hen vuuen peästä, ja *Ylä-huoneen* 6:en vuuen peästä.

Näihen vapavaltaisten hallitusten tavalla ovat näinnä vuosinna ne muutkin Amerikan valtakunnat eroittaneet ihtiänsä Spanjan ja Frankriikin vallasta, ja asettaneet ihtiänsä tällaisiin vapavaltaisihin hallituksiin kuin nämät yhteen-liitetyt pohjaiset; ainoastaan siinä hyö erkaneevat näistä, että pitäävät poavin uskon peä-uskomukseksensa. Sillä tavalla on nyt pian koko Amerika asetettu vapavaltaisiin valtakuntiin. Nimittäin (pohjos Amerikassa) *Mexico* joka tehtiin vapavallaksi v. 1821, ja kussa löytyy 6,600,000 henkee; ne *yhteen-liitetyt vapavaltaiset hallitukset Amerikan navalla* (i central Amerika) jotka tehtiin vapaaksi v. 1821 ja joissa löytyy 1,300,000 henkee; ja (etelä-Amerikassa) *Columbia* joka tehtiin vapavaltaiseksi v. 1811, kussa löytyy 3,145,000 henkee; *Peru* jota vapautettiin v. 1818, kussa löytyy 1,300,000 henkee; *Bolivia*

kansoihen, niin kuin nämät yhteenliitetyt vapavaltaiset hallitokset pohjospeässä Amerikkaa. *). Sillä

joka peäsi vapaaksi v. 1824, kussa löytyy 600,000 henkee; *Ne yhteen-liitetyt vapavaltaiset maakunnat Platan kymin ympärillä*, jotka vapautettiin v. 1810, ja joissa löytyy 2,100,000 henkee; *Paraguay* joka tekiin omin valtaiseksi v. 1809, ja kussa löytyy 600,000 henkee; *Chili* tuli vapavallaksi v. 1818, siinä löytyy 1,000,000 henkee ja *Hayti* (*St. Domingo*) yksi Vestindian soaren-moa joka v. 1794 tuli vapaaksi ja joka on yks vapa-valta negrilöistä ja mulattiloista (tahi mustista ja turpasuisista) joita luetaan 1,000,000.

*) Vuonna 1584 anto Kuninkatar (Drottning) Elisabeth Englannissa, luvan Walter Rahighille että omistaa kaikkia niitä maita pohjos Amerikassa, kussa ej muut ristityt ollut vielä majojansa asettaneet. Mutta koko tämä hänen toimitus kävi tyhjään, samaten myös v. 1587, ja 1590. Vasta v. 1603 seisahtuivat Englannilaiset näissä maissa; v. 1609 laitettiin heillen peälysmies; v. 1618 kajottivat sieltä pois Hollannilaisia, ja v. 1625 muutti sinnä paljon väkee Englannista Kuninkaan Carle I:sen ymmärtämättömän käytöksen tautta.

Vuonna 1773 s. 21. p. Joulu-kuussa puhkeisivat kapinat Bostonin kaupunnissa. Sinä 5. p. Joulu-kuussa v. 1774 kokontuivat kustakin niistä 13:nestä isoimmista moakunnista valitut miehet peäkokoukseen (till en congreß) Philadelphian kaupunkiin, kussa ne peättivät että henken-aseilla pitää puoltansa. V. 1775, s. 19 p. Huhti-kuussa tulivat Englannin sota-joukolta kohtatuiksi. Sinä 1. p. Touko-kuussa tekivät yhteisen liiton (ett förbund, en union) välillänsä, ja ottivat s. 18 p. Heinäkuussa Washingtonnia peämieheksensä; s. 23 p. Elo-kuussa kuulutti Englannin Kuninkas heitä uppiniskaisiksi ja metelin-nostajoiksi. Vuonna 1778 niin Frankriiki ja Spania vakuutti heijän vapautta, ja v. 1783, täytyi ite Englannikin siihen suostua. Ne 13 ensimäiset hallitukset olivat: *Virginia, Massachusetts, Maryland, Rhode-Island, Connecticut, Nord-Carolina, Syd-Carolina, New-Hampshire, Pensylvania, New-York, New-Jersey, Delavare* ja *Georgia*. Siitten on vielä syntynyt 11 uutta, nimittäin: *Vermont, Kentucky, Tennessee, Ohio, Louisiana, Indiana, Mississippi, Illinois, Alabama,*

siinä missä 60 vuotta siitten ei ollut muuta kuin paljasta syvämmaata, jossa Karhut ja mehän pevot ronkuisivat toisiaan ruuaksensa, ja jonka korvissa tuskin nähtiin jälkiä meijän sukullisten, siinä on nyt ilmistynyt kolmatta kymmentä hallitusta ja valtakuntoo, ja monta satoo kaupunkia ja kylee.*) Ne

Maine, ja *Missouri*. Ilman näitä luetaan tähän vielä 7 maan-kappaleita (distrikter, territorier), nimittäin: *Florida*, *Michigan*, *Arkansas*, *Columbia*, *Missouri*, *Oregan* tahi *Länsi-maa* (westra territ.) ja *Luve-maa* (Nordwestra territ.).

*) Että mahtaisimme selittää miten paljo kansa on näissä maissa läsäyntynyt, niin mainitaan että Baltimooressa, kussa ennen nostelemusta (före revolutionen) tahi 50 vuotta siitten ainoastaan löytyi 5,000 henkee, siinä löytyy nyt 62,700, New-Orleanissa jossa vielä v. 1783 muutamat sala-kauppiaat (smyghandlare, lurendrägare) ainoastansa asuskelivat, siinä löytyypi nyt 27,000 henkee; ja New-Yorkissa jossa samana vuonna luettiin 26,000 henkee, luetaan nyt 150,000. Ne jotka vuotesta 1790 vuoteen 1815 muuttivat tähän, oli yliten 123,000 henkee, tahi nuon 5,000 vuosittain. Siitä päivästä ne ovat aina lisentyneet, niin että yhellä vuuella (v. 1817) muutti tähän 22,240 henkee, josta suurin osa oli Englannista (VIII. H. p. 114), kussa ne henkelliset riitaukset pakotti monet tuhannet muuttamaan majansa niihin maihin, kussa laillista että henkellistä vapautta piettiin arvossa. Jos luettaisiin kaikkia niitä, jotka ovat muista maista vajuneet näihin vapavaltaisiin Hallitoksiin, ynnä niitä mustia orjia, joita Afrikasta tähän kuletettiin, niin se näyttäisi kyllä uskottomaksi. Puolen verran heistä sanotaan jälleen muuttaneen tästä muuvanne, ja niistä jotka asuuvat rannoilla olevissa hallitoksissa, pois-muuttaavat vielä nytkin vuosittain 60,000 niihin kaukaisempiin maakuntiin, kussa löytyy heillen enemmin tiloo ja vapautta. Siitä kansan-luvusta kuin tehtiin vuonna 1820, niin löyettiin että koko yhteinen väkikunta oli jo silloin 10,123,477 henkee, joista 7,883,835 oli valkoisia tahi Europasta lähteneitä; 238,029 vapaallisia painetuita (mustia ja vasken-karvaisia); 1,544,971

suuret salot ovat jo aikojaan muuttainnaan pelto- ja puisto-maiksi, *) ne suuret selät ja veet kantaavat nyt kaupan- kaluja ja aluksia joka moailman kolkasta. **) Tähän on jo viisaus vajonut muista

orjia; ja 456,642 Indialaisia eli tään-moan sukuisia. Näistä valkoisista oli 7,060,000 Englannilaisia, ja 823,835 muita kielellisiä, yksinkin Suomalaisia. Mainittuna vuonna oli kansatus (befolkningen) niissä erinnäisissä hallituksissa, niin kuin seuraa, nimittäin: Mainessa 298,566; New-Hampshiressa 241,158; Vermontissa 235,764: Massachusettissa 522,475; Rhode-Islandissa 83,479; Connecticutissa 275,598; New-Yorkissa 1,377,652; New-Jerseyissä 277,575; Pennsylvaniassa 1,049,458; Delawaressa 72,749; Marylandissa 407,400; Virginiassa, 1,065,366; Nord-Carolinassa 638,889; Syd-Carolinassa 503,191; Georgiassa 356,489; Floridassa 18,000; Alabamassa 162,901; Mississippissä 95,448; Louisianassa 157,507; Tennesseessä 427,813; Kentuckyssa 504,307; Ohiossa 584,520; Indianassa 154,064; Illinoissa 63,917; Michiganissa 17,967; Luuve maassa 19,109; Missourissa 67,086; Arkansassa 28,980; Missourin maakappalessa 200,000; Oreganissa 120,000; Columbiassa 33 039. Näistä hallituksista niin New-Hampshiressa, Vermontissa, New-Jerseyissä, Pennsylvaniassa, Delawaressa, Virginiassa, Kentuckyssa ja Columbiassa, ei mahak eneä löytyä yhtään Indialaista, mutta niissä toisissa heitä vielä löytyy, muutamissa enemmin, muutamissa vähemmin. Ainoastaan Luoteen, Missourin, ja Origanin maankappaleissa ei löyvyk muita, kuin paljaista Indialaista, paitti muutama linna joka on näihen vieraisten käsissä.

*) *Pelto- ja puisto-maat*, fädesfält och trädgårdar.

**) Näihen hallituksiin sisään-tulot oli kahen vuuen eistä (v. 1823—1825) yhteisesti 75,986,657 Dollars, ja heijän pois-kauppaus (export-handel) 25,337,157 Dollars, (yksi dollars on likimmittäin samassa arvossa kuin 1 Riksi hopeassa). New-Yorkissa löytyi v. 1824, 14 rahastoa (bankar) kussa peäsumma (kapitalet) oli 17,000,000 Dollars; 10 meri-varjotus kuntoa (Sjö-Assekurans-Sällskaper) joihen peä-summa oli 4,650,000 Dollars; 24 tuli-varjotus kuntoa (brandförsäkrings-societeter) joihen peä-summa luettiin 9,850,000

maista, kussa häntä tyhmästi käytettiin, *) tässä

Dollars. Sinä vuonna löytyi 65 laivoo, jotka kantovat 15,831 tynnäriä. Vuonna 1824, niin oli yhteinen sotaväki 30,000 miestä, nimittäin 20,619 miestä pestättyä väkeä (linie-troppar) ja 9,381 moan-väkeä (province-troppar) joihen kostaminen teki vuuessa 9,922,782 Dollars. Ilman heitä ni'n oli samana vuonna 1,053,387 miestä nosto-väkeä (milicer, beväring) (Neue Allgemeine Geographische und Statistische Ephemeriden XVI B. p. 413, 414, m. m.).

*) Mitä näihen yhteen-liitetyihen Hallituksiin opinkeinoista ja tietomuksien asettamuksista (wettenskapliga stiftelser) oisi sanottavoo, niin oisi mahotoin voatia että näissä näin äsken syntyneissä valtakunnissa, kussa ulkonaiset soat että sisälliset riiat ja kapinat ovat tähän asti heitä rasittaneet, kussa niin monen miljonan ihmisten, kaikkein kielellisten ja kaikkein uskollisten, yksinäinen että yhteinen paras on ollut sovitettavana ja haettavana, että tässä mahottomassa kansoin kuhinassa, kaikki oisi muka jo sillä jalalla, kuin tavataan vanhoissa valtakunnissa. Viisauen harjoittaminen ja Uskomuksen holhottaminen on täytynyt pysähtyä ja jäähä muita myöhemmäksi, erinomattain koska henkellisyyttä ja kansallista valaistusta ei kaivattu, vaan löytyi jo itestään kansassa levitettynnä, sillä hyö toivat heitä kukiin myötensä mistä tulivat. Se on uskottava, että kuin soavat aikoa tuonempana, niin eivät suinkaan laimin lyö näitäkin harjoitella. Hyö ovat jo asettaneet Akademioita ja muita Opetuskouluja nuorillen; ja ettei valaistus ouk heistä häviämässä, mutta nopeemmin heissä leviämässä, nähään siitä, että kuin ennen vapauttansa ei annettu heillen muuta kuin 2 aviisia (tievustuksia, tieto-sanomia) niin annettiin kohta vapaaksi tultuansa 39, joista 33 oli Englannin kielellä ja 6 Franskan kielellä. Siitten ovat hyö vuosittain enentyneet Vuonna 1810 annettiin 158 tasanvaltaista tievustusta, (republikanska tidningar) erinnäisillä kielillä, 157 yhteen-valtaista (federalistiska) ja 49 mitettömöö sanomoo, (neutrala tidningar) eli yhteseen 364 tietosanomoa. Vuonna 1823 painettiin yhteen-luettu 538 tievustusta, ja nykyisin sanotaan heijän vuuessa olevan 640, (X. H. p. 89). Moni on kyllä pitänä tätä tiion liian levittämistä kansakunnissamme (jota liioitenkin tieto-sanomien kautta harjoitetaan) hallituksillen vaaralliseksi, koska

on taijot ja tievot toisiansa tavaineet, ja tässä

on

---

sillä hallituksen menot tuloo kaikillen tietyiksi, niin hyvimmät kuin huonommatkin. Niinpä pitivät ennenkin Jumalisen sanan levittemisen vahinkolliseksi Poavillen ja hänen Piispoillensa, koska uskomuksen harjoittamisella usein kuorittiin heijän tyhmyyttä ja vilpeyttä. Yksi uskomus joka on toimituksessansa julkinen, eli kussa ej pietäk mitään salassa, ja yksi hallitus joka on käytöksissänsä julkinen, eli kussa ei mitään peitetäk, ovat kumpaisetkin yhtä kunnioitettavat ja rakkaat. Samaten yks kansa joka uskaltaa puhua ja kuulla puhuttavaksi totuutta ilman vilpistelemätä, sekä maallisissa että henkellisissä, sekiin osottaa sillä mielenvalaistusta, ja totistaa että elätään valaistuilla ajoilla. Sillä *totuus* on aina ylistettävänä missä sitä vaan löytyy. Ennen asettivat hänellen temppelilöitä, ja rukoilivat häntä Jumalana, nykyisin on hään ite assettanut temppelinsä rehellisten syvämmissä — kunnioitakamme häntä siinä, kussa löyvämme hänen asuskelevan! Että *totuuen harjoittaminen* on tarpeellinen valtakunnan vakauveksi, on jo vanhat havanneet. Tämän käsittämiseksi ovat ne jalommat valtiat ennen vanhuutessa pueneet ihtiänsä yksinkertaisiin talonpoikaisiin voatteihin, että sillä tavalla muihen joukossa kuulla tuntemattomina mitä kansa heistä, heijän hallituksesta ja virkamiehistä puhui, ottain siitä vaaria ja opetuksiansa; Sitä vastoin ne kehnommat suljivat ihtensä vaimoväin joukkoon ja turvaiksivat palvelioihinsa, jotka kantain konttia ja valleita rehellisten kansallisten peälle, sillä kuiskutteli heijän herransa korvia, ja heijän mielettelemisella toimitteli valtakunnan hallitusta. Nykyisin eivät valtiat tarvihte käyvä totuutta kuuntelemassa muihen oven takoo, niissä valtakunnissa kussa on jokaisellen lupa anneltu peästä heijän puheillen, ja kussa löytyy puheen ja painon vapaus. Siinä soavat hyö oppia tuntemaan alamaisten aatoksia ja virkamiestensä vikoja ja ansioita, näistä heijän tieto-sanomista. Sen eistä ovat ne viisahimmat ja valaistummat valtiat näinnä aikoinna juuri suojellut ja kalliksi arvannut tämän painonvapauven, eikä siitä pölähtänyt eikä närkistynyt jos jolonkullon heistäkin jota kuta oisi mainittunna; Sitä vastoin ne heikommat, jotk eivät uskala antoo käytöksiänsä tulla muillen ilmiksi, tahi jotka pelkeävät tullaksensa moitituiksi, hyö ovat varsin asettaneet tä-

on jo moni uusi ja iso ilmoitus *) tehty voitoksi ihmisillen.

Kuin itäänpäin kahomme niin neämmö siinäkin yhen aivan ison ja jalon hallituksen, joka vähemmällä ajalla kuin 120 aastaikoa, kohotti ihtiänsä yhestä vallattomasta (ostadgadt, oreglerадt) valtakunnasta, kaikkein muiten yliten, ja joka nyt jo syläillöö pohjan ja etelän moakaaret. **) Kuin Zaari Pietari perusti Venäjän valtakunnan, niin hään arvaisi saman asian, ettei yhtäläinen uskomus ja lausuminen, mutta yhteinen paras (yhteinen laki, velvollisuus ja oikeus) perusti valtakunnan vakautta. Hään kuhtui luoksensa kaikkia kielellisiä ja kaikellaisia uskovaisia, ja antoi heillen samat oikeuvet ja vapauvet, kuin oli jo vanhuuesta annettu omilleen. ***) Taitu-

---

män painon vapauven kahleissa ja vahvoissa rauoissa, salpataksensa muka sillä alamaistensa korvia totuutta kuulemasta; mutta hyö ei taija sitä siittenkään salata, sillä asiat tuloo kuitenkin tietyiksi; vaan hyö salpaavat sillä ainoastaan omat korvansa kuulemasta totuutta alamaisiltansa. Kuitenkin halajavat hyö sitä kuuleskella! Ja koskeivät uskala kuunnella sitä julkisesti, niin kuunteloovat saloapäin. Hyö ovat täksi tarpeheksi asettaneet yhtä *sala-kuria* (hemlig polis) joka juoksuttaa heillen muihen puheita, usein ehkä veärin kuultuja ja pahoin selitetyjä, usein ehkä toisinpäin keänättyjä, ja monestin ehkä kuulustajoihen omilla lisättynnä.

*) *Ilmoitus*, upptäckt.

**) *Moa-kaari*, hemisfer. (Otava. II. Osa. 50 p.)

***) Tämä kokemus, että *vapaus* antaapi *voiman* (ehkä *voima* siitten vuorostansa täytyy hallita *vapautta*, ikään kuin hyvä lapsi vanhempansa) on nähty jo vanhuuesta. Sillä tavalla Ruomikin ensin perustettiin,

ria ja tieturia, *) oppineita ja viisaita haki hään juuri halun-mielin, ja antoi heillen suuret-summatot rahat, ja lahjoitti heitä hyvyyvellänsä, ainoastaan heitä soahaksensa.

Piammin kusta maan-loukkaasta kiiruhti miehiä sinne yläsauttamaan ja vahvistamaan tätä vielä aivan roakoa kansakuntoa, erinomattain Saksan ja Frankriikin maista. Se on heijän kautta kuin valistus on tähän valtakuntaan sisään-tuotettu ja levitetty, ja joihen kautta se on tiioissa ja taijoissa koroittanut ihtiänsä muihen kansoin tasallen. Se oli hyö jotka kuletti ja opetti heijän sotajoukkoja asettaita tappeluhun, ja sotakeinoja käyskentällä. Jos hään oisi kaikissa ainoastansa nouvattanut Greekkaan-uskoisia ja Venäjätä puhuvaisia, niin minnek hään oisi joutunut ajvotuksillansa? Venäläiset oisivat silloin ehkä vielä tänä päivänäkin samalla kannallansa kuin olivat 100 vuotta siitten, tahi ennen häntä; eli hyö olisivat varsin roa'at ja valaistamattomat. Se oli tämä heijän roakaus, joka pakotti häntä käyttämään roakoja keinoja heitä kesyyttellä, ja kohtata kovuutta kovalla. Mutta ajat ja kansat ovat siitten jo paljon muuttuneet, ja sitä myöten myöskin tämä kovuus muuttainnaan helleyteen. Hänen perilliset ovat nou-

---

että kaikellaiset kielelliset ja mielelliset saivat siinä vapautensa, josta siitten syntyi se kansa joka monessa vuos-saassa hoitteli koko maailmata.

*) *Tieturi*, wetenskapsman; *Taituri*, konstnär.

vattaneet samat viisaat hallitus-menot *) ja seuraneet hänen askelia. Eikös tässä valtakunnassa löyvyk toista satoo erinnäistä kieltä ja kansoo? pian kaikellaisia uskoisia — yksinkin pakanoita. Eikös tässä Mahometilaisia ja Poavilaisia pietäk samassa arvossa kuin Greekkalaisia ja Lutherilaisia? Kullenkin heistä uskalletaan isoimmia virkoja ja toimituksia, sekä henkellisissä että moallisissa, ainoastaan hyö ovat lain alaisia ja kuuliaisia. Kaikki ne monet kansat, niin pienoiset kuin suuremmatkin, ovat soanneet pitää omat kielensä ja uskonsa, omat vanhat tavansa ja käytöksensä, ja monet heistä myöskin oman hallituksensa ja lainsa. Hyö ovat toinen toisesek kanssa yhistetyt ja välillänsä vahvistetut yhteisellä velvollisuutella ja liitoksella, ja yhteisellä valtialla.

Tästä tulee että tämä iso valtakunta ei ouk ainoastaan seisonut jo kauvan, ja näillä viimeisilläkin ajoilla jäänyt seisalleen kuin kaikki muut olivat kumoon koatumassa, vaan lisäyy vielä päivä päivältä, ja ouvoksi monen silmässä ei painu sillä isoutellansa. Tästä heijän uskomus-rauhallisuuesta **) tulee, että tässä laveassa valtakunnassa, kussa löytyy niin monta eri-uskoista, ei kuitenkaan ouk kuultu sellaisia henkellisiä mainittavia riitauksia, kuin muualla on kuultu

*) *P. Hallitus-meno*, Regerings åtgärd.
**) *Uskomus-rauhallisuus*, (tolerans, religions fördragsamhet). *Rauhallinen*, (tolerant); *rauhatoin*, (intolerant).

e. m. Irlannissa ja Englannissa; tästä tulee, ettei tähän asti ouk tässä moassa löytynyt niin monta metelin ja kapinan nostajaa, niin monta moan-petturia ja uskottomaa kuin muualla, ja kuin oisi ehkä ollut, jos kaikkia tunkettaisiin yhteen piirokseen.

Vaan onkohan nämät kansat siksi niin onnelliset ja niin valaistut kuin muutkin kansat Europassa? — Niillä on kyllä ollut tätä henkellistä vapautta, vaan ei tätä laillista. Meijän viimen vainaja Kejsarimme keksi kyllä tätä heijän puutosta, ja ajvotti tätä auttoaksensa. Hään piti mielessänsä teheksensä alamaisiansa ei ainoastaan voimallisiksi mutta myöskin onnellisiksi (olkoon tämä hänen suurin kuniansa). Hään hävitti jo paljon pimeyttä valaistuksen levittämisellä, ja helpotti maan-orjuutta vapauvellansa ja helleyvellänsä; ja myö oommo toivossamme että tämä meijän nykyinen Keisarimme pitäis täyttämän ja lopettaman hänen Veli vainajan aivotuksia. Hään on jo meillen osottanut, ettei tämäkään ouk mikää turha toivo; hään on jo antanut käskyn, että yksi yhteinen Lakikirja pitäis toimitettaman koko Venäjän moalle, että sillä vakuuttoo alamaisiansa laillisella oikeuvella ja vahvistuksella, ja hään on jo ite ottanut tämän asian armollisimpaan huolehensa. Hään on jo peästänyt Virolaiset vapauteen, ja toimittanut Suomalaisillen tilaisuutta harjoittamaan valaistuksensa ja onneansa.

G—nd.

H. v. Wright p.

Ylä-Torneolaiſet
Keſä-voateiſsa.

RUNON-RUIKUTOS

KOSKA TULI SANA ETTÄ MEIJÄN ARMOLLISIN KEISARI OLI KUOLUT TARANKOSSA *) S. 1:SENÄ PÄIVÄNÄ JOULU-KUUSSA VUONNA 1825.

Ipse Pater patriae, quid enim civilius illo,
Sustinet in nostro carmine saepe legi.

Ovidius.

Jäseneini jäykistyyvät,
Suonet kuivistuu kokohon,
Ajatukset, aivotukset
Juoksoavat hujan hajan,
Seisoavat jo sekaisin;
Sill en taija taivoltani,
Enkä kynällä kykene
Panna näitä paperillen,
Murhet muistoksi monellen.
Pankoon siitten muut paremmat,
Tehköön virret viisahimmat,

*) *Taranko* (Taganrog) on yks kaupunki musta-meren rannoilla.

Surusta suru-runoja,
Joita laulais lapsillemme,
Jälkeisillemme jätettäis
Muistutuksi tämän murhen,
Merkiksi mieli-pahamme!

Tokk' ma Runon ruikuttelen,
Suomen kielellä selitän
Miten Tarankos' tapahtui,
Meren mustan mutkahassa,
Aivan Assovin lahella.
Siin oil kaupunk' kaunis kyllä,
Talot rannalle raketut,
Johon valtias vaelsi.
Meijän kelpo Keisarimme
Tullessansa tuon kujillen,
Kylän päähän päästyänsä
Heiti meillen jää-hyväiset:
"Hyvästi nyt hyvät lapset,
"Minun veljetkin veikkaiset!
"Lähtöpä mullen nyt tuloopi,
"Maita muita matkustella;
"Kylläpä myö toisiamme
"Vielä taivaassa tavataan.
Sanoittu näitä sanoja
Muutti Hään murheesta majansa
Tuonek taivaiseen talohon,
Tuonne ikuiseen ilohon.

Saatuva tämän sanoman
Kansat kaikki kauhistuivat,
Seisattuvat säikähtynneet.
Koska kuulit kuolehenna
Venäjän valtian valitun,
Aleksander armollisen
Ei enee olevan elossa.

Voi meijän Kuninkas kulta,
Meijän kelpo Keisarimme,
Miksi nukuit niin nuorra,
Läksit niin nopeen lepohon!
Oisi sullen vielä ollut
Aikaa elätä enemmin;
(Ihmisiltä jo iäksi
Siunataan Sinun nimeis).
Honkaat kaikki huolistuuvat,
Vuoret kaikki voihkuavat,
Kuin et tule tuonelasta,
Palaja manalan maasta,
Tuosta kylmästä kylästä,
Kuollon kurjan kartanosta.

Niinpä kansasta katoisi,
Väsyi meijän välillemme,
Joka varjeli Venäjät,
Suojenteli Suomalaiset,
Viron raukankin rahvaat

Vapautti ja varoitti.
Joka oli onnellisest,
Laupiasti lahjoitettu
Nillä mieli-merkkilöillä,
Joita harvoin kyll' tavataan,
Valtioissa varsin harva.
Olit aina armollinen,
Armollinen, avullinen,
Alammaisillen avara,
Nöyrä köyhäinkin kotassa;
Varjeluksi vaivaisillen,
Onneheksi orpoisillen
Turvaksi monen tuhannen.

Vaikka Sinun hallitessa
Soat isot ilmistyivät,
Jotta valta jo vapisi,
Peläistyvät Pietarissa;
Viimen kuitenk voiton kanssa
Etsä tahtona tapela,
Surmata omoo sukua.
Sill ej Sua suostutellut
Sota-juonet juoksutellut,
Miellytellyt tätä miestä.

Vaikka kohta valtakunnan
Loajemmaksi sa levitit,

Ja

Ja pian joka puolelta
Kyllä liioiten lisäisit,
Niin sa kuitenk kuuluisasti,
Mieluisasti niin kuin miesi
Rauhan moailmaan rakensit,
Valtakuntihin välillä
Sovitit hyvän suosion.

Kukapa kummaksi panisi,
Ottais sitä ouvoksensa,
Ett on murheet muistossamme,
Mielikarvat mielessämme,
Suussamme suru-sanoja;
Että hänen katehessa
Kyyneleitä kylvättihin,
Itku-silmin istuttihin,
Hänen hauvan ympärillä.

Savossa nämät sanomat
Teki miehet mielettömiks,
Lesket kaikki levottomiks,
Uuvenmaankin majoissa
Itkusilmällä Isänät
Toinen toisell toimittaapi
Mitä kuulivat kylässä,
Kirkko-tietä käyvässänsä.
Karjalaiset kammoistuvat,
Hämäläiset hämmäistyvät,

Pohjolaisetkin poloiset
Paniin päivillen pahoillen,
Koska hauvassa havaitsit
Heijän rakkaan Ruhtinansa,
Aleksander armollisen
Ei eneä olevan elossa.

Häntä kaikki kaipoavat,
Suru-suullansa suruuvat
Suloisessa Suomenmoassa,
Poloisessa Puolanmoassa;
Koko Venäjän väestö
Itkeepi tätä Iseensä.
Kolmet kuuetta kymmentä
Miljuonia ihmisiä
Ovat orvot jo osastaan;
Tulleet varsin turvattomiks,
Kuin on kuollut ja kotonut
Heijän kuuluissa Kuninkas,
Heijän Herra herttainensa,
Aleksander armollinen.

Vanhat Aasian asukkaat,
Lapset ikuiset iässä,
Jotka käyvät käiväröivät
Aurinkon raja-maisilla,
Päivän-nouson mantereilla,
Hyökin mahtaavat maukkua,
Kujerella huikiasti,

Parta-suutansa sukia,
Kuulehessa ett on kuollut
Heijän kuuluisa Kuninkas,
Heijän Herra hertainensa,
Aleksander armollinen.

Mutta mitäs ma mainihten,
Mitäs tyhjään yrittelen
Nimittää niitä nimiä
Jotka häntä murhehtiivat.
Ensinnik koko Europa,
Kaikki vanhat Valtakunnat,
Maan-piireihen pitäjät
Paheksii tämän asian,
Että joutui joukostamme
Tämä miesi merkillinen,
Tämä uljainen uroista
Jätti heitä jälellensä.

Mutta kuitenk' kaikki näistä
Ej ouk ykskään joukoss' joka
Suru niin kuin Suomalaiset,
Niill' on syytäkin surua,
Huomennakin huolistua,
Koska heiltäkin katoisi,
Toivo ainua aleni.
Oltiin äsken äijittömmät,
Varsin vanhintoo vajoo,
Nyt myö jäimmekin jätetyt

Iteksem' ilman isätä.
Meitä teköö huolet huonoks,
Murheet muita mustemmaksi;
Ohho, onnettoin osamme!
Varsin vaikia elämä,
Koska myö poloiset pojat
Olemme taas orvon-lapset,
Kovaltonnelta koetut.

Kuka meill' nyt turvan tuopi,
Kuka rauhalla ravihtoo?
Kuka uutta uskallusta
Panoopi meijän povehen?
Sytämessä sytyttääpi
Tyytyväistä tyyventöä?
Onnen oikian osottaa?

Olkoon se meijän omainen,
Veli vainajan valittu,
NIKOLAUSI niminen,
Joka suopi meillen suovan,
Ennen entisen elämän!
Siitt ois meillä vielä mieli,
Toivo vielä toisen kerran
Peästää onneiseen olentoon,
Ennen entiseen elämään,

G—nd.

AGNES LOUISE GODENHJELM. *)

SANAUS. **)

Nuori kuin heinä, kaunis kuin keväinen kukka,
Kasvoit Sie koria korvessa; Suomessa suloinen juur.
Ihana Tyttö! taivaat ei tainna olla Sinua ilman;
Sen eestä ottivat hyö moastakin omansa pois.

G—nd.

---

*) Se tyytymys *siveyteen* ja *hyvyyteen* joka ilmauntui kokonaan tämän Nuorukaisen olennossa, ja jolla hään mielytteli ja suosioitteli kaikkia ympärillänsä, on vakuuttanut minua, että hään suosiolla ja leppeellä silmällä on vastaan-ottava näitä pieniä heinänheikkaleita, joita minä hänen muistoksi olen uskaltannut asettaa hänen hauvallensa.

Neito *Agnes Louise Godenhjelm* oli syntynyt v. 1803 Gröndalin hovissa, Mäntyharjun pitäjässä Savossa, ja kuoli 19 vuuen vanhana, yhestä veri-paiseesta hänen rinnassansa (bröstböld) joka lopetti hänen päivänsä sinä 5:enä päivänä Marras-kuussa v. 1822 Tyllilän moisiossa samassa pitäjässä, suureksi suruksi ja mielikarvaksi kaikillen jotka tunsivat hänen *kauneutta, Siveyttä, ja mielen-tyyneyttä.*

**) *Sanaus*, (epigram). Tämä ja ne jälkimäiset *sanaukset* ovat ne iho-ensinmäiset koettelemukset, että Greekkallaisten tavalla, Suomeksi kirjuttaa lyhyväitä somia ajatuksia.

ULRIK WILHELM HASSELBLATT. *)

SANAUS.

Ystävä! vieraissa maissa myö tutuksi tultiin, ja kohta
Rakkaus ratkeis ja ystävyys yksinään jäi.
Kuolema rikkoi Sun rintais, mutt' henkeisi heiti;
Tuonelan turviin yhtyyvät ystävät taas!

G—nd.

---

*) Oppiva Turun Opistossa (Studeranden wid Åbo Universitet) *Ulrik Wilhelm Hasselblatt*, syntynyt Sortavalan kaupunnissa Karjalassa, tuli kesällä vuonna 1825 veljensä kanssa Tukhulmiin, jalkaansa poikkileikkuuttamaan, koska yksi liha-keäpä (*whit-swelling*) oli polven kohalla tärvänyt koko jalan. Otettua meiltä jää-hyväiset, pois-sahattiin häneltä reisi polven ylä-puolelta, suapuvilla ollessaini. Ilman pitelemätä, ilman järähtämätä, ja varsin ilman minkäänlaisetak kujerokseta kahteli hään ite vilpittömästi tätä ruumiinsa raatelemista, ja ouvoksi kaikkein lässäolevaisten kannatteli kärsimistänsä, ei lapsen tyhmeyellä, mutta Uron uhkeuella. Perästä tämän toimituksen hään ei väikistynnä siihen tavalliseen jälkitautiin, mutta virkistyi päivä-päivältä, niin että kaikki — yksin Leäkäritkin pitivät häntä kohta terveksi tulevana. Mutta pari viikon peästä niin hänen korjajan varottamattomuuella valmistettiin tapaturmauksen kautta (genom en olyckshändelse) kuolema hänellen uuvesta, josta ei eneä ollut pelastusta. Hään kuoli s. 23 p. Loka-kuussa Kuninkaallisessa Seraphimin poto-huoneessa (Lasaretissä), ja hauvattiin s. 26 p. samassa kuussa Klaran kirkolla, 19:nellä vuuellansa. — Siihen katkistuivat kaiket meijän hyvät liitoksemme! Hään oli muka luvanut että terveeks tultuansa, tulla mun luoksein Upsalahan, että siinä yhessä työskentellä Suomen kielen harjoittamisessa. Suomalaiset, jokainen meistä jok on kilessämme rakas, se on rakas mielessämme, vuotakaamme yhen veljellisen kyynelen hauvalla tämän nuoren Karjaleisen!

PETTER REINHOLD von TÖRNE. *)

SANAUS.

Surutkee Suomessa kaikki! yks meijän ystävä vaina
Törne *on manalaan männyt, viisas ja vilpitöin mies;*
Nuoruus ja Viisaus moassa — ei tavatak yhessä aina,
Hänessä löytyivät kaikk', Totuus ja Rakkaus myös.

G—nd.

*) Oppiva Upsalan Opistossa *Pehr Reinhold von Törne* oli syntynyt Poason hovissa, Heinolan pitäjässä Savossa s. 16:nä p. Touko-kuussa vuonna 1803. Hänen isänsä oli muinonen Savon Jalkaväin-Rykmentin Majori *Johan Reinholdt von Törne*, ja hänen äitinsä *Hedvig Sophia von Essen*. Jos luettaisiin hänen vanhojansa (hans anor) niin hään isänsä puolesta oli suvussa sen kuuluisan Suomalaisen sankarin Carl Armfeltin kanssa, joka ikusti ihtensä (förewigade sig) Kyron tappeluksessa, ja joka oli hänän Isän-äijin-isä.

Törnen nuorra ollessa kuoli häneltä vanhemmat, josta hänen täytyi ite pitää huolta ihestään. Hään tuli v. 1821 Upsalan Akademiaan tietomuksia harjoittaaksensa, ja tässä juurtuvat hänessä ne taivut (de anlag) jotka oisivat aikoa myöten soattaneet hänestä miehen, johon ei ollut moni verrattava. Mutta ehkä hään ei ennettänä siihen lailliseen ikään, niin hään oli kuitenkin elänyt kyllä, että rakkautensa tautta totuuteen ja hyvyyteen, tulla meiltä maiuituksi ja kaivatuksi. Kesällä vuonna 1825 keäntyi hään keuhko-tautiin, josta hään peäsi Tukhulmissa s. 12:nä p. Tammikuussa v. 1827. Häntä kannettiin ystäviltänsä Johannin kirkolle, jossa lepo-kammio oli hänellen asetettu, ja johon häntä pantiin s. 15:nä p. samassa kuussa, 24:nellä vuuellansa. Suomen-niemi, jokainen nuorukainen joll on syvämmen-lämpeyttä ja isämmaan-rakkautta, ja jota näin ennen aikanansa lasketetaan hautaan, on yksi toivo joka katoa, yksi nuori tähti joka sammuu sinun taivaallais — Ole murheessais ja istuta yksi kaipo-kukkainen hänen muistiksensa!

TÄMÄN MOAILMAN KATOVAISUUTESTA.

Vuuet vuosista kuluuvat,
Päivät päivistä katoovat,
Eikä jätäk jäleleensä
Josta tunnit tunnettaisiin,
Ajan luvut luettaisiin,
Märkittäisiin ajan meärät.
Joka nyt ajat jakoopi,
Kohta jaetaan ajassa;
Joka nyt iät lukoopi,
Kohta luetaan iässä.
Sill' ei löyvyk mitään moassa,
Eikä taivaalla tavatak,
Jok ei ouk iältä syöty,
Ajan muutokselt' murettu.
Ihmisetkin, eläimetkin,
Suurimmatkin, pienoisetkin,
Kaikk' ne raukat raukenoovat,
Kukistuuvat kukiin kohta.
Urot uupuuvat uroilla,
Veysyyvät kyliin välillä;

Miehet

Miehet keskellä keollà
Niin kuin kukkaiset kukistuu,
Neijot neäntyy, pojat poahtuu,
Lapset lahonna lakastuu.
Ei seäli tuonelan toukka,
Armahta manalan mato!
Kansat koatuuvut kumohon,
Suvut suppuhun supistuu,
Katoovat kaikki tomuksi,
Kaikki tuhkaksi tuloovat.

Niinpä kulkeevat Kuninkaat,
Maihen vanhimmat vaeltaa,
Tuohon tuonelan talohon
Miehet parahat palaavat.
Sinne tunkiiksen tuhannet,
Sa'an-satoja samoovat;
Iälliset, harmoopäiset,
Nuorukaiset, naurosuiset,
Kaikk' ne hauvassa homehtuu,
Muuttuu mullassa muvaksi.
Niin kuin turpeessa turilas,
Toukka tammehen tomussa,
Mikä missä, kuka kussa,
Nukkuupi nurmen ala.
Niin on, niin on ihmis rukka,
Kapeen-karvan kannattama!

Et sinä itekkään tiiäk
Mihin luitaisi luvetaan,
Mihin kalsot kannettaneen,
Mihin viskataan vitakset.

Mitäs siitten pöyhisteleit,
Olet niin ylen ylpiä?
Silläköön sinun nimelläis,
Vainko raukka rahallaisi
Luulet sie muita paremmaks,
Onnen lapsia olevais.
Vähästäpä sinä veikkonen
Kovin runsaaksi rupeisit.
Kuinhaan peäsät päivän peähän
Jollon kaikki katoapi,
Mitäs jääpi siitt' jälellen?
Yksi roato raateltava,
Yksi hauska hauvattava,
Annettu maan mavoillen,
Syölähillen syötäväksi;
Jotka lihat liikuttaavat,
Jotka suolet suorittaavat,
Kalhot kaikki kaluvaavat,
Syövät syvämmen suuhunsa.

Tok on yksi puuttumatak,
Toukan hampaan hukkoomatak,
Ajan luvussa lujanen:

"Tehty työ ei täkämätöin."
Mitäs olet aivottanut
Valmistannut, vaikuttanut,
Hyväksi tahi pahaksi,
Sukukunnan kunniaksi,
Onneksi oman olentois,
Sit' ei saatetak salata,
Peitoksilla peitätellä.

Ootkos elenyt ehoksi,
Muillen muka turvahaksi,
Muihen ihmisten iloksi?
Ootkos tehnyt jotakuta
Kelvollista, kunnollista,
Joka muita muistuttaisi,
Jäisi merkiksi jälestäis,
Sinun olleen otollisen,
Avullisen, aimollisen,
Aikaan soattaneen jotaik;
Niin et katoo kuolemassa,
Etkä torku tuonelassa,
Malta manalan majassa.
Silloin siunataan sinua,
Moassa vielä mainitellaan,
Taivaassa sinun tapojais.

G—nd.

R U N O J A.

S A N A N - V A I H E T U S. *)

Viänämö nein Vempelettä,
Kantelemme käsin käytämme,
Kuin muinon yks uljas Ukko,
Ikuinen ilon- Isäntä.

G—nd.

*) *Sanan-vaihetus*, Ordbyte, (*anagramma*).

KEÄNNÖKSIÄ
HOMERUKSESTA.

Non ut voluimus,
Sed ut valuimus.

Jo on kolmatta tuhatta aastaikoa siitten kuin *Homerus* moailmassa eli, vaan ei ouk ykskään vielä ollut hyvä, että runoillansa tulla luetuksi hänen vertaiseksi. Myö taijamme ilman epäilemätä sanoa, että juuri harva kirja on omalla kielellänsä tullut niin paljon luetuksi kuin hänen, ja että suurin osa Oppineista ovat harjoittaneet tätä Greekkaan kieltä ainoastansa häntä lukeeksensa. Europassa ei sunkaan mahak löytyä yhtään kansoo, jok ei ou koetellut kielellänsä käsittää tämän vanhan Runojan lausumisia; Ainoastaan Suomalaiset ja Lappalaiset, hyö ovat tässä niin kuin monessa muussakin asiassa, olleet muita jälempänä. Minkätähen siitten *Homerus* on kaikilta näin luettava? mahtaa joku ehkä meistä kysyä, eihään se opeta meitä Jumalata tuntemaan, eikä viritä muutakaan viisautta. Ei vaan! mutta se opettaa meitä tuntemaan ihmisiä, ei sellaisia kuin

hyö useemmittain ovat, kelvottomia ja kunnottomia; mutta niin kuin heijän olla pitäis, täynnä hyviä tapoja; tahi jaloja ja voimakkaisia, sekä töissänsä että käytöksissänsä. Ja vielä siittenkin niin hään kuvailee heitä niin luonnollisella tavalla, niin totuuella ja elävällä valolla, ettei myö hänessä missäkään löyväk virheitä tahi puutoksia. Kolmet tuhatta aastaikoa ei ouk olleet hyvät aikaan soaha jotakuta häntä parempata; ja se on ihmiteltävä, että ihmiset jo niillä ajoilla olivat niin valaistunneet ja oppiansa harjoittaneet, että heijän kirjutokset vielä nytkin on meillen esimerkkinä.

Homerus eli nuon 900 aastaikoa ennen Kristuksen syntymistä. Missä paikassa hään oli syntynyt on tietämätöin, sillä seihtemät kuuluisat kaupunkit kiskoittelivat keskenänsä soahaksensa tätä kunniata.*) Myö tunnemme hänestä ainoastaan, että hään oli yksi Greekkalainen Runo-niekka, joka sokeana kulki ympärin laulellen laulujansa kansan ja kuninkaihen kuulla. Hänen isänsä sanotaan olleen *Mäon*, ja hänen äitinsä *Kritheis*, joka oisi pitänä synnyttää häntä *Melen* virran rannalla, *Smyrnan* kaupunkin tienoilla. Kuitenkin on puheet hänestä niin monelaiset, ettei heihin oo peällenluotettavoo. Moni on näillä ajoilla myös epäillyt semmoisen miehen ollen-

*) Nämät olivat *Smyrna, Kolophon, Chios, Argos, Athén, Rhodos* ja *Salamis*.

kaan löytyneen, ehkä laulut hänen nimellä ovat tulleet kuultuiksi ja koottuiksi. Suurin osa näistä hänen runomuksista ovat jo kavonneet ja joutuneet hukkaan; ainoastansa Iliadi, Odyssea ja hänen Hymnit ovat vielä jälellä. Nykyisemmät tiiustajat ovat luulleet löytäneese ettei nämätkään kaikki ouk yhen miehen tekemiä, eikä myös yhenkään ajan; jota hyö sekä kielästä että muista asioista ovat arvaneet. Hyö ovat sen eistä aprikoineet, että Homerus ainoastaan on koonnut ja yheksi voitto-runoksi *) sovittanut muita entuisia ja vanhan-aikuisia Runoja.

Koska myö olemme koitellaksemme ottanut että suomentaa yhtä sipaletta Iliadin kuuenesta Rapsodiasta, niin tahomme myöskin selittää mitä Homerus tässä hänen kirjassansa lausuu. Hään laulaapi yhestä pitkällisestä ja aivan kuuluisasta soasta, joka aloitettiin yhen akan tautta, ja lopetettiin kuolemalla monen miehen, ja monen kaupunkin ja hallituksen hävittämisellä. Tämä *Troijan sota* on siitä merkillinen, että se saattaapi tietyn ajanluvun tarinamuksessa. Se teki senaikuisten kansoin joukossa suuren muutoksen, sillä muutaman heistä se hävitti, muutaman kohotti; siitäpähän sai moni uus hallitus alkunsa. Tämä asia joka on vanhoin salausten ja satuin kanssa sevoitettu, on lyhykkäisesti tämmoinen.

---

*) *Voitto-runo*, segersång, hjeltedikt, epos.

Peleys (joka oli *Achileyn* isä) oli kuninkaan *Æakon* poika *Æginasta*, ja *Thetis* (hänen vaimonsa) oli *Nereon* tytär, ja *Phtian* ja *Scyron* hallihtia. Kuin heijän häitä juotiin, niin tapahtui yks asia, joka on tullut moneltakin lauletuksi, ja mainitaan moailmassa matkaan soattaneen suurimmia tapauksia.

Näillä ajoilla Jumalat ei ottaneet pahaksi tulla ihmisten pitopaikkoihin. Hyö olivat myöskin näissä häissä soapuvilla, heijän muka antimillansa. Vaan koska *Eris* joka oli riitoin suojatar, *) ei ollut sinne kuhuttu, niin pistipä se hänen vihaksensa, ja vainoataksensa tätä, riitautti hään ne korkein-sukuiset vieraat keskenänsä, niin ettei heillä sunkaan ollut näistä häistä pitkiä pitoja. Tätä teki hään sillä tavalla, että hään viskaisi heijän joukkoon omenan jonka peälle oli kirjotettu: *"sillen kauniimmallen Emoisellen".* **) Tuostapa vasta nousi tora kilvoitellessansa keskenänsä kuka heistä oli muka kauniin, ja kellen omena oli annettava; *Junolle*, *Minervalle*, vain *Venukselle.* Kuin eivät muuten tainneet tätä sopia, niin ottivat *Parin* (kuninkaan *Priamon* poika) riitan ratkasiaksi, koska hään oli kuuluisa kaikista, hänen vakaisuutensa suhteen.

Hään

---

*) *Suojatar*, Skyddarinna, Patronessa.

**) *Emoinen* t. *Jumalatar*, Gudinna. Vanhanaikuisia vaimoja, joita vanhat pitivät Jumaloinaan.

Hään peätti että omena piti annettaman Venuksellen, koska hään piti häntä ihanaisinna. Kostoaksensa tätä, lupaisi *Venus* hänellen sen kaikkiin soreimman neijon *Achaijoisten* tyttäriloistä. Voan Paris ej mieltynytkään piikoihiin! Hään sai nähäksensä sen kauneutensa suhteen kuuluisan *Helenan*, Menelauksen puolison, ja ihastui siihen. Silloin kuin häuen mies oli männyt *Kretaan* ukko vainajansa perimään, niin Paris sillä välillä lennätti *Sparthaan*, ja siinä Venuksen avulla keänytti hään Helenan mielen, niin että hään miehensä hyljättyä seuraisi *Parin* kanssa *Troijaan*, ottain ainoastaan myötensä muutamia piika-orjia, ja omia hetuleitansa ja pähkineitänsä (nipper och juveler).

Vaan *Tyndarus*, Helenan isintimä ja Sparthan muinonen kuninkas, oli jo sitä ennen vannottanut kaikki Greekan Ruhtinaiset, kuin muka kävivät hänen tyttärensä kosiomassa, että heijen piti kaikki yksinmielisesti suojelman ja varjeleman sitä heijän joukostansa, jollen hään oli antava tämän hänen piikansa. Kuin kaikki olivat männeet siihen lupaukseen, niin hään otti *Menelauksen* vävyksensä, ja antoi hänellen sekä tytön että hallituksen. Kiinitetyt tästä lupauksesta, ja muutonkin ystävyytestä Menelausta kohtaan, valmisteleitivat nyt kaikki Greekan sankarit rankaisemaan tällaista koiruutta.

Se on tästä heijän soan-piosta, kuin Homerus lausuupi **Iliadissansa***); tässäkin **Rapsodiassa.****) Yhestä soasta, joka oli julma käytöksestään, vaan merkkillinen niihen monen Uroisten ja Sankareiten suhteen, jotka molemmin puolin tässä toisiansa kohtaisivat, ja joihen vähkeistä Homerus aivan suloisella ja mielen-huvittavalla tavalla runoilee. Vaikka hään itekkin oli Greekkalainen, niin hään kuitenkin kertoopi nämät asiat niin totuullisesti ja vilpittömästi, ettei hään missäkään paikassa ylistä omiansa kiitoksellansa, eikä taas alenna vihollisiansa moittimisellaan. Hään antaapi lauluissansa heijän sotia ja tapella keskenänsä, ikään kuin meijän silminnähen, ja sallii kullenkiin lukiallensa ite mieltänsä myöten heitä kunnioittoo ja ylisteä.

Se **episodi,*****) jota myö tässä olemme koitellaksemme ottanut että suomentoo, on hyvä kyllä

---

*) *Iliadi*, kuhutaan sitä kirjoa, jossa Homerus lausuupi *Ilion* kaupunkin kymmenvuotisesta piirittämisestä, ja hänen viimeisestä hävittämisestä.

**) *Rapsodia* eli *Kokous*. Homeruksen laulut ovat jaetut vissiin kokouksiin; joissa kussakin puhutaan erinomaisia merkillisiä tapauksia. Iliadissa niin hyvin kuin Odysseassakin löytyypi 24 tällaisia erinnäisiä *versyn-kootuksia*, joista kukiin sisällänsä pitää nuon viiesta saasta — aina yheksään sataan värsyyn.

***) *Episodi eli Poikennos*, on Greekan kielestä sepitetty sana, jolla ymmärretään sellaista puhetta, joka ej o piäasiaan puuttuva, mutta ainoastans siihen kuuluva niin kuin yks erinäinen, hänestä kyllä lähtevä, vaan itekseen kuitenkin luettava, pakina; jokapa näin eril-

totistamaan, mitä hänestä olemme sanoneet. Myö olemme variten vasten valinneet tätä paikkoa, joka on yksi niistä soreimmista, että sillä moa-miehillemme näyttäisimme luontoa *kunnon miehen*, ja *hellän vaimon* syväntä.

Hektor, soassa yksi jalo ja uljas sankari, vaan kotonansa hellä-syvämminen isä ja rakas puoliso, kiiruhti ennen tappelua kotiinsa jää-hyväisiä heittämään vaimollensa ja pojallensa. Mutta vaimo — joka sillä ajalla pienen lapsensa kanssa oli nousnut korkeisen torniin, että sieltä kurkistellen miekkoin ja miesten keskelle käsittää oman Uronsa — ei ollutkaan kotona. Kuultua tätä, kiiätteli Hektor tappeluhun. Mutta vaimo, koska hään ei ollut tavanut miestänsä muihen joukkossa, laskiin tornista moahaan; ja tultua kaupunnin porttiin tapaisi hään siinä miehensä, jouvuttaissaan sotaan. Itkein likisteli syläili ja rukoili hään häntä olemaan pois tappelemasta, osottain hänelle oman lapsensa ja vaimonsa onnettomuutta, jos häntä tapettaisiin. Liikutellaksensa hänen syväntä, muistutteli hään häntä mitenkä hänen appensa ja lankot olivat jo tulleet vihamiehiltänsä surmatuiksi, niin että hään (joka oli yksinään jälellä) nyt oli hä-

---

läns, on piä-asiaan sovitettava, koska se jolla kulla tavalla on hänestä puhuva. Niin ovat tässäkin, Hektorin ja hänen vaimonsa keskinäiset lausumiset, ei suinkaan sotaan koskevia, vaan omaan elämänkeinoon, kuitenkin heitä siihen liitetään, koska ne ovat soasta mainihtevia.

nen ainua toivo ja turva. Kuultua näitä, Hektori ei tainnut lykätä hänen puheita tyhjiksi; mutta muistutti häntä, että oli hänellä muutakin suurempata velvollisuutta valvoaksensa; että kalpa oli hänellen muka kallis, ja hänen virkansa, joka vaati häntä uhramaan ihtiänsä isämmaan suojellokseksi. Sillä, vaikka hään kyllä arvaisi että isä ja äiti ynnä kaikki hänen veljeikset piti tulla surmatuiksi, ja koko hallitus hävitetyksi, niin ei tämä kaikki tehnyt häntä niin levottomaksi ja murheen-alaiseksi, kuin koska hään mielehensä juohutti vaimonsa ja lapsensa tulevaista onnettomuutta. Puhuttaissa tästä, antaapi Homerus isän-rakkauen poisvaikentua hänen syvämmestä velvollisuuteen suojelemaan omiansa. Pantua lakkinsa pois peästänsä otti Hektor pojan syliinsä, antoi hänellen suuta ja siunauksensa, rukoillen Jumalata hänen eistänsä, niin kuin yhen sankarin tulee rukoilla. Kuullessa hänen toivotuksensa, soahaksensa muka pojastansa Uron, joka oisi iseensä uhkiampi, ei äitikään muuta tainnut kuin itkee ja nauraa. Tehtyä tätä, pani Hektor poikansa jälleen äitinsä syliin, hyväili käillään vaimoansa, ja lohtutti häntä sillä sanalla, ettei yksikään ouk hyvä vasten Jumalan tahtoa soaha häntä vahinkoittaneeksi. Hään käski häntä seneistä keäntäimään kotiinsa, ja rauhassa omia töitänsä toimittamaan, ja heittee muka miehillen pitämään soasta murheen. Puhuttua näin, pani *Hektor* jälleen rauta-lakin peähänsä, ja äiti riepu

kulki murheissansa kotiin, kabellessaan taaksensa yhtenään, niin kuin hään oisi muka arvanut, tämän olevan viimeisen kerran kuin hään puhutteli miestänsä. Tälläinen on se tapaus jota Homerus runoopi näissä hänen 133:nissä värsyssä, ja joista nähään että ihmisillä jo niillä ajoilla oli samat luonnot ja mielet kuin meijän ajoilla.

Mitä toas näihin keännöksiin tuloo, niin on mainittava, että myö olemme niin paljon kuin suinkin on mahollinen tavoittaneet perustus-kielen henkellistä luontoa; mutta myö olemme vielä siittenkin enemmin pitänneet huolta tästä meijän omasta kielestämme, ettei tuo tulisi murretuksi eikä sorratuksi. Sillä kosk emmö ole tehnyt tätä keännöstä Greekkalaisillen luettavaksi, vaan Suomalaisillen, niin olemme myös, enemmin harjoittaneet mitä voaitaan meijän kieleen, kuin mitä heihin kuuluu. Jospa sen tautta jossa kussa löytyisi yhtä sanoa, joka ei oisi toimitettu varsin kannallensa (efter orden), niin se on kuitenkin toisella sopivalla sanalla Suomeksi tarkoitettu. Jos muutenkin meijän keännöksessä oisi paljon vikoja ja virheitä, niin muistakaatte veikkoset, että se on ensimmäinen koetus aivan äkkinäisellä ja vaikealla tiellä, kussa ei löyvyk yhtä polkuakaan astuaksein. Mitä värsyin mittaamiseen *) tuloo,

*) *Mittaaminen*, metrisk indelning; *mittamus*, Metrik, läran om meter; *mittaus*, meter.

niin on ollut meillen suureksi vastukseksi, että Greekkalaiset ja Ruomalaiset enemitten tarkoittivat kielessänsä *mittausta*, mutta myö *karaistusta* *). Sillä ilman mittaamatak heijän värsyt eivät maksa mitään, eikä meijän toas sanat, ilman karkaisematak. **) Se on sen eistä mahotoin, että Suomen kielellä sovitella saman-luontoisia versyjä kuin Latinan ja Greekan kielellä; tahi jos kohta sitä saatettaisiin, niin eivät kuitenkaan kuuluk millenkään. Meijän on täytynnä seneistä sovittoo *innot* ***) (meijän sanoissa), siinä kussa Greekkalaiset panivat *painot*, ****) (heijän puheessa). Tällä tavoin olemme harjoittaneet että näihen versyin meärättelemisessä aina tarkoittoo *intoa* enemmin kuin *painoa*; ja koska *painot* kuus-nivelisissä värsyissä, †) on alussa kuhunkin nivelen, vaan *into* (meijän kielessä) alussa kuhunkin sanan, niin olemme löytänyt sopimattomaksi, että Greekkalaisten ja Ruomalaisten tavalla

---

*) *Karaistus*, rytm;

**) E. m. *hỳvyys*, *pàtaan*, näissä on *into* ensimmäisessä polvessa, mutta *paino* toisessa. *Painon* sais ottoo heistä pois, ja heitä ymmärretään kuitenkin; vaan jos *into* otetaan, niin heitä ei ymmärek yksään.

***) *Into*, en kort, skarp accent, (acutus).

****) *Paino*, en lång accent utan aspiration, (gravis).

†) *Kuus-niveliset värsyt*, hexametrar, kuhutaan ne värsyt, kussa löytyy kuus niveltä. Yks *niveli*, versled, takt (*pes*), kuhutaan ne erinnäiset meärätyt osat värsyssä. Kussakin nivelessä löytyy taas vissiä *polvia*, noter (i takten), stafwelser (i ordet), jotka ovat yksinäisiä puheen tahi soiton eäniä.

asettaa *leikkaukset* *) sanoin keskellen, vaan olemme heitä sovittanut heijän välillen, niin paljon kuin suinkin on ollut mahollinen. **) Ainoastaan vieraat nimet, ***) äkkinäiset sanat, ja omat yhteenliitetyt puheet, ****) ovat liitoksessansa suvainneet tämmöisen kahteenpanemisen. Viispolviset sanat (femstafwiga ord) ovat ehkä ne ainuat jotka Suomenkielessä ovat paraittain kahteen-leikattavia, nimittäin sillä tavalla, että ne kolmet ensimmäiset polvet teköövät ensimmäisessä nivelessä yhen *dactyluksen*, †) ja ne toiset molemmat yhen *spondeuksen*, ††) tämä on liioitenkin soveltuva jos näissä polvissa on pituutta jo entuuesta, niin kuin e. m. *ùrholli-suuteis* (v. 443). Vastapäin kuin tämä tuloo paremmin harjoitetuksi, ja meijän kielemme enemmin ehkä taivutetuksi, niin kuuluisi meijänkin ehkä korvissa otolliseksi että lovistoo †††) kuus-nivelisiä värsyjä sanoin-leikkuuttamisella. Mutta

---

*) *Leikkaus*, cäsur, taktstreck, wersafmätning.

**) Kuitenkin olemme myö koitteeksi leikanna yhen värsyn sanoin-jakaamisella, nimittäin: *Vaan lie heit* | *kèhoitta-* | *-neet ja yl-* | *-lyttänyt* | *òmahat* | *mielet*.

***) Semmoisia löyvät v. 371, 379, 397, 415, 436, 457.

****) Semmoisia tavataan v. 369, 398, 420, 424, 434, 442, 454, 455, 461, 498.

†) *Dactylus*, kuhutaan yksi kolm-polvinen niveli, kussa ensimäinen polvi on pitkä, vaan toiset molemmat lyhyvet, e. m. *juoksulla*, *syömäri*.

††) *Spondeus*, kuhutan yksi kaks-polvinen niveli, kussa molemmat polvet ovat pitkät, e. m. *moahaan*, *juoksoo*.

†††) *Lovistan*, skandera, efter metrikens reglor pronuncera.

koska se nyt kuuluu meistä ouvollen, niin olemme sitä tahallamme välttäneet. Mitä muuta tulisi ehkä sanottavaksi, niin koska *dactyliset* värsyt ovat ne kauniimmat ja täyvällisimmät, niin olemme harjoittaneet heitä soahaksemme; ja ainoastaan jollon kullon niin kuin sanan vaihokseksi ottanut *spondeiloita* *) Mutta varsin vieraita nimiä, olemme löytänyt tarpeelliseksi että lovistaa viivyttämisellä, tahi tehä heistä *spondeiloita*, jotta Suomalaiset heitä paremmin käsittäisivät. Kahet värsyt ovat *liian-täyteläiset* (*hypercatalecticus redundans*) (v. 386 ja 476); ja kaks alkaa *anapæstolla*, **) (v. 413, 442). Muutoin olemme välttänneet että Ruohtalaisten tavalla sepittää äkkinäisiä, monin-liitetyitä pitkiä sanoja, ja toisin puolin olemme myös kavahtanut ettei liiaksi katkaista ja lyhentee puhettamme. ***)

*) Koiton vuoksi olemme heittänyt 4 *spondeusta* yhessä värsyssä: e. m. *Pùhuttu* | *Hektor* | *maasta* | *rauta* | *làkinsa* | *òtti*.

**) *Anapaestos*, kuhutaan yks kolm-polvinen niveli, kussa ne molemmat ensimmäiset polvet ovat lyhyvet, ja se viimeinen pitkä, e. m. *kuninkaan*, *kirjuttaa*.

***) Ainoastaan 493 versyssä löytyy neljä näin katkaistuita sanoja, vaan hyö ovat kielessämme jo kaikki tavalliset. — Koska Suomen kielessä ei pietäk *painosta* niin suurta lukua kuin *innosta*, sillä se tapahtuu ussein että samat polvet, toisinaan painetaan, toisinaan puhutaan painamatak, niin kuin myös vanhimmissakin Runoissa ussein lyhyviä pitkistetään, ussein taas pitkiä lyhenetään, niin on meijänkin toisinaan täytynyt asettaa pitkiä polvia lyhyvien paikoillen, niin kuin tässäkin, kussa *syntyneet* ja *syntynyt* ovat yhtä muka lovistettavat. Sellaisia sanoja havaihtet myös v. 380, 391, 475, 476, 494. m. m.

HEKTORIN JA ANDROMACHIN

JÄÄ-HYVÄISET.

YKS EPISODI HOMERUKSEN ILIADIN VI:STA RAPSODIASTA, VÄRSYSTÄ 369—502.

Puhuttu: kiiruhti pois se raut'lakin-loistava Hektor. —

370. *Kohtapa siitten hän tulikin kultaisen kotinsa luokse,*
Vaan hän ej kotona löynyt Andrómache, *valitun vaimon;*
Sillä hän lapsensa kans, kans kauniisti hametun orjan,
Tornin nastalla seisoi, ja haikiast itki ja huokais.
Hektor, *kuin hän ej huoneessa löynyt tuot' vilpitöint' vaimoo,*
375. *Kävi hän kynnykseen ast, siin seisoi, ja piijoilta kysyi:*

"Kuulkopas, Tyttäret hoi! puhukaa totuutta mullen:
"Mihin on talosta tullut, Andrómache *valittu vaimo?*

"*Liekköhän kälysten luonn', tahik kauniisti hame-*
tuin natoin,
"*Vaan lie hän männyt* Atheneijaan, *kussa ne*
muutkin
380. "Troijan *ihanat Tyttäret lepyttää suuttuneen*
Luojan"?
Vastaisi hänelle silloin, se nöyrä ja jou-
tuva neitsy:
"Hektor, *koskassa kiivaasti käsket mun puhumaan*
totta,
"*Ei hään ouk kälysten luonna, eik' kauniisti hame-*
tuin natoin,
"*Eik hään o* Atheneijaan *männyt, kussa ne muutkin*
385. "Troijan *ihanat Tyttäret, mielyttää suuttuneen*
Luojan;
"*Mutta hän* Ilion *torniin on nousut, koska hän*
kuuli, ett
"Troijaiset *hätässä oli, ja* Danait *voittonsa puolla.*
"*Sillä hän muuriinpäin juokseva, juosten jo*
jouvuttiin sinne,
"*Ikään kuin hurja; ja myötensä piijalla kan-*
natti lasta".

390. *Neitopa niin: ja* Hektor *hän pian pois huo-*
neesta läksi,
Samoa tultua tietä, kauniita katuja myöten.
Skaijan *porttiin piästyä kaupunkin kauhihan*
kautta

(*Tästäpä kulki se tie, joka ketoillen käyttävä oli*)
Juosten sen vastahan tuli, se rikkaasti naitettu vaimo,
395. Andrómache, *joka oli sen ylpiän* Eetion *tytär.*
Eetios, *hään joka asui* Plákoisten *jynkällä mäillä,*
Hypoplakoisten Thébesse, Kilikeisten *piämies;*
Tyttären tämän oil nainut, se kuparilt-suljettu Hektor.
Sepä sen vastaan nyt tuli, ja myötens oil piikansa myöskin,
400. *Kantain sylissäns pojan, viel' aivan nuoren ja pienen,*
Ainua Hektorin *poika, kaunis kuin taivaan tähti;*
Jonkapa Hektor Skamandrioks *nimitt', vaan muut* Astyanaks;
Silläpä Hektori *hään — hään suojeli* Ilion *yksin.*
Äänetä, kahtoi hän poikansa peälle, ja hiljasti nauroi;
405. *Mutta* Andrómache *ite, hän vieressä seisoi ja itki,*
Tarttui sen käteen kiin, ja hänelle puhui ja sanoi:
"Mokoma mies, sun urhollisuuteis sun hautahan viepi —
"Lausuvoo lastais ett siäli, eik' minua vaivaista vaimoo,
"Jokapa kohta on leskekseis jääpä, sill' Daneit *sun tappaa;*
410. *"Kaikki ne käyp sinun peälleis. — Ehk' olisi mullenkin paremp,*

"Että sinulta hyljätty, vaipua muahan; sill muuta
"Turvoa mulla ei ouk, kuin sinä oot Manalaan männyt,
"Kuin murheet mustat; sill' ei o mull iseä eik' äitikään kultaa.
"Sillä se tuima Achilleys *hän minunkin isäini tappoi,*
415. *"Koska hän hävitti* Kilikeisten *kultaista kotoo,*
"Thében, *portiltans korkein, ja* Eetion *hakkaisi moahan.*
"Kuitenk' hän häntä ei roatellut, (sillä hän kunnioit' häntä);
"Vaan hän poltti sen ruumiin, ja somasti laitetut aseet.
"Hauvall' hän mukkulan teki, jonk ympärin istuttvat puita,
420. *"Vuoressa asuvat neijot,* Ægidin*kantajan piijat.*
"Seihtemät veljeini myös, jotka olivat kotona silloin,
"Kaikki ne yhtenä päivänä muuttivat Manalan moahan;
"Kaikki hän tappoi, se jaloistaan ketterä jiilma Achilleys,
"Roavain kouk-sorkkaisten keskell', ja valkia-villaisten lampain.
425. *"Mutta mun äitin, kuin hallihti* Pläkoisten *synkiä maita,*

"Koska hän häntä ja kaluja muita oil sualiksi suanut,
"Hään häntä vapaaksi antoi, vaan ottipa mainion maksun;
"Kuitenkin nuolet Dianan *myös häntäkin kotona tappoi.*
"Hektor, *sie yksinäns olet mun isäin, ja ainua äiti,*
430. *"Olet mun veljeini myös, ja olet mun toveri kultain.*
"Ole nyt armahtavainen, ja jääpäs nyt tornihin tännä!
"Älä sun poikoisi orvoksi tie, eik leskeksi vaimois.
"Silläpä joukkoisi kokoo fiikunanmäille, sill' siinä
"Kaupunkin salpaus on, ja yliten piästävät muurit.
435. *"Kolmast' jo koitteliit tässä, ne kohta tänn tulevat Urot,*
"Molemmat Ajacet, *ja se kuuluisa* Idominéus,
"Ja ne molemmat Atreidit, *ja* Týdeon *uhkia poika;*
"Lienekkö heitä siitt' neuvoinut yksi tietävä Noita,
"Vaan lie heit' kehoittaneet ja yllyttaneet omaat mielet".
440. *Hänelle vastais ja sanoi, se rautlakinloistava* Hektor:
"Tämäkin kaikki huolen mull tekööpi, vaimo; mutt enemp'
"Ma pelkään Troijan *miehii, ja kamehenkantavii vaimoi,*

"Josma kuin pelkuri painuisin poisi tappelluksesta:
"Luontoinkaan tätä ei suvaihte, sillämä Uroksi aina
445. *"Opin, ja* Troijan *ensimmäisissä miehissä käymään;*
"Suahaksein kuultuksi isäini kuuluisan nimen ja omain.
"Mutta hyvinma tuotakin tiijän ja mielessäin arvaan,
"Että lähestyy päivä, kuin pyhäkin Ilios *vaipuu,*
"Priamos *ite, ja* Priamon *keihiin käytetty kansa;*
450. *"Kuitenk en sure niin koivin tuot'* Troijaisten *tulevaa surmaa,*
"Ei Hekaben, *eikä myöskään Kuninkaan* Priamon *omoo,*
"Eikä myös minun veljeisten, jotka kyll' moneet ja uhkeet,
"Muahan vaipuvat ovat, vihamiestensä alla,
"Niinkuinma sinua suren, kosk' joku vask-vyötetty Dane
455. *"Viep' sinun itkevän pois, ja lopettaa vapauspäiväis;*
"Ja kuinsa Argossa *asuva, kankaista toisellen kuvot,*
"Ja kuinsa vettäkin kannat Hyperejast *tahi* Messejast,
"Tahtoais vasten; tok pakko kova sun tuohoonkin käskee.

"Sanova kerran on joku, kuin hän sinun itke-
vän näkee:

460. *"Tämä on* Hektorin *vaimo, jok' soass' oil kai-*
kista julmin

"Troijaisten hevoisväist, jotk' tappeli Ilion
ympäir.

"Näin, joku lausuupi kerran: ja murheisi muut-
tuupi uuveks,

"Kaivaten tällaista miestä, ett orjeutestais
piästä.

"Peittäköön minua kuoltuain peälleini viskattu
multa,

465. *"Ennen kuin kuulen sun huutois, kosk' sinua van-*
kina viijään"!

Puhuttu näin, niin pojan ois ottanut, pai-
stava Hektor.

Mutta lapsipa sylihin soreast vyötetyn orjan

Kiänsiin parkuin, peljäten kasvoja rakkaimman
isän,

Peljäten paistavaa vaskee, ja jouhista hirmui-
sta huiskuu,

470. *Jonka hän rautlakin harjasta kauheesti riippu-*
van näki:

—Nytpä tuo nauroi isäkin rakas, ja äitikin rukka.

Sievest nyt lakkinsa piästänsä puotti, se pai-
stava Hektor,

Pantua muahan sen kirkkaasti kiiltävän vas-
ken; ja siitten

Antoi hän lapsellen suuta, ja hiljasti sylissään souvatt',
475. *Rukoillen* Zeustä, *ja Jumaloit muitkin, hän rupeis ja puhui:*

"Jupiter *ja työ muutkin Jumalat, suvaitkoo sitä! ett*
Poikaini kuuluisaks tulis kuin itekkin Troijaisten *joukoss';*
"Väkeväks voipaaksi myös, ja Ilion *voimakkaaks Uroks!*
"Että sanottais kerran, uhkiamp' on hän kuin isäns;
480. *"Tultua tappeluksesta, tuokoon hän verisen eineen*
"Viha-miestänsä voitettuu; iloitkoon mielestään äiti!

Niin hään puhui; ja poikansa pani taas sylihin äiti-
Rukan: joka sen otti, ja painoi poveensa vasten
Itkein naurava. Mies tuon näki, ja säälitti häntä,
485. *Hyväili käillänsä häntä, ja hänellen puhui ja lausui:*

"Kultaini, elä sie sure mun eistäin niin varsin ja paljon,
"Luojan tahtoa vasten, ei minua liikutak ykskään.

"Eihään

"Eihään löyvy sit' miest', joka omansa onnensa välttää,
"Lie hän pelkur' vai tuima, kuin kerran on moailmaan tullut.
490. *"Kiännä siitt' kultainen kotiis, ja omat askareis laitak,*
"Kaiteis kuin värttänäis myöskin, ja sinun piikojais käske
"Toimittaa totella työnsä; sill soast' on miehillen murhe;
"Kaikista, liioitenk' mull', jotk' Ilioss' *syntyneet ovat.*

Puhuttu: Hektor, *moasta, rautalakkinsa otti*
495. *Jouhilla pujotun: kotiinsa kulki nyt vaimokin rukka,*
Katteli monaisten taakseen, ja vuotatti kyyneleit' kyllä.
Kohta hän siittenkin tuli myös kohten kultaista kotoo
Miesi-murhajan Hektorin; *löysipä sisässä monta*
Piikoa, jotkapa kaikki hän surullisiksi myös soatti.
500. *Elävän vielä, omassa kotossa, itkivät häntä;*
Sillä hyö piättivät kaikki, ettei hän soasta eneä
Palaisi takaisin, piästyä käsist' ja kynsist' Achaijoin.

MUISTUTUKSIA JA SELITYKSIÄ.

v. 369. *Puhuttu;* Niissä eillimäisissä versyissä (joista tässä on kysymys) kerroitaan, että Héktor oli veljensä Párin luonna, kiiruhtamassa häntä sotaan. Sillä ajalla kuin hään tähään valmisteliin, sanoi Héktor pikimältäns juoksevansa kotiinsa, taloansa kahtomaan, ja jäähyväisiä ottamaan vaimoltansa ja pojaltansa, sillä se oli hänellen aivan tietämötöin, jos hään tästä tappeluksesta eneä palautuis jälleen. — *Raut'lakin-loistava* (hjelmblänkande); *Rautalakki* e. *Rautakypärä* (hjelm). Tällaisia pitivät ne vanhanaikaiset, heijän peänsä peittona tahi varjona. Meijän esivanhemmat tiettivät niitä rauvasta, josta hyö myös meijän kielellä ovat *Rautalakkiloiksi* tullut kuhutuksi; vaan Greekkalaiset valmistivat heitä vaskesta eli kuparista. — *Héktor* oli Kuninkaan Priámon poika, yks kauhia sota-sankari; ja kaikista Troijan sota-uroista se uljin ja tuimin, joista Homerus lauleloopi. Hään kuhtuu häntä aina κορυθαίολος (*Rautalakilla loistava*) jolla sanalla hään ymmärtää *yksi löyhkyvillä höyhenillä loistava rautalakilla varuistettu sotia;* yks Greekkalainen sananparsi, joka ej merkihte mitään muuta, kuin että hään oli *uljas ja jalo*, tahi *jalosti sotiva.* *)

v. 371. *Andrómache* oli Kuninkaan Eetíon tytär, ja Héktorin vaimo, kaikista Homeruksen naisista, parraaîn ja sivein. Hómeros antaapi hänellen sen liikanimen (epithét) Λευκώλενος (*kyynäspiästänsä valkoinen*), joka puhe meijän kielellämme parhaittain tulkitaan sillä sanalla: *valittu.*

---

*) Homeruksen Ruohtalaiset kiäntäjät, ovat Ruotiksi toimittaneet tämän sanan, puheella: hjelmbuskwinkande (*Tranér* ja *Ingelgrén*), tahi: med fladdrande buske på hjelmen (*Wallenberg*).

v. 372. *Kans kauniisti hametun orjan*, tahi *kans pulskisti puetun piijan;* sillä tässä on puhe semmoisesta piika-orjasta, joka oli lapsen-kahtoja, t. korjaja. — *hamettu* t. pitkällä hameella vaatettu; sillä Greekkalaisten vaimoväki piti yhtä aivan pitkee hameeh-laijaa, jota ne kuhtuivat πέπλος, ja jolla hyö kokonansa peittivät ihtensä.

v. 373. *Nasta* (altan, balkon, öfwersta tornkransen); sillä Andrómache nousi ylimmäiseen tornin nokkaan, että hään sieltä sotaväin joukossa oisi miehensä nähnyt. Sillä hään tahtoi kuolemankin hetkellä ej olla kaukana hänestä, ja jos ej muuten, niin ies silmillänsä seurata häntä, josko hään koatui tahi voitti? — v. 374. *Kotona* e. "huoneessa".

v. 375. *Seisoi* e. "seisahti"; — *Piijoilta* merk. palvellus-piijoiltansa.

v. 376. *Hoi!* Tässä kolmanessa, nivelässä ei piek olla muuta, kuin tämä yksi sana, jonka perästä yksi *Pyrrhikon* *) pituinen huokaus (paus) on piettävä, koska tällä sanalla matkitetaan yhtä huutamista tahi hojottamista.

v. 377. *Mihin on talosta tullut*, merk. "mihinkäs täst' on männyt".

v. 378. *Liekköhään* t. "lienekköhään". — *Luonn'*, (katkaistu — *per apocopen*) t. "luonna". — *Käly* plural. *Kälyt*, dimin. *kälyiset* ja *kälykset*, kuhutaan veljeisten vaimot keskenänsä (Swågerskor, derigenom att deras männer äro bröder) — *Nato* plur. *Natot*, ovat sisar' ja hänen veljensä vaimo (Swågerskor, derigenom att endera af dem är gift med den andras broder).

v. 379. *Athenéija*, oli Athénen tahi Minervan temppeli; eli yks hänellen pyhitetty tylväkkö (puistikko paikka) jossa hänellen uhrattiin ja lahjoitettiin. Nuoria soreita neitoja, jotka olivat miehistä vapaat

---

*) *Pyrrhichius*, merkihtee yhtä kakspolvista niveltä, kussa molemmat polvet ovat lyhyvet.

toimittivat tässä hänen palveluksensa; yks näihen joukossa oli se kaunis ja hyvänäköinen *Kassándra*, josta meijän vastapäin tuloo puhua.

v. 380. *Ihanat tyttäret*, Homerus kuhtuu heitä ἐυπλόκαμοι, joka merkihtee *hiuks-ihanat* t. *ihana-hiuksiset*, ſkönlockiga, joill oli koreet kähärät. Vaan koska ei meijän maassa pietäk hiuksistä niin suurta lukua, kuin eteläisemmissä maissa, tyttölöihen kaunistukseksi; niin luulemme myö, ettei hyö meihin suutuk, jos heitämme heijän karvat kauniit kahtomatak, kuin myö vaan muuten kiitämme heijän kauneuttansa. — *Suuttuneen Luojan:* Tässä ymmärretään ite Pallasta Athéne eli Minervaa, joka oli viisauen, ja myöskin soan Suojatar, ja jonka nyt luultiin olevan suutuksissa Troijaisten piälle, koska hään salli että heitä näin ahistettiin. — v. 381. *Neitsy* (hus-jungfru) oli Greekkalaisissa yks aivan kunniassa pietty palkollinen, joka oli talon kahtoja, ja piikoisten emäntä. — v. 382. *koskassa* t. "koskas sie"; *kiivasti* t. "kovasti." — v. 385. *Mielyttää* t. "lepyttää", nimittäin uhramisella ja rukouksilla.

v. 386. *Ilion* t. *Troíja*, oli yksi aivan suuri, voimakas ja ihtensä-hallihteva kaupunki vähässä Aasiassa, joka oli soanut nimensä *Tróesta*, hänen ensimmäisestä kuninkaastansa. Hänen poikansa ja jälkeen hallihteva oli *Ilos*, jonka muistoksi, tämä kaupunki on myöskin *Ilioksi* tullut kuhuttu. — Tämä värsy on *liian-täyteläinen* (hypercatalecticus), ja yhteenlovistettava (concatenatus) seuravaisen kanssa, sillä tavalla, että se viimeinen sana *ett*, jatketaan yhteen alimmaisen versyn kanssa.

v. 387. *Danäit*, m. Greekkalaiset; Hyö ovat näin tulleet nimitetyiksi *Danaon*, Argoisten muinon entisen peä-ruhtinan jälestä.

v. 389. *Hurja*, urſinnig, utom ſig.

v. 391. *Katuja* m. kaupunkin raiteita.

v. 392. *Skaija* kuhuttiin yksi kaupunkin porttiloista eli tulliloista, jonka tienoilla Kuninkas Lao-

médon oli hauvattu, joka oli ollut Héktorin Ukko vainoo. — *Kaupunkin kauhian kautta:* Troija kuhmtaan näin, koska se oli kauhian suuri. Muutoin oisi ehkä soveliampi sanoa "kaupunkin kauniimman kautta".

v. 394. *Andrómache,* oli itestänsä aivan varakas, sillä se oli sen rikkaan Eetion tytär, josta myös kohtakin puhutaan. Muutoin ovat sanat tässä, *jälkeeneilimmäiset* (hysteron proteron), sillä se oisi pitänä olla, että sen rikkaasti naitettu vaimo Andrómache tuli juosten sen vastaan. *)

v. 395. *Eetíos,* Kilikéisten kuninkas, oli Héktorin appi — hänen istumensa oli Thébessä, niin kuin kohta suahaan kuulla.

v. 396. *Plákoisten jynkällä mäillä. Plákos* eli *Plákios* oli yksi suuri vaara-moa tahi vuoreinen maa-kappale Kilikían maassa, Lykian moa-rajoilla Aasiassa, jonka alammaisempia maita kuhuttiin *Hypoplákos* tahi *Ala-plákos.* Nämät loitto-moat olivat aivan viljakkaisia ja hyviä syönnemaita. *Eetíos* joka oli kaikkein näihen valtias, piti istumensa Thében kaupunnissa, joka oil pyvätty *Hypoplákoisten* vainiolla. — *Jynkä* e. jylhäkkö, puistikko, mehtänen, (skogrik)

v. 397. Tämä *Thében* kaupunki Aasiassa, kuhuttiin jo Pliniuksen ja Aristotileksen aikana *Andromytteon,* ja sanottiin hänen ensimmäisen perustajan olleen Herkules. — *Kilikéistan* e. niin kuin Ruomalaiset kirjuttivat heitä *Ciliceisten.* Niin kuhuttiin ne asukkaat, jotka asuivat *Kilíkian* maan iärellä vähässä Aasiassa, ja joista myös yks osa kuului Eetion ala. Heijän suurin piäkaupunki oli *Tarsos* (Apostoli Paavalin syntymä-paikka). Hyökin olivat silloin niin kuin nämät muutkin vähä-Aasialaisten kan-

*) Se on varsin mahotoin että meijän kielellä käsittää muihen vierain kansoin Runomuksia ja Opin-keinoja, ellei me vähä taivutak meijän kieltämme heijän mukaan tahi helpoitak ne meijän vanhat piirokset Niin ovat myös Ruohtalaisten ja muihenkin kansoin täytynyt tehä.

sat, pienissä valtakunnissa ihtensä-hallihtevia; vaan joutuivat viimeisellä kaikki Persan vallan ala, josta hyö siitten ovat vuorotellen tulleet — ensin Greekkalaisten, siitten taas Ruomalaisten, ja nyt viimein Turkkilaisten alamaisiksi. Heijän moakunta kuhutaan nykyisin *Karamania*, siitä Turkin sankarista *Karamanista*, joka ensin kukisti ja taivutti heitä Turkkilaisten ala.

v. 398. *Kuparilt'-suljettu* e. "vaskelta varjeltu", varuistettu. Héktoria kuhutaan niin, koska ej ainoastaan hänen rautalakkinsa mutta myös hänen rautapaitansa (pantzar) oli kuparista tietetyt. Niin myös oli hänen kilvensä ja keihäänsä, kuin että myös kaikki hänen sotakalunsa, sekä miehen että hevoisen, vaskella vaihettu; josta hään muihen joukossa loisti ja hohtaisi kuin aurinko. Muutoin ovat sanat, tässä, niin kuin monessa muussakin paikassa, pantu (Greekkalaisten tavalla) jälkeeneilimmäisiks, johon värsyn mittaus on meitäkin vuatinut.

v. 402. Héktor kuhtui ite poikoansa *Skamándrioksi*. Muutamat ovat luulleet, että hään otti hänelle nimen, *Skámandron* virrasta, joka Idan vuoresta, Troijan kautta laskeiksen mereen. Muutoin löytyi myöskin Troijan suapuvilla, yksi pieni kaupunki, kuhuttu *Skamandria*. Vaan Troijalaiset taas puolestansa nimittivät tätä hänen poikoansa *Astyánaksi*, joka sana heijän kielellä merkihti: *heijän Herransa ja Varjeliansa;* osottain sillä sen rakkauven, toivon ja mielisuosion, kuin Héktor ja Andrómache oli heihän syvämmiin saattanut.

v. 403. Tässäpä nyt Homerus selittää minkän eistä panivat pojan *Astyánaksi*. Sillä ehkä kyllä Héktor ei ollut heijän kuninkaansa, niin se oli kuitenkin hään joka heitä yksin oli hyvä suojelemaan.

v. 407. *Mokoma mies* e. "kumma mies". Andrómache kuhtui miestänsä näin, koska hänen ihtesäkkiin täytyi kunnioittoo ja ylistää hänen Urhollisuuttansa isämmuatansa varjellessa; joka yhellä puolella

oli vaimonkin mielestä kiitettävä; vaan toisin puolin, oli toas hänen huolimattomuutensa ihtiänsä ja omaisiansa vasten, hänen muka mielestä moitittava. — *Sun hautaan viepi* e. "surman sull tuottaa". Sillä vaimo näki jo eiltäpäin, että Héktorin urhollisuus piti viimeinkin suattaman häntä kuoleman pauloin.

v. 408. *Lausuva*, jollrande. — *Siäliä* (hafwa medlidande öfwer någon, warkunna sig). Tällä sanalla on tässä paikassa kahellainen merkitys, nimittäin ensin, että olla raukkailleva ja surkutteleva; ja sitten, että olla armahteleva ja lohtuttava. — *Vaivainen* t. "onnettoin".

v. 410. *Kaikki ne käyp sinun piälleis.* Greekkalaiset kyllä tiesivät, että jos hyö kerran saisivat Héktorin henkettömäksi, niin heillä ei eneä oisi vaikia Troijaan peästäksensä, silläpä hyö häntä aina keihäillänsä tavoittelivat.

v. 411. *Vaipua muahan* (sjunka i stoftet) eli "kuolla".

v. 413. Tällä värsyllä on jo ensimmäisessä nivelässä yks *Anapæstos*, jonka myös sillä tavalla saisi muuttaneeksi, että *kuin*, joka on hänessä ensimmäinen polvi, pantaisiin loppuun eillimäisen värsyn, josta se toas tulisi liian-täyteläiseksi. — *Äiti kulta;* Homeruksella on πότνια μήτηρ, joka oisi "kunnioitettava äiti", joka puheenparsi on meijän sanoin kanssa yhtä muka pitävä.

v. 414. *Achilleys*, Myrmidóneisten Kuninkaan *Peléon* poika, oli kaikista Achaijoisten sota-uroista, se suurin ja jaloin. Homerus kehuupi häntä erinomattain väkeväksi, urholliseksi ja jaloiltaan ketteräksi. Koska hään on Homeruksen p e ä - s a n k a r i, niin tahoimme myö tässä lyhykäisesti kerroita hänen elämäkertansa. *Thétis* hänen äitinsä, joka ei oisi suvainut että tämä hänen poikansa, piti niin kuin ne muut suurimmat soturit sota-tiellä katoamaan, pisti häntä nuorena Stygin virtaan, tahi kasteli häntä Tuonelan kovassa koskessa, että sillä lumoja hänen

ruumiista kuolemata vasten, ja vasten vihollisten nuolia ja keihäitä. Häntä koulutettiin ensin Chíron luonna, ja siitten Phoeniksen luonna; mutta sillä välillä ilmistyi Troijan sota, joka soatto häntä pois opin tieltä. Sillä koska yksi ennustaja nimellä *Proteys*, oli äitille ilmoittanut, että ehkä hänen poikansa piti tässä soassa tulemaan muita kuuluisammaksi, urhollisuutensa suhteen; niin piti hään kuitenkin tässä tulla tapetuksi. Äiti joka oisi mielestänsä suvainnut pojallensa yhen pitkän, jos kohta kuulumattomankin iän, kuin suuren kunnian ja lyhyven iän, vei häntä salaissa Kuninkaan *Lykomédin* luokse Skyron suarella, jossa häntä vaimoväin voatteissa piilotettiin Kuninkaan tyttärien ja vaimoväin seassa. Tässä annetttin hänelle toinen nimi, ja kuhuttiin muka *Pyrrhaksi*, että sillä tehäkseen häntä vielä siittenkin tuntemattomaksi. Vaan Achilleys oli yksi ihanainen ja hilpiä nuorukainen, jos häntä sen eistä tyttölöihen joukossa piettiin tyttönä, niin tulivat hyö sillä välillä kuitenkin tuntemaan hänen miehen luontoa. Sillä *Deidamia* joka oli vanhin Kuninkaan tyttäristä — tuli äkkiä ku[illegible]illiseksi. Greekkalaiset, jotka tietäjän *Kálchan* puhee[illegible] kautta olivat kuulleet Jumaloiltansa, ettei heijän ilman Achilleysta ollut Troijaan pyrkimistä, ehtivät häntä joka paikasta. *Odysseys* joka vihtoin sai tästä hänen piilopaikastansa tietäkseen, kiiruhti kohta sinne häntä hakemaan. Tämä oli hänelle aivan vaikia, siitä, ettei hään tietänä mitenkä hään muista vaimoväistä piti osata eroittoo tämän tytöksi peitetyn pojan. Vaan sanotaan "ettei se eksy joka kysyy, eikä katu joka katsoo." Hään läksi *sinne* niin kuin kauppias, ja otti kansansa monellaisia kauppa-kaluja, jotka hään levitti sekä Kuninkaalle että hänen tyttärille ja naisväille, ja keski heijän kunkiin mieltänsä myöten ottamaan mitä hyö kahtoivat paraaksi. Näihin kaluin joukossa, oli hään myös viekastelleksensa

pan-

pannut yhen miekan, yhen kilven ja yhen rautalakin. Achilleys kuin hään sai näitä nähäksensä, niin hään samassa heihin mieltyi, ja tällä tavalla ilmoitti luontoansa aivan tietämättömästi. Odysseys joka asian arvaisi, rupeis kohta poikoa houkuttelemaan kansansa. Sotaan tultua oli hään kaikista sotioista tuimin ja urhollisin, hään oli jo ilman monta muuta tappanut Héktorin apen ja lankot, ja tehnyt vihollisillensa monta muuta rauhattomuutta. Mutta koska *Agamemnon* oli ottanut häneltä *Brisein*, yhen Phrygiläisen tytön, jota Achilleys soatuansa hyväili, suutui hään häneen niin, että hään kiänsiin soasta pois, eikä ykskään eneä ollut hyvä soaha häntä tappelukseen. Mutta koska hään sai kuultakseen, että *Patroklos* hänen paras ystävänsä, oli tappeluksessa tullut Héktorilta murhatuksi, palaisi hään takaisin sotaan, eikä lakkanut teurastamasta, ennen kuin hään sai Héktorinkin henkettömäksi. Vaan koska hään Troijan hävitessä oli männyt Apollo-Tymbrein temppeliin, toivottain soahaksensa *Polyksénan*, Priámon oman tyttären, avioksensa, tuli häänkin vihtoin vuorostansa surmatuksi *Párikselta*, Héktorin veljeltä, joka keihällänsä osaisi hänen kantapeähän, josta hänelle oli kuolema sallittu; koska Thétis oli pistäissänsä häntä Stygin virtaan, pitänyt häntä kiini kantäpäistä, ja sillä tavalla jättänyt näitä Stygin veillä kastamatak, ja kuolemata vasten lumoamatak.

v. 416. *Thébe, portiltains korkein*; on yks puheenparsi, joka merkihtee, että hään oli "ylpiä ja rikkauttansa pöyhisteleväinen".

v. 417. *Sillä hään kunniotti häntä.* Tätä kunniata hään osotti sillä, ettei hään ryöstänä häneltä hänen aseitansa, vaan poltti heitä hänen ruumiinsa kanssa, niin kuin tapa oli suuriin miesten peijaisissa eli moahan paniaisissa. Sillä näillä ajoilla ihmiset eivät hauanneet heijän kuolleitansa, vaan polttivat heitä, ja panivat heijän palaneet luut hautaan, tahi pitivät heitä tallella, ystäviensä muistoksi.

v. 418. *Somasti laitetut aseet*, t. jotka olivat sekä kauniisti että myös viisaasti tehtyt.

v. 419. *Kukkula*, t. "mukkula" (grafhög) merkihtee yhtä multa-kokoa, jonka ne kuollein muistoksi panettivat hauvallen. — *Istuttvat* lyhennetty (*per syncopen*) pitäis olla, *istuittivat*. Ne *puut*, joita hyö kasvattivat hänen hauvalla, oli jalavia, (almar) jotka ovat lehmuksen- eli niini-puun suvusta.

v. 420. *Aegídi*, kuhuttiin se kilpi, jonka Vulkanus sepitti Zeukselle eli Jupiterille, ja josta häntä myöskin kuhuttiin αἰγίοχος tahi *ægidinkantajaksi.* Hänen *piijoillansa*, joista tässä puhutaan, ymmärretään Oreadit, jotka olivat henkenluontoisia neitoja, joihen luultiin asuvan vuorien sisessä, ja jotka seuraisivat Diánaa, mehillen mäntyä.

v. 423. *Jaloistaan ketterä*, t. "jalo juoksulleen, salvakas, jaloilkans jättävä", joka muata salvaa. Greekkalaiset pitivät sitä yhtenä suurimmana kunniana, että voittaa toista juoksemassa; ja hyö palkihtivat aivan julkisesti, ja kunnioittivat niitä, jotka Olympin juhlilla, olivat hilpiämmät juoksulleen.

v. 424. *Roavain kouksorkaisten keskellä* t. "Härkäin viärsiäristen", joilla on *koukuissa potkat.* Εἰλίπους (käyrä-jalka) on myös ehkä merkihtevä, "lupsittava, kavioistava, putkoava"; jostapa Tranér on Ruohtiksi kiäntänyt nämät sanat, meijän mielestämme kyllä rumasti, sanoissaan: "den fotuppsvängande fånad".

v. 425. *Synkiä maita*, t. "mehtäsiä maita", e. saloja ja syvämmaita.

v. 426. *Saaliksi soanut;* sanasta sanaan se oisi "tähänkin (vankina) tuonut," nimittäin, Troijan piiritoksellen; joka puhe on piammin yhtä merkihtevä.

v. 428. Ruomalaisten *Diána*, eli Greekkalaisten *Artemis*, oli petonpyytämisen, eli mehtolan ja tapiolan Emäntä. Mutta häntä piettiin myös niin kuin Tuonelan tyttöä, kuoleman neitona, joka toi kuoleman ihmisillen. Ja koska tässä ei nimitetäk mitä

erinomaista kuolemaa, niin on uskottava, että Andrómachin äiti, kuoli kotonansa, luonnollisella tavalla, kuoleman vuotellansa.

v. 429. *Ainua äiti:* Perustus-kielellä on taas niin kuin 413 värsyssä πότνια μήτηρ, joka sanasta sanaan, ei ou tähän niin hyvin vastoava, kuin pitäis. Sillä, koska vaimo sano, että Héktori oli *yksinään* hänen isänsä, niin sopii myös, että hään sanoo hänen olevan hänen *ainuan emonsa.* Että aina sanoja keäntää, vaan ej aatosta, olisi niin sopimatoin, kuin että suomentaa sen ruohtalaisen puheen söta mor, sanalla: *imelä äiti.*

v. 430. *Toveri* t. "puoliso"; Θαλερὸς παρακοίτης, olisi Suomeksi, *kukoistava toveri;* vaan tällainen sanan-liitos olisi aivan äkkinäinen; ehkä oisi parempi jos sanottaisiin: "Olet mun veljeini myös, ja puoliso, kukkasein kulta".

v. 431. *Armahtavainen,* nimittäin vaimolleis ja lapselleis.

v. 432. *Orvoksi* t. isättömäksi.

v. 433. *Joukkoisi,* t. sotajoukkoisi. — *Fiikunanmäillä,* merkihtee yhtä mäkee, jossa kasvaa fiikunapuita.

v. 434. *Salpaus,* t. "suljetus, sulku" (stångsel, pallisad, fördämning) kuhutaan semmoista paikkoa, että jos sitä kerran suljetaan, niin siitten on myös koko se paikka, josta on kysymys, suljettu ja ylinympäriltä salvattu.

v. 435. *Kolmasti* t. kolmet kertoa. — *Ne kohta tänn' tulevat urot,* t. ne urot jotkapa kohta tännen joutunnoovat. Tässä ymmärretään Greekkalaisia uroja eli sota-sankaria, joista ne merkillisimmät tässä myöskin mainitaan.

v. 436. *Molemmat Ajaset;* Hyökin olivat molemmat ennen aikana käyneet Helénoa kosioimassa. Yks heistä oli kuninkaan Telamónin poika joka Salamin suarta hallihti, ja joka oli Achilleyn setä. Tämä *Ajas* oli serkkunsa eli nepansa kuoleman perästä, se urhollisin sota-uro Greekkallaisten sotarah-

vassa. Hään joutui siitten riitaan Odysseyn kanssa, ja vihoissaan pisti miekkansa omaan rintaansa, josta hään kuoli. Se toinen *Ajas* oli toas Lokreisten kuninkaan Oilein poika, myöskin yksi suuri sotia. Hään otti väkisen yheltä tytöltä, nimeltä Kassándra, Atheneíjan temppelissa, Troijoa hävittäissänsä. Tästä Pallas-Athéne kyllä kovast häntä rankaisi, sillä hään iskitulellansa (blixt) hukutti häntä, ja koko hänen laivansa, kuin se oli kotinpäin purjehtimassa. — *Idominéus*, oli Deukalion poika, ja Kréteisten kuninkas — ej häänkä ollut mikään maitosuu. Hään oli ite sotajoukkonsa kanssa Troijan piirittämisessä. Voitettua tätä, sanotaan että hään myrskyn tuulella, suuressa vaarassa merellä, oli tehnyt Jumaloillen lupauksen, että piästyänsä kotiin, uhrata heillen sen ensimmäisen, joka tuli hänen vastaan, kotiin tultua. Niin tapahtuipa että hänen oma poikansa, kiiruhtiin iseensä vastaan ottamaan. Kuin hään nyt tahtoi häntä teuraksensa, niin alimmaiset suuttuivat häneen, ja kajottivat häntä pois istumeltansa. Hään purjehti siitten Salentínumiin, Calábrian niemellä, perusti siihen hallituksensa, ja tuli kuolemansa perästä pyhänä pietyksi.

v. 437. *Molemmat Atreídit. Atreys* oli ollut Mysian kuninkas; hänen molemmat poikansa Agamemnon ja Menelaus ymmärretään tällä yhteisellä nimellä. Se ensimmäinen heistä oli jo silloin perinyt isänsä valtakunnan, ja se toinen oli Spártan kuninkas; hyö olivat molemmatkin Troijan soassa. Agamemnon pantiin ylimmäiseksi soan piämieheksi, koska hään kuletti sinnen isomman sotaväin; sillä hänellä oli yksinään sata alusta. Sinnen lähtiissä, hään rupeisi jo Jumaloillen uhramaan Iphigeniata, omoo tytärtänsä, että suahakseen heitä mieltymään häneen; vaan Diána pelasti lapsen hänen käsistä. Kotiin tultua voiton kanssa, ja sen kauniin suavun Kassándran, joka oil hänen paras soaliinsa, tuli hään tapetuksi Klytemnéstralta, hänen omalta vaimoltansa, jo-

ka hänen pois-ollessansa oli pitänä salavuotetta Ægistuksen hänen serkuksensa kanssa. Hyökin tulivat molemmat aikoa myöten murhatuiksi Oréstelta, Agamemnonin omalta pojalta. — *Menelaus*, joka naimisensa kautta piäsi Spártan eli Lacedáemonin kuninkaaksi, oli se joka yllytti kaikki nämät Greekkalaisten Ruhtinat tähän sotaan, saahaksensa Troijasta pois sen kevytmielisen vaimonsa. Kuin olivat kymmenen aastaikoa sotineet, ja molemmin puolin tappaneet miehiä ja uroja, hävittäissään 24 suurta kaupunkia, niin hään tuon mielihautansa sai, jonka kanssa hään koti-tiellä viipyi vuosikausia, vieraita vesiä matkustaissa; ja kotiin tultua, kuoli viimein, akansa viereen. — *Tydeys* oli Aetolian ruhtinas, häänki laitto poikaansa, nimellä Dioméde s, Troijan sotaan. Tämäpä oli vasta yksi rohkia ja ylenannettu veitikka. Hään tappeli jo Jumaloihenkin kanssa. Sillä kuin Aenéas Vénuksen avulla piäsi hätä-käsin Troijasta pakoon, niin hään keihällänsä pisti Emoisen rintaan. Saman kokkaisen teki hän kerran Marsillenkin, jota hän mahoa vasten tyrkkäisi, että hään kyllä pani pahoja päiviä. — Odysseyn kanssa hänen sanotaan yhessä ryöstäneen Palládiumin, tahi Jumalan oman kuvan Troijasta, Athenéijan temppelistä, ja tehneen monta muuta sellaista koiruutta. Muutoin lausutaan hänestä, että hään kotiin tultuansa, ikeän kuin Agamemnon — ja ehkä moni muu, tämän soan käyttäjöitä — löysi vaimonsa Aegialian aivan vihelliäiseksi; sillä häänkin miehensä pois olessa, ei malttanut olla 10 vuotta ilman ukota.

v. 442. *Ma pelkeen*, on toas yks *anapæstos*, josta on muistettava mitä jo mainittiin 413:sä värsyssä. — *Miehii ja hameen kantavii vaimoi* (Karjalaisten puhe) t. "miehiä ja hameen kantavia vaimoja", joista on niinikkään jo puhuttu 372:sä värsyssä.

v. 444. *Uroksi* t. *urholliseksi*; sanan-vaihtolla (*per enallagen*).

v. 445. *Troijan ensimmäisissä miehissä käymään*, nimittäin, "tappelussa".

v. 446. *Soahaksein kuultuksi*, nimittäin, "urrhollisuutellaini".

v. 448. *Vaipuu* t. katoa, hukkuu.

v. 449. *Priámos* oli *Laomédon* poika, *Héktorin* isä, ja Troijan kuuluisa kuninkas. Hään oli tämän kaupunnin ja valtakunnan kuuens ja myös viimeinen valtias. Poikansa tautta, joka ei hyvällä tahtonut luopua siitä häneltä poisvietetyltä *Helénasta*, joutui ukko-rukka tällaiseen pahaan katrakkaan, ja tuli itekkin viimein pois päiviltänsä, ja koko hänen valtakuntansa hävitetyksi. Sillä kuin kaikki hänen pojat jo olivat moahan vaipuneet, otti hään vihtoin pakonsa temppelin altarille, jossa häntä vihollíset murhaisivat. Cíceron totistuksen jälkeen oisi hänellä ollut 50 poikoa, joista ainoastans 17 oli synnytetyt *Hekábelta*, hänen lailiselta vaimoltansa. Näistä ovat seuravaiset, erinomattain mainittavat: *Páris* eli *Aléxandros*; *Héktor*, *Helénos*, *Pollydoros*, ja *Deiphóibos*, joka Párin kuoltua omisti hänen vaimonsa, vaan täytyi kohta antoa häntä jälleen *Menelauksellen*, hänen vanhalle alottajallensa. — *Käihiin käytetty kansa*, Ett folk funnigt wid att föra lansen.

v. 450. *Niin kovin*, t. niin paljon.

v. 451. *Ei Hekáben*, nimittäin, "surmaa". *Hekábe* oli *Dymantin* — tahi niin kuin toiset totistaavat — Thrákian kuninkaan *Lisseon* tytär, *Priámon* vaimo, ja *Héktorin* äiti. Hänestäkin oisi paljon puhuttavoo; ilman hänen jo ennen mainituita poikia, nimitetään vielä *Pammon*, *Polítes Antíphos*, *Hippónos* ja *Troílos*. Tytteristä olivat *Kréusa*, *Laodíce*, *Polyksèna* ja *Kassándra* ne merkillisimmät.

Hään oli soan alussa lähettänyt nuorimman poikansa *Polydoroksen* hänen lankomiehensä *Polymnestorin* luokse, Thrákiaan. Vaan koska tämä hyvä kyty sai kuulla Troijan surullisesta hävitöksestä, murhaisi hään sekä Polydoron että myös oman vaimonsa, ja vis-

kautti heijän ruumiinsa mereen, että hään sillä oisi olevoinaan Greekkalaisia mielittävöinään. Piästyänsä Troijaan otti *Odysseys* Hekában myötensä niin kuin muka vankina, ja vei häntä aluksellansa Thrákian maan rannoillen, jossa sen kuolen *Achilleyn* huamu pakotti häntä, että hänelle uhrata hänen oman rakkaan tyttärensä, sen rikoisan *Polyksénan*. Niin tapahtui että kuin hään rannalla pesuutti tämän Neijon ruumiin, niin tuulen-henki kuletti siihen hänen poikansakkin *Polydoron* roaon. Nähtyä näiten molemmien lapsien onnettomuutta, tahtoi äiti-rukka peretin tainua; kuitenkin mielytti häntä vainoamisen halu. Hään houkutteli lankomiehensä yksinäisyyteen, luvaten näyttääksensä hänelle mies-vainajansa salattuita aarteita. Tultua sinnen, otti hään ja muijen akkoijen avulla repäisi häneltä silmät pois piästänsä.

v. 456. *Argos*, oli yksi suuri ja kuuluisa kaupunki Achaijassa, Greekän muassa, josta Greekkalaiset välisten ovat myöskin Argeijiloiksi tulleet mainituiksi.

v. 457. *Messeíja* oli yks lähe Thessáliassa, Greekkan maassa, lähes Pharsalon kaupunkia. Samaten myöskin *Hypereíja*. Héktor mieti mitenkä hänen toveri täytyi vankeuessansa käyvä muihin orjin joukossa vettä kantamaan, ja olla Greekkalaisten käskynalaissa, ja se oli tämä joka kävi hänellen niin haikiasti mielestään.

v. 461. *Hevois-väist* t. ratastajoista. — *Ympäir* t. *ympäri*, merk. "ympärillä." — v. 463, *Orjeus* (per diærecis) t. "orjuus."

v. 465. *Viijään* t. vietään. Näin herkeis Héktor puhumasta siitä murheellisesta ja haikiasta ajatoksesta, joka pimitti hänen mielensä, koska hään aatteli hänen puolison tulevaista onnettomuutta. Vaan koska tässä ej seliteták mihinkä *Andrómache* Troijan hävitessä joutui, niin tahoimme myö hänestäkin jotaik puhua. Kuin Greekkalaiset väkiryunäkkeellä tunkeksivat Troijaan, niin Héktorinkin vaimo kiäntyi heijän orjaksi. *Pyrrhos*, Achilleyn poika, jonka *Deidamia*

oli hänelle synnyttänyt sai tämänkin vaimon osaksensa. Rakastaissaan hänen mainihtevata käytöstä — ehkä myös että lepyttää sen murhan kuin hänen isä oli Héktorin peälle tehnyt — otti hään hänen vaimonsa avioksensa. Hään siiti hänen kanssa kolmet poikoa, *Molóssos*, *Píeros* ja *Pérgamos*, ja antoi viimeisellä sekä vaimonsa että valtakuntansa *Helénoksellen*, hänen lankomiehellensä, joka niin-ikkeen oli tullut hänen vankiksi, vaan joka nyt piäsi Epiruksen kuninkaaksi. — Ehkä myös jokun soisi tietäksensä miksi mieheksi Héktorin poika tuli? Kuin viholliset hävittivät Troijan, niin Andrómache oli kätkenyt poikansa, että säilyttää hänen henkensä. Vaan Odysseys löysi hänet kuitenkin piilostansa, ja viskaisi tämän lapsukkaisen tronista tantereesen, ettei tästä sikiästä pitänyt tulla Troijalaisillen turva.

v. 468. *Kiänsiin* t. kiänsi ihtiänsä.

v. 469. *Jouhista hirmuista huiskuu*, t. "huiskua, lertua," Den rysliga tagelstånдaren eller tagelplymen.

v. 470. *Rautlakin harjasta*, t. "harjusta" från öfwersta kammen af hjelmen.

v. 471. *Rukka*, on yks Savolainen puheenparsi jota usein sanotaan, kuin toista rukoillaan eli siälitään, ja on merkihtevä niin paljon kuin "hyvä, kultainen, veikoinen," niin myös: "poloinen, katala, rauka, kurja". j. n. e.

v. 474. *Souvatti*, e. "tuuvitti, hyssytti," wyssja.

v. 475. *Zeys* t. *Jupiter* oli Greekkalaisten ja Ruomalaisten suurin Jumala, se on usseen ollut meillen vastukseksi, että koska heijän Jumaloilla on monet nimet, sekä Greekkalaisia että Ruomalaisia, ottoo mikä heistä ois paras, ja jos kirjutettaisiin heitä Latinalaisten tahi Greekkalaisten tavalla.

v. 476 on liian täyteläinen.

v. 477. Tämä Héktorin toivotus, on aivan samallainen kuin vanhoin Suomalaisten, ja heijän Sankareiten. (lue 461:näs sanalask.)

v. 478.

v. 478. *Voipa*, kämpe, starkotter. Uro merkihtee tässä paikassa, "piämies t. valtias."

v. 479. *Isä*, t. isänsä. — v. 480. *Eine* t. saalis, byte.

v. 483. Oisi sanasta sanaan: "*Jokapa painoi sen hajuvan poveensa vasten.* Suomalaiset jotka eivät vielä ouk tottuneet että hajulla huvittaa mieltänsä, eivät taija muuta kuin olla tietämättömyyessä, haisiko hänen poveensa hyvälle vaan pahalle. Tapa oil muka eteläisissä kansoissa, hyvillä ja hajuivilla öljillä ja voiteilla voijella sekä heijän hiuksiansa kuin ruumiinsakin.

v. 485. *Hyväili käillänsä*, t. "likisteli," smekte henne med handen, nemligen om kinden.

v. 486. *Eistäin* t. etestäin.

v. 487. *Ei liikutak minua ykskään*, t. "ei manatak manalaan ketään;" Homerus osottaa tässä että häänkin luottiin yhteen välttämättömään Luojan käytökseen.

v. 489. *Moailmaan tullut*, t. "tullut synnytetyksi." Tämä Hektorin ajatus tavataan pian samoilla sanoilla toimitettuna meijän vanhoissa sananlaskuissa (lue 1116 ja 1110 sanal).

v. 490. *Askareitais*, t. töitäis.

v. 491. *Kaiteis kuin värttänäis*, merkihtee sekä "kankas-tuolis että vokkis"; osainen kokonaiseksi (*pars pro toto*).

v. 495. *Pujottu*, t. laitettu, smyckad, utsirad, prydd. — v. 496. *Kyynäleitä kyllä*, t. paljon kyynäleitä. — v. 498. *Miesimurhaja*, kuhutaan tässä Hektoria, koska hään tappeluksessa hakkaisi miehiä muahan martahasti.

v. 502. *Achaíjit*, merkihtee yhtä kuin Greekkalaiset. Hyö olivat soaneet tämän nimen *Achaíjan* maasta; kahoppas v. 456. —

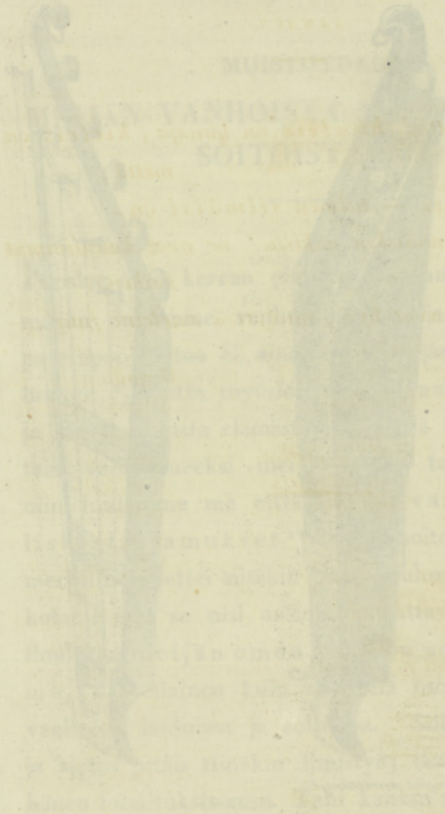
G—nd.

TYTTÖÄ KAUNISTA KAHELLESSAIN

SANAUS.

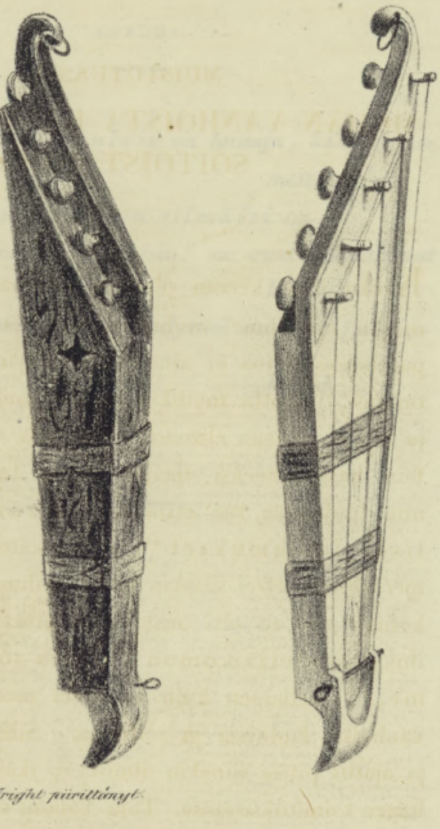
Taivaan tyttö! huuleis on hunaja, kieleis on mettä,
Suloinen suusi — tulinen silmäisi on;
Josma sun nännäiskin näkisin! ne ovat kauniimmat kaikist';
Poveini polttaavat hyö, miclyttää mieleini juur'. —

G—nd.

Wäski - Kantele

Otava, 1 Osa, 267 p.

M. v. Wright piirittänyt.

Suomalaisten
Vaski = Kantele.

MUISTUTUKSIA

MEIJÄN VANHOISTA KANSALLISISTA SOITOISTAMME.

Koska myö kerran olemme ruvenneet perkamaan meijän omiamme vanhuksiamme, ja tärkoittanneet parempoo tietoa ei ainoastaan meijän Runomuksestamme, *) mutta myöskin meijän vanhoin viisauesta, ja heijän muusta elämästä, että sillä saisimme vähittäin valaistuneeksi meijän omoo tarinamustamme, niin luulemme me etttä meijän vanhat kansalliset laulamukset **) ovat soitostaankin aivan merkilliset, ettei siitäkin jotaik puhua; tahi myö uskotaan että se oisi ansioksi arvattava, harjoittaa ja ilmoittaa meijän omoa vanhoa soittamustamme, ***) sellainen kuin se vielä osottaiksen meijän vanhoissa lauluissa ja soitoissa. Sillä kansan mieli ja ajatus pitäis siinäkin ilmistyä; ikään kuin muissa hänen toimituksissansa. Tahi kansan soittamuksen

---

*) *Runomus*, poesi, skaldekonst.

**) *Vanhat kansalliset laulamukset*, gamla folk-melodier.

***) *Soittamus*, musik. *Kansallinen soittamus*, national-musik.

täytyy aina olla yksi puhkaus hänen *tunnosta*, (ett uttryck af dess känsla) ikään kuin hänen R u n o m u k s e s s a n s a puhkistuuvat hänen *juohtumukset* (liksom dess fantasi röjer sig i poesin).

Meijän tietäksemme ei ouk vielä ykskään ottanut hakeaksensa, sitä vähemmin harjoittaaksensa meijän Suomalaista soittamustamme; se on niin kuin meijän muutkin omat laitokset heitetty uneukseen ja pilkaukseen. Se oisi ollut meillen hauskaksemme, jos joku jo e. m. 500 vuotta siitten oisi kirjaan pistänyt meijän silloin olevaiset Suomalaiset soitot; ja se olkoon tulevillen huvitukseksi, että myö nyt tätä tehään. Mitä näihen iästä tuloo, niin on arvattava, että ne ovat vanhemmat kuin sanottiin, mutta mitenkä sitä soattaneen toistoo? —

Jos Runon s o i t t a m u s eli l a u l a m u s on niin vanha kuin ite r u n o t, niin siinä oisi toistusta kyllä, että hyö ei ouk toisen päivän synyttämiä. Se on uskottava että l a u l a m u s ei ainoastaan ouk yhtä vanhaa kuin laulun-s a n a t, mutta monta vanhempi, sillä laulamus on se piiros johon sanat suljetaan ja sovitetaan, ja koska piiros on aina vanhempi kuin mitä hänessä suljetaan, niin on myöskin runonsoitto paljoa vanhempi kuin ykskään meijän runoista. Meijän runoin ikee ei myö tiijetäk, mutta sitä myö tiijätään että Suomalaiset jo vanhoinna aikoina *)

*) *Plinius* sanoo Hyperboræiloista: *Apollinem præcipue colunt;* ja *Saxo Grammaticus*, nimittää meistä: *incan-*

olivat kuuluisat heijän runon laulamisesta, joihen piiroksiin heijän taikaukset ja loihtumiset siitten sovitettiin; ja että se sana *Runo* — joka Ruotinkin vanhassa kielessä merkihti, sekä *laulua*, että ite *viisautta*, että myös näitä *neniä* (de bokstäfwer) joilla sitä toimitettiin — on peri vanha, nehään siitä, että Odin jo sanotaan heitä harjoittanneen. Tacituksen aikana heitä jo nimitettiin Ruomissa, joka näyttää että hyö mahtaavat olla lähes 2000 aastaikoa vanhat, tahi ennen meijän vuos-lukua.

Jos sen eistä Runot on niin vanhat kuin heijän nimet; kuinka vanhat eikös siitten Runon soitot liene, jotka ovat heitä vanhemmat? Mutta siiten on toinen kysymys, jos heitä vanhuutessa laulettiin varsin sillä tavalla kuin nyt, tahi jos eivät hyö ouk ajan kululla jossakussa muuttuneet. Tämä on tietämätöin, vaan uskottava, että jos hyö oisivat muuttuneetkin, niin se mahtaa olla niin varsin vähä, ettei se meitä eksytä heijän luontoansa tuntemasta; josta myö kohta tulemme enemmin puhumaan.

Se on oppineilta jo havaittu että kielet olivat vanhuutessa enemmin runolliset (poetiska) ja soitollen tointuvaiset (musikaliska, stämda för aßonans, harmoni, melodi) kuin nykyisin; että sitä myöten kuin kansa valistuu, niin sitä myöten hään kavot-

---

tationum studiis incumbunt; joka toistaa että meijän vanha Runomus oli jo silloin muuttunut Loihtumiseksi.

taa myös kielestänsä tätä vanhoo runollista luontoa, joka syntyy puhtaaksi puheeksi; *) tahi se vaipuu olemasta yksi puhkaus **) ainoastaan heijän tunnollensa, ja tuloo soveliammaksi toimittamaan heijän ajatuksia ja ymmärtämyksiä. Moni on sen eistä luullut, että kielet vanhuutessa hoastettiin enemmin laulamalla kuin puhumalla, tahi että ihmiset tarkoittivat kielessänsä enemmin eäntää ja sointua, ***) kuin sanoja ja puheita; ja se näyttä kyllä, kuin tämä luulo ei oisi ilman perustuksetak. Jos ei tunnetak muuta, niin tunnetaan että kaikissa kansoissa tavataan lauluja ja soitto-neuvoja (olkoon ne hyvät tahi huonot) jo kaikkiin vanhimmillakin ajoilla. Nähty on myös, ettei muut soitot mielytä sitä roakoo rahvasta, kuin ne jotka hyvin tärisee ja kiljuu heijän korvissaan, sillä heijän kuulo-aistimet ovat aivan karkeet, ja tarvihtoovat kovoa paukuttamista, ennen kuin heltyyvät. Tästä tuloo että sen valaistamattoman kansan soitto-neuvot ovat kimakkaat ja kiljuvaiset eänästään, niin kuin Ruohtalaisten *Nykkelharppu*, Skottilaisten *Säkkipilli*, ja Lappalaisten *Rumpu* j. n. e.; tästäpä tuloo myöskin että Suomalaiset ovat nykyisin pois-heittäneet kantelettansa, ja

---

*) *Puhe*, merk. tässä kohassa *puhumus*, *lukemus*, prosa.

**) *Puhkaus*, uttryck.

***) *Sointu*, ackord. *Sointua*, ackordera, stämma tillsamman.

remputtaavat nyt pahapäiväisillä vinkuvilla viuluilla. *) Mutta ettei vanhoina aikoina ouk ollut varsin niin, tavataan vielä heijän vanhasta kauniista soitikasta, **) heijän vanhoista kauniista laulamuksista, ja heijän suloisesta runomuksesta.

Se on ensinnik mainittava, että Suomalaisilla on oma vanha soittelo kuhuttu *kantele*, joka jo teoltaan osottaa vanhuutta, ***) ja yksinkertaisuutta, ****) ja jota ei tavatak muualla missään. Ettei se ouk vierailta haettu, toista hänen Suomalainen ni-

---

*) *Viulu*, fiol. Ikään kuin hyö ovat hyljänneet heijän kantelettansa, niin ovat myös hyljänneet heijän vanhoja kauniita runojansa, ja laulelcovat nyt ruokottomia ja hävittömiä lorpotuksia, kuissa ei löyvyk kielessä eikä laulussa miitän kunnollisuutta.

**) *Soitikas*, t. *soittelo*, Musikaliskt instrument.

***) Se on piiröksestaan melkeen yhen-näköinen kuin *Dävidin harppu*, jota luetaan yheksi niistä vanhimmista soitteloista joita tunnemme.

****) Yksi yksinkertaisempi soitikas on tuskin aateltava. Ei naulattu eikä liimattu, vaan yksi koppa koverrettu puusta, johon pohja tuohella kuvotaan kiini. Ne vaskiset kielet näyttää olevan myöhäisemmän ajan. (lue Swenskt Litter. Tidn. 1817, p. 340). Kuitenkin se on niin soma-eäninen, ettei parempia eikä syvämpiä sointuja soahak mistään, se on ainoastaan siinä puuttuvainen, ettei se annak muuta kuin 5 eäntä kaikkiaan. Se joka tässä nähään kuvailtu, sen ostin minä talon-mieheltä *Tuomas Teitiseltä* Taipalen kylässä Juvalla, joka oli ite sitä tehnyt. Enkä minä saata sitä kovan kalliiksi sanoa, sillä se tahtoi tuosta *kuus markkoo* (4 kill. riksel.). Tään-näköiset ovat kaikki ne kantelet jotka minä olen Savossa nähnyt, ilman niitä jotka ovat moninkieliset, ja joita ainoastaan herroissa tavataan. Savossa löytyy harva kylä kussa ei ouk kantele talossa. Turunmaassa, Uuvellamaalla ja Hämeessä eivät enää tunnek hänen nimensäkkään.

mensä, ellei sitä selitettäsik Ruomalaisten sanasta *cantare.* *) Vielä merkillisempi on, että se on luonnostaan niin hilja- ja hellä-eäninen, että se näyttää ainoastaan olleen tehty suosioitellakseen suru-mielisiä ja ala-uloisia, **) vaan ei iloksi roa'an talonpojallisen rahvan, joka toistaa että kansan mieli ja luonto ei ouk ollut varsin semmoinen kuin nykyisin. Kuin nyt tutkistelemme niitä soittoja joita sillä soitettiin, niin löyvämme heitäkin ilman mitään pauhamista varsin tyynestä-luonnosta, usseemmittain lauhkia-eänisiä, ***) niin kuin muka muihenkin kansoin vanhimmat laulut.

Kuin nyt tarkemmin tiijustelemme meijän vanhoa Suomalaista soittamustamme, niin havaimme että se on kahellainen; nimittäin ensinnik se joka osoittaiksen meijän vanhoissa kansallisissa lauluissa, eli se joka on soatettu sanoilla, ja joka on jo enemmin antainnaan meärättyihin eäniin (som redan öfwergått till mera artikulierade ljud). Nämät laulamukset, joissa sanat on jo sovitetut soittoon, tahi jossa soitto on jo ikään kuin taivuttanut ihtiänsä sanoin, luetaan muissa kansoissa kaikkiin vanhimmiksi soittamukseksi, johon hyö tutkimisellaan taitaavat tulla

---

*) Luc Swensk Litter. Tidn. l. c.

**) *Ala-uloinen,* melankolisk, mjeltsjuk.

***) *Lauhkia-eäni,* moll-ton.

tulla tietäviksi. Näihin on meijän Suomalaiset Runon-soitot luettavia. Mutta meillä on vielä yksi toinen soitto-loatu, joka on meijän mielestämme vielä vanhempi, ja jota myö sen eistä eroitamme näistä — se on muka meijän *paimenen-soitot*. Hyö ovat niin vanhat ettei heillä eneä löyvyk sanojakaan, ja tietämätöin on, jos sellaisia on milloinkaan löytynyt. *) Sillä hyö ovat ikään kuin syntyneet meärämättömiltä eäniltä, **) koska eivät ouk soanneet sanojakaan heihin sopimaan. Hyö ovat nopeemmin loilotuksinna laulettavia, tahi kuin hujauttelemuksia mehässä, annettu sarvella karjallen, Karhuja kajottaakseen, ja korpiin kaikuttaakseen; vaan ei että niillä muka mielyttää miehen mieltä. Kuitenkin ovat hyö meistä varsin suloiset ja rakkaat, sillä hyö muistuttaavat meitä meijän nuoruuen iästämme, ja meijän koti-majoistamme, hyö juohuttaavat meijän mieleemme niitä aikoja jollon meluisimme kotimehissämme, ja jollon heissä kuulimme maankylän tyttölöihen soittavan sarvillansa, karjan kellon kaikattavan, ja korvissa koiran haukkuavan. Nämät paimenen-soitot ovat muista soitoista luet-

---

*) Ainoastaan kahet olen minä näistä kuulut laulettavia, nimittäin N:o 2 ja 3. Siihen ensimmäiseen soitoon laulettiin: *Jo tuleni kotiin*, &; ja siihen toiseen: *Kulu päivä kuusikolle*, &; (lue *Schröterin* Finnische Runen, p. 90. n. 5, 6).

**) *Meärätöin eäni*, partikulierabt ljud.

tavia ikään kuin lapsillisia lausumuksia, jotka eivät ouk vielä koventuneet miehen täyvelliseen puheesen.

Että paimenen-soitot ovat kaikkiin vanhimmat, ja ovat ikään kuin syntyneet ihmiskunnan lapsillisessa iässä, nähään siitä, että heitä soitetaan sarviloilla, jotka ovat ne kaikkiin vanhimmat soitikat sukukunnassamme.*) Myö tunnemmo että ne muinoiset kansat ensin vanhuutessa olivat karjan kaitsiat.**) Sitä luetaan jo vanhassakin testamentissa, Abelista alkain.

Myö uskomme, että jos muillakin kansoilla oisi muka tallella heijän vanhimmat paimenen-soitot, niin ne oisivat ehkä kaikki melkeen yhtäluontoisia,***) sillä hyö ovat kaikki ikään kuin sarvessa

---

*) Meillä löytyy kahellaiset paimenen sarvet, yks on tehty *Pukin-sarvesta* ilman pulikata, (utan propp) ja toinen on *Lehmän-sarvesta*, jossa on ylä-peässä puusta tehty pulikka. Kumpaisessa on 5 roikee tahi lävee, eivätkä anna usempoa ääntää, jos tuskin 5 kaikkiaan, eikä nekään ouk aina yhteläiset, tahi meärätyt. Samaten ei löyvyk meijän vanhemmissa kanteleissamme muta kuin 5 kieltä kaikkiaan, ja 5 ääntcä. Ne ovat tehyt varsin sarvein mukaan, joka osoitta että hyökin ovat aivan vanhat. Sen eistä mitä soitetaan sarvella pullittamisella, sitä soitetaan Kantelella sormittamisella; *ja koska kumpaiset* ovat ainoastaan viiskielelliset (*pentachordos*) niin ovat myöskin kaikki nämät laulut ainoastaan viis-ääniset.

**) *Karjan-kaitsia*, herde, boskaps-idkare.

***) Merkillinen on, että muutamat Schveitziläisten tahi Chur-Rheiniläisten ja Tyrolilaisten vanhoista laulamuksista jotka ovat tulleet meijän tietyviksi, ovat melkeen yhtäläiset luonnostaan, kuin meijän paimenen-soitot.

syntyneet, ja kasvaneet näinnä yksisinnä vanhoinna aikoinna. Se on paha kyllä ettei muut kansat ouk ottaneet näistä paremmin voaria, tahi julistanneet heitä muillen, ja se olkoon luettu meillä ansiokseksemme, jos oisimme muka ne ensimmäiset jotka ottaapi heitä toimittaaksemme.

Nämät paimenen-soitot, jotka tässä nyt annetaan teillen, ovat Savosta kotoisin; mutta uskottava on että niitä soitetaan muissakin Suomalaisissa maakunnissa. Sitäk ensimmäisetäk *) niin ovat toiset kaikki ylöskirjutetut Juvan pappilassa, kirkko-kylän paimenilta. **) Se oisi toivottava, että meijän moamiehet, muissakin moan-paikoisamme, ottaisivat sen vaivan ja ylös-kirjuttaisivat niitä laulamuksia, jotka heissä ehkä vielä löytynöön. Koska minä yhestä kylästä olen yksinäini soanut näin monta soittoa,

*) Sen ensimmäisen näistä, kirjutin minä tässä Tukhulmissa, Oululalaisilta merimiehiltä. Ja muistan kuullein samanlaisen soiton Norjan Suomalaisissa (på Norrska finskogarna).

**) Yksi meijän tolpparista, vanha *Hanno Laitinen* Syvänmaan-Hännilästä, jota piettiin isona tietäjänä, soitteli heitä kantelellansa. Häneltä ja kirkkomäin tyttölöiltä olen minä saannut viiettä kymmäntä tällaisia vanhoja soittoja, osittain paimenen loilotuksia, osittain muita vanhoja laulamuksia. Erinomattain saan minä tästä kostella *Liisaa Puraista, Anna Kaisa Leinoista, Maija ja Anna Liisaa Kiukasta,* ynnä heijän veljensä *Aato Kiukasta,* joka niin ikään soitti heitä kantelellansa. Siitten ovat Herrat *Dráke* ja *Barkenbóm* tässä Tukhulmissa heitä leviten kahtona ja oikoina, sitä myöten kuin minun renki-pojka *Tahvo-Immoinen* (niinikkään Juvalta kotoisin) lauleli heitä, heijän kuulla.

miten iso joukko eikös siitten heitä mahtaisi soaha, jos heitä keräileisimme koko Suomenniemestä. Tosi on kyllä, että iso joukko heistä on lähtenyt toinen toisestaan, ja että ne juuri vanhat ovat ehkä varsin harvat. Mutta hyö ovat kuitenkin kaikki yhteen kuuluvia ja kirjaan pantavia, koska heitä näin vanhuesta lauletaan; myö oumme heitä myöskin sen eistä tässä kirjaan pistäneet.

Koskei näillä paimen-soitoilla löyvyk sanoja, niin olen minä kuitenkin uskaltannut että joten kuten sovittaa sanoja heihin, jotta sillä paremmin heitä muisteleisimme, ja taitaisi mielessämme pi'ellä, liioitenkin koska niin harvat meijän omista soitoistamme ovat lauluiksi harjoitetut. Minä olisin kernaasti sanoissakin tahtonut tavoittaa samalaista yhtäläisyyttä ja yksin-kertaisuutta, kuin soitossakin, mutta se on ollut mullen työläs nouattaakseni. *) Tästä minä tahon muistuttoo, että soitossa on arvo, vaan ei sanoissa. Hyö ovat perin vanhat, vaan nämät nyt vasta tehtyt. Soitto on tässä peätarkoittamus, sanat ovat ainoastaan yksi sivu-aine (bivomståndighet).

Mitä toas tuloo sanottavaksi siitä toisesta soitonloavusta, nimittäin meijän l a u l u i s t a, eli siitä soittamuksesta, kussa jo sanat ovat soittoon sovietetut,

---

*) Tästä tuloo että nämät laulut näyttäiksen monellen ehkä yksin-mukaisiksi (enformiga); niin kuin moni ehkä kahtoopi heijän soittamusta yhtä-eänelliseksi (monotonisk).

niin sekkiin on kahellainen; nimittäin 1) *Runon soitto*, †) ja 2) *muuut* (vanhat kansalliset) *laulamukset*; johon nykyisempiäkin lauluja on luettavia.

Mitä *Runoihin* tuloo, niin on jo mainittu heijän vanhuuesta, myö tahommo sen eistä ainoastaan nimittää, että ne ovat siitäkin merkilliset, että heitä lauletaan viis-neljännessä nivelessä *) jota muuten harvoin tavataan. Heitä lauletaan nyt kahella vaihoksella, **) vaan koska se toinen vaihos ainoastaan on yks lähtämä tahi vaihtaus ***) siitä ensimmäisestä, ikään kuin toinen sana ****) useemmittain on yksi kertaus tahi selitys siitä ensimmäisestä, niin on uskottava että heitä vanhuutessa ainoastaan laulettiin yhellä vaihoksella. Tätä teköö moni vielä nytkin, ja näin heitä tänäkin

†) Merkillinen on, että kaikki meijän vanhemmat laulut olivat runot, ja että *runo* ja *laulu* on vielä nytkin usein merkihtevä yhtä. Sana *raunen*, *runen* t. *rynen* merkihtee Saksan kilellä yhtä puoskaroittamista, tahi yhtä sellaista sanoin-sopottamista, jota Egyptin muinoiset papit, Persan tietäjät, ja Gymnosophistat Indiassa ennen ruukkaisivat heijän rukouksissansa ja kahtouksissansa. (Zedlerin Universal-Lexicon, T. XXX. p. 1133. T. XXXII. p. 1821).

*) *Viis-neljäinen niveli*, t. *viis-polvinen niveli*, fem fjerdedels, fem-noters-takt.

**) *Vaihos*, repris, stroph, ombyte af takt (i musiken).

***) *Vaihtaus*, variation; *vaihtama*, varietet.

****) *Sana*, vers, stroph, ombyte af rad (i poesien).

päivänä vielä lauletaan Viron-moassa, ehkä heijän soitto siellä on vähä toisellainen. Kussakin vaihoksessa (eli koko vanhassa Runon-laulussa) ei löyvyk muuta kuin kaks niveltä, *) joista se toinen näyttää niin kuin sekin muka ois ainoastaan yksi vaihtaus siitä ensimmäisestä. Että asia mahtaa olla tällainen, tuloo meillen ikään kuin selvemmäksi jos tarkemmin tutkistellaan mitenkä heitä laulettiin. Myö havaamme silloin, että ne vanhat laulelivat nämät runot *säistämisellä*, tahi vuorotellen, sillä tavalla että kuin laulaja oli ensimmäisen sanan laulanut (joka oli soitossa, ensimmäinen niveli), niin silloin puoltaja jo kerroitti samoo sanoa, vähällä eänän viskottamisella, ja siitä syntyi nyt toinen niveli, joka lopettaa ensimmäisen vaihoksen. Kuin laulaja siitten toas alkoi laulella toista sanoo, niin se (meijän nykyisessä Runon-soitossa) alensi eäntänsä ikään kuin vastatakseen muka puoltajan puhetta, jota toas puoltaja vuorostaan kerroitteli; sillä tavalla on uskottava että toinen vaihos on ilmauntunna. Tällä tavalla nähään että tämä Runon-laulu on varsin yksinkertainen, ja että hänessä juurin-jahkain ei löyvyk muuta kuin yks ainua niveli, jota neljästi kerroitaan eli vaihe-

---

*) Samallà tavalla tavataan sanoissakin useemmittain ainoastaan *kaksi sanaa* kussakin värsyssä. Mainittava on myös, että kuin kahet sanat eli värsyt (jotka aina ikään kuin seuraavat yhessä) lovistetaan yhteen, niin synnyttäävät *kuusnivelöksen* (en hexameter).

taan. Kuin nyt taas tutkistellaan tätä yhteistä niveltä, niin havaimme että hänessä juuri löytyy ne samat viijet eänet, jotka soahaan taipumaan heijän sarvellansa ja kantelellansa. Myö havaimme sen eistä, että koko meijän Runo-soitto ei ouk muuta kuin ainoastaan *yks* sointu näillä viijellä kielellä. *) Olkoon tämä yksi varma toistus hänen vanhuuestansa. Ettei se ouk ajan-kululla tullut paljon muutetuksi, on siitä arvattava, että näillä viiellä eänellä ei synny monta vaihtausta, ja että se on mahotoin tehä sitä yksinkertaisemmaksi, jos tahtoisimmekin. Koska pitkät Runot ja laulut ovat monessa vuossaassa pysyneet kansan mielessä ja muistossa, kuinka kauvan eikös siitten tämä viis-eäninen sarven-soitto ouk tainut hänessä pysyä.

Nämät Runon-soitot lauletaan Suomessa monenvaihtauksilla, **) vaan hyö ovat kuitenkin kaikki niin yksin-luontoiset, että heissä jokaisessa hyvin tunnetaan sitä vanhoa peä-niväitä. Virossakin jossa hyö ovat nimensäkkin jo kavottaneet, ja jossa heitä nyt lauletaan muuinna lauluinna toisella nimellä, siinä-

---

*) Nimittäin sillä tavalla, että kukiin kieli kahesti koputetaan; niin kuin olemme soitto-lehessämme osattanut.

**) Kolmet näistä tavallisista Runon vaihtauksista luetaan Rühsin Finland och deß inwånare, viimäisessä osassa, soitto-lehessä (å musik-bilagan). Se joka tavataan v. Schröterin kirjassa, kuhuttu Finnische Runen, ei ouk kansallinen.

kin heissä vielä tunnetan sitä heissä olevaa vanhaa niveltä.

Se toinen loatu näistä meijän *vanhoista lauluistamme*, on toas luonnostaan kahellainen, nimittäin *vanhempia* ja *uuvempia*. Ne vanhemmat ovat usein Runoin ja paimen-soittoin tapaisia, ikään kuin oisivat ainoastaan sävältynneet heistä. Heijän vanhuutta selitetään siitäkin, että moni heistä ei ouksen pitempi kuin kaksi niveltä kaikkiaan, ikään semmoiset pian kuin Hottentottilaisten laulut Afrikan eteläisemmässä peässä. *) Mutta heijän nykyiset sanat ovat myöhäisempinnä aikoinna heihin sovitettunna; ussein varsin näinnä viimäisinnä vuosinna, josta hyö myöskin useemmittain ovat varsin tyhmät ja ilman arvotak. Ne toiset *nykyisemmät laulut*, jotka ovat luonnostaan toisia tykkänään kuin ne vanhat, ovat monesti aivan kauniit ja soreet eänestään, ehkä ei heissä löyvyk sitä vanhoa yksinkertaisuutta, jota tavataan toisissa, ja joka on heillen ansioksi luettava. Heissä tavataan jo yksi toinen soitto-johtaus, **) kuin niissä vanhoissa lauluissa; heissäkin jo löytyy sekä usseemmat eänät että puol-eäniä. Meillä oisi mielessämme että aikoa myöten, maamiehillemme toimittoo nämät meijän nykyisemmätkin laulamukset, joista olem-

*) Sparrmanin Resa i Afrika.

**) *Soitto-johtaus*, musikalisk skala.

olemme jo koonnut hyvän joukon. Kuitenkin tahomme myö eusin harjoittoo ne vanhat; tämä oisi siitäkin tarpeellinen, että ne rupeavat jo päivä päivältä katoamaan ja hälviämään, niin että jos ei heitä nyt pysytettäis mieleemme, niin häviäisivät kuin monet muut, jotka ovat jo joutuneet hukkaan.

Moni ehkä luuloo, että nämät ovat huonoja remputoksia, jotka ainoastaan huvittaa talonpojallista kansoo, ja jotka on heillen vaan ei muillen sopivaisia, ja irvistelekset ehkä näillen meijän loilotuksillen, niin kuin ovat jo ennen muka pilkaneet meijän runojamme ja meijän puhettamme. Kussakin kansassa löytyy aina tyhmiä miehiä, jotka eivät ymmärräk, että kansoin tarkempi tiiustelemiuen on meijän isoin viisaus. Heijän, jotka eivät ouk tahtoneet ryvetellä suutansa Suomalaisilla sanoilla, antakaamme klaverilöillänsä koputtoo Saksalaisia ja Franskalaisia soittoja, tahi miäkitköön mieltänsä myöten muita muukalaisia veisuja. Ja kuin hyö Harakkoinna ovat sikärtävöinnään pieniin Sirkuisten tavalla, niin tahomme myö ikään kuin peipuiset meijän puistikossa lauleskella omalla kielellämme. Ne jotka paremmin arvaavat asian, ymmärtäävät kyllä, että jos ei meijän soitossa ouk niin monet ja kauniit visärrökset, *) niin konstilliset ja komeet heläjämi-

*) *Viserrös*, trill.

set *) kuin eteläisemmissä kansoissa, niin se on kuitenkin soma yksinkertaisuuestaan, ja synkiä sanoistaan. Ja paiti sitä, jos sillä ei oisi muuta arvoa, kuin ainoastaan että on omat, niin siinä oisi syytä kyllä häntä harjoittellaksemme: *paremp oma olkinen, kuin viesas villainen.*"

(*Vastapäin enempi.*)

---

*) *Heläjäminen*, rulad, paßage.

PAIMEN-LAULUJA.

I.

PÄIVÄN NOUSTESSA.

(*SOITTO N:o* 9, *vaih. b.*).

Päivä nousoo, päivä nousoo,
Nouske navat vuotehelta,
Tasa-turvat turpehelta!
Makoomasta, torkumasta,
Parkumasta, porkumasta.

Nouske, nouske, nouske, nouske!
Havujaini hautomasta,
Tunkiolta tunkemasta,
Etkös nousek karhun-pala,
Etkös kuulek korvettava!

Jouvu, jouvu, jouvu, jouvu!
Jouvuk Juovik joutuisasti,
Nouse Neitur' nopiasti!
Kylän-karjat jo mänöövät,
Muut hyö einensä jo syövät.

Juotan teitä, uotan teitä,
Hautehilla haljaisilla,
Kaljoihilla kauraisilla,
Joita annan sormellaini,
Joita kannan korvollaini.

Ulos tuosta, — etkös mänek
Poisi! paha potkimasta,
Soahviaini sotkemasta;
Kolautan korennalla,
Paukautan patukalla.

Puskeppas Punikki lehmäin!
Taukoo härkä härnymästä,
Karva-silmä karjumasta!
Mitäs viivyttelelt vielä,
Elkös pyrik kumma, tielle!

II.

LEHMIÄNSÄ LUVETELLESSAAN.

(SOITTO N:O 10.)

Tulkaa, tulkaa Lehmäini tänne! :,:
Petäkköhön, lepikkohon, lehtohon jo männään. :,:

Jok' on kaikki Lehmäini tiellä, :,:
Vaanko liene vasikoita navetassa vielä? :,:

Kuinma huuan sarvet ja sorkat, :,:
Patukat ja putikat, ja pukihit ja porsaat. :,:

Tiistik', Torstik', Perjaka, Lauker'! :,:
Ilturi ja Neituri ja Sunteri ja Anter'! :,:

Peästik', Petrik', Kukkainen kulta! :,:
Heluna ja Haluna ja Juhlikki, jo tulkaa! :,:

Vallik', Vyötik', Lastik' ja Karjo! :,:
Tähikki ja Tuomikki ja Ristikki ja Kirjo! :,:

Moatik', Mansik', Mustik' ja muita! :,:
*Punikki ja Pulmikki, ja päiviä ja kuita! *) :,:*

Juolik', Juovik', suuret ja pienet! :,:
Verkunat ja Omenat, ja kutka kaikki lieneet. :,:

III.

MEHTÄÄN MÄNTYVÄ.

(SOITTO N:o 9, *vaih. a.*)

Lehmät, lähtekee näillen maillen! :,:
Teäl' on ruoka kaikellainen. :,:

Neituri, Naituri, Lehik' lehmäin, :,:
Tule tänne Punik' lehmäin! :,:

---

*) Suomalaiset nimittäävät useen Lehmiänsä sillä päiväl-
lä jollon syntyyvät; niin c. m. (viikauven-päivistä)

Teäl' on heinät hienoisemmat, :,:
Teäl' on mehät mieluisemmat. :,:

"Kortteet on korkeet korvessamme," :,:
(Niin se soittaa torvessamme). :,:

Sarat ne kasvaa salossamme, :,:
Maito-heinät talossamme. :,:

IV.
KEOLLA.

(SOITTO N:O 11.)

Kosket pauhaavat,
Linnut laulaavat
Kauniilla eänellä keväillä;
Kaikk' on soriat,
Kaikk' on koriat,
Mitäpä keolla käveillä.
Lähet leikkyyvät,
Lehet leikkiivät,
Kukiin on iloinen itestään.
Kukat kullassa,
Maot mullassa,
Tuntoovat tulen jo sisästään.

Moatik', Tiistik', Kestik', Torstik', Perjaka, Lauker'; *Sunter'* (nimi-päivistä) *Anter', Petrik', Tuomik', Ristik',* m. m. (juhla-päivistä) *Peästik', Heluna, Juhlik',* j. n. e.

Tulkaa veikoiset!
Suomen Neitoiset
Kauniiksi peatäns jo kauristaa,
Kukkiin sankoilla,
Ruusun pannoilla
Tahtoovat teijätkin kaunistaa.
Kukat väilyvät,
Helmat heilyvät
Heijän kauniilla kauloillaan;
Tyttöin parvessa,
Soitan sarvessa,
Alotan päiväini lauluilla.

V.

SYVÄN-MOAN NAVOILLA.

(SOITTO N:O 5.)

Yksin käynnä korvessaini,
Soitan suolla sarvellaini;
Eik' ou toista toveria,
Eik' ou kutaan kumppanina,
— Minun kultain Lehmäin — hoi!

Vajun näihin jynkiöihin,
Syvämmaihin synkiöihin;
Jossa hoamut hoamuavat,
Mehän-varjot vaeltaavat,
— Ite Hiisi hiiskuttaa.

Metän kultainen kuninkas,
Kulta-helma, vaski-renkas,
Vaeltaapi varhain näihin
Tapiolan suuriin häihin,
— Pitelemään piikojaan.

Mihin jouvun paimen-rukka,
Jos mun soapi vuoren-Ukko,
Joka sieppaa nuoret neijot,
Joka viepi vuoreen heijät,
— Vieressänsä makuuttaa.

Paha tulla paimenillen
Halla-parran laitumillen;
Metän miniät mänöövät,
Kesä-öinä kävelöövät
Mieluisahan mehtolaan.

Hiljan Hiijet hiiskuttaavat,
Pillillöinsä piiskuttaavat
Kuin hyö kupistansa syövät,
Tahi kuin hyö leikkii lyövät
Tapiolan tarhoissa.

Minä tyttö-riepu juoksen
Kotihin, emäntäin luoksen;
Joka kehoittaa ja kiittää,
Etten pelkeis eneä niitä
— Niitä metän peikkoja.

VI.

NEIJON VALITUS.

(SOITTO N:O 8.)

Tule tänn' poika-rukka,
Tule tänn' luoksein!
Kuulet sen ketoin kukka,
Jouvu tänn', juokse!
Missä sinä viivyttelet,
Kuin et ou siellä!
Missä sinä viilettelet,
Kuin et ouk tiellä!
Paha on mulla,
Enemmän uottaa;
Paha on tulla
Emäntäin luota.
Empä minä luule
Vissiinkään vielä,
Ettäpä ne kuulee
Missä mä liene;
Muttama pelkeän, ett
Jos hyö tietäis,
Niin saisin
Pahat sanat.

Tule pois poika-kulta,
Tule pois vuonnain!

Minä sois'n sitä sulta,
Että ois't luonnain.
Kussa sinä kuljeskelet,
Kuin et tule tänne?
Kussa sinä kuhnustelet,
Kuin et tule ennen?
Ethään lie männy!
(Monipa pettää)
Ethään sie henny
Minua jättää.
Kuitenkinma soisin
Sinua tänne,
Olisin ja oisin
Niini kuin ennen.
Kuules mun kultaini,
Tule mun tuttuini
Työöini toas.

VII.

POIKA.

(SOITTO N:O 9, *vaih. c.*)

Maija parka, Maija parka,
Teäll' on paras marja-paikka;
Tule heitä
Noutamaani,
Tule näitä
Noukkimaani!

Kuin et kuule,
En ouk millään;
Kuin et tule,
Ole sillään.
Minäpä sinusta vähä huolin,
Kuhunma muitakin muksia) tänne.*

VIII.

VAROITUS.

(SOITTO N:O 6.)

Viel' on vanhemmat tässä,
Viel' on siskotkin lässä;
Elä tule, mun kultain!
Elä tule, mun kultain!

Kuin hyö mänöövät mehtään,
Kuin hyö lähtöövät lehtoon,
Pistäit tyttöisi tyköön,
Pistäit tyttöisi tyköön!

Ei ouk emoini tiällä,
Eik' ou siskot mun peälläin,
Tule pois minun poikain!
Tule pois minun poikain!

---

*) *Muksa*, merkihtee *Tyttöä* Norjan Suomalaisissa.

Jos ois vickurit vielä,
Jos ois tieturit tiellä,
Pistäit piiloon, ja outa,
Pistäit piiloon, ja outa.

Kuinma sarvella soitan,
Kuinma torvella koitan,
Tule silloin mun luoksein!
Tule silloin mun luoksein!

IX.

VASTAUS.

(SOITTO N:O 7.)

Jopama kuulen,
Jopama luulen,
Että hyö mäni pois,
Mänivät muullen.
Neitoisein!
Veikkaisein,
Kohtama tulen.

X.

KAIPAUS.

(SOITTO N:O 3.)

Missä liene
Nietoiseeni,
Tyttö-rukka, kaunoiseeni!
Kuin ei kuulu
Lehmän luulla
Tuolla suolla pullittavan,
Eikä tässä
Metähässä
Pukin sarvella ouk lässä;
Jolla soitti,
Jolla voitti,
Minun syväntäini koitti.

Kuules kultain,
Hyvä Tyttö!
Tyttö-rukka, kaunis Tyttö!
Mielen hauto,
Mielen kautto,
Mielen vietto, nuori Neito!
Etkös ennee
Tule tänne,

Sinun poikais poveen lennä?
Etkös juosten
Tule luoksein,
Kuinma huuan nimeis vuoksen?

Muistan muilon
Kuin mun huiluin
Käissäin soitti: luilun, luilun.
Kuin myö äsken
Kahenkesken
Istuittimme kukkiin keskell'.
Nitoiseini
Sylissäini
Pitelin, ja vieressäini;
Kuiskuttelin,
Huiskuttelin,
Muinoisia muistuttelin.

Pientarilla
Pienoisilla,
Ussein oltiin leikkisillä;
Lepikossa,
Lehikossa,
Usein käytiin karpalossa;
Mutta marjat,
Että karjat
Saivat piteä omat rauhat.
Meill' oil muuta

Suloisuutta,
Annoim' toisillemme suuta.

Talvisella
Tanterella
Lennättimmö hevoisella,
Mäkilöillä,
Rekilöillä,
Päivihillä että öillä.
Syksy-seällä,
Luikuin peällä
Kirjuttelin nimeis jälle.
Kuin ma luistin,
Kättäis puistin,
Kaikki vielä juohuu muistiin.

Niinpä vielä
Juohuu mielein;
Kuin ma mänin munnain *) *kieiltäin*
Sinun luokseis,
Sinun vuokseis
Viivyn monta kertaa tiellä.
Kovan toran,
Pahan loran;
Viimein vihan sain, ja porun;
Toisin' itkin
Päivän pitkän
Kyyneleitä kyllä kitkin.

---

*) Äitiä kuhutaan *munnaksi*, Norjan Suomalaisissa.

Vaan kuin ilmiin
Sain sun silmät,
Niin ne pyyhkäis murheen pilvet;
Huolet heitin,
Murheet päitin,
Juoksin luokseis, nuori neitin!
Vaan ei ennee
Sinne männä,
Kaikki uneuhtuu jo häneen!
Ajat muuttuu,
Päivät puuttuu,
Miehen mieli yksin juuttuu.

Nyt ma tuolla
Karjan suolla
Hiihän Hirviä mun luolain;
Nytmä tässä
Mätehässä
Koatan Karhuja pesässä;
Jossa muilon
Minun huiluin
Soitti somast luilun, luilun.
Jossa ennen
Ilman kennen
Tietämätäk, tulin tänne.

Nyt ma laitan
Laivat, taitan

Roso-

Roso-honkia salossa;
Nytmä kaivan
Suot, ja raivaan
Ruma-murtoja palossa.
Pellot, huuhat,
Niityt, luhat,
Mielein turmeloo jo tuhat';
Yöt ja päivät,
Ruuat, leivät,
Kaikk' ne rakkautein veivät.
(yks eäni, kaukana)
"Kahet kuitenk' rakkaat jäivät.

Mitäs kuulen?
(eäni, matkan peästä)
"Tulen, tulen!"
(Poika, toas)
Täss on taikaus ma luulen. —
Kuka siellä?
(eäni, lähempänä)
"Vielä! vielä!
Yksi ystävä on tiellä."
Poika:
Korvat että
Silmät pettää,
Peloittaapi koko mettä!
Tyttö:
"Tuo on multa" —
Poika:
Tuo on sulta!
Tyttö: Poika:
"Poika-rukka"! — Tyttö kulta!

XI.

TOIVOTUS.

(SOITTO N:o 3, *vaih.*)

Kuules mun kultaini,
Ainua armaini,
Nyt on Maikki marjassa,
Lehmäin on karjassa,
Yksin nyt uotan,
Ja toivon ja luotan,
Ettei mun sormeini soittaisi suotta.
Voi minun kultain
Kuin katoisit kauvaks,
Viivyt niin viikon, kuin oisit hauvass';
Keännä siitt' jälleen,
Ja jouvuppas välleen,
Tule mun tuttuini tyköini jälleen!

Halata soisin, ja
Antava oisin
Suloista suuta, niin
Paljon kuin voisin.
Antaisin suuta,
Ja antaisin muuta,
Kuin sa tulet tänne kuin huiluini huutaa;
Mansikat marjain,
Ja koirain ja karjain

Kaikki ma annan, ja sinullen tarjoon.
Juustot ma annan,
Ja kannulla kannan
Makiamman maijon, kuin pöyvälle pannaan.

XII.

LAMPAAN PAIMENET.

(SOITTO N:o 10, *vaih.* 2.)

Laulan minä Lammastaini,
Huikkaan vähän verran;
Vuonistakin vuohistakin luilottelen.
Lausun minä laumastaini,
Pukistakin kerran;
Kauristakin kaunihisti pulloittelen.
Vuonnaat on villaiset, moatiaiset,
Pukit ei milloinkaan! Vaan kaikki karvahaiset.

XIII.

(SOITTO N:o 9.)

Minä laulan laumastaini,
Minä lausun lammastaini:
Niit' on monta karjassaini,
Niit' on monta parvessaini.

Valkoiset on Vuohet meijän,
Valkoiset on vuonnat heijän:
Mutta muihen halpaisemmat,
Mustat, muihen valkoisemmat.

Meijän ovat villaisemmat,
Meijän ovat viljaisemmat,
Kuin on muihen tarhoissansa,
Kuin on kuihen karjoissansa.

Vielä muistan, muikiasti,
Hukka huusi huikiasti:
"Suolla käyvät paistit meijän
"Tuolla käyvät kaitset heijän.

"Peästä paimen lampaan-vuonna
"Kävelemään korven luonna,
"Anna käyvä vuohet tuolla
"Mieltens' myöten rahka-suolla.

"Kyllä myö heit' suojelemme,
"Huoleheisi huojelemme:
"Ettei sull' ouk huolta heistä,
"Muillen muka murhe näistä."

Paimen lausui: "Roito-rukka,
"Elä tuosta huoli Hukka!
"Sull' on suru suuhustaisi,
"Murhe muusta ruuastaisi.

"Etkös lähek poisi, ennen
"Kuin ma käsken Koirain tänne,
"Kyllä Musti opettaapi,
"Lausujaisi lopettaapi."

Susi juosta kiiätteli,
Viitoi myöten viiletteli,
Tuonek toisten karjan-maillen,
Kuin ei käynyt tässä laillen.

XIV.

ILTA-LAULU.

(SOITTO N:O 7, *vaih.*)

Soittelen suolla,
Töjotan tuolla;
Lehmät ne lepäävät lehossa,
Viikonpa viipyyvät mehässä. —
Maillen päiväni mänööpi,
Ilta ilmankin tuloopi;
Missä lempo, lie nyt lehmät!
Kussa käynöön kulta-kynnet,
Kuin ei kuuluk karjaini. —

Kellot jo kuuluu,
Lehmäini tulee!
Tulkaa tänne roavas-raiskat,
Lehmäini lähtekee kotiini!
Kylpy jättääpi kotona, —
Jos etten jo jouvuk junnoon
Niinmä heitän teijät tänne,
Enkä huoli teistä ennee,
— Mänkee siitten, mihin määt'n! —

Torstik jo tulee —
Kukkainen, kuule!
Mutta Mustik — kurko tiennöön!
Entos Lehik — missä liennöön!
Kirjo kiiruhteles tänne!
Tiistikki jo tuli ennen. —
Neiturii ei nävyk vielä —
Jop' on karjain kaikki tiellä!
— Härkä mullika on pois.

XV.
PÄIVÄN-LASKUSSA.
(SOITTO N:O 4.)

Päivä mänöö maillen,
Päivä mänöö maillen,
Keäntäkete kotiin jo!
Keäntäkete kotiin jo!

Käki lensi kuuseen,
Käki lensi kuuseen,
Minä lähen kylään jo!
Minä lähen kylään jo!

Kalat uivat rantaan,
Kalat uivat rantaan,
Minä lähen kotiin jo!
Minä lähen kotiin jo!

XVI.

LEHMIÄNSÄ HUUTAISSA.

(SOITTO N:O 2.)

Se Kirjo! se Karjo!
Se Kirjo! se Karjo!
Se viisas Viikunaani!
Se harmoo Halunaani!
Tulkoo vasat varvikosta,
Haja-sarvet hoavikosta,
Metästä metiset kynnet,
Jotk' on joukost' erehtynneet!

Se Mansik! se Mustik!
Se Mansik! se Mustik!

Se oma Omenaani!
Se vieras Verkunaani!
Paimenet jo koitteloovat,
Sarviansa soitteloovat,
Soahakseen karjan kotiini
Kulta-kahleisihin kiini.

XVII.

KOTIIN TULLESSA.

(*soitto n:o* 2, *vaih.*)

Jo tuleni kotiini,
Jo tuleni kotiini,
*Onko mutti**) *keitettynnä?*
Onko huttu heitettynnä?

Jo tuleni kotiini :,:
Onko kyrsät kypsettynnä?
Voita silmään pistettynnä?

Jo tuleni kotiini :,:
Onko leivät laitettunna?
Lampaan lihat paistettunna?

Jo

*) *Mutti*, on yks hutun laji, joka keitetään Ruotin ja Norjan Suomalaisissa. Luc Swensk. Litter. Tidn. 1817. p. 800.

Jo tuleni kotiini :,:
Onko sauna joutumassa?
Onko vastat hautumassa?

Jo tuleni kotiini :,:
Onko mulle vuue tehty?
Makuu-paikka valmistettu?

Tupahani tultuani,
Emäntäini kultahani
Paipattaapi paimenillen:
"Viikon viivyit laitumillen!

"Jop' on huttu suuhun syöty,
"Voit ja maijot yhteen-lyöty;
"Lapset soaneet kakkaroita,
"Tuos on sullen kannikoita! —

Lampaastaan on lihan vieneet,
Ite paistihinsa syneet;
Mullen tuotiin — ilman muita
Kalan muruja ja luita.

Niinpä kävi paimen rukka,
Tulin kotiin varsin hukkaan,
Nälässä ja uuvuksissa
Nukuin viimen uunihissa.

XVIII.
KOTIIN TULTUA.
(SOITTO N:O 10, *vaih.* 1.)

Avoappas oveaisi muorini kulta, :,:
Nyt on karjain kaikki tässä, emäini kulta.

Missä liene piijat? kuin ej lypsetäk karjoin. :,:
Missä lienöön lapset? joillen antaisin marjain.

Minä olen kaiken päivän mehässä moanut, :,:
Leheksiä leikellut, ja sarojakin soanut.

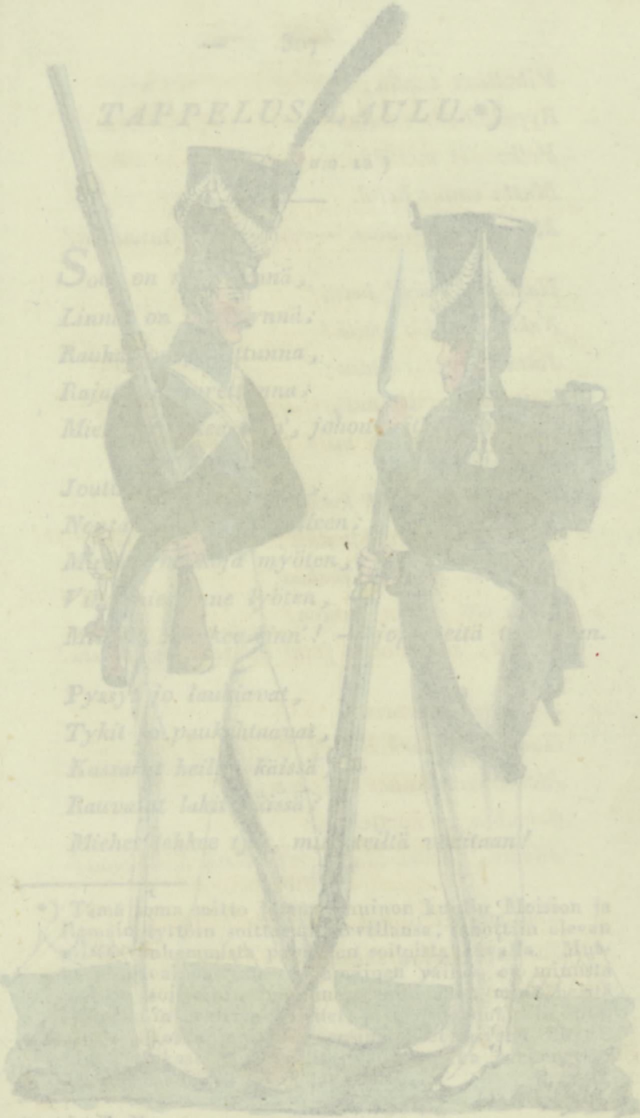
Vastoja on viisi kuusi, jotk' olen tehnyt, :,:
Tuonek panin pankon peälle, jokos olet nähnyt?

Viis' oil mulla virsua, ja tuoht' ois'n tuonnut :,:
Mutta kaikki katoisi, ja konttikin on puonnut.

XIX.
LOPPU-SANAT.
(SOITTO N:O 9, *vaih.* 2.)

Kiitos olkoon, kiitos olkoon!
Jumalallen kiitos olkoon!
Ett' on karjain kaikki tässä,
Eikä ykskään metehässä.
(*Paimenetpa niin.*)

G—nd.

M. v. Wright pinxit

Keis. Suomen Jääkeri-Rykmentti — Keis. Suomen Jalkaväin-Rykmentti

vuonna 1826.

TAPPELUS-LAULU.*)

(SOITTO N:O 12)

Sota on syttynynnä,
Linnat on piirittynnä;
Rauhat on purettunna,
Rajat on murettunna;
Miehet mänkee sinn', johon teitä tarvitaan!

Joutuke pojat välleen,
Noutake maitanne jälleen;
Miesten miekoja myöten,
Viha-miestänne lyöten,
Miehet, mänkee sinn'! — jopa teitä tarvitaan.

Pyssyt jo laukiavat,
Tykit jo paukahtaavat,
Kassarat heiluu käissä,
Rauvatut lakit päissä;
Miehet tehkee työ, mitä teiltä voaitaan!

---

*) Tämä soma soitto jotama muinon kuulin Moision ja Ilamäin tyttöin soittavan sarvillansa, sanottiin olevan niistä vanhemmista paimenen soitoista Juvalla. Mutta koska ainoastaan ensimmäinen vaihos on minusta paimen soittoihin mukainen, niin olen minä heistä ikään kuin eroittanut hänet, ja kirjuttanut sille sotasanoja, koska muka ne ensimmäiset nivelet käyvät niin ramakasti ja urhollisesti, kunnekka raukenoovat niissä viimeisissä aivan laukeeksi.

Vihollisct tuolla,
Rypäilöövät suolla;
Pelkeävät meitä,
Mutta emme heitä.
Miehet, malttakaa — vielä heitä tavataan!

Hakkaa hyväst' heitä!
Nakkaa poikki päitä!
Jotta suonet rippuu,
Jotta suolet tippuu,
Miehet muistakee mitä teiltä voaitaan!

Lyö! niin kaulat katkii,
Lyö! niin kalvat ratkii,
Lyö, ett' luut ne luskaa!
Lyö, ett' rustot ruskaa!
Miehet, seälii heit' jotk' on teijän armossa!

Jopa ne karkoavat,
Huutaa ja parkuavat,
Juoksoovat kaikki korpeen,
Saroihin ja kortteih'n;
Miehet, tulkaa tänn', että teitä kostellaan!

Urot ootten uljaat,
Suomen parhat sulhat!
Autuas ja ankar',
Suomen suurin sankar'
Tule sinä tänn', että sua siunataan!

Tulkee meijän syliin!
Tulkee meijän kyliin!
Tulke vaimoin kuohmiin!
Tulke lasten suojiin!
Suomalaiset kaikk', työpä meijän kunnia!

G—nd.

JUOMA-LAULUJA.

Yöllä, päivät jatketaan;
Virsillä, vähät oluet.
(Suom. sanal.)

Se on merkillinen, että ehkei mikään moailmassa ouk tullut niin paljon lauletuksi, kuin viina ja rakkaus, niin häistä ei mainitak niin mitään meijän vanhoissa Suomalaisissa Runoissamme. Niistä monesta, jotka olen jo käsittänyt, en ole löytänyt yhtään, joka puhuisi varsin rakkautesta tahi viinasta. *) Mikä lie syy siihen? Totta hyö eivät tunteneet sitä korkeampata henkellistä rakkautta,**) ainoastaan sitä luonnollista; (heijän käytös vaimojansa kohti, on tätä toistava). Ainoastansa henkellinen rakkaus sytyttää

---

*) Minä en ole kuullut eläissäin muita kuin kaks suomalaista Juoma-laulua, yksi oli Ruotista käätty ja alko: *Jos sull' on yksi ystävä niin juo, ole ystävyyteis pysyvä ja juo!* toinen oli yks runo, vaan vasta näitä aikuisia, joka alkoi: *Viinast' on valitus-virsi, runo ruoka kultaisesta* (Pieniä Runoja I, osassa) joka siitten on tullut lisätyksi ja kerroitetuksi. (Turun Viikko Sanomat. v. 1826).

**) Henkellinen rakkaus suljetaan siinä luonnollisessa, ikään kuin henki ruumiissa, kuitenkin heitä hyvin eroitetaan, sillä se luonnollinen ei ouk henkellinen.

juohtumuksemme ja ajatuksemme; se luonnollinen nosteloo vaan luontoamme ja himojamme. Samaten rakastivat hyö viinoa hänen luonnollisen mavunsa tähen (niin kuin on roa'an kansan tapa), vaan ei että sen lepyttämisellä soveltua ystävälliseen joukkoon. Hyö halaisivat sitä juuaksensa, vaan ei nautitaksensa. Tästä tuloo, että Suomalaiset vielä nytkin heijän juominkiloissa nouvattaavat sen tavan, että innolla ja kiivauksella juua, ikään kuin joisivat uhalla. Heijän mieli ja luonto eroittaa heitä tässäkin monesta muusta. Hyö ovat pikaisia ja ruttoluontoisia, Ruohtalaiset taas tyyni-tapaisia ja vähään tyytyväisiä. Ne taitaavat puolen tunnin istua ja iloitella yhtä lasia lipittäissään, kastellessaan noukkansa usein, vaan vähäisen kerrallaan; sillä välillä toas pakinoivat ja lauleloovat. Suomalaiset juovat harvoin, vaan silloinkin — täysiä lasia. Ruohtalaisissa kuullan rauhallista puhetta ja lausuamista; Suomalaisissa ussein reuhoamista ja telmämistä, milt' ei riitoja ja tappeluksia. Ei että harjoittaa juomista (sitä harjotetaan jo liiaksikin) mutta että tarkoittoo yhtä hiljaisempata ja rauhallisempata huvitusta meijän juominkiloissamme, olen minä viinan varaksi kirjuttanut näitä juoma-lauluja, toivoissain tehnein sitä hyväksemme, vaan ei pahaksemme.

I.

VIINA-VIRSI. *)

(Isäntä.)

Pieppäs pikar' pivossais,
Puhuk pullois luokse!
Viina kiehuu kiassais,
Vuahi muahan juoksee;
Kaho, kuin tuo juoma-härkä
Viteloopi viinan märkeä;
Juokam', Juokam',
Minun veljet — juokam'!

(Vieras.)

Nyt on pulloin tyhjä toas,
Ei ou mitä juuaan;
Nyt on kulkkuin kuiva toas,
Kunnek' toista tuuaan.
Paha olla tässä hiässä!
Ei ouk suussain, eik' ou piässä —
Juokam', juokam',
Minun veljet juokam'!

(Isäntä toas, toisellen.)

Ota kuppi kätteheis,
Elä häntä heitä;

Olet

*) Lauletan sillä tavalla kuin Ruohtalaisten laulu; Här är ock en syllebund! Mina bröder — Lambo.

Olet seuran-pettäjä,
Jos et seuraa meitä.
Juoppas, juoppas juoma-ratti,
Huuhteleppas huuleis, matti!
Juokam', juokam',
Minun veljet, juokam'!

(Toinen.)

Sep' on mulle vaikia,
(Elä eneä anna)!
Kuka jaksaa kaikkia
Pulloi suuhun panna.

Kaikki yhteisesti:

Et ouk poika, jos et koita
Että pulloaisi voittaa!
Juokam', juokam',
Minun veljet juokam!

(Vieraat, yhessä.)

Ite ompi isäntä
Hunaja ja mettä,
Joka lyö ja lisentää
Viinoa kuin vettä.

Kiitos olkoon monin kerran,
Tuhatta tuhannen verran

(Isäntä:)

Eip' ouk vieraassakaan syytä,
Joka juop', ja toista pyytää;

(yhteisesti):

Juokam', juokam',
Hyvät veljet — juokam!

II.

JUOMA-LAULU. *)

No sinä uljas miesi — joka istut siinä,
Mikä sinun nimeis? sano mullen sen!
— Tuos on sinun lasis — tartuk siihen kiini!
Pane sitä pohjaan, hyvä kultainen.
Elä seästäk sit', vaan tyhjennäppäs pois!
Kyll' toista välleen
Saisit jälleen,
Jos tuon jois't.
kertaus:
Elä seästäk sit', vaan tyhjennäppäs pois!
Kyll' toista välleen
Saisit jälleen,
Jos tuon jois't.

No puhuk pullois luokse, laula lasin eäreen!
Juo sun tyttöis muistiin! — hyväillä sit' soat,
Jos sa panet pohjaan, jos sa täytät meärän;
Jos sa tuota hyljäät — hyljää hään sun toas,
Sillä tiijät sen, ett pettur' petetään —
Ja jok' ei ryyppää,
Se on syy-pää;
— Se on hään!

*) Lauletaan kuin: Kära Doctor kom, mamseln har ondt i magen.

kertaus

Sillä tiijät sen, ett' pettur' petetään —
Ja jok' ei ryyppää,
Se on syy-pää;
— Se on hään! juo! juo! juo! juo! juo!
(toinen) *auks'! auks'! auks!*

No nyt on viina suussais, nyt on mieli peässäis,
Nyt oot sinä soanut viisautta kyll'!
Muista sinä vaan, ett' toisill' annetaan;
Ja jok' ei sitä
Puolta pitä,
Hään ei soa. —

kertaus

Muista sinä vaan, ett toisill' annetaan;
Ja jok' ei sitä
Puolta pitä,
Hään ei soa. —

III.

JUOMARIN LAULU. *)

(*Tapaillemus* **) *Frédmannin* 58:*stä kirjuttamuksesta.*)

Musta on mielein,
Kylmä on kielein,
Surussa ompi suu. — pling, plang!
Tuskain on tuima,
Kulkuin on kuiva,
Murhe on vielä muu. — pling, plang!
Joka tahtoo kunniansa näyttää,
Niin hään hyvin ihtiänsä käyttää,
Jos hään minun pulloin pienen täyttää. — plingeli, plingeli, plingeli, plang!

Viritän virttäin,
Ihtiäin hirtän,
Itkus' on ilo suur'. — pl. pl.
Vaikia vaiva
Kalloini kaivaa,
Peätäin se serköö juur'. — pl. pl.
Voi, mun veljet, veikkaiset ja veikot,
Huonot ollettekin työ, ja heikot,
Kuin ei löyvyk soitot eikä seikot. — pl. pl. pl. pl.

---

*) Lauletaan kuin: Hjertat mig klämmer, Sorgligt jag stämmer etc.

**) *Tapaillemus*, Imitation. *Kirjuttamus*, Epistel.

Povessainpolttaa
Viina, ja oltta
Halajaa minun pään. — pl. pl.
Keijuiset riehuu,
Lentää ja liehuu,
Minnekkäs minä mään? — pl. pl.
Voi mun sytäin, voi mun sieluin rukka!
Olit muinon niin kuin Vuohenkukka;
Nyt on viina saattanut sun hukkaan. — pl. pl. pl pl.

Mitäs ma laulan?
Kuiva on kaulain,
Tuokepas tänne, tuo! — pl. pl.
Jolla ma huuhtan,
Suurustan suutain,
Josta ma kerran juon. — pl. pl.
Hyvä lanko laita laskut täynä,
Tuoppas tänne voita, leipä, säyne!
Eikös siitten laulut laillen käyne. — pl. pl. pl. pl.

Nyt mull' on mielein,
Kevyt on kielein,
Viina mun virkuks' tei. — pl. pl.
Jos ma nyt saisin
Naisen, niin naisin,
Ottaisin vaimon — hei! — pl. pl.
Huolet huonommat ma hänell' heittäis'n,
Ite viljasta ma viinan keittäis'n,
Jolla murheet kaikki muka peittäis'n. — pl. pl. pl. pl.

Pullos' on puutos,
Mieles' on muutos,
Isäntä kulta hoi! — pl. pl.
Missäs on maljais?
Kallis on kaljais,
Jota ma tuanon join! — pl. pl.
Virvoita minut viinallais vielä,
Elässä tuota kultaisein kiellä,
Elkätte Veikot seis'koo mun tiellä! — pl. pl. pl. pl.

Tuhlajat tunkii,
Juomarit suinkin
Viereeni veteiksen; — pl. pl.
Varkaat ja vorot,
Riijat ja torat
Välillen veljeisten. — pl. pl.
Onnetoin ma olen tähän tullut,
Viinallen ma olen tullut hullu;
Hyväst' mun veljet, hyvästi mun pulloin! — pl. pl.
pl. pl.

IV.

JUOPUMUKSET JA JUONITTELEMUKSET.*)

(Vallollinen tapaellemus Frédmannin 18:stä kirjuttamuksesta.)

Miehet ne huutaa ja huiskaa,
Kukin hyö kannunsa puistaa;
Juostenpa juoksoopi suista
Paljasta puhasta Ruista.
Tommi pa tuo oli kelpo mies,
Tuopa tuopin yksin koitti;
Joi niin hilpeest' ett hiukset oil hies',
Ja kaikki hään juomassa voitti. —

Ryypättiin yhtä ja toista,
Puhuttiin näistä ja noista,
Huasteltiin maista ja soista,
Juteltiinpa joista. —
Lassipa lausuupi sanoilla näin:
"Täss' on kaikki paara kara" —
Pyöritti silmänsä pöytähän päin,
Ja sanoi: Lät laasena vara!

Nousipa riita ja huuto,
Leikistä veljekset suuttuu,
Ilo se itkuksi muuttuu,
Viina se kulkussa juuttuu.

---

*) Lauletaan kuin: Gubbarne satt sig att dricka, 2c.

Yks' sitä toista nyt korvallen löi,
Tuostapa kapinat kauhiat karttui;
Ne jotka joivat, ja ne jotka söi,
Kaikki sen tukkahan tarttui.

Ukot ne painia heittää,
Puisteloo nyrkkii ja päitä;
Jutteloo niitä ja näitä,
Kukin puoltans väittää.
Sipinpä sierammet juoksemaan jäi,
Pekalta piä oli puhki ja rikki,
Lassipa lausuupi sanoilla näin:
Kossar vi ska tricka!

Viina se rikoillen vuotaa,
Kukin hyö kannunsa tuottaa;
Jotk' olit suuttuneet suotta,
Toisiansa juottaa.
Vuahi se valuupi parrasta pois,
Viina se veljeisten viiksistä tippuu;
Ne jotk' ei käyvä nyt eneä vois,
Toisisak kaulasta riippuu.

Ilossaan istuivat räivät,
Syötihin lihat ja leivät;
Juomaan veikkoiset jäivät
Kaiket pitkät päivät.

Viimein

Viimeinpä viinasta puutoksen sait,
Ukot oil surussa, suut oli vaiti,
Olvet ne loppui, ja kaljat oil kaik',
Ja kukin oil rahansa paitti.

V.

TUONEN TURVA.

(*Tavoittelemus Frédmannin 21:stä Kirjuttamuksesta.* *))

Niin hiihtäkämme hiljalleen,
Ja jouvum' juominkista pois!
Kyll' viinoa ois viljalt' viel',
Niin paljon kuin myö jois. —
Vaan heitä veikko jäähyväis,
Ja kiiruhta nyt kesken pois!
Sill' kuolo kuontois kuoppaan veis;
Niin pian kuin se sois.
Jo Tuoni sinun tolhois tuo,
Niin puista pulloisi, ja juo!
Ja juo, ja juo, ja juo, ja juo,
Niin kauan kuin hään suo.

Ja sinä nuori nauro-suu,
Ja punaposki Sulhais-mies,
Ja sinä vanha vaivaisuus,
Joll' hauta jo on ies; —

---

*) Lauletaan kuin: Så lunka wi så småningom, etc.

Ja sinä, joll' on viekas kiel',
Ja sinä, joll' on viisas piä,
Ja sinä, joll' on vehä miel',
— *Ei yks'kään tähän jiä.*
Jo tuoni sinun tolhois tuo, &c.

Jos tulit Luojalt' luovuiksi,
Viinasta viisauttais tuot;
Ja jouvut muka juovuksiin
Niin usein kuinsa juot.
Ja sinä Runoniekka — hoi!
Joka niin viisan virren teit;
Jo kuolo kantelettais toi,
Ja virttäis hautaan vei.
Jo Tuoni sinun tolhois tuo, &c.

Ja sinä joka suarnassais,
Et oikeen opi toimella;
Vaan joka soarnaat soalistais
*Kaikella voimalla.**)
Ja sinä, jok' et kuulla voi,
Vaan viinoo liiaks' liikuttaa;
Jo kuollo sullen sanan toi,
Ja kirstuis kiiruttaa.
Jo tuoni sinun tolhois tuo, &c.

---

*) Mitä tässä sonotaan Papista ja muista virka-mihehistä, niin se on sanottu heistä leikin-vuoksi, heijän muka juominkissa; — ymmärtänöönhän hyö leikkipuhetta! — *Tolho*, ſtoft.

Ja sinä meijän Tuomari,
Kuin sait mun viinan sakoillen;
Vaik' olet ite juomari,
Ja armas akoillen.
Ja sinä ruma Ruunu-mies,
Sie varkaat kaikki varoitat;
Vaikka sa ite kuka ties
Ruunua varastat.
Jo tuoni sinun tolhois tuo &c.

Ja sinä Soan-sulhainen,
Joka pavossa moata sois:
Kuulespa hyvä kultainen,
Karaise luontohois.
Ja sie kuin Tyttölöitä hait,
Ja juoksit jouten kaiket yöt;
Ja josta naiset nauron sait,
Kuin tunnettiin sun työt.
Jo tuoni sinun tolhois tuo, &c.

Ja sinä kaunis Kauppias,
Jonk' suu on suloinen ja suur;
Ja joka out niin laupias,
Vaik' olet viekas juur.
Sie olet monta pettänyt,
Ja veijanut kuin kelpo-mies;
Ja kunniaisi jättänyt,
Kussa sa voiton ties't.
Jo tuoni sinun tolhois tuo, &c.

Ja sinä jok' ett puolta piek,
Kuin toista pahoin suatetaan;
Ja vaikka ite syypiä liet,
Jos oikeen aatellaan.

Ja sie kuin oot niin kuuluisa,
Ja pität kunniaisi suurr';
Ja kuitenk' kaikkein luulessa,
Oot kelvotoinen juur.

Jo tuoni sinun tolhois tuo, &c.

Ja sinä joka verassa,
Oot ylpiä ja pöyhkiä;
Ja sinä joka velassa,
Oot köyhin köyhiä.

Ja sinä saita, joka ois't
Niin ahnas aina rahan piäll';
Tyhjennäppäs nyt kukkarois,
Jo tarvitaan sa tiäll'.

Jo tuoni sinun tolhois tuo, &c.

Ja sie kuin muita moittelet,
Ja joka panettelet muit';
Kas nyt sun kuolo koittelee,
Ja tukkee kiin sun suit'.

Ja sinä joka luulla voit,
Ja toisell' pahan sanan sait;
Ja sinä joka kontin toit,
Kas nyt sie olet vait.

Jo tuoni sinun tolhois tuo, &c.

Ja kaikki kateet tulkaat tänn',
Ja kastakaatte kulkunne;
Jos teill' on vihat välillänn',
Niin tuohoon) sulkoo ne!*
Vaan kunniata näytäkee,
Nyt tällen talonmiehelle;
Ja teijän velka täytäkee,
Hyvällä mielellä!
Jo tuoni teijän tolhot tuo, &c.

Myö kostelem' ja kiitämme
Isäntee ja Emäntee myös,
Ja vielä kerran siittenkin
Myö ylistäm' sun työs;
Nyt pois myö hiljain hiihtämme,
Niin heitetään näin kelpo kest';
Ja viimen juom' ja kiitämme,
Hyvästi nyt! — suas täst'! . . . . .
Jo tuoni meijän tolhot tuo,
Sill' puistam' pulloimme ja juom'!
Ja juom'! ja juom'! ja juom'! ja juom'!
Niin usein kuin myö suom'!

G—nd.

*) Nimittäin, punsi-maljaiseen.

SANAUKSIA.

*NOSSILTA *)*

I.

RAKKAUS.

Ei makeempoo ouk kuin Rakkaus; se tuottaapi meillen
Taivaan ja moan; ja simo on sappena sill'. —
— *Niin uskoopi* Nossis: *se jok' ei suant* Kyprilta *suuta,*
Häntä ei tunnek: sen kukka on kavonut pois.

II.

THYMARETA.

Voi pahuus, kuin soreeks' oil' tehty Thymaretan *kuva!*
Silmästä paistaapi hyvyys ja hiljaisuus myös;
Piskakin heilutti häntäns, ja katteli kuvaan,
Luullen ett' häänkiin nyt entisen emänteens' näi.

G—nd.

*) Nossis oli yksi kuuluisa Runotar (Sångmö) Greekalaisissa. (Lue: *Otava* II Osaa, p. 162. m.) — *Simo*, t. *mesi*, håning, nektar.

MUUTAMIIN MEIJÄN MOAMIEHIIN.

ELÄMYKSIÄ.

Kuitenk itse kuolemassa,
Säilyyvät siviät miehet
Eläävät erons' perästä.
Paul Remes.

Jokainen kunniallinen mies kunnioittaa rehellisyyttä, kunniallisuutta, urhollisuutta, totuutta, hyvyyttä, viisautta, tahi kaikkia niitä avuja, jotka koroittaa meitä yliten muita luotuja, yliten meijän oman tavattomaks joutuneen suvun; ja jotka kohoittaa meitä likemmäksi sitä taivaallista ymmärrystä, sitä Jumalista viisautta ja hyvyyttä, joihen osallisiksi myö olemme luovut.

Mutta koska näitä tapoja ei löyvyk itekseen, vaan ikään kuin henkemme suljettunna luonnollisissa piiroksissa, niin täytyy meijän kunnioittoo niitä miehiä, kussa tällaiset hyvät tavat osoittaiksen; ja jotka harjoittaavat heitä ei omaksi voitoksensa, vaan yhteiseksi hyvyyveksi. Sillä kuin kunnioitamme

*) *Elämys*, Biografi, lefwernesbeskrifning.

näitä ihmisiä, niin osotamme myö kunniamme niillen hyvillen tavoillen kuin ilmoittaiksen heissä, ja julistamme sillä, että myö heitä arvossa pitämme, ja itekkin tahtoisimme heitä nouattoo.

Samalla tavalla kokee joka kunniallinen kansa, että tarinamuksessansa tarkoittoo niitä miehiä jotka ovat rajuuttanneet ihtiänsä muista, hyvillä tavoilla ja käytöiksillä, ja jotka usein ilmauntuuvat ikään kuin valaistut henket sen roakan kansan seassa. Heijän elämäkerta osotetaan sen eistä muillen esimerkiksi, että sillä vaikuttaa kansan sivistymistä ja hyvistymistä. *)

Myö olemme jo lapsuuesta alkaan, tullut tuntemaan jaloja miehiä muissa maissa, myö olemme kuulleet mainittavan mainioista ja kuuluisista Greekkalaisista ja Ruomalaisista uroista, jotka heijän ruummillisessa luonnossa piirittivät yhtä taivallista henkee; ja jotka ehkä ihmisinnä, olivat henkensä puolesta, aivan Jumalantapaisia. Myö olemme siitten vähittään tavanut semmoisia muissakin kansoissa, joihen tarinamus on tehty meillen tietyksi, mutta ei ykskään ole vielä puhunut mitään meijän omistamme; niin kuin muka ei meissä löytyisi semmoisia miehiä, joita saatettaisiin osottoo muillen esimerkiksi *hyvyytessä*, *rehellisyytessä*, *hurskautessa*, *urhollisuutessa*, ja muissa hyvissä tavoissa. Tästä tuloopi että myö

---

*) *Hyvistyminen*, förädling, moralisk förbättring.

rakastamme näitä vieraita kansoja, kussa sellaisia miehiä on löytynyt; mutta ouvoistamme ja halvenamme *) meitä ihtiämme, koska ei semmoisia tavatak meissä. Yksi kansa joka pitää ihtensä halpana, se alentaa ihtensä päivä-päivältä vielä halvemmaksi, ja vajuu viimeisellä muihenkin pilkan ala. Että kehua ihtiänsä, on kyllä yksi kunnoton tapa; mutta että pilkata tahi polkea ihtiänsä, on vielä ouvompi. Myö tahomme seneistä nouvattaa kohtullisuutta; ja kiittää mitä meissä on kiitettävätä, ja moittia mikä on moitittava. Meijän tarkoittamus oisi, että puhuttaissa hyvistä tahi urhollisista miehistä, ottoa esimerkkimme omistamme, eikä aina turvaita muihiin vierahihin.

Paitti sitä, niin se ompi meijän suurin velvollisuus, että kiitoksella mainita ja muistossamme johtata niitä miehiä, jotka ovat vaikuttanneet hyvyyttä ja kärsinneet meijän etessämme. Se on se ainua ja vähin palkinto, jota taijamme heillen antoa; se on se ainoa kostaminen, jota hyö meiltä voativat. Sillä mitenkä myö taitaisimme ies toivoa, että meijän omat työt ja vaivat pitäis muilta tulla luetuiksi meillen ansioksemme, ellei myö ite kunnioitak ja arvele niitä miehiä, jotka ennenkin ovat hyvyyttä meillen toimittaneet. Ja koska iankaikkinen kokemus toistaa, että ne jotka ovat olleet

*) *Halventaa*. förringa, förakta.

avulliset ja auttaneet toisia, ovat harvoin tulleet toisilta autetuiksi*); niin myös, että ne jotka juuri

---

*) Tämä kuuluu kyllä ouvollen; vaan niin se kuitenkin tapahtuu. Seneistä, työ jotka tietten hyvyyttä ihmisillen, elkeeten ajatella jotta hyö (aina) kostaavat teitä! Jos työ sitä luuletten, tahi, jos toimitatten hyvyyttänne (ainoastaan) että tulla jollakulla paremmalla palkatuiksi; niin työ, jotka tahoitten muita sillä hyvä-syvämmellänne pettää, tuletten ite petetyiksi. Sillä hyvyyven palkinto on *omassa tunnossamme*, vaan ei toisten puheissa eikä muihen arvoksissa. Sen eistä ei sanotak ilman syytä, meijän *uhravan ihtiämme* ihmisillen; sillä kuin haemme heijän parasta, niin kavotamme usein omaamme. Tästä tuloo, että ne parraammat, kunnollisemmat ja kunniallisimmat miehet usein ovat vähässä varassa, sillä hyö kahtoovat sitä ouvoksi ettei käyttää rahansa hyviin harjoittamuksiin, tahi ettei auta lähimmäistänsä, hänen hätässänsä. Hyö pitäävät tavaransa ainoastaan yhtenä velikappaleena (såsom ett medel) että sillä vaikuttaa moailmassa hyvyyttä, eivätkä seneistä heitä pitele eikä kiinitä, vaan mänettäävät, koska hyö taitaavat heillä muita hyötyttää. Sitävastoin ne toas, jotka kaikissa ensin kahtoovat omaan kukkaroon, hyö eivät suinkaan toimitak hyvyyttä muillen, ja jos jolloinkullon jotakin toimittaisivat, niin hyö sillä kuitenkin tarkoittaavat *omoo voittoansa*, tahi tekööväť sitä ainoastaan *ulkokullaisuuteksensa* Hyö pitäävät rahansa isoinna peä-tarkoittamuksena, johon hyö pyrkiivät ajatuksillansa, ja jonka käsittämisessä hyö ovat hyvät kaikkia muuta altiiksi antamaan (uppoffra). Tästä myöskin tuloo, että ne saijimmat ja saastaisimmat ihmiset, aina usein ovat varakkaammat ja rikkahimmat; tahi toisinpäin sanottu, että ne rikkaat ja varakkaat aina useemmittain ovat ahnaat ja itarat. Kuin kuulet seneistä ketään mainittavaksi mainion rikkaaksi, niin elä aina ajattele hänen rahojaan, vaan muistappas myös niitä monta, jotka ehkä hänen rikkautensa tautta ovat tulleet köyhytetyiksi ja vaivatetuiksi, ja kiitä ihtiäis ettet sinä ole näitä niänyttänyt; ja kuin toas kuulet ketään köyhtyneeksi, niin elä häntä alena: kuulustappas perään, jos ei hään sinun tahi sinun veljeisi tähen ou joutunut köyhyyteen, ja ole nöyrä häntä auttamaan, jos taijat! Myö tavamme sentähen köyhäin ja alhaisten joukossa (usseen) usseempiä

enin ovat rakastaneet omiansa ja isämoatansa, ovat tulleet vähin omiltansa rakaistetuiksi, niin tahomme eroittoo meitä heijän joukosta, jotka kosk' eivät taija itek vaikuttoo jotaik hyvyyttä, niin katehtiivat ja paheksiivat muihen ansioita, ja viskoavat vettä heijän korvilleen, jotka ovat auttaneet heitä avannoista, ja nostaneet heitä kuin konnia mättähälle.

Eikös kaiken moailman tarinamus opeta meitä, että ne viisahimmat, parraaimmat ja jaloimmat miehet ovat usein tulleet eleäissänsä vihoitetuiksi, vainotetuiksi ja vahinkoitetuiksi; usein myöskin surmatuiksi. Eikös ihmiset jo niinnä vanhempinä aikoina kivittäneet ennustajoitansa, *) ristin-naulittivat Vapahtajansa, ja murhaisivat opettajoitansa, ja — eikös vielä meijänkin ajoilla ou nähty heijän paikka paikoin ahistelevan ja hätyyttelevän oppineita ja kansan-valaistajoita?? Vasta myöhempänä, kuin ovat löytäneet näijen viattomuutta ja omoo tyhmyyttä,

---

hyviä ja hyvä-tahtoisia ihmisiä, kuin rikkain, pajaristen ja äväriäisten parvessa. (Lazaruksen ja sen rikkaan tarina opettaa meitä, että ennenkin moalimassa on ollut niin). Kaikki *älyrit* (ſnillen, genier) *tietyrit* ja *taiturit* ovat niin ikkään usein köyhät ja varattomat, joka on luonollinen; sillä hyö arvoavat tietoansa ja taitoansa enemmin kuin rahaansa, ja mänettäävät tätä heihin. Tästä seuraa, että niillä joll ois varoo, ei ouk ymmärrystä sitä käyttää; ja ne taas jotka ymmärtäisivät sitä käyttää, niillä taas ei ouk varoa. Kuin kuulet seneistä autuan ja rikkaan myöskin olevan muillenkin avullisen, niin osota hänellen kahesti kunniataisi, sillä hään on voittanut luontoansakin.

*) *Ennustaja*, Prophet.

silloin vasta katuuvat käytöiksensä, ja seisoovat itkusilmin heijän hauvalla, joita ennen olivat pilkanneet ja irvistelleet. Sellainen on ihmisten luonto, ja sellainen meijän tapamme! Myö emmö tunnek hyväntekiäitämmö ennen kuin myö heitä kaipoamme, ja vasta heijän kuoltua kunnioittamme myö heijän nimensä, ja pystyyttelemme muka muisto-pylväitä heillen kunniaksi, että sillä ikään kuin lepyyttäisimme ja suostuttelisimme heijän varjoa. *) Senpä tautta on moni uljas mies tullut kotonansa pilkatuksi ja isämoaltansa pois-kajotetuksi, kosk' eivät hyö siinä ymmärtänneet häntä arvossansa pitää; ja tultua muihen maihin, tavanut siinä sitä hyvyyttä ja suosiota, kuin olisivat kotona ansaineet. Mutta viisaus, hyvyys ja siveys eivät ehikkään palkoa ja palkintoa, (sen eistäpä heitä myöskin harvoin palkitaan; **) hyö

---

*) Tämä meijän katumus, on meissä yksi hyvä merkki, ja osottaa että se kansa, joka näin kunnioittaa heijän muinoisia hyväntekiöitä, on jo vaeltanut yhtä askeletta etemmäksi valaistuksen tiellä, kuin olivatten koska nämät heijän uro-vainaat heissä löytyivät. Tästä seuraa että tällaiset miehet, missä hyö voan ilmistyyvät, niin *elläävät ennen aikasek*, tahi ne käyvät heijän aikuisiansa eitten. Senpä tautta heijän iälliset eivätkään heitä tunnek, vaan nauraavat heillen ja pitäävät pilkka-puheita heijän käytöksistään.

**) Se on tosi kyllä, että se t o t i n e n h y v y y s ja a n s i o harvoin palkitaan, tuskin tunnetaan. Sillä se vaikuttaa usein salassa muihen tietämätäk. Vasta kuin varsin voaitaan, silloin se uskalluksella astuu eteen, ja viattomuuen suojelemisella, tahi pahuuen paljastamisella ottaapi totuuen turvataksensa; josta hään ussein tuloo pahoilta vihoitetuksi, ja viimäinkin ehkä vikun-

ehtiivät ainoastaan siaa, moailmassa, kussa saisivat hiljaisuuessansa ja rauhassa harjoittoo ihtiänsä, omaksi suosioksi ja ihmiskunnan hyvyyveksi.

Myö tahomme seneistä tapaella niitä miehiä, jotka ovat ennen vaikuttaneet hyvyyttä meijän moas-

---

tetuksi. Sillä tavalla *uhraa* h y v y s *ihtensä hyväksi muillen*, ja niin se on tehnyt iankaiken. Kutka siitten palkitaan ellei hyvät? Heitä (usseemmittain) jotka kaikkiin näkyvillä luetteloovat töitänsä, ja lukoovat vielä muihenkin omiksi; heitä, jotka ulko-kullaisuutella kaunistaavat ihtiänsä heijän silmissä joilta palkka on muka tuleva; eli jotka teköövät hyvyyttä ei *hyvyyven tautta* (rakkautesta hyvyyteen) vaan *palkinnon tautta;* tahi niitä, joita luullaan puolestamme taipuviksi, ja kelpooviksi joksi kuksi omaksi voitoksemme. Sillä harvoin kyllä hyvyyttä palkitaan hyvyyven tähen, ellei siinä sivussa ouk joku *toinenkin tarkoittamus*, joka huvittaa meijän joutavaisuuttamme eli omaa hyötytystämme (som tillfridsställer wår fåfånga eller egennytta). Millä heitä siitten palkitaan? Ulko-kunniallisuuella, tahi semmoisilla aineilla, jotka muihen moallisten silmissä antaavat heillen arvoa, vaan jotka eivät kuitenkaan heijän omissa, tahi muihen ymmärtäväisten, (yksin) ouk hyvät tuottamaan heillen mitään ansiota. Sen eistä jos nämät ulkonaiset kunnia-merkit eivät katoa jo ennen heijän kuoltua, niin häviävät silloin, ja poisriisutaan ikään kuin ne voatteet, joissa hyö ovat koreillunnaan. Sitä vastoin, niin *totinen* a n s i o ja k u n n i a vasta silloin ilmistyy, kuin ne ulkonaiset piirokset katoovat. Tätä *sisimmäistä kunniata* ei annetak meillen (muilta) ellei me (ite) ouk sitä ansainneet; ja jos ei sitä annetak e n n e n kuolematamme, niin annetahan j ä l k e e n; ja ellei sitä annettaiskaan, niin se on kuitenkin meihin tuleva; sillä totuus aina omaansa perii. Minkä tautta heitä vasta kuoltuansa näin kunnioitetaan? mahtaa ehkä jokuu aatella. Sen tautta etteivät ihmiset arvoo ansiota, ellei se ouk kullassa kuvattu, eivätkään tahok tuntea sitä toisessa, koska se heissä muka puuttuu; sen eistä, että silloin jo rikkainkin livistäjät (smickrare) ja köyhäin kielen-lakkarit (bak=dantare) homehtuuvat kukiin hauvassansa. Silloinpa vasta totuus aukaisoo suutansa, ja silloin vasta kansankin mielet ja silmät avauntuuvat.

samme, tahi jotka ovat eläissänsä muita onnistanneet ja hyvyyvellänsä tarkoittaneet hyötyttä sitä yhteistä kokonaista kansoo. Jos eivät aina ouk voittaneet tätä heijän aivotusta, vaan usseen ehkä tyhjään yrittäneet; niin elkäämme syytäkä heitä tästä heijän tarkoittamuksen nouvattamattomuutesta, sillä heijän aivotukset ovat ainian meijän silmissämme yhtä ylistettäväiset ja kiitettäväiset; mutta suruilkamme ainoastaan, että heissä ou puuttuna sitä jaloutta ja voimallisuutta, kuin oisi tähän ehkä vaaittu, ja jota ei löyvyk meissä luonnottomasti (ylin-luonnollista), ja päivittäkämme ainoastaan niitä ulkonaisia tapauksia, jotka ovat näitä heijän hyviä aivotuksia kumottaneet, ja joihen välttäminen ei käy ihmisten käsiin. *)

Mutta ne ovat ehkä varsin harvat, jotka ovat tulleet siihen tilaisuuteen, että ovat tainneet vaikuttoo jotaik varsinaista koko kansakunnan hyväksi; meijän täytyy myös seneistä kunnioittoo heitä, jotka hiljaisuutessa ja yksinäisyytessänsä harjoittaavat näitä avuja, ja ainoastaan paheksia etteivät hyö ouk tulleet pantuiksi semmoisihin paikoin kansakunnassamme, kussa heillen oisi käynyt enemmin aikoin soaha, tällä heijän hyvällä hartauvellansa. **)

---

*) Se on näissä heijän voaroissa ja vastuksissa, kuin jaloja miehiä vasta koitellaan ja tunnetaan; sillä myötäisissä taitaa ehkä jokainen olla mies puolestansa.

**) Ilman näitä varsin hyviä ja ylistettäviä ihmisiä, niin tahomme myöskin puhua muista, jotka jonkun

Tästä myös tuloopi, että voaitaan enemmin niiltä, jotka istuissaan ylhäisillä palkoillansa, käyttäävät koko kansan onnea käsihinsä; ja jotka ussein taitaavat *hyvällä sanallansa* vaikuttoo enemmin hyvyyttä, kuin kaikki muut, mahtinensa;*) ja sitä vastoin heiltä toas vähemmin, jotka ovat alhaisimpana, ja josta suurin osa mateloo niin kuin maot mullassa, huoleissansa mitä hyö huomena suuhunsa pistäisivät.

Mutta niin kuin moni saattaa löytyä, joka ylhämmäisellä paikalla ei ouk vaikuttana mitään hyväksemme, niin saattaa myöskin löytyä moni, joka alaisemmalla paikalla on vaikuttanut varsin paljon kansakunnan hyväksi,**) ja heistä luemme erinomattain Paltamon muinoista Rovastia *Joh. Cajanusta.*

---

muun syyn tähen ovat olleet muita merkillisempiä; tahi joihen ruummiillisessa eli henkellisessä luonnossa tavataan jotakuta erinäistä ja äkkinäistä, eli joihen elämä jostakusta tapauksesta tuottaa valaistusta meijän tarinamukseen.

*) Se ei ouk ainoastaan näistä meijän ylhäisimmistä virkamiehistämme joista meijän tuloo puhumaan, sillä heillä löytyy kyllä ylistäjöitä muutenkin; myö tahomme nopeemmin hoastoo niistä alhaisemmista ja yksinäisistä moa-miehistämme, jotka ovat ansainneet tulla meiltä ylistetyiksi; ja meijän täytyy ainoastaan valittaa, että moni mies joka oisi ehkä ensin arvon ansaihteva, tuloo muita myöhämmäksi, koska meillä tässä puuttuu ne tarkemmat tievot heijän elämäkerrastansa, joita tarvittaisimme.

**) Sillä missä vaan *into* ja *voima* löytyy, siinä hyö ovat myöskin vaikuttavaiset; ja missä näitä ei tavatak, siinä heitä tyhjään haetaan.

JOHANNES ANDREAE CAJANUS.

PALTAMON muinonen Rovasti
Syntynyt v. 1626; kuollut v. 1703.

Pohjanmaa on aina ollut kuuluisa muista Suomen maista hänen oppineista ja ankareista Pappeista, jotka ovat siitäkin mainittavat että hyö ovat harjoittaneet omoo kieltänsä, ja tarkoittanneet tietoa omaan tarimamukseen. *) Hyö ovat etesmänneennä aikoinna olleet ehkä ne ainuat koko Suomessa, jotka eivät ouk istuineet varsin tuppi-suunna kahellen mitenkä ajat ja ihmiset toinen toisesek perästä poisvaipuuvat. Kuin toiset torkkumalla viettel' pois päivänsä, tahi hukut-

*) Näistä ovat erinomattain, Vhaelin, Gananderin, Porthanin, Messeniuksen, Juustenin, Calamniuksen, Salamniuksen, ja monen muihen nimet, mainittavat. Ylikynteen sanottu, niin Pohjalaiset ovat olleet parraat Suomalaiset, hyö ovat tähän astikka enin rakastanneet Isämmoatansa, ja omoo puhettansa. Kuin vallasväki muualla Suomessa eivät milloinkaan puhuk Suomea keskenänsä, vaan Ruotia, niin Pohjolaiset nouattaavat Suomea heijän joka päiväisessäkin puheessaan, sekä kaupunkiloissa (erinomattain Oulussa, Kokkolassa, Salossa ja Kajanassa) että muualla. Tästä ehkä tulee, että hyö pitäävät muita Suomalaisia ikään kuin halvempana ja ansionsa alla; tästä tuloo, että hyö vanhoinna sota-aikoinna olivat kaikista enin urholliset ja vihollisiansa vastaan vasta-sotivaiset, ja hallitukseensa uskolliset.

hukuttivat ikeänsä yhtätyytyväisyytessä muusta kuin omasta elämästänsä, niin hyö ottivat ajastaan tarkan vaarin ja kirjuttivat muillen muistiksi niitä merkillisempiä tapauksia niinnä päivinnä *). Se on heitä kuin meijän vielä nytkin tuloo kiittää, siitä vähästä tiiosta, joka on meillä meijän tarinamuksestamme, ja meijän täytyy ainoastaan surkutella, että suurin osa heijän kirjutoksista ovat

---

*) Tästä tuloo että meillä on parempaa teitoa Pohjanmaasta, kuin muista Suomalaisista maista, erinomattain sota-ajoilla. Savossa ja Karjalassa minä en tunnek yhtään, joka näinnä aikoinna oisi jolla kulla tavalla harjoittanut hakeaksensa tietoa meijän tarinamuksesta eli kielestämme. Se oisi toivottava, että meijän toimellisemmat miehet, tästäpuolin enemmin tarkoittaisi näitä asioita, ja pistäisivät kirjaan kaikkia mikä on valaistusta meillen tuottava, niin yhessä kuin toisessakin; jott' ei eneä saatettaisi meitä syyttää kehtamattomiksi laiskuriloiksi ja huolimattomiksi kapeiksi, niin kuin on moni meistä ehkä ollut. Se on surkuteltava kyllä kahtoa, miten kelvottomasti myö monestin käytämme näitä meijän vanhoja kirjojamme, joissa löytyisi moni tarpeellinen tieto ja selitys vanhoista ajoistamme. Ei siinä kyllä, että viholliset ovat heitä hävittäneet ja polttaneet, mutta myö turmelemme heitä vielä itekkin. Minä tiijän e. m. että Laintutkian *Malénin* kuoltua Savossa, niin kaikki kihlakunnan vanhat peätökset ja lain-toimeukset (rätte-gångs-handlingar) (kussa löytyyvät kaikki Savon vanhat lain-asiat) jätettiin hujan-hajan hänen perällisten korjuun, varsin tuulen nojalle. Ne jotka hänen perästä tulivat siihen virkaan, eivät ouk vielä sieltä hakenneet näitä vanhoja tois-sata vuotisia paperia, jotka jo lähes 30 vuotta ovat olleet näin heittiollen heitettynnä. Niitä makuutetaan vielä nytkin yhessä vanhassa pahapäiväisessä lukottomassa vaunu-majassa (wagnslider) Sairilan hovissa, Mikkelin pitäjässä, kussa heitä linnut ja muut sonnittaa ja panoo tärviöllen. Eiköhään joku sielä oisi niin armahtavainen

jo kavonneet ja joutuneet hukkaan, tahi salataan vielä painamatak vanhoin paperien pankoissa.

Niistä jotka enin ovat näin ikuistanneet ihtiänsä, ja ansaineet että tulla meiltä kunnioitettavaksi, on epäilemätäk Paltamon muinonen Rovasti Juho Antinpoika *Cajanus* *).

Tämä merkillinen mies, joka oli 9:sääs Rovasti tässä pitäjässä, oli Greve Brähin muinoisen Vouin Antti Cajanuksen poika, joka oli vapaallisesta sukuperästä, koska häntä ennen kuhuttiin Gyllenhjerta **), ja sanottiin olleen syntynyt Uuella-maalla Kyrkslön pitäjässä. Tämä hänen Juho niminen poikansa oli syntynyt v. 1626.

Hänen yksinäisestä elämästä ei tunnetak muuta, kuin että hän v. 1642, eli 16 v. vanhana, erkani Oulun koulusta ja läksi Upsalan Opistoon, kussa hään oli 6 aastaikoa. Vuonna 1648 tehtiin häntä Turussa papiksi, ja pantiin kappalaiseksi Paltamohon. V. 1659 tehtiin häntä Kirkkoherraksi ja Rovastiksi Kajanan läänissä, Salossa, Siikajoilla, Pielik-

---

ja hankkisi heillen parempata korju-paikkoa, kosk' eivät hyö sitä tie joihen pitäis.

*) Näistä hänen kirjutoksista on erinomattain mainittava hänen visitions-akt af år 1701, (*festo Mariae annunciationis*), joka löytyy Turun Papin-neuoittelemuksen kirjan-säilyksessä (arkif); ja jossa hään antaapi monet tarkat tievot Pohjanmaasta. Se oisi toivottava, että kaikki sellaiset vanhat selistykset (beskrifningar) tulisi painetuksi.

**) *Er Castrénin* beskrifning om Cajaneborgs Län, p. 43.

sessä, Kuopiossa ja Iisalmessa. V. 1672 istui hään Herroinpäivillä *Tukhulmissa*, ja v. 1702 oli hään papin-kokouksessa, Oulussa. V. 1703 kuoli hään, 76 aastaikoa ja 4 kuuta vanhana *), Nuoruuessansa oli hään paljon matkustannut vieraita maita. Vaimoksensa oli hään ottanut Kirkoherran tyttären Pyhäjoelta *Anna Juhon-tyttären Mathesiuksen*, joka synnytti hänellen kaks poikoa, *Eerikki* ja *Juho*. Hään käytti heitä kumpaisiakiin Upsalan Opistossa. Juhoi tehtiin 21 v. vanhana Opettajaksi (till Professor) Turun Opistossa, ja kuoli aivan nuorra. Hänen sanotaan tehneen meijän virsi-kirjassa virren, joka alkaa: *Etkös ole ihmis parka.* Eerikki tehtiin papiksi Paltamoon. Ja hään sai kokeaksensa sitä kovaa onnea, joka ei vielä ennättänyt periä isän hyvyyttä. "Hyvyys tekiin ihmisillen uhriksi", isä pelaistiin, vaan poika tavattiin. Häntä raateltiin aivan pahasti vihollisilta sota-aikoina v. 1716—20. (lue Mnemosyne, v. 1821, Januarii månad).

Olkoon tämä sanottu *Cajanuksen* yksinäisestä elämästä, hänen kansallisesta on enemmin puhumista.

---

*) Yksi nimeltä *Ericus Wallenius* sanotaan pitänneen ruummis-saarnan hänen yliten, jota painettiin v. 1706 Turussa tällä nimitöksellä (under denna titel, benämning): "Christillinen Ruumis Saarna, cosca — Herr Joh. Cajanuksen.... ruumis lepocammioons, ja hautaan johdatetuxi ja lasketuxi tuli, 1703. (*lue Keckmans* förteckning å Finska skrifter p. 18); mutta kovaksi onneksemme, niin ei sitä ouk soatu kesihimme. Siinä ehkä löytyisi selvämpee tietoa hänen elämästä.

Myö taijamme kittää häntä ei ainoastaan mainioksi papiksi, mutta myöskin verrattomaksi kansallaiseksi. Myö neämme hänestä esimerkin, että se joka on virassansa nöyrä, se on myöskin muussa työssä tarkka ja toimellinen. Hään osottaa meillen, että se joka tahtoo vaikuuttaa hyvyyttä maailmassa, hään on mies soamaan sitä aikaan, ilman toisetakkin; tahi hään totistaa, että yksi yksinäinenkin kunnollinen mies kansakunnassamme, teööpi toisinaan paljoa enemmin hyvyyttä ihmisissä, kuin monet autuammat ja ylhäisemmät. Sillä hään teköö ei ainoastaan mitä häneltä voaitaan (mitä hänen virkansa voatii), mutta hään teköö vielä paljon voatimatakkin, (semmoista kuin ei tule hänen virkase tehä).

Meijän täytyy seneistä ensin puhua hänen papillisista töistä, ja siitten toimittoo hänen kansallista ansiota, tahi mitä hään teki paihti viransa.

Hänen virantöistänsä emmö tunnek muuta, kuin mitä hään ite mainihtee yhessä kirjassansa annettu Turun Papin-neuoittelemuksellen siitä 9:stä päivästä Huhtikuussa v. 1698. Josta nähään että hään mainittuna vuonna oli jo 50 vuotta ollut tässä pitäjässä pappina, ja kärsinyt monta vaivoo ja vastusta, sekä vihollisilta, suurinna sota-aikoinna; kuin rauhavuosinna, omilta jumalattomilta sanan-kuulioilta. Ilman tätä oli hään 33 vuotta toimittanut Rovastin ammattia Kajanassa, Salossa, Siikajoella ja Saloisten

kaupunnissa; että myös Kuopiossa ja Iisalmessa (joita silloin luettiin Viipuriin hippakuntaan). Hänen kuuluistamus-toimeuksista *) vuonna 1696, selitämme hänen erinomattain harjoittaneen näistä paikoista pois-hävittääksensä sitä vanhoo taikausta, ja muuta turhuutta, joka vielä löytyi pakanallisuuesta. Muuta ei myö tunnetak hänen virkansa puolesta. Mutta hänen toiset kansalliset ansiot ovat monta isommat, ja ne on ne jotka ovat erinomattain ikuistaneet hänen nimensä, ja tehnyt häntä ylistetteväksi vielä tulevinnakin aikoina.

Niinnä päivinnä pois-kirjutettiin **) sotamiehiä Kajanasta, niin kuin muistakin Suomen moakunnista; ei ainoastaan sota-aikoina, mutta myöskin rauhavuosinna, joita kuletettiin kauvaks pois vieraisiin maihin, suureksi vahinkoksi ja rasitukseksi tällen laveallen, synkälle, ja vähä-kansattullen moallen. Sillä kuin ainuat ja parahat kyntö-miehet näin vietiin muuvannek, niin heijän talot ja tilat köyhtyivät, ja joutuivat autioiksi. Esteäksensä tätä, ja autoaksensa moa-viljelemusta ***) parempaan toimeen, puhutteli hään moa-miehiänsä, että mänivät siihen kauppaan, jotta tarjoivat ruunullen vissiä erinnäistä maksua, peästäksensä siitä pakosta, miehiänsä muka

---

*) *Kuuluistamus-toimeus*, visitations=akt.

**) *Poiskirjuttaa*, utskrifwa, proskribera.

***) *Moa-viljelemus*, Åkerbruk.

poislaittamasta; sillä muka eholla, että lupaisivat ite pitää huolta, heijän moan suojeloksesta. Sillä — sekä se oli Ruunullen voitoksi, että peästä matkan takoo kulettamasta vierasta väkee tähän äkkinäiseen ja synkiäiseen moahaan, kussa heijän kostaminen oisi tullut sekä vaikeeksi että kalliiksi muonan puutoksesta, että myös varsin ilman mitään toimetak, tämen lumen ja pakkaisen vallassa, — sekä se oli asujamillenkin evuksi, että varjelessa omia tiettyjä maita, soaha pysyä kotonansa, ja aina sillä välillä taloansa kahtoa.

Tähän lupaukseen antoitivat hyö v. 1681, ja tekivät yhen kirjallisen liitoksen, joka v. 1683 ja 1686 tuli Kuninkaalta vahvistetuksi ja peätetyksi. Tämän sisällä-pito oli, että Kainunmoa tästäpäin peästättiin miehiä sotaan laittamisesta, sillä eholla, että hyö täytivät näitä 8 paikkoo *); nimittäin:

1:ksi, Että joka talosta tahi sauvusta ilman laillisia ja vara-laillisia **) veroja, maksoa vuosittain ruunullen 2 talaria hopeassa, ja puoli leiviskää kapa-haukia.

2:ksi, Että aina voimassaan pitää Kajanan linnoo, ja rakentaa mitä hänen varustamiseksi tarvitiin.

---

*) *Paikka*, punkt.

**) *Vara-laillinen*, extra-ordinär.

3:ksi, Että sota-aikoina pitää 150 miestä linnan varaksi, ja että yhteisesti urhollisesti varjella rajansa. *)

4:ksi, Jos löytyisi kussa talossa enemmin kuin 3 miestä, niin piti yks heistä uuestaan ottaman autioiksi jäänneitä taloja, tässä moassa, tahi likempi meren rantoo.

5:ksi, Ettei muista maista ottoo mitään karkulaisia moahansa, eikä heitä suojella ja salata.

6:ksi, Että laittoo ja voimassaan pitää valta moantietä Säresniemen ja Oulun välillä.

7:ksi, Että tehä, ja aina voimassaan pitää, kahta hoahta (lodjor), yhen 100 Tynnörin vetävän, toisen vähä pienemmän; että niillä kulettaa tykkiä ja muonoa Säresniemeltä Kajanaan.

---

*) Näitä 150 miestä, joita pitivät sota-aikoina kostentaman, niitä kustentivat ja palkihtivat hyö rauhallisinna aikoinakin, ynnä heijän upserinsa; sillä tavalla, että talonpojat talonsa ja varansa myöten meärätteleiksen heijän kustentamiseksi. Tämä meärättteleminen (rotering) tehään aina uuvestaan 10:nen vuuen peästä, sitä myöten miten talot ovat varakkaat. Heijän upserin palkamiseksi, maksetaan joka tilasta $\frac{1}{12}$ tynnäriä riistoa. Eikä sen isompata väkee tässä millonkaan ouk ollut. Ilman tätä, niin maakunta äksierattiin kahestin vuuessa, niin ikään omalta Katteiniltansa, jota tehtiin aina vuoteen 1733. Silloin moaherra Rålamb epusti tätä, ehkä maakunta aina oli sitä halainut. Henki-pano kirjoista nähtiin, että ilman talon-isäntiä löytyi 800 nuoria miehiä, jotka heijän hihtemisensä ja tarkka-ampumisensa suhteen, oisi ollut kyllä, näitä ahtaita mehtä-rotkoja varuistelemaan ja salpamaan. Vuona 1790 oli tämä nosto-rahvas (bewäring) jo kohonna 1500 mieheksi.

8:ksi, Että vanhan tavan jälkeen, kustaik talosta tuua puolen sylen kuivia puita, linnan tarpeeksi, eli maksoa 16 hopiäyriä kuparissa.

Kuin *Cajanus* oli soanut tämän asian toimeen, niin hään toimitti toisen vielä kauniimman. Hään ei tyytynyt siihen, että hään sai pitää miehet kotona, hään tahtoi myös että hyö rauhassa piti soaha moatansa viljella, ja tehä töitänsä rasittamatak.

Koska Kainumoa oli niistä moakunnista Suomessa, kussa ei löytynyt teitä eikä paljon kyliä, sillä talot oli harvaan toisistaan, tehtyt mehän korpeen, mihin peättyi, niin sinnek ei sota-aikoinakaan laitettu kunnolista väkee, kosk' eivät vihollisetkään tainneet isolla sota-rahvalla tässä liikua. Tämä moa heitettiin sen eistä aina itekseen, ilman turvammatak, omin neuvosiek. Tästäpä tapahtui että yksinäisiä vallattomia kokoon-liitettyitä voroja tuli joukottain Venäjän puolelta, murtaisiivat yli rajan, ja murhaisivat, polttivat ja ryöstivät kaikki mitä vaan taisivat, jolla kiiruhtivat pois omaan moahaan ennen kuin toiset ennättivät heitä vastuttoo. Vainoataksensa tätä, Kainulaisetkin liittiivät yhteen, ja palaisivat Venäjän puolelle, kussa hyö toas vuorostansa tekivät tulella ja raualla kaikki puhtaaksi. Nämät murhamiset ja ryöstämiset olivat useen julmemmat kuin oikeet tappelukset, sillä tässä ei ainoastaan tavoitettu miehiä ja miekkoja, vaan vuo-

tatet-

tatettiin viatointa verta, koska eivät seälineet vaimoja eikä lapsia; sillä joita heistä eivät tappaneet tahi alentaneet, niin veivät myötensä vieraisiin maihin. Tällä tavalla oli Kajanin maa, se jossa tehtiin kauhiimmat julmuuet sota-aikoina. *Cajanus* piti mielessänsä estääksensä tätä, ja hään oli mies sitäkin tekemään. Hänen ansiolla Kainulaiset näyttäävät yhtä esimerkkiä, joka on Tarinamuksessamme varsin merkillinen.

Tätä käytti hään sillä tavalla, että hään hyvällä puheellansa sai sekä täänpuolimmaiset että tuonpuolimmaiset papit että talonpojat, niin Suomalaisiin kuin Venäläisiin molemmin puolin rajoa, tekemään keskenänsä yhen liitoksen, jossa kumpaisetkin lupaisivat, että aina elee rauhassa ja ystävyyessä välillänsä, eikä sota-aikoinakaan rasittaa ja hävittää toisiaan, vaan elää suosiolla ja sovinolla. "Tapelkoon "Kuninkaat jos tahtoovat, ja riitelköön hyö muka "jotka ovat riitauntuneet, mutta mitä myö näissä "kaukaisemmissa rauhallisissa moan-kylissä, ruvemme "heihin asioihin puuttumaan. Kyntäkäämme myö "peltoamme, ja viljelkaamme mehtiämme, ja elköömme surmata toisiamme ilman syytä, ja viatointa verta vuotattaa."

Koska olivat näin välillänsä tehneet tämmoisen raja-rauhan, niin pyysivät molemmin puolin hallituksen-suostumusta. Sekä Zaar Pietari että Koarle

Kuninkas (suuret Sota-sankarit kumpaisetkin) antoi siihen suostumuksensa, ja ilomielellä peättivät yhtä asiata, joka vakuutti heijän alammaisten onnellisuutta, ja oli heillen kumpaisellenkin otollinen. *)

Tästä seuraisi, että kuin soat hävitti ja turmeli muita Suomen maita, niin oltiin tässä rauhassa ja tyyvennössä; kuin muissa moakunnissa tappoivat toisiansa, niin tekivät tässä kauppoa välillänsä, ja elivät ystävyytessä ja suosiolla, niin kuin eivät oisik muka tienneet mitä muualla tapahtui. Cajanukselle oli se suosio tästä hänen hyvästä työstänsä, että hään näki Kainun moan vuosittain tullevan enemmin viljellyksi ja viljakkaaksi, että hänen moa-miehet siunauksillansa muisteliit hänen hyvät-teonsa, ja ettei hänen syntymä-moatansa koko hänen elinaikanansa rasitettu soan julmuuelta, eikä kostutettu veljeisten eikä vihollisten verellä. Vasta 9 vuotta hänen

*) Jos yksi yksinäinen mies jollon kullon toisella ajalla oisi uskaltanut puuttua semmoisiin töihin, niin hään oisi jo kohta yheltä valaisemattomalta hallitukselta tullut nosteliaksi (för en upprorsmakare) luultuksi, ja sala-kurilta käsitetyksi, ja pantuksi ehkä semmoiseen paikkaan, kuhun ei kuu eikä päivä paistaisi hänen peälle. Niin se kävi *Brennerin* kanssa (yksi toinen Suomalainen pappi); kuin hään sai tietäksensä niitä juoneita, jotka salassa viritettiin Koarle XII:nen vastaan, ja joilla hänen ikeensä viimeinkin lyhenettiin, niin hään varoitti Kuninkastansa, ja ilmoitti hänelle koko asian. Mutta Kuninkas ei uskonut häneen. Seneistä kuin se oli tapettu, niin Brenneriäkin tavoitettiin, ja tuomitettiin kuolemaan. Häneltä hakattiin peä poikki Tukhulmissa s. 4. p. Heinäkuussa v. 1720, Sepä oli hänellen palkaksi uskollisuutestansa; *"Onni toisen autuahan, toisen vaivaisen vanhinko."*

kuoltua purettiin Kajanin Tullariloihen kelvottomalla käytöksellä tämä rajan rauha. Sillä koska Venäläiset *) vuonna 1712 (parraana sota-aikana) tulivat vanhan tavan jälkeen Kajanin markkinoillen, pitämään kauppoansa, niin Tullarit ottivat pois heiltä paljon sarkoa ja kankasta, josta ne olivat jo viimeisenä vuonna tulli-rahan maksaneet. Tästä keänsivät hyö takaisin, ja vainoataksensa tätä, tulivat kohta jälleen, suuren joukonsa kanssa, ja ryöstivät ja hävittivät koko kaupunkin, ja ympärin olevaisen moa-kunnan. Jota sotaa seneistä Suomessa kuhuttiin *kankas-sota*. Olkoon tämä sanottu Kajanista ja Cajanuksesta! Muuta ei ouk tullut meillen tietyksi *Cajanuksen* töistä; vaan tämäkin on jo kyllä, että ansioittaa **) hänellen kunnian, tulla luetuksi Suomen parraisten ja kunniallisten kansallaisten joukkoon.

---

*) Tällä sanalla ei ymmärretäk aina ummikko-Venäläisiä, vaan Venäjän puolella asuvia Suomalaisia ja Karjalaisia, jotka ovat Greekan uskoon kuuluvaisia. Moni kuhtuu heitä myös *Ischoriloiksi*, koska suurin osa heistä asuu Ischoran kymin tienoilla. Ne heistä jotka asuuvat Inkerin-moassa, pienissä kansakunnissa muihen Suomalaisten välillä, kuhtuuvat ihtesek *Inkrikoiksi*, ja puhuuvat kaikki varsin selvee Suomea.

**) *Ansioitta*, göra förtjent.

ELIAS BRENNER.

Kuninkaallinen Linnan-Pikkupiiruttaja *) *ja Lain-istuja Kuninkaallisessa Vanhain-Säilyksessä* **)

s. 1647 — *k.* 1717.

Iso-Kyrön pappilassa Pohjan-moalla, syntyi tämä mies s. 18 p. Huhti-kuussa v. 1647, ***) Hänen isä *Isak Heikinpoika Brenner* oli Rovasti tässä Kyrössä, ja naitu *Susanna Werenbergin* kanssa, joka oli tämän *Eliaksen* äiti.

Tätä nuorta *Brenneriä* koulutettiin ensin Joensuun-Kaupunkissa, †) mutta sillä välillä, niin kuin

---

*) *Kuninkaallinen Linnan-Pikku-piiruttaja*, Kongl. Hof-Miniaturmålare.

**) *Lain-istuja Kuninkaallisessa Vanhain-Säilyksessä*, Assessor wid Kongl. Antiqvitets-Arkiwet.

***) Gezelii Biogr. Lexicon, 1 D. s. 131. Mutta *And. Ant. v. Stjernman* nimittää, että se oli syntynyt s. 8. p. Huhti-kuussa. (Matrikel öfwer Sw. Rik. Riddersk. och Adel II D. p. 1083). Yhtäpä tuo meillen liene minä päivänä se oli syntynyt, mutta hakeaksein parempoo perustusta, olen minä Kuninkaallisessa Vallan-Säilyksessä (i Kongl. Riks-Arkiswet) perään-ehtinyt niitä käsikirjoituksia, jotka näistä ajoista löytyy. Vaan siinäkin seisoo yhessä kohassa, että se oli syntynyt s. 8:na päivänä, vaan toisessa toas, että se oli syntynyt s. 18:nä.

†) *Joensuu-kaupunki* t. *Uuven Koarlenkylä*, Ny-Karleby.

R. W. Ekman piirittänyt.

Elias Brenner.

s: 1647. k: 1717.

nuon jouto-aikoina*), niin hänen isä opetteli häntä tuntemaan meijän kansan Vanhuksia, jotka hään ite muka oli kuullut siltä noapurissa vankeuvessa istuineelta *Messeniukselta.***) Kuin poika oli 15 vuotta vanha, laitettiin häntä Upsalan Opistoon tietojansa enentämään.***) Ne kauniit aljet,****) joita hään

---

*) *Jouto-aikoina*, under Fol=ferierna.

**) Mikä *Messenius* tämä mahtoi olla, on tietämätöin, mutta on uskottava, että se oli se nuorempi. Sillä Lain-istuja *Joh. Messenius* viskattiin jo v. 1616 vaimoneen ja Lapsineen ikuiseen vankeuteen Kajanin linnaan, jossa häntä suljettiin 19 aastaikoa. Irtilaskettunna v. 1635, muutti hään Oulun kaupunkiin, jossa hään asui kunnekka hään kuoli v. 1637. Hänen poikansa Vallan-Tarinamus-Kirjuttaja (Riks=Histo=riographen) *Arnold Messenius*, täytyi ynnä isänsä, kauan istua vankeutessa. Peästettiin kyllä vihtoin ulos, vaan pantiin v. 1624 Tukhulmissa toas arastiin. Sieltä laitettiin häntä v. 1626 Kekisalmellen, jossa häntä piettiin 12 vuotta vankeutessa. Laskettiin sieltä v. 1640; koroitettiin isoimmiin virkoin, ja tehtiin jo v. 1648 Vapa-sukulliseksi; mutta tuli kohta sen perästä toas vankeutetuksi, ja v. 1651 Tukhulmissa leikatuksi, ynnä hänen 17 vuotias poikansa, nimeltä *Joh. Messenius*, joka silloin jo oli Kuninkaallinen Kirjuttaja (Kongl. Sekreterare).

***) Matkustaminen muissa maissa, on iankaiken pietty parahainna johtauksenna soahaksensa hyviä ja tarpeellisia tietoja; tahi kunnollisia ja valaistuja kansallaisia. Europan hallitukset ovat seneistä monella tavalla ei ainoastaan kehoittaneet viisauen harjoittamista omassa moassa, vaan rahoilla auttaneet alamaisiansa ehtimään sitä muualtakin. Erinomattain ovatten raha-auttamuksilla kehoittaneet oppiviansa ja nuorempia moamiehiänsä vieraissakin Opistoissa tietoansa lisentemään. Että tällaiset matkustamiset ja tietomuksiin harjoittamiset muissa maissa, jo vanhoinnakin aikoina luettiin tarpeelliseksi, nähään siitä, että ne muinoiset Greckkalaiset käyttivät aina nuorukaisiansa koulussa muissa maissa, kuin olivat kotona ensin lopettaneet opetuksensa; samaten Ruomalaiset, ja muut valaistut kansat.

tässä osotti, sekä kuviin piiruttamisessa (i figur-teckning) että vanhain tiijustelemisessa (i antiqvariska forskningar) yllytti sitä nyt äsköttäin asetettua Vanhain-Kootusta †) että v. 1668 s. 18 p. Kesä-kuussa ottoo *Brenneriä*, joka kuhuttiin *"antiquitatum studiosus"* (Vanhain-oppiva) Piiruttajaksensa ††) *Staphan Bromannin* perästä, joka nyt viskattiin virattomaksi, koska hänen kanssa ei soatu mitään aikaan. Sitä vastoin toas *Brenneriä* kiitettiin mainioksi, "koska kaikki mitä hään teki, teki hään hyvästi". Virkoa hänellen kyllä annettiin, vaan ei palkkoa. †††)

Myö vielä pistämme siihen, ja sanoomme olevan varsin mahottoman, että käymätäk vieraissa maissa, oikeen rakasta isämmoatansa. Sillä silloin vasta sitä tunnetaan ja arvataan, koska sitä muihen maihen kanssa verrataan; ja myö uskaltamme sanoa, että ne miehet, jotka enin ovat harjoittaneet isämmaan parasta ja hyvyyttä, ovat kaikki nuoruuessansa käyneet muissa maissa. Sillä ilman tätä, hyö eivät tuntisikkaan omia puutoksiansa, sen vähemmin osaisi heitä auttoo. Myö otamme ite Zaari *Pietaria* Venäjän vallan perustajaa mainioksi esimerkiksemme.

****) *Aljet*, lärospån.

†) K. *Vanhain-Kootus*, Antiqvitets-Collegium, asetettiin Upsalassa v. 1667, jonka asettamiseksi valitettiin 7 miestä; joihen joukossa Hadorphia tehtiin osalliseksi; nimellä: "Kirjuttaja Kuninkaallisessa Vanhain-Säilyksessä" (Sekreterare i Kongl. Antiq. Arkifwet).

††) *Piiruttaja*, ritare, figurteckuare.

†††) Tämä kaikki sanottiin *Hadorphin* syyksi, joka oli kyllä toimellinen ja kiivas, Vanhoin koottamisessa; mutta muuten juonikas ja yksin-valtias. Hään keänsi kaikki kunniaksensa mitä *Brenneri* teki, (sillä hänen omasta piiruttamisestaan ei ollut mitään) ja piti ite kunnian että palkan. Samaten antoi hään nimessänsä ulos Rim-Krönikorna v. 1674, Olof den Heliges Saga v. 1675, m. m. ehkä jokainen kyllä tietää ettei hään kelvana paino-ojennustakaan (korrekturen) lukemaan.

Hään aloitteli Viran-toimituksensa sillä, että hään vielä samana vuonna piirutteli kaikki Upsalan kaupunnin vanhat jäännökset ja muisto-merkit, johon erinomattain luettiin ne vanhat hauta-kivet Upsalan Tuomio-kirkossa. *) V. 1669. s. 24. p. Huhti-kuussa läksi hään yhessä joukossa *Hadorphin* ja Vallan-Peä-Kirjuttajan (Riks-Kansleren) Gréve *Magn. Gabr. de la Gardien* kanssa Vester-Gylliin, että siinä piiruttelemaan kaikkia vanhan-aikuisia jäännöksiä; Tästä häntä siitten laitettiin yksinään Öster-Gylliin, samalla asialla. Tällä tiellä oli hään piiruttanut kaikki hautakivet Linköpingissä, Vrétassa, *Skéningissä*, Vadstenassa ja Bjelbóssa m. m. samaten myös Skárassa, Gúdhemissa, Várnhemissa ja muissa merkillisemmissä paikoissa; joista *de la Gardie* kuhtui häntä luoksensa Lecköiin Vester-Gyllissä, että siinä muka piiruttamaan kaikki ne Runa-kivet (runstenar) jotka löytyi niillä säytyvillä. Jota kaikki *Brenner* teki hänen mielen-hyväksi; ja josta palkkoa hänelle luattiin, vaan on vielä antamata. Takai-

*) Näistä Brennerin *Monumenta Templi Cathedr. Upsal.* on mainittavat, "Pyhä *Brigittan*, ja *Birge Pedersonin* tahi Brigittan isän hauta-merkki" Upsalan kirkossa, jota hään on siitten piiruttanut kuparissa; ja "Pyhä *Eerikin* taulu," joka oli pantu hänen hauvan yliten Upsalan kirkossa, kuvaellen tämän Kuninkaan isoimmat vehkeet, tehtynnä sekä puol-kuvauksessa (i basrelief) että maalauksissa, monessa osa-kunnassa (i många förbelningar). Jota kaikki *Brenneri* aivan kauniisti paineihinsa kanssa kuvaili. Alku-perä (originalet) on jo kavonnut, mutta taulu on uuestaan *Holmilta* piirutettu ja painettu kirjassa *Monum. Upsal.* I: 186.

sin tultuansa Tukhulmiin näistä hänen matkoistansa, joita hään omalla kustennoksella oli tehnyt, antoi hään Vanhain-Kootuksellen kaksi kirjoa, puolen arkin loajuelta, joissa hään oli kaikki nämät vanhukset piiruttanut; joista yksi sisällensä piti Vest-Göthan jäännökset, toinen Öst-Göthan.*) — V. 1670, s. 16 p. Heinä-kuussa sai hään Kootuksen käskyä, että lähteä uuestaan Östgötha-moahan, tiiustelemaan niitä paikkoja, jotka viimein jäivät häneltä käymätäk. Niin tapahtuipa silloin, että koska Kuninkas Koarle XI:nees, joka niinnä aikoinna oleskeliin Vadstenan suljetuksessa,**) sai kuullaksensa että *Brenner* oli näillä tienoilla, niin hään lähetti häntä hakemaan. Tämän nuoren Vanhain-Kirjuttajan täytyi nyt Kuninkaansa eissä näyttää kuviansa. Siinä seisoi Suomen-poika selittävä muka suu-sanallansa taulujansa Kuninkaan kuulla, joka kiitti heitä hyviksi, ja kehoitti Brenneriä näissä hänen askareissansa. Tällä tavalla sanoopi *Gezelius* (joka kaikissa tahtoo ylistää Kuninkastansa ja hänen Vanhain-Kootustansa) tämän nuoren Pohjalaisen ensin tulleen Kuninkaaltansa tunnetuksi. Mutta

Ku-

---

*) Näistä, niin hauta-kivein kuvat vielä löytyy Kunink. Kirjan-Kootuksessa N:o F. b. 5; vaan Runakiviin piirutokset tavataan *Nescherin* luonna, Vest-Göthan merkillisytein seassa (bland West. Göth. märkwärdigheter). *Brenerillen* luvattiin tästä 300 talaria hopeassa, vuosilliseksi palkaksi.

**) *Suljetus*, Kloster: *Papin-suljetus*, munk kloster; *piikoin suljetus*, nunne-kloster.

Kunink. Vallan-Säilyksen käsi-kirjoituksissa *) ei kuuluk niin. Kuninkaallinen Runomus- Tarinamus- ja Vanhain-Opiston Kirjuttaja **), Herra Opettaja *Liljegrén*, jonka ansiot ovat niin monet ja suuret, näissä Vanhoin selittämisessä, on enemmin tarkoittanut totuutta asiassa, kuin kunniata. Se on häntä, jota minun tulee kiittää näistä tarkemmista tievoista *Brennerin* elämästä, joita ei muissa kirjoissa tavatak, ja joita hään isolla huolella ja kiivauella on yhteen hakenut; ja se on hään, joka Vallan-Säilyksen kirjoissa on toimittanut asian näin:" sinä 16 p. Heinä-"kuussa v. 1670 laitettiin Brenneriä Vadstenaan, et-"tä siinä tehä kuvituksia, joita näytettäisiin Kunin-"kaallen, kuin hään oli tänne tuleva. Kuvat teki "hään siihen myöskin valmiiksi, ja niitä käytettiin "Kuninkaan eissä että selittää tämän paikan merkilli-"syyttä ***). Ansio luettiin tästä *Hadorphille* (joka "kulki Kuninkaan joukossa), ja *Brenneriä* heitettiin "palkihtematа, ja piettiin arvoamatak."

---

*) *Kunink. Vallan-Säilyksen käsikirjoituksia*, Kongl. Riks-Arkiwets Manuskripter.

**) *Kunink. Runomus-Tarinamus-ja Vanhain-Opiston Kirjuttaja*, Kongl. Witterhets, Historie och Antiqvitets-Akademiens Sekreterare.

***) Hauta-kivet tässä Vadstenan kirkossa, joita hään piirutti, oli 64 kappaletta, jotka siitten tulivat puuhun kuurmatuiksi, ja joista ainoastaan otettiin 4 tahi 5 painosta (aftryck) kaikkiaan, joita muutamissa Kirjan-Kootuksissa säilytetään ja näytetään kalliinna harvauksina (rariteter). — *Merkillisyys*, märkwärdighet.

Syksyllä samana vuonna, s. 15. p. Syys-kuussa laitettiin häntä Vanhain-Kootukselta Suomeen piiruttamaan tämän moan Vanhuksia, kussa ei vielä yksikkään ou heitä tiiustellut; hään läksi Tukhulmista s. 13 p. Loka-kuussa, ja tuli Turkuun s. 3. p. Marras-kuussa. (Näin luetaan Gezeliuksessa). Mutta uskottavampi on, että hään pyysi lupaa peästäksensä kotiin, pahoillaan muka koska häntä heitettiin näin arvoomatak, ja perintöän kuulustellaksensa. Että asia mahtoi olla näin selitetään siitä, että takasin tultuansa ei annettu hänelle, hänen vuosillista palkkoakaan kokonaan, eikä ollenkaan mitään matkan-kustennosta *); ja vielä lisäksi, niin otettiin häneltä virka sillä välillä pois, ja annettiin *Jaako Hartlingillen*. Sellainen oli hänen lähetös-palkka! **) Suomessa viipyi hään nyt perätyksin kaksi vuotta. Hään ei malttanut kauan olla kotona, sillä hänen rakkaus Vanhoja tiiustelemaan vietteli häntä ympäri moata, jossa hään ylös-kirjutti ja kokoili kaikkia, mikä oli meijän Tarinamustamme jollakulla tavalla valaiseva. — Samana vuonna piirutti hään vielä Turun Tuomiokirkossa ne vanhat muistomerkit, jotka siinä löytyi, ja jotka kohta sen perästä Kirkon tuli-palossa mäni turmiollen. — V. 1671 ja 1672

*) Lue p. 358. muist. *)

**) *Gezelius* nimittää, että hään ite Tukhulmiin tultuansa otti erotustansa (Afsked) ammatistaan, koska se ei häntä kuitenkin elättänyt, ja rupeisi Pikku-piiruttajaksi, joka oli hänen mielestä hyötyllisempi. (?)

kävi hään monessa muussa paikassa heitä piiruttamassa*). Koska hänen Isä oli näillä ajoilla kuollut, niin hänen täytyi myös seisahtua kotona selvittelemään perillisten asioita. Kuin hään palaisi Ruottiin, vei hään tästä myötensä suuren soalin tiiustuksia, kirjoituksia ja kuvituksia**), ja antoi Kuninkaallisellen Vanhain-Kootuksellen ison joukon näistä hänen kuvituksista käsikirjoituksista ja nahka-kirjottamuksista, joita hään oli Suomessa kokoellut***). Pois eroitettu virastaan, rupeisi hään nyt pikku-piiruttamisella henkeensä elät-

---

*) Ne merkillisimmät näistä hänen kuvista, joita hään piirutti aivan tarkasti meärän-laskemisen johtauksella (enligt en Geometrisk skala) on e. m. — *Pyhä Henrikin* muisto-merkki Nousisten kirkossa, jota hään piirutti v. 1672, ja jota hään siitten anto *Sartoriuksen* piiruttaa kupariin; — Ruhtinaan *Birger Jarlin* kuva, joka oli tehty Hämeenlinnan linnassa, ja joka on niin ikään siitten piiritetty kupariin, ja löytyy myöskin painettu kirjassa *Svecia Antiqua* & *Hodierna;* — *Viipurin pata,* joka on vielä painamatak; — *Pyhä Eerikin* kuva Naantalissa, jota piirutettiin kupariin v. 1677, ja sisään-liitettiin yhteen Juttelemukseen Pyhästä Eerikistä; — Yksi kuva *Pyhästä Henrikistä* ja muutamista *Suomalaisista talonpojista,* joka löytyi Iso-Kyrön kirkossa Pohjan-moalla, ja jota siitten on puuhun piirutettu, vaan ei ulosannettu, m. m.

**) *Kuvitus,* teckning.

***) *Nahka-kirjoittamus,* pergament=skrift. Näistä vanhoista Suomalaisista kirjoista, joita hään oli tuonnut sieltä myötensä, oli: Ansgarii Lefwerne (*Ansgariuksen Elämä*) jonka hään löysi Turun kirkossa, poisviskattu vanhoin lapioihen ja luutoin joukkoon. Tämä kirja jonka luullaan olleen Linköpingin Piispan Nikolauksen tekämä, painettiin siitten *Örnhjelmiltä* sekä Ruotiksi että Latinaksi, nimellä *vita Ansgarii gemina.* — *Chronicon de Sancta Brigitta.* — *Juusteni Chronicon Episcopor. Finland.* (Käsi-kirjoituksessa). — *Adagia Fennonica;* mutta mihin hyö ovat joutuneet, on tietämä-

tämään. Mutta Vanhain-Kootus havaisi kohta itekkin että hyö *Brennerissä* kavotti parraan Piiruttajansa ja toimellisimman miehensä; ja Hadorphinki täytyi jo ite valittoo, ettei heijän työt joutunut minnekkään laiskuuen tautta *). Hyö rupeisivat seneistä kiusoamaan häntä uuestaan rupeamaan Vanhain-Kootuksen

---

töin. — *Dissertatio epistolaris*, jossa näytetään, että Suomalaiset sanat ovat emä-sanoja (ſtamord) Ruohtalaisessa kielessä. Ei tätäkään kirjoo eneä löyvetäk. Nämät ja muut semmoiset vanhat kirjat antoi hään Vanhain-Kootuksellen, josta annettiin hänellen osa hänen kahen vuotisesta palkasta. Suureksi vahinkoksemme niin on suurin osa näistä meijän Vanhoin tuntemisessamme tarpeellisista kirjoista jo joutuneet hukkaan. Minä olen heitä ehtinyt Kuninkaallisessa Kirjankootuksessa (Kongl. Bibliotheket) tässä Tukhulmissa, että Kunink. Vallan-Säilyksessä (Kongl. Riks-Arkifwet) ja Kunink. Vanhain-Säilyksessä (K. Antiqvitets-Arkifwet) — mutta tyhjään. Ainoastaan muutamia näitä Brennerin piirutoksia olen minä ynnä muita Suomalaisia kirjutoksia käsittänyt pois-salaistuna vanhoin paperien pankoissa Kuninkaallisessa Kirjan-Kootuksessa tässä Tukhulmissa, kussa heitä löyettiin hänen virka-kumppalinsa Kirjotus-Neuon (Kansli-Rådet) *Peringsköldin* käsikirjoituksissa. Meijän, ja meijän Suomalaisessa Tarinamuksessamme arvossapiettävä, maamiehemme Kunink. Kirjuttaja *A. I. Arwidsson*, on näissä ylöshaetessa, kaikella tavalla osottanut minulle avullisuuttansa ja hyvä-tahtoonsa. Nämät *Brenneri* vainaan kuvaukset, sisällensä pitää piirutoksia sellaisista vanhoista kuvista, joita hään löysi kuvailtuna vanhoissa kirkko-muuriloissa, ikkunoissa ja seityisissä, liioitenkin vanhoilla hauta-kivilöillä. Ne ovat yli-kynteen pienemmiin ja suuremmiin kanssa yhteen-luettu kaheksatta kymmenettä. Meijän aivotuksemme oisi, että tilaisuuttamme ja vähä varoamme myöten, tässä meijän Otavassamme heitä moamiehillemme toimittoo, että sillä mahtaisimme heitä pelastaa kavotuksesta.

*) Lue: Hadorphs Concept Memor. till K. Colleg. d. 30 Maj 1671. 6:101.

palvelukseen; johon se myös suostui Vallan-Peäkirjuttajan Gréve *M. Gabr. de la Gardien* yllyttämisellä.

Kuin Kuninkas Koarle XI:nees v. 1673 piti Vallan-tietä matkustaman (skulle göra sin Eriksgata) niin *Brennerillen* annettiin käskyä, olla hänen joukossansa Vanhoja muka selittämässä ja kuvittamassa. Sillä tavalla sai hään Hänen seurassansa ruuan rahatak, ja matkansa ilman maksutak. Kulkeissaan ympärin Skånan, Hallannin ja Vest-Göthan maita, piirutti hään Kuninkaallensa kaikkia Vanhuksia, joita heissä tavattiin *). Sillä ajalla kuin Kuninkas viipyi Malmöin kaupunnissa, laitettiin muutamia nuorukaisia hänen joukostansa Köpenhaminaan, joihen seurassa oli meijän *Brenner*. Sillä tiellä hään piirutti niitä vanhuksia, joita hään löysi tässäkin valtakunnassa. Koti-tiellä hään keäntyi tautiin Kalmarissa. Tukhulmiin tultuansa, otti hään toisen kerran jäähyvästin tästä hänen Vanhain-piiruttajan ammatistaan, ja otti toas oman pyyhikkaansa **); ja rupeisi nyt Rahantietomusta ***) varsin lueskelemaan. Hänen kirjoitukset tässä tietomuksessa, ovat vielä nytkin suuresta arvosta, ja osottaa yhtä laveata oppimusta. Tästä päivästä hään ei eneä tehnyt niin

*) Näistä on erinomattain mainittavat, *Varnhemin* kirkon vanhat muistomerkit, joita hään myöskin anto Vanhain-Kootukselle.

**) *Pyyhikas*, pensel.

***) *Rahan-tietomus*, Numismatik, wetenskapen om mynt.

mitään tällen Vanhain-Kootuksellen, joka oli jo monestin heittänyt häntä vaivoistaan ja töistään kostamatak,*) vaan rupeisi nyt ite töitänsä ulos-antamaan. Näinnä aikoina auttoi hään myös *Celsiusta* Helsingin Runa-nenien piiruttamisella. Kuninkas, joka nyt oli paremmin tullut tuntemaan tätä miestä, rupeisi nytkin arvoomaan hänen ansioita, mutta kuitenkin heitettiin häntä vielä 10 vuotta auttamatak. Vasta v. 1684, niin häntä tehtiin Linnan-Pikkupiiruttajaksi, perästä vanhan Fransmannin *Pierre Tignaque*, ja oli Ruohtalaisista miehistä se iho-ensimmäinen tässä toimituksessa. Hään kuvaili kaikki ne Kuninkaallisten ja muihen Valtamiesten **) kuvat, joita näinnä aikoina laitettiin muillen vieraisillen maillen, ja joilla lahjoitettiin sekä Kuninkaita että heijän Sanan-Toimittajoitansa ***). Näitäk toimittamata, niin hään myöskin monta vuotta oli Vapamerkin-Piiruttaja Kuninkaan Kirjutteluksessa ****). Tässä toimituksessa mietteli hään ja Vapa-Tietomuksen vaatimuksia myöten †) valmisteli kaikkia niiten vapamerkkiä,

---

*) *Hadorph* kirjuttaa ite tästä Gréve *de la Gardielle* (joka piti Brennerin puolta) näin: "jag kan ingen hjelp och resepenning för Ritaren bekomma, utan spisar honom" (Studenten *Brenner*) med godt hopp. (Lue: Hadorps bref af d. 12:te Juli 1670).

**) *Valtamies*, Statsman.

***) *Sanan-Toimittaja*, Minister.

****) *Vapamerkin-Piiruttaja Kuninkaan Kirjutteluksessa*, Wapenmålare wid Konungens Kansli.

†) *Vapatietomuksen vaatimuksia myöten*, enligt Heraldikens reglor. *Vapa-kirja*, Adels-diplom, bref.

jotka näinnä aikoina tehtiin Vapasukullisiksi, ja piirutti heitä heijän Vapa-Kirjoihiin. Joita tehtiin aivan monta. Vielä nytkin löytyy Kuninkaallisessa Vapa-Huoneessa *) enemmin kuin 500 Vapa-merkkiä, jotka ovat hänen tekemiä **). Mutta hään oli nyt jo monta vuotta harjoittanut Raha-tietomustansa, ja piiruttanut sekä puussa että kuparissa kaikki Ruotin vanhan-aikuiset rahat. Hään tahtoi omalla kustennoksellansa painuttoo tätä hänen kirjoansa, vaan sitä lupaa hänelle ei annettu, sillä *Hadorph* juonitteli kauan tätä vastaan Valta-Kirjuttajan ***) *Lindsköldin* kautta, joka kaikissa piti hänen puolta. Sillä oikeutta myöten, se oisi ollut Vanhain-Kootuksen asia että toimittoo sellaista kirjoa, ja olletikkin *Hadorphin*, joka oli heijän Kirjuttaja. Mutta mitäpä hyö taisivat, heissä ei löytynyt sellaista miestä, ja *Brenneriä* olivatten jo suututtanneet, ettei hään eneän lahjoittanut heijän portaita toimellansa. Monta vastusta voitettua, sai hään viimeisellä v. 1686 Kuninkaalta valta-luvan †) että yksin omalla

---

*) *Vapa-Huone*, Riddare-Huset.

**) Nämät, että myös kaikki *Brennerin* piirutokset, ovat merkilliset ei ainoastaan heijän soreesta kuvittamisesta, mutta myös sen kauniin ja korean painin tautta, jota hään on ollut hyvä heillen antamaan, ja josta hyö vielä nytkin toist'- sata vuotta vanhat, näyttäävät kuin oisivat vasta äsken tehtyt.

***) *Valta-Kirjuttaja*, Stats-Sekreterare.

†) *Valta-lupa*, privilegium.

kustennoksella painuttaa tätä hänen Raha-kirjoansa, joka ulos-annettiin v. 1691 Ruotin kielellä, ja samana vuonna myöskin Latinan kielellä *). Näitä näytettiin Kuninkaallen, niin kuin koitteeksi. Kuninkas kahtoi näitä niin hyviksi, että hään anto hänellen 600 taleria hopeassa vuosilliseksi apu-rahaksi **), siihen kunnekka avauntuis hänellen joku virka Vanhain-Kootuksessa. V. 1692 sai hään käskyn Kuninkaalta, ettei lopettaa vaan vielä harjoittaa tätä hänen kirjan painuttamista. V. 1693, s. 13 p. Heinä-kuussa tehtiin häntä Lainistujaksi K. Vanhain-Kootuksessa *Peringerin* ***) perästä, joka peäsi *Hadorphin* jälestä Kirjottajaksi ja Vanhain-Selittäjäksi †); ja sai sen Kuninkaallisen armon, että piteä hänen entisen Linnan-Pikkupiiruttajan palkkansa ††). Kuninkas joka aina enemmin ja enemmin rupeisi häneen, mieltymään, makso hänellen nyt ne kustennokset joita

ta

---

*) Se ulos-annettiin nimellä: *Thesaurus Nummorum Svio-Gothorum*, &c.: luc p. 364.

**) *Apu-raha*, t. *elo-raha*, pension, underhåll.

***) Tämä *Peringer* tuli vielä samana vuonna koroitetuksi Vapasukullisuuteen, ja kuhuttiin *Peringsköld*. Häänki on mainittava rakkautensa suhteen Vanhuksia tiiustella; sekin kuvitteli ja kirjutteli kaikkia vanhoja jäännöksiä. Mutta sekä kuvittamisessa että piiruttamisessa ei hään, eikä *Hadorph* ouk *Brennerin* kanssa verrattava.

†) *Vanhain-Selittäjä*, Antiquarius.

††) Luc: Kongl. Resol. d. 16 Sept. 1693.

ta hään oli tehnyt niissä vanhoissa kupar-piirutoksissaan, ja että kehoittaa ja keventää tämän kirjan painuttamusta ja seuramusta *) lupaisi hään maksoaksensa ne kustennokset, jotka tähän vielä tarvittiin. — V. 1698, s. 18. p. Heinä-kuussa annettiin hänellen myös yhks Kuninkaallinen rahan-auttamus (ett Kongl. Stipendium); ja alussa 1700 vuuen luvulla, niin häntä käskettiin aivostelemaan **) niitä kunnia- ja muisto-rahoja, jotka lyötettiin Kuninkaan Koarle XII:nen monesta voitosta. Se on sen eistä meijän *Brenneriä*, jota meijän tulee kiittää niistä monista kauniista kunnia-rahoista, jotka näinnä aikoina lyötettiin, ja jotka löytyy kuvaellut Nordbergin Tarinamuksessa K. Koarle Kakstoistkymmeneestä. Tästä hänen mielen-älystä, ja muutoinkin, kostoaksensa hänen isoja ansioita ja monenvuotista palvelusta, koroitti Koarle häntä Vapasukulliseen seätyyn ***); jota tehtiin Benderin kaupunnissa Turkin moalla, s. 10. p. Maalis-kuussa v. 1712. *Brenner* piti vanhan nimensä ilman muuttelematak; (häntä sisäänkirjutettiin v. 1719, niihin vapasukullisiin kirjoin N:o 1464 alle.)

Mutta nyt rupeisi jo hänen ikä loppumaan; hään oli jo 70 vuotta vanha. Hään lopetti päivänsä s.

---

*) *Painuttamus*, tryckning; *seuramus*, fortsättning.

**) *Aivostella* uttänka, uppfinna, föreslå.

***) Hänen Vapa-merkki osottaa yhen osan Vanhain-Koottuksen kiinitöksestä (af Ant. Koll. sigill), nimittäin yhen *Phoeniksen*.

16. p. Tammi-kuussa v. 1717, ja moahan laskettiin K. Riddarholmin kirkossa. Hänen keralla sammui tästä Kootuksen-Seurasta halu ja taitavaisuus *) Vanhoja tiiustella, ja siinä siassa syntyi juonittelemuksia, nioittelemuksia, ja virkoin kilvoittelemuksia **).

Kahisten oli hään ollut naimisessa; ensimmäisen kerran v. 1676, Neito *Erengerd Stammin* kanssa, joka kuoli 1679; toisen kerran Neito *Sophia Elisabeth Weberin* ***) kanssa, joka Oppisuutensa suhteen on tullut kuhutuksi: "den lärda Fru Brenner". Sillä hään oli ajallansa kuuluisa ympäri monta maata, sekä hänen monenkielentuntemisestaan että hänen kunnolisesta runomuksestaan. Hään sepitti laulujansa ei ainoastaan Ruohin kielellä, mutta myöskin Saksan, Frankriikin, Spanian, Italian ja Latinan kielillä, sillä taijolla, että häntä niinnä aikoina piettiin parasna Runottarena †). Ei ainoastaan Europassa,

---

*) *Taitavaisuus*, skicklighet. Kunink. Vallan-Säilyksen kirjoissa, annetaan *Brennerillen* tämä kiitos: "i sina arbeten war han aldeles outtröttelig och ytterst noggrann.... Han war särdeles skicklig, helst han gjorde wäl, hwad han gjorde".

**) *Juonittelemus*, *Nioittelemus*, intrig, kabal; *viran-kilvoittelemus*, tjenstsökeri, lycksökeri.

***) Hään oli Kauppamiehen *Niklas Weberin* ja hänen vaimonsa *Christina Spoorin* tytär; syntynyt Tukhulmissa v. 1659, s. 29. p. Huhti-kuussa, ja kuollut v. 1730, s. 14. p. Syys-kuussa. (lue *Act. Litt. Sv.* vuonna 1731, p. 18). Hänen kuva löytyy liitetty hänen kirjassansa, ja muutenkin kuvailtu yhessä miehensä kanssa. (lue: p. 367. muist.)

†) Ensimäinen kokous näistä hänen lauluistansa painettiin Tukhulmissa v. 1713, heissä ei löyvyk muuta

mutta yksinkin Amerikassa, tehtiin hänellen kiitos-virsiä, hänen nimen kunniaksi ja ylistökseksi. Jos hään oli avara laulun-töissä, niin hään ei ollut saitakaan avion-kokeissaan. Hään synnytti Elias vainoollen viisitoistakymmentä lasta, perettä kyllä köyhälle miehelle.

Brennerin sekä painetuita että painattamattomia kirjoituksia ja piirutuksia, löytyy osittain nimitetyt kirjassa *Holmia Litterata* p. 6,ja jälkimmäisissä, ja p. 110; osittain taas mainitut käsikirjoituksissa Kuninkaallisessa Vallan-Säilyksessä, kussa Opettaja *Liljegrén* on heitä tiiustanut ja ilmoittanut. Hyö ovat seuravaiset:

1) *Monumenta Templi Cathedr. Upsal.* Näistä ovat ainoastaan ne ennen jo mainitut P. *Briitan* ja hänen Isänsä hauta-kivet, kupariin piiritetyt.

2) Monumenter afritade i Öster-Göthland. Nämät säilytetään käsikirjoituksinna.

3) Monumenter afritade i Wester-Göthland. Nämätkin löytyy painamatak K. Kirjan-kootuksessa.

4) Gamble Monumenter i Stoor-Furstendömet Finlandh, affriitadhe *anno* 1671 och 672 aff Elia Brennero; *Ostrobothniensi.* Tällä nimellä löytyypi yks osa näistä yhteen-sioittu Franskan kanteen K. Kirja-Kootuksessa; ja nimitös, kirjutettu

kuin paljasta Hiä- Nimipäivällisiä- ja Hauta-virsiä, tahi muita seittyisiä Surun ja Onnen toivotuksia. Toinen osa heistä painettiin v. 1732.

Brennerin omalla käillä *). Näistä hänen piirutuksista löytyy yks toinenkin kappale irtonaisissa lehissä, niinikkään ite Brenneriltä tehty. Se näyttää niin kuin häänellä oisi ollut mielessään antoo heitä muuannek — ehkä Turun Opiston Kirjan-Kootuksellen.

5) *Monumenta Varnhemmensia.* Nämät löytyy käsikirjoituksinna, muihin paperien joukossa Peä-Peräänkahtojan (Öfwer-Inspektorens) *Nescherin* Kirjan-kootuksessa **).

6) *Nomenclatura trilinguis, et genuina Specimina colorum simplicium. Holmiae* 1680, puol.

7) *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothorum Vetustus. Studio indefesso Eliae Brenneri L annorum spatio collectus, secundum seriem temporum dispositus, et e tenebris in lucem protractus;* painettu 1691, ja 1732, nelj. ***)

8) Samla Danska och Norrska mynt, som utwisa deßa rikens särskilda wapen; painettu 1696, puol.

---

*) Tämän hänen oman käsitekonsa olemme kivelle piiruttaneet, ynnä hänen monet kuvaillukset.

**) Tämä kaunis Kirjan-kootus tuloo nyt kohta huutokaupalla (genom auktion) myötäväksi ja hajotettavaksi. Se oisi hyvin jos joku ostaisi nämät meijän Moamiehen kirjutokset, Turun Opiston Kirjankootuksellen.

***) Tämä kallis ja arvattava kirja sisällensä pitää 580 aivan kauniisti kupariin piiritettyjä Ruohtalaisia, muisto- ja kunnia-rahoja, ynnä muita kulta-hopia- ja vaski-rahoja, ynnä heijän selistystä Latinaksi.

9) Afritade Gullringar, m. m. funne wid Wå i Skåne, pain. 1696. puol.

10) *Comment. de nummis Svio-Goth. tam antiqu. quam modernis*, ynnä monta muuta, joka tuottaa meillen valaistusta meijän pohjoisessa Tarinamuksessamme ja rahoissamme.

11) *Nummophylacium s. brevis index num. Sveo-Goth.* jemte många utländska konungars mynt.

12) Göthiske konungarnes, i Italien och Spanien, mynt.

13) Fordna Swea Riddare-Orden, stuckne i koppar.

14) Berömlige Swenska Måns och Qwinnors mynt, afritade.

15) *Relatio Hist. de valore monet. Vet. Sv. G.* Ynnä laskettelemista (jemte uträkning) miten sakot Kunninkaan *Christopherin* Lain jälkeen piti 17 vuos-sa'an lopulla luettaman. Sisään annettu Lain-Toimituksellen (till Lag-Comission) s. 22 p. Marras-kuussa v. 1698. Painettu Saksan kielellä kirjassa *Nettelbl.* Schwed. Bibl. IV. B. ja *Köhlerin* Münzbelustigung, 1748, s. 229. ja Ruohin kielellä *Loenbomin* Sw. Arkif, T. 3. s. 118. tällä nimitöksellä: Betänkande om Böters jemkande i nya Lagen, efter det myntets wärde i skrot och korn, som gångse war, då gamla Balkar giordes.

16) Om de mynt, som lades under Slottet efter branden 1697.

17) Yksi iso joukko Vapasukullisia Vapa-merkkiä, ynnä Kuninkaallisia ja muita yksiläisiä muotoja (enskildta porträtter) joita pietään osittain alkuperänä painamatak, osittain ovat jo toisilta ulosannetut ja toimitetut.

Brennerin kuva löytyy monessa kohassa piirutettunna, ensinnik hänen kirjassansa *Thesaurus Nummor. Sv. Goth.* toisessa painossa; kussa se on karkiasti eikä varsin hyvästi tehty, neljännen osan lehen loajuellen (in 4:to) *). Tästä hään on siitten myöskin piirutettu paljon pienemmäksi yhellen kuustoistkymmenellen osan lehen loajuellen (in 16:to). Mutta se paras kuva hänestä on totta-kaikki se, joka löytyy kirkossa Mustasaaren kaupunnissa, ja joka on häneltä iheltään tehty, yhessä hänen esivanhemmiensa kanssa, yhessä muka kuvauksessa **); ja josta löytyy

*) Tämä kuva, joka näyttää olevan tehty hänen vanhuuellansa, ei ouk ollenkaan sen näköinen kuin se jonka hään oli ite tehnyt v. 1693. ja jota luulemme uskottavammaksi.

**) Tämä *Brenneri*-suku-kuvaus mahtaa olla varsin soma, jos saisimme peättää sitä myöten, mitenkä se on kuparissa kuvailtu. Keskällä nähään Vapahtajan muoto, jonka yliten on kirjutettu: j e h o v a h, ja jonka ympärillen on tehty kaikkiin *Brennerien* kuvat. Nimittäin — 1) Lainistujan Ukon-isä, Mustasaaren muinonen Rovasti *Martinus Matinpoika Brenner*, syntynyt Nerpissä v. 1516; Kuollut Vaasassa v. 1595. — 2) Hänen poikansa Vaasan entinen Rovasti *Henrik Martinpoika Brenner*, syntynyt Vaasassa v. 1552, ja kuollut samassa paikassa v. 1616; — 3) Hänen poikansa Iso-Kyrön Kirkkoherra *Isak Heikinpoika Brenner*, syntynyt Vaasassa v. 1603, kuollut Iso-Kyrössä v. 1670. — 4) Hänen poikansa Lainistuja K.

yks pikkuus *) kuparïin piiritetty. Tämä kuva, joka tässä liitetään, on tehty tästä pikkuisesta, neljästi suuremmaksi, jonka suurentamisesta ja kivellen piiruttamisesta minun tulee kiittää Herraa *R. Ekmannia.*

Tämä *Brennerin* suku on kotoisin Kalahten kylästä, Nerpisten pitäjässä Pohjanmoalla, jossa tämän Ukon-ukko nimellä *Mathaeus*, oli Talonpoika, ja eli v. 1480 ja 1516. Lainistujan isä, nimeltä *Isak Brenner*, joka oli Rovasti Isossa-kyrössä, oli syntynyt Mustasaaren kaupunnissa uutena Jouluna v. 1603, ja k. 1670, s. 31. p. Heinä-kuussa. Siinä oli myöskin hänen isänsä että ukkonsa ollut perätyksin Rovastina.

Vanh. Säilyksessä *Elias Isakin-poika Brenner*, syntynyt Iso-Kyrössä v. 1647. — 5) Hänen vaimonsa *Soph. E. Brenner*, syntynyt Tukhulmissa v. 1659. Kaikkien näihen alla on siitten Latinaksi kirjutettu: *Proavo avoque ecclesiae hujus Pastoribus quondam dignissimis, qui et centesimo abhinc anno decretum conciilii Upsaliensis ambo subscripsere nec non patri charissimo monumentum posuit Elias Brenner Reg. Colleg. Antiquit. Assess. et Reg. in Min. Pict. P. A:o MDCXCIII.*

*) *Pikkuus*, Miniatyr.

ERIK SLANG.

Peä-Majuri. *)

(*s.*....; *k.* 1642.)

Suomessa syntyi tämä urhollinen Sotasankari alussa 1600 vuuen luvulla; mutta missä paikassa, eli minnä vuonna, sitä emme taija varsin sanoa. Hänen Isänsä oli Linnanisäntä**) Narvassa, ja muinonen kuuluisa Sota-Evesti***) Suomessa, nimellä *Claes Eerikinpoika Slang*, ja hänen äitinsä nimi oli *Elin Juhontytär Boose*.

Tämä heijän poikansa tuli nuoruuvessansa ylöskasvatetuksi Kuninkaan *Gustaf Adolphin* hovissa, ja osotti jo lapsuutessansa uron uhkeutta, ja mieltä aika-miehen.

Urhollisuuellansa ja uskollisuuellansa koroitti hään ihtensä niistä alimmaisista viran-toimituksista Peä-Majuriksi, ja oli yksi niistä verrattomista Sota-Uroista, jotka Saksan 30 vuotisessa soassa, teki Gustaf Adolphin nimee niin kuuluisaksi ja ylistettäväksi.

Hään

*) *Peä-Majuri*, General-Major.

**) *Linnan-isäntä*, Ståthållare.

***) *Sota-Evesti*, Krigs-Höfding.

Hään seuraisi häntä vuonna 1630 Saksan moahan, ja silloin oltuvassa soassa käytti ihtensä niin miehullisesti, että häntä ylönnettiin yhestä virasta toiseen, kunnekka hään vuonna 1635 tehtiin Evestiksi Henken-Rykmentissä, *) joka silloin kuului Kenral Banérin armeaan. Banér rakasti tätä *Slangia* varsin paljon siitä hänen jaloista sota-käytöiksistään, kuin myös niistä moneista viisaista laitoksista, joita hään aina osotti viran toimituksissaan.

Näinnä ja seuravinna vuosinna, niin hään puolestansa paljon vaikutti sitä, että ne monet linnat ja varuistukset **) Saksan moassa annettiin Ruohtalaisillen, joissa tappeluksissa hään ussein moahan hakkaisi koko Rykmenttilöitä vihollisiä. V. 1636 niin hään oli niinikkeen siinä tuimassa Vittstockin tappeluksessa, tässä jossa Saksilaiset ***) tulivat juuri pahoin käytetyiksi. — V. 1640 niin hään tuli Salfeldin piiritöksessä niin pahasti vikuutetuksi, että hänen täytyi antoa leikata poikki yhen kesivarrensa. Mutta ei hään siitäkään vielä huolinut, toisella hään teki kuitenkin täyven toimensa, ja peloitti vielä monta poikoa. — V. 1641 samoisi hään Böhmin moahan, liehuisi ympäri maita, ja kussa hään

---

*) *Henken-Rykmentti*, Lif-Regementet.
**) *Varuistus*, festningswerk, förskansning.
***) *Saksilaiset*, *Saksin-moa*, Saxare, Saxen; tällä nimellä eroittamme heitä *Saksalaisista* ja *Saksan-moasta*, Tyskar, Tyskland.

vihollisiansa yhytti, siinä hään heitä hakkaisi ja lämmitti.

Koska Banér oli lähättänyt isoja sota-joukkoja pois luotaan, sekä vihollisia kaikottamaan, että muonoa hankkimaan, josta hänen oma armeansa tuli sillä välillä varsin vähetetyksi, niin Kejsarin väki, joka kuulessaan tätä, oli varoissaan, karkaisi äkkiesti hänen piälle, ja oisivat ilman *Slangia* tappanut koko hänen sotarahvaansa, joka oli talveksi muka hajotettu varsin laveasti, tässä avonaisessa moassa.

Mutta ikään kuin *Slangi* sai vähä haisua tästä heijän kokkauksestansa, niin hään läksi 3 hevoisväin Rykmenttilöihen kanssa, jotka oli pantu Pfaltzin viho-viimisillen rajoillen, kiiruhtamaan tähän hätään. Mutta kuin hään tuli Neuburgiin am Wald, niin hään tuli siinä vihollisilta piiritetyksi, ja yltäympärin suljetuksi. Kuitenkin murtaisiin hään ulos, leviten koko Saksalaisten armean, ehkä hänellä ei ollut jalkaväkee niin rahtua; ja kulki tiehensä Banéria tapoamaan. Kuin hään tuli lähes Regensburgia, niin hään aatteli siinä tehäksensä jotakuta varsinaista, ja mieli miekallansa reväistä heiltä tätä heijän linnaansa.

Tässä aivotuksessa jouvutti hään kiiruhusti väkensä Donauin virran yliten; voan hään oli tuskin piäsnyt toiseen rantaan, ennen kuin jää hajoisi, ja virta avauntui. Siihen liittoon kulki myös 15 Kei-

sarillistä Rykmenttiä Regensburgin sivuitten, Banéria tavoittelemaan; mutta kuin kuulivat tästä *Slangin* tulosta, niin seisahtuivat samassa, ja kiänsivät häntä vastaan. Mutta urhollisuus ja mielen-hartaus oli *Slangillen* suottu, ja ne oli ne avut jotka eivät milloinkaan häväisi häntä — ei kuolemassakaan. Vaikka hään nyt oli joka puolelta suljettu, ja sekä vesiltä että vihollisilta kullenkin kulmallen salpattu, niin hään tuosta ei hätäyntynyt, vaan piätti tapelakseen niin kuin poika, ja ruveta kalliiksi henken-kaupallen. Siinä tarkoituksessa veti hään ihtensä vanhan muurin taakse, josta hään kyllä teki vihamiehillensä monta vahinkoa. Kuin Saksilaiset olivat jo ampuneet muurin hajallaan, niin manaisivat *Slangia* hevoismiehinensä antaimaan. Mutta vielä vainen! Hään sanoi, ei antavase niin kauvan kuin hänellä vielä oli tätä toista kättä, jolla hään heitä kuritti. Kuus kertoo niin viholliset koittelivat, että väki-rynnäköllä sisääntunkeita tämän hajallen ammutun rauniohon, mutta kuuesti tulivatten *Slangilta* takaisin syöstätyiksi, yhellä aivan vilpittömällä ja järjähtämättömällä syvämmen-uskauksella.*)

Hyö herkeisivät silloin häntä ampuamasta, koska näkivät minkälaisen veitikan kanssa heillen oli tässä

---

*) *Uskaus*, mod, tapperhet; *Uskallus*, wågsamhet; *Uskallisuus*, tillförsigt, förtröstan, säkerhet; *uskollisuus*, trofasthet, trohet.

tekemistä, ja arvaisivat että nälkä piti häntä kuitenk viimeinkin niännyttämän, sekä hevoisia että miehiä.

Kuin olivat jo 4 vuorokautta nähneet nälkeä, ja syöneet hevoisen-roatoja, ja mitä suuhunsa saivat, niin täytyi *Slangin* antaman ihtensä armon ja uhkauksen piälle. Häntä vietiin silloin vankina Regensburgiin, niin kuin voiton muka kunniaksi. Tällä tavalla oli hään verrattomalla käyttämisellänsä pelaistanut koko Ruotin armean turmiosta ja kuoleman käsistä; *) sillä että hään tässä viivytteli 15 vihollisten Rykmenttiä, niin Banérillen annettiin aikoa että koota armeansa heijän kaukaisista talvimajoistansa, ja asettaa heitä tappelukseen vihollisiansa vastaan.

Koska *Slangi* piäsi vankeutestaan, niin oli Banér jo sillä välillä kuollut. Hään palveli Ruunua Sota-Asettajan **) Torstensonin komennon alla, kunnekka häntä viimein ammuttiin *Leipzigin* tappeluksessa v. 1642; jossa Keisarilliset saivat kovasti kyllä kostata hänen toista kättänsä, ynnä hänen henkensä. Näin kuoli *Erik Slang* niin kuin sankari kuolla tulee, isänmoan hyväksi, ja Suomalaisten kunniaksi. Vihollistensa voitettua lopetti hään henkensä, vielä aivan nuorena, sota-tiellä. Kaiken elinaikanansa

---

*) Lue: Stockholms Dagl. Allahanda 1776, N:o 13; Gezelii Biogr. Lexicon, III D. s. 60; Gyllenstolpes *descriptio Sveciae*, Lib. VIII, cap. VI.

**) *Sota-Asettaja*, Fältmarskalk.

osotti hään uskollisen alamaisen velvollisuutta, ja urhollisen ja valpaan kulettajan*) tapoja, jotka hänen totisesta Jumalanpelvosta saivat suurimman arvonsa. Suomalaiset, olkoon hänen nimensä meillen muistoksi, että ansio on arvattavana, ehk' ei aina tähiltä tokaistu!

Kuolema valmisti hänen vihkimistä, ja viskaisi valjupäitä lillukkoita hänen Sulhaisvuoteellansa. Hään oli kihlattanut morsiammeksensa neijon *Agneta af Waldeck*, jota myös tehtiin hänen perilliseksi.

Slangin suku hävisi tämän *Eerikki Slangin* kanssa, joka oli viimeinen tätä nimellistä. Muutoin on tämä yks vanha Suomen-suku**), josta

a) *Håkan Tidemansson* on se ensimmäinen kuin tunnemmo. Hään oli Eerikin Ukon-Ukko, ja eli vuonna 1505. Häntä kuhuttiin Herra Wiurulaan ja Balkiseen.***) Hään oli kahesti naitu; ensin, neito *Walborg Flemmingin* kanssa †), ja siitten *Lucia Flemmingin* kanssa. ††) Hänen poikanssa oli

*) *Valpas kulettaja*, wakſam Anförare.

**) A. v. Stjernemans Genealog. Matrikel öfwer Swenſka Ridderſk. och Adeln, Stockh. 1770, 8:o p. 94.

***) *Balkisten* Herraskartano on *Vehmaan* pitäjässä Turun läänissä.

†) Hänen vanhemmat oli Kenral *Henrik Clausson Flemming*, Herra Viurulaan ja Balkiseen, ja hänen toverinsa *Brita Henriksdotter Risbet* Nääsistä.

††) Hänen isä oli Linnanisäntä *Joachim Flemming*, ja hänen äitinsä *Ingeborg Stjernkors*.

b) *Bertil Håkansson Slang*, Herra Balkiseen ja Liljaan, naitu *Anna Ollintyttären* kanssa Nääsistä; mistä hään lie *Slangin* nimen ottanut, on tietämätöin. Hänen poika oli

c) *Eerik Bertilsson Slang*, Herra Balkiseen ja Mälkkilään. *) Hään kantoi Dálan Rykmentin Lippua Kuninkaan Gustaf I:sen peijaisissa. Hään oli Linnanisäntä Hämeenlinnassa ja Hämeen Läänissä; v. 1583 oli hään Linnanisäntä Käkisalmellen, ja Vara-Merikäyttäjä **) Narvan ja Suomen vesillä; että myöskin moalla Sota-Evesti. Hään oli naitu *Karin Eerikintyttären* kanssa Mälkkilään. ***) Hänen poikansa oli

d) *Clas Eriksson Slang*, Herra Laukoon ja Lahtipujoon. †) Hään oli vuonna 1604 Piäratustaja ††) yhessä Suomalaisessa Hevoisväissä; v. 1612 tähtiin häntä Linnanisänneksi Pähkinälinnassa †††); v. 1613 s. 29 p. heinäk. Vara-Isännäksi Narvassa. Yksi varsin urhollinen Sota-Evesti oli hään tämänaikuisessa Venäjän soassa. V. 1616 pantiin häntä

---

*) *Mälkilän* moisio on Iso-Lohjan pitäjässä, Uuvellamaalla Turun läänissä.

**) *Vara-Merikäyttäjä*, Vice-Amiral. *Merisoturi*, Vikinge.

***) Jonka isä oli Lainjulistaja, siitten Käskyn-käyttäjä, (Befallningsman, Befallningshafwande) Hämeen linnassa, nimellä *Erik Bergen*, Herra Hyväkylään ja Mälkkilään, joka ensin piti 5 kantaisen tähen kilvessänsä, ja ristin rautalakissansa, mutta siitten otti äitinsä nimen *Spåra*, ja hänen sotamerkinsä.

†) *Lahtipujon* moisio on Hämeen lääuissä.

††) *Piäratustaja*, Ryttmästare.

†††) *Pähkinä Linna*, Nöteborg.

Suomen asioin valvottajaksi ja *Selittäjäksi* *), pitämään maan-tutkimusta **) Säksmäin kihlakunnassa. — V. 1618 niin hään oli Piä-*Sovittajana* ***) rajan panossa Venäjän ja Ruohin välillä. — Häntä tehtiin siitten Vapasukulliseksi, ja sisäänkirjutettiin v. 1625 vapakirjoihin, N:o 106 alla †). Hänellä oli vaimoksensa *Elli Juhon tytär Boose*, Laukohon, joka vielä eli leskenä v. 1647 ††).

Olkoon tämä sanottu *Slangista* ja hänen miehullisuutestansa; mutta hään ei ollut se ainua meistä, joka näinä aikoina tuli kuuluvillen urhollisuuestaan. Suomalaiset ikustivat nimensä tässä 30:nen vuotisessa soassa heijän kauniista käytöksistään ja kauheesta urhollisuuestaan, josta olivat muita kuuluisammat, ja koko Ruohtalaisesta armeasta mainittavat. Viholliset, jotka hämmästyivät heijän uhkeutesta, eivät alussa tieneet mitä väkiä hyö olivat (se oli ensimmäisen kerran kuin meitä vietiin sotaan Saksan moahan). Etteivät olleet Ruohtalaisia, eroittivat kielestä, mutta mitkä olivat — sitäpä ne arvelivat. Hyö kuhtuivat heitä seneistä *Agmen Horribilis Hakkapaelorum*, (Hakka-peälelläisten hirmuista joukkoa, siitä Suomalaisesta sanasta Hakka-peälle, jolla hyö kuulivat heitä soan nuhinassa kehuittavan toisiansa. Sillä se oli vissi, että hyö seisoivat kuin muurit, ja kuhunpäin keäntyivät, niin levittivät kuoleman ympärillensä. Tästäpä moni jo luuli heitä varsin luonnottomiksi, kosk ei heillä ollut se luonto kuin muilla, että voaroissa paeta. Sen valaistamattoman Saksalaisten kansan sanotaan seneistä pitänneen heitä Noitinna ja Velho-

---

*) *Selittäjä*, Comissarie, Utredare.
**) *Moa-tutkimus*, Fordransakning.
***) *Piä-Sovittaja*, Hufwudmedlare, reglerare.
†) *V. Stjernm.* Matr. öfwer Sw. Ridd. och Ad. I D. p. 256. Finska Ad. och Ridderst. Hist. Praes. *J. F. Wallenius*. Åbo 1827.
††) Hänen isänsä oli *Juho Pertunpoika Boose* Lahenpujosta ja Korunasta, hänen vaimonsa oli *Ingeborg Heikin tytär*.

loinna; koskeivät luo'it heihin pystynyt, tahi velloittanut heijän mieltänsä; ja uskonneen muka heijän taikauksillaan soanneen kaikki tätä aikaan *). Sitä vastoin ne ymmärteväisemmät heistä kiitti heijän käytöstään; ja kuin kirjuttivat tästä soasta, tahi puhuivat siitä Jalosta Kuninkaasta, jota tässä ammuttiin, niin missä voan nimittivät *Suomalaisia*, niin ylistivät heitä aina muita uhkempia. Myö tahomme esimerkiksi ainoastaan kerroittaa mitä yks Hollannilainen oppinut meistä sanoo, puhuttaissa Gustaf Adolphista ja hänen armeasta: "*Stabant Finni tui, ut exili corpore, ita valido, compacto, inconcusso, vi atque animo, qui mille passus supra corpus emineret; reverentia unius ac honesta paupertate invicti. Qui ut mortem metuant aut hostis caussa loco abeant, non magis expectandum, quam ut elementa rerum viribus humanis cedant. Animae ingentes, inconcussae atque immotae, quae, cum libertate vestra ac victoria ex hoste, vitam pariter ac vota terminatis; vos ego, tanquam immortalitatis nostrae formas ac effigies complector; qui, quod scriptor Romanorum severissimus, de vobis ad invidiam prope omnium in terris gentium promuntiat, adversus homines, adversus Deos securissimi, rem difficilimam jam olim assecuti estis, ut ne voto quidem opus habeatis. Quare aut demens aut ignarus rerum sit, qui contemnendam esse mortem vobis svadeat, quam metuendam esse, nondum didicistis; qui nec morte amittetis, quod non habetis; nec habetis, quod cum morte caeteri amittunt; qui ut domi paupertatem, ita opulentiam in hoste habetis: nec ut caeteri ubique nummo, sed virtute et cetera et hunc paratis*, (lue: *Heinsii Panegyricus Gustavo Magno consecratus*, painettu Leiden kaupunnissa *Hollannin* moassa v. 1637 p. 22).

Suomeksi niin tämä kuuluisi näin: "Seisoivatpahan "sinun Suomalaiseis, niin kehnot kuin olivat ruummiiltan"sa, niin voimakkaat, lujat ja järähtämättömät olivatten "voimastaan ja syvämmestään, joka kohottiin tuhatta "askelta heijän ruummiitansa ylemmäksi; voittamattomat "kuuliaisuuellansa yhellen, ja kunniallisella köyhyyellän"sä. Että nämät pelkäisivät kuolematansa, eli vihollisen"sa tautta paikaltansa niin liikahtaisi, ei ouk enemp toi"vomista, kuin että luonto luopuisi liitoksistaan ihmisten "vehkeihen kautta. Jalot, järskähtämättömät, ja muut"tumattomat urot, jotka vapauellanne ja voitollanne vi"hamiestänne ylitten, yht aikoo toimitatten elämätänne ja "toivotustanne; teitäpä minä sen eistä syläilen meijän "kuo-

*) Lue: Schefferi Lapponia.

"kuolemattomuuen kuvinna ja osottojoina. Työ — niin "kuin Ruomalaisten enin uskottava Tarinoittaja teistä "lausuupi, kateeksi pian kaikillen ihmiskunnillen moail- "massa, — vakuutetut ihmisiä ja Jumaloita vasten, ootten "jo muinonkin nouvattaneet vaikeihimman asian, ettei "tarvitakkaan yhtä toivotusta. Sen tähen se on hullu "ja mieletöin, joka tahtoisi vakuuttoo teitä kuolemata säi- "kähtämästä, jonka pelkämistä etten ou vielä oppineet. "Työ — jotk' etten kuoleman kautta kavotak sitä, jota teillä "ei ouk; ja joilla ei löyvykkään sellaista, jota muut kuole- "mallansa kavottaavat; — jotka, niin köyhät kuin oletten "kotonanne, niin äveriät outten vihollistenne ylitten; "tätä ja muuta käsitätten, ei niin kuin muut rahallansa, "kussakin paikassa; mutta urhollisuuellanne."

Tällä tavalla ylistivät meitä muut vieraat kansaat! Se on seneistä outo, ettei Ruohtalaiset, heijän Tarinamuksessa, nimitäk meistä niin mitään. Mutta tunsippahan heijän Kuninkas meitä arvata. Hänen sanotaan seneistä rakastanneen meitä enin muista, ja aina luottaneen Suomalaisiin isoimissa henken paikoissa.

DANIEL CAJANUS

ELI

SE PITKÄ SUOMALAINEN.

s. 1704; *k.* 1749.

Daniel Cajanus tahi "se pitkä Suomalainen" (Den långa Finnen) kuin häntä myöskin kuhuttiin, on tullut kuuluvillen ympärin moailmata pituuestansa. Hään mahto olla syntynyt Pohjan moalla, Paltamon pitäjässä, kussa hänen isä *Anders Jeremiaksen-poika Cajanus* oli Kappalainen. Tämä hänen *Daniel* niminen poika oli 4 kyynärtä ja 4 tuumaa pitkä*), ja matkusti ympäri Europoo näyttäitemässä rahan

---

*) Sekä Tuneld (Geographie öfwer Konunga-Riket Swerige IV D. p. 129) että myös Gjörvell (Det Swenska Bibliotheket I D. p. 53) sanoopi että se oli 8 jalkaa ja 4 tuumaa pitkä; mutta Castrénin Juttelemuksessa Beskrifning öfwer Cajaneborg p. 15 ja 16, seisoopi, että sanottiin hänen olleen 3 kyynärtä ja $3\frac{1}{2}$ (puoli neljättä) korttelia pitkä, eli puolta korttelia vajoo 4:een kyynäreen. Nämät puheet ei ouk oikeen yhtä pitäväiset *Castréni* toimitti mitenkä hään on kuullut puhuttavaksi; vaan ne toiset, sitä myöten kuin häntä Harlemissa mitattiin. Se on mahollinen, että jos se kotoa lähtiissänsä, oli nuori ja kasvavainen, jotta hään oisi pois-ollessansa vielä kasvanut muutaman tuuman; tahi, että jos miittuutivat häntä kuoleena, että se oli kuoltuansa virunut, niin kuin sanotaan tapahtuvan; on myöskin mahollinen, että tässä ymmärretän Hollannilaisten mittuutta, joka on vähempi meijän. Olkoonpa tuo miten tahaan, niin oli hänellä pituutta kyllä.

etestä. Tultua Preussin moahan, niin Kuninkas *Fredrik* II samassa pestuutti häntä sotamieheksensä, ja pani häntä siihen isoon Gardiinsa *). Mutta *Cajanus* oli Saulina muihen joukossa, ehkä nämätkin olivat pisimmät miehet, kootut ympärin Europoa. Kuninkas ei tainnut sen eistä häntä pitää, vaan anto piirittää hänen kuvansa, jonka se pani seisomaan yhteen saliin Postdamin kaupunnissa **). Kuin Cajanus oli kyllästynnyt, että näin kulkea ympärin maita, näyttelemässään, niin hään koottua paljon rahaa, viimen seisahtui Harlemin kaupunnissa Hol-

---

*) Kuninkas *Fredrik* II eli Jaloinen, kuin häntä myöskin kuhutaan, valitti ne pisimmät miehet kaikista hänen Rykmenttilöistään, ja asetti heitä yheksi erinäiseksi väeksi. Mutta ei ainoastaan sillä, että hään valihti heitä omasta valtakunnastansa, hään maksoi myöskin isot rahat soahaksensa heitä muista maista. Näihin joukkoon postaisi hään myöskin *Cajanusta*, mutta se ei kelvanut, koska se oli ikään kuin *Jättiläinen* muihen seassa.

**) Hään oli kuuluisa ei ainoastaan pituueltansa, mutta myöskin voimaltansa. Hänen sanottiin olleen kauhian väkevä, mutta niin hiljainen ja tyynnä-tapainen, ettei häntä mitenkä saatu suuttumaan. Yhen toisenkin voipaan sanotaan silloin olleen Preussissa, ja tulleen rinnustelemaan tämän Suomalaisen kanssa. Mutta *Cajanus* ei tahtona häneen puuttua. Toinen rupesi tuosta vielä enemmin häntä kiistelemään, ja sanotaan hänen viimein yllyttäneen häntä mänemään siihen kauppaan, että hyö piti kerran kukiin soaha antoa toinen toisellensa korva-puustin. Viskattiin arpoo, ja Preussiläinen sai vuoron ensin paiskataksensa. Silloin sanotaan hänen antaneen *Cajanuksellen* semmoisen aika kajauksen, että hään oli vähältä koatua; mutta kuin tämä siitten suutuksissaan sukaisi toista korvalleen, niin sanotaan hänen laskenneen häntä niin, että se mäni henkettömäksi. Tämän sanotaan olleen syyn, minkä tähen *Cajanuksen* täytyi peät-suoroo paeta pois Preussin maasta.

lannissa, jossa hään rupeisi elo-leiväksi *), kunniallliseen taloon, kussa hään myös kuoli s. 27 p. Helmi-kuussa v. 1749, viisviienelläkymmenellä aastajallansa. Häntä hauvattiin s. 3:tena päivänä Maaliskuussa; ja kuin hänen kirstua mitattiin, niin se oli 4 kyynärtä 2 korttelia ja 1 tuumaa pitkä, tahi 5 tuumaa vajoo 5 kyynäretä; leveyveltään se oli 1 kyynärä ja 9 tuumaa. Hään heiti jälestänsä paljon rahaa. Hään lahjoitti 12,000 *gylleniä* **) Lutherilaisten lapsi-huoneellen Harlemissa, 6,000 *gylleniä* niillen Uuistetuillen Franskalaisillen pakolaisillen (till de Reformerta Franska flyktingarne), ja 1,500 *gylleniä* Mennoniittiläisten seurakunnallen ***) tässä kaupunnissa. Hänen sisari, jonka ei myöskään sanottu olleen niitä pieninpiä, läksi Hollandiin perimään hänen muuta tavaruuttansa. Hänen vanhemmat olivat nuon kohtalaiset, pituueltansa, eikä koko hänen suvussansa löytynyt yhtään erinomattain pitkää miestä; ja mitä hänen ylöskasvattamiseen tuloo, niin ei sekkään ouk millään tavalla ollut erinomainen †).

---

*) *Elo-leipä*, Fri-bröd.

**) *Gyllen* on yksi pieni hopea-raha Saksan maalla, joka teköö meijän rahassa 44 killinkiä pankkoossa. Hään lahjoitti sillä tavalla pois 11,625 Riksiä Pankkoossa.

***) *Mennoniittiläisten seurakunta*, (Mennoniternas diaconat). *Mennoniitit* eli *Uuestaan-kastetut*, nouatti yhtä yskonerkamusta

†) Tämä Daniel Cajanuksen silkki-takki (kappa) löytyy vielä Pohjan moalla, tallella.

JUOSEP MATINPOIKA NIVALA
yksi 112 vuuen vanha ukko.

s. 1640; *k.* 1752.

Pi'ä tapais, niin elät kauvan.
Suomal. Sananl.

Vaikka Cicero kyllä sanoopi: *"Nihil turpius est, quam grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse, praeter aetatem;"* niin luulemme kuitenkin että se on ansioksi luettava, kunnialla peästä pitkään ikeen. Ne on varsin harvat, jotka nykyisin eläävät ylitten 80 tahi 90 vuotta, ja se oisi nyt ihmeeksi mainittava, peästä 100:aan vuoteen. Moni luuloo, ei ilman perustukseta, että meijän huikentelevaisuus, meijän viina-juominen ja irtonainen elämä, lyhenteepi ennen aikoa meijän ikäämme; ja se on aivan tosi, että kuta enemmin myö erkaneemme siitä yksinkertaisesta luonnollisesta elämisestä, sitä enemmin myö myöskin eroitamme meitä siitä elämästä ja i'ästä, joka oisi meillen luonnollinen. Meijän monet murheet ja huolet, jotka eneneevät sitä myöten kuin vajoamme pois yksinkertaisuutestamme, ynnä ne monet mielen-tarkoittamiset, joilla karaistaan

meijän ajatuksemme, kuluttaavat ja menettäävät jo paljon meijän henkellistä voimallisuuttamme *); meijän hellä ja arka ylöskasvattaminen, joka ei karaise meitä jo nuoruutessamme, teköö meitä huonoiksi ja heikoiksi ruummiiltamme, että kärsiä niitä vaivoja ja vastuksia jotka ovat meitä kohtavia, ja meijän ylönpalttinen ja tavatoin elämä on jo usseen ennen aikoja lopettanut meijän päiviämme. Sillä ehkä ennen aikana löytyi vähemp ihmisiä kuin nyt, niin tavattiin kuitenkin heissä usseempia i'ällisiä kuin nykyisin. Silloin löytyi niitä, jotka elivät 140:neen ja 150:neen vuoteen, jota pitäisimme mahottomana, ellei meillä vielä löytyisi selviä totistuksia. Tämä Nivalan ukko ei ouk suinkaan heihin luettava, mutta se oli kuitenki i'äkäs kyllä, että tulla mainittavaksi, erinomattain koska se oli meijän moamiehemme.

Juosep Matinpoika Nivala syntyi Kalajoen pitäjässä Pohjan-moalla v. 1640. Häntä tehtiin jo nuorena sotamieheksi, ja oman puheensa perästä oli hään seuranut moamiehiänsä Jemtlanniin, josta hään muutaman vuuen peästä, tuli takaisin Suomeen,

*) Tästä on moni aprikoinut, että myö tällä meijän lyhyellä i'ällä kuitenkin vaikutamme ja toimitamme enemmin, kuin moni meijän esivanhemmista, sillä heijän pitkällä i'ällänsä. Jos lienöön niin! Mutta kyllä moni vielä nytkin löytyy, josta ei saata sanoa muuta, kuin että hään on ollut muka elossa.

ja piti asuntonsa Nivalassa *), vero-tilallansa, Pitisjärven kylässä, Kalajoen pitäjässä. Kuin hään oli 105 vuuen vanha, niin hään nai yhen 60:nen vuotiaisen vanhan piian **), jonka kanssa hään eli muutamia vuosia varsin terveennä ja onnellissa. Hään oli vielä niin virkku ja viriä vanhuuellansa, että hään niinnä viimeisinnä aikoinnakin vielä hiiskutti metässä linnun pyyvöllä, ja kulki vesillä kalanpyyyksillä, joka elämän-laita aina häntä huvitti. Joka suvi hään kävi muihen joukossa heiniä tekemässä, ja sillä välillä niin hään kaiket kesät liehui käsiverkoillansa lammikoissa. Talvella hään kävi mehässä puun- hakkuussa, ajo ite puitansa kotiin, ja pilkoi heitä pihallansa. Tällä tavalla eli hään 109:sen vuuen vanhaksi, varsin terveennä ja ilman mitään vaivatak. Mutta silloin hänen täytyi vanhuuen voimattomuuesta, vaan ei mistään muusta tauvista, maata vuotehella, jossa hään muihen kor-

*) Salméns Beskr. öfwer Kalajoki Socken under P. Kalms praesidium. Åbo 1754 p. 18. Jos hään oisi ollut Jämtlannissa Suomen armean kassa v. 1718, niin hään olis silloin jo ollut 78:nen vuuen vanha ukko. Se on uskottavampi että hään v. 1656, kuusitoistkymmenellä vuuellansa, muutti ehkä muihen Suomalaisten kanssa Ruottiin, koska Venäläiset silloinkin, *Zaar Alexei Michailowitschin* hallituksen alla, hävittivät Pohjan maita; ja että kuin toiset seisahtuivat siihen, niissä heijän synkissä mehissä, niin tämä kääntyi Suomeen takaisin.

**) Stockholms Post-Tidender år 1753, N:o 19, seisoo että hään 105 vuuen vanha, mäni *kolmannen kerran* naimiseen, yhen 60 v. v. piian kanssa (hään oli sen eistä jo ennen ollut kahesti naitu.

julla vielä eli 3 vuotta, kunnekka hään Marraskuussa v. 1752, täytettyä 112 vuotta, lopetti päivänsä. Hään oli ollut kasvoltaan pieni tansakka ukko. Hään on enin aikanansa ei syönyt muuta kuin paljasta olkista ja petäistä leipeä hapa-maijon kanssa. Se tapahtui hänellen kuin monellen muillenkin Pällisellen, että hään vanhuuellaan ilmaan mitään kolottamista kavotti hampaitansa, joihen siaan kasvoi toisia uusia, niin että hänellä 109:sen vuuen vanhana oli kaikki hampaat suussa — siitä päivästä hyö eivät eneä lähteneet.

Vuonna 1754 eli niinikkään yksi toinen vanha mies Paltamossa, joka silloin oli jo 113 vuuen vanha *), milloin hään siitten lie kuollut ei myö tiiätäk.

*) Lue: I Jesu namn! Historisk och Oeconomisk beskrifning öfwer Kajaneborgs Län, under Per Kalms praesidium, af Erik Castrén. Åbo 1754, p. 10.

GU-

GUSTAF LEVANUS,

Kirkkoherra Suomalaisten ja Ruohtalaisten Seurakunnassa Pietarissa
(*s.* 1696; *k.* 1749.)
ja sen

Pietarissa olevan Suomalaisen Seurakunnan ensimmäinen alkuu.

Kirkkoherra *Levanus* oli syntynyt Suomessa, vuonna 1696; hänen isänsä oli pappi. Häntä koulutettiin ensin Turussa, mutta koska Venäläiset vallottivat koko Suomen muata, niin hään mäni Upsalaan, ja siinä lopetti lukemistansa. Rauhan perästä, joka tehtiin Nystadissa vuonna 1721, läksi hään tästä mänemään Eestin muahan, jossa hänen veljensä oli pappi Liholan *) pitäjässä. Hään rupeis ensin Wapaherra *Nierothillen* lapsen- opettajaksi, kunnekka hään vuonna 1725 tuli Wiipuriin, jossa hään oli Tuomio-Rovasti *Melartopaeusta* auttamassa saarnamaan sekä Ruohtia että Suomea. Tämä teki häntä jo toissa vuonna papiksi, niin kuin nimitetty Kirkkoherra Toksovassa **). Hään oli aivan suurella

*) Leal-Socken. **) Tämä pitäjä on 10 peninkuormoa Pietarista. Häntä tahottiin sinne yksinmielisesti, sekä hänen opetuksensa suhteen, kuin että myös hänen kunniallisesta elämästänsä. Vulmahtia annettiin hänälle, siltä henkelliseltä Synodilta.

hartauella ja suosiolla toimittanut tätä virkoa vuotta seihtemettä, kuin häntä jo kuhuttiin Kirkkoherraksi Pietariin, *Törnin* vainajan perästä. Hään yhisti jälleen ne toisistaan jo erkanevaiset Suomalaiset ja Ruohtalaiset jäsenät, ja vihittiin heijän Kirkkoherraksi sinä 2:ssa pänä Helmi-kuussa vuonna 1733. Hänen mielentaipumisella, ja hyvätahtovaisuutella, voitti hään kumpaistenkin sytämmet, ja saatti toas ystävällisyyttä ja rakkautta heijän välillä. Tämä hänen viisas ja kiitettävä käytös on tuottanut hänen nimensä ikuisuuteen, ja hänen pitäjämiesten povessa perustanut yhtä suloista mielen muistoa.

Että välttää sitä hämmenystä, joka tapahtui siitä että yhellä rupeamalla piettiin sekä Suomalaista että Ruohtalaista Jumalanpalvelusta, niin piti hään vuorottain yhtä ennen puoltapäiveä, toista jälkeen. Hään rupeisi myös ensin oikeita Kirkonkirjoja tässä pitämään, ja haki Kirkkoherralle oikeen vissin määrätyn palkan; Kirkon rahat, jotka ennen ovat olleet papin lukon takana, pani hään kirkon etusmiehen vastauksen peälle, ja teki monta muuta sellaista hyvintarkottavaista asetusta. Kaikista hänen huolenpioista, on hänen murheensa, että saaha Seurakunnallensa uutta kirkkoa, suurin luettava. Sillä Jumalanpalvelus piettiin vielä nytkin *Maidelinin* huoneissa. Hään sai jo Toukokuussa vuonna 1733 yhtä

avonaista paikkoo merijoukon suarella *) täksi tarpeheksi. Keisaritar Anna antoi myös 500 Ruplaa aluksi tähän rakennukseen, samaten tekivät monet muutkin valloista, jotka avarasti auttoivat tätä asiata lahjoillansa ja antimisellansa. Ilman sitä, niin koottiin myös rahoja Riigasta, Reävelistä ja Narvasta, kollektiin kautta **). Sillä tavalla tehtiin nyt puusta yhtä rist-kirkkoa hänen toimituksella, jota vihittiin sinä 19 päiv. Touko-kuussa vuonna 1734 ***). Nyt nautti tämä Seurakunta tyytyväisyyttä ja tyyväntöä, onnellissa oltuvana; mutta tämä ei kestännyt kauvemmin joss 10 vuotta korkeimmiltans; sillä v. 1744 niin nousi taas uutta villitystä ja vihaamista, yhen muakulkian tautta, nimitty *Esaias Aron Nordenberg*, joka sinä vuonna tuli Pietariin. Hään sanoi olevansa Juutilainen, ja olleensa lähetös-pappina †) Suomalaisissa. Sillä nimellä hään oli kulkenut läviten Saksan, Juutin ja Ruohin maita, ja kussakin paikassa ymmärtännyt hankkia itellensä kauniita totistuksia hänen kunniallisesta ja siivollisesta elämänkäytöksestä. Näitä nähen, *Levanus* otti häntä huonehensa, niin kuin yksi niäntyvä ja huonoillen jälillen

---

*) På Amiralitets-holmen. — **) Se on juuri merkillinen, etteivät Ruohista eikä Suomesta antaneet mitään apua tähään aivotukseen, ehkä se oli heijän maamiehillen hyväksi, kuin tätä tehtiin. — ***) Tätä tehtiin Saksan kielellä, *Nazziukselta*, Saksan Seurakunnan Kirkkoherralta. — †) att han warit mißionär i Finnmarken.

jo joutunut virka-kumppali, salliva häntä myöskin saarnatakensa Suomen kielellä.

Mutta tätä tehässä vietteli hään kaikki Suomalaiset puolehensa, niin että ne yksin mielin pyysivät häntä papiksensa, "Kirkkoherran-Apulaisen" nimellä. Levanus ja se Ruohtalainen seurakunta oli kyllä seisoava tätä vasten, mutta Suomalaiset kävivät tästä lakia, ja riitelivät tuosta asiasta Oikeuspitoksessä Viron ja Eestinmaan asioista *). Siinä käyttivät hyö asiansa niin, että suostuttihin heijän pyytöksiin, ja piätettiin että Suomalaisillenkin Seurakunnan jäsenillen oli lupaa ottoo pappia itekseen, niin hyvin kuin Ruohtalaisillenkin. Tuostapa tuli nyt käskyä *Levanuksellen* Tammi-kuussa vuonna 1745, että vihkiä häntä Seurakunnan-Apulaiseksi. Tämäpä käsky vasta sytytti sitä vanhaa vihaa ja vainoo jäsenien välillä, sillä Ruohtalaiset eivät ollenkaan suvaineet sitä, että Suomalaisillen piti annettaman omaa pappia. Hyö suuttuivat sen eistä aivan suuresti heihiin, ja erkansivat nyt tykkänänsä pois Suomalaisista, jotka myös hylkeisivät heitä puolestansa, ja ottivat *Nordenbergia* papiksensa.

Mutta Levanus joka surkutti suuresti tätä Seurakunnan hajoamista, koki kaikella tavalla tutkia tätä miestä, ja kuulustella hänen töitä ja tapoja.

---

*) Wid Justitie-Kollegium öfwer Lif- och Estländska ärenderna.

Tiiustellen tätä, kirjutti hään sekä Ruohtiin että Danmarkkiin, kuulustella hänen kuluja ja käytöksiä. Kuinpa nyt sieltä joutuivat kirjat takaisin, niin saatiin ilmin hänen monet juonet ja koiruukset, joilla hään oli juoksut ympärin maata, ja maailmata veijanut *). Näitä kaikkia laitettiin lailisesti sisähän mainittuhun Oikeuspitohon, josta kyllä *Nordenberg* tuli poisheitetty viralta **), mutta ne jo toisistaan eroitut seurakunnat eivät eneä tulluna yhteen. Tämä kävi Levanuksellen niin karvaasti mielestään, että hään

*) Saatiin nyt tietoa, että hään oli koulusta ruvennut Sotamieheksi, ja sillä lailla tullut monta maata liikkumaan. Sitä vastoin niin hään kyllä puolestansa näytti heillen yhtä kirjallista totistusta, että hään Trondheimin kaupunnissa Norissa oli tullut tehtyksi papiksi Rovastilta ja Konsistorin-Neuvolta (Consisto=rial=Rådet) *Paul Roggersilta* (jotapa kirjaa perästäpäin löyvettiin olevan hänen oman tekemänsä); mutta Köpenhamina-Piispan *Herslebin* kirjuttamisesta havaittiin, että yhtä Nordenbergin nimellistä ei millonkaan ole käynyt Köpenhaminan kouluissa, eikä yhtä Konsistorin-Neuvoa *Roggers* ollenkaan löytynyt Trondheimissa. Viimeisellä löysivät myös Nordenbergin luonna sitä painitinta (pitschaft) jolla hään muka oli seilanut tätä nimitettua papintotistusta. Sanalla sanottu, hään oli yksi suuri koira.

**) Ensin Oikeus myötistyi siiheen että, hänen anomuksellansa, annettiin hänelle lupaa, lähteä Saksan muahan parempia totistuksia itellensä hankkimaan, ja pantiin yhtä Papismiestä nimeltä *Henr. Skyttenius* että niin kauvan hänen siassansa olla viran toimituksessa. Mutta koska Nordenberg ei tullunakaan vuuen piästä takaisin, niin kuin hänelle oli miärä tulla, niin antoi Oikeus hänen virkaansa tällen *Skytteniuksellen*, joka tehtiin Suomalaisten Kirkkoherraksi joulu kuussa vuonna 1747. Näin eroitettiin nyt Suomalaiset pois Ruohtalaisista, ja tehtiin heistä eri-seurakuntaa, ja sillä loppui ne pitkälliset riiat, jotka mo-

murehtissa tätä, kiäntyi pitkälliseen tautiin, josta hään kuoli Helmi-kuussa vuonna 1749.

G—nd.

---

lemmispuolin oli heitä yllyttäneet. Nordenberg tuli jonkun ajan perästä kyllä takaisin, vaan ilman mitään totistusta, jonka tähen hänen myös täytyi lähteä tästä pois. Hään läksi silloin Stettiinin kaupunkiin, ja oisi siinäkin viisastellut ihelle virkoa, vaan tuli ajallansa poisi-ajetuksi. Hään tuli vielä siittenkin yhen kerran Pietariin, toivoten Suomalaisia houkutellakseen, mutta ne eivät eneä häneen puuttuneet, jos täytyi hään järkiään lähteä tästä pois, eikä o siitä päivästä hänestä mitään kuuluna. (Gjörv. Hist. och Polit. Mercurius; V D. p. 677; — Büschings Geschichte der Evang. Lutherischen Gemeinen im Russischen Reiche; Th. 2 (Altona 1767, 8:o) sid. 74. — Gezelii Biogr. Lexicon; II D. sid. 105).

Tämä Pietarissa oleva Ruohtalainen ja Suomalainen seurakunta oli alustapäin ainoastaan yksi yhtyys niistä Suomalaisista ja Ruohtalaisista sota-vankiloista, joita pantiin tänne työllen, rakettaisa tätä uutta kaupuntia Nevan rannalla; ja joillen annettiin omat papit, heijän muka henkelliseksi ravinnokseksi.

BUCHARIN TARTTARILAISTEN KUNINKAAN CHAN *ZIGAN AREPTANIN**) MERKILLINEN ANOMUS ZAAR *PIETARILTA*.

(Suomen Tyttärillen omistettavaksi).

Maalis-kuussa vuonna 1718, tuli Pietariin yks lähettämys**) Astrakanin kaupunnista, lähetetty Bucharin Tarttariloihen Kuninkaalta, rukoillemaan Zaar Pietaria, *soahaksensa häneltä muutamia satoja Suomalaisia tyttölöitä****), *ostamalla tahi muulla kaupalla;*

---

*) Tämä heijän suloinen ja helläsyvämminen Kuninkas, muutti siitten nimensä *Kontaschiksi*, joka heijän kielellä oli merkihtävä yhtä jaloa Valtiasta. *Bucharian* valtakunnat, jotka nyt ovat Venäläisten hallituksen alla, kuhuttiin Aleksander Magnuksen aikana *Sogdianaksi*, ja jaetaan pienempään ja surempaan, joihen luetaan, suurin osa Tarttarian maista. Tämä loaja valtakunta eli maakappale, levittääksen Turkestan ja Kalmukkiloihen maista pohjoisesta, aina Indiaan, etelään; ja Persan vallasta ja Kaspin-merestä loutehesta, aina Mongalin ja Chinan synkiöihin. Kalmukkilaisten ja Tarttarilaisten kansat asuskeleevat iässäpäin näitä avonaisia maita. Heijän uskomus on Muhametin opista erkaneva. Heijän piäkaupunit ovat (Suuressa Buchariassa) *Buchara* ja *Walikk*, jotka kumpaisetkin luetaan Moskuan toista mokomin suuremmaksi (?) ja (Pienemmässä Buchariassa) *Jerken* ja *Kaschgar*.

**) *Lähettämys*, Beschickning, Legation; *Lähettämä*, Sändebud.

***) Mikseihään Tarttarin piioillen pyytänyt Suomalaisia sulhaisia? mahtaa ehkä joku meistä kysyä; — Tiesi hänen! Mutta uskottava on, että silloin ois hänen anomus ehkä käynyt paremmin toimeen.

sillä *Chan*, (heijän Kuninkansa) koska hään oli havainna, että tämä kansa oli sauken urhollinen ja uskollinen, halaisi soahaksensa siltä sikiän omaankin moahaansak, että hään aikoa myöten mahtaisi heistä kasvattaa aika Sotamiehiä ja Tappelus-uroja.

Tämä hänen pyytäminen tuli moahan lykättyksi, kuitenkin houkutteli hänen lähettämiä kahta Suomalaista renki-miestä, että täksi tarpeheksi seurata heitä sinnek heijän omahan moahan. — Lienekö hyö siellä siitten mitään aikaan soaneet? *)

---

*) Tämä tarina on otettu kirjasta: Das veränderte Rußland. Siinä luetaan ensin (I:ssä Osassa 254:llä puoliskolla) että hään pyys "*Ruohtalaisia* tyttölöitä", mutta tämä on yks ereys, sillä Zaarilla ej ollut Ruohtalaisten kanssa mitään tekemistä, sitä vähemmin heijän likkoja myyksentellä; sillä jos hään kohta oisi soanut Ruohtalaisia vankiakin (niin kuin hään sai) niin ne oli miehiä, vaan ei vaimoja. Mutta *Chan* kuhtui *Suomalaiset* Ruohtalaisiksi, siitä, että heitä luettiin Ruohin valtakuntaan. Silloin olevassa soassa vietiin Suomesta, niin kuin muulloinkin, monta tuhatta lasta ja vaimoa Venäjäseen, jossa heitä hajotettiin ympäri tätä laveata moata (ja joista meijän vastappäin tuloo ehkä enemmin puhua). Yks osa heistä jaettiin suurillen hoviloillen ja moisioillen alusväeksi, yhen osan veivät Kasakat myötensä omahan moahan, josta heitä osittain kaupustettiin Turkkilaisillen, osittain muuallenkin. Tällä tavalla oli vihtoin myös Bucharilaiset tulleet heitä tuntemaan, ja heijän Herransa kahtomaan tätä kauppaa evulliseksi. Että tässä ei maha olla puhe Ruohtalaisista, nähään myös siitä, että tämä kirja itekkin toisesa kohassa oikaisoo tätä paikkoo, selittävän tämän asian sillä, että se sanoo hänen tahtoneen "Ruohtalaisia, eli *oikeimmittain Suomalaisia*" (p. 326) Olipa tuo kummin tahan! Anomus on kuitenkin aivan merkillinen.

W. v. Wright fec.

Kuuston jäännökſet

Kuvattu v. 1826: A. Graffströmmiltä.

TIIUSTUKSIA

KUUSTON LINNASTA.

(*ynnä yhtä kahtomusta hänen jäännöksistä.*)

Kuuston *) linna, josta nyt ainoastaan muutamat rauniot ovat jälellen, oli yksi niistä vanhemmista Suomenniemen linnoista, joita tunnemme; ja on sen eistä meijän vanhassa tarinamuksessamme mainittava. Poavin aikana, jollon Piispoillen ei ollut ainoastaan henkellinen valta, mutta myöskin iso valta maallisissa asioissa, niin nähtiin heijän usein palkihtevan ja pestuuttavan isoa sota-rahvasta, varustavan itelleen vahvoja linnoja, ja toisinaan uskaltavan ihtensä sotaan laillisen hallituksensa vastaan. **) Kuin

*) Tätä nimeä, (jolla nimitettiin sekä linnoo että soarta, ja josta koko kappeli on siitten nimensä soanut) kirjutetaan meijän nykyisissä kirjoissa *Kustö* (niin kuin se oisi muka tullut näin kuhutuksi Ruotin sanoista kust ja ö; mutta tämä on viärin. Vanhoissa kirjoissa sitä kirjutettiin *Cuusto*, joka nimi oli yhteen-veitty sanasta *kuusisto* (granskog); ja niinpä sitä ennenkin kirjutettiin Turun läänin vanhoissa Maavero-kirjoissa (Porth. *Chron. Episc. Finl.* p. 605).

**) Niinpä nähään heijän jo Suomessakin ruvenneen Kuninkaansa vastaan niskoittelemaan. Niin e. m. rupeisi jo Piispa *Conrad Bitze* yhtenä aikana pönnistele

Ruohin Piispoillen oli tällaiset isot laitokset, niin ei piek ouoistella, jos heijän vertaiset Suomessa nouvatti samat tavat. Se oli näillenkin monta tarpeellisempi, asettaa itelleen varustettuja linnoja, koska ne Suomalaiset pakanalliset kansat, useen hätyyttivät heitä, heijän hoviloissansa, ja tappoivat heitä kotonaan, tahi veivät heijät myötensä surmataksensa *). Vielä siittenkin niin Venäläiset, jotka jo rupeisivat lauttoillansa kuleksimaan pitkin Suomen rantoja pillomuksiaan muka tekemään, peloittivat heitä paljon näinnä aikoina. Sen tähen kuin Ruohtalaiset rakensivat Turun linnoo itellesek varustukseksi, niin Suomen Piispat varustelivat ihtensä Kuuston linnassa. Se ensimmäinen joka oikeen rupeisi pyytämään tätä linnaksi, oli Suomen yhek-

maan Kuninkas *Carl Knutsonnia* vastaan; eikä antanutkaan hänellen *Raseborgin* linnoo, jota hään v. 1465 häneltä pyysi. Niin että Kuninkaan täytyi koko kesäkauven säilytteä ihtensä *Dominicanarein* pappilaisten luonna Turussa (hos Dominicaner-munkarne i Åbo) Rhyzelius, p. 338.

*) Ilman Piispaa *Henrikkiä*, joka oli se neljäs Piispa Upsalassa, ja joka ensin yllytti *Eerikki* kuninkasta, tulemaan Suomeen, miekallansa levittämään Ristin oppia, ja joka kostoksi tästä, tuli tapetuksi sinä 19 p. Tammi-kuussa v. 1157, yheltä Suomalaiselta talonpojalta, nimellä *Lalli*, jota hään vaati kirkkorankaistukseen, yhestä hänen murhan-töistä, niin se ei käynyt paremmin hänen jälkeen-tuliallen. Sillä *Rodolphus* tahi Rolf, joka oli se ensimmäinen Suomen Piispa (syntynyt Vester-Göthlannissa) tuli v. 1178 poisvietyksi ja surmatuksi Kuurolaisilta, jotka sinä vuonna rosmaillivat ja hävittivät meijän rantamaita, joka tapahtui viienellä vuoella, siitten kuin se tuli Suomalaisillen soarnoamaan.

sääs Piispa nimeltä *Ragvaldus* (kotoisin Ahvenenmoasta *) joka v. 1317 suuren kustennoksen kanssa anto perustoo tätä paikkoa asunnoksi ja varjelloksi itelleen ja jälkeentulevaisilleen. Mutta, tahi se oli tehty puusta, ja huonosti varustettu, tahi se ei lie ollut vielä oikeen valmis, koska yks joukko Venäläisiä, jotka vuuen peästä (v. 1318) kävivät meijän rantojamme rappoamassa, taisivat tähän tunkeita, ja siinä tulella hävittää kaikki Turun Hippakunnan vanhat kirjutokset ja koreukset (klenodier **).

Mutta jos *Ragvald* oli se ensimmäinen joka asetti tätä linnaksi, niin oli tässä jo kuitenkin ennen häntä asuna Suomen Piispoja, jota nähään yhestä vanhasta kirjasta, kirjutettuna v. 1295, jota Piispa *Magnus Thunsson* ***), oli tästä paikasta ulos-antanut †). Tämän tulipalon perästä ei nimitetäk mitään tästä linnasta, ennen kuin vasta 100 vuuen peästä, jollon Piispa *Magnus Olai Tawast* ††),

---

*) *Ahvenanmoa*, Aland. Tämä *Ragvald*, joka kuoli v. 1321, oli 9 vuotta ollut Piispana (v. 1312—1321).

**) Porth. *Chron.* p. 14, 216, 217. Rhyzelii *Episcoposcopia Svio-Gothica*, p. 331. Rhyzelii *Sveog. munita*, I. D. p. 115, *sequ.*

***) Tämä *Magnus Thunsson* oli se 8:saas Piispa Suomessa, ja se ensimmäinen Suomalainen joka oli piäsyt tähän piispa-virkaan. Se oli syntynyt Märtälän kylässä Ruskon kappelissa, ja kuoli v. 1308, oltua 17 v. Piispana (v. 1291—1308). Hään muutti Piispa-istumen v. 1300 *Räntämäestä* Turkuun, eli niin kuin sitä ennen kuhuttiin *Unikankareeksi*.

†) Porth. *Chron.* p. 183, 216.

††) Tämä *Magnus* Ollinpoika *Tavast*, joka oli se 16:nees Piispa Suomessa, oli syntynyt s. 14 p. Loka-Kuussa

anto uuestaan sitä ylösrakentaa ja tehä vahvemmaksi ja sovelliammaksi *). Mutta Piispa *Conrad Bitzin* **) aikana, niin palo tämä linna toas peri-pohjin tulipalossa, jollon vahinkoksemme, ne tarpeellisemmat ja ainuat kirjat meijän maan asioistamme keäntyivät poroksi. (Messenius luuloo tämän tapahtunneen nuon vuonna 1470 ***). Mutta Piispa anto toas uuestaan sitä ylösrakentoo, ja tietti kahta vahvemmaksi ja suuremmaksi.

Mutta koska Kuuston linna Piispa *Arvid Kurkin* paettua †), (ja ehkä Juuttilaisiltakin jo kä-

---

v. 1357 *Alasjoen* tahi *Tavastilan* kylässä Virmon pitäjässä, ja kuoli s. 9. p. Maalis-kuussa v. 1452, 95:nellä vuuellansa. Hään oli 37 vuotta Piispana Suomessa (vuuesta 1413 vuoteen 1450) ja oli yks niistä merkillisemmistä Poavilaisista Piispoista meijän moassa, jonka tähen meillä oisi mielessämme vastapäin hänen elämästä jotaik puhua.

*) Rhyz. *Episc.* p. 334. Porth. *Chron.* p. 20, 465, Messenii *Scondia* T. X. p. 19.

**) Tämä *Conrad Bitze*, joka oli 19:nees Piispa Suomessa, tais olla syntynyt Turussa, kussa hänen isä *Henrik Bitz* oli Katteinina, hään kuoli *Kuuston* linnassa sinä 13. p. Maalis-kuussa v. 1489, ja hauattiin Turun kirkossa. Hään piti Piispan Virkaa 29 vuotta, eli vuuesta 1460—1489. Tässä *Kuuston* linnassa lopetti myös Piispa *Johannes Olai* päivänsä s. 9. p. Heinäkuussa v. 1510, sillä, että hään syyvässänsä tukehtui. Siinä kuoli myöskin Piispa *Frat. Bero Gregorii Balk* s. 29. p. Kesäk. v. 1412.

***) Scondia. T. X. p. 21. Chron. Rhythm. Finland. p. 38; Porth. *Chr.* p. 26, 585. Rhyz. *Episc.* p. 338.

†) Tämä *Arvid Kurck*, jonka sanotaan olleen syntyneen Laukossa, luullaan olleen *Jeppe Kurkin* poika, ja *Niiles Kurkin* pojan-poika, joka oli yks kuuluisa Hallitus-Neuvo (Stats-Råd) Ruotissa. (Porth. Chr. p. 651) Hään oli se viimeinen Poavilainen Piispa Suomessa. Koska se Danskalainen meri-sotilas *Severin Norby* v.

sitettyä) tuli v. 1523 ynnä ne toisetkin Suomen linnat ja kaupunnit takaisin otetuksi Kuninkaan *Kustav* ensimmäisen väeltä, *Flemmingilöihen* komenon alla, niin näyttää kuin oisi Kuninkas peättänyt, että tämä linna, joka ei ollut Turun-linnasta jos nuon peninkuormoo *), oli yksi joutava laitos, ja vastukseksi niillen sen alla kuuluvillen talonpojillen, tätä voimassaan piteä ja korjata, koska se hänen käskyn peällä tuli v. 1528 Turun Linnan-Isännältä *Magnus Svensonilta*, hajotetuksi ja maahan rävitetyksi **). Niin nyt maata myöten purettiin tätä muis-

---

1522 vapautti Turun linnoa, niin täytyi tämä Piispa paeta Ruotiin; mutta hukkui joukkoinensa tiellä. Tästä puhuu *Tegel* hänen Tarinamuksessansa Kyöstä kuninkaasta p. 36, näin: "Samma tiidh (då Norby uphäfde belägringen för Åbo) måste Biskop Arffuedh i Åboo rymma, och gaff han sigh förät til Raumo, ther han hadhe sitt Skep liggiandes, och så sjöledes tådhan och til Ulffsby (Björneborg). Men effter han ther icke såker och frij bliffua kunde, och fick altijdh tijdender, at fienderna drogho allastädes omkringh och söchte effter honom, gaff han sigh medh mångha aff then Finska Adel, Frwer och Jungfrwer, som aff fruchtan och råddhoga flydde för samma Konung Christierns tyranniske påbudh skuld, til siöß, och achtade sigh åth Swerige til Konung Gustaff. Men them kom en gråselig stoor storm och owäder uppå, så at the alle med skep, folck och godz förginges och bleffue borta, utan för Öregrund i Wiggian (Grepen lahessa).

*) Kuustoo joka kuuluu Piikisten pitäjään, luetaan 5 neljännestä Turusta, (maantietä myöten) itä-etelään.

**) Porth. *Chron.* p. 730. — Mutta uskottavampi ehkä on, että kuninkas teki tätä vähänteeksensä Suomen Piispan-valtaa. Siinäkin ehkä tarkoituksessa hään jokoi hänen Hippakuntaa kahtiaan, ja teki v. 1554 Viipurissa toisen Hippakunnan istumen. Kuusto-linnan hävittämisellä, hään ei heittänyt tilaisuutta Turun Piispoillen varustaksensa sotamiehilla ja sotavarjelluksilla.

tomerkkiä Suomen Piispoin vanhasta vallasta ja jaloutesta. Nyt kuin tätä paikkoo nähään, niin ei se nävyk muullen kuin yksi kivi-rauniollen, ja uskottaisiin mahottomaksi tässä muinon olleen tällaisia varuistuksia ja vehkeitä *).

Kahtomus **) tästä paikasta, joka on tässä liitetty, on tehty ja minullen ystävällisesti annettu Herra Luettajalta †) *Grafströmilta*, joka v. 1826 oli Ruotista matkustanut Suomeen, tervehtimään omaisiansa, jotka asuivat *Radelman* herraskartanossa, var-

---

*) Ehkä tämä soari ei ouk sen pitempi kuin yhtä kiven heittämistä, niin nähään kuitenkin että tässä ennen aikana on pietty oikeata Sotaväkeä, linnan varaksi; ja ettei heitä ollut vähä joukko, on siitä arvattava, että Piispa *Johannes Olavi* (syntynyt Pargas pitäjässä) joka oli toinen Piispa *Bitzen* perästä, eipä soanutkaan tätä linnoa sen kuolleen Piispan *Laurentiuksen Michaelin* (sota-) rahvaalta (*familiares*) ellei hään heillen maksanut 200 Ruotin *markan*-rahoja (joka tais olla maksamatak heijän palkastaan). Eikä näinnä aikoina käynyt Piispoin kanssa niskoitella, ellei suuren voiman kautta. Tämän sanan *familiares* on Messenius (Scondia X. T. p. 23, & Chron. Rhyth. p. 43) ja Rhyzelius (Episc. p. 340) selittänyt sillä, että se oisi muka merkihtenyt sen autuahan Piispan sukulaisia ja omaisia, mutta siinä ovatten erehtyneet, sillä *Episcopi familiares* kuhuttiin heitä, jotka olivat heijän palveluksessa, ja saivat palkansa heiltä (Porth. *Chron.* p. 647). Näihen sotamiesten peämies, kuhuttiin *Præfectus Custoensis*, (häänki sai palkansa, ei Kuninkaalta vaan Piispalta). Tätä nähään yhestä kirjasta Piispalta *Hemmingiltä*, kirjutettunna Turussa v. 1356, kussa yksi nimeltä *Johannes Pedherson* kuhutaan Linnanisäntä Kuustossa (Bih. till Åbo Tidn. 1785, p. 25, och följ. Porth. *Chr.* p. 262). Niinikään oli Piispa *Magnus Olai Tavastin* isä vainaa, nimeltä *Olaus Nilsson Tavast*, tässä linnassa Isäntänä, Piispa *Hemmingin* aikana (v. 1339—1367).

**) *Kahtomus*, vue, utsigt. — *Luettaja*, Lector.

sin lähes tätä paikkoa, ja jota hovia nähään taaksempana tässä kahtomuksessa, vesien takoo. Nykyisin on *Kuuston* saari taipaleen kautta yhistetty Kuuston niemeen, mutta uskottava on että se on ennen ollut soarenmoa, sillä tämä taipalen paikka, joka on aivan kapee, on varsin matala, ja ainoastaan tehty koalin- ja potatin-maiksi. Soaren toisessa peässä on tehty yksi pieni kylpy-huoneh, johon yksi pieni polku viepi pitkin rantoo; ja johon valkamaan lasketaan halki selän, kuin Piikisten kirkolta tullaan tähän. Tämä Kuuston hovi, jok ei nävyk tässä kuvauksessa, ja joka nyt on tehty Turun Rykmentin Evesti-asumapaikaksi (öfwerste boställe wid Åbo Läns Reg.), makoo vähäisen matkanpeähän rannasta ylöspäin, siinä sakkeessa kuusikossa, jota nähään vasemmallen käillen. Lahti, joka eroittaa Kuuston soarta tästä niemen-moasta, ei ouk sen syvämpi, että eläimät kulkoovat sen ylitten, jonka tähen tähän on pantu yksi juotto-aita, lahen poikki. Tässä moisiossa löytyy yks valittu puistikko-maa (trädgård), jossa kasvatetaan omenoita ja muita moan-hetelmiä, varsin hyvästä loavusta *).

G—nd.

---

*) Tunelds Geographie, 6:te Uppl., 8:de Del., p. 49.

TIIUSTUKSIA SIITÄ MUINOSESTA SUOMALAISESTA SUVUSTA, NIMELTÄ FINCKE.

Jos mielimme milloin hankkiaksemme mitään tarkempoo tietoa meijän omassa tarinamuksessamme, eli meijän esivanhemmistamme, niin meijän täytyy kaikella tavalla ahkeroittoo selvittelläksemme ja harjoittaaksemme niitä tietoja, jotka heistä jo löytyy, ja hakeaksemme uusia. Näissä aivotuksissa ei meijän piek laiminlyyä niitä pieninpiäkin tietoja tiiustellaksemme, liioitenkin vanhoista ajoista, joista niin väheä nyt eneän ouk meillen jälellen, ja kussa yksi vähäinenkin ilmoitus eli selittäminen on voitoksi luettava, ja piettävä suuresta arvosta. Myö olemme tässä tarkoituksessa, vanhoja kirjankootuksia kahellessamme, aina tiiustelleet ellei heissä löytyisi jotakuta Suomalaista, tahi Suomalaisia koskevata, ja harvoin olemme tehneet tätä varsin tyhjään. Se oisi toivottava että meijän nuoremmat moamiehemme, jotka tuloo vieraita maita liikkumaan, ja siinä heijän kirjankootuksia näkemään, ottaisivat sen vaivan peällensä, kuulustellaksensa jos ei heissäkin oisi jotaik einettä ehtiäksemme, jotta myö sillä saisimme vä-

vähittäin ylöshaetuiksi niitä tietoja, joita vielä on mahollista soaha.

Niistä vanhoista papeniloista joita olen tällaisissa perkauksissa käsittänyt, on yksi — joka tuottaa meillen tiiustuksia siitä vanhasta *Finkin* suvusta Suomessa — aivan merkillinen, ja jota tapaisin yhessä vanhassa paperin-pankossa Kunink. Kirjankootuksessa tässä Tukhulmissa. Ja vaikka se ei ou peä-asiassa varsin valaiseva, niin se on kuitenkin ensin sytyttänyt meissä innon, tarkemmin tästä tiiustella, ja moamiehillemme toimitella niitä tietoja, joita olemme soaneet.

Tämä paperi eli käsikirjotus sisällensä pitää 1:ksi Turun muinosen Moaherran *Jer. Wallenin* kirjutosta K. Kirjutos-Kokoukselleu *) niistä *Finckilöihen* hauassa Ulfsbyin kirkossa löytyneistä vanhoista vapamerkkilöistä, ynnä yhtä rumasti heistä tehtyä kuvausta, annettu Turussa s. 25. p. Lokak. v. 1765; ja 2:ksi Lainistujan Kuninkaallisessa Vanhain-Säilyksessä Kirjuttajan Herra *Samuel Gagneruksen* vastausta, eli selitöstä tästä asiasta, annettu Tukhulmissa s. 15. p. Toukok. v. 1767 (vasta puolentoista aastajan peästä), jota selitöstä se on pannut Kun. Kirjankootuksessa tallelle. Nämät toimeukset kuuluuvat sanoista sanoin, näin:

---

*) *Kunink. Kirjotus-Kokous*, Kongl. Kansli-Kollegium.

Kopio.

Herr Landshöfdingen **Wallens** Bref, af Åbo den 25:te October 1765, til Cancellie-Collegium, angående de uti **Finckeska** Grafwen i Ulfsby Kyrka, igenfundne Wapen *).

Hos Edra Excellencer samt Kongl. Maj:ts och Rikfens Högloft. Cancellie-Collegium finner jag mig icke böra undgå, at wördsammast anmäla, at **Fincke** åtten warit af de äldsta adeliga Slägter här i Storförstendömet Finland och ägt, ibland flere frälsegods, åfwen **Sonnås** Alodial-Säterij uti Ulfsby Sokn och Björneborgs Lähn, i hwars Moderkyrka wälbemälte Famille låtit anlägga en upmurad Graf, then Herrar Prostar och Kyrkoherdar i samma anseenliga Församling, hwarunder jämwäl Björneborgs Stad lyder, haft tillika med Sonnås Sätesgårds-ägaren behörig omsorg, at wid makt hållas.

Uppå benämde **Finckeska Graffsten**, är en mans- och qwinno-bild uthuggen. Öfwer mansbilden

*) Myö tahomme kiitoksella mainita tätä Turun muinosta Maaherroa, siitä huolenpiosta, jolla hään on kavotuksesta säilyttänyt näitä vanhoja muistomerkkiä; niin myös muistelemme kiitollisuuellamme sitä silloin olevata ylistettävätä Sonnäsin isenteä, ja sitä kunnioitettavata Rovastia, jotka mielensä tarkoittivat näitä **vanhoja** ilmin-hakeaksensa; ja soisimme että meijän muut moamichet, ottaisivat heijän esimerkkiä opiksensa.

är å samma grafsten uthugget **Gustaf Finckes** namn och öfwer qwinsbilden, **Engrid Boijes** *).

Och som Sonnäs Sätesgårdsägaren warit, ifrån äldre tider tilbakas, ägare äfwen af berörde Finckeska graf; så är ock grafwen nyligen kommen uti Öfwerstens och Riddarens af Kongl. Maj:ts Swärds Orden, Högwälborne Baron Johan Hastfers samt deß Frus, Högwälborna Friherrinnans Margaretha Stackelbergs ägo genom thet köp the, för par åhr sedan widpaß, slutit om Sonnäs Sätesgård och the therunder lydande tillhörigheter, med nu warande Kongl. Maj:ts och Riksrådet samt Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden, Högwälborne Herr Carl Hermelin, som innehade samma gods. Herr Öfwersten och Friherren Johan Hastfer hafwer altså nu låtit rånsa grafwen och borttaga den mull, som därstädes under mångårig tids förlop samlat sig; Men så snart arbetsfolket blifwit där et och annat tekn til wapn och Bokstäfwer utaf förgylt Silfwer warse, lemnade Han Herr Prosten och Kyrkoherden Doctor Michael Lebell bud därom, med an-

*) Se oisi ollut valaistukseksi asiassa soveliampi, jos Moaherra oisi kirjuttanut aivan samat sanat kuin oli kiveen piritetyt, eikä heitä ruvennut selittämään. Sillä niinkuin perästäpäin soahan kuulla, niin se ei ollut *Gustaf Fincke*, mutta *Gödrik Fincke*, joka oli naitu tämän *Ingrid Boijen* kanssa. Senpä tautta on uskottava, että hauta-kivellä ainoastaan luettiin alkunenät näistä nimistä, nimittäin *G. F.* ja *J. B.* joista *G. F.* ei merkihtenyt *Gustaf Finckiä*, mutta *Gödrikkiä*.

modan, at Herr Prosten wille taga sig omsorgen, at låta noga wid sjelfwa ståndningen tilse, om och hwad af dylika gamla gårdtekn där kunde finnas.

Bemälte Herr Doctor och Prost lät, i anledning däraf, sig wara angeläget, at i nogaste måtto leta och utröna alt hwad i den grafwen wore at uphitta: och, som genom den granskningen Twå lika Wapn igenfunnos teknade med G. F. Twå andre med E. T. D. hwilket wapn är mig obekant, samt twå andre med T. H. äfwen af mig okände wapn *).

Utom deß äro äfwen Twå större Bokstäfwer, neml. I. E. **) samt 2:ne bokstäfwer af mindre figure, neml. G. F. G. F. samt Chifren N:o 5 ***) i mullen igenfunne, hwaraf fuller slutas kan, at därstädes måst warit flere Chifrer, ehuru de ej kunnat igenfås och låra, wid grafwens rånsning i fordna tider, wara förkomne, eller ock af dem, samt rånsat grafwen,

---

*) Näitä kolmellaisia vapamerkkiä olemme tässä kuvailleet varsin semmoiset kuin heitä tavattiin kuvailtunna yhellä paperilla, joka oli sisäänpistetty siihen kopioon tästä Moaherran kirjotuksesta, jota löysimme Kunink. Kirjan-Kootuksessa. Ainoastaan että olemme tehnyt heitä puolen pienemmiksi. Mutta jos ne kuvat jotka löytyi siinä, olivat yhtä suuret, tahi (uskottavampi ehkä) pienemmät, kuin ne hopeiset vapa-merkit, joita hauvassa löyettiin, siitä meillä ei ouk mitään tietoa.

**) Myö olemme tässä, niinkuin muuallakin, uskollisesti peräänkirjuttanut sitä kopiota, joka löytyy K. Kirjan-koossa, ehkei häuessä monessa paikoin löyvyk järjellisyyttä.

***) Tätä Chiffern N:o 5, ja ne tässä viimeks mainitut Kirjotus-nenät ei löyetäk näissä papeliloissa kuvailtunna. Hyö ovat jo vissiinik joutuneet hukkaan.

Vanhoja Suomalaisia Vapamörkkiä

Ylöskaiveltuna Finhilöihen hauasta Liikisten pitäjästä.

v. 1765.

af enfaldighet, såsom til åfwentyrs ifrån kistorne lößnade, borttagne ***).

---

*) Jos tämä aatos on Moaherran omainen, niin oli hään oikeen asian arvanut; mutta merkillinen on, ettei hään, eikä pitäjän Rovasti tienyt paremmin tästä selittää. Silläpä tästä nähään ettei kumpainenkaan tuntenut J. A. Forteliuksen juttelemusta *de primis initiis Björneburgi*, joka oli painettu 33 vuotta ennen tätä, ja kussa luetaan 15:nellä puoliskolla, että silloin (v. 1732) löytyi tässä Liikisten (tahi Ulfsbyin) kirkossa yhtä leipä-rasiaista (oblat=ask) jonka peällä oli tämmoinen kirjotus: "Denna asken år gjord af silfwer, som år funnit uti Högwålborne Herrarnas salig Herr Finckarnas graf, hwilka åro begrafne år 1139 (?) och med Högwålborne Herr Carl Horns omkostnad efter deß Förfåder å nyo förfårdigat år 1684." Tästä nähään että oli jo ennenkin otettu hopeita tästä hauasta, ja sulattu kirkon tarpeiksi. — Oisikkohan jo tämä rasiainen Rovasti *Lebellin* aikana (v. 1765) katonut, tahi hänen kirjutos tummentunut? Minkä perustuksen peälle tämä *Carl Horn* kuhtuu *Finckilöitä* esivanhemmiksensa, soahaan kohta p. 411. paremmin kuulla; sillä Peä-Sota-Asettaja (General=Fältmarskalken) *Evert* Koarlenpoika *Horn*, herra Kankkaan, Porkkalaan ja Sonnäsiin, oli naitu *Margaretha Finkin* kanssa Porkkalaan ja Auttiseen, joka oli tämä *Gödrik Finkin* tytär. Mitä toas tähän vanhaan vuos-lukuun tuloo (1139), niin *Porthan* vainoo jo kyllä tuosta piti tora-puhetta, ja peätti tämän olevan kirjotusvian rasiaisessa, eli painovirheen juttelemuksessa; eli yksi häpäisevä tietämättömyys kirjan toimittajalta, näistä vanhoista asioista, ellei hään tahtonut meitä tahallaan petteä (Porth. Chr. p. 329, 469, 470) koska hään mainihtee v. 1139, joka muka (*Porthanin* aatoksesta) pitäis olla 1439, tahi 1539. Myökin uskomme että tässä jossakussa mahtaa olla erheys, vaan tahomme kuitenkin muistuttoo, että ennen tätä *Finkin* sukua (joka alotti *Gödr. Nilsson Finkin* kanssa, lopulla 1400 vuuen luvulla) niin oli Suomessa yksi toinen vanhempi suku samalla nimellä, joka mahto sammua jo kahta polvea ennen tätä *Gödr. Nilssonnia*, koska sanotaan hänestä, että hään otti itellesek tätä *Finkin* nimeä, hänen Ukkovainaansa perästä (efter sin Mor=Far) joka sillä tavalla mahto olla se viimeinen peru siitä

Men ehuru därmed ock må wara beskaffadt: så lärer det finnas ostridigt, at grafwen, den där i denna dag kallas Finckeska grafwen, hört til bemälte Adliga Ätt, och at Lijk både af Fincke-Ätten och Finckarnas Fruer måtte blifwit där begrafna, änskönt Boije-Ättens nu bruklige wapn, icke funnits igen i grafwen, där dock Ingrid Boije, hwars Bild och namn är uppå ofwannämnde grafsten uthuggen utmed Gustaf Finckes bild och namn, ofelbart warit hans äkta maka; hwilken saknad torde härröra af samma öde, som saknaden af de felande Chifrer, hwilka, utan all twifwel, warit til, ehuru de blifwit förkomne och nu saknas.

Och alldenstund deße minnes-märken förtjäna wåra tiders och följaktligen wår efterwerlds wård, hwar-

---

vanhasta *Finkin* suvusta (Stjerneman, Swea och Götha Höfd. Minne. I D. p. 330. II D. p. 327. Tämä toinen osa, joka enemmitten sisällensä pitää Suomenmoan muinoisista peä-miehistä, on vielä painamatak, ja säilytetään käsikirjotuksinna Kunink. Vallan-Säilyksessä. Se oisi toivottava, että tämä kirja, josta ainoastaan yksi vähäinen osa on painettu Turun vanhoissa Tiiustuksissa v. 1785, tulisi painon kautta ulos-annetuksi). Tästä nähään että *Finckilöitä* on hauvattu jo 1200 ja 1300 vuosiin luvulla, ellei jo ennenkin. Että tämä vanhakin *Finkin* suku (joka taisi hävinnä jo lopulla 1300, tahi alulla 1400 vuuen luvulla) on mahtanut olla kuuluisa aikanansa, on siitäkin arvattava, että Piispa *Magnus Olai Tavastin* isä, nimeltä *Olof* Niileksenpoika *Tavast* (joka oli Kuustossa Linnan-isäntänä vuosien 1339 ja 1367 välillä) oli naitu yhen *Catharinan Finkin* kanssa. (Bång *Schema familiæ Tavastianæ*, painettu Tukhulmissa 1756. — Porth. Chr. p. 423).

om åfwen Kongl. Placatet af åhr 1666 stadgar: så finner jag mig skyldig aldra-ödmjukast hemställa, om icke edre Excellencer samt Högloftl. Kongl. Cancellie-Collegium pröfwa billigt, samt med högstbemälte Kongl. Placat enligt, at genom Riks-Archivi försorg utrönas må, hwilkendera af Adlige Ätternes wapn i Riket, de twå med E. T. D. samt T. H. tecknade äro, wara måge? Och om icke både de samme, så wäl Finckeska Ättens minnesmärken måge blifwa infattade i tillständig ordning, tillika med de 6 förgyldte Silfwer-Bokståfwer, uti en förgyld koppar, eller ekträds-rahm, och häftas med en Järnmärla uppå en faster JärnKrog på en wägg uti Finckeska grafwen *)? och at behörig berättelse därom uti Kyrkoboken må införas? eller hwad Edre Excellencer samt Högloftl. Kongl. Cancellie-Collegium täckes därom gunstigt förordna.

Åbo Lands-Cancellie den 25:te October 1765.

Jer. Wallen.

G. Malm.

Pro Memoria.

I anledning af de Silfwerplåtar med Adeliga wapn, som uti Finckeska grafwen i Ulfsby Kyrka äro

*) Oisihan tämä tainnut tapahtua ilman Kunink. Kirjotus-Kokouksen kyselemätäk. Tarpeellisempi oisi muka tietää jos ei Liikisten vanhoissa kirkon-kirjoissa löyvyk näistä asioista mitään kirjutettuna, ja mitä heissä seisonnoon.

igenfundne, har man warit angelägen om, at utur Historien och Genealogiske Samlingar, uplota de familier och personer, som fordom fört deßa wapen *).

Det första wapne-paret tillhörer ofelbart den fordna Finckeska familien, och torde följande korta anmärkningar tjäna til någon uplysning.

Uti Konung Eric den XIV:des tid äro 2:ne Finkar, Jöran och Gustaf, mycket af Historien bekante. Den förre, eller Riks-Rådet Jöran Finke skickades åhr 1563 den 15:de Febr. tillika med flere Herrar, til Heßen, uti et Giftermålswerf för Konung Eric, m. m. som kan ses af Meßenii Scond. Illustr. Tom. 6:to p. 12 **). Dal. S. R. Hist. III Del.

*) Tästä *Gagneruksen* tarkautesta, että Tarinamuksesta ja vanhoista suku-kirjoista tahi polven-juoksuista ylöshakea niitä suku-polvia, jotka ovat muinon näitä nimiä kantaneet, tulemme kohtsillään enemmin puhumaan; ja tahomme ainoastaan nimittää, ettei hään meijän mielestämme ouk ollut ollenkaan halukas (angelägen) näitä tietoja hakeaksensa. Eikä se ou kumma, sillä se on arvattava, että hään joka oli Ruohtalainen ei pitänyt paljon huolia Suomalaisten asioista.

**) Koska harvat ehkä meijän lukioista ovat siinä tilassa, että näitä nimittyjä kirjoja käsittää, ja kuitenkin tahtoisi ehkä kuulla, mitä heissä seissoo näistä Finckilöistä, niin tahomme tässä näitä paikkoja luettaa. Messenii *Scond. Illustr.* T. VI., p. 12. "*Transmissis in Moschoviam legatis hoc tempore, Benedicto Gylte ac Gustavo Finchio, Tyrannum invitat ad fœdus contra Polonum, velut hostem utriusque communem . . . . Rex Ericus xv Febr. per Daniam suos destinat legatos Stenonem Ericium, Gabrielens Christierni, Liberos regni Barones, et Geor-*

Del. 1 B. p. 557. 597. *) Stjernm. Sw. och Göth. Höfd. Minne 1 D. p. 330. 28 &c. **).

Den sednare, eller Riks-Rådet Gustaf Finke

---

gium Finchium, in Hassiam abituros, Christinamque Lantgravii filiam, sibi conjugem postulaturos."

*) Dalin, Swea Rik. Historia III Del. I B. p. 557: "Som han (K. Eric XIV) från Hessiska Hofwet i sit frieri fådt benägna swar, så skickade han nu (v. 1563) trenne Riksens Råd, at det samma fullborda. Dessa woro Sten Eriksson (Lejonhufwud) Gabr. Christerson (Oxenstjerna) och Jöran Finke." Då Ambasaden kom till Köpenhamn, låt K. Fredric arrestera dem allesamman, och insätta dem på Kallundborgs slått, ty han wille ej blott hindra ägtenskapet, utan åfwen få en förewändning till krig. Tätä kerroitetaan uuestaan p. 597. "Sten Eriksson Lejonhufwud, Gabr. Christerson Oxenstjerna och Jöran Finke, desse tre woro fångslade under sjelfwa freden, som Ambassadeurer till Cassel.

**) Stjernman, Swea och Götha Höfdinga Minne 1 D. p. 330: "Jöran Finke till Pernou förde i wapn twå sparrar öfwer hwarandra, och hwardera sidan om öfwersta sparren en liten Sparf eller Talgoxe (eiköhäänse liene Peipponen?) år 1552 Hof-Marskalck samt tillika Lagman på Öland, år 1561 Riddare i Kon. Eric d. XIV:s Kröning. år 1562 Riks-Råd. år 1567 i Junii månad befullmäcktigad att mönstra Knektarne i skären. år 1568, d. 3 Dec. Lagman öfwer Norra Finland, Satagunden, Österbottn och hela Åland. Gift med Malin Olofsdotter, som sedan fick Lasse Jespersson. Son af Gödrik Nilsson Rangonen som först kallade sig Finke och Margaretha Gustafsdotter Slatte." Siitten luetaan p. 24. År 1542, d. 7 Sept. fick Ture Persson till Kråkerum wår befallningsman på Stockholm, med desse efterskrefne wåre trogne Män, Råd och Tienare neml. Herr Eric Fleming till Quidja och Göstaf Finke, Wårt och Cronones Slått Stockholm, och Stockholms Stad till getreuer hand och uti en ärlig Slättslåfwen."

sändes med Bengt Gylte af K. Eric, uti et Stats-ärende, til Ryßland, åhr 1563. Med denna Messenii berättelse instämmer äfwen Herr Hof-Cancellern Dalin uti Sw. R. Hist. III Del. 1 B. p. 555 *) där det heter. Riks-Råden Bengt Gylte och Gustaf Finke, woro ibland andra, skickade til Muscow. Uti en not därunder tillägges, at Gustaf Fincke war Ståthållare i Finland: och at han gemenligen skickade Konung Eric Finske klippare. Uti Tegels Hist. Reg. Erici XIV, p. 36 nämnes han af åhr 1566 Ståthållare öfwer Finland, Österbotten och Åland: Och Cancellie-Rådet von Stjernman gör här rätteligen **) den anmärkning, at han warit gift med Merta Sten

---

*) Dalin, Sw. R. Hist. III D. B. I. p. 555: "Riks-Råden Bengt Gylte och Gustaf Finke, med Herman Anrep, Joh. Winter, Hans Boisman och Franz Jericho skickades (1563 vuueu alussa) til Muscow med tillräckeliga föreskrifter; och Storförsten samtykte strax ej allena den förra Freden, utan ock, hwad Lifland angick, et stilleständ på tu år, då emedlertid hwartdera Riket skulle behålla hwad det nu innehade." (Jemf. Tegels Erich XIV:s Historia, p. 70) Siitten luetaan erittäin yhessä muistutuksessa tästä *Finkistä*: "Han war Ståthållare i Finland. Gemenligen skickade han K. Erich Finska klippare."

**) Oisi lysti tietää minkä puolesta Gagnerus sanoopi: "Han (Stjernman) gör rätteligen den anmärkning" ...., niin kuin mitä hään hänestä muuten sanoopi, ei oisikkaan totuullista. Stjernmanilla on se vika, ettei hään tässä kohassa nimitäk mistä hään on näitä tietojansa soanut, se on seneistä ollut mahotoin, sekä meillen että Gagneruksellen, sanoa, ovatko hyö oikeet tahi ei.

Jacobs-sons dotter till Porckala, som förde en beswäpnad arm med en lilja.

Hwad man eljest om Riks-Rådet **Gustaf Finke** kan säga, är det, att han i K. Eric XIV:des tid, warit i stort anseende, och af sin Konung mycket älskad, hwartil de Finske klippare mycket torde hafwa bidragit *).

Wore icke åhrtalet 1617 utsatt på de i grafwen fundne Silfwerplåtar, hade man stor anledning at tro, det dubbla bokstäfwerne G. F. G. F. tilhörde deßa Bägge Riks-Råden **Georg Fincke** **) och **Gustaf Fincke**, som här ock kunnat warit begrafne: Men nu gör åhret, i det stället, den saken aldeles otwifwelaktig, at denna Sednares Son **Gödrick Fincke** här ligger begrafwen, och at de Finckeska wapnen tecknade med G. F. G. F. tilhört hans kista, både såsom prydnad och åminnelse hos efterwerlden. Med denna Fincke gick famillen ut ***), och det

*) Tämä arvotus, että ne Suomalaiset hevoiset, joita *Fincki* lähätti Kuninkaallensa, oisi erinomattain taivuttanut Kuninkaan mieltä *Finkin* puoleen, mahtaa olla Gagneruksen oma aatos, ja seisoopi hänen nimessänsä. Muistettava on, että *Fincki* oli jo silloin koroitettu isoimmiin virkoin, ennen kuin hään näihin hevoisiin puuttui.

**) Muistettava on, ettei hänen nimensä milloinkaan kirjutettu *Georg*, vaan *Jöran*, ja niinpä Gagneruskin kirjuttaa sitä toisessa paikassa.

***) *Gödrik Fincke* oli se viimeinen peru tästä suvusta miehen puolella, vaan vaimon puolelta niin se vasta sammui myöhämpänä sillä hänellä oli yksi tytär, nimeltä *Margaretha Fincke*, joka tuli naituksi Sota-Asettajan *Evert* Koarlenpoika *Hornin* kanssa Kankkaan, ja jol-

så, at hwarken namn eller wapn blifwit uptagne i den adliga Matrikel, och de wapne=Böcker, som i sednare tider blifwit utfärdade.

Herr Landshöfdingen och Riddaren Baron Tilas är af den mening, at denna Finke hetat Gödrick, efter fader=fadren; men om namnet Gustaf aldeles finnes utsatt på grafstenen, är klart, at stenen, som Herr Landshöfdingen och widgår, bör åga witsord. Är Initial Bokstafwen G. allena utsatt, är så mycket mera troligt, at den betyder Gödrick, som jag af de här uti Kongl. Antiquitets Archivo befintlige Finska Slägt Böcker *), åfwen funnit denna Fincke haf=

len hään synnytti yhtä poikoo, nimeltä *Gustaf Horn*, joka siitten tehtiin Valta-Neuoksi, Peä-Luutnantiksi ja Sota-Asettajaksi. Tämä *Margaretha Fincke* eli vielä vuonna 1634.

*) Näitä Suomalaisia suku-kirjoja olen minä paljon hakenut sekä K. Kirjankootuksesta, että K. Vallan-Säilyksestä, soaha muka heitä kahtoaksein. Stjernmankin nimittää lopussa 2:sessa osassa hänen kirjassa Sw. Ridd. och Ad. Matrickel, (puhuttaissa niistä käsikirjoittuksista, joita hään tehessä tätä kirjoo oli seuranut): "Finst Adelig Slägtbok af år 1598. — en annan dito af år 1640." Näitäk nimittää hään vielä (Sw. och Göth. Höfd. Minne *II D.* p. 352) "se Finska gamla slägtboken". ja toas p. 324: "se min Finska Slägt=Bok p. 91." näistä, niin sitä ensimäistä ei ollenkaan löyetty, mutta sitä vastoin löyettiin yhtä toista vanhoo Suomalaista suku-kirjoo, joka oli varsin puuttuvainen. Se mahto olla se toinen, vuotesta 1640, koska siinä tavattiin myöhempiä vuos-lukuja, niinkuin e. m. v. 1635. Eikä siinä tavattu muuta kuin *Göstaff Finkin* suku-polvea, suorastaan, senpä tähen siinä ei mainitak niin sanalla hänen veljestä *Jöranista*, eikä sisaresta *Kaisasta*; muutenkin niin siinä ei luetak muuta, kuin paljaat nimet. — Muita kirjoja ei löyetty.

wa hetat Gödrick *) och, efter grafstenens innehåll, warit gift med Ingeborg Boije, en Dotter af Nils Boije till Gennäs, Fältöfwerste uti Konung Eric den XIV:s tid.

Hwad det andra wapne-paret, tecknadt med T. H. angår, är nog säkert, at det, efter Herr Landshöfdingens tanka, tilhörer Tönne Henricsson (Wildeman). De betänkligheter, som i början, i anseende til någon olikhet med Wildemanska wapnet i Cedercroniska wapne-boken mig härwid förekommo, förföllo alldeles wid åtankan deraf, at de gamle warit nog okunnige uti Heraldiska Reglorne, och at graveurerne i stället för en i sednare tider antagen och stadgad Blaçon, efter egen phantasie fylt och utstofferat Wapnen.

Wapneplåtarne märkte med E. T. D. äro utan twifwel, efter Tönne Henricssons Fru, Elisabeth Thomas Dotter (Riiting), och meddela tillika någon upplysning om beskaffenheten af det fordna Riitingska wapnet, som härtils warit mindre bekant. Med detta bör dock icke Riitingska wapnet med en öpen stor Bok sammanblandas, som fördes af Doctor Nils Riiting, hwilken lefde uti K. Carl Knutsons tid, och åhren 1453 och 1454 tillika med Rid-

---

*) Hänen nimensä kirjutetaan *Gödik*, *Gödick* (vanhemmissa kirjuitoksissa), ja *Gödrik* ja *Götrik* (nuoremmissa).

daren Erik Eriksson (Gyllenstjerna) höll Räfsta ting i Jönköping, Skara och Örebro, m. m.

Förösrigt kunna genom det, som Herr Landshöfdingen Tilas projecterat om Wapne-Silfrets omgörande til Sockneduds-kalk, eller dylikt, med Inscription, 2:ne fördelar på en gång winnas. Både Kyrkan och Historien hafwa då nytta deraf; och wapnen blifwa icke deß mindre ifrån glömskan och förgängligheten bewarade, helst då de ock tillika, såsom afritade til storlek och figurer *), nu förwaras uti Kongl. Antiquitets Archivo.

Stockholm d. 15 Maji 1767.

Samuel Gagnerus.

Jos nyt tarkemmin tutkistelemme näitä Gagneruksen selityksiä, niin löyvämme, että jos hänen aatos ainoastaan oli nimittää niitä, jotka eli ennen näitä Liikisten kirkon-moassa löytyneitä vapamerkkiä kantaneet, niin hään tässä aivotuksessa oli tehnyt kyllä, ilmottaissaan ettei *Gustaf*, mutta *Gödrik Fincke*, oli naitu *Ingeb. Boijin* kanssa, ja ettei nämät hopeet tainut olla Kustan kirstusta (joka tais kuollut vuuen 1566:en lopulla, tahi alussa vuen 1567, kosk ei siittempänä hänestä mitään mainitak *), mutta Gödrikin, joka mahto kuolla vasta v. 1617,

*) Se viimeinen Kuninkaallinen kirja, joka löytyy hänellen laitettu, on annettu siitä 3:nesta päivästä Juolukuussa v. 1566.

niin kuin heissä luetaan; selittäissä myöskin mitä kirjotus-nenät T. H. ja E. T. D. piti, Moaherra Tiilaksen aatoksesta, merkihtemän. Mutta jos hään, (niin kuin hään tässä ite sanoo), on siihen mielensä tarkoittannut, että tarinamuksesta ja vanhoista suku-kirjoista tiiustella näitä *Finkin* nimellisiä, eli antoa meillen yhtä selvempätä tietoa tästä vanhasta Suomen suvusta — niin hään tässä aivotuksessa, ei ou tehnyt niin mitään, asian valaistamiseksi; sillä kaikki mitä hään meillen toimittaa, löytyy jo ennen neissä häneltä nimitettyissä kirjoissa painettunna ja toimitettunna *). Hään osottaa sälkiesti, ettei hään tuntenut muita kuin nämät kahet, Jöran ja Kustav *Fincke*; ja kolmaas Gödrikki, jota hään tunsi ainoastaan nimeltään.

Siinä aivotuksessa, että taitaisimme tarkemmin toimittoo jotaik tästä vanhasta Suomalaisesta suvusta, olemme Kuninkaallisessa Vallan-Säilyksessä lävitten luenneet kaikki vanhat Päivä-kirjat (Diarier) enemmin kuin 60:nen vuuen eiten, eli vuotesta 1547 vuoteen 1620 **), ja pistänyt muistiin kaikki mitä Finckilöistä heissä puhuttiin. Ilman sitä olem-

*) Löytyyppähän vielä paljoa enempi, kuin oisi vaan hakenut. Mitä hään tässä heistä sanoo, on muutenkin niin vähä, että se enemp sytyttää meissä mielen parempia tiiustuksia hakeaksemme, kuin että se näillä kyllästyttäisi meitä.

**) Näistä niin puuttuu Päivä-kirjat vuosista 1523—1548 ja 1602—1611; mutta Pito-kirjat ovat täyvelliset, vuotesta 1523.

me niin ikään tässä K. Vallan-Säilyksessä lävitten luskutteleet Pito-kirjat (Registraturen) näistä ajoista, kussa muka *Finkin* nimeä tavattiin *); ja olemme sekä siitä vanhasta Suomalaisesta Sukukirjasta (joka on vielä jälellen) ja Stjernmannin Höfd. Minne, 2:sta osasta (jotka kumpaisetkin, käsikirjoituksina löytyy Vallan-Säilyksessä), vaan liioitenkin ijan-vanhoista kirjoituksista, jotka löytyypi K. Vapaus-Huoneen Holhottamuksessa **), yhteenhaenneet niitä tietoja, jotka heissä tavataan näistä *Finckilöistä*; siinä muka toivossa, että meijän moamiehet kuulisivat mielellään jotakuta toimitettavaksi näistä meijän esivanhemmistamme ja vanhoista ajoistamme.

Myö tunnemmo jo sekä Aegid. Girsin Tarinamuksesta Kuninkaasta *Eerikki XIV*:nestä ***) että Er. Joh. Tegelin Tarinamuksesta samasta Kunin-

*) Minun tulee tässä kiittää sekä K. Tietomus-Opiston Kirjuttajaa, Opettaja *Liljegrénia*, että myös K. Vallan - Säilyn Kirjuttajaa Kirjotus - Neuvoa *Sundelia*, siitä heijän mielisuosiosta, jolla hyö ovat minullen uskaltanneet näitä ja muita vanhoja käsikirjoituksia.

**) *Kuninkaallinen Vapaus-Huoneen Holhottamus*, Kongl. Riddarhus-Direktionen. Tässä minä en taija olla kostelematak niitä miehiä, jotka Vapaus-Huoneessa ovat osottaneet minullen ystävällistä nöyryyttä, näitä paperia hakiissa; ja jotka ovat Kirjoitus Neuvo *Hartmansdorff*, Kenraal *Melin* ja Vapaus-Huoneen Kirjuttaja, Huoneen-Herra (Kammar-Herren) *Lagerheim*.

***) Painettu Tukhulmissa, v 1750. p. 11.

Kuninkaansa *) että niistä moneista Suomalaisista Herroista **), joita hänen koroitus-päivällänsä (på

*) Painettu Tukhulmissa v. 1751. p. 35.

**) Ne muut Suomalaiset Herrat, joita silloin tähillä tokaistiin, ja joita kuhtumme Suomalaisiksi, ei sen puolesta että olivat aina Suomessa syntyneet, mutta koska heillä oli Suomessa viran-toimituksia, olivat;

1) *Jöran Ericsson* (Gyllenstjerna), joka v. 1556 oli Linnanisäntä Viipurissa.

2) *Ture Persson* (Bjelke), Salestadiin ja Kråkerumiin, joka oli naitu Grevinnan *Sigrid Sturen* kanssa, ja tämän suvun esivanhin (Stamfader). Hään oli Linnanvuoti (Slåttslåfwen) Savolinnassa, vuuesta 1555 aina Helmikuuhun v. 1557.

3) *Nils* Antinpoika *Boije*, Gennäsiin. Hään oli v. 1553 Linnanisäntä Suomessa, ja kuhuttiin v. 1565, "Konungens förtrogne man och Secrete Råd." Samana vuonna s. 25 p. Toukok. tehtiin häntä Linnanisännäksi Viipurin linnan, kaupunnin ja leänin ylitten. Kohta siitten Sota-Evestinnä Juuttilaisia vastaan, omisti hään väkirynnäköllä, ja tulella hävitti Vardbergin kaupunkia s. 28. p. Elok. mainittunna vuonna; ja sai siinä vankiksensa sen kuuluisan Sotasankarin *Pontus de la Gardien* (tämän suku-kunnan esivanhin). Sinä 15 p. Syysk. samana vuonna vallotti hään myös Vardbergin linnoa, poiskajotti Juuttilaiset, ja poltti ja hävitti koko Hallannin. Mutta v. 1566 niin Kuninkas suuttui häneen, kosk hään ei tainnut sisään-tunkeita Bohusin linnoan; vaan suostui häneen jälleen, hänen vanhuuensa ja entisen uskauksensa suhteen. — Vuonna 1568, s. 19 p. Toukok. tehtiin häntä Peämieheksi koko Suomenmoan ylitten; ja s. v. Lainistujaksi Etelä-Suomessa. Hään oli naitu *Brita Hornin* kanssa, Valta-Neuon *Christer Clausson Hornin* tytär Åminneen, hänen vaimonsa *Ingeborg Siggesdotter Sparren* kanssa, Sundbyiin.

4) *Claes Fleming*, Vapaherra Vijkiin, Herra Svidjaan ja Quidjaan, Kuninkaallinen Valta-Neuo ja Tähtikäs. — v. 1563, s. 28. p. Elok. sai hään käskyn pitämään huolta Kuninkaan Juho III:nen siilyttämisestä Turun linnassa, ja johtattamaan häntä sieltä

deß kröningsdag) s. 29. päiv. Kesäk. v. 1561 tehtiin Tähti-niekoiksi (dubbades till Riddare) *) oli Kustav ja Jöran *Fincke*. Että nemät olivat veljekset selitetään Stjernmanilta, joka sanoopi kumpaisestakin, että heijän isä oli Linnanisäntä *Gödrik Niileksenpoika Rangonen* Pernoon **), ja heijän äitin-

Ruotsiin. — v. 1574, s. 12. p. Tuokok. pantiin häntä Peä-käskynkäyttäjäksi (Öfwerste Befallningshafwande) Suomessa — s. v. s. 9 p. Lokak. Peä-Käskynkäyttäjäksi Viipurin linnassa ja kaupunnissa. Hään oli Ruotsin Vallan-Asettaja (Riks-Marskalk), ja piti vahvast Kuninkaan Sigismunnin puolta, Herttua Koarlea vastaan. Hään tuli viimen Pohjalaisilta yhellä noito-nuolella (Girs.) ammutuksi, josta hään kuoli v. 1597, s. 18 p. Tuokok. ja hauattiin Porvon-kirkkoon. Hään oli naitu *Ebba Stenbokin* kanssa, Vapaherra *Gustaf Olssonin* tytär Torppaan. Hänen isänsä oli Tähtikäs, Valta-Neuo ja Lainistuja Etelä-Suomessa, *Eric Joachimsson Fleming* Svidjaan ja Quidjaan (joka kuoli Joulu-kuussa v. 1538), ja hänen äitinsä *HeblaSiggesdotter Sparre* Byestadiin.

*) Heitä tehtiin muka osallisiksi *Pyhä Salvadorin Kunnaita* (Riddare af S:t Salwadors Orden) Tämä Tähti-kunta tais olla se ainua, jota vanhoina aikoina annettiin.

**) Stjernm. Höfd. Minne I D. p. 330; ja II D. p. 327. Tätä kertoo hään vielä uuestaan muistutuksissansa Tegelin Tarinamukseen p. 35. Se on paha ettei Stjernman niin sanalla ilmoitak, mistä se on tätä tietoansa ottanut, eli mistä se on tämän *Rangosen* nimeä käsittänyt; mutta koska hään kolmessa kohassa kirjuttaa varsin yhellä tavalla, niin totta hänellä mahto olla joku vissi perustos. Jos nyt saisimme luotaita siihen, niin jokainen kuulee että tämä nimi on yksi varsi selvä Suomalainen nimi, ja oisimme muka nopeet uskomaan, että se mahtaa ehkä olla *Ronganen* t. *Ronkainen*, yksi vanha sukunimi, joka vielä nytkin löytyypi meijän talonpojissa, ei ainoastaan pian kussakin pitäjässä Savossa, mutta myöskin yltäympäriseen Ruijan ja Ruotin Suomalaisissa, niin kuin 2:sessa osassamme saahan kuulla. Mutta Palmsköld (joka on ollut muita tarkempi toimittamaan hänen

sä *Margaretha Kustantytär Slatte*, Lienistä. Sillä tavalla niin tämä *Finkin* suku, joka kolmatta sattoo aastaikoa siitten oli kuuluisa ympäri koko Suomenmoata, ei ou muuta kuin paljaita *Rangoisia* tahi *Rongaisia* (isänpuolesta) ja Finckilöitä emänpuolesta. Ja näistä samoista Ronkaisista on myös siitten emänpuolesta syntynyt se Suomessa kuuluisa Vapaherrallinen Hornin sukukunta *).

Niistä käsikirjoituksista, jotka löytyy K. Vapahuoneessa **) ja jotka ovat minusta vanhimmat ja peällenluotettavammat, selitetään että tämä uusi Finkin suku, on ollut näin:

---

sukuunsa), kuhtuu häntä "*filius Rengonis*;" jolla hään ei ymmäräk yhtä sukunimeä, vaan yhtä ristimä-nimeä, sillä hään kuhtuu hänen isänsä: "Rengo Niileksen poika." Joka nimi taitaa ehkä tarkoittaa Rengon pitäjä, eli Rungon kyleä.

*) Nimittäin sillä tavalla, että *Jöns Ronkainen* oli Vapaherran Marienburgiin, Herran Kankkaan, Porkkalaan, Sonnäsiin m. m. Valta-Neuon, Peä-Luutnantin ja kaiken Ruotin ja Suomen Hevoisväen Kenraalin, Inkerin-maan ja Kekisalmen Peä-Holhottajan, Sota-Asettajan m. m. Greve *Gustaf* Evertinpoika *Hornin* äijin-isän-ukon-ukko (Morfars Farfars Farfar). — luv. p. 405, 412.

**) Koska myö oumme usseen tullut mainihtemaan näitä K. Vap. Huoneen käsi-kirjoituksia, niin tahomme heitä varsin nimittää, niillen hyväksi, jotka ehkä tahtoisi tästä tarkemmin tiiustella. Hyö ovat muka 4 erinnäistä kootusta vanhoista suku-juoksuista (kollektioner af gamla genealogier); nimittäin 1) *Palmsköldin*, josta löytyy VI siettä (Band) 2) *Peringsköldin*, josta löytyy III sit. 3) *v. Scantzin*, josta myös on III sit. 4) *Dalin in*, jotka ovat niin perivanhat, ettei heitä eneä saata lukeakkaan, hyö ovat iitonaiset, keärityt vihkoihin. K. Vapa-Huoneen omissa suku-juoksuissa ei tavatak tällaisia vanhoja sukuja.

1) *Jöns Rangonen* (eli niin kuin myö häntä kuhtuisimme: *Ronkainen* *) Heikkilään, ja Melkkilään, luetaan tämän suvun esi-vanhiimmaks. **) Hään oli nainut *Johannaa Pentti-Lydikinpojan* tytärtä, joka oli siitä vapasuvullisesta *Dieknin* suvusta ***); Hään eli 1440 vuuen luvulla, eli nuin yhellä ajalla kuin *Gödik Fincke* (joka oli hänen nuotensa) ja Miekkamies *Olof Tavast* (joka oli tämän Finkin lankomies, ja jonka sisaren-tytär oli naitu tämän *Jönsin* pojan kanssa). Ehkei tunnetak mikä mies tämä Rangonen lie ollut, niin on kuitenkin arvattava, että se mahto olla kunnioitettu mies, koska se sekä oman että po-

*) Se joka tuntoo mitenkä Ruohtalaiset pois-murtaavat meijän Suomalaisia nimiä tahi sanoja, hään ei kahtoisi ouoksi, jos uskaltaisimme tätä toisinpäin selittää.

**) Jos tahtoisimme, niin saisimme tätä sukuu vielä kaks polvee vanhemmaksi, sillä tämä *Jöns Ronkaisen* ukko vainaa oli Miekkamies (wäpnare, a wapn) *Niiles Ronkainen* Heikkilään, jonka Palmsköld sanoo elänneen v. 1424 (eiköhään se mahtant olla vanhempi? koska *Jönsiä*, joka oli hänen pojan-poika, jo mainitaan v. 1444). Palmsk. kirjuttaa hänestä; "*Nicolaus Rengonis filius de Heijkele, armiger, vixit a.* 1424." Hänen poikaansa kuhtuu hään *Rengo Niileksenpoika*, josta se sano: "*Rengo Nicolai filius, armiger de Heijkele* 1430." Peringsköld joka jo häntäkin mainihtee, kuhtuu häntä: "Rengo Nilsson i Heykele."

***) Tämä *Pentti Lydikinpoika*, joka toas oli naitu *Valborg Jönsintyttären* kanssa, oli v. 1411 Laintutkia Piikisten kihlakunnassa; ja v. 1437—1439 Linnanisäntä Hämeessä. Häänkin mahto olla rikas mies, koska hään poislahjotti Hadilan tilaa, Nousisten pitäjässä, Kuokkalan tilaa Lempelän pitäjässä, ja Kuljun tilaa Birkkalan pitäjässä m. m. niillen Turun kirkossa löytyvillen Papis-kammioillen (Porth. Chr. p. 482, m. m. Åbo Tid. 1785 p. 222).

jan naimisen kautta joutui heimolaiseksi kolmellen niillen ylhäisemmillen Suomalais-sukukunnillen, nimittäin Finkin Tavastin ja Djeknin. Hänen lapsista tunnetaan kaks poikoo, nimittäin *Jöns Jönsinpoika* Heikkilään, ja *Niiles Jönsinpoika* Rangonen, joka oli nainut *Katarina Finckin* Pernoon, yksi sen vanhan *Gödik Finkin* tyttäristä.

Stjernman sekoittaa nämät nuoteet (swårfåder) välillänsä, eli oikeemmittain, hään teköö heistä molemmista, yhen miehen, ja kuhtuu tämän suvun esivanhinta *Gödik Rangoseksi*, joka on häneltä varsin hullusti *). Siinä Suomalaisessa sukukirjassa, joka löytyy K. Vallan - Säilyksessä, nimitetään *Gödik Finckia* tämän suvun alottajaksi eli esivanhemmaksi **) sekin on viärin, sillä se oli sen esivanhin emän-

---

*) Hänen sanansa peälle on siitten muutkin erehtynneet.

**) Häntä kuhutaan siinä "Gamble Gödik Fincke," että sillä eroittoo häntä hänen tyttären pojasta, ja hänen tyttären - pojan - pojanpojasta, joihen nimet myöskin oli *Gödik Fincke;* — vai lie hään ehkä elänyt niin vanhaksi, että hään siitä oli soanut tätä nimeänsä. Millonka hään lie elänyt, ei varsin tunnetak, ainoastaan että hään v. 1440 hänen vaimonsa suostumuksella lahjoitti *Kärkesnäsin* kartanoo ja *Bölin* torppoo Pyhä Annan Kammiollen Turun kirkossa, että sillä sovittoo *Jusse* Ollinpojan omaisia, jonka se on tapaturmasest tullut surmamaan. (Porth. Chr. p. 448). Niissä Vapa-Huoneessa löytyvissä kirjoissa, seisoopi että hään oli Herra Pernoon ja Villnäsiin (till Wilias) ja että se oli nainut Tähti-niekan Olof Tavastin sisärtä, nimeltä *Katrina Nilsdotter* (Tavast). Muuton niin puheet hänästäkin vähä eroittaiksen. Palmsk. sanoo: *"Gödericus Finke de Huilias vel Villnäs, Equ. Aur. ex Livonia ortus, vixit in Finlandia* 1460." Pering. sanoo toas: "Göd. Finke till Perno och Wilias i Remotalle socken (?) gift med Katrina Nilsdotter till Pork-

puolesta, vaan ei isän-puolesta. Tätä tekivätten

---

kala, Olof Tawaſtes Riddares ſyſter," ja toisessa kohassa: "Gödik Finke den gamle till Wilias, gift med Katrina Nilsdotter, ſom lefde enka 1467". Vuonna 1446 niin *Göd. Finke* vielä eli, ja istui Vapamiessa yhessä riiassa Piispa Tavastin ja muutaman Pyhteen pitäjän miesten välillä (Åbo Tid. 1785 p. 67. Porth. Chr. p. 433.)

Hänellä ei ollut mitään poikoo (seneistäpä se siihen loppui, se vanha Finkin suku) ainoastaan kolmet tytärtä; yksi *Kaisa*, joka nai tätä Niiles Ronkaista; toinen, *Margretha* Gödikintytär *Fincke*, joka oli Ivar Maunuksenpojan mummo (Farmor); ja kolmaas *Elin* Gödikintytär *Fincke*, Villnäsiin, joka nai Philippusta Ivarinpoikoo Bröötorppaan, joka kautoi kilvessänsä kolmet punaista tuli-leimausta, sinisessä vainiossa (trenne röda eldslågor i blått fält); ja jonka kanssa hänellä oli yksi tytär *Elin Philipsdotter*, joka naitiin Turun Linnanisännellen Herman Maunuksenpoika Flemingillen, Villnäsiin ja Moisioon, joka oli sen kuuluisan Vapaherran Liperiin ja Hermansaareen Claes Hermanninpojan Flemingin isän-ukko.

Minkähän perustuksen päälle Palmsk. sanoo, että tämä *Gödik Finke* oli syntynyt Vironmoassa? sillä Finkin vapauskirjasta joka oli annettu v. 1380 Vallan-Ruhtinaalta *Bo Jonsonilta*, ei sitä selitetäk. Se kuulupi näin: Thet ſkal allom mannom witerlikt wara, at jac Bo Jonsſon Drotze i Swerike, kennis oppenbarlika måth thäßo mino opna brefue, at jac hafuer vnt oc gifuit theßom brefföraren minom ålſkelikom Swen Finke alt thet gotz han her til antiggia köpt ålla måt råt fangit hafuer af ſkatgildoghe jordh, huar thet hälzt ligger i Åbo Biſkopsdöme af allum arlicom ſcatwm, alåghnom oc marcagieldom oc af allom thunga lidugt, löſt och frelſt, ſwa at han ſcal minom Herra Konungenom oc Cronone oc mic a mins Herra weghna ther aff tjäniſt göra. ꝛc. Datum Hampne Sker, anno MCCCLXXX primo in octauis corporis Christi nostro sub sigillo præsentibus appenso in pendenti. (Lagerbr. III D. p. 785). Se mahto olla sama mies, *Finkin* nimellinen, joka 10 vuotta ennen alakirjutti Turun porvalin *Henrik Närffuin* lahjoitos-kirjaa Katarinan Kammiollen (Porth. Chr. p. 352) ja jonka sisari tahi täti saattaisi ehkä olla se *Karin Finke*, joka Bångin puheen perästä oisi ollut naitu Olof Niileksenpoika Tavastin kanssa, joka oli Pispa Tavastin isä, ja eli vielä v. 1370.

hyö vissiinik ehkä siitä syystä, että lukivat muka ikään kuin häpeeksi aloittoo näin kuuluisan suvun yhestä Ronkaisesta *); seneistäpä häntä ei mainitak missään — ei hänen nimeensäkkään. Ja hänen poikaansa *Niilestä* (jota siinä villitykseksi, kuhutaan *"Niils Finke"*) tehtiin tämän Gödikin Finkin pojaksi; mutta se oli hänen vävynsä. Palmsköld kuhtuu häntä toas *Johannes Rengon-poika: "Johannis Rengonis filius de Melkila, Armiger vixit 1444; uxor: Johanna Benedicti filia."* Peringsköld kuhtuu häntä ensin *Raugonen* (jota luulisimme olevan kirjotus-virhe) vaan siitten aina Rangoseksi: "Jöns Raugonen (till Poicho **) som till husfru ägde Johanna, Bengt Lydikasons dotter, som i sitt wapn förde ett ankar" ***) ja toisessa kohassa kuhtuu hään häntä:

*) Se on moni meistä, joka on vielä nytkin niin tyhmä, että se poisvaihtaa Suomalaisen nimensä muuksi vieraaksi; luulevansa sen haisevan paremmallen. Semmoiset narrit löytyyvät vähä kussaik, jotka muka hylkeävät omansa, ja nouvattaavat vierasta.

**) Tämä sana: till Poicho, mahtaa olla niiten Ruohtalaisten kirjuttajoihen toimittama, jotka eivät ehkä tienneet mitä se sana *poika* piti merkihtemän, vaan luulivat sitä talon nimeksi. Hänen nimeänsä kirjutettiin vissiin *Jöns Rangosen poika* (niin kuin sitä luetaan toisessa kohassa). Sillä myö neämmö vanhoista kirjoista, että näinnä aikoina oli tapa näin nimiä kirjuttoo. Niin e. m. luetaan yhessä Pentti Lydikkäisen kirjoissa vuotesta 1460, seuravaiset nimet: *"Jusse Parpan poyca"*, ja *"Olaff Tyrvompoyca."* (Porth. Chr. p. 483).

***) Niin Ugglakin sanoo (Sw. R. Rådslängd p. 52) että sen vapamerkki oli yksi ylöspäin keänetty riippuri (ankare) ynnä yksi 6 säistävä tähti, (joka oli Skalmiloihin vapamerkki). Mutta jos niin oli,

Jöns Rangonpoika till Melkilä." Hänen poikansa oli:

2) *Niils Jönsinpoika Rangonen* Melkkilään, joka on tähän asti viärin kuhuttu (sekä Stjernmanilta että muilta) *Nils Gödrikson Rangonen*, ja jota siinä Suomal. Sukukirjassa kuhutaan *Nils Gödikson Fincke*. Hään oli Miekkamies, ja mahto olla aika vimpa, koska se sai sen köllö-nimen Wåghals (Uskaltaja) *). Hään eli nuon v. 1485, ja oli nainut niin kuin jo sanottiin sen vanhan Gödikin tyttären, ja sillä yhisti tämän *Finkin* ja *Rangosen* suvulliset, eli tämän uuven ja vanhan Finki-kunnan omaiset. Hänellä ei tainut olla muuta kuin tämä yks poika, nimittäin:

3) *Gödik Niileksenpoika Rangonen*, Pernoon. Hänen sanotaan vasta ensin kuhtuneen ihtesäk *Finckeksi*

---

niin se oisi ottanut toista vapamerkkiä, kuin hänen isänsä (*Lydikke de Kyrn*), ja hänen veljensä (*Clavus Lydikkeson*), jotka kanto Djeknilöihen t. Djäkninlöihen vapa-merkkiä: yhtä anovata ihmistä, punaisessa kauhtanassa, ja Kotkan mustan muotoselle. Muutoin tahomme muistuttoo, että tämä *Lydikke*, jonka jo moniaat ovat ilman minkäänlaisetak toistuksetа tehneet Vestphalalaiseksi, on mahtanut ehkä olla Suomalaisesta suvusta. Savossa löytyy vielä nytkin yksi talonpojallinen suku, nimeltä *Lyytikäinen*, jonka kirjutetaan *Lyydikäiseksi*; ja Tarinamuksestamme tunnetaan, että ennen aikana piettiin Turussa ja Hämeessä tällaisia Savolaisia suku-nimiä. Porth. Chr. p. 482.

*) Palmsköld sanoo hänestä: "*Nicolaus Johannis filius de Melkila, Armiger, cognomento* Wåghals, *vixit a.* 1484; *uxor: Catarina Finke de Vilnäs.*" Peringsköld: "Nils Jönsson Rangonen, hwilkens husfru war Fru N..... Finke, Gödrike Finkes dotter.

eksi, äitinsä ja äijänsä (morfar) nimelliseksi. Stjernman kuhtuu häntä "Linnanisännäksi," eikä nimitäk missä linnassa se oli Isäntänä, eli mistä se on tätä tietoonsa ottanut. Peringsköld sanoo että se oli Linnanisäntä Hämeenlinnassa, mutta ei — minä vuonna.*) Vaan koska hänen nimeänsä ei löyvyk v. Stjernmannin luetoksessa (förteckning) Hämeenlinnan Linnanisännistä, eikä myös Turun Tiiustuksissa (Åbo Tidningar) vuonna 1785, kussa heistä niinikeän mainitaan, niin on uskottava, että jos hään oisikkin siinä ollut, niin se mahto olla varsin lyhyt aika, koska häntä ei eneä muistetak. Luotettavampi on sen eistä mitä Palmsköld hänestä puhuu, joka sanoo hänen olleen Linnanisäntänä *Kroneborgissa* v. 1520 **). Mutta siitten on toinen kysymys, mitä linnaa hään tällä nimellä tarkoittaa? Ettei tässä maha olla kysymys *Kronobergin* linnasta Smålannissa, arvaamme siitä, että koko hänen suku, sekä ennen häntä että jälkeen, asui Suomessa, kussa heillä oli hoviloita ja kartanoita. Eikä hänen nimeänsäkkään mainitak sii-

---

*) Peringsköld kirjuttaa hänestä: "Gödrik Nilsson Finke till Perno, Ståthållare på Tawastehus, upptog sin morfars namn, och hade till husfru Margaretha Slatte, Herr Göstaf Anderssons dotter till Sonnås.

**) Palmsköld sanoopi: *Gödrik Finke de Perno, Gubernator Ditionis Chroneburgensis* 1520, *cognomen suppetit ex familia materna. Uxor: Margareta Gustavi filia Slatte de Sonnes, vixit* 1538, *nupta* 1518.

nä luetoksessa näistä Kronobergin Linnanisännöistä, joka löytyy v. Stjernmannin Höfd. Minne 1:sessä Osassa *). Mitäpäs meijän siitten muuta täytyy, kuin uskoa että Palmsköld tällä nimellä ymmärtää Hämeenlinnoo, liioitenkin koska tämä linna vanhoina aikoina on toisinaan tullut näin kuhutuksi **).

Tällä *Gödik Finkillä* eli *Gödik Rangoisella* oli toverina, niin kuin jo sanottiin *Margarétha Kustantytär Slatte****) Lienistä, jota hään nai v. 1518, joka vielä eli v. 1538, ja jonka kanssa hänellä oli 7 lasta; 4 poikoo ja 3 tytärtä. Nimittäin: 1) *Göstaf Fincke*, Sonnäsiin; †) — 2) *Johanna Fincke*, ††) — 3) *Jöran Fincke*, Pernoon; — 4) *Kårin Fincke*, †††)

---

*) Stjernmannin Höfd. Minne 1:nen Osa p. 334. Hään alkaa luettoo heitä vasta vuotesta 1543.

**) Niin e. m. luetaan siinä vanhassa Rijm-Chrönikassa p. 545: "The drogo in för Kronaborg. Man plågar thet Tawastahus kalla." Että Hämeenlinna myös vanhoinna aikoinna kuhuttiin *Tavasteborg*, nähään samasta kirjasta p. 23. "Thet Huus thet heter Tawasta=borg, The Hedne hafwa ån therföre sorg. (keskust. *Porth. Chr.* p. 120).

***) Tämän *Margaréta Slatten* isä, oli Miekkamies *Kustav Antinpoika Slatte* Lienista, joka eli v. 1481, ja jonka vaimo oli *Briita*, *Pekka Svärdin* (sen nuoremman) tytär, Sonnäsiin.

†) Tästä *Kyösti Finkistä*, josta on jo ennen puhuttu, luetaan koht'sillään enempi, p. 429.

††) Tästä *Johanna Gödikintytär Finkestä* ei tunnetak mitään, liennöön kuollut nuoruutessaan.

†††) Tämä *Kaarin Gödikintytär Fincke* tuli ensin naituksi *Thomas Jönsinpoika Rijtingin* kanssa, Gesterbyiin, (jota Stjernman, esipuheessansa Werwingin Tarinamukseen, kuhtuu Thomas Jönsson Starck) joka oli Käskynkäyttäjä (Befallningshafwande) Turun Linnassa vuuesta 1536 vuoteen 1547; ja siitten nai hään

5) *Margarétha Fincke,* *) — 6) *Nils Fincke,* **) ja — 7) *Brítha Fincke.* ***).

4) *Jöran Gödikinpoika Fincke* Pernoon, josta on jo ennen p. 409 puhuttu, sai v. 1547, s. 7 p. Tammik. Kuninkaalta Kustav. 1:seltä Virmon mehtämoat piteäksensä. v. 1552 oli hään Linnan-asettaja (Hof-Marskalk †) ja Lainjulistaja (Lagman) Ölannissa. — v. 1561, s. 29 p. Kesäk. tehtiin häntä veljensä kansa Tähti-niekaksi, Kuninkaan Eerikin istumellensä noustessaan; ja v. 1562 Valta-Neuoksi. Kuin Kuninkas oli Tammikuussa v. 1563 lähättänyt hänen veljensä *Kustav Finken* Venäjäseen, niin lähätti hään tämän Helmikuussa mainitunna vuonna mänemään Danmarkin kautta Hessiin, naima-kaupoillensa ††)

Valta-Neuoa *Nils Krummea*, Orrbyholmaan, joka v. 1565 oli Linnanisäntä Tukhulmissa, ja kuhuttiin usseemmittain: "unga Herr Nils Krumme." Tämä *Kaarin Fincke*, joka vielä eli v. 1599, on kirjuttanut yhtä 3 arkin kokoista selistystä (beskrifning) Kuninkaan Koarle IX:sän molemmasta matkustamisesta Suomeen (lue esipuhetta Werwing. Tarin. p. 18), jotka ei ollut hänellen suloisemmat kuin muillenkaan Suomalaisillen.

*) Tämä *Marketta Gödikintytär Fincke* oli ensin naitu *Eerik Håkansonin* kanssa, Viorelaan, ja siitten *Joh. Boeklerin* kanssa. (Peringsk.)

**) Tästä *Niils Finkestä* ei tunnetak niin mitään.

***) Tämä *Briita Gödikintytär Fincke* oli ensin naitu *Martti Simonpojan* kanssa Poikolaan (till Poiko), ja siitten *Perttu Jönsinpojan* kanssa, Rekuun. Hään kuoli lapsetak. (Peringsk.)

†) Peringsköld kuhtuu häntä: "K. Eriks Råd och Hofmåstare," joka ehkä lie oikeempi.

††) Kuin Kuninkas Eerikki oli ensin yht-aikoo kosioinut sekä Kuninkatarta *Elisabethoa* Englannissa, että Kuninkatarta *Marioa* Skottlannissa, ja tältä viimei-

Mutta tultua Köpenhaminaan, viskattiin häntä ja hänen matka-toverinsa arastiin, kussa häntä piettiin monta vuotta. Kuninkas koitteli kyllä monestin kirjoillansa *) soahaksceen häntä sieltä poislunastetuksi, mutta se oli tyhjä. Se näyttää kuin hään oisi vasta v. 1567 tullut sieltä irti-lasketuksi, koska ei puhutak hänestä, ennen tätä vuotta. Silloin (Kesäkuussa) käskettiin häntä koetteskentelemaan (mönstra) sota-rahvasta merimaissa (i Skårgården), ja (Marras-kuussa) pitämään huolta heijän palkihtamisesta, että myös luettamaan hopeita Kuninkaallisessa ja valtakunnan rahastossa (Bank, Skattkammare). — v. 1568, s. 3 p. Jouluk. tehtiin häntä Lainjulistajaksi Pohjos-Suomen, Satakunnan, Pohjänmoan ja kaiken Ahvenanmoan ylitten. Se näyttää kuin oisi hään kohta sen perästä kuollut, kosk' ei hänestä siitten mitään mainitak. Hään oli nainut *Maalin Olli-Pekanpojan tytärtä (Örnfodt)* Vartetorppaan, **) jon-

seltä jo soanut hänen suostumuksensa, niin hään yhtäkkiästi heitti heijät kumpaisetkin, ja rupeis pyytämään Moa-Grévin Philippuksen tytärtä, *Kirstiä,* Hessistä. Ja koska hään häneltäkin oli luvan soanut, niin lähätti hään näitä miehiä sinnek, peättämään tätä naiman-kauppoa.

*) Vielä v. 1565 kirjutti Kuninkas sekä *Frédrikillen* (Danmarkin Kuninkaallen) että Finkillen, tästä asiasta, ja tarjoi hyvän summan hänen lunastokseksi, mutta ei siitä lähtenyt niin mitään.

**) Tämä *Malin Ollintytär* Örnfodt, eli niin kuin häntä myös muualla kututaan Örneden, tuli siitten naituksi Leskimiehen *Lasse Jesperinpojan* kanssa (Cruuse) Årebyiin, Wernestadiin, m m. joka v. 1558 oli Vou-

ka kanssa hänellä ei mahtana olla mitään lapsia, koska ei heistä missään mainitak. *).

Kustav Gödikinpoika Fincke Porkkalaan, **) mahto olla tämän Jöranin vanhempi veli. Hänestä-

---

tina Helsinkin moassa. Tämä Málin eli vielä leskenä v. 1588. Peringsköld ja Palmsköld kuhtuu hänen iseänsä "Olof Persson till Bjurum", ja toisessa kohassa kuhutaan tätä hänen tytärtänsä "Malin Olofsdotter på Lindön", josta hänen miestäkin jo yhessä kohin nimitetään Jöran Fincke på Lindön."

*) Eltä paremmin selittää tämän *Jöran Finkin* viran-toimituksia, tahomme ainoasti lyhykäisyytessä nimittää sisälläpion niistä hänellen lähätetyistä Kuninkaallisista kirjoituksista, joista kopiat löytyy niissä Kuninkaallisessa Vallan-Säilyksessä löytyvissä vuosillisissa Pito- ja Päivä-kirjoissa. Näitä Kuninkaallisia kirjoituksia aloitetaan usseemmittain sillä sanalla: "Öppet bref till Herr Jöran Fincke" etc. ja ovat niin kuin tässä seuraa. Nimittäin: vuonna 1547, d. 7 Jan. till Jöran Fincke att behålla Wirmo skogsbygd uti Åbo Län. — vuonna 1553, d. 12 Nov. att förskicka till K. M. ett wißt besked på Finska Adeln. — vuonna 1554, d. 14 Dec. att afstyra Adelns stämpling med bönderna wid Elfsborg, att hindra K. M:ts fiskare. — vuonna 1562, d. 11 Jul. att återbetala de af Räntekammaren till låns tagne 200 mark örtugar. — vuonna 1565. d. 29 Apr. anbelangandes deß ranconering från Danmark. — vuonna 1567, d. 27 Nov. att tillika med Hertig Carl och Hertig Johan beställa om krigsfolkets aflöning, item, att inventera sölf-kammaren, och sedan skicka H. M. oförfalskadt Register derpå; — Vuonna 1568 d. 3 Dec. Fullmagt, att wara Lagman öfwer Norra Finland, Satagunden, Österbotten och hela Åland. — d. 17 Nov. Creditif, att efter deß medgifne instruction förhandla med Allmogen uti Uppland. — d. 22. att oförsumligen komma till H. Maj:t. — vuonna 1574, d. 21 Jun. till Jöran Fincke på Dagön, att skaffa kalk till Stockholm. (Mutta eiköhään tämä jo lienee toinen mies tykkänään, samalla nimellä, e. m. *Jöran Kustanpoika Fincke*?)

**) Jos tämä *Kustav* oli vanhin Gödikin poijista, niin se tais syntyä nuon v. 1519, tahi 1520. Niissä vanhoissa vallan Pito- ja Päivä-kirjoissa, Stjernmannin

kin on jo ennen puhuttu. Häänki oli muinon, Kuninkaan Kustav 1:sen hallituksen-aikana, yksi kuuluisa Peämies Suomessa. Häntä tehtiin v. 1542, s. 17 p. Syysk. Linnanvouviksi sekä Tukhulmin linnassa että kaupunnissa. — v. 1545 s. 29 p. Kesäk. (?) tehtiin häntä jo toisen kerran Linnanvouviksi tässä peäkaupunnissa. — v. 1545 s. 29 p. Kesäk. Linnanvouviksi ja Selvittäjäksi (Hjelprebare) Viipurissa, eli niinkuin häntä myös silloin kuhuttiin: "Luutnantiksi". — v. 1547 Piämieheksi (Höfwidsman) Savonlinnassa, jossa hänellä ensin oli *Ture Persson* (Bjelke) virankumppalina, vuoteen 1557. Tätä virkoo piti hään vuoteen 1559. — v. 1559, s. 3 p. Syysk. sai hään ylimmäisen käskyn (högsta befallningen) tahi toimituksen ja hallituksen kaiken Suomenmoan ylitten, Herttua Juhon pois-ollessa Englannissa. — v. 1561, s. 29 p. Kesäk. tehtiin häntä veljesek kanssa Tähti-niekaksi. Samanna vuonna s. 16 p. Syysk. Peä-Linnanisännäksi (Öfwer-Ståthållare) Reävälissä tahi Tallinan kaupunnissa. — v. 1562, Holhottajaksi

---

Höfd. Minne 2:sessa Osassa p. 420, 374. m. m. kuhutaan häntä Herraksi *Porkkalaan;* mutta Vapahuoneen kirjoissa kuhutaan häntä ainoastaan Herraksi, *Sonnäsiin;* ja toas Stjernm. Höfd. M. 2:sessa Osassa p. 327, Tégelin Tarinamuksessa p. 35, m. m. sanotaan häntä Herraksi *Pernoon ja Sonnäsiin*; ja Ugglan Sw. Riks. R. Långd, IV. afd. p. 111, m. m. mainitaan häntä Herraksi *Porkkalaan ja Sonnäsiin;* j. n. e. Se näyttää kuin hään oisi äitinsä emän-puolesta soanut *Sonnäsia,* isänsä emän-puolesta *Pernoa*, ja vaimonsa puolesta *Porkkalaa.*

Suomessa, ja Ruotsin Valta-Neuoksi. — v. 1563 Lähettämäksi (Sändebud) Venäjään, kussa hään peätti kahen vuotisen vara-rauhan (stillestånd). Tultua sieltä takaisin, toimitti hään vielä tätä holhottamisen virkaa Suomessa v. 1564, 1565 ja 1566, jollon häntä nimitettiin Linnanisännäksi Suomenmoan, Pohjanmoan, ja Ahvenanmoan ylitten, ja joinna vuosinna hänellä oli paljon tekemistä sota-aluksien varustamisella ja Saltpetterin valmistamisella Suomessa.

Hään oli v. 1545 nainut *Mätta* *) *Sténsdotteria Ille*, joka kanto kilvessänsä yhen varustetun käsivarren, jonka käissä oli yksi kielikukka (Lilja), ja jollen se oli huomenlahjaksi antanut Pernon kartanota. Hänellä oli hänen kanssaan 7 lasta, 4 poikoo ja 3 tytärtä; nimittäin 1) *Anna Fincke*, **) — 2) *Gödik*

---

*) Hänen nimensä kirjutetaan sekä *Mätta*, *Maetta*, *Metta*, että *Merta*. Hänen isä oli Linnanvouti Savonlinnassa *Stén Jepin*- e. *Jaakon-poika* (*Ille*) Porkkalaan, joka Palmsköldin puheen perästä oisi v. 1518 ollut Linnanisäntänä Viipurissa, ja v. 1509 nainut *Anna Knuutintytärtä* Laukkoon, jollen se anto huomenlahjaksi (morgongåfwa) Porkalan kartanota, jota se olli perinyt äitiltänsä *Merta Ollintyttäreltä* (*Tavast*).

**) Tämä *Anna Kustantytär Fincke* Röfvarenäsiin, tuli naituksi *Salmund Illen* kanssa, joka tehtiin Peä-Käskynkäyttäjäksi Käkisalmeen s. 25 p. Kesäk. v. 1590, ja samana pänä myös yhen Suomalais Jalkaväen Rykmentin Evestiksi. — v. 1599, s. 5 p. Huhtik. pantiin häntä K. Sigismundin Käskynkäyttäjäksi Castelholmaan ja Ahvenanmoahan, kussa hänen täytyi antaita vankiksi Herttu Koarlen sotioillen, ja tuli vielä samana vuonna 1599 s. 10 p. Marrask. Koarlen käskyn perästä poikki-leikatuksi, ja ynnä muihen Suomalaisten vankiloihen kanssa teilatuksi (steglad) eli passaihin nauloitetuksi, Korpalan vuorella, varsin Turun linnan kohalla.

Fincke Sonnäsiin, josta kohta hoastetaan enemmin, — 3) *Jöran Fincke*, josta ei mitään tunnetak, — 4) *Stén Fincke*, josta kohtakin mainitaan *). — 5) *Olof Fincke*, Porkkalaan, ei hänestäkään mitään tiiätäk, — 6) *Elisabeth Fincke* **), — ja 7) *Ingeborg Fincke* ***).

Ehkä se on ikään kuin asiaan kuulumatoin, luettoo kaikkia niitä kirjoituksia, jotka ovat Kuninkaalta ja Vallan-Hallitukselta lähätetyt tällen *Kustav Finkillen*, niin tahomme kuitenkin tehä tätä poikkennosta eli erkanemusta meijän aikeistamme, koska hyö ei ainoastaan toista tämän miehen isoa tointa,

mutta

---

*) Muutoin se näyttää, kuin yksi toinenkin mies nimeltä *Stén Fincke* oisi elänyt jo nuon v. 1470 t. 1480, joka oli naitu *Anna Totin* kanssa (Åke Axelinpojan Totin tytär) joka oli leskenä *Hannu Skiählin* perästä (lue tätä *Totin* suku-johtausta, Peringsköldissä).

**) Tämä *Elisabeth Kustantytär Fincke* Prestkullaan, mahto olla yksi mainio vaimo, koska se oli neljästi naitu, ensin *Jaakko Myhrin* kanssa, siitten v. 1581 *Abraham Maunuksenpoika Illen* kanssa Prestkullaan ja Sjölahteen, jonka kanssa hänellä oli yksi tytär *Metta Aapontytär Ille*, joka kuoli v. 1632 ja joka oli naitu Moaherra Herman Claesson Flemingin kansa; ja yksi poika *Måns Aaponpoika Ille*, joka nai Hebla Slangia, Eerik Pertunpoika Slangin tytärtä Balkiseen, eli sen ennen mainitun Sota-sankarin Eerik Slangin tätiä; jonka kanssa hänellä oli poika *Kustav Ille*, joka kanto vapamerkissänsä yhen rauta-sinisen käsi-varren rusko-keltaisessa vainiossa, ja käessä yhen valkoisen kielikukan. Tämä *Elisab. Fincke* nai kolmaisin *Claes Flemingiä* (?) ja neljännesti *Henrik Erkonpoikoo Räf*, Sjölahteen, yksi vapatoin mies (ofrälse man). — Se eli vielä leskenä v. 1627.

***) Tämä *Ingeborg Kyöstäntytär Fincke* tuli naituksi *Måns Nilssonin* kanssa, Gammelbackaan.

mutta myöskin joksi osaksi valaisee meijän tarinamustamme näillen ajoillen,*) ja viittoopi tietä muil-

*) Nämät Kuninkaalliset kirjutokset *Kust. Finkillen*, ovat seuravaiset. — Vuonna 1545, d. 23 Juni, fullmaktsbref för Eric Fleming, Hr. Knut Andersson, Jon Olsson, Björn Claesson, Jöns Westgöthe och Göstaf Fincke, till att handla med Ryssarne. — d. 29 Jun. Bref till Måns Nilsson, att han utan allt skonsmål gifwer sig till Wiborg och anammar slottsläfwen utaf Nils Krabbe, samt öfwerandtwandar den åt Gust. Fincke. — den 16 Nov. Till Måns Nilsson och Gustaf Fincke, att de wela hafwa grann akt och tillsyn med K. Maj:ts slott Wiborg, så länge till dess K. M. kunde förse en annan förståndig man i staden igen. — Vuonna 1546, d. 3 Juni, att han (Gust. Fincke) och andre gode mån förskaffe de bönder af Tjust rätt och skäl på den del de fordra. — Vuonna 1547, d. 1 Jan. Till Befallningsmannen på Wiborg, Gust. Finke 1:o angående Ryska rågången; 2:o om Länsmans-räntan. — d. 1 Jan. angående wärdering och betalning af en tomt i Wiborg. — d. 8 Jan. att afgöra en arfstwist emellan Lasse Lifländare, och Bertil samt Erik Håkanssöner. — d. 1 Martii. Att icke tillstädja matwarors utförsel. — d. 12 Apr. Att ransaka angående någon köpejord, som skall tillhöra Joh. Persson. — d. 15 Aug. Angående 1:o en upptagen gård i Arumarcken; 2:o Om böndernas utlagor i spanmål och tjära för legofolk; 3:o O:n salpetter-sjuderiet; 4:o Om de begärda Bysse-skyttar; 5:o Att bruka det större båsmannen wid skatte-gäddornas inwågande. — d. 22 Sept. Angående krigsfolkets aflöning. — d. 23 Dec. Swar om kläde till knecktarnes behof i Nyslotts län. Vuonna 1549, d. 6 Martii. Att inkomma med räkenskaperne, samt försälja spanmålen. — Vuonna 1550, d. 18 Apr. Att läta komma Kongl. Maj:ts och kronans spanmål ifrån Wiborg till Åbo. — Vuonna 1551 d. 5 Junii. Till Befallningsmannen på Nyslott G. F. att låta bönderne bekomma spanmål för penningar. — d. 22 Aug. Swar: 1:o angående Eriemarkens (?) upodlande 2:o om Redfogdarnes upbörd och räkningar; 3:o att behålla fisket wid Lamaforss (Lammasforss?) 4:o Att låta weta hwad som wid gränsen förefaller. — den 14 Dec. Att låta bönderne i dess fögderi utgöra hjelpen till Wiborg, efter mantalen. — Vuonna 1552, d. 14. Martii,

len, mistä soannoovat tiiustuksia näistä aikuisista asioista. Milloin tämä Kyösti Fincke kuoli, on tietä-

---

att förskaffa några dugliga karlar till gränsens förswar emot Ryßland; 2:o att icke tillständiga Ryske köpmän en fri handel; 3:o att lägga någon jord till Nykyrka Prästebohl; 4:o att låta en klocka emot betalning komma till berörde kyrka. — d. 8 Maj. att låta Peder Rautyia i Kalajoke by och Olof Tilkane i Pihajärwi (Pihlajärwi?) by, återbekomma den jord, som deras grannar dem afhändt. — Vuonna 1553, d. 22 Jan. angående några oordningar i Skeppswäsendet. — Vuonna 1544, d. 10 Nov. att förete de skäl och bewis, hwaruppå han innehafwer Storgården uti Ulfsby och Broskärs. — Vuonna 1555 d. 12 Nov. Swar angående nödige anstalter till afwärjande af Ryßarnes infall. — d. 18 Nov. Angående det till Savolax ankommande folkets förläggande och underhåll, samt nödiga anstalter till landets förswar. — d. 6 Dec. Angående nödiga anstalter till afwärjande af Ryßarnes infall i Finland. — d. 18 Dec. Swar 1:o angående utskrifningen i Nyslotts län och Sawolax, 2:o om anstalter wid lägret i Lappwesi; 3:o om brätars fällande. — d. 30 Dec. Swar 1:o angående armeens underhåll; 2:o Att tillskicka K. M. ett klart register på de soldater, som ankommit från Österbotten. — Vuonna 1556, d. 8 Jan. Swar angående hö och andra behof för krigsfolket i Finland. — d. 17 Jan. Att utwälja några tjenliga ställen till afwelsgårdar i Nyslotts län, så ock låta alla timmermän i länet, förfärdiga sköldar. — 25 Jan. Att ofördröjligen förständiga K. M. hwad han förnummit om Ryßarne, som infallit i Euråpeå. — d. 30 Jan. Swar angående det folk, som blifwit skickat till Wiborg från Nyslotts län. — d. 27 Febr. Att hafwa bättre uppsigt med Fogdarna. — 1 Martii. 1:o Angående några af Ryßarne upbrände byar i Tawisalmi socken; 2:o om de brätar som blifwit fällde i Nyslotts län; 3:o angående tillförsel af allmogen till K. Maj:ts armee. — d. 10 Apr. Swar: 1:o angående frid eller stillestånd med Ryßarne; 2:o Om afwelsgårdarnes uppråttande; 3:o Att inkomma med omständelig berättelse huru skatten utgöres i Nyslotts län; 4:o Att låta reparera ett förfallet torn på Wiborgs slott. — d. 16 Maj. Angående krigsfolkets förläggning och förplägning. — d. 29 Maj. Swar 1:o Angående byggnaden på Nyslott, 2:o Om några bönder, som blifwit ihjälslagne af Ryßarne; 3:o Om rå-

mätöin, vaan uskottava on, että se tapahtui vuuen 1566:en lopulla, tahi v. 1567:en alussa, koska siitä

---

kenskapen för berörde gårdar, till deß Fogdar blifwit förordnade, 5:o Att K. M. will låta komma några **qwarn-** och **fiske-byggare** till Nyslotts lån. — d. 10 Aug. 1:o angående **afwelsgårdarnes** anläggande och skattläggning i Nyslotts lån; 2:o om **Byßeskyttar** och Skytt (?) ifrån Wiborg; 3:o Huru förfaras skall med dem, som **röfwat** och **plundrat** i Ryßland; 4:o Angående **underwisning** för de nyß antagne Fogdar.— Vuonna 1559 d. 24 Aug. 1:o Angående **gårdens indrifwande** af Nyslotts lån; 2:o Att göra föreställning hos höfdingsmannen på Keksholm, om de **swedjor** Ryßarne fälla öfwer gränsen, blifwande K. M. wid den gamla rågången, till deß en ny blifwer fastställd; 3:o angående **Henrik von Köllen**, hwilken uti Nyslott befallt nederbryta några hus, men sedermera rest bort, och ej återkommit; 4:o Angående några ålfiskare till Nyslott, hwarom K. M. låtit afgå befallning till deß Befallningsman på Stockholms slott.— Vuonna 1561, d. 19 Sept. Instruction till **Göstaf Fincke**, Öfwerståthållare i Rewel. — den 11 Oct. Instruction för **Gust. F.** Öfwerståthållare i Liffland.—d. 10 Febr. 1:o att beställa om kalksten till **Wiborgs byggning**; 2:o om **afwelsgårdar** i Nyslotts lån; 3:o om **Redfogdarne**; 4:o om nödtorftigt uppehälle med **foetalie-per-sedlar** till Nyslott. -- d. 5 Maj. 1:o angående Ridderskapets och Adelns samt Menigemans **hyllningsed**, såwäl i Swerige som Finland; 2:o om **gårdens** utgörande öfwer hela riket, till den tillstundande **kröningen**. — d. 16 Sept. att han begifwer sig till Rewel och åtager sig att förwalta **Öfwerståthållare-beställningen** dersammastädes, under Herr Lars Flemings opäßlighet. — 19 Sept. att han begifwer sig till Rewel, att emottaga och förwalta **Öfwerståthållare-beställningen** under Herr Lars Flemings sjukliga tillstånd, af den instruction, som med det första skall öfwersändas. — d. 15 Nov. att han ändtligen fullbordar den legation till Hertig **Magnus** af Ösel. — d. 16 Nov. att det är K. Maj:t behagligt att han de **fetaliepersedlar** till Liffland förskickat hafwer. — Vuonna 1562. d. 28 Febr. Till Gubernatorn i Finland **Gust. F.** att förhandla med **Adeln uti Finland**, det de skola begifwa sig till Rewel och tjena till fot, till deß deras hästar kunna komma öfwer.— d. 2 Maj. swar om den **munstring** som han haft med Adeln i Finland, och huru de skola sin rustning hålla. —

päivästä hänestä ei mainitak niin mitään. Sillä että se oli jo kuollut v. 1569, selitetään siitä kuitti-kirjas-

---

d. 10 Juni. om Finska Adelns rusttjenst, Herr Claes Christerßon till undsättning för Pernou, om så behöfwes. — d. 6 Juli. Om några klippare, som med det första af alla landsändar i Finland utgöras skulle. — d. 29 Juli. om Stådsfolk, som han hit till Bergsbrukningen förskicka skulle. — d. 25 Aug. Att han förskaffar till Rewel, till Eric Håkanßon och Eric Hindrikßon, alla föraffkedade Fogdar och Fogdeskrifware uti Lifland.— d. 14 Oct. Att han skall begifwa sig åt Ryßland. — d. 4 Nov. Att han ändtligen så lagar, att den spanmål, som Fogdarne lefwerera skulle, måtte komma till Helsingfors.— d. 4 Nov. Att han med sin Fru och barn begifwer sig hit till fröken Annas bröllop, som stå skall d. 20 Decemb. — d. 17 Nov. Swar om de lägenheter han berättar, som der äro i Finland, med fiskeri och qwarnställen. — d. 25 Nov. Anbelangande Fogdarnas återstående räkenskaper i Finland. — d. 10 Dec. Att hans beställning med utgårdshästarne, deßlikes med bönderne i Tawastehus lån, om tillföringen till Helsingfors, är K. M. behagligt. — Vuonna 1563 d. 13 Jan. Instruktion, att å K. Maj:ts wägnar förrätta några angelägna wärf hos Ryske Zaren Ivan Wasillivitz. — d. 6 Febr. anbelangande Skepps-utredningen. — d. 6 Febr. angående till hwilka orter Fogdarne uti Finland, deras spanmål lefwerera skola. — d. 22 Sept. om den gård, som utaf Finland utgöras skulle. — d. 2 Oct. Att han slotten uti Lifland med foetalie wål försörja skulle. — d. 22 Nov. Anbel. den gård af Finland utgöras skall. — Vuonna 1564 d. 2 Febr. Att i tid beställa om de förnödenheter, som till Skeppsflottans behof i Finland kunna behöfwas, hwilken kommer att gå ut med första öppet watten. — d. 17 Febr. Att på 4 månaders tid, med alla nödtorfter affärdiga Skeppsflottan i Finland hit öfwer till Stockholm. — d. 23 Febr. att låta granneligen uppspana några borgare, som woro förpaßade ifrån Stockholm åt Finland och Rewel, att uppköpa spanmål till Skeppsflottans behof nu i år, och dem skyndsammast hit tillbaka förskicka. — d. 23 Martii Att låta örlogsskeppen i Finland följas åt innom skärs hit till Stockholm. — d. 23 Martii. Angående det folk och hästar, som menige man i Nyslotts- och Tavastehus lån utgöra skola. — d. 30 Apr. Hwarföre de (Han och Lars Fleming) så länge fördröjt med

ta, jota Juho kuninkas anto mainittuna Vuonna s. 20 p. Heinäk. hänen leskellensä, niistä hopeista joi-

---

Skeppsflottans ifrån Finland öfwerförande hit till Stockholm. — d. 10 Maj. (till Öfwerståthållaren i Finland Gust. F.) att det är K. M. mißhagligt, det han icke beställt om Skeppsflottans utredning i Finland. — d. 13 Juni. Att han ursäktas för dröjsmålet med Skeppsflottans utredning ifrån Finland; alldenstund det icke warit hans, utan deras försummelse på skeppen. — d. 10 Sept. Att han skall förskaffa dagswerken till Wiborgs slotts befästning. — d. 4 Nov. Att han med Fogdarne i Finland beställer en hop segel-lärft och wallmar, samt det till Stockholm förskickar. — d. 24 Nov. Att han lägger sig winer om, det saltpettersjudningen i Finland måtte komma på gång, hwarest lägenhet dertill finnes.— d. 7 Dec. Att han hit öfwer till Swerige förskickar, de ifrån Liffland komne, och der i Finland till Borgläger förlagde Swenske knektar. — Vuonna 1565, d. 27 Jan. Att han så beställer, det alla uti Helsingfors, Åbo, Wiborg och flerstädes i Finland befindtliga Örlogsskepp, måtte med alla nödtorfter blifwa utrustade, och hit till Stockholm förskickade, på det de med den öfriga skeppsflottan, måtte nästkommande wår följas åt emot fienderna. — d. 26 Febr. Att Örlogsskeppen i Finland med alla tillbehörigheter, måtte med första öppet watten komma hit öfwer.—d. 13 Martii. att hitförskicka de örlogsskepp som ligga uti Finland.— d. 6 Apr. om spanmålen den han hit till Stockholm, till Skeppsutredningen förskicka skulle. — d. 9 Apr. Att utspana och ransaka, hwilka till skeppsflottan äro utskrefne, och sig hemligen till Åland eller Finland undanstungit hafwa. — d. 28 Apr. Att han tillsäger de fattige frälse män i Finland, som icke förmå hålla Roßtienst, att tjena i sommar till fot, och komma hit öfwer wäl utrustade. — d. 28 Apr. Om den undskyllan, hwarföre han de örlogsskepp i Finland äro, icke hafwer kunnat hit till Swerige förskicka.— d. 6 Maj. Anbel. deß undskyllan, hwarföre han icke kommit saltpettersjudningen i gång. — d. 6 Maj. Instruction att hafwa uppseende öfwer saltpettersjudningen i Finland. — d. 28 Juni. Om det sjöfolk som i Wester-Göthland antagas skall. — d. 16 Juli. Att han det Swenska myntet icke skulle utsläppa utaf riket. — d. 19 Juli. Den foetalie han till Liffland förskicka skulle. — Vuonna 1566, d. 1 Febr. Att handla med Fogdarne öfwer Finland, Österbotten och Åland, om

ta hään oli lahjaksi antanut Kuninkattarellen (lue Åbo Tid. 1784 n. 11.*)

---

en gård till Skeppsflottans utredning, åfwen som i fjol. — d. 12 Febr. angående den fiendtlighet Moscoviterne skola hafwa i sinnet att företaga emot Liffland och Finland. — d. 13 Febr. Att det år K. M. behagligt, det han beståller om Skeppsbyggningen i Åbo. — d. 28 Maj. Att han med det allraförsta låter Fogdarna framfordra dagswerken till Refle slotts byggning. — d. 9 Aug. Att de (Fogdarne) försticka alla der i landet befindtlige landsköpmån till Calmare. — d. 19 Aug. Om förfordringen till Skeppsflottans utredning med hampa och tjåra. — d. 25 Oct. Huru han om gårde-spanmålen, utföringen på myntet, tafwarna, penningarna och annat mera beståll̈a skulle. — d. 29 Oct. Att han skyndar Legaterna fort ifrån Wiborg och till Nyland, samt hwad som han emellertid beställa skulle. — d. 3 Dec. Huru han om Byßeskyttarne, Utgårdshåstarne och Skeppsutredningen till det Narwiske farwatten, beställa skall.

Ilman näitä nyt nimitettyjä Kuninkaallisia kirjoituksia Finkillen, niin löytyy myös K. Vallan Säilyksessä kopioita *Finkin kirjoituksista Kuninkaallen*, niin kuin e. m Vuotesta 1555 dat. Nyslott d. 27 Oct. En widlyftig raport fr. Ture Person och Gust. Fincke, jemte en planritning å lågenheten kring Jäskis kyrka. En annan dito af den 4 Dec. — En dito af den 14 Dec. — En dito af den 16 Dec. — En dito af d. 30 Dec. m. m. Samaten vuotesta 1556, niin löytyypi Vallan-Säilyksessä yksi iso kirja, puolen arkkia loajuceltaan (in folio) joka ei sisällensä piek muuta kuin kopioita *Finkin* ja *Ture Personin* (Bjelkin) kirjoista ja sananlaitoista (raporter) Kuninkaallen, jossa paljon puhutaan sekä heijän maakunnasta, että sota-rahvaasta, ja muista sota-laitoksista. Toinen osa tästä kirjasta, joka toas sisällnsä pitää Kuninkaan vastauksia heillen, kantaapi tällaisen nimitöksen: "Thenne efterskreffne Book lyder och inneholler wißa affkrifftter och Copier öfwer breff, instructioner och befallningar, som jag Thure Perßon till Salstadh haffuer bekommith och undfånget utaff Stormächtige Furste och Herre Göstaff Swerigges Göthis och Wåndis Konung, wår Nådige Herre, sedan det jag med Erligh och Wålbördig Man Göstaff Fincke till Porkala bleff förordnat Slåttlåfwen på Nyslätt."

*) Palmsköld kirjottaa hänestä: "Göstaff Fincke till Gesterby affsomnade 1566 och blef begrafwen Catharinas dag

5) *Gödrik Kustanpoika Fincke* Porkkalaan, tais olla Kustav Finkin vanhin poika*). Stjernman, joka kuhtuu häntä Herra Sonnäsiin, sanoo (Höfd. Minne II D. p. 333, 422) että hään oli *Jöran Finkin* ja *Målin Pérsdotterin* poika; mutta tässä hään toas erehtyy. Sillä ilman sitä, että Jöran Finckiä kuhuttiin Herra Pernoon (josta on arvattava, että hänen poikansakkin oisi pitänyt tulla näin kuhutuksi) ja Kustav Finckiä, Herra Sonnäsiin ja Porkkalaan, ja ilman sitäkkin että tämän Gödrikin kirstun hopeet löyettiin Sonniläisten suku-hauvassa, joka myös osittain toistaa hänen olleen Sonniläisten suku-polvesta, niin luetaan aivan selvästi niissä tiijustuksissa, jotka löytyy K. Vapa-Huoneessa, että myös siinä Suomal. Sukukirjassa K. Vallan-Säilyksessä, että "se oli Kustan poika." Häänki oli yksi kuuluisa mies Suomessa. Nuoruutessaan oli hään palvellut Sota-väessä, ja oli tullut Loden tappeluksessa Viron-moassa niin pahoin ammutuksi, että se keänty elinaikaasek roajanrikoksi eli vaivaiseksi. **). v. 1575 oli hään jo Sota-Evesti, ja tais jo silloin olla Viipurissa Kuninkaan Käskynkäyttäjä. — v. 1583 oli hään Linnanisäntä Savonlinnassa, jota virkoo hään piti 16 vuotta perätyksin, eli aina syksyyn v. 1599, jollon häntä kuhuttiin Tukhulmiin.

---

uti Kimitto kyrka." Se oli niin muoton mahotoin että hänen kirstun hopeet oisi löyetty Liikisten kirkkomoassa.

*) Se mahto olla syntynyt nuon 1546:en vuuen tienoilla.

**) Luc: Registraturen för år 1589; H. H. p. 66.

— v. 1595 oli hään laitettu Kuninkaalta raja-panoon Ruotin ja Venäjän välillen. — v. 1598, sanoopi Stjernman hänen olleen Peä-Linnanisäntänä (General-Ståthållare) Suomessa, kussa hänellä oli paljon tekemistä Ruunun vero-rahoin kanssa. Hään eli vielä Maalis kuussa v. 1616, koska Kuninkaan viimeinen kirja on annettu hänellen, sillä kuulla. Hään tais kuolla v. 1617 *) niinkuin oli kirjutettu niihin kirstu-hopeihin, joita hänen hauassa löyettiin, ja joissa luetaan nämät sanat: "O Jesu min las dir mien Sele dir bifolen sien."

Hään oli kahiste naitu, ensin *Ingeborg Boijin* kanssa Gennäsiin, joka oli *Hannu Laurinpojan* leski Isnäsiin, ja sen jo ennen (p. 417) mainitun Valta Neuon ja Lainjulistajan, m. m. *Niiles Eerikinpoika Boijin* tytär: ja siitten *Eilin Flemingin* kanssa, Sota-Evestin *Herman Pekanpoika Flemingin* tytär, Lahtiseen, joka siitten sai mieheksensä Linnanisännän ja Sota-Evestin *Arvid Eerikinpoikaa Stålarm* Syvämmoahan ja Grabbackaan. Muita ijällisiä lapsia ei mahtant olla tällä Gödik Finkillä, kuin yksi tytär, nimeltä *Margréta*, joka hänellä oli ensimmäisen vaimonsa

---

*) Palmsköld on sen eistä ei toimittanut varsin tarkkaan hänen kuolema-vuottansa, koska hään sanoo: *Gödericus Finke de Porkala, R. M. Sveciæ Senator et Marschallus, Gubernator ditionis Nyslott anno* 1596, 1603, 1612; *cum illo periit illustris familia Fincorum in Svecia anno* 1618.

monsa kanssa, ja joka, niin kuin on jo ennen sanottu, tuli naituksi *Evert Koarlenpoika Hornin* kanssa Kankkaan, *) jonka kanssa hänellä oli yksi poika, *Kustav Horn*.

Näin sammui jo toisen kerran, miehen puolella, tämä Finkin suku Suomessa, joka jo v. 1380 ensin tuli koroitetuksi Vapasukulliseen seätyyn, Valta-Ruhtinaalta *Bo Jönsson Grípiltä*, ja joka kanto kilvessänsä kahta paria valkoisia malkoja tahi orsi-puita (eli nytteitä) punaisessa vainiossa, ja yhtä valkoista Peippuista kummallakin puolella niihen peällimmäisten malkoin (kaho kuvaukseen, sekä näistä hänen kirstun hopeista, että Brennerin piirutoksia X. Taul. N. 2 **).

---

*) Hyö olivat jo kihlatut v. 1611 (Åbo Tid. 1784. p. 22) vaan naivat vasta v. 1613. Peä-Sota-Asettaja *Evert Horn* tuli jo v. 1615. s. 25 p. Heinä-kuussa kuoliaksi ammutuksi Venäjässä, Pleskovin linnan piiritässä.

**) Se mahtaa seneistä olla puhasta valetta mitä Bång lasketteloo kirjassansa: Den wälborna Tawastiska släktens åttaretal, Stockh. 1756, kussa hään sanoopi Finckilöihen vapamerkin olleen *yksi Sianpeä valkoisessa vainiossa*, (jota se kertoo Palmsköldin suku-johtauksesta) ja josta se kirjuttaa näin: "Olof Niclißon Tawast upptog sin Frus, de gamble Finckars sköldemärken, ett swart Gylte hufwud i hwitt fält, sådant som Aßeßor Brenner afritat det i Åbo Domkyrka, litet förrån kyrkan brann." Tämä Olli Tavast ei ollutkaan naitu *Finckilöihen* kanssa, sillä hänen e n s i m ä i n e n vaimo oli *Kristina Rötker-Ingonpojan tytär*, eli niin kuin häntä toisilta kuhutaan *Kristina Rötker-Jyrginpojan tytär* Spurilaan (Jägerhornin suvusta?) jonka äiti oli *Briita Jönsintytär Galle*, ja joka kuoli lapsetoinna; hänen t o i n e n vaimo oli *Ingeborg Valdemarintytär*, joka eli v. 1485.

Stén Fincke Pepotiin oli Kustav Finkin toinen poika, ja Götrikin veli. Hänestä ei tunnetak muuta, kuin että häntä v. 1594, s. 13 p. Heinä-kuussa tehtiin Linnanisännäksi Hämeenlinnaan. Hään mahto *Claës Flemingin* ja niihen muihen Suomalaisten Herroin kanssa piteä Kuninkaansa *Sigismundin* puolta, koska Herttu *Koarle* tultua Elo-kuussa v. 1597 Suomeen, manaisi häntä tulemaan Turkuun hänen puheellensa s. 18 p. Marras-kuussa, soahaksensa häntä sillä tavalla kynsihisek. Jos hään tuli tahi ei, on tietämätöin; mutta arvattava on, ettei hään ottanut korvihinsa hänen käskyänsä, koska Herttu tultua toisen kerran Turkuun, v. 1599, hakkuutti häntä ja monta muuta Suomen herroista, jotka hänen sanansa peälle uskalsivat ihtensä hänellen. Sillä koska tämä julmaluontoinen Herra Syys-kuussa mainittuna vuonna ollessaan Turussa, Helsinkissä ja Viipurissa, oli antanut kussakin paikassa poikk-hakata niiten isoimmiin Suomen Herroin päitä, niin hään tultua takaisin Turkuun, lupaisi armonsa niillen Turun linnassa olevillen Suomalaisillen, jos hyö muka hyvällän antaisivat hänellen linnansa. *Arvid Eerikinpoika (Stålarm)*, joka oli linnassa Peä-isäntänä, uskoi siihen, koska Herttu Koarle oli kirjallisesti vahvistanut tämän lupauksensa, jott' ei yksikään heistä, jotka linnassa olivat, pitänyt niin millään tavalla tulla mihin vastaukseen, ei henkensä eikä tavaroinsa puolesta. Mutta

hään oli tuskin laskettu linnaan, ennen kuin hään viskaisi heijät kaikki vankeuteen, ja rupeisi heijän päitä tasoittamaan. Hään hakkuutti silloin yhtenä päivänä ilman tätä *Finckiä*, 10 muita Vapasukullisia Suomalaisia herroja *), ja naulatti toissa pänä heijän päitä Turun Neuo-Huoneen tahi Raastupan muurillen, että sillä muka peloittoo niitä jotka vielä pitivät Kuninkaansa puolta.

Tämä *Stén Fincke* oli naitu *Bríta Flemingin* kanssa Pepotiin, joka oli Turun Linnanisännän *Péder Johansson Flemingin* tytär Friskalaan, synnytetty Ture Pédersonin leskeltä, Pepotiin **). Merkillinen on, ettei tästä *Stén Finkistä* mainitak niin mitään siinä Suomal. sukukirjassa, ehkä siitä syystä että hän-

*) Ne muut jotka silloin mestattiin, oli Vapaherra *Johan Claësson Fleming* Quidjaan, yksi nuori mies, joka ei ollut tehnyt niin minkäänlaista Herttua vastaan, mutta Koarle kanto hänellen salavihoo, siitä, että hänän isänsä *Claes Fleming* ei taipunut Hertun puolellen Toiset, jotka hakattiin, oli: *Hartvik Henriksson, Christer Mattsson* Björnram (Stjernman kuhtuu häntä *Christer Månsson*); *Michel Påvelsson* Munk, *Nils Ivarsson*, *Olof Clausson* (joka oli Claus Flemmingin sala-poika), *Jacob Möl*, *Hans Inis*, *Sigfrid Sigfridsson*, *Eskil Jacobsson* ja *Herman Hansson* (Stiernman kuhtuu häntä *Herman Jacobsson*); ilman näitä hakattiin myös 3 tarkka-ampujata (byßskyttar, skarpskyttar) ja 5 sotamiestä. Heillen kaikillen luettiin henken-rikoksi, että olivat pitänneet heijän lailisen Kuninkaan Sigismundin puolta, jollen olivat valallansa vahvistaneet uskollisuuttansa. Werwings Carl IX:s Hist. I D. p. 468; Stjernm. Sw. och Göth. Minne, II D. p. 403; Swenske Mercurius för Septemb. månad 1757, p. 278; Hertig Carls Slaktarebenck, m. fl.)

**) Peringsköld sanoo että hään kuoli lapsitoin, mutta

tä näinä aikoina piettiin moapetturina (såsom en landsförrädare) *).

Palmsköld sanoo että hänellä oli yksi tytär, joka oli ensin naitu *Ivar Arvidssonin* kanssa, joka tuli yhessä appensa hanssa leikatuksi, ja siitten *Olof Anderssonin* kanssa, joka oli jo ennen häntä pitänyt; ja kolmasti *Jaakko Eekin* kanssa, yksi vapatoin mies. Mutta tästä emme ou soaneet mitään sälveä. Sillä niissä Herroissa, jotka hakattiin Turussa silloin kuin *Finckiä* leikattiin, ei ollut mitään *Ivar Arvenpoikoo* (ellei hään lie ollut rooka sotamies). Sitä vastoin niin poikkihakattiin Viipurissa muutamia viikkoja jo ennen, eli s. 30 p. Syysk. v. 1599, yhtä *Ivar Arvidssonnia* (*Tavast*) Kurjalaan, ynnä isänsä kanssa *Arvid Heikinpoikaa* (*Tavast*) Vessundaan, joka oli Linnanisäntä Viipurissa, ja uskollisesti palvellut Kuninkastansa 30 aastaikoa. Hänen poikansa *Ivari* oli nainut *Anna Pekan tytärtä* Peipotiin, (hänän sukunimeensä ei mainitak—lie hään siitten ollut Tytär-läntämä Finkillen) jonka kanssa hänellä oli yks poika *Stén Ivarsson*, jonka nimi ikään kuin tarkoittaa tätä onnettointa Finckiä.

*) Niistä K. Vallan-Säilyksessä löytyivistä Kuninkaallisista kirjoituksista ovat seuravaiset toimitetut tällen *Stén Finkillen*, nimittäin: — Vuonna 1594, d. 27 Julii. Ordres till Herr Sten Fincke, angående de Finske Ryttarnes frihet på deras hemman. — Vuonna 1595. d. 24 . . . Om allmogens i Tavastehus lån friwilliga Rikshjelp. — Vuonna 1597. d. 3 Oct. Att ej inrymma de upproriske på Tavastehus. — d. 12 Oct. Stämning för Herr Sten Fincke på Tavastehus, att komma till Hertig Carl i Åbo d. 18:de i samme månad. — d. 18 Oct. Ordres att släppa löst det krigsfolk, han på Tavastehus anhållit. Näistä, niin se äsken mainittu manaus-kirja, jolla Herttu paituutti häntä Turkuun, on aivan merkillinen, ja kuuluu näin: "Stämpnings-bref för Herr Fincke och de andre, som oppå Tawaste hus woro, af Åbo d. 12 Oct. åhr 1597. "Wår gunst och nåde, Wij twifle inthet at i ju hafuer förnummit synnerligen thu Steen Fincke af thet bref wij senest låth skrifue tig till för hwad orsak skuldh wij oß hijt i Landzenden begifuit hafue, nembligen till at affskaffe allt obeståndh willor och oreedho, som hår uthi landet igenom Claes Flemings och hans medhjelperes obegripelige och olaglige Regiementhe kommit war, och hjelpe landet till Roo och

Näitäk löytyi vielä muita *Finckilöitä*, vaan kennen poikia olivat, on tietämätöin. Heistä oli yksi nimeltä *Eerik Fincke*, joka oli Sotaherra, ja jollen Kuninkas v. 1571 laitto kirjan, että hänän piti kulettaman Smålannin sotamiehiä Suomeen *). Toinen oli *Jaakko Fincke*, joka oli Kauppias Flensburgissa, ja joka mahto olla yksi rikas mies, koska Kuninkas v. 1594 kirjutti hänellen, että hänen piti sooha viljoja niistä kaloista, jotka hään oli jo eiltä-käsin antanut Ruunullen **). Kolmas oli *Lyder Fincke*, joka v. 1526 oli Peämiessä ja Voutina kaiken Ölannin ylitten; ***) ja neljäs oli *Jeppe Fincke*, joka eli v. 1440, ja josta vastapäin enemmin. Palmsköld mainihtee myös yhtä *Henrik Finckiä*, jolla ois ollut yks tytär, nimeltä *Kri-*

---

eenighet igien; Dock efther wij icke hafue någon förklaring ifrån ider bekommit, hwad i åhre tillsinnes at giöre, och om i wele medh oß och the andre Rikſens Stender wele giöre et i ſaken til Konungl. Maj:t och Rikſens gagn och bäste. Derföre åhr wår alfwarlige wilie och förmaning at i begifue idher hijt till oß, och låther oß ider uthtryckelige mening förnimme, åndteligen ſå lagendes at i allerſidst then 18 dag i thenne månedh her tillſtådes hoos oß åhre, ſå frampt at hwar thet icke ſkier då wele wij komme och piſke ider ſå at i inthe ſkole tacke oß, och i måge ſedhan ſware och undgielle medh lijf och godz, till all then ſkade och bekoſtnat ſom der midh ſkier, der i måge wedhe ider efterråtte. Datum ut ſupra. **Carolus.**"

*) Nimittäin: Vuonna 1571, d. 9 Nov. Fullmakt för Herr Eric Finck att beſtålla om de Smålåndſke knektarnes inqwartering omkring Westerwik. — d. 5 Dec. Att ſånda de knektar, ſom i Westerwik liggandes åro, till Finland (Registr. 1571, p. 123, 135).

**) Nimittäin: Vuonna 1594, d. 23 Nov. till Handelsmannen Jacob Finck om ſpanmåls undfående för leſwererad ſill till kronan. (Register 1594, p. 216.).

***) Stjernm. Höfd. Minne I D. p. 287, 326

stina Heikintytär, jonka oisi nainut yksi *Hans Lydeke*. Tästä nähään että tämä ennen aikana meijän moassa kuuluisa *Finkin* suku mahtoi myöskin olla väkirikas (talrik), ehkä sitä nyt tuskin tunnetaan nimeltään. Vexionius Gyllenstolpe luki v. 1650 tätä sukua niihen sekaan, jotka olivat jo pois-sammuneet*). Jos se vapasukullinen suku *Finckenberg***) lie millään tavalla lähtenyt tästä Finkin sukukunnasta ei tunnetak ***).

Näillä sanoilla olemme tahtoneet yhteen-hakea valaista ja lisätä niitä vähiä tietoja, jotka jo ennen löytyy meillä tästä vanhasta Finkin suvusta, ja joita Gagnerus vähä kyllä on meillen toimittanut †).

---

*) Vexionius Gyllenstolpe. *Epitome Descr. Sv. Goth. Fen.* L. VIII. c. 6.

**) Tämä suku oli jo kuuluisa Suomessa v. 1460, yhestä miehestä; nimeltä *Heikki Finkenberg*, jonka jälkimäisistä (efterkommande) yksi vapasuvullinen *Claes Ollinpoika Finkenberg* Suomesta tuli v. 1627 sisään kirjutetuksi Ruohtalaiseen Vapahuoneiseen, N. 159 ala. Tämä suku, joka meijän nykyisessä Suomalaisessa Vapa-Huonseessa löytyy sisään-kirjutettunna N. 8:san ala, kantaa kilvessänsä yhen pystö-kuun jonka koukerossa on yksi 6 säistäinen tähti.

***) Viimeiseksi tahomme myös nimittää, että löytyy Ruotissa yksi vanha kansan-tarina eli satu, yhestä Finkin nimellisestä, joka pakina on ehkä niistä vanhimmista, ja ehkä keätty Saksan kielestä Ruotiksi. Mutta tässä jaaritoksessa — kussa ei ouk niin sanoo totuullista, vaan kussa tavaksi niihen aikoin pilkkasuihen, puhutaan puita heiniä — ei löyvyk niin minkäänlaista tiiustusta tästä Finkin suvusta. Tämä satu, joka nimitetään: "En nöjsam och kostelig Historia om Policarpus, som äfwen kallas Riddar Fincke", osottaa kuitenkin tämän Finkin nimen vanhuutta, koska se on kahottu hyväksi johtattamaan kansan mieleen jota kuta kummitosta.

†) Myö olemme myös harjoittaneet selitteäksemme mikä mies *Tönne Henriksson Vildeman* oisi ollut, jonka Gag-

Että nämät tiinstukset ovat tulleet meiltä sokaisesti toimitetuksi, eli ikään kuin viskoitetuksi hujan-hajan, on tullut siitä, että aloitimme ensin selittää ja toimittoo Valdénin ja Gagneruksen kirjutokset, josta tulimme jo ikään kuin eiltäkäsin puhumaan muutamista näistä sukullisista. Että meijän tutkistelemiset monellen ehkä näyttää laveammat kuin oisi tarvittu, on mahollinen; mutta vanhoja selittäïssä, on parempi kaks sanoo peällen, kuin yhtä vajoollen.

G—nd.

---

nerus sanoo olleen naitu *Elisabet Thómasdotter Rijtingin* kanssa, ja joihen vapamerkit myös löyettiin Liikisten kirkkomoassa, mutta yhtä tälläistä miestä ei ollenkaan löyyk *Vildemannin* polvilaskussa Vapa-Huoneen Suku-johtauksissa, eikä myös siinä Suomal. Suku-kirjassa joka löytyy K. Vallan-Säilyksessä, ja jossa niinikeän puhutaan tästä Vildemanin suvusta. Yhtä *Elisabeth Thómasdotteria* emme myös ouk olleet hyvät löytämään. Että hänen isänsä *Thómas Jönsson Rijting*, joka vuotesta 1536 vuoteen 1547 oli Käskynkäyttäjä Turussa, oli vaimonsa puolesta, Finckilöihen kanssa sukuisin, nähtiin jo 426:lla p:lla, (sillä se oli nainut Kárin Gödikintytärtä Finckiä); se ei ollu siitten kumma jos heijän lapsia hauvattiin heijän äitinsä suku-hautaan. Muita hänen Tyttäriä ei tunnetak, kuin yksi nimeltä *Sara Thómasdotter Rijting*, joka oli nainut *Eerikki Johonpoika Stålarmin* Grabbackaan ja Rekuun, jonka kanssa hänellä oli yksi tytär *Kárin Stålarm*, joka oli nainut *Henrik Tönnessonin* (*Vildeman*) Nääsiin, Tjusterbyiin ja Sjögårdiin, joka v. 1608 oli Linnanvouti Tukhulmin linnassa. Hänen isä oli *Tönne Ollinpoika* (*Vildeman*) Tjusterbyiin ja Lappträskiin, joka ensin nai *Helga Slatten*, ja siitten *Briitta Heikintytär Risbetin* Nääsiin ja Härkänään. Tään parempata selitöstä emme ouk hyvät antamaan — liehään siitten Gagnerus ottanut tiiustuksiansa mistä tahaan! Vildemannin vapamerkki, jota nähään Vapakirjoista, ei paljo eroitetak tästä; jos tämä toinen lie *Rijtingin* vapakko emme saata varsin sanoa.

TIIUSTUKSIA
MUUTAMISTA SUOMALAISISTA VANHOIN-JÄÄNNÖKSISTÄ
PIIRITETTYNNÄ v. 1671 ja 1672.
ELIAS BRENNERILTÄ.

Kukiin valaistu kansa on aina osattanut yhtä isoa huolta, että säilyttää ja kunnioittoo niitä vanhoja jäännöksiä ja muistomerkkiä jotka ovat jäänneet jälellen heijän esi-vanhemmista. Ne ovat ikeän kuin rakkineet ja alustimet heijän tarinamukseen, jotka nioitteloo vanhuuen ajat nykyisiin, ja sioitteloo tätä uutta kansoo siihen vanhaan; ne ovat meillen puhuvaiset pylvet, jotka toimittaavat sitä eismännyttä, ja muistuttaa meijän lapsillemme meijän moavanhemmien töitä ja tapoja. Koska *Omamoan-Tarinamus* kansakunnissamme on yhtä verrattava kuin *koti-muistaminen* yksinäisissä ihmisissä, niin pitäisi näihen vanhoin-jäännösten olla (meillen yhteisillen) yhtä suloiset, kuin nuo vanhat kotonaiset paikka-kunnat (niillen yksisillen) jotka, ehkei heissä ouk itessään suurempata arvoa, kuin muuissa moan-paikoissa, niin soavat kuitenkin meijän silmissämme monen suuremman, koska ne juohuttaa meijän mieleemme niitä muinoisia nuoruuen aikoja. — sitä onnelista ja viatointa lapsuuen ikeä. Tällä tavoin on kukiin rapakivi ja kataja-

kätaja-pensas meijän koti-kylässämme varsin suloinen meijän mielessämme, ja meijän muistossamme kallis, koska sillä on ikeän kuin jokuu korkeampi merkitys meijän syvämmellemme niistä moneistä pienistä lapsen kokkaisista ja kujeeista, joista hyö meitä muistuttaavat. Samalla tavalla on meijän *Vanhoin-Jäännösten* kanssa, eivät sunkaan hyökään ouk verrattavina Egyptiläisten tahi Greekkalaisten muisto-merkkilöihin; mutta heissä on kuitenkin, meillen Suomalaisillen, yksi isompi ja erinomainen arvo, jos heihin voan oikeen ymmärtäisimme. Sillä ne ovat ne näulat ja vaarnat joihen ympärillä meijän Tarinamus viritetään, ja joihen päällä riippuu se tieto kuin löytyy Suomalaisista kansoista *). Niin kuin meijän Tarinamus ei ylety vanhoin kansoin tasallen, niin

*) Se on moni joka sanoo Suomessa ei löytyvän mitään *Vanhoja Jäännöksiä.* Se on oikeen sanottu, jos sillä sanalla ymmärretään vanhoja pakanallisia temppelilöitä, hautakammioita, tahi muita sellaisia käsitekoja; mutta laveammassa sanan-tarkoituksessa (i widsträcktare mening) meillä on Jäännöksiä kyllä, ja ehkä enemmin kuin yhölläkään muulla kansalla; sillä ne *vanhat* eivät ouk ainoastaan käsillänsä ropottaneet, hyö ovat myöskin ajatuksillansa työskentelleet, ja sillä tavalla on joka Runo ja Sananlasku, joka on heistä jälellen, yksi *Vanhan-Jäännös*, joka muistuttaa meitä heihin. Jos oikeen tiiustelemme meijän kielen rakenosta, (joka on yksi piiros meijän vanhoin ajatuksesta ja mielen-juohtumisesta), niin se on kaikista se kauniin ja isoin Jäännös, jonka ovat meillen heittäneet, korjataksemme, — yksi kieli, joka on tarkempi ja suloisempi kuin ykskään muu, ja joka merkillisyytensä ja eri-mukaisuutensa suhteen, seisoopi omilla kannoillansa, ikeän kuin yksi pylväs, jonka peä on pilvessä.

eivät myöskään meijän Vanhoin-Jäännökset ouk varsin vanhat ja harmoo-päiset. Hyö ovat kaikki lähteneet ehkä siitä ajasta kuin keäntymme Ruotsin' vallanalaisiksi, ja suurin osa on vasta siitä Poavilaisesta ajasta luettavia.

Niin yhtä-tyytyväiset kuin olemme olleet meijän Tarinamuksestamme, niin huolimattomat olemme myöskin olleet niistä Vanhoista Jäännöksistä, jotka ovat ennen löytyneet, ja vielä ehkä löytynnöön meijän moassamme *). Mutta myö toivoomme että mielet muuttuisi, ja että meijän moamiehet kerrankin tarkoittaisi ajatuksiansa näihinkin asioihin, ja isommalla huolella ja paremmalla toimella kuin tähän asti suojelisi ja arvossa pitäisi näitä heijän moavanhimmien jättöksiä **). Mutta siihen astikka, ja ennenkuin tämä tapahtuu, niin tahomme kostella ja kunnioittoo niitä meijän yksinäisiä moa-ystäviämme, jotka omalla kustenoksella ja omalla mielen-

*) Semmoinen varoitus ja rankastus, kuin se viimeinen tulipalo Turussa, joka yhtenä yönnä söi suuhusek kaikkia mitä myö kahessa eli kolmessa vuos-saassa olimme seästäneet ja säilyttäneet, mahtaisi herättää meitä siihcen perään-aattelemiseen, että tiiustella ja kuvaella kaikki meijän vanhat muistomerkit, että jos vahinko tapahtuis, niin oisi kopiot ies jälellä, jotta tietäisimme mitä meilläkin muinon on ollut. Samaten myös niiten yks-ainusien ja tarpeellisien kirjoin kanssa, jotka jollakulla tavalla valaisoo meijän omoo Tarinamustamme; saisi heistäkin olla kopio jokuu toisessakin kohassa. Tämä oisi ehkä tarpeellisempi, kuin hakea heiniä ja luusiipiä Mustan-meren rannoilta, ja muita sellaisia aikomuksia.

**) *Jättös*, t. *jätteet*, efterlemning, reliqvier.

älyllä ovat ikeän kuin jo eiltäpäin pitänneet tästä huolta, ja joita meijän tuloo kiittää, ettei kuitenki kaikkia ouk jo pimeyteen ja uneukseen peitettynnä. Näistä miehistä on se jo ennen nimitetty Lainistuja Kuninkaallisessa Vanhain-Säilyksessä, *Elias Brenner*, erinomattain mainittava. Myö olemme jo ennen 344:nellä puoliskolla hoastaneet mitenkä hään v. 1671 ja 1672 läksi Suomeen ylöshakeaksensa ja ylöskuvaillaaksensa niitä Jäännöksiä, jotka vielä silloin oli meijän moassamme jälellä; ja mitenkä häntä, kostoksi tästä, heitettiin palkattomaksi ja virattomaksi. Myö olemme myös 330:nellä ja 333:nellä p:lla muistuttaneet, että se on usseen (ellei aina) ansion totisen tapa, tulla näin kateuvelta ja kiitämättömyyeltä kohtatuksi, ja vasta kuoltuansa kosteltuksi. Myö oumme jo koittaneet tehä oikeutta *Brennerin* nimelle, ja juurittoo hänen muistonsa meijän mielehemme, myö tahomme tässä myös kokea että soattaa näitä häneltä pelastetuita piirutoksia isompaan ilmiin, että sillä kavahtoo heitä hukkumasta, ja levittää heitä kansalliseen hyötytykseen *).

Se on jo sanottu, että hään tullessaan Suomesta, toi sieltä myötensä yhtä isoa joukkoo Kuvi-

---

*) Se näyttää kuin Brennerin aikomus oisi ollut matkustamaan lävitten koko Suomen-niemen, Vanhoja kuulustella; mutta että hänen aikaisek ei ylettynt jos vähään osaan. Se oisi hyvä jos joku laskeisiin hänen lavuillensa, tiiustelemaan muitakin Suomen paikkoja, ja joka toimittais sitä mielen-rakkautesta, eikä ajaisi paljaan palkan eistä, niin kuin nyt usseen tehhään.

tuksia, käsi-kirjoituksia ja nahka-kirjoja, jotka kaikki hään lahjoitti Kuninkaallisellen Vanhain-Kootuksellen. Näistä ei eneän löyvyk yhtään sipaletta K. Vanhain-Säilyksessä, eikä myös K. Vallan-Säilyksessä *). Ne ovat hajotetut ympäriseen hujan hajan, mikä mihin, kuka kuhun. Kuninkaallisessa Kirjankoossa olen minä jo löytänyt suurin osan näistä hänen piirutoksistaan, mutta ei niin sanoo heijän selittämiseksi **); ainoastaan paikka, kussa kukiin on löyetty, on häneltä heihin alakirjutettunna ***). Mihin ne kuvat lie joutuneet, jotka näistä puuttuu, on tietämätöin. Sanotaan ettei niinnä aikoinna pietty niin tarkasti lukua näistä julkisista (publika) Kirjoinsäilyksistä; ja että ikeän kuin hiiret syövät elon Ruunun vilja-hinkaloista, niin sanotaan myös olleen vissiä paperin-paraita ****), jotka veivät kirjoja Ruunun kirjastoista, ja kantoivat heitä toisten lukon taakse. Miten liennöön? Mutta se näyttää kuin suuri osa näistä vanhoista kopioista ja nahka-kirjoituksista, joita *Brenner* toi Suomesta mu'assaan, nyt

---

*) *Kuninkaallinen Vanhain-Säilys*, Kongl. Antiqvitets Arkifwet; *Kuninkaallinen Vallan-Säilys*, Kongl. Riks-Arkifwet.

**) Se on uskottava ettei Brenner ole kirjuttanut mitään selitystä näistä hänen kuvanpiirutoksistan, sillä oisihan sitä tok' jossa-kussa pitänyt löytyä.

***) Näitä hänen alakirjutettuja sanoja tahomme muistutuksissamme juuri sanasta sanaan toimittoo.

****) *Para*, Bjära, Smör-hare.

löytyisi Peä-Peräänkahtojan *) *Dan. G. Nescherin* kirjoissa, kussa hyö huuto-kaupalla kohta tulloon pois-myötettäväksi **).

Mitä nyt tuloo muistettavaksi näihin piirutoksiin vanhoista Suomalaisista Jäännöksistä, jotka löytyy K. Kirjankoossa, ja joita meiltä tässä nyt toimitetaan ***), niin meillä on ollut heistä suurin

---

*) *Peräänkahtoja*, Inspektor; *Peä-Peräänkahtoja*, Öfwer-Inspektor, General-Inspektör.

**) Kirjan-luetos (Bok-katalog) näistä *Nescherin* vainaan kirjoista, joka juuri näinnä päivinnä on painettuna, osottaa kyllä että tämä meijän luulomme ei ouk varsin ilman perustuksetak (lue tätä kirjan-luetosta n. 65 käsikirjoituksista puol-n arkia loajueltaan) ja toistaa mitä olemme jo ennen kuulut puhuttavaksi (lue 350 p. m.) nimittäin, että 23 erinäistä selistystä, ja lähes 200 piirutuksia Vanhoin-Jäännöksistä VesterGötlannissa, ilman niitä piirutoksia jotka hään v. 1670 teki ÖsterGötlannissa, ja jotka kaikki hään anto Vanhain-Kootuksellen — nyt löytyyvät näissä *Nescherin* kirjoissa (lue n. 68 ja 89 mainitussa kirjanluetoksessa). Se on kyllä outo mitenkä tällaiset kalliit ja tarpeelliset paperit ovat Vallan- ja Kunink. Vanhain Säilyksestä, joutuneet yksinäisen miehen korjuun.

***) Näistä Brenneri vainaan Suomalaisista piirutoksista löytyy K. Kirjastossa 2 kappaletta (2:ne Exempl.) kumpainenkin ite Brenneriltä piirutettunna. Yksi heistä on ainoastaan tehty irtonaisissa lehissä, ilman painimatak (ofärglagda); ja toinen on kirjaksi siottu, ja kantaa tällaisen nimen: "Gamble Monumenter i Stoor-Förstendömet Finlandh, affritadhe *Anno* 1671 och 672 aff Elia Brennero, *Ostrobothniensi*. Hyö ovat yhteen-luettu pienempien ja suurempien kanssa 80:tta kappaletta, kuvaeltut seuravaisista kirkkoloista; nimittäin Turusta, Räntämäeltä, Nousista, Naantalista, Maskusta, Raisiosta, Lemusta, Sjundosta, Lohjalta, Esbosta, Porvosta, Pärnosta, Pyhteeltä, Vekkälahelta, Viipurista, Hollolasta, Hämeenlinnasta, ja Iso-Kyröstä, paihti muutamia kuvituksia Turun,

vastuus, ensinnik että ite heihin ymmärtää, ja siitten että selittää heitä muillen. Meijän on täksi tarpeheksi täytynyt lävitten luskutella monta monuista kirjan-paikkoa, ja tiiustella ja välillensä verroitella kaikkia niitä vanhoja kootuksia, joita olemme käsittänyt; ja kuitenkin on monta paikkoo jäänyt meiltä käsittämätäk ja selittämätäk. Vanhoin-valaistaminen on ehkä yksi niistä vaikkeimmista ja kiitättämättömistä opin-aineista; ei ainoastaan siitä, että hukuttaavat paljon aikoo, ja että se vähinkin tieto ja valistus, jota heitä ehkä soataisiin, ussein tuloo maksamaan meillen paljon työtä ja vaivoo, mutta siitä, että kaikki meijän vaivamme ja työmme monestin keäntyy tyhjäksi, ja kahotaan ehkä vielä monelta irvi-hampaalta nauron alaksi *). Moni mies pitää

Viipurin ja Hämeenlinnan linnoista. Näistä niin ne Iso-Kyrön kirkossa löytyväiset kuvitukset ovat ne ainuat, jotka ovat painin kanssa kastettuna, niin kuin heitä tässäkin toimitetaan. Vapa-merkkilöistä on moniat häneltä painettuna siinä nioitetussa kirjassa, sitä myöten kuin ne heissä nähtävät juovat merkihteevät; mutta niissä irtonaisissa lehissä ovat kaikki painimatak; ja koska heijän karvat jo selitetään juovista, niin emme tässäkään ruetak heitä painimaan. Mitä näihin meijän kuviin-piirutoksiin tuloo, niin ne ovat Brennerin kuviin kanssa varsin yhtämukaiset, josta minun tulee kiitteä ensinnik Herra *M. v. Wright*, joka heitä kopioitteli, ja siitten Herra *H. J. Strömmer*, joka piirutti heitä kiveen.

*) Se on valaistamattomien ja ymmärtämättömien ihmisten tapa, että piteä tälläisiä *vanhoin-tiiustelemisiä* (fornforskningar) jotka tarkoittaavat m ä n t y j ä a i k o j a, joutavina; ikeän kuin piteävät kaikkia tarkoituksia, joilla vaikutettaisiin tahi tarkoitettaisiin jota kuta t u l e v i l l e n a j o i l l e n, sopimattominna ja mielettöminnä, koska molemmis puolin yltyyvät heijän

ehkä tällaisia tiiustelemisia joutavoina ja lukioita väsyttävöinä, moni ehkä kahtoo heitä peällen-luo-

mielensä ja heijän aikaasek sivuihten. (Sillä mitenkä ne jotka ainoasti eläävät *tälle ajalle*, eläisivät yhellen *toisellen;* koska ei nekään, jotka kaikissa ehtivät ensin omoo hyötytystä, jouvak työskentellä toisiin hyväksi). Se on selvä, että ne jotka pelkeä ja kajoo ymmärrystä ja tietomusta (kosk ei sitä heissä löyvyk, eikä seneistäkään heitä hyövytäk) kajoavat näitäkin tieton-harjoituksia, jotka sinnepäin tarkoittaavat. — Seneistäkös lie siitten Suomessakin niin kauan kaivattu miehiä, jotka harjoittaavat valaista meijän Vanhoin-Jäännöksiämme? Jos sen eistä Tietomukset (jotka ovat ymmärryksen valastajat, ja johon myöskin Tarinamus on luettavana) tarkoittaavat kaikki puolestansa t i e t o a (johon voaitaan ei ainoastaan yhtä nykyistä asian tuntemista, mutta yhtä ikuista tiiustelemista) ja h y ö t y t y s t ä (ei moallista, mutta henkellistä, ei ainoastaan meijän ijällisillen, mutta myöskin meijän jälkeen-tulevillen), eli jos Tietomukset ovat luonostaan *ikuiset* ja *henkelliset*, niin kuin kaiken Tievon ja Totuuen alku, — niin se on näissä kokeeissa, kussa kukin Tietomus-harjoittaja, vaan erinomattain Tietouksen ja Tarinamuksen Toimittajat, Vallan ja Lain-asettajat, Kansan ja mielen-valaistajat, eli toisella sanalla kaikki vanhuuven ja tulevaisuuven tarkoittajat juuri selvästi osottaavat, että heissä löytyy yksi e l ä v ä h e n k i, eli yksi h e n k e l l i n e n l u o n t o, joka ei ouk suljettu tään aikuisiin piiroksiin, vaan joka kohoittaa ihtesäk niitä rajoja ylitten, jotka maallisillen pimittää sitä taivaallista, ja koetteloo sekä eistäpäin että takoopäin ylös-nostoo meijän ymmärryksellemme sitä vaipaa, joka peittää ja kieltää meijän luonnollisia aistimia (sinliga organer) käsittämästä sitä luonottomatonta, sitä ikuista, ite T o t u u e n ja Y m m ä r r y k s e n — valmistaaksemme meitä sillä i k u i s u u t e e n. Se on tämä h e n k i, joka ei ainoastaan koroittaa meijän ajatuksiamme, mutta heissä myöskin kohoittaa meitä ihtemme ylitten tämän hetkisen elämisen — joka toistaa että meissä löytyy jota-kuta kuolematointa ja tämän elämisen ylitten yltyvätä; ja jota ei käy rajoilla piirittee. Sillä tavalla toimittaa jo tässäkin elämässä kukiin totuullinen Tietonharjoittaja i k u i s u u t t a n s a (tässä muka tarkoituksessa), josta heitä, ja kaikkia

tettavattominna eikä mihin kelpoavaisinna; miten-käpä hyö muuten taitaavat, jotka mittuuttaavat kaikkia meijän hyötymisiä rahalla tahi puntarilla? Ja kosk ei aina vanhuuen ajat hyvin sovitetak näihiin nykyisiin, niin ovat myös vanhuuen toimittajat *) tulleet muista kajotetuiksi, erinomattain niiltä joihenka huinkentelevaisuus ainaa halajaa tätä uutta **). Suottakos siitten sanotaan: "joka yöllä käyp, luullaan varastavan; joka vanhoja puhuu, luullaan valehtelevan." Vanhuus ja pimäys on monessa yhteen verrattavat. Myö hoiperoimme kummassakin — harva selittää tien ja totuuen; kuitenkin meijän pitäis heitä hakea, jos mielimme johon-kuhun yhtyä.

Meijän aikomuksemme ei ouk että asettaa meijän ajatuksiamme muillen uskon-kappaleiksi, myö tahomme ainoastaan, puhuissamme Suomalaisista Jäännöksistä, visseyten puuttehessa, sovittoo meijän

selityksiämme

Hyviä (henkellisesti eläviä, heijän mielen ansiolla; vaan ei ymmärryksen valolla) eroitetaan niistä moan kapeista, joihen ajatukset ei kohoitak heitä mullasta, mutta jotka (käytöksillänsä) mateloo luonnollisuutessaan ikeän kuin eläimet, ja lopettaa elämänsä, ikeän kuin päivänsä, ikuisella unella ja mielen-tyhjyyvellä.

*) Vanhoin-selittäjässä löytyy ikeän kuin muissakin opin-hoaroissa, moni houkka ja heikko-peä; mutta — mitäs myö heistä puhumme?

**) Heijän mieli, joka on tylsäytynnyt tyhjän-noutamisesta, ei pystyk tällaisiin tiiustelemisiin, ikeän kuin heijän ymmärys ei yltyk semmoisiin ajatus-tarkoituksiin, joita voaitaan Tietoukseen (Filosofi).

selityksiämme — ikeän kuin hätä-varaksi, kunnekka soataneen toisia parempia. Sillä myö uskoomme että paljaat kuvat, ilman toimittamatak, ovat ikeän kuin sian-saksoo heillen, jotka eivät heihin ymmärräk; ja että lukiamme ennen soisivat jonkun tievon heistä, jos kohta puuttuvaisenkin, kuin että oisivat varsin ilman niin minkäänlaisetak.

Nämät muistomerkit, jotka tässä kuvaillaan, ovat erinomattain vanhoja hautakiviä, asetettuja merkillisten moamiesten muistoksi, vanhoja vapa-merkkiä *) ja muita kuvituksia kirkkoloista ja linnoin muuriloista, vanhoja rahoja muinon Suomessa tehtyjä, ja muita sellaisia, jotka muistuttaa meitä meijän vanhuutestamme, ja jotka, tarkoittamisellansa Tarinamuksehemme, taitaisivat jossa-kussa enentää meijän tietojamme näistä ajoista. Ne johtatukset ja apu-keinot, jotka meillä ovat olleet näitä selittäissä, ovat erinomattain ne kirjotus-sanat, joita meijän Poavilaiset vanhimmat ovat heihin kirjuttanneet **), ja ne

*) Vähä kyllä myö puhumme näistä vapamerkkilöistä heijän vapaallisuutensa suhteen, sillä myö arvelemme ainoastaan sitä Vapaallisuutta, joka osoittaiksen sisällisesti, ihmisen töissä ja tavoissa — ei sitä ulkonaista nimen pukemista ja merkittämistä; mutta myö hoastelemme heistä ainoasti sen valaistuksen tautta, joka heijän tarkoittamisella, syntyisi ehkä meijän Omamoan Tarinamuksessamme.

**) Näistä sanoista on moniat ollut niin pois-kuluneet, ettei heitä ouk tainut lukea ykskään.

vapa-merkit, jotka löytyy heihin piiritettynnä *). Paikasta, kussa heitä on tavattunna, ei ouk ollut meillen mitään apua näitä tiiustellessamme, koska meillä ei ou ollut tilaisuutta, että ite heissä kuulustella, jos heistä mitään tietäisivät **); mutta sitä vastoin olemme vanhoista kootuksista ja suku-johtauksista selittäneet vähä yhtä ja toista; ja mikä on jäännyt meiltä selittämätäk, sitä olemme heittäneet muillen selitettäväksi, ja ainoasti jollon-kullon uskaltaneet, että nuon arvolta eteen-asettaa meijän luuloamme.

---

*) Mitä näistä vapa-merkkilöistä tuloo sanottavaksi, niin suuri osa heistä on niin vanhat, ettei heitä eneän tunnetak, liioitenkin koska monet heistä on tainneet jo sammua ennen vuotta 1625, jollon se Ruohtalainen Vapa-Huone, kuhun heitä sisään-kirjutettiin, asetettiin; monet ovat myös muustakin syystä jäänneet siihen ylös-panematak, alinomattain koska suurin osa meijän vanhoista Suomalaisista vapasuvullisista, eivät kuulleet Ruohtalaiseen Vapa-Huoneesen, mutta oli yksi peru niistä muinoisista Saksalaisista ja Virolaisista Tempel-Herroloista, joihen vapaallisus oli Saksan maissa perustettu. Kuin tähän vielä luetaan että näissä vapa-merkkilöissä harvoin selitetään muuta kuin ainoastaan kilpeä, joka mónessa oli pian yhölläinen, ja jotka ainoastaan eroitettiin Rauta-kyperästä, Sarviloista, tahi Kyperä-vaipasta (Hjelmtäcket), ja ettei heissäkään painia paljon eroitetak, niin löyetään miten vaikkia se on näitä selittää, liioitenkin koska usseen pois-vaihtelivat välillensä vapamerkkilöitänsä, ja kantoivat vieraita äkkinäisiä, tahi muuten muuttelivat omiansa.

**) Minä olen kyllä kirjuttanut moneen paikkaan, tätä kuulustellaksein, mutta en ouk soanut vastausta, joka toistaa miten kylmäkiskoiset meijän moa-miehet vielä ovat näissä töissä.

I:nen Taulu.

Turun Papis-miehen Niiles Antin-pojan *hauta-kivi Turun Peä-Kirkossa* *).

Tämä hauta-varjo **) näyttää olevan kaikkiin vanhin, niistä hauta-kivistä, jotka v. 1671 löytyi Turun Peä-Kirkossa ***). Ei ainoastaan ne hänessä jo pois-kuluneet kirjoitukset, mutta myös hänen yksinkertaisuus teoltan, toistaa tätä. Ja vaikka ei hänessä tavatak mitään vuos-lukua, joka ylös-valaistais meitä hänen ijästään, niin se näyttää kuitenkin kuin se oisi asetettunna nuon arvolta 14 - - saan luvulla.

Mitä niihin häneen kirjutettuihin sanoin tuloo, niin emme ouk varsin hyvät selittämään niitä kaikkia, eikä Brennerkään mahtanut heihin ymmärtää, koska se piirutti heitä niin selittämättömästi. Alku-sanat kuuluupi näin: "**lapis nicolai andre**ae **pres**byter**is aboensis**" (*Turun Papis-miehen Niiles Antinpojan hautakivi*); vaan jos siitten luettaisiin: **e**t †) **filius eius sep**ultus" (*ynnä hänen poikansa hauattunna*) on tietämätöin. Tässä tarkoituksessa kahomme ouoksi, että niinnä aikoina julettiin niin

*) Brenner ei kirjuta tästä kivestä mitään muuta, kuin ainoastaan nämät sanat: "J Åbo D. Kyrka."
**) *Hauta-varjo*, Grafwård; *Hauta-kivi*, Grafsten.
***) *Peä-Kirkko* (tahi *Tuomio-Kirkko*), Dom=Kyrka.
†) Tässä jääpi yksi sana, välissä, toimittamak.

julkisesti puhua yhen Poavilaisen papin lapsista; josta arvelemme tämän miehen ehkä elänneen ennen vuotta 1248, tahi ennen Skenningin papin-kokousta, kussa kielettiin kovasti pappia olemasta pois akkoin puuttumasta *).

Myö olemme keli-paljon haenneet, jos oisi niinnä aikoina löytynnä Turussa yhtä Pappia sillä nimellä; voan emme ouk sellaista missäkään käsittännyt **). Ja koskei hänen nimeensäkkään löyvyk ylös-

---

*) Mutta tässä tarkoituksessa kahomme toas ouoksi, ja varomme olevan uskottomattoman, että tämä kivi oisi muka ollut se ainoa Turun kirkossa, joka vielä v. 1671 oisi ollut jälellä näistä vanhoista ajoista; ja joka niin muoton oisi yksinään jäänyt murentumatak näissä kauheissa Turun kirkon tuli-paloissa, jotka tapahtui v. 1318, 1429, 1458 (1464, 1473?) 1546 ja 1656, kussa kaikki muut kirkon kaunistukset — joit' eivät Juuttilaiset v. 1509, ja Venäläiset v. 1318 hävittänneet tahi vienneet myöensä — paloi tuhkaksi. Mutta kysytään siitten, tokkos Turun kirkko on niin vanha, tahi oliko se jo 1248:nen vuuen tienoilla rakettu? Sitä emme saata sanoa, ainoasti että v. 1229 peätettiin jo että muuttoo pois kirkko Räntämäeltä (kussa Brener niinikkään vielä v. 1671 tapais yhen vanhan hautakiven vuotesta 1291? — kaho X Taul. kuv. 1) Turkuun, eli niin kuin sitä muinon kuhuttiin *Unikankareesen*. Millonka tätä tehtiin ei varsin tunnetak, mutta 1258:nen vuuen teinoilla jo mainitaan tästä uuesta Turun kirkosta (Por th. Chr. p. 193). Jos sen eistä tämä Turun pappi oisi ollut naitu ennen v. 1248, niin se oisi vielä saattanut eleä monta myöhempänä. Teiseksi niin nämät kirjoitus-nenät eivät teoltakaan näyk olevan niin vanhan-aikuiset, jos heitä verroitetaan siihen toiseen kiven-kirjoitukseen joka löytyi Räntämäellä.

**) Yksi nimellinen *Niiles Antinpoika* oli v. 1303 *Præfectus Finlandiæ* (Peämies Suomessa) mutta se on mahotoin, että näillä sanoilla tarkoitetaan häntä

pistettynnä siinä papillisessa veli-kunnassa *), jota Piispa *Magnus Olai* asetti Turussa v. 1449, jakussa kaikki Turun sen-aikuiset papit lie olleet osallisia, niin on arvattava, että tämä *Niiles Antinpoika* mahto eleä näitä aikoja ennen, liioitenkin koska siitä päivästä jo ruetaan soamaan tarkempia tiijustuksia meijän Kirkko-Tarinamuksessamme **).

Mitä toas siihen vapamerkkiin tuloo, joka nähään keskellä kiveä, niin ei sekkään paljon valaise tätä asiata. Että se on yksi niistä yksinkertaisemmista ja vanhemmista vapa-merkkilöistä näkööpi jokainen; voan kennen sukukunnan — en saata varsin sanoa ***). Kyllä se on kaikitekkin nääöltään, semmoinen kuin sen peri-vanhan †) suku-

*) *Kunta*, Sällskap, Orden, Gille, *Veli-kunta* t. *Veljellisyys* Brödraskap, *Papillinen Veli-kunta*, ett Presterligt Gille.

**) *Kirkko-Tarinamus*, Kyrko-Historie.

***) Muistettava on myös, että jos tämä vapa-merkki kahottaisiin kohallansa (niin kuin heitä aina kahotaan) niin silloin kirjutos alkaisi ala-peästä kivee (jota en muualla ouk nähnyt); ja jos toas kivee asetettaisiin kirjutoksensa mukaan, niin silloin toas vapamerkki keäntyisi ylös-alaisin (joka oisi vielä sopimattomampi). Se näyttäis ehkä silloin, kuin sillä kuvaeltaisiin yhtä Piispaan kypärätä (en Biskopsmössa).

†) Että tämä suku on vanha, arvataan siitä, että ne Ruotsin muinoiset Kuninkaat *Sverker* den Gamle (joka kuoli 1155) jonka isä *Erik Årsäll* oli vanhuuellansa ottanut Ristin uskoa, ja kasteessa kuhtunut ihtesek *Kol* t. *Koarle* — kuin myös hänen poikansa *Koarle Sverkersson* (joka kuoli 1168) ja toas hänen poikansa *Sverker* den Unge (joka kuoli 1210) — sanotaan kaikki olleen tästä *Natt och Dagin* suvusta, ehkeivät kantaneet tätä suku-nimee, joka otettiin

kunnan, jota kuhumme *Natt och Dåg* i långden, jonka vapamerkki oli toinen puoli musta, toinen valkee, pitkinpuolin; ja joka meijän pitännöön eroittoo siitä nykyisestä sukukunnasta, jota vielä kuhutaan *Natt och Dåg*. Sillä se vanha vapamerkki ei ollenkaan löyvyk Ruohtalaisissa vapa-kirjoissa, koska tämä suku, joka oli paljon Suomessakin ulossiirtynyt, ja joka vasta 300 vuotta myöhämpänä tuli Kuninkaallisen Ruohtalaiseen Vapa-Huonehesen sisään-kirjutetuksi *), oli jo sitä ennen poismuuttanut tätä vanhoo vapamerkkiänsä yheksi poikki-teloin jaetuks kilveksi, jonka ylä-puoli oli valkoinen, ja alapuoli sininen (?) (kaho p. 87, Olai Magni *Historia* **). Tämä heijän Vapamerkki tuli siittenkin kerran vielä muutetuksi, nimittäin ylä-puol keltaiseksi, ja ala-puoli siniseksi, sinertävillä ristiin-juotetuilla juovilla (kaho p. 1. Carlsköldin vapa-kirjassa). Mutta ei sillä hyvä, että muuttivat vapamerkkilöitänsä, hyö muuttelivat myös

---

tavaksi vasta myöhöisämpinnä aikoina. K. Vapa-Huoneen polvi-laskuissa, alotetaan tämä suku vasta v. 1220 yhestä *Pentti Matinpojasta*, joka oli ollut Kuninkaan *Eerikki Läspin* Valta-Neuo.

*) Tämä (nykyinen) *Natt och Dågin* suku tuli v. 1625 Ruohtalaiseen Vapa-Huoneesehen sisään-otetuksi 13:nen N:on alla, josta suvusta siitten yksi nimeltä *Åke Axelsson Natt och Dåg* tehtiin v. 1652 Vapaherraksi 23:nen N:on alle. Se oli silloin Valta-Neuo ja Lainjulistaja Nerkissä, ja sai vapa-moaksensa muutamia taloja ja vero-tiloja Iin pitäjässä Pohjan moalla.

**) Saattaa ehkä myös olla mahollinen, että hyö ovat perimpohjin eri-sukuja, vaikka heitä on vanhoissa polvi-laskuissa yhteen veittynnä.

nimensä. Yksi tästä suku-kunnasta, nimeltä *Níls Bóson Natt och Dág* Eksjöiin ja Penningebyiin *), oli jo v. 1459 pois-muuttanut vanhan sukunimensäk, ja ottanut ihellesäk *Stúriloihen* nimen, joihen kanssa se oli suvussa emän-puolesta **); mutta piti kuitenkin omoo vapamerkkiänsä vielä hyvänä, kunnekka yksi toinen samasta suvusta, nimeltä *Stén Arvidsson Natt och Dág*, sai v. 1720 luvan, Valtakunnan vapa-suvulliselta seävyltä, ylös-ottoaksensa niiten vanhoin Ruotissa jo ulos-sammuneihen *Stúriloihen* nimeä ja vapamerkkiä (joihen kanssa hänenkin luultiin olleen sukuisin emän-puolesta), ja pois-sevoitti sillä tavoin suvunsa heihin ***).

Mitä nyt tuloo näistä Suomalaisista *Natt och Dágiloista* sanottavaksi, niin heitä on mahtanut ennen olla paljon meijänkin moassa, koska heitä rajuutettiin siitä Ruohtalaisesta Suku-polvesta. Schönefelt †) eroittaa heitä oikeen eri-nimellä ja

---

*) Hään oli silloin Valla-Neuo Ruotissa.

**) Hänen isänsä oli *Bó Sténson* (*Natt och Dág*) joka v. 1440 oli nainut *Kárin Svennintytärtä Stúre*, jonka isä oli Tehti-mies ja Linnanisänta Faeholmassa, Danmarkissa, *Sven Sténson Stúre*, joka oli Herttu Albrechtilta soanut isoja pito-maita Hallannissa, Nerkissä ja Vester-Norrlannissa; ja joka oli Valta-Hallihtian *Svante Stúrin* isän-äitin-isä (lue Schönefeltin matrikel).

***) Seneistäpä kaikki nykyiset Vapaherrat nimeltä *Stúre*, ovat kaikki isänsä puolesta paljaita *Natt och Dágiloita*, ja ovat eroitettavat niistä vanhoista *Stúriloista*, joita muinonkin kuhuttiin: Orms-Söner.

†) Lue C. F. Schönefelts Matrikel öfwer ointroducerade af Riddersk. och Adeln i D. joka kirja löytyy käsikirjoituksenna K. Vapa-Huoneessa.

kuhtuu heitä "Natt och Dag i Finland," mutta ei häänkään puhuk heistä sen koommin, ei heijän Vapamerkkilöistään eikä heijän polvi-laskuistaan. Lie hään siitten tällä nimellä tarkoittannut niitä vanhempia vai nuorempia. Hään nimittää myöskin erittäin sitä sukua "Natt och Dag i långden;" mutta ei hään siitäkään, jos ainoastaan nimen nimittää. Että nämät nuoremmatkin *Natt och Dágit* oli jo 14:nellä saan luvulla löytynyt Suomessa, selitetään Olli Maunuksenpojan Tarinamuksesta niistä pohjoisessapäin löytyvistä kansoista *).

Mutta kaikista näistä puheista ei kuitenkaan selitetäk mikä mies tämä *Niiles Antinpoika* lie ollut, jonka hauta-varjo tässä näytetään **). Että se oli

korkeasta

---

*) Lue Olai Magni *Historia de Gentibus Septentrionalibus, Romæ* 1555. *Lib. II. c.* 25. *p.* 87. Kussa hään puhuu niistä vanhoista Hangöin kallioloissa sisäänhakatuista Suomalaisista vapa-merkkilöistä, joita hään jo silloin kuhtui *"vetustissima"* (varsin vanhoja) ja joista hään kuvittaa 7 kappaletta, nimittäin: *Vanhoin Stúriloihen, Natt och Dágiloihen* (poikki-puolin), *Wasaloihen, Gyllenstjernilöihen, Tottiloihen, Roosiloihen, Lämaloihen* ja yhen tunnettoman. Näitä kaikkia on hään asettanut vempelen näköiseen poukkamaan, ja keskellen pannut Ruotin vallan vapamerkin (kolmet ruunua).

**) Tämä hautakivi mahto jo 1681:nen tahi 1738 vuuen tulipalossa hävitä, koskei siitä mainitak niin mitään Lauræuksen Juttelemuksessa *de Sacellis Sepulcr. in Templ. Cath. Aboënsi.* Kussa ainoastaan sanotaan yhen Lainistujan Natt och Dágin (hänen Ristimä nimeänsä ei nimitetäk) olleen hauattunna Piispa Tavastin hauta-kammiossa.

korkeasta suvusta on arvattava, ja että se oli yksi *Natt och Dág*, on uskottava. Mutta kosk' emme ouk olleet miehet, soaha hänestä mitään tieteäksemme, niin tahomme nimittää niitä ylhäisempiä Herroja tästä suvusta, jotka ovat muinon olleet kuuluisat Suomessa; ja joihen kanssa hään on ehkä ollut sukuisin.

Näistä on ensinnik se muinonen Suomenmoan Peä-mies *Koarle Näskonungsson* (Natt och Dag *) joka v. 1317 oli Valta-Neuo ja Miekkamies, ja joka jo v. 1323 kuhuttiin *"Capitanus Finlandiæ."* Hään kuhtui ihtesäk v. 1327 *"Capitaneus Finlandensis"* yhessä kauppa-kirjassa Sténsbölen kartanosta Porvon pitäjässä, jossa hään kirjuttiin vieras-miessä. — V. 1330 kuhuttiin häntä *"Advocatus super Finlandiam et Alandiam,"* yhessä lahja-kirjassa (gåfwobref) yhestä talosta Önnebyin kylässä, Ahvenanmoalla. Ja yhessä Peätös-kirjassa (dome-bref) annettu Hattulassa v. 1333, siitä äsken nimitetystä Sténsbölin moisiosta, kuhtuu hään ihtesäk *"Carolus Näskonungsson, Miles."* Hään eli vielä v. 1349, jollon hään möi 2½ Örtug moata Valdemarin soaressa,

*) Lue: Åbo Tidn. 1785. Bih. p. 181. Siinä ei eroitetak, jos hään oli *Natt och Dág* pitkinpäin tahi poikkipuolin; mutta mahtoi se olla pitkinpäin, koska yksi hänen jälkimmäisistä nimeltä *Niclis Ærengislesson* kuhuttiin *Natt och Dág i längden.*

Tukhulmissa, Papittarillen (åt nunnorna, prestinnorna) St. Claran suljetuksessa *).

---

*) Tällä *Koarle Näskonungssonilla* oli yksi veli *Ærengisle Näskonungsson* (Natt och Dag) joka v. 1312 oli Miekka-mies, Ruotin Valta-Neuo ja Vallan-Asettaja, ja yksi Roskildin Rauhan-Toimittajoista (en ibland Freds-Kommißarierna wid Roskilska freden). Häntä tehtiin v. 1323, Vallan-Asettajaksi Norissa, ja v. 1324 Ruhtinaaksi Ruotissa. Hänellä oli yksi poika *Ærengisle Ærengislesson*, joka oli Miekka-mies, ja jonka jälkimmäisistä arvelemme sitä *Niclis Ærengislessonnia*, jota nimitettiin "Natt och Dag i långden," joka oli nainut *Karin Knútintytärtä*, ja jolla oli Tukhulmissa monet talot, jotka se poislahjotti niillen tässä kaupunnissa löytyivillen Papinsuljetuksillen. Häänki mahto olla Suomen-sukuja, koska hään v. 1420 piti Valta-käräjät Turussa (Åbo Tidn. 1789 p. 321. v. 1785 p. 233. Porth. Chr. p. 508), ja luetteli jälkisеätöksessäänsä yhtä *Jeppe Finckiä*, omaiseksensa. Yksi *Ærengitzle Nielsson* (ehkä hänen poikansa) oli v. 1447 alakirjuttana yhtä vanhaa sovinto kirjaa *Göd. Finkin*, ja *Juho Ollinpojan* veljäisten välillä (Porth. Chr. p. 448). Tämä *Niiles Ærengislesson* mahto kuolla nuon v. 1440, koska hään silloin teki jälkiseätöstänsä (sitt testamente). Sekä hään että *Ærengisle Niclisson*, oli kumpaisetkin v. 1436 ylöspantu heijän joukkoon, joita Kuuinkaan Christofferin koroitus-päivällä v. 1441 piti tehtämän Tähtiniekoiksi (Porth. Chr. p. 607). Myö aprikoime ellei tämä Turun muinonen Pappi lie ollut varsin tästä sukupolvesta. Hänen ristimä-nimensä *Niiles* on aivon *Stúriloihen* (eli niiten nuortein Natt och Dágiloihen) kuin myös niiten vanhoin *Natt och Dagiloihen*, kaima-nimi. Mutta yhtä *Antin* nimellistä, joka oisi ollut hänen isänsä, ei löyetäk koko tässä sukukunnassa; niissä muka polvi-laskuissa, jotka luetaan Vapa-Huoneen nimi-kirjoissa (Matriklar). Mutta meijän tuloo muistuttoo, että hyö ovat ylikynteen varsin puuttuvaisia ja viallisia, erinomattain vanhoista ajoista.

Vuonna 1336 niin oli yksi nimeltä *Ærengisle Andersson* Suomenmoan Peämies, eli niinkuin heitä silloin kuhuttiin "*Advocatus Finlandensis.*" Hään kuhtuu ihtesek yhessä vanhassa Peätöskirjassa Sténsbölin kartanosta, vuotesta 1335 — *Advocatus Aboënsis;*

Toinen oli *Stén Böson (Natt och Dag)* Gökshollmaan ja Rinkestaholmaan, joka v. 1371 oli Miekkamies ja Valta-Neuo. V. 1384 oli hään yksi Valta-Ruhtinaan *Bó Jonssonin* jälkiseätöksen Toimittajoista (en ibland Exekutorerna af Riks-Drotsen Bo Jonssons testamente) — v. 1390 oli hään Lainjulistaja Nerkissä ja Vallan-Asettaja — v. 1405 oli hään Kuninkaan Laintoimittaja *) Suomessa. Hään eli vielä v. 1406; mutta v. 1411 oli hään jo kuollut. Hään oli nainut, 1:sin *Ingeborgia (Örnfot)*, Valta-Neuon *Koarle Maunuksenpojan* (sen vanhemman)

---

ja puhuu siinä suurella kunnialla siitä ennen mainitusta *Koarle Näskonungssonista*, jota hään kuhtuu "*Nobilis Miles, Dominus Carolus, Antecessor meus.*" Mitä sukuja hään lie ollut on tietämätöin, mutta myö aprikoime ellei hään voan lie ollut näitä yksiä vanhoja *Natt och Dagiloita*, jota hänen ristimänimensä ikään kuin toistaa. Jos uskaltaisimme tätä peätteä, niin silloin oisi *Antinki* nimee tavattu tässä suvussa, ja saattais muka olla mahollinen, että hänellä oisi ollut yksi veli, tahi veljen-poika nimeltä *Niiles Antinpoika*, joka oisi ollut Pappina Turussa — ellei tämä oisi elänyt, niin kuin äsköin arveltiin, jo monta aikoa enneu.

*) Kuninkaan *Lain-Toimittaja* (Konungens Domhafwande t. Dom-innehafwande) kuhuttiin niitä Valta-Herroja, jotka Kuninkaan siassa ja Kuninkaan nimessä pitivät Valta-käräjät (Räfste-ting) Suomessa. Eli kuin näitä hävitettiin — ne jotka pitivät Moan-oikeutta Turussa (Lands-Rätten i Åbo). Että hään v. 1405 piti Valta-käräjät Suomesssa, luetaan Porth. Chr. p. 418, 508, ja Stjernm. Höfd. Minne 1 D. 2 B. K. 1. p. 98 &c. Samaten sanotaan (yhessä Lainjulistajan *Claus Flemingin* kirjassa, annettu v. 1412) hänen myöskin pitänneen Valta-käräjöitä Ulfsbyin (Porin) kaupunnissa Suomessa v. 1410, jota Porthan arveloopi kirjotus-virheksi vuosluvussa, luullen tämän tarkoittavan v. 1405 (Chr. p. 418).

tytärtä Brobyiin, ja 2:seksi *Ingeborgia Koarle Byrjenpojan tytärtä.*

Kolmas oli Miekka-mies *Bó Bóson (Natt och Dág)* joka v. 1436 oli Lainjulistaja Pohjos-Suomessa, ja joka makoo hauattunna Upsalan Peä-Kirkossa. Hänen vanhemmat oli Laintutkia ja Vara-Lainjulistaja *) *Bó Niclisson (Natt ocn Dág, se nuorempi)* ja hänen ensimmäinen puoliso *Ingeborg Jöns-Niileksenpojan Svarte-Skåningintytär.*

II:nen Taulu.

Yhet Rauta-häkit, jotka muinon sulkivat Piispa Maunus Ollinpojan (*Tavastin*) *hautakammiota Turun Peä-Kirkossa* **).

Tässä kuvaellaan yhet rautaiset häkit (ett jerngaller) jotka muinon oli pantu ikeän kuin oveksi tahi varjoksi sen Turun Peä-Kirkossa löytyvän

---

*) *Vara-Lainjulistaja*, Under-Lagman. Tämä Miekkamies *Bó Niclisson* (se nuorempi) Åkeröiin oli v. 1434 Laintutkia Vaxalassa — v. 1459 Vara-Lainjulistaja Öster-Göthlannissa, ja v. 1461 Kuninkaan Voutimies (Fogathe) Vedboin Kihlakunnassa ja Rumleborgin Läänissä.

**) Brenner: "I Åbo Domkyrkia på ett jerngaller för Biskop Magni Olai graaf.

Tavastin kuhuttavan hauta-kammion *) eteen; eli niin kuin sitä muutenkin nimitettiin: "Herran ruumiin t. Ristuksen ruuumiin kammio;" (*Sacellum Corporis Domini, vel Corporis Christi*). Tämä kammio oli asetettu Piispalta *Maunus Olai Tavastilta* v. 1421 **), ja häneltä juhlallisesti sisäänvihitetty (pyhitetty) v. 1425 kunniaksi meijän Pyhän Vapahtajan nimen, niin kuin luetaan näissä kirjutuksissa, jotka ovat varsin somasti sovitetut näihin Rauta-häkkilöihin; ja jotka kuuluuvat näin: **anno domini mcdxxv magnus olai episcopus fecit fieri hoc opus**, joka Suomeksi oisi: "*vuonna* 1425

---

*) *Kammio, Kirkko-kammio* Chor; *Hauta-kammio*, Grafchor. Ennen Poavin aikana piettiin Turun kirkossa monta erinäistä kammiota, kussa piettiin Jumalan palvelusta, eli oikeemmittain, kussa seisoi yksi altari, ionka luonna Pappiset vissinä päivinnä vuotessa pitivät messujansa ja rukouksiansa, hyväksi niiten sieluillen, jotka ovat näitä laitoksia seättäneet, ja heitä lahjoillansa ja antimillansa asettaneet. Yhtenä aikana löytyi jo 18 tälläistä kammiota Turun kirkossa, joista suuri osa palkihtivat omia pappia ja messu-miehiä; mutta kakkia näitä hävitettiin Kuninkaan Kustav I:sen aikana, jollon tätä Poavin uskomusta pois-heitettiin. Siitä päivästä nimitettiin näitä kirkko-kammioita paljaiksi hauta-kammioiksi, koska heissä ainoastaan hauattiin heijän ja heijän lapsiin ruumiita, jotka olivat heitä asettaneet, vaan ei eneä piettynä mitään henki-messuja. Piispa *Tavastin* muista jumalallisista laitoksista oli yksi tämän *Ristuksen Ruumiin kammion* asettaminen. Siinä häntä myös hauattiin, josta tätä siitten kuhuttiin "*Tavastin hauta-kammioksi.*" Tämä kammio oli suljettu eli varuistettu näiltä rauta häkiltä, josta kuvat tässä nähään.

**) Lue *Porth. Chron.* p. 429.

meijän Herran (Syntymästä) *tietti* *) *Piispa Maunus Ollinpoika tätä työtä.*" Näihen alla seisoo toisilla kirjutos-nenillä (med annan stil) Ruotiksi: "HjELP MARIA" **) *(auttakoon Maaria).* Jos ne toiset koreukset, joita nähään näihen perästä, mitä merkihtennöön, on tietämätöin ***), vai lie ainoastaan pantu sinne, soreuteksi. Yhessä silmukassa nähään nenä *R.* †) toisessa yksi käsivarsi, joka on

---

*) Tämä sana *fecit fieri* (oli antanut tehä, tiettänyt) on yksi Suomalaisuus (Fennicism) tässä Piispan Latinassa, joka toistaa hänen ei ainoastaan olleen selvän Suomalaisen; mutta myös Latinata kirjuittaissaan nouattanneen Suomalaista mielen-juohutusta. Sillä Ruomalaiset oisivat epäilämätäk (ikeänkuin Ruohtalaisetkin) kirjuttaneet *fecit, posuit* (reste t. e. stenen, minnesvården). Ehkä se oisi viallisesti sanottu, sillä Seppä teki (*fecit*) mutta Piispa tietti (*fecit fieri*). Jos oisivat varsin tahtoneet tätä asioa eroittoo, niin oisit kirjuttaneet tahi toimittaneet tätä apu-sanoilla (med hjelp-verber) e. m. *curavit*, låt resa. Mutta Suomalaisessa kielessä ei tarvitak sellaisia apu-keinoja, hänessä löytyy ikeän kuin Hebrealaisessa ja Arabian kielessä, tätä eroitusta puheessa (ja ajatuksessa) toimitettu eri-sanantaivuttamuksella (uttryckt genom en särskild konjugationsform) jota Hebrean kielessä kuhutaan "*Verbum Hiphil*," ja jota myö Suomeksi soattaisi kuhtua Tiettävä-Toimitussana (*Verbum Permissivum*, t. *Effectivum*, t. *Transitivum*).

**) Yksi kopio tästä kirjutoksesta luetaan myös Opettajan Joh. Bilmarkin Juttelemuksessa "*De Sacellis Sepulcralibus in Templo Cathedrali Aboënsi*," Alexand. Lauraeuksen vastoomisella, Turussa 1772, p. 20. ja yksi toinen kopio löytyy niin ikeän Jonas Bångin "Den Wälborna Tawastiska Släktens åttare-tal," Stockh. 1756.

***) Ei Porthankaan osanut näitä selittää; lue Chron. p. 511. m. 495.

†) Joka nenä ehkä merkihtee sanaa "*REGINA*" (*Kuninkatar*): jotta ois: "*Auttakoon Moaria* Kuninkatar."

Tavastin vapa-merkki. Yksi sellainen nähään myös näihen häkkilöihen alla, mutta tehtynnä vähä isommaksi.

Turun Kirkon tuli-palossa v. 1681 jollon kaikki muut vanhat jäännökset paloi poroksi, niin nämät Rauta-häkit jäivät palamatak. Samaten myös tulipalossa v. 1738, ja jos emme vaan petyk muistossamme, niin muistamme meijän nähneen heitä vielä näinnä viimäisinnä vuosinna, Turussa ollessamme. Mutta jos ovat tässä viimen-syksysessä varsin onnettomassa tulipalossa, kussa kaikki muut kirkon kaunistukset (prydnader) paloi puhtaaksi, vielä jäänneet seisalleen, siitä ei ouk tullut meillen mitään tietoa.

III:maas Taulu.

Piispa Conrad Bitzin *Hauta-Varjo Turun Peä-Kirkossa* *).

Tämä Hauta-kivi on ollut Piispa *Conrad Bitzin* hauvalla, niin kuin sanat hänessä luetaan: **S***epulcrum* **venerabilis p***at***ris D***omi***ni conradi e***pi-*

*) Brenner: "I Åbo D. Kyrkia."

scopi **aboensis**; *obiit* **anno mcdlxxxix xiii die martii**; joka oisi Suomeksi: *"Hauta arvollisen Isän, Turun Piispan, Herra Conradin* (joka) *kuoli vuonna* 1489, *s.* 13:*nä päivänä Moalis-kuussa."* Vähä alempana nähään *Bitzin vapamerkkiä*, joka oli *yksi musta pukki, punaisilla sarvilla, kultaisessa vainiossa* *). Vapamerkin ylä-puolella on kuvattu *Piispallinen kypärä*, ja ala-puolella *kaks ristiä*.

Tämä

*) Että tämän Piispan vapamerkki on ollut yksi semmoinen taka-jaloillansa pystyssä seisova pukki, jota tässä nähään, arvataan ei einoastaan tästä hänen hautakivestä, mutta myös siitä vapamerkin-piirutoksesta, joka hänen kunniaksi oli tehty Pargasten pitäjän kirkko-laipioon (kaho IX:nen Taul. I:een kuvaan). Sellainen Pukin-kuva on myöskin muinon ollut kuvattu hänen muistiksensa siinä Piispan-penkissä, jonka hään oli tiettänyt Savun kirkossa (lue Christ. Cavanderin Juttelemusta Petr. Kalmin hoivauttamisen alla, "Beskrifning öfwer Sagu Socken." Åbo 1763, p. 3; ja Mart. N. Tolpon Juttelemusta Alg. Scarinin hoivauttamisen alla, *"De initiis Rei Litterariæ in Svethia." Aboæ* 1750, *p.* 83 *etc.* keskustele Porth. *Chron. p.* 571). v. Stjernman sanoo kyllä, yhessä kohassa, puhuttaissa Piispan veljen-pojasta, Lainjulistajasta Etälä-Suomessa *Henrik Bitzestä*, hänen vapamerkkinsä olleen *mustan veneen valkoisessa vainiossa* ("en swart båt uti hwitt fält;" lue Åbo Tidn. 1785. Bih. p. 197). Mutta myö arvelemme ellei tässä lie paino-virhe, ja että se olla pitäis: "en swart bock uti hwitt fält." (Keskustele Porth. Chron. p. 545). — Uggla sanoo taas näihen *Bitziloihen* vapamerkin olleen *yhen Hirven*, ja rautalakissa 4 sisään-pistettyä nuolta (Uggla, Sw. R. Rådslångd n. 663. p. 65); mutta ei häänkään nimitäk minkä perustuksen peällä hään tätä sanoopi. Koskei tämä *Bitzin* suku löyvyk K. Ruohtalaisessa Vapa-Huoneessa sisään-otettu, eikä hänen vapamerkkinsä heijän vapakirjoissa piiritetty, niin meijän täytynnöön ottoo kirjaamme mitä ovat tästä kirjuttaneet, että siitä tutkia totuuen.

Tämä hautakivi, joka koroitettu moasta *) seisoi Piispan haualla Pyhä Pietarin ja Pyhä Poavalin Kammiossa, tais jo v. 1681, tahi 1738 tulla turmeltuksi Kirkon tuli-palossa, kosk' ei hänestä mainitak niin sanoo Bilmarkin Juttelcmuksessa *De Sacellis Sepulcr. in Templo Cath. Aboënsi*, painettu Turussa v. 1778. Tästä Brennerin kuvasta Piispan hauta-kivestä on Rhyzelius uloskirjoittanut ne häneen kirjutetut sanat, joita luetaan hänen *Episcoposcopiassa* p. 337, josta siitten Porthan vainoo on ottanut kopionsa, puhuissaan tämän Piispan elämästä **). Se kopio tästä hauta-kirjutoksesta ***), jota luetaan Spégelin Swenska Kyrko-Historien, 2 Del. p. 306. ei ouk varsin toimellinen ****).

Tämä Piispa *Conrad Bitze* †), josta olemme jo ennen 396:llä p:lla puhuneet, oli niin kuin ne muutkin Poavilaiset Piispat aivan harras ja perso lävittämään Papin-valtaa Suomessa ††). Hänen isänsä

---

*) Porth. *Chron.* p. 26.
**) Porth. *Chron.* p. 586.
***) *Hauta-kirjutos*; Grafskrift, *Epitaphium.*
****) Se kuuluupi näin: "*Sanct. Venerabilis Patris, Domini Conradi, Episcopi Aboënsis, anno* 1489 den 13 Martii."
†) Ruotiksi kirjutettiin hänen nimensä usseemmittain (sanan-supistamisella) aivan lyhykkäisesti: "Biskop Koort, Korth, ja Kort."
††) Piispa, joka oli myöskin ollut yksi osallinen Kolmen Kuninkaan Veljellisyyestä, Turussa, ei laimin-lyönyt

oli se vanhaksi kuhuttava *Hinrik* (eli niin kuin se myös muutamilta kirjutetaan: *Eerik Bitze* *),

---

piteä kirkkonsa puolta, eli valvoa hänen hyötymisestään, kussa oli voan mitään etullista soatuvilla. Niin kuin Peä-Rovasti pisti hään jo v. 1459 nimensä hänen enonsa *Arvidh Claussonin* jälkeen-seätöksen ala, kussa hään Kolmen Kuninkaan Kammiollen (*altari Trium Regum*) poislahjoitti tilansa Sorkisten kylässä Euran pitäjässä (Porth. *Chr.* p. 456). Samana vuonna alakirjutti hään myös saman enonsa lahjutos-kirjan, kussa hään Pyhän Ristuksen ruumiin Kammiollen (*Altari Corporis Christi*) poisanto tilansa Pärkiö Vehmaan pitäjässä (Porth. *Chr.* p. 434). Vuonna 1484 alakirjutti hään niin-ikeän Vapamiehen *Järl Jönssonin* seätöksen, kussa hään sovinoksi *Härald Olliapojan* murhasta, anto tilansa Kivikylä Virmon pitäjässä Kaikkein Ristuksen Uskollisten Henkein Kammiollen (*Altari Animarum Christi Fidelium*) (Porth. *Chr.* p. 442.), monta muita mainihtamatak. Ite hään ei seätänyt kirkollen paljo mitään, jos ainoastaan toimitti isän vainoonsa tahtoa (Åbo Tidn. 1785 p 199. keskustele Porth. *Chr.* p. 551 & 622).

*) Tämä vanhaksi mainittu *Eerik* t. *Henrik Bitze*, on nimensäk suhteen paha eroittoo hänen pojasta ja pojan-pojasta, jotka kantovat saman nimen, ja joihen kanssa häntä ehkä sevoitetaan. Hänen sukunimensä kirjutetaan monella tavalla, sekä *Büdz*, *Büdz*, *Bitz*, *Bytz*, *Bitzr*, *Bitze* että *Bisse* (Porth. *Chr.* p. 543, 481,) ja se näyttää kuin sillä tarkoitettais yhtä kuin sanalla *Bässe*, (jota hään kantaa vapamerkissänsä). Juusten kuhtuu tätä Piispan iseä "*famosus Miles, quondam Capitaneus Castri Aboënsis.*" Hään oli jo v. 1420 Miekkamies (*Armiger*) ja v. 1441 Tähtimies (*Miles*). V. 1437 oli hään Laintutkia Halikon kihlakunnassa, jota virkoo hään piti aina vuoteen 1453, jollon häntä myös kututaan Laintutkiaksi Vehmaan kihlakunnassa. Samana vuonna mainitaan häntä myös Lainjulistajaksi Pohjos-Suomessa, ja vuonna 1455, 1456 ja 1457 kuhutaan häntä jo Lainjulistajaksi Etelä-Suomessa (Lagman i Sudherfinne Laghsagu); ja v. 1449 häntä jo nimitetään Ruotsin Valta-Neuoksi, jollon häntä s. 31 päivänä Heinä-

(joka Porth. kuhtuu "Herra Viikiin," luulessaan v. Stjernm. kuhtuneen häntä "Herra Nynäsiin," puhuissaan hänen pojan-pojasta) ja hänen äitinsä oli *Anna*, Turun Linnanisännän *Olaus Lydikinpojan*

---

kuussa Visbyin kaupunnissa alakirjutti Kuninkaan Koarle VIII:nen ja Christian I:sen sovintoa Gottlannin soaresta (Hadorph efter Rimkrönikan p. 156.) von Stjernman sanoo hänen myös v. 1452 olleen Turun linnan ja moakunnan Peämiessä (Åbo Tidn. 1785. Bih. p. 198. Porth. *Chr.* p. 544). Hään eli vielä v. 1458, vaan oli jo kuollut ennen v. 1467, ja oli ollut osallinen siitä Turussa löytyvästä henkellisestä *Kolmen Kuninkaan veljellisyytestä* (Porth. p. 476, 545). Hänen iseensä ei tunnetak, ja hänen äitinsä (jonka nimee ei muistetak) oli Turun ensimmäisen Peä-Rovastin (Domprost) *Heikki Maunuksenpojan* sisar. Hään oli kuolemaisillaan, jälkeen-seätöksessänsä, poislahjoittanut tilansa Kuirilahen kylässä Paraisten pitäjässä, sillen Turun Peäkirkossa asetetullen Pyhä Pietarin ja Pyhä Poavalin Kammiollen. (Porth. *Chr.* p. 445. Åbo Tidn. 1785, Bih. p. 199). — v. 1435 oli hään vierasmiessä alakirjuttanut appensa *Clauus Lydikinpojan* seätös-kirjoo, jolla hään Papis-kammiollen (eli niin kuin sitä muinonkin kuhuttiin, "Neitzynkammiollen)" Turun Peä-kirkossa, poislahjoitti Hukasten taloo Lemun pitäjässä, m. m. (Porth. *Chr.* p. 453); ja v. 1438 oli hään niin ikeän ala-kirjuttanut Turun Peä-Rovastin *Matti Ollinpojan* lahjutoskirjan, jolla hään Pyhä Annan Kammiollen poisanto Littoisten tilan Nummen pitäjässä (Porth *Chr.* p. 448). Samana Vuonna istui hään Laki-miessä (såsom bisittare eller nämd i Konungens dom) Moan Oikeutessa (wid Lands-Rätten) jota piettiin Turussa, ja kussa häntä kuhutaan Laintutkia Vehmaan kihlakunnassa (Åbo Tidn. 1785, Bih. p. 63). Vuonna 1449 vahvisti hään niin kuin Turun muinoisen Peämiehen *Heikki Gärdshaghin* vainaan lasten holhottaja (förmyndare,) sen kauppa-kirjan, jolla hään oli eläissänsä myönyt tilansa Keykalan kylässä Kalvolan pitäjässä Hämeenlinnan Vouvillen *Engelbrecht Jaakonpojallen*, 60 markkaan (Porth *Chr.* p. 525).

(Djäknin) tytär *). Niistä K. Vapahuoneessa löytyvistä Peringsköldin kootuksista (kollektioner) nähään että hänen isällä oli ollut 5 lasta, 4 poikoo ja 1 tytär, nimittäin 1) *Claes Bitze* **), 2) nuori *Eerik*

---

*) Porth. *Chr.* p. 481, 453, 543. Tämä *Anna Claus-Lydikintyttären* (*Djäkne*) isä, oli se *Clauus* t. *Niiles Lydhekeson*, jota jo p. 424 nimitimme, ja jonka v. 1407 sanotaan olleen Laintutkiana Pohjos-Suomessa, ja v. 1414 ja 1420 Voutina (Foghot, Fogda) Turun linnassa. V. 1420, 1429, 1430 ja 1434 kuhutaan häntä myös tämän linnan Peä-mieheksi (Höfwitsman); ja v. 1442 *Capitaneus Castri Aboënsis* (Åbo Tidn. 1785, Bih. p. 191, 192). Hänen sanotaan tulella yläs-polttaneen oman vaimonsa nimeltä *Christina Jonisedotteria* (joka vielä eli v. 1435. (Porth. *Chr.* p. 453). Ilman tätä *Annaa*, joka mahto olla nuorin hänen lapsistaan, oli 7 muita; nimittäin: — 1) Tähtimies *Henrik Clauson (Djäkne)* Koskiseen, joka oli Valta-Neuo ja Lainjulistaja Pohjos-Suomessa (Lagm. i Norrfinne Laghsagu) voutesta 1449 vuoteen 1458, naitu *Lucia Ollintyttären (Tavastin)* kanssa; — 2) *Arffwidh Claussom* Nynäsiin, Tähtimies ja Valta-Neuo, naitu *Ingeborg Arend-Pentinpojan tyttären* kanssa; — 3) *Tönne* (t. *Antonius*) *Claussom*; — 4) *Britha Clausdotter*, Herreilään (?) naitu *Heikki* (*Pekanpoika*) *Svärdhin* kanssa, joka eli v. 1420, ja jollen se synnytti yhen tyttären, nimeltä *Ragnild*; — 5) *Karin Clausdotter* Kankkaan, ensin naitu v. 1407 *Jaakko* (*Niileksenpoika*) *Kurkin* kanssa, jollen se synnytti yhen pojan *Claes Kurck* Laukkoon, joka eli v. 1466; ja siitten *Heikki Ollinpoika Hörnin* kanssa Åminneen, joka oli Hörniloihen Peävanhin (Stamfader, Ättefader); — 6) *Elin Clausdotter*, joka oli naitu *Herman Flemingin* kanssa; — 7) *Anna Clausdotter*, josta äsken puhuttiin; — 8) *Cecilia Clausdotter*, naitu *Claus Pekanpoika Flemingin* kanssa Peningebyiin, joka oli Tähtimies ja viimäinen Lainjulistaja kokonaisessa Suomenmoassa; hään eli vielä v. 1405, ja oli niiten Suomalaisten Flemingilöihen Peä-vanhin (Peringsköld).

**) *Claes Bitze*, jolla oli yksi poika *Knut Bitze* Öhrestadiin, naitu *Brigitta Christjern-Pentinpojan* (*Oxenstjernan*) *tyttären* kanssa Salestadiin.

Bitze *), 3) Piispa *Kort Bitze*, 4) *Bríta Bitze* **) ja *Knút Bitze* ***).

Mitä tämän Suomen Piispan elämän keinosta tuloo sanottavaksi, niin tahomme sitä tässä lyhyk-

---

*) Tämä nuoreksi kuhuttava *Eerik Bitze* Viikiin, joka myös oli osallinen Turun Papin-veljellisyytestä (Porth. *Chr.* p. 476.) ja jonka Porth. p. 545, ja 638 sanoo olleen Lainjulistajana Etelä-Suomessa v. 1462 ja 1463, oli naitu Tähtimiehen *Olli Tavastin* tyttären kanssa, nimeltä *Märeta*, jonka kanssa hänellä oli kaks lasta (Porth. luettaa p. 638 yhtä *Antin* nimellistä, kolmaneksi); — 1) *Anna Eerikintytär Bitze*, joka oli naitu *Olli Jönsinpojan* kanssa, Laijsiin, ja — 2) *Heikki Erkonpoika Bitze*, Nynäsiin (Porth. p. 637 kuhtuu häntä Tähtimies nuori *Henr. Bitze* Nynäsiin) joka oli naitu *Anna* (Hannon tytär) *Totin* kanssa Bjurumiin, jota usseemmittain kuhuttiin "Finska Anna på Åkerön," ja joka synnytti hänellen kaks lasta, *Eerik* ja *Kirsti*. Tämä *Anna* tuli siitten naituksi *Clemet* (Pentinpoika) *Hogenskildtin* kanssa Åkeröiin (kuhuttu *Huitfelt*), ja kuoli vasta v. 1549. Tämä *Henrik Bitze* joka oli Lainjulistaja Pohjos-Suomessa v. 1489, 1490, 1499, 1504 ja 1506, ja jonka Uggla kuhtuu Miekkamieheksi Viikiin, ja sanoo olleen Peämiessä Turussa vuotesta 1480 vuoteen 1485, ja kantaneen vapamerkissänsä yhen hirven — oli v. 1499 Tukhulmissa alakirjuttanut K. Christian I:sen Kuninkaan-vaalia (Hadorph p. 367). Hään on tullut Porthanin luulon perästä (*Chr.* p. 545; Åbo Tidn. 1785, Bih. p. 198.) sevoitetuksi ukkosek kanssa, joka oli hänen nimellinen. Sillä kaikki mitä v. Stjernman puhuu *Henr. Bitzestä*, niin se puhuu enin tästä nuoremmasta, ehkä hään nimittää häntä *vanhaksi*, ja villitteloo sillä sekä ihtesek että muita. Se on tässä, niin kuin moneissa muissa lopen-vanhoissa asioissa, työläästi käsittää totuutta, vielä liiaksi kuin yhtäläiset nimet meitä ereyttää.

**) *Briita Bitze* Benkkalaan, tuli naituksi *Olli Dråkin* kanssa.

***) *Knút Bitze*, Häänki mahto olla osallinen siitä toanon mainitusta Papillisesta veljellisyyestä (Porth. *Chr.* p. 477).

käisyytessä toimittoo. Häntä tehtiin (v. 1451?) Oppiaksi *) Leiptzigin Opistossa Saksan-moassa **). Minkä perustuksen peälle Rhyzelius sanoo (*Episcop.* p. 338) hänen käyneen Ruomissa, ja olleen Peä-pappisinna ***) Bernhardínin Pappisten luonna Senæn Papin-suljetuksessa Frankriikissa — on tietämätöin. Juusten (*Chr.* p. 25.) Spégel (p. 305.) ja Messenius (*Scond.* T. X. p. 20.) jotka pitäävät samoo puhetta, ovat ehkä synnyttäneet tätä, selittämisellänsä yhtä lukematointa paikkoo Palmsköldin käsikirjoituksissa (Porth. *Chr.* p. 549). Sitä vastoin niin tiiämme varmemmin, hänen olleen Peä-Rovastina ****) Turussa v. 1450 — 1460, jona vuonna häntä Piispaksi tehtiin Poavilta Piukselta II:lta. Messenius (niin myös Rhyzelius) sanoopi että hään s. 13. p. Elok. v. 1462, asetti t. vahvisti Naantalin Papin-suljetusta, ja siihen i'äksi sisään-salpais sekä Papit että piiat Brigittan Papin-kunnasta (af Brigittiner Orden). Mutta Vadstenan Papin-suljetuksen vanhoista Päiväkirjoista vuotesta 1462, p. 119. seli-

---

*) *Oppia*, Magister; *Tietous-Oppia*, Filosofie-Magister t. Filosofie-Doktor.

**) Tämä kuuluisa Opisto, josta on jo tullut niin monta valaistuneita miehiä moailmaan, ja kussa Tievot ja Taijot vielä paraittain sekä harjoitetaan että suojeletaan, tuli ensin asetetuksi v. 1409.

***) *Peä-pappinen*, Abboth, kuhuttiin ylimmäinen Pappi heijän papin-suljetuksissa.

****) *Peä-Rovasti*, Domprost.

tetään, että hään kolmen heijän veljeisten avulla *), sai sinä vuonna (?) paremman menon ja järjestyksen asettaneeksi Naantalissa, kussa Pappiset olivat ruvenneet niskoittelemaan, ja soattaneet jo suuren hämmänöksen välillensä. Soatua näitä riitauntuneita ja eksyttäväisiä veikkais-miehiä oijaistunneiksi, sisään-sulki hään heitä Pyhän Salvádorin sanan perästä, polvipäiviksi, näihin henkellisiin karsinoihin.

Hänen muista töistään luetaan että hään asetti Kaikkein Pyhäin Kammio (*Sacellum Omnium Sanctorum*) jota hänen sanotaan pyhittäneen **) ynnä ykstoistkymmentä muita Kammioita, tässä Turun seurakunnassa, kussa hään myös kahella uuella laulumiehellä lisäisi niitä 10 entisiä Kammion-laulajoita ***). Hään anto hiekalla täyttää ja tasoittoo

---

*) Näiten Vadstenan Pappisten nimet oli *Magnus, Richard*, ja *Magnus Håkansson*.

**) Mitä sillä sanalla pyhittää (*consecrare*) tässä ymmärtänneen, en saata varsin sanoa. Sillä koska näissä Kammioloissa jo ennen häntä piettiin Jumalan-palvelusta, niin eivät mahtaneet olla pyhittämätäk. Uskottava on jotakuta kirkossa tapahtuneen, joka heijän mielestä soastutti Seurakunnan, jota nyt uuestaan pyhitettiin — niin kuin tapa tahtoo olla Poavilaisissa.

***) *Kammion-laulaja*, Chor-prest, *Choralis*. Turun kirkossa piettiin Poavin aikana 6 nuorta Pappia, jotka laulelivat Jumalan-palveluksissa. Milloin heitä ensin asetettiin on tietämätöin; mutta v. 1355 heitä jo mainitaan. Ja se näyttää kuin kukiin heistä oisi ollut ikeän kuin Apulainen t. Lukkari auttamassa muka laulamisellansa niitä ylhäisempiä Turun Pappiloita heijän jumalan-palveluksessaan (Porth. *Chr*. p. 453, 473.) näiten lukua enenettiin siitten aikoa myöten. Piispa *Maunus Ollinpoika* (*Tavast*) lisäisi näihin 4

sen vuorisen kirkko-moan, ja panetti ne muurit hänen ympärillensä joita vielä nytkin tässä nähään. Sanotaan hänen myöskin asettaneen yhen poto-huoneen *) Pappiloillen, ehkei se mahtanut kauan voimassaan pysyä, koskei tuosta siitten mitään mainitak.

Hään anto monta asetusta Pappisillen heijän otoistaan ja soatavistaan, monta myöskin ojennusta heijän velvollisuuestaan ja toimituksistaan. Samaten harjoitti hään myös niiten nuortein opetusta, niin paljon kuin näillä ajoilla oli toivomista. Hään kielsi kovast ne Henkelliset Peä-neuoitteliat (Kaniskerna) olemasta pois kaupunnista, ja anto heillen eläkkeiksi köyhäin tivunti **), jota hään v. 1486 yhen

uutta, joihin Piispa *Conradus Bitze* vielä lisäis 2, jotka piti joka päivä lauleleman Neitty Moarian laulu-hetket (*horas canonicas*) ja joillen hään anto palkaksi papin-soatavat Nummisten pitäjästä. Niinpä jo yhtenä aikana luettiin 12 Laulu-Pappia Turun kirkossa (Porth. *Chr.* p. 553). Ilman sitä vara-soalista (extra inkomst) joka jumalan-palveluksessa, hautaisissa ja muissa semmoisissa toimituksissa, oli heillen tuleva, niin heijän vuosillinen palkka luettiin kullenkin 10 markaksi rahassa, paihti 20 markkoo, ruokaneuoiksi, 9 mittaa (spann) rukiita eläkkeeksi, ja 14 mittaa ohria olveksi (Porth. *Chr.* p. 474). Yksi mitta oli eri-maakunnissa ja erillä ajoilla erilainen, mutta nuon arvaten luettavaksi pitävä 24:nestä 32:neen kappaan.

*) *Poto-huone*, Hospital, sjukhus.

**) Tämä *Köyhäin Tivunti*, johon luettiin neljäs osa Kirkko-rahoista ja Pyhä Henrikin otosta, ja joka kussakin seurakunnassa alussa annettiin Kirkko-vaivaisillen, oli jo ennen Ruotissa niinikeän pois-annettu näillen poavilaisillen Papis-Neuoittelioillen, (*Canonici*).

yhen hänen julistuksensa kautta pois-omisti moa-kirkkoloista. Hään on myös mainittava sen eistä, että hään ensin hänen Hippakunnan hyväksi anto painuttoo yhen Messu-kirjan *(Libri Messales)* jonka hään ulosjakoi Pappiloillensa ja Seurakunnillensa, nouattaaksensa parempata järjestystä heijän Jumalan-palveluksessaan. Tämä kirja, joka variten-vasta sovitettiin niillen Suomalaisillen seurakunnillen siltä Henkelliseltä Opettajalta *) Parísissa nimeltä *Daniel de Egher*, tuli v. 1488 painetuksi *Barth. Ghotanilta* Lybekin kaupunnissa; ja on se ensimmäinen, (kirjan-painumisen ilmauntumisesta **), ja se ainua,

---

*) *Henkellinen Opettaja*, Theologie Profeßor.

**) Kirjan-painaminen, joka on se isoin ja avullisin taito, johon meijän ymmärrys on yltynyt, tietomuksiin harjoittamiseksi ja ihmiskunnan henkelliseksi valaistukseksi, ilmauntui 49 vuotta tätä ennen Saksan-moassa, kussa yksi vapasukuinen mies nimeltä *Johan von Sooyenloch*, eli muuten myös kuhuttu *Gänsefleisch vom Gutenberge*, tahi niin kuin häntä jokapäiväisessä puheessa kuhutaan *Guttenberg*, rupeisi ensin monen kokemuksen perästä, kuurmaelemaan kirjotus-neniä irtonaisiin puupalaisiin, joita hään asetti lomaksuttain sanoiksi. Ja koska puu oli arka kulumaan, niin hään kirjutti näitä neniä ly'y-palaisiin, joihen peälle hään siitten painutti paperinsa. Tällä tavoin tuli v. 1439 se ensimäinen kirjan-paino toimeen Vittenbergin kaupunnissa. Koska hään näihin kokemuksiin oli hukuttanut kaikki omaisuutensa, otti hään Appensa kumppaliksensa, joka oli yksi rikas kulta-seppä Mayntzin kaupunnista, nimeltä *Johan Faust*. Tämäpä otti toas kaks muita toveriksensa, nimittäin veljensä *Jaakko Faust* ja yhen pappisen, nimeltä *Schöffer*, joka v. 1452 rupeisi valamaan näitä neniä tinaan, ja kohta siitten kovempaankin kasariin (metall). Viekkauellansa ja kavaloilla juonillansa omisti *Faust* tämän rehellisen

joka ennen uskon-uuistamustamme (före reformationen) on tullut painetuksi meijän Jumalanpalvelluksen johtamiseksi *). Että meijän Piispa oli näissä töissä kiivas ja toimellinen, on siitäkin arvattava, että Strengnäsin messukirjaa vasta painettiin vuotta ennen, sen saman *Ghotanin* luonna.

Myö olemme jo ennen kuulleet ettei hään malttanut olla puuttumasta Hallituksiin menoin. Hään piti aina vahvast Kuninkaan Christianin puolta, ei ainoastaan sillä, ettei hään v, 1465 antanut Kuninkaalle Koarle Knútinpojalle Raseborgin linnoo (lue p. 394) mutta myös siinä, että hään ite läksi v. 1463 Suomesta Tukhulmiin Christianin avuksi, kussa hään näillä rauhattomilla ajoilla tuli ynnä

Guttenbergin kirja-pajaa, ja lopetti v. 1462 sen ensimmäisen Roamatun painamista Latinan kielellä, josta hään sai paljon rahoo, alinomattain Parísissa; suureksi harmiksi Pappisillen, jotka Roamatun kopioittamisella oli tähän saakka viljellut paljon rahoja.

*) Tässä Suomalaisessa *Messukirjassa* on alku-lehellä (på tittel=bladet) puu-kuurmauksilla (i träd=snidt) kuvaeltu yksi istuvainen Piispa, jolla on kypärä peässä, ja oikeassa käessä kirja, vasemmassa Pispan-sauva, joka jaloillansa poljee yhtä miestä, joka makoo pitkällänsä, kerityllä peällä, pitävä myssyusä vasemmassa käessä, ja oikeassa kirveensä. Tämä kuvaus joka tarkoittaa Ristin uskon ensimmäistä levittämistä Suomessa, ja joka tarinamuksessamme muistuttaa meitä Piispa Henrikin pyhittämistä kuoltuaan — näyttää niin kuin se ois muka kopioitettu siitä Hauta-kivestä jota Piispa Tavast asetti Peä-Piispan (Erke=Biskop) Henrikin haualleu Nousisten kirkossa, ja josta sitten on malli (modell) otettu niihin malauksiin jotka oli tehty Iso-kyrön kirkossa Pohjan moalla, josta tullaan puhumaan XXIII:nessä Taulussa.

Kuninkaansa kanssa sisään-piiritetyksi niiltä Linköpingin Piispalta *Kettil Våselta* nostetuilta talonpojilta, jotka riensivät yhteen irti-peästääksensä sitä vankeuteen pantua Peä-piispoo *Jönsi Pentinpoikoo (Oxenstjerna)* Upsalasta. Bitzi oli tällä hänen puoltamisellansa soattanut omaisiansa henken-pauloihin, jotka pitäin hänen puolta, kaikki tuli tässä sota-kapinassa surmatuiksi, mutta ite hään ei ainoasti säilyttänyt henkensä, mutta käytti myös asiansa niin, että hään K. Koarlelta sai piteä virkansa ja uskottavaisuutensa (sitt förtroende).

Hänen aikana (v. 1463) Venäläiset murtaisiivat Suomeen, ja tekivät pillojansa Karjalassa, liioitenkin Jääskin pitäjässä (Porth. *Chr.* p. 578 *). Hänen aikana tuli Savon Linna, eli niin kuin sitä silloin kuhuttiin Olofsborg, ylösraketuksi ja varuistetuksi siltä kuuluisalta Viipurin Peämieheltä ja Ruotin Vallan-Hallihtialta *Eerik Akselinpoika Totilta* **), joka v. 1477 toimitti näitä varjelus-verkkiä yhellä

*) Näistä so'ista puhutaan aivan vähä meijän Tarinamuksessamme, koska heitä piettiin enemmin rajan murtamisella kuin oikeellä soan-käymisellä. Heitä piettiin aina vuoteen 1468, jollon tehtiin vara-rauha, mutta ei se pitänt jos 5 vuotta; sillä v. 1473 puhkeisi toas sota, ja muuttui aina julmemmaksi kumpaisellakin puolella, eikä helpount *Eerik Akselinpojan* sisään-murtaamisella Venäjäseen v. 1480, eikä *Stén Stúrin* soan-käynöllä v. 1488.

**) Tämä *Eerik Axelsson Tott* (josta vasta tullaan enemmin puhumaan) oli sama mies joka näinä aikoina ensin varusteli Viipurin kaupunkia kivi-muuriloilla (lue XX Taulu).

soarella Haukive'en ja Ruokove'en välillen, kussa kaksi vuotta ennen oli ainoastaan puusta tehtyjä varustuksia *); ja joka soari silloin kuului Juvan pitäjäseen, joka pitäjä toas luettiin kuuluvan Seäminkin seurakuntaan **). Hänen aikana (v. 1470?) palo Kuuston linna, niin kuin jo 396:nellä p:lla sanottiin; ja sekä Messenius (*Scond.* T. X. p. 21.) että yksi vanha Ajan-luettaja (Kronograf) Turussa, sanoopi Turun kirkon palanneen kahesti hänen aikanansa, nimittäin iskitulella v. 1464, ja tulen varoittamattomuutella v. 1473 ***). Hänen aikana rakennettiin myös monta kirkkoa kivestä, ja tehtiin moni uus pitäjä †).

---

*) Nämät puu-varustukset tehtiin v. 1475, paraassa sota-aikana, ja juuri vihollisten kuuluvissa, niin kuin *Tott* tästä ite kirjuttaa: "och når arbetis folket moste fara efter sand, steen och kalck, då måste jag hafwa en roote med hwar pråm, och 12 eller 14 mine egne tjånare med harnesk oc hwårjor för Ryßarnes skuld." (Porth. *Chr.* p. 594).

**) Lue Porth. *Chr.* p. 581. Åbo Tidn. 1793, N:o 15. Juvan pitäjä, joka jo v. 1442 sai oman Papinsa, luettiin silloin kappelina Savilahen tahi Mikkilin pitäjäseen (lue Åbo Tidn. 1784, p. 385. Porth. *Chr.* p. 515.) mitenkähän se oisi siitten eneän tullut kuuluvaksi Seäminkiin?

***) Se on kumma ettei Juusten puhuissaan tämän Piispan ajoista, niin sanalla nimitäk näistä Turun kirkon tuli-paloista. Tahi hyö eivät olleet varsin turmiolliset (förhärjande) tahi luettaa hään heitä siihen, jonka hään sanoo tapahtuneen iski-tulella v. 1458 Piispa *Olaijin* aikana, ja josta toas ei Messenius, eikä tämä vanha ajan-laskettaja, tiijä niin mitään.

†) Niin e. m. tuli *Iin* pitäjä vasta vuuen 1475:nen tienoilla eroitetuksi *Kemistä;* ja *Akkas* v. 1483 eroitetuksi *Seäksmäestä.*

IV:jääs Taulu.

Vapaallisen Herran Frédrik Frésen *hauta-varjo Turun Peä-Kirkossa* *).

Tästä miehestä ei tunnetak paljon muuta, kuin mitä sanat toimittaa, jotka luetaan hänen hautakivellä, ja jotka kuuluuvat näin: "anno domini m°ccc°l°IIII° ipso die sancti georgii martyris obiit honorabilis vir fredericus frese cujus anima requiescat in pace;" joka oisi Suomeksi, "*Vuonna Vapahtajan* syntymästä 1354 **) *juuri Pyhän Kärsiäjän* ***) *Yrjön päivällä* †), *kuoli kunnioitettava mies Frédrik Frése, jonka henki levetköön rauhassa.*"

Se kuvaus kuin nähään keskellä kivee, mahtaa olla *Frésilöihen* vapa-merkki, jota ei tunnetak, koska sitä ei löyvyk K. Vapa-Huoneessa Tukhulmissa, eikä tavatak K. Vapa-kirjoissa sisään-piiritettynnä. Tätä *Frésen* sukua ei soa millään tavalla sekoittoo, sen *de Frésen* kuhuttavan suvun kanssa, joka kantaa kilvessänsä yhen avonaisen Rautalakin, ja joka vasta 1700 vuosluvun alulla muutti Ruotsiin

*) Brenner: "J Åbo D. Kyrckia."
**) Tämä vuosiluku on vissiinik viärin kirjutettu, ja pitäis olla 1454, niin kuin kohta kuullaan.
***) *Kärsiäjä*, martyr; *Pyhät kärsiäjät*, de heliga martyrer.
†) *Yrjön* t. *Yrjän-päivä*, oli s. 24 p. Huhti-kuussa.

Brehmistä, kussa yksi *Juho de Frése* luetaan tämän suvun esivanhimmaksi, ja joka eli nuon v. 1350.

Tästä Suomalaisesta *Frésen* suvusta, ei löyvyksen parempata tietoa K. Vapaus-Huoneen kirjoissa, kuin nämät puuttuvaiset (ja ehkä viheliäiset) sanat: "Fridericus Frese *), dog 1354, gift 13..." (Hänen poika): "Georgius Frese, Riddare f. 13..." (Tämän tytär): "Christina Frese, gift med Clas Henrikßon Horn till Åminne, Sweriges Rikets Råd och Lagman i Söder-Finland, f. 14.., ✝ 15..." Sittten seisoo kohta sen alla tämmoinen muistutus: "Detta öfwerensstämmer ej med stamtaflan öfwer Adeliga Ätten Horn af Kanckas **)."

---

*) Mikä mies hään lie ollut, ei heissä selitetäk, eikä myös hänen isänsä nimeä.

**) Tämä *Hórnin* suku-juoksu (stamtafla), joka myös löytyy niissä vanhoissa Péringsköldin, Åkersteinin, v. Schantzin ja Palmsköldin polvi-laskuissa (Genealogier), selittää että Vapa-mies *Clas Heikinpoika* Hórn Åminneen, joka v. 1485 oli Laintutkia Halikon kihlakunnassa, ja v. 1487, 1488, 1490, 1499, 1508, 1510 ja 1514 Lainjulistaja Etelä-Suomessa, ja v. 1499 Ruotsin Valta-Neuo — oli naitu *Christina Frillen* kanssa Hoapaniemeen, joka oli Lainjulistajan Etelä-Suomessa *Christian Håkansson Frillen* tytär. Palmsköld, joka myös kertoo tätä, sanoo että tämä *Hórn* oli vielä toisen kerran naitu *Christina Antintytär Karplanin* kanssa. Merkillinen on että vaikka hänellä oli kaksi vaimoa *Kirstin* nimellä, niin eivät kuitenkaan ykskään heistä ollut *Frésen* sukuisia, ellei heijän nimet lie viärin toimitetut. Mahollinen oisi ehkä myös, tällä *Hórnilla* olleen vielä kolmaaskin vaimo, samalla kaima-nimellä. Jos otamme ajan-luvusta vuoaria, niin havaimme kohta että tässä mahtaa jossa kussa olla erehtys. Sillä jos tämä *Frese* oisi eläänyt 1300 vuosien alulla (niin kuin luetaan hänen

Tästä seuraisi, että tämä suku, joka alotetaan *Fredr. Fresestä*, oisi jo Suomessa sammunut, miehen puolesta, hänen poikansa kautta. Mutta ettei asia mahak olla niin, selitetään meijän omista vanhoista kirjoistamme, sillä tahi hänellä on ollut muita poikia kuin tämä *Yrjö*, tahi on toas tällä ollut muita lapsia kuin tämä tytär, koska tämä suku vielä loistaapi Suomessa myöhäisempinnä aikoina. Myö luetaan niissä vanhoissa Turun Seurakunnan Pitokirjoissa (Åbo Församlings Registratur fol. 205 & fol. 124.) että yksi mies nimeltä *Frédrik Arnikanpoika Fresekä* (hänen nimensä kirjutetaan muuten monella tavalla, *Freseca*, *Fryske*, ja *Frisk*) oli v. 1416 *Hartika Dykerin* kanssa ala-kirjuttanut Taivasa-

---

hautakivessä) niin mitenkä hänen pojan-tytär oisi ollut naitu tämän Hórnin kanssa, joka vielä eli 1500 vuosien alulla, eli oisikkohan kolmet suku-polvea ylettänyt kahteen sataan aastaikaan? Sillä tahi tässä on tehty *Frési* 100 vuotta vanhemmaksi (kuin hään olla pitäis), tahi se on sevoitettunna siiheen nuorempaan *Frésiin* (joka on muka yhtä) tahi ymmärretään tässä yhtä toista *Hórnia* kuin tätä äsköin mainittua; ehkei yhtä toista sillä nimellä ouk ollut Lainjulistajana Etelä-Suomessa. Myökin oisimme uskomoisillamme että yksi *Frése* oli naitu yhen Hórnin kanssa. Mutta jos tämä oli *Claes* nimeltään, eli jos hään oli Lainjulistaja Etelä-Suomessa, sitä emme saata sanoa (Pahuus kuin ei niissä Vapa-Huoneeu kirjoissa nimitetäk minkän perustuksen peällä hyö ovat näitä puheita kirjaan pistäneet). Meijän luulo luottaiksen sen peälle, että Maskun pitäjän kirkon ikkunassa oli muinon moalattu *Hórnin* ja *Frésin* vapamerkit rinnattain, josta arvattaisiin, että hyö ovat olleet naimisen kautta yhistetyt, ja että hyö ovat tässä pitäjässä asunneet, tahi että heillä tässä on ollut tiloja ja kartanoita (kaho XX:nees Taulu. N:o 2 ja 3).

lon muinoisen Rovastin *Helwich Stoltefothin* seätöskirjaa, kussa hään pyhä Yriön kammiollen poislahjoitti Ravasen tilaa Hyrvinsalossa, Moarian pitäjässä; ja jota taloo, hänen nimen muistoksi, vielä nytkin kuhutaan Friskalaksi (Porth. *Chr.* p. 440, 442). Myö luulemme tämän *Frédrik Frésecan* olleen saman miehen, kuin se joka siitten kirjutettiin *Fredrik Fréseksi*, joka eli vielä v. 1449, ja josta kohta tullaan enemmin puhumaan. Sillä kumpaisestakin puhutaan, jott' ei heillä ollut mitään erinomaista virkoo, molempiin sanotaan olleen varakkaita miehiä, ja elänneen melkeen yhellä ajalla *). Tämä sama *Frédric Fresekä* oli siitten veljensä kanssa, *Jaakko* nimellinen, v. 1419 vielä vahvistanut tämän heijän

*) Koska myös tämä kaikki ikeän kuin passoisi tähän *Fredr. Fréseen*, jonka hautakivi tässä kahellaan, vaan joka nyt luetaan 100 vuotta vanhemmaksi, niin milt' emme epäile Brennerin tässä lukenneen veärin, ja vuosluvun ehkä olleen MCCCCLIIII, liioiten koska tämä kivikin näyttää olevan teoiltaan niiten toisten kanssa yksi-ikuinen, vaan ei sunkaan vanhempi; ja koskei Brennerin aikana löytynyt Turun kirkossa muitakaan hauta-kiviä 1300 vuos-luvulta, jotka kaikki ehkä lie murentuneet Turun kirkon tuli-palossa v. 1458 (Juusten; mutta v. 1464, 1473? Messenius) niin on uskottava ettei tämäkään ouk niin vanha kuin hänessä luetaan. Se näyttää kuin Brenner oisi jo itekkin tätä arvannut, sillä siinä nioitetussa kirjassa on hään kirjuttanut vuos-luvuun: "MCCCCLIIII," niinikään luetaan myös tätä vuoslukua yhessä vanhassa puukuurmauksessa tästä hauta-kivestä. Mitä taas Vapa-Huoneen kirjoitukseen tuloo, kussa luetaan v. 1354 niin se ehkä luottaiksen tämän Brennerin vanhimmaisen piirutoksen peälle, jonka olemme kopioittanut.

heijän heimolaisen *Helwichin* vainaan jälkeen-seätöstä. Tästä hänen veljen nimestä selitetään vielä paremmin tämän *Fresekä* ja *Frése* olleen sama mies. Piispa *Maunus Olaijin* (Tavastin) kirjutoksesta v. 1449, jolla hään Turussa asetti Kolmen Kuninkaan Veljellisyyteksi kuhuttavata papillista yhteyttä*), nähään että yks *Frédric Frees* oli silloin porvali Turussa, ja mahto olla mahtava mies, koska hään oli yksi tämän Veljellisyyven asettajoista (Porth. *Chr.* p. 475). Hänen nimensä kirjutetaan toisessa kohassa "*Fredericus Frese*" (*Chr.* p. 477). Yksi toinen näistä asettajoista, oli *Jaakko Fresen* t. *Freese*, e. *Frés* joka silloin oli Peä-neuo **) Turussa, ja joka mahto olla hänen veljensä, (josta arvoomme näihen olleen samat miehet, jotka v. 1419 kuhuttiin *Fresekä*), kolmaas oli vielä *Henrik Frése*, joka oli Rovastina (*Chr.* p. 476, 603) ja joka mahto kuolla v. 1465 (*Chr.* p. 614). Ilman näitä, nimitetään meijän vanhoissa kirjoissa myös yhtä miestä nimeltä *Arnold Fresekäson* (*Arnaldus Fresykini*) joka oli lahjoittanut Hamarken talon Pyhä Yrjön kammiolle

---

*) Kolmen Kuninkaan Veljellisyys (*Fraternitas Trium Regum*) kuhuttiin sitä papillista yhteyttä tahi veljellisyyttä, josta jo puhuttiin p. 375, 377.

**) *Peä-neuo*, Borgmästare. Luc Porth. *Chr*, p. 475. Hään oli ollut Peä-neuona v. 1431, 1439, 1448 ja 1449; ja luettiin olleen Saksalaisesta suku-perästä (*Chr.* p. 598).

Turun Peä-Kirkossa (Porth. *Chr*. p. 798). Mutta mikä mies hään lie ollut, tahi millonka hään lie elänyt, ei tunnetak, kuitenki se näyttää meistä kuin hään oisi ollut sen äskön mainitun *Frédrik Arnikanpojan Fresekän* isä, eli tämän *Frésen* isä, jonka hautavarjo tässä kahotaan.

Tään parempia tiiustuksia, emme ouk olleet hyvät hankkimaan, tästä suvusta.

V:jääs Taulu.

Tähtimiehen ja Hämeenlinnan Linnanisännän Olli Tavastin *Hauta-poasi, Turun Peä-Kirkossa* *).

Keskellä tätä kivee nähään *Tavastin* suvun vanha Vapamerkki **), yksi rautapaijassa puettu

---

*) Brenner: "I Åbo D. Kyrckia."

**) Tämä Vapamerkki muutettiin siitten yheksi mustaksi Yötyr-peäksi valkoisessa vainiossa. Mutta milloin, eli keltä, tätä tehttiin, on tietämätöin. Bång sanoo kyllä (Palmsköldin puheen peälle; kaho p. 441): "Olof Niclißon Tawast upptog sin Frus, de gamble Finckars sköldemärken, ett swart Gyltehufwud i hwitt fält, sådant som Aßeßor Brenner afritat det i Åbo D. Kyrka, litet förrån kyrkan bran." Mutta näissä puheissa on niin paljon valetta, ettemme ollenkaan heihin uskotak. Sillä — ensinnik niin tämä *Olli Niileksenpoika Tavast* ei ollut naitu Finckilöihen kanssa — toiseksi, niin Finckilöihen vapamerkissä ei ollut mitään,

käsi-varsi purpurin-punaisessa vainiossa, joka merkki on yhteinen Stålarmiloihenkin suvullen, koska hyö ovat lähteneet yhestä juuresta *). Ympärillä

Sian peätä — kolmanneeksi, niin nähään vielä tästä *Olli Niileksenpojan* hauta-kivestä, jotta ei hään vielä kuolemaisillaankaan ollut pois-muuttanut sitä vanhoo suku-merkkinsä, ja — neljänneeksi niin näissä Brennerin piirutoksissa ei löyetäk yhtä sellaista kuvattua Kössin-peätä, josta tässä puhutaan. Tämä vanha merkki ei vielä ollut sen eistä tämän Ollin aikana pois-heitettynnä; mutta 100:a'an vuuen peästä oli jo muutos tapahtunut. Sillä *Arvid Heikinpoika Tavast* Wessundaan, joka v. 1568 oli Linnanisäntänä Viipurissa, ja josta jo p. 444 puhuttiin, (ja joka oli tämän *Ollin* pojanpojan-poika) kanto vapamerkissänsä yhtä Posson peätä. Hänen aikanansa korjattiin taas tätä Tavastiloihen vapamerkkiä. Sillä v. 1588, s. 24 p. Kesäk. niin Herttu Koarle, kunniaksi tämän miehen pitkällisestä ja uskollisesta palvelluksesta, paransi hänen vapamerkkinsä, sillä tavoin että ympäri tätä Karjun peätä pantiin yks sininen vanne kuhun oli vuorottellen pujotettu 4 punaista syväntä ja 4 punaisia luotia (fulor) — kostoksi samasta uskollisuuestaan tuli hään monian vuuen peästä Viipurissa poikki-hakatuksi. Tällainen tuli myöskin v. 1625 tämä vapamerkki sisään-kirjutetuksi niihen Ruohtalaisiin Vapa-kirjoin (N:o 64) hänen pojaltansa *Germund Arvinpoika* Tavastilta Kurjalaan. Ruotissa on nykyisinnä Peä-Luutnanti m. m. Gréve *Joh. Henr. Tavast*, sekä hänen Vapaherrallisessa (N:o 321) että Grévillisessä (N:o 129) Vapamerkissänsä, uuestaan ylös-ottanut sitä vanhoo kolmatta satoo aastaikoa jo poishyljättyä suku-merkkiä.

*) Sillä tämän *Olli Tavastin* isän-ukko, eli Piispa *Maunus Tavastin* ukko vainaa, oli Herra *Niiles* nimeltään; josta Palmsköld kirjuttaa: "*Nicolaus Tavast Magnus, Finlandiæ vir potens, habitans in Tavastia, circa annum* 1340" (Geneal. Saml. p. 3937). Mutta silloin hään jo mahto olla keli vanha, sillä hänen pojan-poika Piispa *Maunus Olai* oli syntynyt v. 1357. Hänellä oli kolm poikoo, — *Olli Niileksenpoika* (*Tavast*, se vanhempi, sillä nimellä; ja tämän nuoremman Olli Niileksenpojan ukko) joka oli Tavastiloihen Peä-vanhin, ja jota Juusten kuhtuu: "*No-*

luetaan nämat sanat: "anno domini mcccclx in crastino sancti petri de cathedra obiit nobilis vir olavus thawasth miles orate pro eo *)," joka oisi Suomeksi: "*Vuonna Herran* (syntymästä) 1460 *Istuimellansa istuvan* **) *Pyhä Pietarin toissa*

bilis et famosus Vasallus in Parœcia Wirmo (Porth. *Chr.* p. 17, 423) joka oli Valta-Neuo ja Tähti-niekka v. 1370, ja kuollut jo v. 1402 (Porth. *Chr.* p. 433; ja josta on jo ennen p. 398 ja 422 puhuttu; — toinen oli *Fader Niileksenpoika*, joka oli Stålarmiloihen Peävanhin, ja joka oli naitu *Brita Rochelsdotterin* kanssa, ja eli v. 1370 ja 1400; — kolmaas oli *Sune Niileksenpoika*, joll' oli poika *Sune Sunesson*, Miekkamies ja Laintutkia Taivaansalossa v. 1402, Vehmaassa v. 1418; Valta-Neuo v. 1435, ja Lainjulistaja Pohjos-Suomessa ja Ahvenan-moalla v. 1437 (ja 1455?) Tästä selitetään mitenkä Tavastit ja Stålarmit ovat ennen kantaneet yhtä Vapamerkkiä, vaikka eri nimellä. Kumpaisetkin suvut oli muinon kuuluisat ja voimakkaat Suomessa, niin että löytyi harva kirkko, kussa ei ennen aikana tavattu heijän vapamerkkiänsä, nimittäin yksi varustettu käsivarsi, milloin keännetty oikeallen puolellen, milloin (ussçemmittain) vasemallen, osottava milloin kämmenensä, milloin toas puistelevan nyrkkiänsä.

*) Yksi kopio tästä hauta-kirjutoksesta tavataan Porth. *Chr.* p. 636. Yksi toinen kopio, jota luetaan Alex. Lauræuksen Juttelemuksessa Joh. Bilmarkin hoivauttamisen alla, (kuhuttu: *de Sacellis sepulcralibus in Templ. Cath. Aboënsi.* p. 21), on varsin viallinen, ja kuuluupi näin: "*Anno Domini MCCCCLXI crastino F:i Petri de Cathedra Nobil. Vir Olavus Tawast, Miles hoc obiit: Orate pro eo.* von Stjernman ja Uggla eksyyvät vielä enämmin, kuin sanoovat hänen kuolleen jo v. 1445.

**) *Istuimellansa istuvan Pyhä Pietarin päivä*, eli niinkuin Ruotiksi kuhutaan tätä päivää: "Sancte Pehr i stolen," ja Latinaksi: *Petrus in Cathedra*, oli yksi päivä jota poavilaiset rajuuttivat kunniaksi Pyhä Pietarin istumisesta Poavin-tuolilla — niin kuin puhutaan heijän satuissa. Tämä tulisi meijän luvun perästä s. 24 päivänä Helmi-kuussa.

pänä kuoli vapasukuinen mies Uolov Thavast, Tähtikäs, rukoilkaa hänen etessä." Tämäkin kivi mahto jo 1681:nen vuuen tuli-palossa murentua, kosk' ei siitä päivästä hänestä eneän puhutak.

Tämä *Olli Niileksenpoika Tavast* Porkkalaan (joka oli se nuorempi sillä nimellä) oli myös ollut aikanansa mahtava mies Suomessa, ei niin paljon omasta toimestaan, kuin enemmin ehkä siitä korkeasta suvusta, josta hään oli syntynyt. Sillä paihti hänen isänsä *Nisse* t. *Niki Ollinpoika Tavast*, joka oli myöskin mainittu mies *), niin Piispa *Maunus Olai* **) oli hänen setänsä, vanha *Gödik Fincke* (josta jo puhuttiin p. 420, 421, 422) ja Valta-Neuo *Niiles Ollinpoika (Stjernkors)* Särkilahteen (joka oli Piispa *Maunus Niileksenpojan* isä) oli hänen lauko-miehensä; Lainjulistajat Etelä-Suomessa *Eerikki Bitze* (josta puhuttiin p. 477) ja *Jeppe* t. *Jaakko Pekanpoika*. Kuin myös Lainjuli-

---

*) Tämä *Niiles Ollinpoika Tavast* (joka oli Piispa Tavastin veli) tuli s. 7 p. Jouluk. v. 1407 koroitetuksi Vapa-sukulliseen seätyyn, Kuninkaalta Eerikiltä Pommerista, hänen Turussa ollessaan. Hään eli vielä v. 1415 ja 1423. Hänen perillisistä mainitaan yhtä Vapamiestä nimeltä *Heikki Tavast*, joka v. 1457 sai Valta-Hallihtialta *Eerikki Axelinpojalta* vapaallista vapautta (frälse-frihet) niihen verotiloin peälle, joita hään oli ostanut talonpoijilta Halisten kylässä Räntämäen pitäjässä, ja Hekkialan kylässä Nummen pitäjässä (Porth. *Chr.* p. 420, 421).

**) Tästä Suomen Piispasta, josta on jo vähä mainittu p. 396, 461, 468, 482 tullaan koht-sillään enemmin puhumaan VI:nessa Taulussa.

staja Pohjos-Suomessa, *Henrik Clausson* (josta mainittiin p. 476), olivat hänen vävynsä; ja paitti näitä oli hään tätilöinsä kautta, soanut paljon heimolaisia Suomen ylhäisemmasta seävystä.

Tästä *Olli Niileksenpoijasta* Porkkalaan, ei tunnetak muuta, kuin että hään (Peringsköldin puheen perästä) oisi v. 1446 ollut Miekkamies, ja v. 1455 Tähtimies ja Linnanisäntä Hämeenlinnassa, kussa toimituksessa hään vielä oli v. 1458 *). Hänen muista töistään mainitaan Stjernmanilta, jotta hään v. 14... oli ynnä vävynsä *Henrik Claussonin* kanssa peättänyt yhen 9:sen vuotisen rauhan Venäläisten kanssa **). Vuonna 1439 sai hään setältänsä Piispa *Maunukselta* 400 Markkoo rahassa, lahjaksi, että sillä

---

*) Keskustele Porth, *Chr*. p. 636. v. Stjernman, joka myös luettaa häntä Hämeenlinnan Linnanisännistä, sanoo hänen jo olleen siinä Linnanisäntänä v. 1444, jä tässä virassa kuolleen v. 1445 (lue Görwells' Sw. Mecurius v. 1757, Sept. p. 270; Porth. *Chr*. p. 521, 636; Ugglas Rådslångd III Afd. s. 55). Mutta tässä ensimmäisessä puheessa ei mahak ehkä olla parempata perustusta kuin siinä viimeisessäkään.

**) Lue Åbo Tidn. 1785, Bih. p. 192; Porth. *Chr*. p. 521: Koko tästä rauhasta ei tunnetak meijän Tarinamuksessa niin mitään, ei ies minä vuonna sitä tehtiin. Myö soamme vastapäin tilaisuutta että kirjassamme Handl. till upplysning i Finlands äldre Historie toimittoo, jota siinä viis-vuotisessa vara-rauhassa, jota tehtiin Viipurissa v. 1468, nimitetään että se entinen rauha oisi muuten loppunut v. 1469, s. 1 p. Toukok. Jos nyt varoisimme tämän rauhan olleen tätä äsköin nimitettyä 9:sän vuotista, niin se oisi tehtynnä Toukokuussa v. 1459, ja oisi tapahtunut vuotta ennen tämän Tavastin kuolema-vuotta. Hänen lankonsa *Heikki Niileksenpoika* Dickn, kuoli jo syksyllä v. 1459.

muka lunastoo Porkkalan kartanoa *) niiltä toisilta yhtä-perillisiltä (medarfwingar) **). Vuonna 1440 alakirjutti hään lankomiehensä *Göd. Finkin* seätöstä, kussa hään *Juho Ollinpojan* murhasta poislahjotti Pyhä Annan Kammiollen Kärkesnäsin tilan ja Bölin (Räfvebölin?) torpan Savun pitäjässä, joita hään oli niinikeän perinyt vaimonsa kautta (p. 421. Porth. *Chr.* p. 448, 449).

---

*) Tämä *Porkalan* Herras-kartano (Janakkalan pitäjässä ?), oli vanhuuestaan ollut Tavastiloihen moisio, mutta tuli tämän Ollin sisaren kautta, (nimeltä *Katrina Niileksentytär Tavast* Porkkalaan) annetuksi hänen avio-miehellensä, sillen vanhallen *Gödik Finkillen* (lue p. 421) jolta se nyt (v. 1439) lie tullut takaisin-lunastetuksi, koska se siitten tämän Ollin tyttären kanssa, (nimeltä *Märta Ollintytär Tavast* Porkkalaan), annettiin hänen toverillensa, Valta-Neuollen ja Lainjulistajallen Etelä-Suomessa, *Jaakko Pekanpojalle* (*Ille*) Storgårdiin. Sillä tavalla tuli tämä hovi jo kuuluvaksi Illilöillen. Hänen poikansa, Linnanisäntä *Stén Jepinpoika Ille* Porkkalaan, anto tämän talon v. 1509 huomen-lahjaksi vaimollensa *Anna Knútintyttärellen* (*Kurck*) Laukkoon (lue p. 431). Hänellä oli yksi tytär, *Mätta Sténsdotter Ille* Porkkalaan, jota naitiin Peä-Linnanisännellen ja Suomenmoan Holhottajallen *Kustav Gödikinpoika Finkillen* (lue p. 430, 431); jonka kautta tämä kartano tuli jo toisen kerran kuuluvaksi Finckilöillen (niillen muka moremmillen). Kustan pojan-tyttären kautta, nimeltä *Margaréta Gödikintytär Fincke* Porkkalaan ja Auttiseen, joka naitiin Sota-Asettajallen *Evert Koarlenpoika Hórnillen* Kankkaan (lue p. 405, 411) tuli tämä Herras-kartano viimen kuulumaan Hórniloillen.

**) Lue Porth. *Chr.* p. 431. Piispa lahjoitteli samana pänä kaikkia omaisiansa kartanoilla eli rahoilla, sillä cholla etteivät milloinkaan oisi katehtivoinnaan sitä asennosta, jolla Piispa v. 1421 perusti Pyhä Ristuksen Ruumiin Kammiota Turun Seurakunnassa, monen talonsa pois-lahjoittamisellansa.

Tämä *Uolov Niileksenpoika Tavast* oli nainut *) *Christinaa*, Valta-Neuon ja Miekkamiehen *Rötger Ingosen* tytärtä **), jonka kanssa hänellä oli 3 lasta, nimittäin — 1) *Mätta Ollintytär Tavast* Porkkalaan, josta jo puhuttiin p. 431, ja joka oli ensin naitu Lainjulistajan Etelä-Suomessa *Eerikki Erkonpoika Bitzen* kanssa, jollen se synnytti Lainjulistajan nuorempi *Henr. Bitzen* (lue p. 477); ja siitten Valta-Neuon ja Lainjulistajan Etelä-Suomessa *Jaakko Pekanpojan (Ille ***)* kanssa, jollen se synnytti Linnanisännän *Stén Jepinpojan* (lue p. 431) — 2) *Niiles Ollinpoika Tavast* Sonnentakaan, joka oli nainut *Anna Sunentytärtä* Laijilaan, jolla hänellä oli poika *Heikki Niileksenpoika Tavast*, josta siitten suurin osa tästä

suvusta

---

*) Peringsköld sanoo hänen olleen kahestin naitu, nimittäin toisen kerran, *Ingeborg Valdemarsdotterin* kanssa (kaho p. 441); mutta siinä hään mahtaa erehtyä.

**) Tämä *Rötgert* t. *Rotgert Ingosen* t. *Ingonpojan* isä oli Valta-Neuo ja Miekkamies *Ingo Ollinpoika* (Peringsk.) jonka omaisia lie ollut Vapamies *Jonis* t. *Jöns Ingonen* joka v. 1418 ja v. 1432 istui lakia (tingtade) Laintutkian *Niiles Dieknin* siassa, ja joka oli jo ennen v. 1449 myönyt Montiskalan kartanoa ynnä muita tilojansa Raision pitäjässä Pyhän Annan suljetuksellen samassa pitäjässä, 800:taan Markkaan; ja josta heitä siitten syöstätiin Naantalin papin-suljetuksen ala (Portk. *Chr.* p. 449, 486).

***) Tämä *Jaakko* t. *Jeppe Pekanpoika* (*Ille*) Storgårdiin oli Lainjulistaja Etelässä-Suomessa v. 1477 ja 1485. Hänen isänsä oli Miekkamies *Pekka Axelinpoika*, jonka toveri oli *Ingeborg Valdemarsdotter*, joka niin muotoin oli tämän Olli Tavastin tyttären-anoppi, ja jota Peringsköld mahtaa eräyksissä kuhtua hänen puolisoksi.

suvusta levisi. Tämä Niiles peri v. 1467 Tätiänsä *Katrinaa Niileksentytärtä.* — 3) *Lucia Ollintytär Tavast*, josta on jo puhuttu p. 476, 494, ja joka tuli naineeksi Tähtimiehen ja Lainjulistajan *Henrik Clausonin (Djekne *)* kanssa Koskiseen. Hään on ere-

*) Tämä *Henrik Clausson* (t. *Heikki Niileksenpoika Djekne*) oli muinon yksi niistä kuuluisammista Lakimiehistä (Lagkloke) Suomessa. Häntä ei piek sekoittoo hänen kaimansa kanssa, nimeltä *Heikki Djekne*, joka v. 1374 oli Vara-Lainjulistajana Medelpadissa (Stjernm. Höfd. Minne i D. p. 78, 126, 128, 139, 162, 170, 211, 224, 357 &c. Porth. *Chr.* p. 479); eikä häntä myös piek kuhtua *Fågelnäbiksi* niin kuin Stjernman häntä nimittää lehen-laijassa (i mariegisnalen. Lue Åb. Tidn. 1785. Bih. p. 193) villitetty ehkä siitä syystä, että Dieknilöihen vapamerkki löytyy Peringsköldin käsikirjoituksisa kuvaeltunna melkeen yhelläiseksi kuin Fågelnäbbilöihen t. Fågelhufvudloihen (jota nähään kuvaeltunna XI:ssä Taulussa, N:o 2). Tämä Heikki, jonka isä oli se *Niiles Lydikinpoika Djekne* (josta jo luettiin p. 424, 475, 476) oli jo v. 1437 Peämies Turun linnassa (Åb. Tid. 1785. p. 192) — v. 1441 oli hään jo Tähtiniekka (Porth. *Chr.* p. 482. b) — v. 1445, 1446 ja 1447 oli hään Laintutkiana Ala-Satakunnassa, ja vuoesta 1449 vuoteen 1458 Lainjulistjana Pohjos-Suomessa, joista vuosista vielä löytyy monta hänen peätöstä (Porth. *Chr.* p. 527. 482. b) — v. 1449 julisti hään lakinsa (höll han Lagmans-Ting) Birgelan kylässä Raision pitäjässä (Porth. *Chr.* p. 485) ja v. 1450 oli hään muijen Valta-Neuoloihen kanssa Arbogan kaupunnissa, kussa hään vakuutti Kuninkasta Koarlea Knútinpoikoo heittämään Norin hallitusta Kuninkaalle Christjernille. Hään oli myös osallinen siitä Turussa löytyvästä Kolmen-kuninkaallisesta Veljellisyytestä (Porth. *Chr.* p. 476); ja oli näinä aikoina käynyt Appensa Tähtiniekan *Olli Tavastin* kanssa Venäjässä, perustamassa yhtä 9:sän vuotista rauhoo (Åb. Tid. 1785. Bih. p. 192). Hään oli varsin avara pois-lahjoittamaan kirkkoloillen ja Papis-suljetuksillen tavaransa ja talojansa. Sekä tästä hänen antamisuu-

yksessä monelta tullut luetuksi sen vanhemman *Olli*

---

testa että muutenkin myös hänen lupauksestaan, salpataksensa vaimoneensa papis-suljetukseen, Piispa Maunuksen kuoltua, (Porth. *Chr*. p. 482. b) luultaisimme hänen olleen varsin jumalallisen. Hänen muista toimistaan tunnetaan, että hään v. 1435 alakirjutti hänen isänsä jälkeen-seätöstä, kussa hään Papiskammiollen Turussa anto ynnä Hukasten tilan Lemun pitäjästä, yhen kauppa-puoin ja yhen kartanon Turun kaupunnissa, paitti 100 Englannilaista Nobloo, jonkun tilan ostoon. Siitten vaihto hään v. 1437 tämän Kammion suostumisella *Olli Antinpoika Tolkin* kanssa, ja anto hänellen, ilman tätä mainittua kaupunnin kartanota, 400 Markkoo Ruotin rahassa, ja 10 kuorman alaista niittua, jonka vastaan hään sai tällen Kammiollen Grotelan kylee Kuumon pitäjästä (Porth. *Chr*. p. 453, 454). Vuonna 1448 anto hään Ajosinpeän kartanon Maskun pitäjästä sillen äsken asetetullen *Kolmen Kuninkaan Kammiollen*, jollen se myöskin v. 1449 hänen Vaimonsa suostumisella lahjoitti yhen kartanon Turun kaupunnissa, ynnä Atolan (Attulaby) tilan Nousiaisten pitäjästä ja Sorsalan tilan Mynämäen pitäjästä (*Dissert. de dotat. Alt*. p. 9). Samana vuonna vahvisti hään niin kuin yksi *Heikki Gärdzhaghin* vainajan lasten-holhottajoista, sitä p. 475 jo mainittua kauppa-kirjoo; ja kuoli v. 1459 (Porth. *Chr*. p. 800, 482, 483) ehkä Uggla sanoo hänen vasta kuolleen v. 1462. Vuonna 1453 kirjutti hään Koskissa, jälkeen-seätöksensä, kussa hään vahvisti näitä hänen entisiä asennoksia, ja annettua vaimollensa puolen osan Koskista ynnä kaikkia hänen osto-maita niillen säytyvillen, poislahjoitti hään hänen suostumisellaan (koska hänellä ei ollut mitään lapsia) tavaroisuutensa (sin förmögenhet) niin kuin tässä seuraa: — *Peä-Kammiollen* (Högaltaret) Turun Peä-Kirkossa, yhen salonin (?) — *Kolmen-Kuninkaan Kammiollen* Turun kirkossa, paihti kartanonsa pohjos-puolella kaupunnissa, Atolan talon Nousiaisten pitäjästä, ja Sorsalan talon Mynämäen pitäjästä (joita hän jo anto v. 1449) anto hään Synkalan talon Vihin pitäjästä, ynnä yhen kalkin, joista 2 ikuista henken-messua piti hänestä piettämän. — *Pyhän-Henkein Kammiollen*, yhen kolm-jalkaisen pa'an. — *Pyh. Henken Huoneellen* (Helge Andshuset) 2 Lehmeä, 2 Lammasta, 2 L. Rukiita, ja 2 Liikkiöä. — *Poto-Huoneellen* (Spitalet) sitä samoo. —

Niileksenpojan tyttäreksi, tahi Piispa *Maunus Ollin-*

Pyh. Laurentiuksen Kirkollen Vehmaassa, yhen Hevoisen. — *Pyh. Uolovin Kirkollen* Ylälässä, yhen Kammio-kauhtanan (Chor=kappa) ja yhen 16:nen kuorman alaisen niityn Latvassa, jota hään oli ostanut *Heikki Heikalalta* 12:lla Markalla. — *Naantalin Papis-suljetuksellen* (jollen se oli jo ennen antanut puolen Aijlosen talosta) yhön kullatun vyön, ja yhön soaren nimeltä Lethis. — *Pyh. Uolovin Suljetuksellen* Turussa, yhen niitty-moan Letzalassa, ja hänen isoimman kupari-kannunsa. — *Raumon Suljetuksellen*, puolen sälytyksen (Läst) Rukiita, 2 Lehmeä, ja 2 Liikkiöä. — *Musta-Veljeisten Suljetuksellen* (Swart=brödra Klostret) Viipurissa, yhen hopea-maljan. — *Harmaa-Veljeisten Suljetuksellen* (Grå=brödra Klostret) samassa kohin, yhen kulta-sormuksen. — *Pyh. Brigittan Suljetuksellen* Kesoin kaupunnissa (t. Reävälissä) 20 Markkoo, jotka hänen piti soaha *Claus Pekanpojalta* Reävälissä, kahesta hevoisesta. — *Musta Veljeiksillen* Kesoissa, yhen harmaan hevoisen. — *Pyh. Henrikillen*, hänen parhan Ruunansa ja Rautapaijansa. — *Pyh. Henrikin hauallen* Nousiaisessa, yhen hurstin t. peitteen. — *Koarle* Kuninkaallen, yhen valkean ja ruuninkarva-kirjavan Hevoisen. — Piispa *Uolovillen*, yhön pöytä-liinan, ja hopea-vaipan. — Hänen siskonpojalle Peä-Rovastillen Opp. *Kort Bitzille*, yhen hopea-lukotun kannun (kanssa?) — Peä-Kirkonpalveliallen Turussa, yhen hopea-maljan. — Opp. *Arvid Jaakonpojallen*, yhen maksankarvaisen käymärin (gångare). — Opp. *Maunus Valdemarinpojallen*, yhen hopea-tuopin, ja yhet parit Herkiä. — Veljellensä *Arvid Niileksenpojallen*, hänen hopea-vyönsä (kullattumatoin), ja yhen mustan varsan. — Herra *Niiles Næbbille*, yhen pienen hopeavakan (silf=kosa). — Herra *Niiles Mullillen*, yhen hopea tuopin. — Herra *Niileksellen* Pietarsoaressa, hänen mustan kauhtanansa, Niätän-nahoilla kalsattuna (befodrad). — Herra *Knútillen* Vehmaassa, yhen Härän, ja yhen mustan kauhtanan. — *Rötkerillen* Vehmaassa, yhen rihla-pyssyn, yhen pa'an, yhen kattilan, yhen kannun ja 4 lammasta. — Herra *Heikki Vilmarillen*, yhen sänky-voatteen, yhen parin Härkiä, ja yhen kannun. -- *Olli Dúsillen* yhen . . . sänkyn, yhen kannun, yhen pa'an, yhen kattilan, 2 Lehmeä, ja yhen Härkä-parin. — (*Heikki?*) *Plätallen*, 2 Härkeä. 4 Lammasta. — *Pekka Karpalaisellen*, hänen

pojan sisareksi, ja ilman minkäänlaisetak perustuksetak tehty Piispa *Olli Maunuksenpojan* emäksi *).

Koska olemme puhuneet tämän Tähtimiehen *Olli Tavastin* tyttäristä, niin tahomme myös jotaik puhua hänen siskoistaan. Jotka oli — 1) *Elin Niileksentytär Tavast*, joka v. 1439 sai setältänsä Piispa Maunukselta 100 Nobloo lahjaksi (Porth. *Chr.* p. 431). Hään oli naitu Vapamiehen *Niiles Ollinpojan* kanssa Särkilahellen (*Stjernkors* **), ja eli vielä leskenä

---

hopia-peä lukkoisen veihtensä. — *Ovikonpojan* perillisillen Vihin pitäjässä, yhen niityn, jonka hään osti *Plåtalta* 6:lla Markalla. (Åb. Tid. 1785, Bih. p. 193. Åbo Stifts Predikare-Bröders och Rådend. Kloft. bref T. VI. p. 1362. Yksi käsikirjutos, joka löytyy K. Vallan Säilyksessä, Tukhulmissa).

*) Lue Porth. *Chr.* p. 424. m. 379; p. 456. m. 702. p. 484. m. 448. p. 529. — Gr. Hallenii Dissert. præs. Alg. Scarin *de Virmoëns. in Fennia Territ.* p. 70. Rhytzelius p. Bång, m. m. Tämä *Lusi Ollintytär Tavast* anto leskänä v. 1485, 2 taloa Tursanperän kylässä Virmon pitäjässä, ja Thorosin talon Nousiaisen pitäjässä, joita hään oli saanut huomenlahjaksi mieheltänsä, Papin-suljetuksellen Naantalissa, kussa hään asetti sitä ensimmäistä (?) henken-messua; ja möi v. 1490 Saustilan taloonsa Valta-Hallihtiallen *Stén Stúrillen* (Rancken: *Hist. Cænobii Nadhendal. P. I. p.* 25. *n. h.*). Tästä hänen pitkästä leskänijästä, arvoomme hänen naineen varsin nuoreenna, ja hänen lapsettomasta elämästä, ja hänen toverin kivullisuutesta uskottaisimme hänen miehensä naineen vasta vanhuuellaan.

**) Tämä *Niiles Uolovinpoika* (*Stjernkors*) Särkilahellen (joka oli Piispa *Maunus Niileksenpojan* isä) oli v. 1435 Miekkamies ja Valta-Neuo, koska hään Långholmassa alakirjutti Valta-Neuoloihen yhistys-kirjan (föreningsbref) Kuninkasta Eerikkiä vastaan; — v. 1437 oli hään Linnanisäntä Suomenmoassa, kussa hään silloin Turussa vahvisti yhtä tilan vaihosta; —

v. 1467. Hään oli perillistensä kanssa myöskin lahjoittanut taloja Pyhäin-Henkein Kammiollen (Porth. *Chr.* p. 624). — 2) *Lucia Niileksentytär Tavast*, joka sai samana kertana Piispalta, hänen setältänsä, 200 Markkoo, ynnä 50 Markkoo hänen tyttärelle, nimeltä *Metta*. Näijen nimiä ei ollenkaan löyvyk yhessäkään niissä K. Vapa-huoneessa löytyvissä polvilaskuissa. — 3) *Katarina Niileksentytär Tavast*, joka silloin myöskin sai setältänsä 200 Markkoo tilanostoksi, ja joka naitiin vanhallen *Gödik Finkillen* (josta on jo puhuttu p. 421, 422, 495 *). Ilman näitä 3 siskoja, oli hänellä myös 2 veikkoa. Heitä ei nimitetäk Piispan lahjutos-kirjassa, mutta muissa

---

v. 1440 alakirjutti hään Lankomiehensä sen vanhan *Göd. Finkin* seätöstä Kärknäsin talosta (josta mainittiin p. 421, 495) — v. 1441 istui hään Calmarin kokouksessa, kussa hään muijen Valta-Neuojen kanssa alakirjutti sitä liitosta, jota tehtiin Ruotsin ja Norin välillä. Että hään oli muutennik uskottu mies, nähään siitä, että hään Kuninkaan siassa istui Peä-Istujana (såsom Präsident) tahi Sanan-soattajana (såsom Ordförande) siinä Moa-Oikeutessa jota pietiin Turussa v. 1438, 1440 ja 1446 (Åb. Tid. 1784. p. 361; 1785. p. 63, 69. Porth. *Chr.* p. 612). Mutta jos se oli hään eli hänen Appensa *Niiles Uolovinpoika* (*Tavast*, se vanhempi) joka jo v, 1415 istui samassa toimituksessa, ja jota kuhutaan Tähtimieheksi, sit' emme saata sanoa (lue Åb. Tid. 1785. p. 56. Porth. *Chr.* p. 506). Tämä Stjernkorsin isä, nimeltä *Olli Pekanpoika*, oli v. 1410 tullut koroitetuksi vapasukuliseen seätyyn Flensborgin kaupunissa.

*) Peringsköldin käsikirjoituksissa luetaan hänen olleen naitu Lainjulistajan Pohjos-Suomessa *Hartvik Jaakonpojan* kanssa, mutta eikös se lie eräys, sillä tämä oli naitu *Ingeborg* (*Maunuksentytär*) *Flemingin* kanssa — ellei hään ollut kahesti naitu.

vanhoissa suku-johtauksisa; voan millä perustuksella, sit' emme tunnetak. Nämät oisi ollut 4) *Jaakko Niileksenpoika Tavast*, naitu *Ragnillan* kanssa Villjasiin, Laitilassa, ja 5) *Jönis* (Niileksenpoika?) *Tavast*, joka oli myös osallinen Kolmen-Kuninkaan Veljellisyytestä, ja joka oli jo v. 1447 Poavilainen Peä-Neuoittelia Turussa. — v. 1454 niin hään oli Pappi Ristuksen Ruumiin-Kammiossa, kussa toimituksessa *Maunus Niileksenpoika (Stjernkors)* peäsi hänen jälestä v. 1464. — Vuonna 1466 läksi hään sukulaisten suostumuksella samoamaan Pyh. Ristuksen hauvallen, ja sillä tiellä hään mahto jäähä, kosk ei hänestä kuuluna sen koommin (Porth. *Chr.* p. 605, 804).

VI:ees Taulu.

Piispa Maunus Ollinpojan (Tavastin) *hauta-varjo Turun Peä-Kirkossa.*

Tämä kivi — kussa nähään yksi poikki ja pitkinpäin jaettu kilpi, jonka 2:sessa ja 3:nessa vainiossa (fält) nähään yhtä käsivartta (Tavastiloihen vanhoo vapamerkkiä) ja 1:sessä ja 4:nessä yhtä Piispallista ristiä, ja jonka ylitten on pantu Piispallinen kypärä, — se peitti muinon sen kuuluisan Suomalaisen Piispan *Maunus Tavastin* hautaa, joka

oli asetettu Pyhän Ristuksen Ruumiin-Kammiossa Turun Peä-Kirkossa; jota kammiota siitten hänen muistiksi kuhuttiin Tavastiloihen hauta-kammioksi. Sillä ilman hänen hautansa, joka seisoi keskellä tässä kammiossa, varsin Altarin rapun kohalla, niin oli siinä muitakin hänen sukulaisia hauattunna. Sillä hänen vasemmalla puolla nähtiin hänen jälkeentuliansa (eftertrådare) ja sukulaisensa Piispa *Uolov Maunuksenpojan* hauta, ja oikealla, hänen veljensä tyttären-pojan Piispa *Maunus Niilekssenpojan (Stjernkorsin)* hauta. Myö luulemme tässä Kammiossa myös olleen sen äsken mainitun Tähtimiehen *Olli Tavastin* hauvan, paihti monta muita tästä suvusta *).

Tämä hautakivi, joka vielä Brennerin ajalla (v. 1671) seisoi paikallansa, ja tuli silloin häneltä kuvailtuksi, tuli siitten tästä pois-nostetuksi sen turmion perästä, joka kohtaisi tämän kirkon 1681:nen vuotisessa tulipalossa, ja muutetuksi muuannek. Sitä nähtiin viimen jo

*) Sillä se oli aina ikeän kuin yksi eho (ett willkor) niiltä, jotka asetti ja kustensi tällaisia Kammioita, että heistä ja heijän sukulaisista piti vuosittain piettämän vissiä henken-messuja (själa-messor) ja että heijän ja heijän omaisiansa piti siihen tulla hauoitetuiksi, koska pitivät ikeän kuin avullisemmaksi peästäksensä levollen hyvin lähes alttariloita. Koska nyt Piispa Tavasti asetti tätä Kammiota, niin on arvattava, että hänen ja hänen lähimmäisiä sukalisia piti siinä myös soaha hauta-kammioitansa. Siitten näillä meijän nykyisen uskomuksen ajoilla hauattiin tässä Kammiossa yhtä ja toista Suomalaisista peä-uroista.

rikki murettunna, oikealla käellä kammion sisä puolella kirkko-muuriin kiinijuotettunna. (Porth. *Chr.* p. 511).

Niin kuin tässä nähään, niin ei ollut tässä kivessä mitään kirjutettunna — ehkeivät tienneet mistä piti soamaan sanoja, kunniaksi näin kuuluisan miehen — eikä sitä tarvittu, koska Piispa oli jo ite tämän Kammion rauta-oviloihin kirjuttanut nimensä, niin kuin jo II:sessa Taulussa luettiin. Mutta Piispa *Maunus Niileksenpoika* ei kuitenkaan sallinut temmoisen miehen töitä olla ilman toimittamatak, hään tietti seneistä Flanderin moassa, Hollannissa, yhtä isoa taulua *) kuparista, kussa luettiin Piispoin *Maunus Ollinpojan*, ja *Olli Maunuksenpojan vehkeistä.* Tämän taulun, joka v. 1489, s. 1 p. Huhtik. pystytettiin Ristuksen Ruumiin-Kammiossa, kussa se v. 1681 tulipalossa suli vaskeksi, sanotaan

*) Tästä "kuparin taulusta," ovat puheet vähä erinnäiset. Juusten kuhtuu sitä "kuparin kiveksi" (*Lapidem æneum*), Spégel kuhtuu sitä "yheksi isoksi" ja Rhyzelius "yheksi kalliiksi Kupari-pylveksi" (den store, kostbare, Kopparstoden) Messenius kuhtuu sitä yhessä kohassa "Kuparin-harkoksi" (kopparhåll) ja toisessa kohassa "Kupari-poasiksi" (*lamina ænea*), Bång nimittää sitä "Kupari-kiskoksi marmoran kivessä" (en kopparplåt i marmor). Näistä kaikista on arvattava, että tämä mahto olla yksi hauta-muisto, kussa kirjutos oli yhessä kuparin taulussa, jonka kaihteet (ramar) tahi ympärykset oli kivestä. Ja ettei tämä seisona hauvan peällä, vaan oli pystytetty seinälle heijän hautoin yliten, toistaa tämen olleen semmoisen, kuin kirkkoloissa usseen nähään, tehtynnä puoli-kuvauksessa (basrelief).

sanotaan Brennerin myös kopioittaneen, ehkei sitä nyt löyetäk hänen kirjuitoksissaan. Mutta koska se löytyy toimitettunna sekä Bångin muisto-puheessa tästä Tavastin suvusta (painettu Tukhulmissa v. 1756), että myös Lauræuksen Juttelemuksessa *de Sacellis sepulcralibus in Templ. Cath. Ab.* (painettu Turussa v. 1778 p. 20) niin tahomme tässäkin sitä luettoo. Se kuuluupi näin: "ANNO DOMINI MCCCCLII DIE IX MENSIS MARTII OBIIT REVERENDUS IN CHRISTO PATER ET DOMINUS, D:NUS MAGNUS D. G. EPISCOPUS ABOËNSIS, HUJUS CAPELLÆ FUNDATOR, QUI SEDIT ANNOS QUADRAGINTA;" joka oisi Suomeksi: "*Vuonna* 1452 *Herran* (syntymästä) *s.* 9:*nä päivänä Maalis-kuussa, kuoli Ristuksessa Arvollinen Isä ja Herra, Jumalan armolla Turun (muinonen) Piispa Herra* Maunus, *tämän Kammion asettaja, joka istui* (Piispana) *neljäkymmentä vuotta.*" Siitten luetaan samassa taulussa Piispa Uolovista: "ANNO DOMINI M.C.D.LX DIE XXIV MENSIS FEBR. OBIIT REVERENDUS IN CHRISTO PATER AC DOMINUS OLAVUS, D. G. EPISCOPUS ABOENSIS. ORATE PRO ISTIS ET CETERIS CHRISTI FIDELIBUS, UT REQUIEM HABEANT CUM BEATIS." Joka on Suomeksi: "*Vuonna Herran* (syntymästä) 1460 *s.* 24:*nä päivänä Helmik. kuoli Ristuksessa, Arvollinen Isä ja Herra* OLAVUS, *Turun Piispa armolla Jumalan. Rukoilkaa näihen ja muihen Ristin-uskovaisten etessä, jotta heillä oisi lepoa Autuallisten seassa.*"

Ehkä myö oomme jo ennen p. 396, 461, 468, 479 ja 482 puhuneet tästä Piispasta, niin koska se oli kaikista meijän vanhoista Poavilaisista Piispoista, se kaikkiin kuuluisampi, sekä hänen töistään että tavoistaan, niin tahomme tässä vähä laveammasti toimittoo hänen elämän-kertansa. Hänen isä oli se jo ennen p. 406, 422, 398 ja 491 mainittu Kuuston Linnan muinonen Peämies ja Mynämäen pitäjän Käskynhaltias (Wafall) *Olli Niileksenpoika Tavast*, (se vanhempi, sillä nimellä) joka Bångin ja Palmsköldin puheen perästä, oisi ollut naitu yhen *Katrina Finken* kanssa, (p. 422) ja joka jo oli kuollut ennen v. 1402 (Porth. *Chr.* p. 433).

Niissä vanhoissa K. Vapa-Huoneessa löytyvissä Suku-kirjoissa ei luetak hänellä olleen enempee kuin kolmet lasta kaikkiaan, nimittäin: *Waldemar*, *Niiles* ja *Maunus*. Mutta Bångin lausumuksien peälle heitettiin niistä uusista Vapa-Huoneen kirjoista *Valdemari* joukosta pois, jonka siaan pantiin *Lucia*, joka oli sen nuoremman *Olli Niileksenpojan* tytär, ja josta jo on puhuttu p. 476, 498. Että nämät polvilaskut ovat kumpaisetkin varsin vialliset ja puutoksen-alaiset, neämme Piispa Maunuksen omasta jälkeen-seätöksestä, eli oikeemmittain hänen lahjutoskirjasta vuotesta 1439, kussa hään nimittää näitä hänen lähimmäisiä perillisiä; ja joihen luetaan olleen 1) Veli *Jönis Ollinpoika*, joka sai yhen tilan Väsi-

lässä Halikon pitäjässä, ja Quidjan kartanon Paraisin pitäjässä, jonka se sai yhessä vaimonsa kanssa, puoleksi kumpainen *). — 2) Veli *Lassi (t. Lárens) Ollinpoika,* jota hään myös yhessä kohin kuhtuu *Larens Olofsson,* jolle hään anto Koti-talonsa, Alasjoen Mynämäen pitäjässä, sillä eholla että se piti siitä vuosittain maksaman meärätyn veron Ristuksen Ruumiin-Kammiollen **). — 3) Sisar *Margaréta,* joka sai Piispalta 100 Markkoo rahassa, paihti 200:a'an Markan eistä tiloo Nappaassa, pojallensa *Uolovillen* ***). — 4) Sisar *Brigitta,* joka sai

---

*) Tämä *Jönis Ollinpoika Tavast* oli naitu yhen *Marthan* kanssa, joka oisi ollut *Pentti Lydikkäisen* sisar, ja jonka kanssa hänellä oli lapsia. Tämä *Jönsi* oli jo kuollut v. 1439 (Porth. *Chr.* p. 423 keskust. p. 431, 432). Häntä ei pie sevoittoo Papismiehen *Jönsi Tavastin* kanssa (p. 502) joka lie ollut hänen veljensä poika. Hään tais olla vanhin (t. nuorin?) näistä lapsista, koska se sai Alasjoen osaksensa, jota se tilan-vaihtolla anto Piispallen. Porthán sanoo p. 433 *Niilon* olevan vanhemman, joka Piispalta sai Alasjoen.

**) Tätä *Lassia Ollinpoikoo* (*Tavastia*), ei toas pie sekoittoo sen *Laurentiuksen Tavastin* kanssa, joka poikansa *Bartholdin* suostumuksella, sanoi vuonna 1393 myöneesek Syvälahen talonsa Turun Peä-kirkollen (Porth. *Chr.* 423, 433).

***) Tämä *Margaréta* t. *Marketta* (Ollintytär Tavast?) oli naitu yhen *Buckin* kanssa; jota nimee toisinansa myös kirjutetaan *Buk* ja *Bok.* Hänen kanssa oli hänellä poika nimeltä *Olli Bock.* Tämä *Bokin* suku — jonka vapamerkissä on ollut yksi pukki (Vallenius Finsk. Ad. Hist. p. 38) ja jonka vapakirja oli joutunut hukkaan sota-aikoina, Kuninkaan Eerikki XIV:nen ja Juho III:nen ajalla — oli asunut *Buckilan* (t. *Pukkilan?*) hovissa, josta heitä kuhuttiin *Bock Buckilaan* t. *Bock* från Finland, että sillä eroittoo heitä *Bockiloista* Ruotissa ja Virossa. Yksi nimeltä *Háns Bock,* Herttu Koarlen Parvi-soattaja (Ryttmåstare) tuli v. 1599

100 Markkoo tilan ostoksi *). — 5) Sisar *Ragnilda* **), joka silloin jo lie ollut kuollut, koska ainoastaan mainitaan hänen pojasta *Matti Martinpojasta*. —

ammutuksi Marttilan pitäjässä, niiltä Sigismunnin puolta pitäviltä Suomalaisilta, (Werwing p. 462, 463). Yksi toinen *Hans Buck* Buckilaan, kuoli v. 1656 ja makoo hauattunna Piikien kirkossa (v. Stjerm. Matrik. I. D. p. 323). Tästä Suomalaisesta sukupolvesta tuli v. 1638 yksi nimeltä *Sven Matinpoika Buck* Buckilaan, sisäänkirjutetuksi Ruohtalaiseen Vapa-huoneeseen N:o 247 alle, ja sai nimekseen *Bockille*. Hänen jälelliset ovat jo kaikki pois-nukkuneet. Yksi toinen nimeltä *Johan Jyrgen Bock*; joka oli Luutnanti Viipuriväin Jalka-Rykmentissä, tuli s. 10 p. Marrask. v. 1689 koroitetuksi vapaallisuuteen, nimeltä *Gyllenboek*, hänen isänsä Kattein *Samuel Bokin* ansiosta, joka oli istunut vankeutessa Moskvassa (Tilas Matr. öfwer Snitr. Ab.) Jos nämät *Gyllenbokit* (joihen suku ei löyvyk sisäänkirjotettu Ruoht. Vapa-Huoneessa) lie millään tavalla suvussa niiten *Gyntherbockiloihen* kanssa, jotka vielä nytkin löytyy vanhassa voittomoassa, ei soatetak sanoa. Ilman näitä löytyy vielä yksi toinen sukupolvi näistä *Bockiloista*, josta yksi *Pentti*, ja hänen poikansa *Lennardt Bock*, kuhuttiin Herroiksi Kyrkoslättiin. Tämän ukon-ukko oli *Esbjörn Torkelinpoika* Näsiin ja Sonnaan, joka oli nainut *Markettoo*, *Sven Aaponpojan Sommen* tytärtä; ja jonka poika *Sven Esbjörninpoika* oli nainut yhtä *Baggia*, *Bröms Hallsteninpojan Baggin* tytärtä (Peringsk.)

*) Tämä *Birgitta* (Ollintytär Tavast?) oli naitu yhen *Ärengisle Heikinpojan* kanssa.

**) Tämä *Ragnilda* (Ollintytär Tavast?) oli naitu Vapamiehen *Martti Aaponpojan* kanssa. Hyö antoivat yhessä v. 1423 tilansa Rungon kylässä Piikien pitäjästä Ristuksen Ruumiin-Kammiollen (Porth. *Chr.* p. 434). Heillä oli yksi poika *Matti Martinpoika* (*Kurck?*), jonka Porth. p. 423 luuloo olleen sama mies *Matti Martinpoika*, joka v. 1433 kuhtui ihtesek Vapamieheksi, ja v. 1437 — 1446 oli Lainjulistajana Etelä-Suomessa (Porth. *Chr.* p. 527). Hänen peätöksistään löytyy vielä monta, vuoesta 1437 vuoteen 1446.

6) Sisar *Katarína*, joka sai 200 Markkoo *). — 7) Sisar *Christína*, joka sai yhen 300:an maksavan, tilan Häslabergissa, Paimion pitäjässä. Ilman näitä niin hään nimittää vielä *Ingeborg Hakontytärtä*, joka sai yhen tilan Väntiälässä, Lieton pitäjässä; *Margitte Tvásintytärtä*, joka sai yhen tilan Vehmaan pitäjässä — liekkö hyö siitten olleet sisaren lapsia tahi veljenlapsia. Mutta yhtä veljeä nimeltä *Valdemar* hään ei missään nimitä — lie hään siitten kuollut jo ennen, vai lie hänellä ei ollunakaan sellaista.

Tämän Suomalaisen Piispan muista esivanhemmista olemme jo puhuneet, puhuissamme Tähtimiehen *Olli Tavastin* hautakivestä, myö peäsemme sencistä tässä puhumasta heistä, ja tahomme ainoasti hoastoo tästä Piispasta.

Piispa *Maunus Ollinpoika* oli syntynyt s. 14 p. Lokak. v. 1357 **) Alasjoen talossa Mynämäen pitäjässä, jonka talon hänen isä oli ostanut 250 Markalla, ja jota vielä nytkin hänen muistiksi kuhutaan Tavastilaksi. Niin kuin oli tapa jo niinnäkin aikoi-

*) Tämä *Katarína* (Ollintytär Tavast?) oli kolmasti naitu; nimittäin ensin Turun Kauppa- ja Neuo-miehen *Jönis Gudvastesonin* kanssa, joka oli myönyt yhen autio-tilan Piispallen, 80 Markkaan; ja siitten Kauppa-miehen *Heikki Mörtin* kanssa, joka eli v. 1425; ja viimen *Olli Syltan* kanssa, joka eli v. 1441. Tämä *Katarína Ollintytär*, eli vielä v. 1455.

**) Rhyzelius p. 334; keskust. Porth. *Chr.* p. 423.

na, että koska oli muualla parempia opinlaitoksia kuin kotonamme, niin läksi tämä nuori Tavasti vieraisiin maihin harjoittaaksensa oppimuksiansa. Juusten sanoo hänen tulleen tehtyksi Tietous-Oppiaksi Prágin kaupunnissa Böhmin moassa, varsin niinnä päivinnä, jollon *Johannes Huss* siinä julisti oppinsa. Hään mahto jo nuorra osottoo isoa tointa ja miehen alkua, koska Kuninkas Eerikki XIII:nääs mieltyi häneen, niin että hään teki häntä Peä-Kirjuttajaksensa (*Cancellarius*) ja kuhtui häntä "warum elskelige cleric," kirjassaan v. 1405, kussa hään anto hänellen Tokelan tilan Mynämäen pitäjästä.

Ennen kuin häntä Piispaksi tehtiin, toimitti hään v. 1411, 1412, ja 1413 Peä-Kirkonpalveluksen (Arkidiakonatet) Turussa. Rhyzelius sanoo hänen jo ennen Piispa *Björnin* kuolemista tulleen lähätetyksi Kuninkaalta Eerikiltä Poavin luokse, muissa asioissa, ja silloin Ruomissa v. 1412 tulleen Poavin Juho XXIII:sen käskyn perästä, Piispaksi voijeltuksi, hänen Hippakunnan anomuksensa peällä. Tullessaan sieltä toi hään myötensä 3 poavilaista kirjatulloa (Påfwel. bullor) annettuna v. 1412; kussa luattiin ensimmäisessä, 100:a'an päivän synninpeästöstä (aflat, afløsning, *indulgentiæ*) kaikillen totisesti katuvaisillen ja (syntiänsä) tunnustavillen (*omnibus vere penitentibus et confessis*) jotka kullalla, rahalla, tahi muulla neuolla, osotti avunsa

niillen köyhillen Turun koulussa, että muissa tämän Hippakunnan kouluissa, oleskelevillen koulu-pojillen, heijän lukuin harjoittamiseksi. Toisessa luattiin 500:a'an päivän synnin-peästöstä, ja kolmanessa 400:a'an päivän peästöä, niillen kaikillen, jotka avaruuellansa ja hyvyyvellänsä, lahjoillansa tahi antimellansa, ovat jollakulla tavalla toimittaneet jotaik evullista eli hyövyllistä tällen Turun Peä-seurakunnallen (*Ecclesia Cathederalis* *). Ilman näitä herkku-kirjoituksia — jotka niinnä aikoina oli tarpeelliset taivuttoo valaistamattoman kansan mieltä Jumalallisuuteen, joka on sekä ensimäinen alku opetuksiin, että myös heijän ylimäisin tarkoitus — niin hään suusanallansa valaisi Poavia muistakin meijän moan asioista, josta ne kirja-tullot, jotka siittenpänä julistettiin, toistaa, ja joilla tarkoitetaan järjellisyyttä moallisissa että henkellisissä harjoituksissa. Tullessaan sieltä, piti hään talvea Parisissa, ja tultuansa takaisin Ruotsiin, kävi hään Kuninkasta tervehtimässä, joka suosioitteli häntä mieli-hyvyyvellänsä, antain hänellen elinaikaasek Kuninkallisen veron kaiken Maskun pitäjästä. Rikas muutoinkin tavaroisuutes-

*) Näistä Poavillisista kirjoista oli ensimäinen alakirjutettu yheltä; toinen, viijeltä; ja kolmaas, neljältä Poavin-Neuoittelialta (Kardinaler), joista jokainen helpoitti 100:a'an päiv. peästöstä puolestansa, paihti yksi nimeltä *Johannes Ulixbonensis*, joka oli kirjuttanut nimensä kahen kirjan ala, ja sillä tavalla peästyttännyt 200 päiveä.

taan, (sekä irtonaisissa että kiintonaisissa) ja luotu yhellä mielellä, joka oli täynnä tointa ja ymmärrystä, oli se hänellen huokiampi kuin yhöllenkään muulla aikoin soaha sellaisia vehkeitä, jotka eivät muuten oisi kävestynnyt. Ei yksikään Suomen Piispoista, ei Poavilaisista eikä Lutheruksellaisista, ouk vaikuuttanut niin paljon seurakunnan hyväksi, kuin hään, eikä ainoastaan omalla varalla, mutta myös kehoituksillansa ja yllytyksillänsä, joilla se muitakin innoitteli seurata hänen esimerkkiänsä. Niinnä aikoina luettiin kuuluvaksi Jumalallisuuteen ja siveyteen, ei niin paljon hyvyyven harjoittamista, kuin Pappiin ja kirkkoin lahjoittamista; kussa asiassa Piispakin oli muita avarampi.

Esimerkin hänen palavasta uskosta ja peripoavilaisuutesta (ägta Catholicism, påwiskhet) osotti hään jo 12:nellä vuuellansa Piispana ollessaan, jollon hään 63 vuotta vanhana *) läksi poavilaisten tavalla käyen-jalan samoamaan Ristuksen hautaan, tekemään siinä rukouksiansa, lupauksiansa, ja Jumalan-palveluksensa — ilmankos siitten Poavi kiitti häntä kahessa hänen kirjassansa, hänen hurskautestaan

ja

*) Rhyzelius sanoo hänen lähteneen matkalle v. 1420, ja tulleen takaisin jo v. 1421; mutta Porthan arveloopi ellei selic ollut mahotoin yhessä aastajassa tehä tällaisen pitkän ja vaaran-alaisen matkan.

ja hartautestaan *). Kotiin lähtiissään toi hään myötensä Venedigin kaupunnista monta kallista kirjoo **), ja muita kirkko-koreuksia ***), Turun Seurakun-

---

*) Nämät kirja-tullot oli annetut v. 1417 ja 1419, että kostella häntä siitä kiivautesta, jolla hään moallisissakin asioissa oli valvonut ja puolta pitänyt kirkkoinsa ja pappiloinsa etua.

**) Mitä kirjoja hään sieltä lie tuonut on tietämätöin, totta kaikki henkellisiä ja poavillaisia. Juusten kuhtuu heitä *"plurimos Theologiæ et Juris libros"* (jolla tässä ymmärtännöön, kuuluvia — *ad Jus Canonicum*). Näistä henkellisistä, nimittää hään Evankieliumin ja Epistolan kirjat (*Evangeliare et Epistolare*); joista hään puhuu, että olivat tehtynnä varsin somasti, ja hopealla peälle-juotettuna. Miten isossa hinnassa kirjat niinä päivinä piettiin, ja miten kalliiksi tuli yksisillen heitä ostoaksensa, arvataan e. m. siitä, että Mynämäen pitäjä anto Piispallen Kintikkalan tilan, yhestä kirjasta nimeltä *Legendarium;* ja v. 1439 oli yksi Messu-kirja niinikkään myöty Loimijoen kirkollen 80 Markkaan, ja toinen löytyi vielä Turun kirkossa, joka oli 100:an Markan maksava (10 Markkoo luettiin 1:ksi naulaksi puhasta hopeata: en lödig mark silfwer) lue Åbo Tid. 1789. p. 337. Porth. *Chr.* p. 432, 489.

***) Näistä luettiin Viina-pikari, Leipä-lautainen (patén) ja kaula-kahleet (halsband) puhtaasta kullasta, yksi varsin kallis ja iso Risti-kuvainen (krusifix) hopeesta, Pöytä-liinoja (Altar-dukar) Messu-paitoja ja kauhtanoita (Mäß-skjortor) m. m. Niin myös oli hään hopeilla lukoittanut Pyh. Henrikin vainoon peä-kallon ja käsiluut, niin kuin tapa oli poavilaisissa tehä, niiten hurskaisten ja pyhiksi julistettuihen miesten kanssa, joihen luita ja ruotoja kahottiin paremmaks kultoo. Mutta koska nämät hopeet ovat tulleet vihollisilta pois-siepatuiksi, ja kuitenkin vielä näytetään tätä pyhee käsivartta, joka on ruohonpäinen peältä-nähen, niin Porthan arveloo: ellei Heikki vainajan luut jo lie tulleet pois-viskatuiksi, ja jonkun toisen, (e. m. Piispa *Hemmingin*) pantu siaan. Yhtäpä se meillen teköö kennen hyö lienöön, "Ei *Pekka* ouk *Poavoa* pahemp".

nan kunniaksi ja kaunistukseksi. Myö taijamme puhua hänen ansiosta, kolmessa tarkoituksessa, nimittäin hänen papillisesta ansiosta, johon luetaan kaikkia hänen toimituksia viran puolesta; hänen yksinäisestä ansiosta, johon luetaan hänen yksinäiset tavat ja käytökset; ja hänen vallanhallittavaisesta *) ansiosta, johon kuuluu hänen kansallinen ansio laillisessakin tarkoituksessa, koska hään sillä ylhäisellä virantoimituksellansa vaikuutti paljon maallisissakin asioissa, hallituksen menoihin puuttumisellansa.

Hänen papilliset ansiot ja virantoimitukset ovat aivan monet ja suuret. Heistä luetaan ensinnik, että hään v. 1421 asetti Ristuksen Ruumiin Kammion Turun Seurakuntaan, (kussa ensin piettiin 1, voan siitten 6; joka-päivällistä messua) jonka voimassaan pitämiseksi hään lahjoitti 5 taloa, osittain perinto-tiloja, osittain myös osto-tiloja **); ja jonka pappia hään ei ainoastaan palkannut omalla kustennoksellaan, mutta tietti hänellen kivisen kartanon, ja lahjoitti tätä Kammiota, kalliilla puvulla, kuvilla ja muilla koreuksilla. Kuin tätä Kammiota v. 1425

---

*) *Vallan-hallittamus*, Politik; *vallan-hallittavainen*, politisk; *Vallan-hallittaja*, Politikus.

**) Ne tilat, jotka hään v. 1421 antoi tällen Kammiollen, oli — 2 taloa Karlisbyin kylästä, Mynämäen pitäjästä — yks talo Lenakkalasta, ja yks talo Halosista, samasta pitäjästä — ja yks talo Palttilan kylästä, Untamalan pitäjästä.

sisään-vihittiin, niin hään lahjoitti sitä taas, ilman näitä viis ennen-nimitetyjä taloja, 10:nellä uuella tilalla. Eikä hään vielä siihen tyytynnä, mutta antoi vielä v. 1439 tällen samallen Kammiollen 6 taloa *). Ja ettei hänen lähimmäiset sukulaiset pitännyt siitä pahastua, tahi ruveta hänen kuoltuansa pois-riitelemään näitä tiloja, lunastamisen oikeuella (genom bördes-rätt) niiin hään lepyyttelläksensä heitä, lahjoitti heitä kuttookin kartanoilla ja hoviloilla, tahi suostutti heitä muuten valmiilla rahalla **). Vielä siittenkin

---

*) Nâmät tilat olivat — 1) yksi autio-tila, jota hään 80:nellä Markalla oli ostanut vävyltänsä *Jönis Gudvastasonilta*. — 2) Yksi talo Ronakalliossa, jonka hään oli vaihtanut *Olli Nyagrannilta*, Kintikkalan tiloa vastaan, jonka hään oli soanut Mynämäen Seurakunnalta. — 3) Rungabyin talo, Piikiän pitäjässä, jonka hään oli ostanut Peä-Rovastilta *Uolovilta* ja hänen Siskoiltansa (*Elliltä* ja *Birgittalta*) 200:lla Markalla. — 4) Nuolimaan tila Lieron pitäjästä, jonka hään oli ostanut varsin autiona, Lieron kirkolta, 30:nellä Markalla puhtaassa hopeassa. — 5) Gripalan tila ja Kulhun torppa, Pöytyen pitäjästä, jotka hään niin ikään oli ostanut autioina 2:lla Markalla ja 30:nellä valmiilla rahoilla (paihti 4 Markkoo, jotka hään oli erittäin maksanut niitystä) — 6) Koti-talonsa Alasjoki, jonka hään oli tilan-vaihtolla soanut veljeltänsä *Jöns Ollinpojalta*, ja jonka hään nyt antoi Kammiollen, sillä ehollá, että hänen veljensä *Lassi Ollinpoika* ynnä hänen perillisiänsä piti soaha asua siinä; josta heijän piti vuosittain maksaman tällen Kammiollen, 1:n leiviskän vaksia, piispan elinaikana; mutta 2 läiviskee, hänen kuoltuaan; ja erittäin Papillen 1:n Tynnörin oltta, ynnä muonoa ja kauhnoa (med kost och foder) lue p. 507.

**) Näistä hänen seätös-kirjoista, joita luetaan Porth, *Chr.* p. 431. j. s. löyämme että hään samana kertana (sinä 9 p. Heinäk. v. 1439) lahjoitteli sukulaisillensa, niin kuin tässä seuraa: — 1) Hänen veljensä (sen äsken mainitun *Niki Ollinpojan*) pojallen *Olli Niilek-*

niin hään aikoa myöten lisäisi näitä antimiansa uusilla lahjoilla *), ja yllytti muitakin lahjoillansa auttoo

---

senpojallen 400 Markkoo, Porkkalan hovin lunastukseksi. — 2) Veljensä tyttärellen *Elina Niileksentyttärellen* (joka oli naitu *Niiles Stjernkorsin* kanssa) 100 Nobloo. (Yksi *Nobla* oli yksi Englannilainen raha, joka kulki silloin $4\frac{1}{2}$ Markkana; Porth. *Chr*. p. 389). — 3) Sen sisärellen *Lusi Niileksentyttärellen* 200 Markkoo, ja hänen tyttärellen *Metallen* 50 Markkoo. — 4) Veljen toisellen tyttärellen *Kajsa Niileksentyttärellen* Porkkalaan (joka oli nainut vanhan *Göd. Finkin*) 200 Markkoo tilan ostoksi. — 5) Veljellensä *Jönsi Ollinpojallen* antoi hään yhen tilan Väsilän kylässä, Halikon pitämästä; ja vielä siittenik anto hään hänellen ja hänen vaimollensa *Martha Lydikintyttärellen* puoleksi kumpaisellenkin, yhen tilan Quidjassa, Parasten pitäjästä, jonka hään oli ostanut *Peder van Lindeniltä* ja hänen vaimoltansa, 400:lla Markalla. — 6) Sisaren-pojallensa *Matti Martinpojalle*... 7) *Ingeborg Hokanintyttärellen* yhen tilan Väntiälän kylässä Lieron pitäjästä. — 7) *Marketta Twåsintyttärellen*, yhen tilan Vehmaan pitäjästä. Nämät mahto olla hänen sisaren-lapsia. — 8) Sisarensa (?) *Birgittan* miehelle 100 Markkoo, tilan-ostoksi. — 9) Sisarellensa (?) *Marketallen* 100 Markkoo, jolla hänen miehensä *Buk* piti ostaman tiloo — ja hänen pojallensa *Olli Bukille* anto hään 200:'an Markan eistä tiloo Nappaassa. — 10) Sisarellensa *Katarina Ollintyttärellen* 200 Markkoo, joka hänen kautta annettiin hänen miehillensä *Heikki Mörthille* ja *Olli Syltalle* — 11) Sisarellensa (?) *Kirstille*, yhen talon Hästabergin kylässä, Paimion pitäjästä, josta oli annettu *Niiles Skyttille* Paimiosta 300 Markkoo. Piispa kuhtuu neitä kaikkia tässä kirjassansa Siskoiksensa, ja saattaa ehkä niin olla; mutta on muistettava, että tapa oli niinnä aikoina kuhtua muitakin vaimollisia omaisia, siskoiksi, liioitenkin jos olivat saman-ikuisia eli nuorempia.

*) Niin e. m. antoi hään v. 1441 tällen Kammiollen Paimalan talon Räntämäen pitäjästä, jota hään niin ikään oli ostanut omalla rahallansa. Ja v. 1442 anto hään vielä Heikkilän talon Mynämäen pitäjästä, jota hään oli ostanut Turun seurakunnalta.

tätä uutta Kammiota *), jonka pyhä-pitämisestä ja lahjoin-auttamisesta hään oli v. 1440 vaikuttanut yhen poavillaisen kirja-tullon, kussa luvattiin kaikillen tämän Kammion palvelioillen ja lahjoittajoillen 5 vuotista synnin-peästöstä, ja yhen verran niistä heijän peällen-pantuista poastoista (*quinque annos Indulgenciarum et totidem quadragenas de injunctis eis penitenciis*). Mutta koska se kuuluu ikään kuin kunniaksi jalon miehen, ei ainoasti mitä hään ite toimittaa, mutta myös mitä hään soap muita toimittamaan, niin meijän tuloo nimittämään, että se oli hänen puheella, kuin Peäkirkonpalvelia *Juho Anundinpoika* perusti *P. Juhannuk-*

---

*) Niin anto e. m. v. 1423 Miekkamies *Martti Aaponpoika* ja hänen vaimonsa *Ragnilda Ollintytär* tilansa Rungon kylässä, tällen Kammiollen. V. 1429 anto *Hinza Levalahen* leski *Ingeborg*, ja hänen poikansa, Piikiän pitäjän Pappi (*Curatus*) *Larens Hinzanpoika*, tilansa Korkyalassa Paimion pitäjästä. Samaten teki v. 1441 *Henrik Skytte* (t. *Skitthe*) joka oli tämän Kammion ja lahjoituksen Toimittaja (*præbendatus*) koska hään osti ja lahjoitti tähän Petäsmäen t. Syltilän tilan Pöytyen pitäjästä. V. 1448 anto Navun pitäjän Pappi *Petrus Ollinpoika* Ymmalan talon Maskun pitäjästä; ja v. 1459 anto Tähtimies *Arvid Niileksenpoika* Pärkiön talon Vehmaan pitäjästä tällen samallen lahjoituksellen. Tällä tavoin oli tällen Ristuksen Ruumiin-Kammiollen annettu 34 taloloa, jotka maksoivat vuosittain verossa: 140 eli 150 Tynnöriä Rukiita, 66 e. 76 Tynn. Ohria, 8 Tynn. Kauroja, 8 Tynn. Nisuja e. Vehneitä, saman verran Rokkia, 50 e. 80 Leiv. Voita, 12 e. 15 Tynn. Maltaisia, 9 e. 27 Lammasta, 26 Markkoo rahassa. Ilman tätä niin läksi vielä Savun pitäjästä 12 Leiv. Voita, 1 Tynn. Hailia, 40 Markkoo rahassa; ja Janakkalan pitäjästä 20 Markkoo rahoo, ilman villoja ja 40 rekee heiniä. (Porth. *Chr.* p. 434, 692).

sen Kammion *), Turun Peäkirkkoon, jonka asettamiseksi Piispa *Björn* oli ensin antanut neuonsa että suostumuksensa. Hänenkin aikana (v. 1416) niin Taivaansalon Pitäjänpappi *(Curatus) Hewich Stoltefoth* lahjoitti Pyh. Yrjön Kammion **); ja hänen

---

*) Pyh. Juhannuksen Kammiollen (*Sacellum, Altare et Præbenda, Johannis Baptistæ et Johannis Evangelistæ*) anto Turun Peäkirkonpalvelia *Juho Anundinpoika*, nuon 1416:nen vuuen tienoilla, paihti talonsa Turun kaupunnissa ja Terirannan kuhuttavan niittynsä, seuravaiset tilat: — 1) Rahkamalan talon Vehmaan pitäjästä. — 2) Juvan talon Maskun pitäjästä, ja — 3) kahet talot Sopolassa (samassa pitäjässä?) — 4) Hydenvainion tilan Ruskon pitäjästä, ynnä hänen tilansa Mertiälän kylässä. — 5) Hesleberghin ja Mayankalman talot, ynnä hänen tilansa Marianvarin kylässä, Paimion pitäjästä. — 6) Yhtä taloa Laukkoossa, toinen Totkyrajärvessä, Vesilahen pitäjästä. Tällen Juhannuksen alttarillen annettiin niinikään v. 1439 Raunistulan taloo Räntämäen pitäjästä. Yksi nimeltä *Matti Antinpoika* Arelahesta, antoi tähän v. 1467 Nummispeän tilan Mynämäen pitäjästä. Niin että tämän Kammion verot ja sisään-tulot luettiin 16:nestä talosta 80 e. 90 T. Rukiita, 50 e. 60 T. Ohria, 14 T. Kauroja, 30 e. 50 L. Voita, 22 Markkoo rahassa, paihti Herneitä, Papuja ja Vehneitä, 40 kuorm. Heiniä; ja Pyhteen pitäjästä 120 L. Voita, 1 T. Lohta, ja 20 Mark. rahassa (Porth. *Chr.* p. 437 — 439).

**) Pyh. Yrjön-Kammio (*Præbenda et Altare S:cti Georgii*) mahtaa olla yksi niistä vanhemmista Kammioista Turun Seurakunnassa, koska yksi nimeltä *Henrik Tempil* — joka oli ennen ollut Koulumestarina Turussa, vaan siitten jo v. 1325 Pitäjänpappi Turun seurakunnassa, ja v. 1336 Pitäjänpappi Tenhulassa — oli jälkeen-seätöksessänsä v. 1355 lahjoittanut tätä alttaria taloillansa Turussa ja Linithassa (?) ynnä kaikellaisilla muilla irtonaisilla tavaroilla. Se on seneistä outo, että Juusten sanoo tämän Kammion tulleen asetetuksi vasta Piispa Tavastin aikana yheltä Oppialta *Jaakko Dilmarukselta* Taivaansalosta, ynnä hänen *Frédrik* nimiseltä vel-

aikana mahto myös Ristuksen uskollisten Sieluin-Kammio *) tulla asetetuksi, tässä Turun seurakunnassa. Uskottava on myös että se oli tämän Piispan toimituksella, kuin Turun porvali *Hinza Knapp* t. *Knaap* asetti (v. 1414?) Pyhän Pietarin ja Poavalin Kammion **). Niinikkään on uskot-

jeltänsä. Lie hään sillä tarkoittanut Taivaansalon muinosta Pitäjänpappia nimeltä *Helwich Stoltefothia*, joka v. 1416 (?) anto tällen lahjuitoksellen (jollen vanhuuesta oli jo annettu 4 taloa) Ravasten tilan Hyrvinsalon kylässä Vårfruin pitäjästä; jota seätöskirjoo hänen serkuksen-pojat veljekset *Frédrik* ja *Jaakko Arnikanpojat Fryske* oli vahvistaneet v. 1419 (Porth. *Chr*. p. 281, 440).

*) Ristuksen uskollisten Sieluin-Kammio (*Altare et Præbenda Animarum Christi fidelium;* Ruotiksi: Själa Altaret) sai vuoesta 1424 vuoteen 1499, 15 eli 18 taloa alasek, jotka annettiin *Niilekseltä* ja *Pentiltä Lydikinpojilta*, *Laurentiukselta Ingemundinpojalta* (joka oli Pitäjänpappi Savussa) ja hänen veljeltänsä, Miekkamieheltä *Olli Ingemundinpojalta;* ja *Järl Jönsinpojalta*, joka v. 1484 anto Kivikylän Mynämäen pitäjästä, tähän alttariin (eli pöyällen).

**) Pyh. Pietarin ja Pyh. Poavalin Kammio (*Altare et Præbenda Sanctorum Petri et Pauli*) asetettiin ensin v. 1414 Turun kaupunnin Porvalilta (Borgare) *Hinza Knaapilta*, joka tähän anto vanhan kartanonsa Aningaisissa (kuhuttu Ylä-Aningais t. Arola (Ymrå Amynghos) ja pelto-osansa kahessa talossa Lämpeleyksessä, ynnä yhen kauppa-puoin Turun kaupunnissa. Hänen perillinen *Heluik*, Pitäjänpappi Taivaansalossa, anto 2 osoo Arolan tilasta Ylä-Aningaisessa, josta hänen leski *Gréta Svartha Berthilsonsdotter* siitten anto kolmannenkin osan. Vuonna 1454 anto Miekkamies *Pentti Lydikinpoika* talonsa Turun kaupunnissa tällen Kammiollen, jollen Tähtimies *Henr. Bytz* oli niinikkään jo ennen v. 1467 antanut tilansa Kuirilahen kylässä Paraisin pitäjästä. *Pyh. Pietarin ja Pyh. Poavalin Kammion* verot luettiin 3:esta talosta: 26 T. Rukiita, 16 T. Otria, 2 T. Vehneitä, 2 T. Kauroja, 4 L. Voita, 2½ L. Villoja, 16 Markkoo rahassa, ilman Herneitä (Porth. *Chr*, p. 444).

tava että Pyh. Annan ja Pyh. Antin-Kammio *), kuin myös Pyh. Neitsyn t. Papis Kammio **), että myös Kolmen Kuninkaan Kammio

---

*) Pyh. Annan ja Pyh. Antin-Kammio (*Altare S. Annæ et S. Andreæ*) sai jo v. 1416 *Henrik Lokanäsin* leskeltä, *Gertrud Thorer-Longhintyttäreltä*, porvaritar (borgarinna) Turussa, hänen tilansa lähes Turun Papin-suljetusta, (jonka hään oli ostanut *Peder Finneltä*), ynnä 100 Markkoo rahassa, lahjaksi. — V. 1438 anto Upsalan Peä-Rovasti *Matti Ollinpoika*, (joka oli Suomalaisesta suvusta) Littoisen tilan Nummen pitäjästä tällen Kammiollen, niistä 100:asta Markasta, joita hään oli soanut tämän Kammion Toimittajalta *Antti Elovinpojalta*. — V. 1447 anto *Gödik Fincke* Käresnäsin tilan ja Bölen torpan Savun pitäjästä tällen Kammiollen, jollen myös Vapamies *Jöns Ingonen* möi Vapa-tilansa (Mettelä?) Raision pitäjästä 800:taan Markkaan. Tämän Kammion verot luettiin 10:nestä tilasta: 24 T. Rukiita, 14 T. Otria, 1 T. Vehneitä, 2 T. Kauroja, 1 T. Rokkia, 27¼ Markkoo rahassa, 2 T. Olutta; ja Hauhon pitäjästä: 20 Markkoo rahassa. Tämän Kammion kanssa niin Pyh. Annan kuhuttavan Veljellisyys (*Fraternitas S:ctæ Annæ*) tais olla yhistettynä, josta muuten ei tunnetak paljon mitään.

**) Pyh. Neitsyn-Kammio (*Præbenda Divæ Virginis*) eli niin kuin sitä siitten kuhuttiin Papis-Kammio (*Altare et Præb. Clericorum*) että eroittoo sitä yhestä toisesta Neityn Kammiosta, (*Præb. Beatæ Virginis*) sai v. 1435 Vapamieheltä *Clauus Lydikinpojalta* lahjaksi yhen kauppa-puoin aukion (torg) etelä-peässä, ja yhen kartanon Turussa (ostettu muinon *Matti Skalenberghilta*), ja Hukaisten tilan Lemun pitäjästä, ynnä 100 Engl. Nobloo tilan-ostoksi. Näillä rahoilla ja tällä kauppa-puoilla vaihto siitten hänen veljensä (*Pentti Lydikinpoika*) ja hänen poikansa (*Heikki Nileksenpoika*) tämän Kammion Toimittajoihen suostumisella, yhen tilan *Olli Antinpojalta* Grotilabyin kylästä Kuumon pitäjästä, jonka ne v. 1438 lunasti, tällen Papis-Kammiollen. Vähee ennen oli Piispa *Maunus* niinikkeän ostanut tällen Papislahjoitukselleu valmiilla rahalla Kura-

Kammio *), tulivat kaikki hänen ajallansa ja hänen neuollansa asetetuiksi, koskei heistä puhutak ennen häntä? Mutta se ei ollut ainoasti uusia Kammioita, jotka hänen aikanansa asetettiin, pyhitettiin ja lahjoitettiin; ne vanhatkin saivat monet uuvet evut. Sillä monta niistä vanhoistakin Kammioista tuli hänen aikanansa uusilla lahjoilla enennetyksi,

---

lan talon Nummen pitäjästä. V. 1458 anto Strängnäsin Peä-Rovasti *Olli Juhonpoika* (joka oli Suomessa syntynyt) hänen puisto-moansa (trådgård) Turun kaupunnissa tällen samallen Kammiollen, jonka verot luettiin 7:ästä tilasta, 40 T. Rukiita, 20 T. Ohria, 5 T. Kauroja, 26 M. Rahassa, ilman Voita ja Villoja. Birkkalan pitäjästä läksi 18 T. Rukiita, saman verran Otria, ja 20 M. rahoo. Kaupunnin taloloista annettiin $2\frac{1}{4}$ M. rahoo.

*) Kolmen Kuninkaan Kammio (*Altare Chorumque Trium Regum*). Piispa *Maunus Ollinpoika* asetti ensin v. 1447 tämän Kammion, ja v. 1449 Kolmen Kuninkaan Veljellisyyteksi (*Fraternitas Trium Regum*) kuhuttavan papillisen eli henkellisen yhteyven, jollen Tähtimies *Henrik Clauusson* v. 1448 lahjoitti Ajoisinpeän talonsa Maskun pitäjästä, ja v. 1449 Atalan tilansa Nousisten pitäjästä, ja Sorsalan tilat Mynämäen pitämästä, ynnä hänen kaupunnin kartanonsa. Hänen veljensä *Arwidh Clausson* anto v. 1459 tilansa Sorkisten kylässä Euran pitäjästä. Samaten anto heijän setänsä *Pentti Lydikinpoika* myllynsä ja kalavetensä Kuokkalassa Lempälän pitäjästä, ynnä ne siihen kuuluvaiset moat ja mannut, tällen lahjeituksellen, jollen se v. 1448 hänen vaimonsa *Vappo Juhontyttären* suostumisella anto *Hadilan* talon Nousiaisten pitäjästä. Tämän Kammion ja Veljellisyyen verot oli 6:esta talosta 22 T. Rukiita, 13 T. Ohria, 8 T. Kauroja, 2 T. Vehniä t. Nisuja, 4 T. Herneitä t. Rokkia, $7\frac{1}{4}$ Markkoo rahassa.

niin kuin e. m. Pyh. Laurentiuksen Kammio *) ja Pitäjän-Kammio **).

---

*) Pyh. Laurentiuksen Kammio (*Altare S. Laurentii*). Millonka tätä asetettiin, tahi keltä se on lahjojansa soanut, ei tunnetak, ainoastaan että tästä ensin mainitaan 1404:en ja 1405:en vuosien kirjoissa. Sen verot oli 11:nestä tilasta 50 e. 60 T. Rukiita, 30 e. 40 T. Otria, 2 T. Vehniä, 12 T. Kauroja, 1 T. Herneitä, 19 L. Voita, 3 L. Villoja, 25 kuorm. Heiniä, 1 T. Oltta; ja Vehmaan pitäjästä 36 T Rukiita ruuan veroksi, ja tivunnissa 24 T. Rukiita, 12 T. Otria, 3 T. Kauroja, 3 T. Herneitä, 60 L. Voita ja 14 M. rahoo, paihti vehneitä.

**) Autuan Neitsyn Kammio (*Altare Beatæ Virginis.* Ruot. Wårfru Altare) jolla ymmärrettiin "Neitsyn Moarian," on kaikista Kammioista ehkä vanhin Turun seurakunnassa. Sitä kuhuttiin myös Pitäjän Kammioksi (*Altare Parochiale*; Ruot. Sokna Altare); jonka Toimittaja oli Turun pappi (*Curatus Aboënsis*), joka myös oli sen ensimmäisen Turussa asetetun koulun holhottaja. Niistä jotka ovat lahjoillansa tätä Kammiota rikastaneet (rikta) mainitaan: — Turun entinen Papis-Neuoittelia (*Canonicus*) *Winik*, joka veljensä *Heikin* suostumuksella v. 1343 anto Trulszhuwtin (?) tilan Tenhulassa, ja Brusabyin ja Myösundan tilat Kemiöissä; — Turun Papismies (*Presbyter*) *Heikki Juhonpoika* anto v. 1344 muutamat talot Linithan (?) ja Vesikosken soareissa. — *Ärengisle Thürinpoika* anto v. 1351 Lithjoen tilan Lieron pitäjästä — *Gunno Sadhlamestare* anto v. 1357 kartanonsa Vessundan kylässä Hattulan pitäjästä. — Tämän Kammion Toimittaja *Birger* anto v. 1359 kartanonsa Skúrun kylässä Puojon pitäjästä. Ilman sitä niin anto Kuninkas *Maunus* jo v. 1350 tällen Kammiollen muutamia taloja Korosummissa (?) joilla Lainjulistajan *Holmger* (rikoksiensa tähen) oli täytynyt häntä lepyyttää. — V. 1460 auto Tähtimies *Narvo Ingialdinpoika*, joka oli Vouttina Suomessa, tilansa Methossa (?) Porvon pitäjästä, ja yhen tilansa Pernon pitäjästä, ynnä yhen tilan, jonka hään oli ostanut *Olli Thädekomaghilta*, tällen Kammiollen niistä 7 soviskoista (låster) Rukiita, joita hään oli velkoo sillen. — V. 1448 anto niinikkään Turun Porvali *Pentti Pekanpoika* kartanonsa tässä kaupunnissa tällen Pitäjän Kammiollen,

Peäkirkon-palveluksen virka (Arkidiakonatet) joka ensin tuli asetetuksi Piispa *Björn Balkin* aikana (nuon 1389 vuoen paikoilla, Messeniuksen arvion jälkeen), sillä, että hään niistä Piispan istumen alla kuuluvista tiloista, lahjoitti 4 *) Peäkirkon-palveliallen — tuli Piispa *Tavastilta* enennetyksi ja uusilla veroilla lisäitetyksi **). Hään lisäisi myös

---

jonka verot oli 6:sta talosta: 22 T. Rukiita, 9 T. Otria, 2 T. Kauroja, 2 T. Herneitä, 6 L. Voita, 2 L. Villoja, 7 M. rahoo; ja Lieron pitäjästä 36 T. Rukiita, 6 Lammasta, 10 M. rahoo; ja Turun kaupunnista 50 M. rahoo. Ilman tätä oli hänellen vihkimisistensä ja hautoamisistansa 12 e. 15 Markkoo, ja kaupunnin huoneista 10 Markkoo, paihti 6 R. heiniä.

*) Nemät 4 talot oli kaikki Savun pitäjästä, nimittäin 2 taloa Padhasin kylästä, ja Ylistaron ja Hembölen talot Lapmarkin kylästä.

**) Ensimäinen Peäkirkonpalvelia *Heikki Maunuksenpoika* anto v. 1402 tähän toimitukseen tilansa Norrmark Liikisten pitäjästä; sitä ennen oli jo *Lusi Jaakontytär* v. 1398 antanut tilansa Pyhän Halikon pitäjästä, samaan tarkoitukseen. Mutta palkan kehnouen tähen, oli tämä virka jo heitettävänä, ellei Piispa *Tavast* oisi antanut tähän, ilman näitä 4 ennen mainittuja Piispan-tiloja, tivuntinsa Nousiaista ja yhen talon Nummisten kylässä samasta pitäjästä. Pyh. Henrikin tiloista anto hään Vessundan tilan Hattulasta, ja yhen toisen talon lähes Nousiaista, ynnä Monosen tilan Lemun pitäjästä. Siitten anto myös Peäkirkonpalvelia *Juho Aunuksenpoika* v. 1422 tilansa Björnaby Sundin pitäjästä Ahvenanmoalla, tällen Kammiollen, jota Piispa *Maunus Nicolai* lahjoillansa vielä lisäisi, niin että soatavat oli 19:neltä asujamelta, nuon 50 T. Rukiita, 40 T. Otria, 40 T. Maltaisia, 4 T. Nisuja, 8 T. Kauroja, 4 T. Herneitä, 30 L. Voita, 61 Mark. rahoo. Paraisten pitäjästä annettiin Ruoka-neuoiksi 20 T. Rukiita, ja 30 e. 40 T. Tivuntia, 120 L. Voita, 24 Lammasta, 20 M. rahoo; Saltvikin pitämästä 28 Mark. rahoo; Tivuntia 90:neltä asujamelta Sundin pitäjästä (jotka v. 1541

4:llä uuella näitä 6 entisiä poavilaisia Papis-Neuoittelioita *), ja eneni ne 6 entiset Kammionlaulajat 4:llä uuvella.

Mutta ei sillä ainoasti, että hään asetti uusia Kammioita ja papintoimituksia, hään lisäisi myös heijän töitä ja viran-toimituksia. Niin peätti hään e. m. että ne hetket, jollon laulettiin Vapahtajan kärsimisestä ja ristipuuhun naulattamisesta (*horæ de Sancta Cruce et passione Dominica*) piti asetettaman vissiksi henkellisiksi laulu-hetkiksi (*horas canonicas* **) kokonaisessa hippakunnassa,

ainoasti maksoi 5 T. Rukiita ja 8 T. Otria, joka oli varsin vähä); Tivuntia vanhasta Nousista 6 T. Rukiita ja yhen verran Otria, m. m. paihti 24 T. Riistoo Ruuan-otoista.

*) Niistä Pappisista, jotka peäseurakunnassa toimitti Jumalanpalveluksen, niin ne ylimmäiset kuhuttiin Papis-Neuoittelioiksi (Kaniker, *Canonici, Capitulares*). Heitä asetettiin ensin 4 Räntämäessä, Piispa *Catilluksen* aikana, joihen virka oli olemaan Piispallen varaksi, koska tutkistettiin henkellisistä asioista, tahi muista semmoisista, kussa heijän neuo oli tarpeellinen. Hyö asettivat Piispansa kanssa yhen Henkellisen Neuoittelemuksen poavilaisina aikoina, ja toimittivat ne isommat ja evullisimmat papisvirat kaupunnissa. Hyö saivat monestin myös ne parraammat moanpitäjät, lahjoitukseksensä (till präbende) kunnekka ihmiset ennättivät lahjoittoo heillen tilojansa. Piispa *Benedictus* lisäisi heitä 2:hella uuvella kumppalilla, johon Piispa *Maunus* vielä lisäisi 4, niin että heitä oli jo 10. Kuin tähän luettiin Peä-Rovasti ja Peäkirkonpalvelia, jotka oli heitä ylhäisempiä, niin siinä henkellisessä neuoittelemuksessa luettiin 12 jäsentä ilman Piispatak — ikään kuin siinä laillisessa oikeutessa, jossa istui 12 Lautamiestä, paihti Peättäjätäk (Domare).

**) Henkelliset laulu-hetket (*Horæ Canonicæ*) oli vissit hetket vuorokauessa, jotka ne vanhat Kirkko-isät (Kyrko-Fäderne) oli asettaneet messuiksi ja

ja että ne kaikki jouto-hetket, jotka löytyi Aamu-rukouksen (*Missa Auroræ*) ja puolipäivän-soarnan (*Missa Summa*) välillä, piti sovitettaman yksinäisiksi henken-messuiksi, niin ettei yhtäkään aikoo pitänt kulutettaman ilman rukouksetak, alusta jumalanpalveluksen aina loppuun. Että kehoittoo ne pitkän- ja pahan-matkantakaiset, (joilla oli vaikia peästä kirkollen), tulemaan pyhä-päivinä sinne, lahjoillansa ja rukouksillansa, toimitti hään v. 1441, 7:än Ruohtalaisten Piispoin kautta, yhen kirjatullon, kussa luattiin 40 päivän synnin-peästöä kaikillen niillen Suomen Hippakunnan asujamillen, jotka nimitetyillä juhla-päivillä kävivät kirkossansa, tahi muuten kirkollen ja papillen osottivat hyvä-tahtoansa. Palkitaksensa sitä vahinkoa joka sekä Venäläisten että muihen vihamiesten kautta on tapahtunut tällen peäseurakunnallen, joka e'esmänneinnä aikoina jo kahestikkiin on tullut tulenturmiolla vahinkonalaiseksi — toimitti hään v. 1443, Poavin-Neuoittelialta *Alexanderilta* Damaskosta, ilman sitä jo p. 517 mainittua kirjantulloa Ruumiin-Kammion hyväksi, yhtä toista, kussa luattiin 7 vuotista synnin-peästöä (ja aina saman verran niistä heijän peällen-pantuista

---

lauluiksi Pyh. Neitsyn ja Vapahtajan kunniaksi. Heitä luettiin 9 vuorokauessa, nimittäin Aamurukous (*Matutina* t. *Auroræ*), ensimäinen laulu t. messu (*Prima*), Kolmaas (*Tertia*), Kuuees (*Sexta*), Yheksääs (*Nona*), Ehto t. ilta laulu (*Vespera*), yhistämys (*Completorium*). (Porth. *Chr.* p. 462).

poastoista) kaikillen tämän Seurakunnan hyväntekiöillen ja lahjoittajoillen. Yhessä toisessa kirjan-tullossa, annettu samana vuonna Báselin Peä-Neuoittelemukselta (Synod) luattiin niinikkeän 2 vuotista synninpeästöä niillen, jotka jollakulla tavalla auttovat tätä Kirkkoa entiseen voimallisuuteen. Yhessä kolmannessa Poavi-kirjassa, annettu s. 1 p. Kesäk. v. 1445 Poavilta *Eugeniukselta* IV:neltä, luattiin heillen niinikkään 7 vuotista peästöstä (Porth. *Chr.* p. 463, 464).

Koska Turun kirkko, (jota hään oli kaunistanut monella kalliilla koreuksella) oli ynnä Papiston palanut siinä onnettomassa tulipalossa, joka v. 1429 hävitti tätä Turun kaupuntia, niin Piispa 30 vuuen sisällä oli ylösrakettanut tämän Kirkon vielä julkeemmaksi kuin ennen, ikään kuin hään (v. 1431?) loajemmaksi levitti ja varusti Kuuston linnoo. Hänen papilliseen ansioon on myöskin kuuluva, että hään isolla huolella ja toimella, ellei varsin alusta perustanut, niin kuitenkin uuestaan asetti ja lahjoitti *Naantalin Papistoa*, Brigittan veljellisyyestä, joka tuli toimeen hänen aikanansa *),

*) Minä vuonna *Naantalin Papisto* tuli asetetuksi, ei taijetak varsin sanoa. Tunnetaan ainoastaan että se tapahtui nuon 1438:nen vuuen tienoilla, koska Hallituksen peätöstä annettiin Telgin kaupunnissa mainittuna vuonna s. 26 p. Toukok. kussa peätetään että tämä Papisto piti rakenettaman Sténbergin tilalla Maskun pitäjässä (josta se siitten muutettiin Helgåiin Perniön pitäjässä, ja sieltä vielä Raision pitäjäseen). Jonka tähen veikkais-miehet *Åke* ja *Lau-*

ja että hään tietti kivestä Piispa-kartanon Turun kaupunnissa, kussa ennen häntä, Pispoilla ei

---

rentius läksivät Vadsténan Papistosta Suomeen, jo s. 14 p. Lokak. mainittuna vuonna, vastaan-ottamaan niitä lahjoja ja tilanmaita, jotka oli annettu tällen uuellen Papistollen (Porth. *Chr.* p. 450) Messenius (Scond. T. X p. 18) ja Rancken (*de Cœnob. Nad.* P. I) sanoovat kyllä, tämän Papiston ensin tulleen asetetuksi v. 1393 (lue T. X p. 17) tahi v. 1400 (lue T. XV p. 69) Karinkylässä Maskun pitäjässä, josta se siitten v. 1413 oisi muutettu Sténberghiin, ja sieltä toas Helgåiin Perniön pitäjässä. Tiesi hänet mitä hyö tässä ymmärtänöön? Ellei näillä sanoilla tavoitetak sitä Piijastoa (Nunnekloster) jonka Juusten sanoo Piispan *Björn Balkin* jo asettaneen Koroisissa (*in Corois*); mutta mitä paikkoo hään sillä tarkoittaa, on tietämätöin. Aatokset ovat tästäkin olleet monellaiset. Muutamat ovat luulleet että *Korois* oisi yhtä kuin Kors-kloster, jonka Rhyzelius luuloo olleen lähes Turun kaupunkia, koska hään sanoo (*Notit. Monasterior.*) Messeniuksen sanan-keäntämisellä: "År 1393 hafwer han (Bisk. Björn) icke långt ifrån Åbo anlagt, och år 1400 fullbordadt Corois- eller Kors-kloster åt Jungfruer eller Nunnor. Puheetkin kuuluu vielä käyvän, Turun tienoilla olleen jonkun Suljetuksen, josta jäännökset piti vielä näkymän. Porthán luuloo (p. 484) näihen olleen jäännöksiä vanhasta Piispan-kartanosta, koska Messeniuskin sanoo Suomen Piispoin, ennen Tavastia, asunneen ulkopuolen kaupunkia *Koroisissa* ja *Karaisissa* (jolla tarkoitettanneen *Kaarista*) mutta eihään se kielläk Piijastonkin ennen olleen niillä seytyvillä. Vastovius on kirjassansa tällä sanalla (*Corois*) tarkoittanut sitä Suljetusta, joka löytyi Kökarin soarella Föglön pitäjässä Ahvenan-moalla, koska hään kirjuttaa: "*Cœnob. Korense in Alandia Virg. a Berone Balk Episcopo fund. anno* 1400. Rhyzeliuskin sanoo jo yhessä kohin (*Monasterol. Sviog.* L. VIII. c. V. p. 306) tämän *Kökarin* Suljetuksen tulleen kuhutuksi "Kors-kloster" (*Cœnobium S. Crucis*) vaikka se toisessa kohin (L. VIII. c. IV.) toistaa hänen olleen Papiston voan ei Piijaston (keskust, Porth. *Chr.* p. 407, 450).

ollut mitään asuntoa *). On myöskin uskottava mitä Scarin luuloopi (Juttelemuksessansa *de S. Henrico P. 2. Aphor. X. m. c' p.* 14) nimittäin, että se oli hään, joka ulkomoalla tietti sen kauniin hautavarjon, joka on pantu Piispa Henrikin hauanpaikalle Nousiaisten kirkossa; koska hään on pannut tähän vapa-merkkinsä **). Eikä se kielläk tässä jo ennen olleen jonkun hautapylvään, jonka Piispa *Juho Pekanpoika* oisi siihen toimittanut. (Porth. *Chr.* p. 16. 349, 471).

Jos tämä mies oli kiivas ja toimellinen asettamaan Hippakunnassansa parempia menoja henkellisessä tarkoituksessa, niin se ei ollut veltokaan että laiminlyyä valvoataksensa ja enentääksensä niitä moallisia etuja, jotka oli hänellen tulevia. Hään rupeisi toas Padisen papiston kanssa riitaan siitä vanhasta isännän-oikeutesta *(Jus Patronatus)* Porvon pitäjäseen ja hänen kappelihin, kuin myös Lohen kalastamisesta Helsingin joessa, joka muinon oli kuuluva Turun Piispoillen, mutta heiltä että Ruotsin Kuninkoilta poisannettu tällen suljetuksellen ***); ja jota oikeutta hään

*) Mistähän lie Rhyzelius ottanut sitäkin, että hään tietti uuen Papis-Neuoittelemuksen Huoneen?

**) Tätä hautavarjoa kuvaellaan XVI:ssa Taulussa.

***) Padis oli yksi Papisto (Kloster) Viron moassa Cistercienin papinkunnasta, joka silloin kuului Reävälin Hippakuntaan. Kuninkas Maunus Erkonpoika oli jo

hään v. 1428 lunasti jälleen, sillä että hään maksoi tälle Papistollen 100 Engl. Nobloo *). Samalla ta-

v. 1350 ollessaan Turussa antanut tällen suljetuksellen ijäksi piteäksensä Lohive'et Helsingin joessa, että sillä sekä kostella näihen pappisten nöyryyttä häntä vastaan, kuin myös että sillä onnistaa (salig-göra) niiten Kuninkaallisten ja heijän sukulaisten sieluja. Samasta syystä anto hään Hapsalassa v. 1351 samallen Papistollen isännän-oikeutta Porvon seurakunnan ylitten, jota hään vielä vahvisti samana vuonna kahella kirjalla, annettu Turussa, josta yks oli alakirjutettu Turun Papis-neuoittelemukseltakin, ja kussa *Pernon* ja *Sibbon* pitäjät, (jotka silloin olivat kappelia Porvon alla) annettiin näillen samoillen Pádisen pappisillen; jotka samassa toimitti sinne yhen heijän veljensä, ottamaan soataviansa (joka ei kohonut jos 30 Markkoo, kaikkiaan) ja toimittamaan Jumalan-palvelustansa. Tätä kaikkia vahvistettiin vielä siittennik monta kertoo, nimittäin Kuninkaalta *Eerikki Maunuksenpojalta* v. 1357, Kun. *Albrechtilta* v. 1371, ja K. *Eerikilta Pommerista* v. 1399. Mutta Piispa *Hemming* oli antanut tähän suostumuksensa ainoastaan sillä ehollа että Kuninkaan piti seättämän 2 uutta Papis-neuoittelian-virkoa Turussa, joihen asettamiseksi se lahjoitti *Tessjöin* tilat m. m. Pyhteen pitäjästä; sen eistä koska K. *Albrecht* jälleen Ruunullen omisti näitä tiloja, (josta nämät Papisneuoitteliankin virat taukoisivat) niin Piispakin rupeisi ite toimittamaan isännän-virkoo Porvossa, josta synty monet pitkälliset riijat Pádisen pappisten kanssa; joista vielä kiskotettiin Piispa *Juho Pekanpojan* aikana. Piispan *Juho Westfalin* saivat hyvällä sopimaan; mutta Piispa *Björnin* aikana nostettiin uusi riita, jota taas sovitettiin, kunnekka Piispa *Tavast* teki tästä uuen jutun, josta nämät riijat viimäin ratkeisivat. (Åb. Tid. 1785, Bih. p. 94. ja Porth. *Chr.* 21, 465, 487). Pádisen pappisilla oli muinon muitakin tiloja Kyrkslätin ja Ingon pitäjässä Uuvellamoalla, mutta heitä olivat jo ennen (v. 1407) myöneet Viipurin Linnanisännälle *Thord Rörikinpoika Bondille* 80 Markkaan Riigan rahoissa.

*) Nämät rahat maksettiin sillä tavalla, että heillä ostettiin kaks taloo Papiston noapurissa, nimittäin

valla voitti hään v. 1438 Turun Seurakunnallen *Medelbyin* (Solnan pitäjässä) ja *Kakunäsin* tilat Uplandissa, jotka Piispa Hemming v. 1354 oli soanut Kuninkaalta Maunukselta, ja siitten antanut Turun Kirkollen ja Piispoillen; mutta jotka tilat ovat siitten toas tulleet veityksi Kuninkaan kartanoin alle, koska olivat heitä lähes *). Hään ratkaisi niinikeän yhen vanhan riijan Piispa-istumen ja muutamien talonpoikien välillä Pytheen pitäjästä, Lohenkalastamisesta Kymin-koskessa, kussa hään ei ainoastaan Piispoillen voittanut tätä kalastamista, (t. kalanveroa) mutta sakoitti myös näitä talonpoikia heijän kova-korvaisuutestaan **). Tästä Piispan puolen-

---

Harolve ja *Uusikylla*, jotka annettiin tällen Papistollen sillä ehollа, että jos tämä heijän sovinto jollonkullon tulisi miltä lailiselta tahi henkelliseltä oikeuelta rikoitetuksi, niin piti Turun Piispoillen maksettaman näitä rahoja takaisin, tahi anettaman näitä tiloja.

*) Koska Kuninkaskartano (Ladugården) ei tainut olla ilman näitä tilanmaita, niin Kuninkas anto 3 Ruuntiloa Suomessa Turun Piispoillen ja Seurakunnallen tilan-vaihtoksi, joista ainoastaan kaks mainitaan, nimittäin Vanhalinna Lieron pitäjästä, ja Katavakankari Piikkiön pitäjästä.

**) Turun Piispoillen oli vanhuutesta annettu puolen kaikesta kalastamisesta Kymin-koskessa, josta puolesta Kuninkas Maunus peästi heitä v. 1357 maksamasta, Ruunullen sen ¼ osan, joka oli Kuninkaallen tuleva kaikista näistä kalavesistä. Mutta *Pyhteen* miehet — jotk' eivät osanneet pyytä Lohta muuten kuin nuotalla tahi verkoilla (otavilla) ennen kuin *Bothe Pentinpoika* (joka v. 1438 oli Viipurin Peämiehen *Iwar Niileksenpojan* Voutimies) teki Ahvenankoskessa ensimäisen, merran (mjärdh, larpatan) — eivät antaneetkaan tästä merrasta osoo Piispaallen, jos ainoasti nelikon vuoessa. Josta hään paituutti heitä

pitämisestä moallisissakin asioissa, mainitaan häntä isolla kiitoksella Poavilta Martti V:neltä kirjoituksissaan v. 1417 ja 1419, annettu yks Reävälin Piispallen, toinen Skáran ja Strengnäsin Piispoillen (lue p. 513).

Mitä hänen yksinäiseen elämiseen ja mielen luontoon tuloo, niin hänen tavat jo ilmoittaiksen näissä hänen papillisissa vehkeissä. Että se oli poavilaisen tavalla (ulkonaisesti, t. peältä-nähen) henkellinen, osottaa ei ainoasti hänen hartaus virantoimituksissaan, ja hänen into harjoittoo järjestystä jumalanpalveluksessa, ja parempia papillisia menoja hänen Hippakunnassaan; mutta myös hänen papisvallan-levittämisestä, ja matkustamisesta luvattuun moahaan (förlofwade landet) m. m. Mutta että se oli

Pyhteen käräisiin, kussa peätettiin heijän maksamaan puolen soaliistansa. Mutta talonpojat eivät ottaneet tätä totellakseen; josta Piispa manaisi heitä Moa-Oikeuteen Turussa v. 1428. Ja kosk' eivät siihenkään tulleet, niin tuomittiin jokainen heistä 40:nen Markan sakoillen, ja maksamaan Piispallen takaisin kaiken sen Lohen, jonka ovat häneltä omistaneet, ja antamaan hänellen tästäpuolesta puolen kala-soalin kaikista niistä Lohen-karsinoista, jotka tulisi tähän koskeen salvetuiksi. Mutta talonpojat nostivat uuen riijan, ja juoksuttivat kesellä v. 1446 (?) kanteitansa ite Kuninkaallen Tukhulmissa, joka toissa vuonna laitto Lainjulistajan Uplannista *Pentti Juhonpojan* Salistahan, ja Turun linnan Peämiehen *Maunus Grénin*, tutktistelemaan tätä asiata. Kuin ruettiin tästä juttua tekemään Moa-Oikeuessa Turussa v. 1447 (1442?) ja Talonpojat näkivät, että rupeisi käymään heille pahoin, niin sovittivat pois koko asian, johon sovintoon Maa-Oikeus anto vahvistuksensa (Åb. Tid. 1785. Bih. p. 63 — 68. Porth. *Chr.* p. 466).

syvämmellisestikkiin henkellinen ja hyväluontonen toistaa hänen yksinäinen elämäkerta, hänen hoivauttamiset köyhistä ja vaivaisista, hänen avaruus sukulaisiansa vastaan, m. m. Juusten sanoo hänen käyttäneen ihtesäk jumalanpalveluksessa ja rukouksissansa isolla mielen-nöyryytellä, henkellisyytellä ja vilpistelemättömyytellä *), ja hänen elämänsä olleen kunniallinen, hurskas, ja harjoitettu hyvyyteen, niin että hänen nimensä oli ollut kunnioitettu ja kuuluisa, ei ainoasti omassa moassaan, ja meijän kuuluvissa, mutta myös Venäjässä ja muissa kaukaisemmissa kansoisa **). Se oli arvattava että yksi mies, niin isolla toimella kuin tämä, piti näinä poavilaisina aikoina (jollon Piispoilla ei ollut ainoasti henkellistä, mutta myös moallista valtoo) vaikuttaman paljon moallisissakin asioissa, vielä liiaksi kuin hänellä itellään oli varoo ja rikkautta, joka turvais tätä hänen valtoosak. Ilman että paljon erehtyä uskallamme peättää, että ne kunnolliset asetukset, joita Hallitus julistaa moan ja kansakunnan hyväksi, ovat erino-

---

*) *Vilpistelemättömyys*, t. *Vilpittömyys*, wärdighet, alwarlighet (*mielenvakaus*).

**) Juusten sanoo hänestä: "*in horis et orationibus dicendis multam gravitatem, devotionem, magnamque diligentiam adhibere consuevit. . . . Vitam honestam, castam, et multum temperatam habebat. Nomen ejus famosissimum, et fama laudabilis non solum in sua diœcesi et vicinis partibus, verum etiam apud Ruthenos et multas externas gentes, longe lateque per regiones remotissimas magnifice et honorifice divulgabatur* (Just. *Chr.* p. 19, 23).

mattain otetut Virkamiesten ja Valtamiesten puheen peälle; josta tahtoisimme Suomen peämiesten, ja erinomattain tämän Piispan, kunniaksi luettoo niitä otollisia asetoksia, joita tehtiin näinnä aikoina Suomessa Laillisessa (i Civilt) tahi Valta-hallittavaisessa (i Politiskt) ja Valta-toimittavaisessa (i Statistiskt) tarkoituksessa *). Niistä Kuninkaallisista julistuksista, jotka jollaa tavalla ovat muita merkillisemmät Suomalaisissa Valta-asioissa **) luetaan e. m. että kuin Suomalaiset valittivat Kuninkaansa luonna, että paihti Ruunun veronsa, joka heillä oli maksettavana, niin Linnanisännet, jotka olivat soaneet moan piteäksensä (i förläning) eli jotka oli soaneet Kuninkaalta luvan ylöskantoo tätä Ruunun-veroa, (että sillä suorittoo sitä velkoo, jota heillä oli Ruunulta soamista) ottivat erittäin 1½ mitan Riistoa, paihti heiniä, kustakin talosta, *Nimismiehen veron* nimellä (Länsmans gäld); niin peätti Kuninkas v. 1414, että 1 hopiäyri kustakin savusta oli hänen mielestä kyllä Nimismiehillen (Ab. Tid. 1784. p. 193). Ja kuin tuli toas kanteita aina Danmarkiin, Kuninkaan korviin, jotta Valtamiehet neänyttivät moakuntoo; ja ettei ainoasti ne ylhäisemmät Valtamiehet, mutta ne alaisemmatkin Virkamiehet voattivat heiltä sekä kyytimistä että ruokkimista heijän matkoil-

*) *Valta-toimitus*, Statistik; *Valta-toimittavainen*, Statistisk; *Valta-toimittaja*, Statistikus.
**) *Valta-asia*, Stats-ärende.

lansa, maksamatak, kuin myös eläkkeitä ruoka-veroiksi (gengård) — ja päivätöitä enemmin kuin oli heille luvattu, niin Kuninkas anto Köpenhaminassa v. 1419 sen peätöksen Turun-Leänin lähettämillen, ettei moakunnan ilman rahatak tarvint elättee eikä kyyitä muita kuin Kuninkasta ja Kuninkatarta, tahi heitä, jotka oli siihen häneltä soaneet valta-luvan; ja että Ruunu-miesten piti omin-neuoin ja ilman moakunnan rasittamatak ylöskantamaan Ruunun soatavia ja maksuja. Ja mitä toas näihin Ruunu-veroin tuloo, niin peäteettiin että kaikki loisimiehet ja koturit (enlopesmån) piti kukin varansa myöten auttoo Talonpoikia näissä Ruunun veroissa, sitä myöten kuin 4 Vouvilta ja moakunnalta valittua arvutos-miestä tätä meäritti. Peätettiin myös, että se osa Ruunun veroista, jonka suorittamiseksi ei löytynyt talonpojillen rahoja (werdh öre), piti soaha maksoo moan-viljoilla — ei Voutiloihen mieltä myöten, mutta sen hinnan jälkeen, jonka 4 arvotusmiestä, kummaltakin puolelta, siihen panivat. Peätettiin vielä että ne asujammet, jotka asuivat kaukana linnoista, vesiin ja syvämmaihin takana, ja joilla kesällä oli paha peästä kaupunkiloihen *) piti soaha maksoo verojansa talvella, ilman

---

*) Niin kuin toistukseksi näihen aikoin *kansan-puutoksesta* ja *moan-harjoittamattomuutesta*, sanotaan ei muita asujammia asunneen Savon ja Pohjanmoan pisimissä ja pohjoisemmissa maissa, Hämeen ja Satakunnan pohjois-puolimmaisilla pohjilla, (liioitenkin koko

koroittamatak, sitä myöten kuin 4 arvotus-miestä valitut kummastakin puolesta kahtoisivat hyväksi (Åb. Tid. 1784. p. 377). Tämmoiset asetukset oisi ylistättävät vaikka minä aikana, ja kunnioittaavat aina sekä Valtian että Hallituksen. Mutta kaikista näistä peätöksistä, niin on Hallituksen julistamus v. 1436 merkillisin, kussa alennettiin koko Suomenmoassa *), 3:nen osan Ruunun veroista, (ikään kuin

Rautalammin kihlakunnassa, ja Ruovein Ikalisten ja Keurun pitäjissä) — jos ainoastaan yksinäisiä vaeltavaisia Lappalaisia, jotka siinä syöttivät Porojansa. Sysmän kirkolta Hämeessä aina Savilahen (t. Mikkilin) kirkollen, joihen välillen luettiin 18 peninkuormoo, ei löytynyt niin ainuata asujanta. Mutta täytyi Piispan (että muihen reisuvaisten) kulkeissaan tätä väliä, moata paljaalla nurmella, tahi talvisella tanterella, kunnekka se, soahaksensa parempata yö-majoa, istutti (nuon v. 1440) yhen lampuoin *Vahvajärvessä* (joka nyt kuuluu Hirvensalmen pitäjäseen); kussa hään oli osittain perinyt vähä moata vanhimmiltansa, osittain myös ostanut Karjalaisilta ja Hämäläisiltä; ja jota paikoo K. Christoffer, Piispan anomuksella, vapautti kaikista Ruununveroista (Åb. Tid. 1785. Bih. p. 57). Kuin moa oli näin asumatoin ja kansatoin, niin on arvattava että muut laitokset oli sitä myöten kehnot. Moantietä e. m. ei löytynyt jos ainoasti rantamailla, mutta piti matkamisten kulkea, pieniä polkuja myöten, käytäviä milloin jalkaisin, milloin rahtaisin, tahi souattoo vesiä ja virtoja, joihen taipaleita ja moan-kaunaksia ylitten heijän täytyi veteä veneitänsä (Porth. *Chr.* p. 518).

*) Kuin Kuninkas Eerikki v. 1407 kävi Suomessa, pakotti hään Suomalaisia, että ikään kuin Ruohtalaisetkin, maksoo heijän vuosillisen veronsa rahassa, eikä moan-viljoissa, niin kuin ennen. Tätä tehtiin sillä tavalla, että heijän vilja-verot arvattiin rahan hinnassa, joka teki joka Jousesta (Krok) 2 Markoo, Savusta (Rök) 5 M. ja Kokonaisesta Verotilasta (helt bohl) 10 M. Sen ajan rahan arviossa (kurs) luettiin 6 t. 8 M. yhteen naulaan puhasta hopeeta, ja 4 M. yhteen Engl. Noblaan. Ja peä-

oli jo ennen tehty) Ruotissa. Sen sanan peälle, että heijän sanottiin tulleen liian koroitetuiksi. Syyksi tähän altiiks-antamisuuteen (eftergift) Ruunun puolesta,

---

tettiin vielä, että ne tilat, jotk' eivät kyänneet veronsa maksoo, eivät tulleet Ruunun veloistansa huutokaupalla poismyötyiksi, eikä tehtyiksi Ruunun-antioiksi (kronowråkte); mutta että niihen toisten piti heijän eistäkin suorittoo veronsa. Sillä tavalla niin ne huonot tilat, ja ne laiskat asujammet, tulivat vastukseksi niillen toisillen nöyrillen, josta synty suuri hämmennös, niin että ne köyhät talot veivät ne varakkaammat myötänsä onnettomuuteen, jotta koko kylät tulivat viimen autioiksi. Tämä tuntui Suomen asujammillen vielä raskaammaksi, koska raha-arvio aleni. Sillä kuin yksi Turun-raha (*moneta Aboënsis*), suuremmasta kokoisuutestaan, ennen teki 6 hopiäyriä (*penninkiä*), niin että 4 Turun-rahaa teki 1 hopiäyrin hopeessa, tahi ⅛ Markkoo, niin sitä kohta poljettiin niin, että se ei tehnyt jos 4 *peninkiä*; niin että tarvittiin jo 6 Turun-rahoa yhtään hopiäyriin hopeissa. Moakunta joka ei hoksaisi tätä, valitti että heijän verot ovat (vuotesta 1419?) tulleet tehtyiksi 3:nen osan suuremmaksi. Eikä hallituskaan, joka tutki asian, älynt että verot oli yhtäläiset, vaikka raha-arvio oli alenettu (siitä että rahoja löytyi runsahampi, niin oli hinta moanviljoilla nousnut) voan peätti, että kolmaas osa verosta piti Suomessa poisheitettämän. Voan koska heillä ei ollut tuostakaan suurta apua, mutta olivat armottomat ja tilastaan pois-joutuneet, niin vähenettiin heijän verot vielä sillä tavalla, että koska kaikki Kirkko- ja Vapa-moat (jotk' eivät maksaneet tätä veroa) oli toisista poiseroitettu, niin kaikkia Ruunun- ja Veron- tiloja vähenettiin sillä, että 5:ääs Savu t. 5:ääs Orava heitettiin heistä pois, ionka perästä heijän piti nykyisissä rahan-arviossa maksaman veronsa. Sillä tavalla piti nyt talon verot kussakin seurakunnassa sovitettaman uuestaan, rehellisten ja kunniallisten arvotus-miesten mieltä myöten (Åb. Tid. 1784. p. 204, 217. Porth. *Chr.* p. 494. j. s.). Hirsiä ja muita tarpeita Linnoin rakennokseksi, jota ennen maksettiin rahassa, Vouviloillen, pois-heitettiin myös, Piispan sanan peälle, näistä heijän raha-veroistaan.

puolesta, sanottiin että Suomalaiset ovat aina ennenkin osottaneet uskollisuutta ja kuuliaisuutta heijän laillisen esivallansa vasten, ja nytkin luvanneet, ettei ottoo toisen Peämiehen itellesäk, kuin minkä hallitus heillen antoi. Tämä veron-huojelus vahvistettiin v. 1441, Kuninkas Christopherilta (Åb. Tid. 1785. p. 62). Mutta oikeuellisessa (i juridiskt) tarkoituksessa ei ouk mikään asetus niin suuresta hyövytyksestä Suomenmoallen, kuin K. Eerikin julistus v. 1435, kussa hään Suomen moakunnan valittamisella, ja heijän virkamiesten kehoittamisella, pani Suomen Laki-kunnan (Lagsaga) kahtiaksi, kosk ei yks Lainjulistaja ennättänyt vuotessa käyttää oikeutta niin laviassa moassa *). Peätettiin sen eistä että tästä puolen piti Suomenmoassa asetettaman 2 Lakikuntoo Pohjos-Suomen **) ja Etelä-Suo-

*) Viimeinen Lainjulistaja *yhteisessä Suomenmoassa*, eli *Itämoalla* (Österlandet) niin kuin sitä silloin kuhuttiin, oli Tähtimies *Clauus* t. *Niiles* (*Pekanpoika?*) *Fleming*, (joka oli naitu *Cecilia Niileksentytär Djeknin* kanssa?). Hään kuoli v. 1425. Josta vuotesta vuoteen 1434, ei tunnetak muuta, kuin että yksi *Pekka Fleming* oli mainittuna vuonna tämän viran toimittajana.

**) *Pohjos-Suomen Lakikuntaan* (Norr-Finhe Laghsagu) kuului Pohjos Suomi soarineen, Koko Pohjanmoa, Ylä- ja Ala- Satakunta, ja Ahvenanmoa. *Sune Sunenpoika* pantiin v. 1437 hänen ensimäiseksi Lainjulistajaksi (lue p. 492). Tämä *Sune Sunenpoika* oli Piispa Tavastin serkku eli nepa; hään oli Lainjulistaja vuotesta 1437 — 1446. Peringsk. sanoo hänen eläinneen vielä v. 1455, jollon Helin sanoo hänen olleen Lainjulistajana Ahvenanmoalla (Porth. *Chr*. p. 527).

men *); jonka Lainjulistajoilla, kumpaisellakin, oli oikeus olla osallisia Kuninkaan valittamisessa. Mutta ei sillä kyllä: hään peätti samana päivänä että piti Suomessa kerran vuuessa pitettämän yksi *Moa-Oikeus* (Lands-Rätt) kussa tutkistettiin ei ainoastaan kanteita Kruunumiesten ja muihen virkamiesten vastaan, mutta kussa tuomittiin Kuninkaan nimessä niitä asioita, joita ei ratkaistettu Moa-Käräjäissä ja Laki-Käräjässä **). Tämä *Moa-Oikeus* ***) joka oli yksi *Valta-Oikeus* (Högsta Domstol) ja jonka

---

*) *Etelä-Suomen Lakikuntaan* (Södher-Finhe Laghsagu) luettiin Etelä-puoli Suomenmoata, soarineen, Uusimoa, ite ja lue Karjala (johon luettiin Savonkinmoata) ja Hämeenmoa. *Matti Martinpoikoa* tehtiin v. 1437 hänen ensimmäiseksi Lainjulistajaksi, jota hään oli vielä v. 1446. Lue tästä. Åbo Tid. 1783. p. 340. Porth. *Chr.* p. 503.

**) *Laki-Käräjät* (Lagmansting) lue tästä Åb. Tid. 1783. p. 329. Porth. *Chr.* p. 504.

***) *Moa-Oikeus* (Lands-Rätten) heitettiin Suomessa v. 1446, jonka perästä toas piettiin, niinkuin vanhoina aikoina, *Valta-Käräjät* (Räfste-Ting). Nämät vanhat Valta-Käräjät ja *Herroin-Käräjät* (Alshärjar-Ting), jotka oli vielä heitä vanhemmat, heitettiin siitten pois, eli oikeemmittain yhistettiin niissä nykyisissä *Valta-päivissä* (Riksdagar) eli *Herroin-päivissä* (Herredagar) kuin heitä myös kuhutaan, — koska heitä istutettiin vanhoina aikoina ainoastaan Valta-Herroilta. Tässä *Moa-Oikeuessa* istui ensin (Peämiessä?) Turun Piispa ynnä muutamia hänen Papis-Neuoittelioita, ja niin monta Valta-Neuoja kuin Suomessa löytyi; ja siitten Lainjulistajat ja kaikki Laintutkiat, ja Voutiloita mitkä Suomessa löytyi. Siitten istui Kuninkaan nimeessä, siinä yksi hänen *Valta-Neuoista*, jonka variten tähän toimitukseen valitaan, ja jolla on laki-istumukseksi (till nämnd) (Kuninkaan Laissa) puolen virkamiehiä, toisen puolen talonpoikia.

siaan siitten pantiin *Hov-Rättilöitä*, oli jo ennen asetettu, (koska sitä jo mainitaan v. 1407, 1415, m. m.) mutta sai nyt uuen voiman ja järjestyksen. Sitä ei pie sevoittoo *Valta-Käräisihin* (Räfste- t. Råttare-Ting) joka myös oli yksi Valta-Oikeus, joka muinon piettiin niinikkään Kuninkaan nimessä, erinomattain että tutkistella Valta- ja Virka-miesten käytöksiä, Ruunun- ja Veron-asioita, m. m.

Tämän Piispan muista ansioista luetaan myös että hään viisauellansa ja hyvällä puheellansa sai tauvotetuksi ja sammutetuksi sitä voaran-alaista kapinoitsemista (uppresning) joka oli ilmauntunut Satakunnassa, voan josta nostelemuksesta muuton ei tunnetak niin mitään meijän vanhoista kirjoistamme. Mainitaan myös hänen kunniaksi, että hään v. 1421 oli pantu ensimäiseksi Peä-Piispan voalillen, ehkei hään siihen virkaan soanut Kuninkaalta suostumusta.

Näistä hänen moneista ansioista niin Kuninkaat piti hänestä paljon, ja ottivat hänen sanansa varteen niissä tarkeemmissa asioissa. Hänen täytyi vielä 93:lla vuuellansa (v. 1449 ja 1450) viipyä talvikauen Tukhulmissa, (kussa hään myös v. 1448 oli soapuvilla Kuninkaan Koarlen koroittamisessa) että siinä neuoillansa olla Kuninkaallen avuksi.

Hänen kuolemasta, hautoamisesta, ja hautavarjosta on jo ennen puhuttu.

(*vastapäin enemmin*)

ANNA MARÍA,

Pakina

Suomenettu *Walter Scotin* Ivanhoesta.

(Laulettava vanhoin *Skottilaisten* laulun-soitolla).

Anna María, *jo hämärät helviä!*
Kuules mun kultain — jo päivänmä neän!
Jo linnut ne laulaa, ja sumut ne selviä:
Hoi, Anna María! — *Nouseppas joh!*
— *No, niin nouseppas joh!*

Anna María, *jo oamu on käissämme,*
Mehtämies torvellans tojotteloo;
Ja korvet ja kalliot kaikkuuvat eissämme.
Ylös, mun kultaini! nouseppas joh,
— *No, niin nouseppas joh!*

Voi Tybalt *mun kultain, kuin unta ei suonnut;*
Mun muiskut ne muistuttaa unestain viel'!
Ei koskaan ouk päivä tänn' tuttavain tuonnut,
Niin kuin se salainen suloinen yö,
— *Kuin se suloinen yö.*

Niin laulatkoon linnut, kuin usmat on pois,
Ja soittakoon sarvet — niin monta kuin ois!
Kuin unein ei häviäis: Jopa tuo jäi!
Ja Tybalt *mun kultain, sun unessain näin,*
— *Sua unessain näin!*

G — nd.

SISÄLLÄPITO:

Puoliskolla

Esipuhe . . . . i — lxxix
Toivotus. (*Runo*) 1
Acrostichon 12
Vanhoin Suomalaisten Viisaus ja Opin-keinot, Koottu heijän vanhoista Sananlaskuista ja Vertaus-puheista:
Johtaus-sanat 13
Sisälläpito 41
Suomalaisia Sananlaskuja ja Vertaus-puheita . 61
Koittelemus, että näistä meijän vanhoista sananlaskuista tiiustella meijän esivanhempiin mielenluontoa, heijän tapoja, käytöksiä ja ajatuksia, niin henkellisissä kuin moallisissa asioissa . . . 145
Puheen-pulma 184
Muutama Sana *Uskomuksesta* ja *Valistuksesta*, ynnä heijän vaikuttamista kansakunnissamme . . 185
Runon-ruikutos, koska tuli sana että meijän Armollisin *Keisarimme* oli kuollut Tarankossa s. l. p. Jouluk. v. 1825 213
Sanauksia:
Agnes Louise Godenhjelm 221
Ullrik Wilhelm Hasselblatt 222
Petter Reinhold von Törne 223
Tyttöä kaunista kahellessain 266
Tämän moailman katovaisuutesta. (*Runo*) . . 224
Runoja. (*Sananvaihetus*) 228
Keännöksiä *Homéruksesta*:
Tiiustuksia *Homéruksesta* ja hänen kirjoista . . 229
Hektorin ja Andromachin jää-hyväiset . . . 241
Muistutuksia ja Selityksiä 250
Muistutuksia meijän *vanhoista kansallisista soitoistamme* 267
Paimen-Lauluja:
I. Päivän noustessa (Soitto N:o 9, v. 2.) . 283
II. Lehmiänsä luettelessaan (Soitto N. 10.) 284
III. Mehtään mäntyä (Soitto N. 9, v. 1.) . 285
IV. Keolla (Soitto N. 11) 286
V. Syvänmoan navoilla (Soitto N. 5.) . . 287
VI. Neijon Valitus (Soitto N. 8.) . . . 289
VII. Poika (Soitto N. 9, v. 3.) 290
VIII. Varoitus Soitto N. 6) 291
IX. Vastaus (Soitto N. 7.) 292
X. Kaipaus (Soitto N. 3.) 293

XI. Toivotus (Soitto N. 3. v.) 298
XII. & XIII. Lampaan Paimenet (Soitto N. 9, 10 v. 2.) 299
XIV. Ilta-laulu (Soitto N. 7 v.) . . . 301
XV. Päivän-laskussa (Soitto N. 4.) . . 302
XVI. Lehmiänsä huutaissa (Soitto N. 2.) . 303
XVII. Kotiin tullessa (Soitto N. 2 v.) . . 304
XVII. Kotiin tultua (Soitto N. 10 v. 1.) . 306
XIX. Loppu-sanat (Soitto N. 9, v. 2.) . . 306
Tappelus-Laulu (Soitto N. 12.) 307
Juoma-Lauluja:
Johtaus-sanat 310
I. Viina-virsi 312
II. Juoma-laulu 314
III. Juomarin laulu 316
IV. Juoppumukset ja Juonittelemukset . . 319
V. Tuonen turva 321
Sanauksia *Nossilta:*
I. Rakkaus 326
II. Thymareta 326
Muutamien meijän moamiesten Elämyksiä:
Johtaus-sanat 327
I. *Johannes Andreæ Cajanus* 336
II. *Elias Brenner* 348
III. *Erik Slang* 368
IV. *Daniel Cajanus* 378
V. *Juosep Nivala* 381
VI. *Gustaf Levanus*, ja sen Pietarissa olevan Suomalaisen Seurakunnan ensimmäinen alku 385
Bucharin Tarttarilaisten Kuninkaan *Zigan Areptanin* merkillinen Anomus *Zaar Pietarilta* . . . 391
Tiiustuksia *Kuuston* Linnasta 393
Tiiustuksia siitä muinoisesta Suomalaisesta Suvusta, nimeltä *Fincke* 400
Tiiustuksia muutamista Suomalaisista *Vanhoin-jeännöksistä.* piiritettynnä vuonna 1671 ja 1672, *Elias Brenneriltä:*
Johtaus-sanat 448
Tiiustuksia Turun Papismiehen *Niiles Antinpojan* hautakivestä Turun Peä-kirkossa (I Taul.) . . 459
Tiiustuksia Yhestä rauta-häkistä, jotka muinon sulkivat Piispa *Maunus Ollinpojan* hautakammiota Turun Peä-kirkossa (II Taul.) 468
Tiiustuksia Piispa *Conrad Bitzin* hauta-varjosta Turun Peä-Kirkossa (III Taul.) 471
Tiiustuksia Vapaallisen Herran *Fredr. Frésen* hautavarjosta Turun Peä-kirkossa (IV Taul.) . . 485

Tiiustuksia Tähtimiehen ja Hämeenlinnan Linnanisännän *Olli Tavastin* Hauta-poaesta Turun Peäkirkossa (V Taul.) 490
Tiiustuksia Piispa *Maunus Ollinpojan* (*Tavastin*) hauta varjosta Turun Peä-kirkossa (VI Taul.) . . 502
Anna Maria. Pakina. Suomenettu Walter Scotin Ivanhoesta. (Soitolla) 540

KUVAT

Sisällänsä pitää:

I. Jousi-mies, Paltamosta, jännittävän jouhtensa, kuvaeltu v. 1801 Oulun kaupunnissa, *C. G. Gillbergilta*, luonnon jälkeen (efter naturen); ja tässä kopioitettu, pienenetetty ja kivellen piiritetty *Wilh. v. Wrightiltä* . . . . p.
Aattelevan: "*Kuinma jouvun joutsen kanssa,*
Ammun ohtahan oravan,
Kärsähän kävyn-purian."
II. Suen-ajajat, Savossa, suksillansa, meten roitoja hakiissaan. Kuvaeltu ja kivellen piiritetty *Wilh. v. Wrightiltä* . . . . 1 p.
"*Toisin on Hukalla huoli, toista ampuja ajatteloo.*"
III. Karjalainen, Uuvelta Voitto-moalta (Lutheruksen uskosta) kesä-voatteissaan; osottaa yhen Talomiehen, joka nuon pyhä-oattona hartahasti toimittaa koti-askareitansa. Muistista kuvaeltu ja kivellen piiritetty *H. J. Strömmeriltä* . . . 1 p.
Aattelevan: "*Missä hoikka, siitä poikki.*"
IV. Karjalaisen Tyttö, Uuvelta Voitto-moalta (Lutheruksen Uskosta) kesä-voatteissaan, niinikkään juhla-iltana neuloavan sukkiansa. Kuvaeltu ja piiritetty *H. J. Strömmeriltä* . . . 1 p.
"*Moni on kaunis kahtoa, voan on tyly työn-teossa.*"
V. Hämäläinen, talvi-voatteissaan, savustavan piippuansa, syötyänsä, havun-hakkuuseen ruvetessaan. Kuvaeltu muistista, ja kivellen piiritetty *R. W. Ekmanilta* . . . . 40 p.
Aattelevan: "*Ei Jumala kiirettä ouk luonnut;*
Sen on pahat ihmiset suonnut."
VI. Savolainen, talvi-voatteissaan; osottavan yhen kyyti-miehen, joka outtaa Herroonsa. Kuvaeltu muistista *Ad. Hardhilta*, ja kivellen piiritetty *R. W. Ekmanilta* . . . . 145 p.
Aattelevan: "*Pitkät Herroin kiirut.*"
VII. Savolaisen Akka, talvi-voatteissaan; osottavan yhen vaimon, joka lähtee noapurihin, Risti-

äisiin, tahi muihin pitoin. Kuvaeltu muistista *Ad. Hårdhilta*, piiritetty kivellen *R. W. Ekmanilta* . . . . 144 p.
"Vuoron vieraissa käyään."

VIII. Kuopiolainen, Talvi-voatteissaan; luonnon jälkeen kuvaeltu ja kivellen piiritetty *Magn. v. Wrightiltä*. Osottaa yhen nuoren miehen, juhla-voatteissaan, toruvan Renkiänsä, hänen piiskan puottamisestaan, sanoavan: . . . . 184 p.
"Kalua kahtoa pitää, ennen soatu säilytellä!"

IX. Ylä-Torneolaiset, kesä-voatteissaan, juttelevan välillensä. Kuvaeltut tässä Tukhulmissa Torneon talonpoikkiin jälkeen, ja kivellen piiritetyt *Wilh. v. Wrightiltä* . . . . 212 p.
"Missä miehiä, siinä mieliä."

X. Suomalaisia Sotamiehiä, sota-puvussaan v. 1826; luonnon perästä kuvaeltut ja kivellen piiritetyt *Magn. v. Wrightiltä*. (toisen kiveri ei sopina kokonaan piirittee) . . . . . 307 p.
"Jalotoin on jalo soassa, peätöin päihen leikatessa,
Joll' ei ole jalkoa paeta, eikä peätä peällen männä.

XI. Suomalaisten Vaski-kantele, Savosta, kuvailtu *J. Ecksteinilta*, piirit. *Magn. v. Wrightiltä* . 267 p.

XII. Elias Brenner (Hänen muotonsa) kopioitettu hänen omatekämästä, ja kiv. piir. *R. W. Ekmanilta* . . . . 348 p.

XIII. Kuuston Jeännökset, Piikkiön pitäjässä, kuvaeltu v. 1826 *A. Grafstömilta*, ja kiv. piir. *Wilh. v. Wrightiltä* (kaukana näkyy Radelman hovea) 393 p.

XIV. Vanhoja Suomalaisia Vapamerkkiä, ylöskaivettuna *Finckilöihen* hauasta, Ulvilan t. Liikisten pitäjässä, v. 1765 . . . . 404 p.

TAULUT *)

Sisällänsä piteä:

I Taul. Turun Papismiehen *Niiles Antinpojan*, ja hänen perillisten, Hauta-poasi, Turun Peä-Kirkossa (Dom-kyrka.)

---

*) Nämät Taulut toimittaavat niitä meijän vanhoin-jeännöksiä, jotka jo Brennerin ajalla (v. 1670) luettiin vanhoiksi, ja joita hään seneistä kopioitteli. Hyö ovat nyt jo ehkä monessa kohin joutuneet hävitökseen; kuitenkin tahomme tässä pelastaa heijän muistot

II Taul. Yhet rauta-häkit, jotka sulkivat Piispa *Olli Maunuksenpojan* (*Tavastin*) hauta-kammio (graf=chor) Turun Peä-kirkossa; tehty v. 1425.

III Taul. Piispa *Konrad* (t. *Kort*) *Bitzin* hautavarjo (graf=wård) Turun Peä-kirkossa. (Hään kuoli v. 1489.)

IV Taul. Kunnioitettavan Herran *Frédrik Frésin* hauta-varjo Turun Peä-kirkossa. (Hään kuoli v. 1454 ?)

V Taul. Vapaallisin Herran Hämeenlinnan Linnanisännän (Ståthållare) *Olli Tavastin* hautakivi Turun Peä-kirkossa. (Hään kuoli v. 1460.)

VI Taul. Piispa *Olli Maanuksenpoika Tavastin* hautavarjo TurunPeä-kirkossa. (Hään kuoli v.1452)

VII Taul. 1 Vapaallisen Herra *Lauri Juonaanpojan* (*Rijtingin?*) hautavarjo Turun Peä-kirkossa. (keskustele kuvoo p. 404)

2 Vanhoin *Stúriloihen* (tahi *Sjöblädiloihen?* *) vapamerkki, eli vapakko (wapen) Turun linnassa, sisäänmuurattu vanhaan linnan-muuriin. (Keskust. XXII T. 9 n.)

3 Vanha Hopee-raha lyöty (myntad, preglad) Turussa v. 1453.

VIII Taul. Sisällänsä piteä yhen joukon vapamerkkiä, kuvailtu Paraisten pitäjän Kirkko-laipioon; nimittäin:

---

kavotuksesta; näillä kuvituksillamme. Ne 6 ensimäiset Taulut olemme tässä joksikin selittänneet; mutta koskei tilaisuus antanut tällä kertoo myöten puhua niistä toisista, niin rukoellemme kotonamme olevaisia moamiehiä, että johtattaisivat meitä näihen selittäissä, valaistuksillansa; ja erinomattain, että ilmoittaisivat: 1) Jos nämät muistomerkit vielä löytyy, 2) Milloin ne lie tehtynnä; 3) Kennen kunniaksi, ja mitä hyö muuten näistä tieteävät. Näitä tiiustuksia toivottaisimme soaha nopeemmittain sisäänlähätetyiksi, jos joutua pitäis, siihen kuin heitä tarvitaan. Ja rukoillemme vielä, että missä ikänäns löytyy tälläisiä vanhoja piiroksia, niin mahtaisimmo heitä säilyttee ja korjata, ja jos mahollinen olisi, toimittoo heistä jonkun kopion.

*) Muutoin sanotaan myös että Valta-Neuo *Pekka Diekne* (joka v. 1457 oli Linnanisäntänä Turussa) oli vapamerkissänsä kantanut 3 lumpeen lehteä (sjöblad) lue Åb. Tidn. 1785, Bih. p. 200.

1 *Sipi* (*Sigfrid*) *Niilonpojan* ja *Niilo Maunuksenpojan* (*Tavastiloihen* vai *Stålarmiloihen*?) vapamerkki (keskust. V T. VI T. VIII T. 5 n. IX T, 3 n. XVI T. 3 n. XVII T. 5 n.)
2 *Sipi* (*Ollinpoika? Ugglan?*) vapamerkki.
3 Rovasti *Maunus Niileksenpojan* (*Stjernkorsin*) vapamerkki. (Keskust. XIV T. 2 n.)
4 *Niilo* (*Pekan* vai *Poavonpoika?*) *Espingin* vapakko. *)
5 *Sipi Niilonpojan* (*Stålarmin* vai *Tavastin?*) vapamerkki (keskust. n. 1 ja 6)
6 *Niiles Niileksenpojan* (*Tavastin* vai *Stålarmin?*) vapakko (keskust. n. 1 ja 6.)
7 Yhen tunnettoman vapamerki (keskust. XXII T. 6 n.)
8 *Hartika Dykerin* vapakko.
9 P (*Poavo* vai *Pekka?*) *Riddarin* vapakko (keskust. 4 n.)

IX Taul. Vapamerkkiä Paraisten kirkko-laipiossa, nimittäin:
1 Piispa *Kort Bitzin* vapakko (keskust. III T. ja XXII T. 3 n.)
2 Piispa *Björn Balkin* vapakko.
3 Piispa *Maunus Ollinpojan* (*Tavastin*) vapamerkki (keskust. VI. T.)
4 Piispa *Olli Maunuksenpojan* vapakko (keskust. X T. 3 n.)
Kaikkiin näihen alla seisoo kirjutettu: "tetta lot mala her nils bylka (Bjelke?) gudi til lof, sa hans helgom alle.)

X Taul. 1 Roua *Ingegerdin* hautavarjo Räntämäen Papis-kammiossa (Sakerstia). Hään kuoli v. 1212 (vai liekö ehkä v. 1291?)
2 *Finckilöihen* vapamerkki kuvattu Räntämäen kirkko-ikkunaan. (Keskust. kuvoo 404 p.)
3 Piispa *Olli Maunuksenpojan* vapakko kuvattu Räntämäen kirkko-akkunaan. (Keskust. IX T. 4 n.)
4 Yksi tuntematoin vapamerkki (liekö se *Galliloihen* vai *Hjerttiloihen?*) kuvattu Lemun pitäjän kirkossa.
5 *Stålhammariloihen* vapakko, kuvattu Lemun kirkossa.

---

*) Keskustele Vallenii Finst. Ad. o. Ridd. Hus. Hist. p. 50.

6 *Tottiloihen* (Sundbyiin?) vapakko, kuvattu Lemun kirkossa. (Keskust. XIV T. n. 1; XVII T. n. 1, 4; XIX T. 2 n.; XX T. 1 n.; XXII T. 7 n.)

XI Taul. 1 Hauta-poasi Moision kylässä, Nousiaisten pitäjässä, kussa näyttää jos *Skalmiloihen* (vai *Anckariloihen?*) vapakko oisi hänessä ollut kuvattu.

2 *Fågelhufvudloihen* eli *Fågelnäbbilöihen* vapakko, Nousiaisten kirkko-ikkunassa.

3 Tuntematoin vapamerkki, kuvattu Raision kirkon akkunaan.

XII Taul. 1 *Illilöihen* vapakko, kuvattu yhteen viinajuoturiin (kalk) Naantalin Papiston-kirkossa (kloster-kyrka).

2 *Hårdiloihen* (vai *Sommeloihen?*) vapakko, piiritetty kirkko-juoturiin, Naantalin, tahi Armolan, Papiston-kirkossa.

XIII Taul. 1 Tähtimiehen *Eerik Flemingin* ja hänen puolisonsa, *Hebla Siggesdotter Sparren*, nimiä ja vapamerkkiä piiritetyt yhteen pohja-poaseen (sten-fundt) Sjundon kirkossa. Tuntematoin vapamerkki, kuvattu kiveen, Armolan (Naantalin) Papiston-kammiossa. (Sakerstia)

3 Tuntematoin (ehkä *Krabbenströmmilöihen?*) vapakko, Armolan Papiston kirkossa. (Keskust. XVI T. 5 n.)

XIV Taul. 1 Lainjulistajan (Lagmannen) *Tinne* t. *Tönne* (*Antonius*) *Eerikkinpoika Tottin* vapakko Lohjaan kirkossa. (Keskust. XVII T. 1, 4 n.; XIX T. 2 n.; XX T. 1 n. XXII T. 7 n.)

2 *Stjernkorsiloihen* vapamerkki, Esbon kirkossa. (Keskust. VIII T. 3 n.; XXII T. 1 n.)

XV Taul. Miekkamiehen (Wäpnaren) *Eiro Pekanpojan*, Tervejokeen, hautakivi Pernoon pitäjässä. (Hään kuoli v. 1519.)

XVI Taul. 1 Pyhä *Christopherin* kuva, kuvattu Porvon kaupunkin kirkossa.

2 Tuntematoin (*Vestgöthilöihen?*) vapakko piiritetty Pyhteen kirkko-ikkunaan.

3 *Stålarmiloihen* vai *Tavastiloihen* vapakko, Pyhteen kirkko-ikkunassa. (keskust. V T; VI T; VIII T. 1, 5, 6 n; IX T. 3 n.)

4 *Sparriloihen* (Hjulestadiin ja Engsöiin) vapakko Pyhteen kirkko-akkunassa. (Keskust. XIII T. 1 n.)

5 Tuntematoin (*Krabbenströmmilöihen?*) vapamerkki, Pyhteen kirkko-akkunassa. (Keskust. XIII T. 3 n.)

XVII Taul. 1 *Vapahtajan* kuva, seisovan Tottiloihen vapakon peällä, kuvattu Hämeenlinnan liinanmuurilla.

2 Tunnettomat kuvat ja vapamerkit Pernoon kirkko-akkunassa. (Keskust. VIII T. 4,9 n.)

3 *Krúmedikeloihen* vapakko, Pernoon kirkon ikkunassa.

4 *Tottiloihen* (ellei voan lie *Gyltiloihen?*) vapakko, kuvattu Pyhteen kirkko-ikkunassa. Keskust X T. 6 n.; XIV T. 1 n.; XIX T. 2 n. XX T. 1 n. XXII T. 7 n.)

5 Tuntematoin (ellei lie *Stålarmin?*) vapamerkki kuvattu Pernoon kirkon-ikkunaan.

XVIII Taul. 1 Kahet Tunnettomat vapakot (ehkä *Giertilöihen* ja *Uglaloihen?*) kuvattu Hämeenlinnassa, ulkopuolella linnan porttia.

2 Kahet Tunnettomat vapamerkit (ehkä *Rödherilöihen* ja *Ulfiloihen*, vai *Krabbiloihen*, vai *Ryningiloihen?*) piiritetyt kirkko-juoturiin Vekkelahen kaupunnin (Lappeenrannan) kirkossa.

3 Viipurin Linnanisännän *Niilo Grabbin* ja hänen puolisonsa *Christina Kurkin* vapamerkit, kuvatut Viipurin linnan muurissa.

4 Kahet tunnettomat vapakot (ellei lie *Sparriloihen* ja *Bjelkilöihen?*) kuvatut pöytäliinaan (i Althar-duken) Vekkelahen kaupunkin kirkossa.

XIX Taul. 1 Yhet kirjutokset, jotka on piiritetyt Hämeenlinnassa, sisällä puolella linnan porttia.

2 Yksi palainen *Tottiloihen* (mutta kennen?) hautakivestä Viipurin kirkon sillassa. (Keskust. X T. 6 n.; XIV T. 1 n.; XVII T. 1, 4 n. XX T. 1 n.)

XX Taul. 1 *Ruotsin Valtakunnan* vapakko, ynnä *Tottiloihen* (eihään lie *Gyltilöihen?*) kuvattu Viipurin linnassa, Smidjegårdin muurissa. (Keskust, XIX T. 2 n. m. m.)

2 *Viipurin pata* tahi *kattila.*

3 *Boijloihen* (Gennäsiin) vapakko, kuvattu Porvon kirkko-akkunaan.

XXI Taul. 1 Yksi kuva, piiritetty Porvon kirkko-pihan muurissa. (Mutta mitäs se merkihtennöön?)

2 *Hórniloihen* (Åminneen) vapakko, kuvattu Maskun kirkko-ikkunaan.

3 Tun-

3 Tuntematoin vapakko (*Frésilöihen?* keskust. IV Taul.) Maskun kirkko-ikkunassa.

XXII Taul. 1 *Stjernkorsiloihen* vapamerkki kuvattu Hollolan kirkko-akkunaan. (Keskust. VIII T. 3 n; ja XIV Taul. 2 n.)

2 Tuntematoin (ehkä *Ugglaloihen?*) vapamerkki Hollolan kirkossa. (keskust. VIII T. 2 n.)

3 *Bitzilöihen* (vai *Bukkiloihen*, t. *Gyllenbockiloihen?*) vapakko Hollolan kirkossa.

4 *Karpalaisten* (?) vapakko, kuvattu Hollolan kirkossa.

5 *Wernestedtin* (vai *Neumeijerin*) vapamerkki, kuvattu Hollolan kirkko-akkunaan.

6 Tuntematoin (ehkä *Liljeloihen?*) vapakko, kuvattu Hollolan kirkossa. (keskust. VIII T. 7 n.)

7 *Tottiloihen* vapamerkki, kuvattu Hämeenlinnan kirkko-ikkunaan. (keskust. X T. 6 n; XIV T. 1 n; XVII T. 1, 4 n; XIX T. 2 n.)

8 Tuntematoin vapakko, kuvattu Hollolan kirkko-ikkunaan. (Keskust. n. 10)

9 *Sjöblädiloihen* vai *Stúriloihen* vapamerkki, hakattu puuhuun yhessä parvessa (lektare) Hollolan kirkossa. (Keskust. VII T. 2 n.)

10 Tuntematoin vapamerkki, kuurmattu puuhun, yhessä parvessa Hollolan kirkossa. (keskustele 8 n.)

(vastapäin enemmän)

SOITTO-LEHET.

sisällänsä pitää

XX Suomalaista Paimen-soittoa, Kanteleella ja Sarvella soitettavata.

» I Skottilainen Laulu sointumisellaan, asetettu Koput-soittelollen (med ackompagnement för Forte-Piano.)

Paino-virheitä.

xxxvi:llä puoliskolla, 5:llä juovalla (altapäin) seisoo: *arrova* lue: *arvoa* — xxxv p. 3 j. (altap) s. *pinetuksi* l. *painetuksi.* — xl p. 8 j. (altap.) s. *asneissa* l. *aineissa.* — xlvii p. 16 j. (altap.) s. *taakeis* l. *laukeis.* — 2 p. 9 j. s. *taaksempana* l. *taaksemmaksi* — 3 p. 9 j. (altap.) s. *jouvuttivat* l. *jouvuttiivat* — 4 p. 6 j. s. *lennettivät* l. *lentelivät* — 8 j. (altap.) s. *raolta* l. *raosta* — 8 p. 5 j. (altap.) s. *kaikki* l. *kaikkia* — 9 p. 4 j. s. *kummaistahan* l. *kumpaisesta* — 11 p. 5 j. s. *taakse* l. *takoo* — 12 p. 11 j. s. *aurinkonkin* l. *aurinkokin* — 15 p. 15 j. s. oisivat l. oisik — 16 p. 9 j. s. mitä ymmärryksen käsittämätä l. mitään ymmärrystä käsittämätäk — — 11 j. (altap.) s. ovat l. ouk (Sama virhe lőytyy 19 p. 1 j.) — 17 p. 5 j. s. etteivät l. ettei — 19 p. 13 j. (altap.) s. häntä l. hänen (sam virh. 27 p. 13 j. altap.) — — 9 j. (altap.) s. purra l. puremaan — 20 p. 14 j. s. mikä l. mikään — 21 p. 9 j. s. havattaissa omoo l. havahtuaan oman — — 9 j. (altap.) s. tarvihte l. tarvitak — 22 p. 7 j. s. tätä l. tämä — — 13 s. yhtä toistusta Suomalaisia l. toistus Suomalaisten — — 8 j. (altap.) s. tarvihtemme l. tarvitak — — 6 j (altap.) s. jotka l. joita (Sam. virh. 12 p. 2 j.) 25 p. 8 j. Suomalaisia l. Suomalaisten — 26 p. 12 j. s. on l. ouk — — 7 j. (altap.) s. heillen l. heillä — 27 p. 12 j. s. heitä l. heijän — — 4 j. (altap.) s. näillen mahtana l. näillä mahto — 29 p. 12 j. s. toista l. toiseks — 37 p. 3 j. s. antava l. antavat — 48 p. 17 j. s. kilpeyestä l. hilpeytestä — 127 p. 7 j. (altap.) s. muallakin, l. muuallakin — 156 p. 18 j. s. alaistunneemmatt l. valaistuneemmat — 158 p. 15 j. s. (63) l. (53) — 171 p. 10 j. (altap.) s. muutlon l. muullon — 181 p. 16 j. (altap.) s. tiinehessa l. tiinehennä — 196 p. 2 j. (altap.) s. peällse l. peälle — 222 p. 3 j. (altap.) s. kilessämme l. kielessämme — 226 p. 2 j. (altap.) s. hukkoomatak l. hakkoomatak — 228 p. 4 j. s. kantelemme l. kanteletta — 274 p. 4 ja 5 j. (altap.) s. Schveitziläisten tahi Chur-Rheiniläisten, l Schveitziläisten (e. m. heijän Kuh-Ränzen) — 287 p. 8 j. s. Helmat l. Helmet — 335 p. 2 j. s. palkoillansa l. paikkoillansa — 371 p. 9 j. s. tämän hajallen l. tähän hajalleen — 447 p. 9 j. s. yhtä l. yks — 471 p. 9 j. (altap.) s. Lainistujaksi l. Lainjulistajaksi — 393 p. 3 j. s. yhtä kahtomusta l. kahtomus — 517 p. 9 j. (altap.) s. talolõa l. taloa.

Muita pienempiä ereyksiä ei ouk paljon mainittamista, niin kuin e. m. xxxiv p. 17 j. alt. s. *Snomesta* l. *Suomesta* — 20 j. s. *Vixiönin* l. *Vexiönin* — 2 p. 1 j. *Kahtellaakseen* l. *kahtellakseen* — 2 j. *koitellaakseen* l. *koitellakseen* — 2 p. 14 j. *käteheensä* l. *kätehensä* — 6 p. 3 j. alt. kaikkin l. kaikkiin; s. taivahaassa l. taivahassa — 10 p. 2 j. alt. s. koitais l. koittais — 13 p. 12 j. s. joss l.

jos (sam. virhe löytyy muuallakin) — 14 p. 13 j. alt. s. joutavia l. joutavoa — sam. puol. 5 j. alt. s. harjoittavat l. harjoittaavat — 15 p. 3 j. soveltua l. soveltuva — sam. puol. 14 j. Vapahtajakin l. Vapahtajankin — sam. puol. 10 j. s. monessa l. monissa — s. p. 18 j. s. opettamme l. opetamme — 16 p. 9 j. uskolansa l. uskollansa — s. p. 6 j. alt. s. ruajemilla l. ruajeemilla — 18 p. 3 j. annoi l. antoi — 3 j. alt. roakkaat l roa'at — 20 p. 5 j. s. tavoin l. tapoin — 23 p. 5 j. s. missä l. mistä — 56 p. 8 j. s. kuornista l kuormista — 81 p. 13 j. s. kanteensa l. kantensa — 84 p. 8 j. hellen l. hellän, 11 j. orassa l. orraassa — 112 p. 12 j. s. merkä l. märkä — 123 p. 14 j. s. moaata l. moata — 124 p. 4 j. alt. perchen l. perehen — 140 p. 2 j. s. kalla l. kala — 142 p. 12 j. tervekin l. tervekkin — 143 p. 17 j. tnlla l. tulla — 150 p. 14 j. ynne l. ynnä — 151 p. 3 j. s. kuolemastä l. kuolemasta — 152 p. 17 j. alt. Jnmalata l. Jumalata — 153 p. 2 j. alt. s. heijä nomaa l. heijän omaa — 156 p. 12 j. alt. ihtiensä l. ihtiänsä — 160 p. 11 j. s. käynekkään l. käynekkään — 168 p. 16 j. s. *vähkeitänsä* l. *vehkeitänsä* — 169 p. 13 j. s. *voitettava* l. *voitettavaa* — 5 j. niekanaa l. niekkana — 170 p. 9 j. s. muist. l. muist.*) 11 j. alt. kannoillensa l. kannoillansa — 171 p. 5 j. alt. stellaan l. tellaan — 175 p. 8 j. s. toisennsa l. toisensa — 176 p. 3 j. alt. s. Jusstenin l. Juustenin — 185 p. 5 j. alt. sitävähämmin l. sitävähemmin — 192 p. 13 j. sisellisinnä l. sisällisinnä — 6 j. alt. sisellisyys l. sisällisyys — 196 p. 9 j. löytyyä l. löytyy — 208 p. 16 j. alt. s. kansallisten l. kansallaisten — 212 p. 13 j. kuniansa l. kunniansa — 220 p. 8 j. kovaltonnelta l. kovalt' onnelta — 4 j. onnettoin l. onnetoin — 223 p. 19 j. hänän l. hänen; sam. juov. *äijin* l. *äitin* — 224 p. 4 j. *jäleleensä* l. *jälellensä* — 1 j. alt. veysyyvät l. väsyyvät — 233 p. 9 j. alt. heijen l. heijän — 245 p. 11 j. s. *tännä* l. *tänne* — 250 p. 15 j. alt. Raatalakilla l. Rautalakilla — 296 p. 10 j. alt. s. mätehässä l. metähässä — 314 p. 9 j. alt. hyväillä l. hyväillää — 369 p. 10 j. alt. *kesivarrensa* l. *käsivarrensa* — 370 p. 6 j. vähetetyksi l. vähätetyksi; — 7 j. *äkkiesti* l. *äkkiästi* — 371 p. 9 j. alt. *tämän* l. *tähän* — 385 p. 7 j. alkuu l. alku — 438 p. 11 j. alt. *sisällnsä* l. *sisällensä* — 443 p. 17 j. alt. s. hänän l. hänen. (sam. virh. 444 p. 18 j. ja 445 p. 4 j.) — 444 p. 5 j. s. hanssa l. kanssa — 11 j. s. rooka l. roaka — 445 p. 8 j. *sooha* l. *soaha* — 448 p. 6 j. *osattanut* l. *osottanut* — 474 p. 27 j. käntä l. häntä — 487 p. 9 j. alt. *Huoneeu* l. *Huoneen* — 522 p. 3 j. alt. *velkoo sillen* l. *sillen velkoo* — 523 p. 18 j. Lapmarkin l. Lappmarkin.

Muistutus

Siitä, että tämä kirja on kirjutettu Savolaisten puheenmurrella, niin se tuntuu monellen ehkä vaikiaksi tätä ymmärtämään; mutta jos tahotten vähänkään vaivata ihtenne, että, lukiissanne tätä, perräänoatteleman tätä puheen-eroitusta, jos tahotten karaista mielenne sanoin että ymmärtämyksiin tarkoittamuksella, niin hoksatten kohta mitä etten luullut ymmärtävänne, ja löyätten ettei eroitus ouk niin suuri, kuin se ensin teillen näyttäiks:n.

Tämä Savon-puhe erotaksen muusta Suomen puheesta jo — 1:sinnik, eänestään, joka kuuluu pitemmällen, leviämmällen ja täyemmällen, sekä eännellisissä että enettömissä puustavissa, — 2:ksi, monen, niin eänettömän kuin eännellisenkin, puustavin pois-heittämisellänsä tahi pois vaihtamisellansa — 3:neksi, monen sanan eri-taivutoksellansa ja eri-taipumisellansa — 4:ksi, löytyy Savon puheessa monta äkkinäistä sanoo, jota muualla ei tunnetak, vaan joita kuitenkin arvataan asian laijasta. Löytyy myös moni sana, joka Savon kielell ämerkihtee toista tykkänään, eli jolla tarkoituksensa puolesta on vastaluontoinen (motsatt) *merkitys. Niin e. m. mitä Savossa kuhutaan* rihmoiksi *kuhutaan Turussa ja Hämeessä* lankoiksi; *ja mitä toas Turussa ja Hämeessä kuhutaan* rihmaksi, *kuhutaan Savossa* nauhaksi, *j. n. e. Niin e. m. merkihtee* likistellä *Savossa, hyväillä, halailla, rakastaa, (kesk. Esip. XI p.) mutta Hämeessä, puristaa, kinnittää, supistaa. Jos moni paikka sen tähen kuuluu teillen ouollen, niin elkeä tuosta naurakee ja suutanne irvistellä, sillä merkitykset ovat monellaiset. Samalla tavalla löytyy sanoja muissakin Suomalaisissa puheenmurteissa, joill on toinen merkitys kuin tavallisesti. Niin e. m. merkihtee* laittaa, *Turun tienoilla, moittia: ja* tapella *merk. Porvon ympärillä, torua; joka sana toas Kuopiossa mainitaan kantelemiseksi, yksi sana, jolla on toinen merkitys muualla. Niin merkihtee e. m.* rieska, *Turussa, maitoa; mutta Hämeessä ja Savossa, leipeä (happamatointa ja otraista) sellaista kuin Turussa kuhutaan rieväks leiväksi. j. n. e. Näistä erinnäisistä puheen-parsista ei soahak selvee tietoa, ennen kuin Suomenkieli ennättää tulla enemmän korjatuksi ja ylösharjoitetuksi.*

Samble Monumenter
I Stoor-Förstendömet Finnlandh
affrijtadhe Anno 1671 och 672.
aff Elia Bremero
Ostrobothniensi

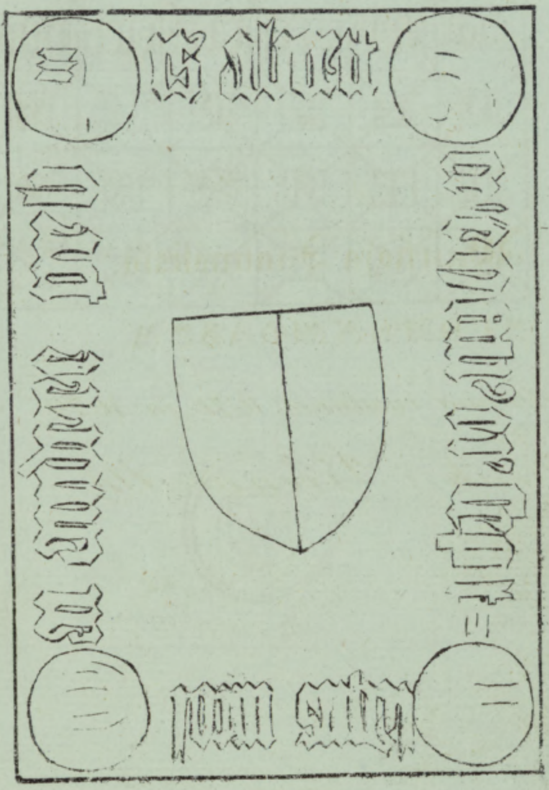
Wanhoja Jäännöksiä

SUOMENMOASSA

Kuvailtunna vuosinna 1671 ja 1672

Eerik Brenneriltä.

T. I.

T. II.

T. III.

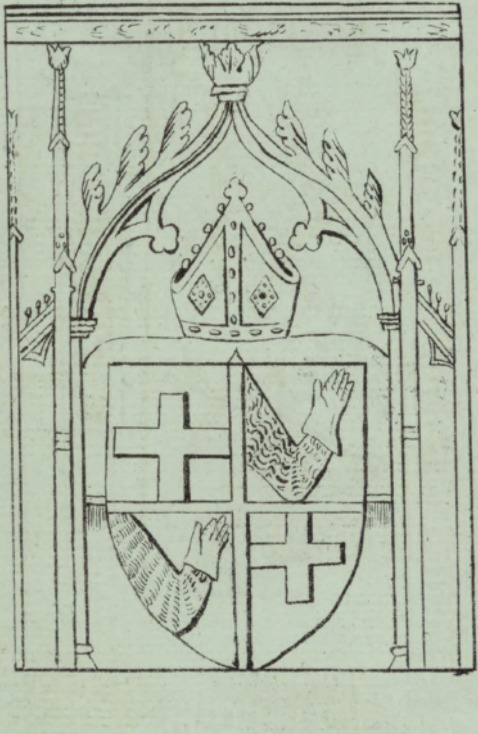
T. IV.

T. V.

T. VI.

T. VII.

1.

2.

3.

T. VIII.

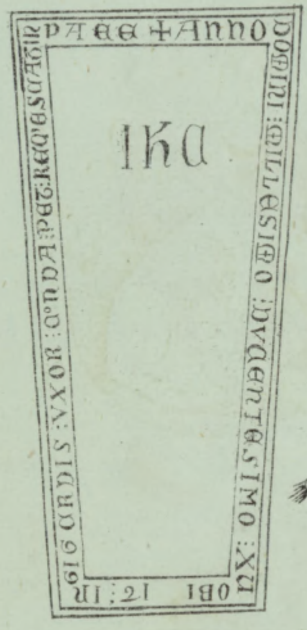

T. IX.

T. X.

1.

2.

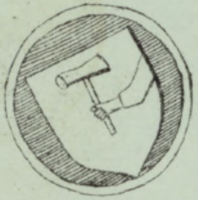
3.

4.

5.

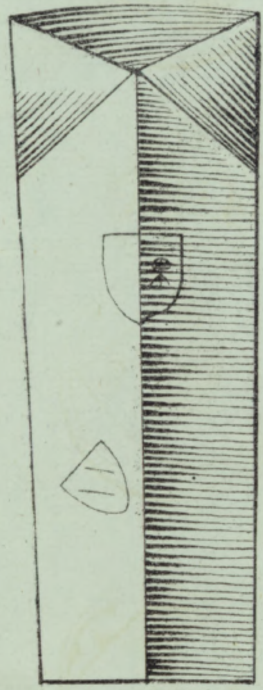
6.

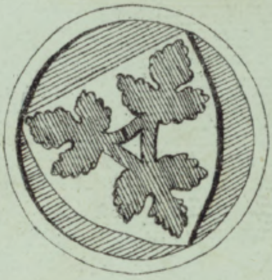
2.

1.

3.

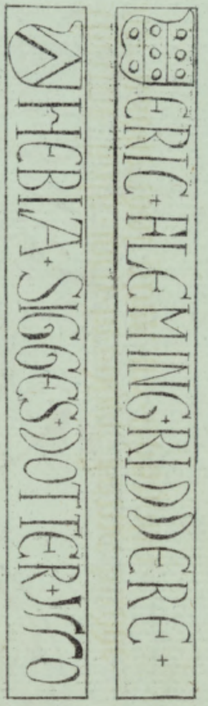
T. XII.

thenne · kalk · loth · brodher · Jonis budde ·
aff · nadhendal · gora · hy · stokholm ·

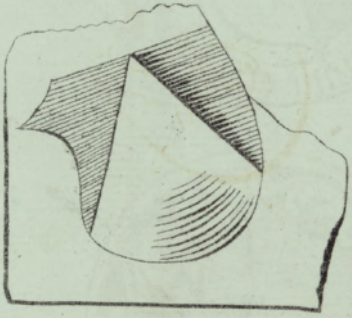
1.

2.

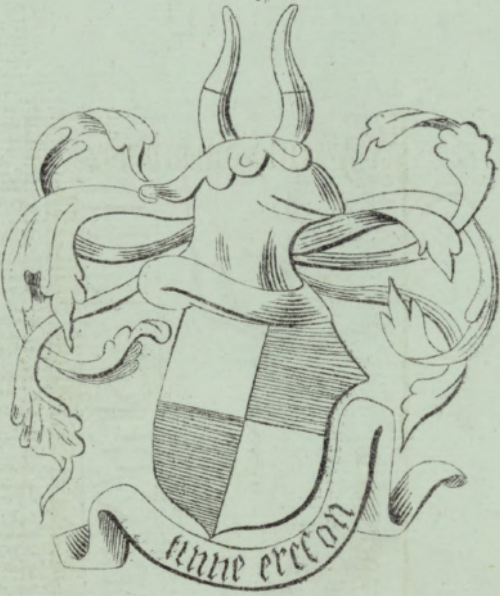

3.

T. XIV.

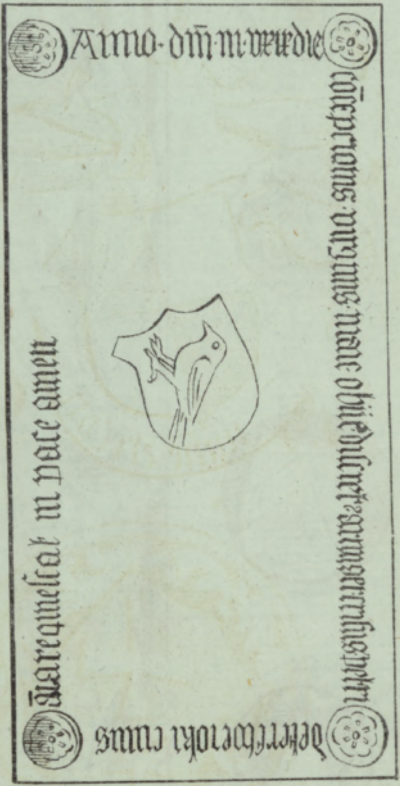
1.

2.

T.XV.

T. XVI.

1.

2.

3.

4.

5.

T. XVII.

1.

2.

3.

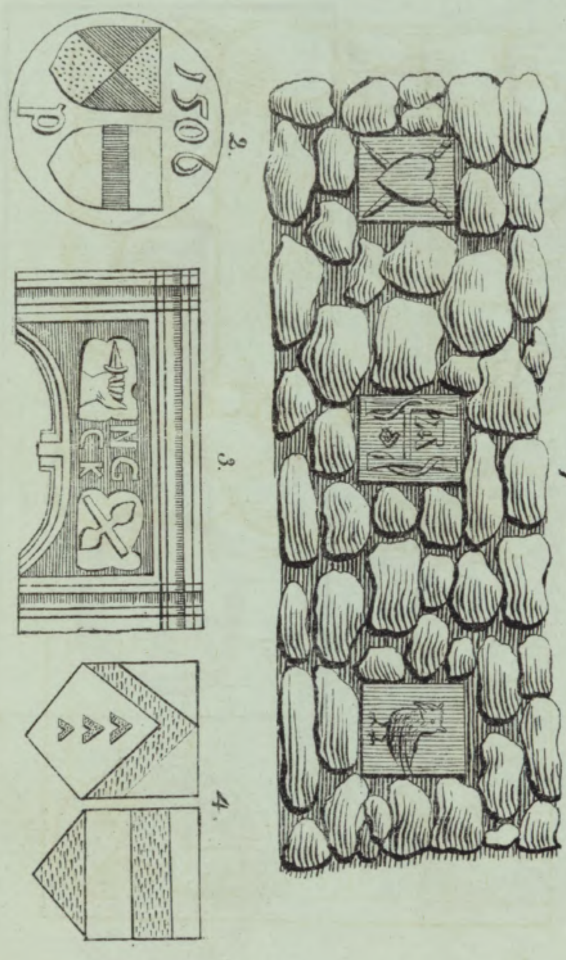
4.

5.

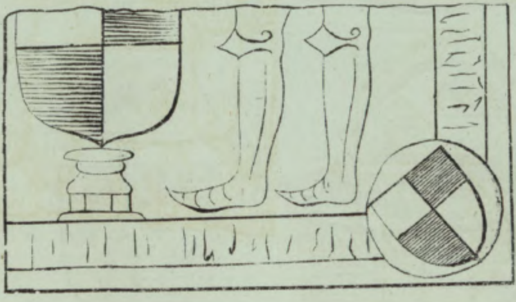
T. XVIII.

1.

2.

T. XX.

1.

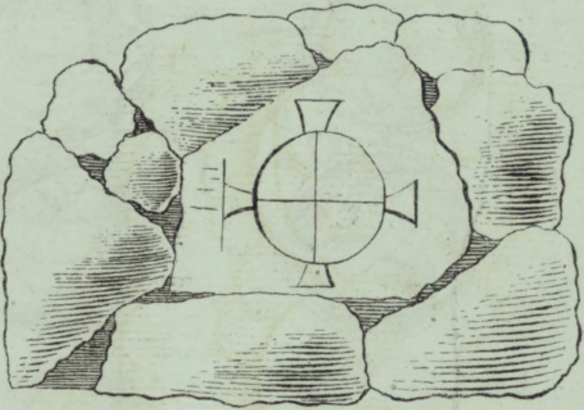
2.

3.

1.

2.

3.

T. XXII.

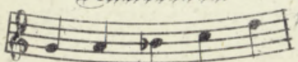
SUOMALAISIA
PAIMEN-SOITTOJA
Kanteella ja Sarvella

Soitettavia

Toimitettuja ja sanoihin sovitettuja

CARL AX. GOTTLUNDILTA.

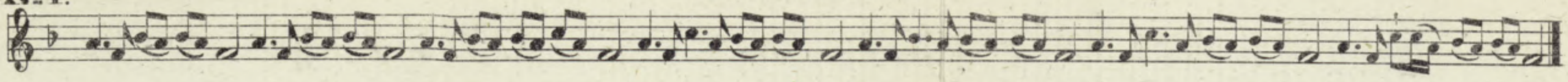
Kanteleen Kieli Viritys

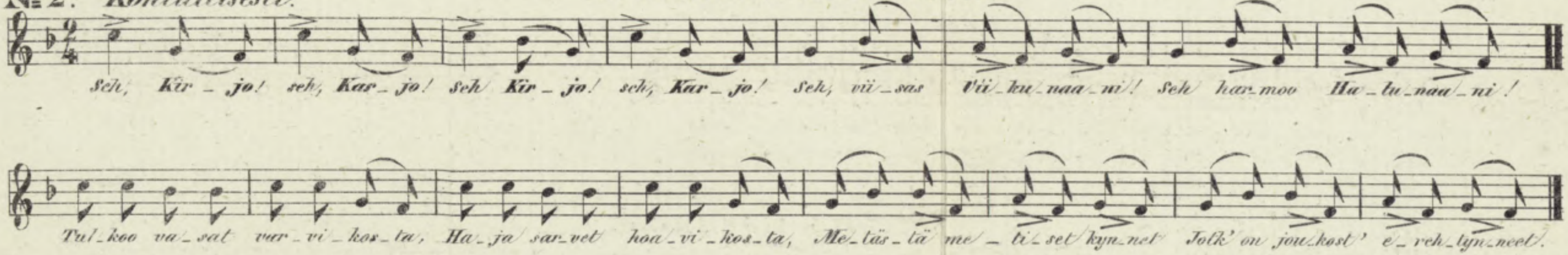
TUKHULMISSA

Kivellen püritetty Schéeltiltä.

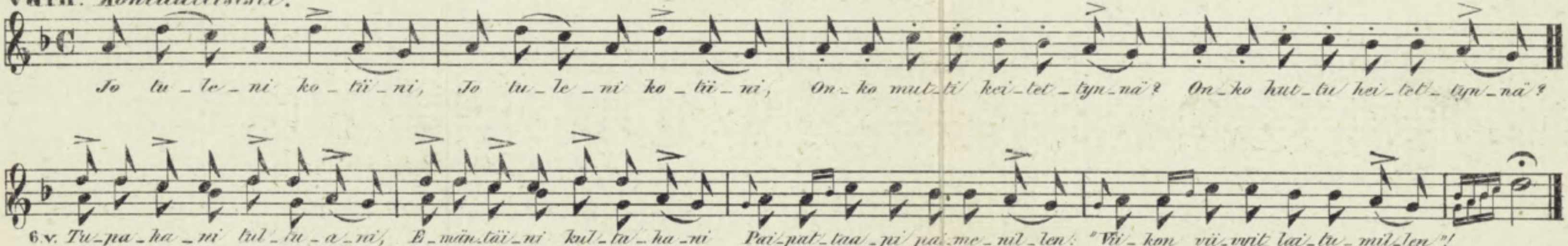
№ 1. **Paimen-loilottamus.**

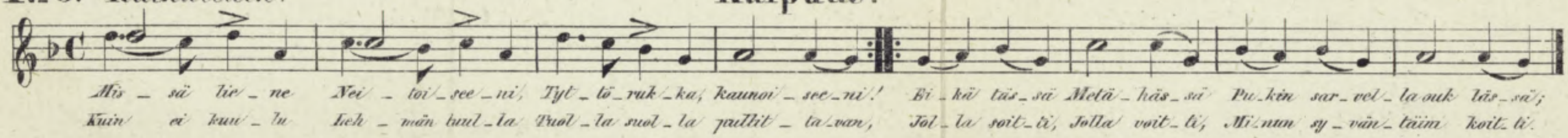
№ 2. *Kohtullisesti.* **Lehmiänsä huutaissa.**

Vaih. *Kohtuullisesti.* **Kotiin Tullessa.**

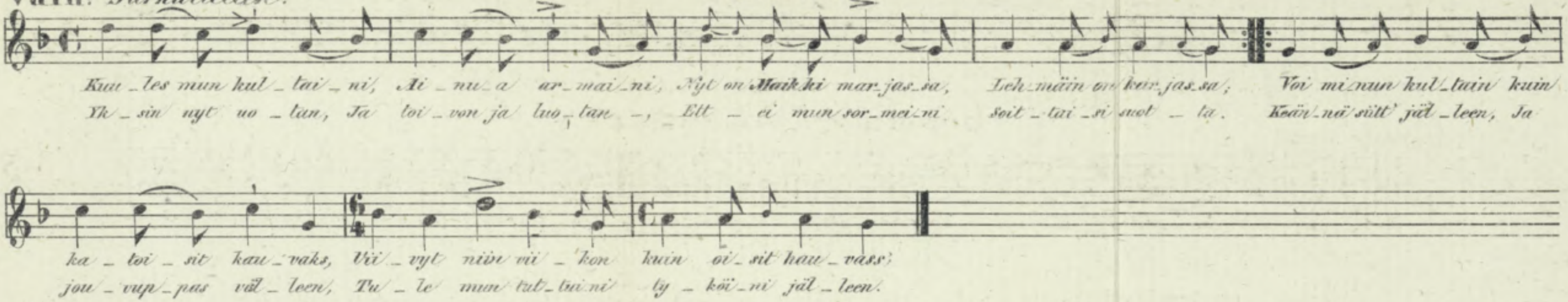

№ 3. *Ruikuttain.* **Kaipaus.**

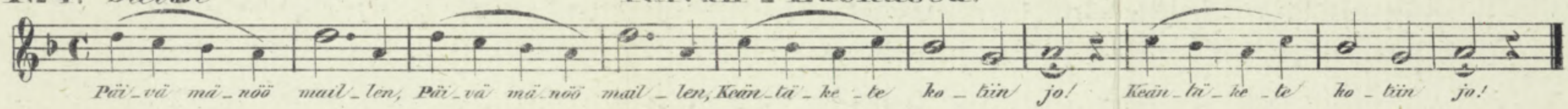

Vaih: *Surkutellen.*

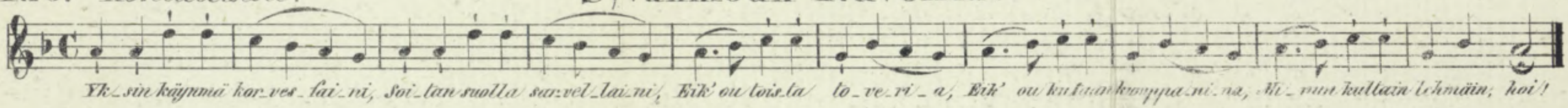
Toivotus.

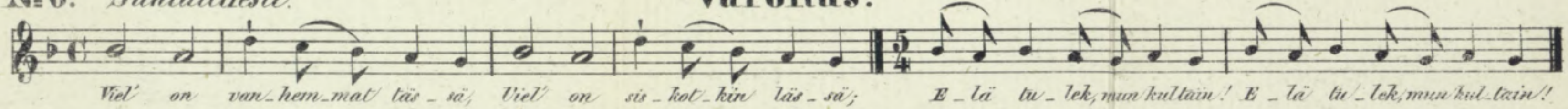
№ 4. *Sievärt* — Päivän = Laskussa.

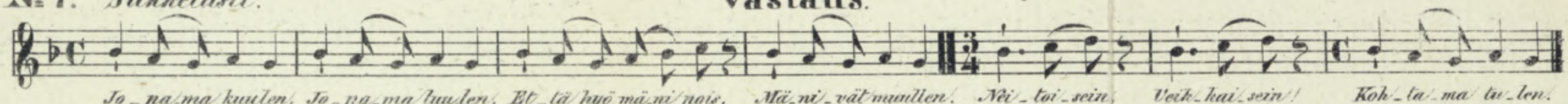
№ 5. *Kohtullisesti.* — Syvänmoan Navoilla.

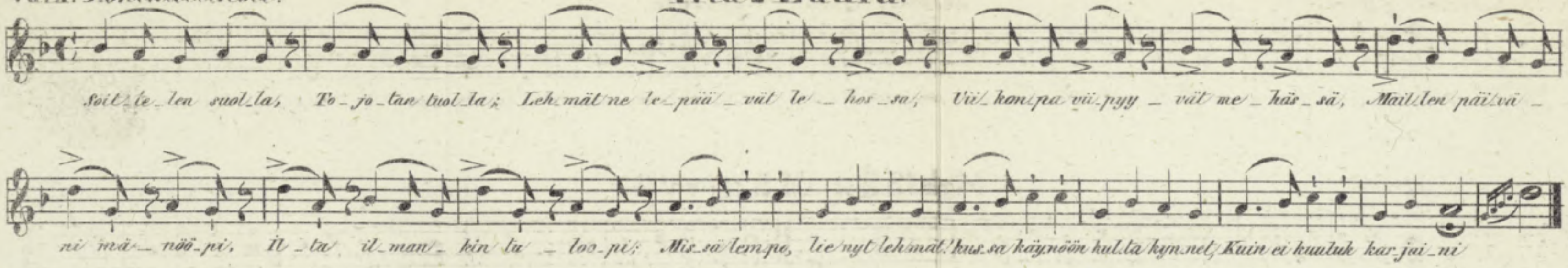
№ 6. *Suhtallifesti.* — Varoitus.

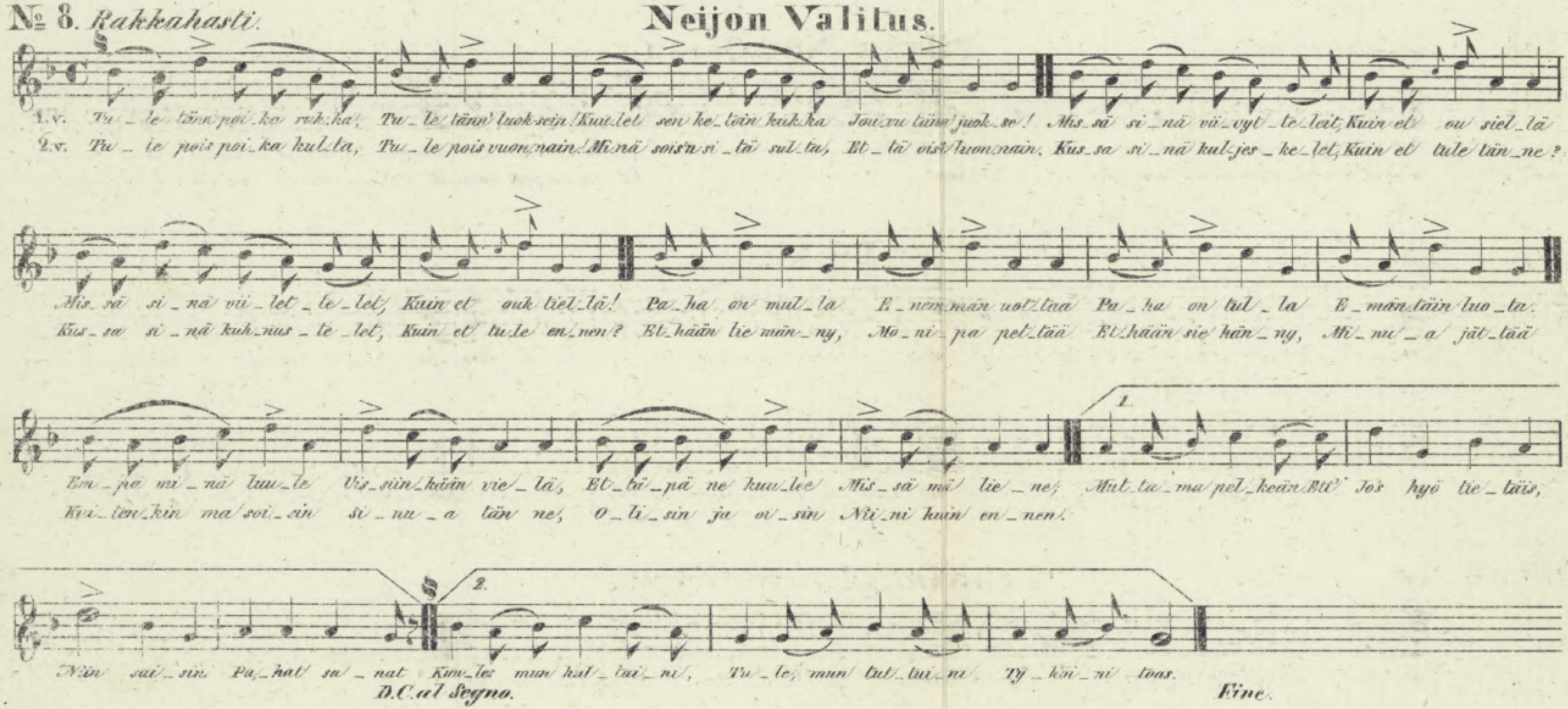
№ 7. *Sukkelasti.* — Vastaus.

Ilta-Laulu.
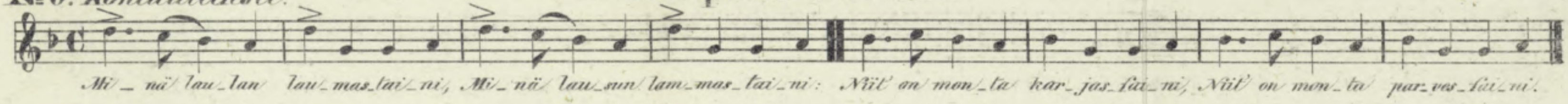

№ 8. Neijon Valitus.

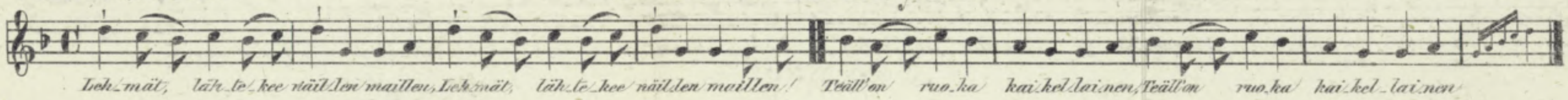
№9. *Kohtuullisesti.*

Lampaan Paimen.

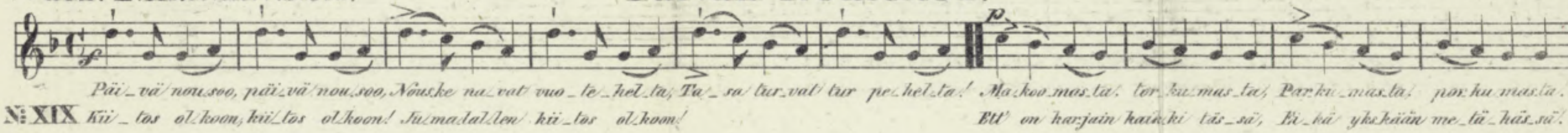
Vaih: 1. *Sievästi.*

Mehtään Mäntyvä.

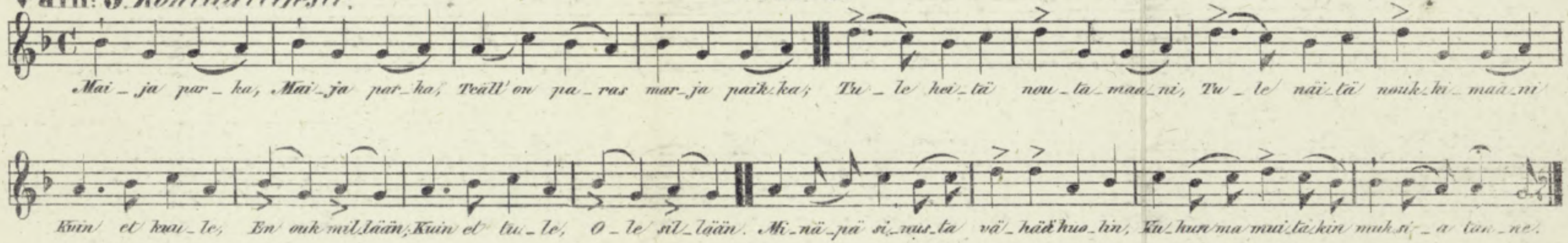
Vaih: 2. *Kohtuullisesti.*

Päivän Noustessa.

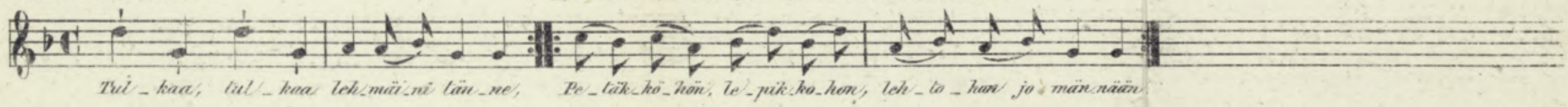
Vaih: 3. *Kohtuullisesti.*

Poika.
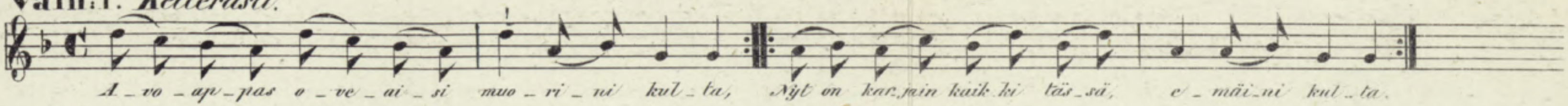

№10. *Iloisesti.*

Lehmiänsä Luvetellessa.

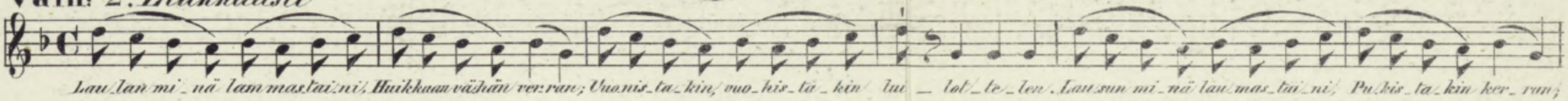
Kotiin Tultua.

Vaih. 1. *Ketterästi.*

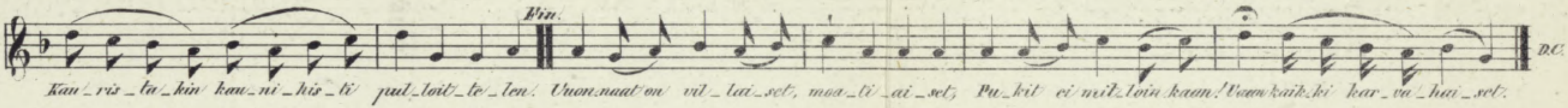
Lampaan Paimen.

Vaih. 2. *Liukkaasti*
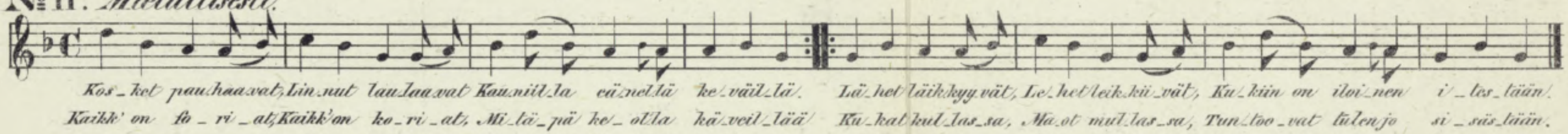

Keolla.

№ 11. *Mielullisesti.*

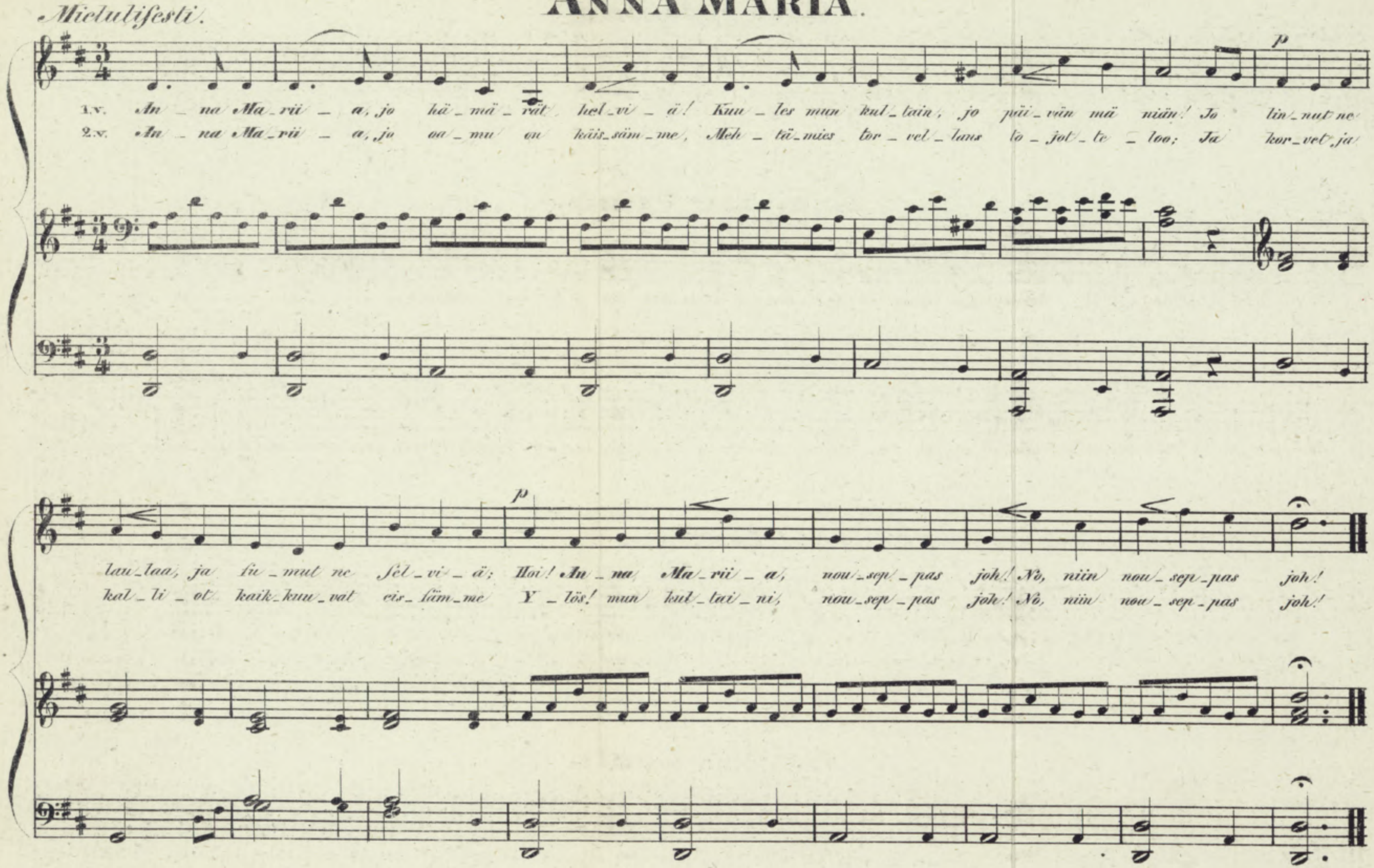
Tappelus Laulu.

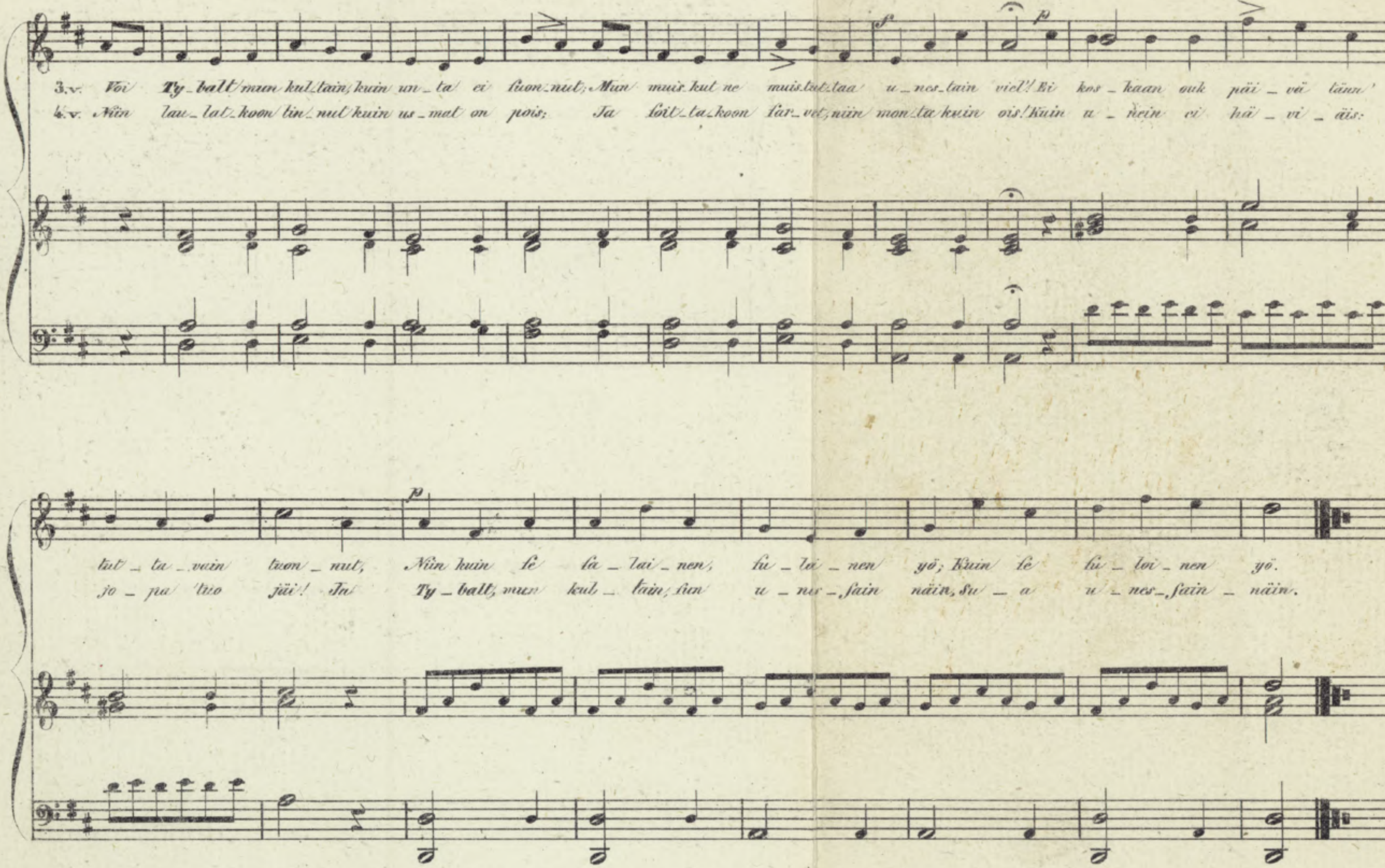
№ 12. *Urhollisesti.*

Loppu.

ANNA MARIA.

Mielulisesti.
p
1.v. An _ na Ma_rii _ a, jo hä _ mä _ rät hel_vi _ ä! Kuu _ les mun kul_tain, jo päi_vän mä niän! Jo lin_nut ne
2.v. An _ na Ma_rii _ a, jo oa _ mu on käis_säm _ me, Meh _ tä_mies tor _ vel_lans lo _ jol _ te _ loo; Ja kor_vet, ja
p
lau_laa, ja ſu _ mut ne ſel_vi _ ä; Hoi! An _ na Ma_rii _ a, nou_sep _ pas joh! Nô, niin nou_sep_pas joh!
kal_li _ ot kaik_kuu_vat eis_läm_me Y _ lös! mun kul_tai_ni, nou_sep _ pas joh! Nô, niin nou_sep_pas joh!

3.v. Voi Ty_balt mun kul_tain, kuin un_ta ei ſuon_nut; Mun muis_kut ne muis_tut_taa u_nes_tain viel'! Ei kos_kaan ouk päi_vä tänn'
4.v. Niin lau_lat_koon lin_nut kuin us_mat on pois; Ja ſoit_ta_koon ſar_vet, niin mon_ta kuin ois! Kuin u_hein ei hä_vi_äis:
tut_ta_vain tuon_nut, Niin kuin ſe ſa_lai_nen, ſu_lai_nen yö; Kuin ſe ſu_loi_nen yö.
jo_pa tuo jäi! Ja Ty_balt, mun kul_tain, ſun u_nes_ſain näin, Su_a u_nes_ſain_näin.